مساجد برجسته

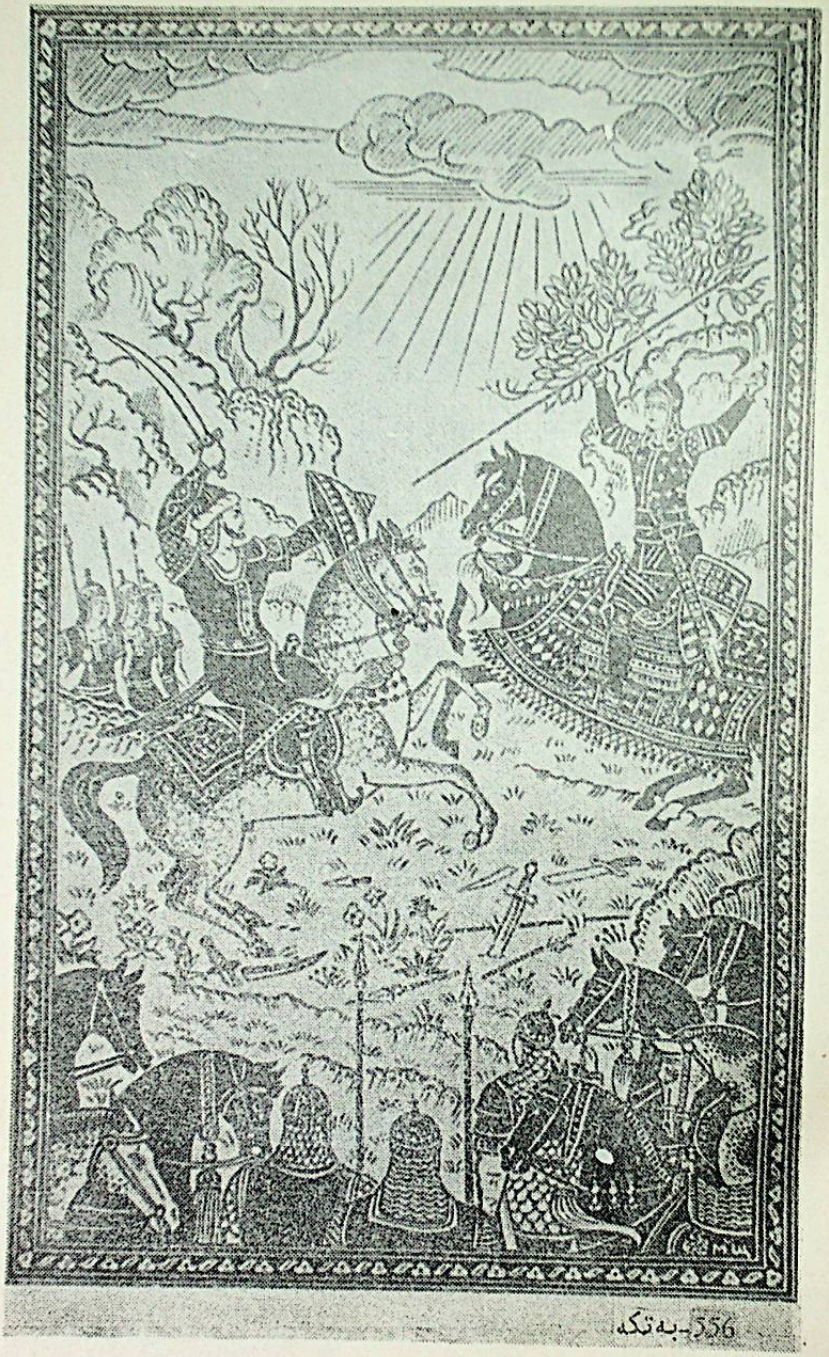
مىلادىي بىرىنچە

2

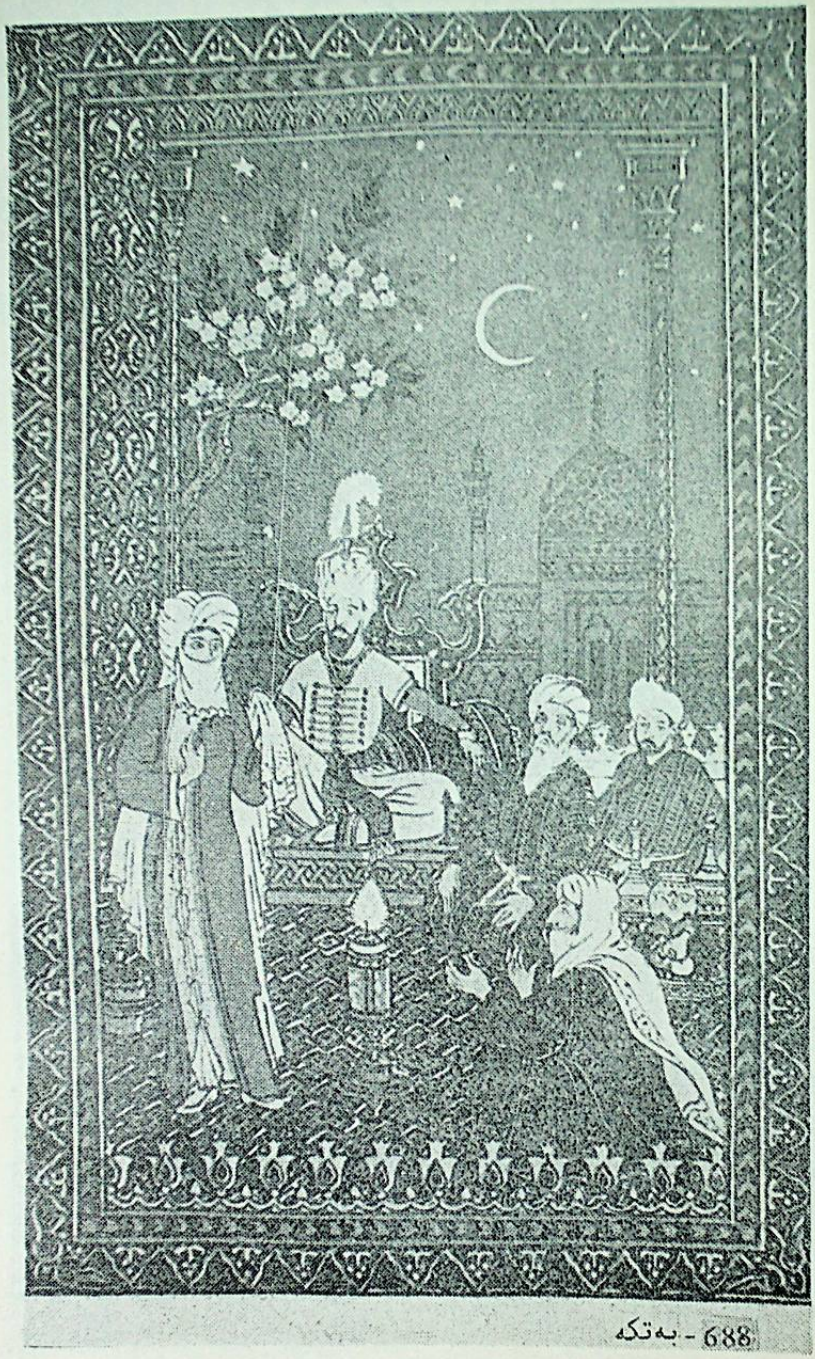
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ألف ليلة وليلة

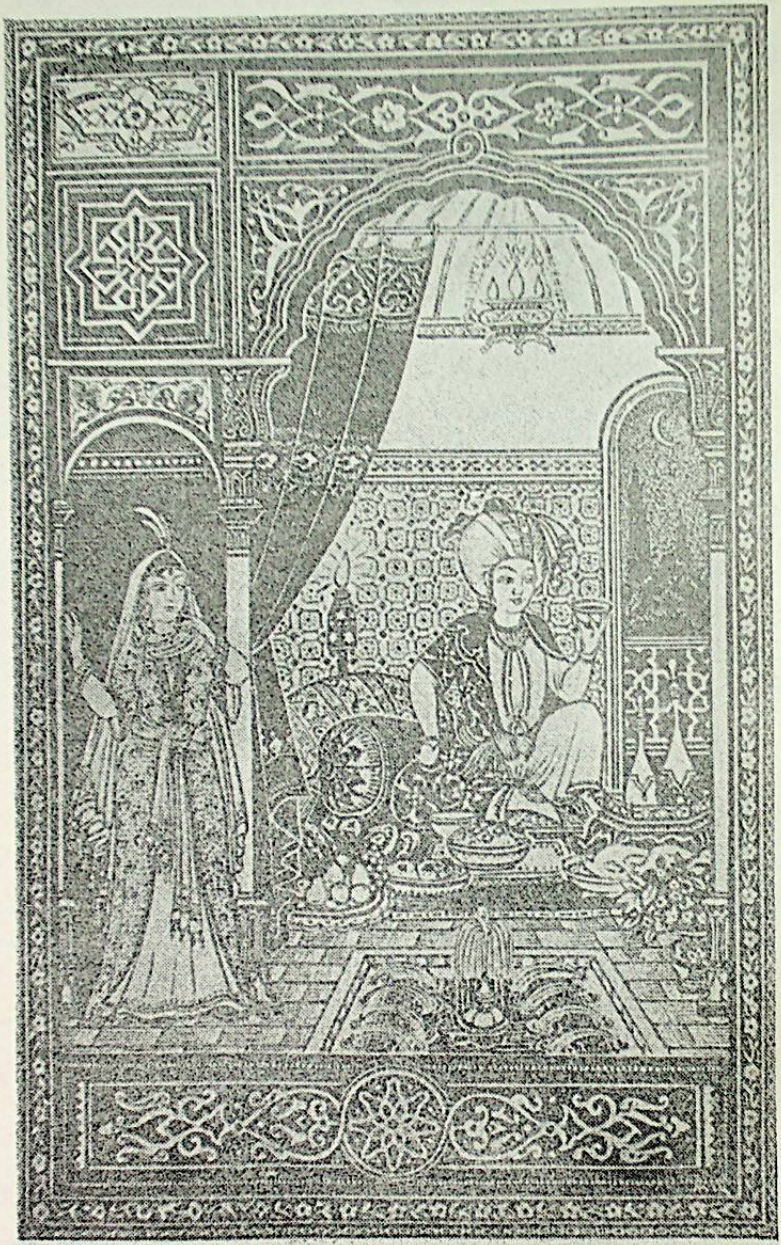
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئەرشىدىن تاتلىق
مەسئۇل تەھرىرى: ئىمىن تۇرسۇن

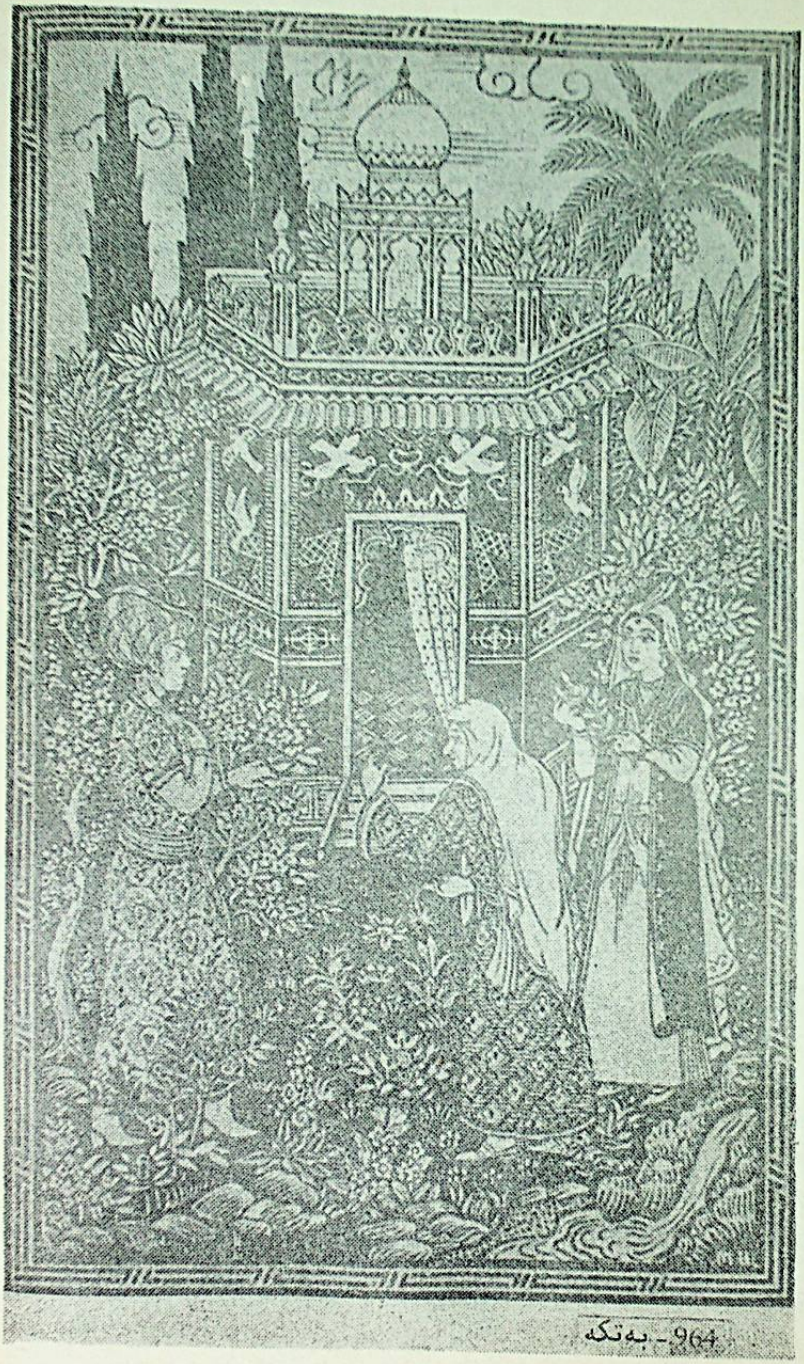
356-به تکه

688 - به‌تکه

850 - به تکه

964 - بەتکە

مۇندەرىجە

پادىشا ئۇمەر ئىبنى نوئمان ۋە ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى شەررىكان، زۇئۇلماكان، نۇزھەتۇززامانىنىڭ ھىكايىسى

(45 ــ 107 ـ كېچە)..... 501

تاجىلمۇلۇك قىسسىسى (107 ــ 112 ـ كېچە)..... 823

ئاشىق ۋە مەشۇق ھىكايىسى (112 ــ 128 ـ كېچە)..... 849

تاجىلمۇلۇك قىسسىسىنىڭ داۋامى (129 ــ 136 ـ كېچە)..... 919

پادىشا ئۇمەر ئىبنى نوئمان ۋە ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى توغرىسىدىكى ھىكايىنىڭ داۋامى (136 ــ 141 ـ كېچە)..... 986

باكۇنىنىڭ چوچقى ۋە كانىماكانىنىڭ باغداتتىن چىقىپ كېتىشى (142 ــ 143 ـ كېچە)..... 1066

سەھرالىق ھاممات ھىكايىسى (143 ــ 144 ـ كېچە)..... 1091

پادىشا ئومەر ئىبنى نۇئمان ۋە ئۇنىڭ بەرزەنتلىرى شەھرىيار، زۇئۇلمەكان، نۇزھەتۇز زامانىڭ ھىكايىسى

قەدىمقى زاماندا باغداد شەھرىدە ئابدۇلمۇلۇك ئىبنى مەرۋان خەلىپىلىكىدىن بۇرۇن ئومەر ئىبنى نوئمان ئىسىملىك بىر پادىشا بولغان ئىكەن. ئۇ، ناھايىتى ئۇلۇغ پادىشا بولۇپ، ئۇنىڭ پۇخرالىرى شاھتىن ۋە ئۇنىڭ ئىنئاملىرىدىن رازى ئىكەن. ھەرقانداق كىشى ئۇنىڭ ھوكۇمىنى يېرالمايدىكەن، غەزىۋىنى ھەرقانداق كىشى ياندۇرالمايدىكەن. ھېچقانداق پادىشا ئۇنىڭ بىلەن تەڭلىشەلمەيدىكەن. ئۇ، ئاچچىغلانسا بۇرنىدىن تۇتۇن چىقىدىكەن. ئومەر ئىبنى نوئمانىڭ بۇيرۇغى دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە ئوتتىدىكەن. ئىران ۋە رۇم شاھلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ دىگىنىگە بوي سۇنىدىكەن. ھەممە چوڭ شەھەرلەردە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى بار ئىكەن. كۇن چىقىشتىن كۇن پېتىشقىچە بولغان جايلار ــ ھىند، سىند، چىن، يەمەن، ھىجاز، ھەبەش، شام، دىيار بەكرى، ماچىن ۋە يەر يۇزىدىكى سانسىز دالا ــ سەھرالار، دەشتلەر، سەيھۇن، جەيھۇن، نىل، پىرات دەريالىرى ئۇنىڭ ئىلكىدە ئىكەن. ئۇ، دۇنيانىڭ يېراق چەتئىلىرىگىمۇ ئەلچىلەر ئەۋەتىپ، شۇلار ئارقىلىق شەھەر ــ سەھرالارنىڭ بىخەتەرلىگىنى، تېچ ــ ئامانلىغىنى قوغدايدىكەن. ئۇ خەلقلەرنىڭ ئۇنىڭغا ئۇزۇن ئومۇر تىلەپ دۇئا قىلىدىغانلىغىنى، بارچە ئەرباپلار ئۇنىڭ شانۇ ــ شەۋكىتىگە تەسلىم ئىكەنلىگىنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بولىدىكەن.

دۇنيانىڭ ھەر بىر يۇزىدىن ئۇنىڭغا ياخ ـ ھەسرەت، سوغا ۋە ھەسىلەر كېلىپ تۇرىدىكەن.

ئۇنىڭ شەرىكان دېگەن بىر ئوغلى بولۇپ، چىرايى ـ شەكلىدە، غەيرىتە ۋە باتۇرلۇقتا ھېچكىم ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىكەن. ئاتىسى ئۇنى ھەددىدىن زىيادە ياخشى كۆرىدىكەن. شەرىكان بالاھەنكە يەتكەندە، ئاتىسى ئومەر ئىبنى نوئمان ئۇنى دولىتىگە، تاجۇ ـ تەختىگە ئوزىنىڭ ۋارىسى قىلىپ تەيىنلەپ، دولەت ئەربابلىرىغا تەۋسىيە قىلغان ئىكەن. شەرىكان چوڭ بولۇپ يىگىرمە ياشقا يېتىپتۇ. ئۇ، ناھايىتى ساغلام ۋە سالاپەتلىك بولۇپ ئوسۇپتۇ. ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ تەخت خوتۇنى بار ئىكەن. لېكىن شەرىكاننىڭ ئانىسىدىن باشقىسى تۇغمىغان ئىكەن. شەرىكاننىڭ ئانىسىمۇ، شەرىكاندىن كېيىن بالا يۇزى كۆرمىگەن ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇنىڭ يەر يۇزىدىكى تۇرلۇك مىللەت پەرزەنتلىرىدىن يىل، كۇنىلەرنىڭ سانىغا بارابەر قىلىپ ئالغان ئوچ يۈز ئالتمىش كىنىزىگى بار ئىكەن. سارايى ئىچىدە ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە مەخسۇس قىلىپ ئوچ يۈز ئالتمىش ئوي سېلىنغان ئىكەن. بۇ ئىمارەتلەر ئايلارنىڭ ھېسابىغا موۋابىق ئون ئىككى سارايى قىلىپ، ھەر بىر سارايغا كۇنىلەرنىڭ سانىغا تەڭغولاپ ئۇتتۇزدىن ئوي سالغان ئىكەن. بۇ ئويلارغا ئوچ يۈز ئالتمىش كىنىزەك بىرىنچى مەخسۇس ئورۇنلاشقان ئىكەن. ئۇنىڭ ئوي ھەر بىر كېچىسى بۇ ئايلارغا بىرمە ـ ئۇنىڭدىن ھېسكەپ، ئۇنىڭدىن قىلىپ، شاھ ئۇنىڭغا ھەر بىر مەسىگە بىنسا بىلدا يەتتە بىر كېچىلا ياتىدىكەن. بۇ يوسۇندا بىرنەچچە يىلغىچە ئوتۇپتۇ.

ئومەر شەرىكاننىڭ تەخىرسىز دۇنيانىڭ ھەممە ئوسۇللىرىدا

لىپتۇ. ئاتىسى ئوغلىنىڭ داۋرىڭىنىڭ تارقالغانلىغىدىن پەخىرلىنىپتۇ، بۇرۇنقىدىنمۇ كوپ خوش بوپتۇ. قۇۋنتىگە قۇۋەت، كۆچىگە كۈچ قوشۇلۇپتۇ. يىراق ئەللەرگە يەنە ھۇجۇم باشلاپتۇ. كوپ قەلئە ۋە يەرلەرنى بوي سۇندۇرۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ شوھرىتىگە يەنە شوھرەت قوشۇلۇپتۇ. شۇ كۈنلەردە شاھقا كېنىزەكلىرىنىڭ ئىچىدە بىرسىنىڭ قوساق كوتەرگەنلىگى خەۋەر قىلىنىپتۇ. شاھنىڭ دىلى بۇ خەۋەردىن بەك سۈيۈنۈپتۇ. ئۇنىڭ ئاي، كۈننى يېزىپ قويۇپتۇ. ئۇ، بۇنى ئوغۇل بولسا ماڭا قانات بولۇدۇ، دېگەن ئويدا، ئانىسىغا ياخشى قاراپتۇ. شەررىكان ئاتىسىنىڭ كېنىزىگى ھاملدار بولغىنىنى ئاڭلاپ قاتتىق خاپا بوپتۇ: "ئەمدى مەن بىلەن مەملىكەتنى تالىشىدىغان ۋارىس دۇنياغا كېلىپ مېنىڭ بەختىمگە شېرىك بولىدىغان بولدى" دەپ ئويلاپتۇ. لېكىن بۇ مۇلاھىزىلىرىنى ئىچىدە سىر قىلىپ ساقلاپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

قىرىق ئالتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

شەررىكان كېنىزەك ئوغۇل تۇغسا ئۇنى دەرھال ئولتۇرۇشكە نىيەت قىپتۇ. ئەمما ئۇ، بۇنداق نىيىتى بارلىغىنى ھېچكىمگە بىلدۈرمەپتۇ. ئەندى كېنىزەك ۋەقەسىگە كېلەيلى: ھاملىدار بولغان كېنىزەك رۇملۇق ئىكەن. ئۇنى ئومەر ئىبنى نوئمانغا رۇم شاھى بىرقانچە ئىنئامىلار

بىلەن تارتۇق قىلغان ئىكەن. ئۇنىڭ ئىسمى سەفىيە ئىكەن. ئۇ، كېنىزەكلەر ئىچىدە ئەڭ چىرايلىق، ئەڭ ئېقىللىق ۋە پاكىزە ئىكەن. ئومەر ئىبنى نوئمان ئۇنىڭ يېنىدا بولغان كېچىسى سەفىيە شاھقا: "ئەي مۇھتەرەم شاھ، مەندىن بىر ئوغۇل كورسەڭ، مەن ئۇنى ياخشىلاپ تەربىيە قىلسام، تەلىم بەرسەم دىگەن ئارزۇ-دىمەن" دىگەن ئىكەن. ئۇنىڭ سوزى شاھقا ماقۇل بولۇپ ناھايىتى سۈيۈنگەن ئىكەن. سەفىيەنىڭ ئاي-كۈنى يېتىپتۇ. شاھ چورد-لىرىدىن بىرىنى ئۇنىڭ تۇققىنى قىز ياكى ئوغۇل ئىكەنلىگىنى بىلىش ئۈچۈن ئەۋەتىپتۇ. ئوغلى شەررىكانمۇ بىر چورىسىنى شۇنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئىكەن. سەفىيەنىڭ كوزى يورۇپتۇ. كورگەنلەرنىڭ ھەممىسى"چىرايلىق بىر قىز تۇغدى" دەپ چوقان كوتۇرۇشۇپتۇ. چورە دەرھال شاھقا خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ. شەررىكاننىڭ قويغان كىشىسىمۇ ھۇدۇققىنىچە چېپىپ بېرىپ شۇنداق خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ. شاھزادە بۇ خەۋەردىن سۈيۈنۈپتۇ. چورىلەر كەتكەندىن كېيىن سەفىيە يېنىدىكىلەرگە: "ماڭا ئوخشىيات بىلەن ياردەم قىلىڭلار، يەنە بىر بالا باردەك قىلىدۇ" دەپتۇ. كوپ ئوتمەي ئاسانغىنا يەنە بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بوۋاق تولۇن ئايدەك چىرايلىق ئىكەن. بۇنى كورگەنلەر ناھايىتىمۇ سۈيۈنۈشۈپتۇ. سەفىيەمۇ تېچ-ئامان ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. بۇ ئاۋاز بىر پەستە پۈتۈن سارايغا تارقىلىپتۇ. ھەممە ساراي ئەھلىدىن تارتىپ، كېنىزەك، چورە-قوللارغىچە بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپتۇ. كېنىزەك-لەر ھەسەد قىلىشىپتۇ. ئومەر ئىبنى نوئمانغىمۇ بۇ خەۋەر يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ، بەك خوش بولۇپ، تېزلا سەفىيەنىڭ يېنىغا كەپتۇ. ئۇنىڭ پىشانىسىدىن سۈيۈپتۇ. كېنىزەكلەر ساز چېلىشىپ قوشاق

ئېيتىشىپتۇ، ئويۇنغا چۈشۈشۈپتۇ. شاھ ئوغلىغا زۇئۇلماكان، قىزىغا نۇزھەتۇززامان دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. ئەل-يۇرتقا توي-تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ. شاھ ئۇلارغا مەخسۇس ئىنكئانا ۋە كۈتكۈچى، ،كېنىزەك، خادىملارنى بەلگۈلەپتۇ. دولەت ئەربابلىرى قەسرگە كېلىپ شاھنى تەبرىكلەپتۇ. شاھمۇ پېقىر-مىسكىنلەرگە قولىنى ئېچىپ، ھەدىيەلەر بېرىپتۇ. شەھەر بېزىلىپتۇ. باغداد ئاھالىسىنىڭ ھەممىسى سۈيۈنچە بىلەن بىر-بىرىگە بۇ خەۋەرنى ئېيتىشىپتۇ. ئوردا ئەھلى-ۋەزىرلەر، ئەمىرلەر شاھ ئوغلى نۇئمانىنى ئوغلى زۇئۇلماكان ۋە قىزى نۇزھەتۇززامانىنىڭ شاراپىتى بىلەن تەبرىكلىشىپتۇ. شاھ ئۇلارغىمۇ رەخمەت ئېيتىپ تون يېپىپتۇ؛ كوپلىرىنىڭ مەرتىۋىسىنى ئوستۇرۇپتۇ. ھەدىيە-سوغاتلار بېرىشتە يىراق-يېقىنىكىمۇ ھېچ قايسىسىنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ. شاھ، سەفىيەنى ۋە ئۇنىڭ بالىلىرىنى تېز-تېز كورۇپ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدىغان بوپتۇ. شاھ توت يىلغىچە شۇ يوسۇندا سەفىيە ۋە ئۇنىڭ بالىلىرىدىن خەۋەر ئېلىشنى داۋام قىلدۇرۇپتۇ. بەشىنچى يىلى سەفىيەگە نۇرغۇن ئالتۇن كىيىم-كېچەك زىننەت ئەسۋاپلىرى بېرىپ، بالىلارغا ياخشى تەربىيە بېرىشنى، بىلىم ئۇگىتىشنى تەيىنلەپتۇ. شاھزادە شەرىكان سەفىيەنىڭ ئوغۇل تۇققىنىدىن خەۋەرسىز ئىكەن، بۇ ۋەقەنى ئاتايىن ئۇنىڭدىن مەخپى تۇتقان ئىكەن. ئۇ، سەفىيىنى "قىزدىن باشقا يەنە بالا تۇغمىغان" دەپ ئويلايدىكەن. ئۇ، ھەمىشە باتۇرلۇق مەشقىلىرى، چەۋەندازلىق، جەڭلانبازلىق ۋە بەزىدە جەڭ بىلەن مەشغۇل ئىكەن. ئۇ دادىسىنىڭ ئالدىدا ناھايىتى ئاز تۇرىدىكەن.

ئاردىدىن بىرنەچچە يىل ئوتۈپتۇ. بىر كۈنى شاھ ئوز تەختىدە

ئولتۇرغان ئىكەن. پەردەدارى ھاجىپ كىرىپ، تازىم قىلىپ، يەر ئوپۇپتۇ. كېيىن: "ئەي ھورمەتلىك شاھ، قۇستەنتىنە شاھى ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار ئىشكتە جانابى ئاللىرىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىشكە رۇخسەت سورايدۇ. ئەگەر رۇخسەت قىلىنسا كىرگۈزىمىز، بولمىسا بۇيرۇقلىرىغا قاراپ ئىش قىلىمىز" دەپتۇ. شاھ ئۇلارنىڭ كىرىشگە رۇخسەت قىپتۇ. ئۇلار ئەلچىلىك رەسىمىيەتلىرىنى ئادا قىپتۇ. شاھمۇ ئۇلارنى خۇشچراي قارشى ئاپتۇ. ھال-ئەھۋال سوراپتۇ. كېيىن ئۇلارنىڭ كېلىش سەۋەبىنى سوراپتۇ. "ئەي سېخىلىقتا تەڭدىشى يوق ئۇلۇغ شاھ، ــ دەپتۇ ئۇلار يەرنى سۆيۈپ، ــ بىزنى بۇ يەرگە قۇستەنتىنە شەھەرلىرىنىڭ ئىگىسى، نىسارا ئەسكەرلىرىنىڭ لەشكەر بېشى شاھ ئەپرىدۇن ئەۋەتتى. ئۇ، ئۇزىنىڭ گىدەيگەن رۇم شاھى بىلەن چوڭ كۈرەش ئۈستىدە ئىكەنلىگىنى بىلىدۇرىدۇ. بۇنىڭ سەۋىۋى شۇكى، بەزى ئەرەپ شاھلىرىدىن بىرى جەڭ ۋاقتىدا ئىسكەندەر زامانىدىن قالغان خەزىنىنى تاپقان ۋە ئۇ خەزىنە بىلەن بىللە ھېساپسىز قىممەتلىك مايالارنى ئېلىپ كەتكەن. تېپىلغان خەزىنىنىڭ بىرى، نۇئام تۇخۇمىدەك ئۇچ ئاق گوھەر بولۇپ، شۇ كۈنگىچە تېپىلغان گوھەرلەرنىڭ ئەڭ ئالىسى ئىكەن، باھاسىز ئىكەن. ئۇنىڭغا يۇنانچە خەت بىلەن سېھرلىك سوزلەر نەقىش قىلىنغان بولۇپ، تۇرلۇك-تۇرلۇك خاسىيەتلىرىمۇ بار ئىكەن. مەسىلەن، ئەگەر ئەڭ يېڭى تۇغۇلغان بالىغا ئۇلارنىڭ بىرى ئېسىپ قويۇلسا، ئۇ بالىغا ھىچقانداق زىيان-زەخمەت يەتمەيدىكەن، ئەلەم-كۈلپەت كورمەيدىكەن، ئوتتا كويمەيدىكەن، سۇغا چوكمەيدىكەن. ئەپرىدۇن ئۇلارنى قولغا كىرگۈزۈپ، ئۇنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلگەندىن كېيىن، سوغا سۇپىتىدە ئۇنى بىر

كېمگه بېسىپ، ئىككىنچى بىر كېمگه ئۇلارنى ئوغرى-قاراقچى-لاردىن قوغدىغۇچى قوشۇن بىلەن سوغا يەتكۈزگۈچى خادىملارنى چۈشۈرۈپ جاناپلىرىغا يوللىغان ئىدى. شاھمىز ئوزىچە: "جاناپ-لىرىغا يوللانغان كېمگه ھېچكىم كوز ئالايتالماس" دەپ ئويلىغان ئىكەن، بىر تەرەپتىن ئۇ كېمىدىكى مال ئوزلىرىدەك ئۇلۇغ ئەرەپ شاھىغا تېگىشلىك، ئىككىنچىدىن، ھەدىيىلەر بېسىلغان كېمە يولى قۇستەنتىنە مەملىكىتىگه تەۋە ئىكەنلىگى مەلۇم ئىدى. بۇ دېگىز قىرغاقلىرىدا ئۇلۇغ شاھمىز ئەپرىدوننىك پۈخرالىرىدىن باشقا ھېچ-كىمنىك بولماسلىغى ئېنىق ئىدى. ئۇلار شەھەرگه يېقىنلاشقاندا، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئاللاقانداقتۇ يول توسارلار چىقىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قەيسەرىيە ساھىبنىڭ ئەسكەرلىرى بار ئىكەن. ئۇلار ئىككى كېمىدىكى مال بىلەن گەۋھەرلەرنى ئېلىپ، ئادەملەرنى ئولتۇرۇپتۇ. بۇ خەۋەرنى بىزنىڭ شاھىمىز ئاڭلاپ، ئالەم كوزىگه قاراڭغۇ كورۈنۈپ، غەزەپلەنگىنىدىن ئۇلارغا قارشى ئەسكەر ئەۋەتتى. بۇ ئەسكەرلەر ئۇلار بىلەن كۈچ ئېلىشالمىدى. ئىككىنچى قېتىم يەنه ئەسكەر ئەۋەتتى. بىراق بۇلارمۇ ئۇلارنى يېڭەلمىدى. شاھىمىز غەزەپلىنىپ ھەممه ئەسكەرلىرى بىلەن ئوزى بېرىشقا قارار قىلدى. قەيسەرىيە ۋە پۈتۈن رۇم تەۋەسىدىكى شەھەرلەرنى تامامەن خاراپ قىلمىغىچه قايتماسلىققا قەسەم ئىچتى. شاھ ئەپرىدۇن سىز قۇدرەتلىك شاھىمىز ئومەر ئىبنى نوئىماندىن بىزگه ئەسكىرى كۈچ بىلەن ياردەم قىلىشىڭىزنى ئۈمىت قىلىدۇ. سىزنىڭ ياردىمىڭىز ئۇنىڭ ئۈچۈن شەرەپ؛ شاھمىز سىزگه بىز ئارقىلىق تارتۇقلار ئەۋەتتى. شۇ سوغىلارنى قوبۇل قىلىپ ئېلىپ، بىزنى ھاجەتتىن چىقىرى-شىڭىزنى شاھمىز ئەپرىدۇن چوڭ ئۈمىت بىلەن كۈتىدۇ"—ئەلچىلەر

شۇ سوزنى دەپ شاھنىڭ ئالدىدا يەنە يەرنى سۈيۈپتۇ.
قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

قىرىق يەتسىچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.
قۇستەنتىنە ئەلچىلىرى شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئالدىدا يەرنى سۈيۈپ ھەدىيىلەرنى تەقدىم قىپتۇ. ئۇ، ھەدىيىلەر توۋەندىكىلەردىن ئىبارەت ئىكەن: قۇستەنتىنە شەھرىنىڭ ھوسۇندە تېگى يوق كېنىزەكلىرىدىن ئەللىك، ئۇنىڭ باراۋىرىدە ئەللىك قۇل بولۇپ، ئۇلار ئوزىگە خاس زەر كەشتىلىك تونلار كىيگەن، بەللىرىگە ئالتۇن ـ كۇمۇش ۋە ئۇنىكىغا تۇرلۇك دۇر ـ ئۇنچە، ياقۇت ـ زەبەرجەتلەر ئورنۇتۇلغان كەمەرلەر باغلىغان، قۇلاقلىرىغا ھەردانىسى يۇز سەر ئالتۇنغا يارىغىدەك لەئەل تاشلار تاقالغان ئىكەن. شاھ بۇ سوغىلارنى خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ. ئەلچىلەرنى مېھمان قىلىپ، ئۇلارغا ھورمەت كورسىتىپتۇ. ئوزى ۋەزىرلەرنى قېچقىرىپ مەسلىھەت سالىتۇ، ئۇلارغا ۋەقەنى بايان قىپتۇ. ۋەزىرلەرنىڭ ئىچىدە دەندان ئىسىملىك بىر قېرى ۋەزىر بار ئىكەن. ئۇ، دانا ۋە ھوشيار، كوپنى كورگەن، ئۇزۇن ئومۇر سۈرگەن كىشى ئىكەن. ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ شاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ يەرنى سۈيۈپتۇ: "ئەي ھورمەتلىك شاھ، ـــ دەپتۇ ئۇ سوزگە كىرىشىپ، ـــ سېنىڭ شاھى ئەپرىدۇنغا يارىدەم قىلمىغىنىڭدىن قىلغىنىڭ

تۇزۇك. بۇ ئىشقا چوڭ بىر لەشكەر ئۈيۈشتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئوغلۇڭ شەرىكانىنى باشلىق قىلىپ تەينىلە. مەن بۇ ئىشتا ئۇنىڭ خىزمەتىدە بولۇشنى خالايمەن. بۇنىڭ ئىككى تەرەپتىن ئوزىگە خاس پايدىسى ۋە ئالاھىدە زورۇرىيىتى بار: بىرىنچىسى شۇكى، قۇستەنتىنە شاھىنىڭ سەندىن مەدەت سوراپ ئەۋەتكەن ئەلچىلىرىنى ۋە تەقدىم قىلغان سوغىلىرىنى قوبۇل قىلدىڭ، ئەمدى ئۇنىڭ لايىغىدا جاۋاپ بېرىپ يارىدەم قولۇڭنى سوزمىساڭ، يەر يۈزىدە سېنىڭ ئىسمىڭ نامەرتلىكنىڭ مىسالى قىلىپ ئاتىلىدۇ؛ ئىككىنچىسى، بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىزنىڭ يارىدىمى بىلەن ئەپرىدۇن شاھ دۇشمەننى يەڭسە، بۇ غەلىبە شۇھرىتى سېنىڭ نامىڭغا بولۇدۇ. رۇم شاھلىرى سەندىن قورقۇدۇ. ھەر يىلدا ساڭا ئۇلاردىن كوپ نەرسىلەر سوغا يوسۇنىدا كېلىدۇ. ئۇندىن باشقا بىز تەرەپكە باستۇرۇپ كېلىش نىيىتىدە بولغانلارمۇ بۇنىڭدىن كېيىن بىزگە يامان كوزى بىلەن قاراشقا پېتىنالمايدۇ. بۇنىڭدىمۇ سەن غەلىبە قازىنىسەن. بۇ ۋەقەنىڭ شۇھرىتى ئۇزاق جايلارغىچە يېتىپ بارىدۇ. خۇسۇسەن دېڭىز قىرغاقلىرىغىچە يېتىپ بارىدۇ. غەرپ خەلقلىرىگىمۇ داڭقىڭ تارقىلىدۇ. ھەممە بارىكاللا ئېيتىدۇ. دېڭىز قاراقچىلىغى تۈگەپ ھەر تەرەپتىن ساڭا ھەدىيىلەر توسالغۇسىز كېلىپ تۇرۇدۇ...."

شاھ ۋەزىر دەندانىنىڭ بۇ سوزىنى توغرا تېپىپتۇ. ئۇنىڭغا قىممەتلىك كىيىملەر تارتۇق قىپتۇ ۋە: "ھەربىر پادىشاغا ئەلۋەتتە سەندەك دانا بىر ۋەزىر كېرەك" دەپتۇ. كېيىن ئوغلى ــ شاھزادە شەرىكانىنى قىچقىرتىپتۇ: "ئوغلۇمدەك سەر ئەسكەرنىڭ قېشىدا ساڭا ئوخشاش شاھ كىڭەشچىلىرى بولسا، مەن ھەمىشە، ھەممە ئىشتا خاتىرجەم بولىمەن" دەپتۇ شاھ ۋەزىرىگە. ئوغلى شەرىكان

كىرگەنـدە، كېيىن ھەمـمە ۋەقەدىـن ئوغـلىنى خەۋەردار قىلىپـتۇ. ئەلچىلەر كەلتۈرگەن خەۋەر ۋە ۋەزىرنىڭ پىكرىنى ئۇنىـڭغا بايان قىلىپتۇ. ئوغـلىنى جەڭ ياراقـلىرىنى ھازىـرلاپ، يول جابـدۇغـىنى قىلىشقا يۈيرۇپـتۇ. ئۇنىڭـغا ۋەزىر دەندانىنىڭ مەسلىھەت، پىكرىگە قارشىلىق كورسەتمەسلىكنى تاپىلاپتۇ. قوشۇنـدىن قالغـانچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان ۋە سىنالغان ئون مىڭ كىشىنى ئايرىپ قوراللاندۇرۇشقا ئۇندەپتۇ. شەھرىكان ئاتىسى ئومەر ئىبنى نوئمان-نىڭ بۇيرۇغىنى بېجىرىشكە كىرىشىپتۇ. شۇ ھامان ئون مىـڭ كىشـى-لىك قوشۇنـىنى خىلـلاپ چىقىپـتۇ. سارايـغا كىرىـپ خەزىـنىدىن كوپلەپ مال ۋە پۇل ئېلىپ، ئەسـكەرلەرگە ئۈلەشتۇرۇپ بېرىپتۇ. ئۈچ كۈنلۈك موھـلەت بىلەن ئۈلارنى تەيـيارلىق قىلىـشقا قويۇپ بېرىپـتۇ. ئۈلار ئەسكەر باشلىقـلىرى ئالـدىدا يەر سۈيۈپ، تازىم قىلىپ چىقىپتۇ، قورال-ياراقـلىرىنى تەيـيارلاپ، سەپەر ۋە جەڭ ھازىرلىقلىرىنى قىلىشىپتۇ. شەھرىكان قورال-ياراق ئامبىرىغا كىرىپ ئوزىگە ۋە ئەسكەرلـىرىگە جەڭـدە كېرەك بولـدىغان قورالـلارنى تاللاپتۇ. كېيىن ئاتاخانىغا كىرىـپ ئالاھـدە تامـغىلىق ئاتـلاردىن باشقا ئاتـلارنى تاللاپ ئاپـتۇ. ئۈچ كۈن ئوتۈپ توتىنـچى كۈنى شاھزادە شەھرىكان قوشۇننى باشـلاپ شەھەردىن چىقىپتۇ. شەھەر سىرتىدا، شاھـزادە شەھرىـكان شاھـنىڭ ئالـدىدا يەرنى سۈيۈپ تازىم قىلىپ تۇرۇپتۇ. شاھ ئۇنىڭغا يەتتە خەزىنە مال ئىنئام قىلىپتۇ. ۋەزىر دەندانىغا يۈزلىنىپ، ئوغلى شەھرىكانغا ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلە-رىگە ئاگاھ بولۇشـنى تەيىنلەپتۇ. ۋەزىر شاھـنىڭ ئالدىـدا يەرنى سۈيۈپ "خوش!" دەپ جاۋاپ بېرىپـتۇ. شاھ ئوغـلى شەھرىكانىنى ھەر قانداق ئىشنى ئۇنىڭ بىلەن مەسلەھەتلىشىپ ئىشلەشكە دەۋەت

قىپتۇ. شەررىكان ئاتىسى ئالدىدا يەرنى سۆيۈپ تازىم قىپتۇ. شاھ ئوز ئوردىسىغا قايتىپتۇ. شەررىكان ھەربى نازىرغا ئەسكەرلەرنى كوزىتىشنى بۇيرۇپتۇ. ئايرىم مۇلازىملاردىن تاشقىرى ئەسكەر-لەرنىڭ سانى ئون مىڭ كىشى ئىكەن. ئۇلار قوزغىلىپتۇ. ناغرا-كانايلار چېلىنىپ، بايراقلار ئىگىز كوتۇرۇلۇپتۇ. شەررىكان ئېتىغا مىنىپ ۋەزىر دەندان بىلەن يانمۇ-يان مېڭىپ يولغا چۈشۈپتۇ. ئۇلارنىڭ بېشىدا بايراق لەپلىدەپ تۇرىدىكەن. ئۇلار توختىماي يول يۈرۈپتۇ. ئەلچىلەر ئۇلارنىڭ ئالدىدا يول باشلاپ يۈرۈپرىپتۇ. كۈن پېتىپ كەچ كىرگىچە يول بېسىپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكەندە ئاتتىن چۈشۈپ دەم ئاپتۇ. كېچىنى ئوتكۈزۈپ تاڭ يورۇغاندىن كېيىن يەنە يولغا چىقىپتۇ. يىگىرمە كۈنگىچە شۇ يوسۇندا يول يۈرۈپتۇ. يىگىرمە بىرىنچى كۈنى كېچىسى ئەتراپى كەڭ ئوتلاق ۋە ئورمانلىق بىر ۋادىغا يېتىپ بېرىپتۇ. شەررىكان ئەسكەرلىرىگە ئۈچ كۈن شۇ يەردە دەم ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئەسكەرلەر قونۇشقا ھازىرلىنىپ چېدىرلىرىنى تىكىشكە كىرىشىپتۇ. ۋەزىر دەندان ئاتتىن چۈشۈپ ۋادىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چېدىردا قۇستەنتىنە شاھى ئەپرىدۇننىڭ ئەلچىلىرى بىلەن سوھبەتلىشىپتۇ. شەررىكان ھەممە ئەسكەر-لىرىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ بىر مۇددەت قاراپ تۇرۇپتۇ. ئەسكەرلەر يېتىپ كېلىپ بولغاندىن كېيىن، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى بوشتىپتۇ، ئۇ، بۇ ۋادىنى ئايلىنىپ كورۇش نىيىتىدە ئىكەن. ئاتىسىنىڭ تاپشۇرۇغىغا مۇۋاپىق ئۇنىڭ ئوزىگە ئىھتىيات قىلىشى زورۇر ئىكەن. چۈنكى بۇ يەرلەر دۇشمەن يېرىنىڭ باشلىنىشى بولۇپ، ئەتراپلىرىغا قاراۋۇل قويۇشنىڭ زورۇرلىگىنى ھېس قىپتۇ. يالغۇز ئاتلىق ئەتراپىنى كوزىتىشكە مېڭىپتۇ. يېرىم كېچىگىچە ۋادىنىڭ توت ئەتراپىنى

ئايلىنىپ چىقىپتۇ. شۇ يۇرۇشتە ئۇنىڭ ئۇيقىسى كېلىپ ئات ئۈستىدە ئۇخلاپتۇ. ئادەتتىكىدەك يۇرۇش قىلغاندا ئۇ، ئات ئۈستىدە ئۇخلايدىكەن. ئات ئۇنى ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئاخىرى قانداقتۇ بىر ئورمانغا ئېلىپ كىرىپتۇ. شەھەرلىكان هامان ئۇيقۇدا ئىكەن. ئات بىرىپ بىر يەرگە سوقۇلغاندىلا شەھەرلىكان ئويغىنىپ كېتىپتۇ. كوز ئېچىپ ئوزىنى ئورمانزاردا كورۇپتۇ. ئاي تۇغۇپ ئەتراپنى يورۇتۇشقا باشلاپتۇ. شەھەرلىكان بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىغىدىن چوچۇپتۇ. كىشنى خەۋپ-خەتەردىن ئاسرايدىغان "لاهۇله" دۇئاسىنى ئوقۇپتۇ. لېكىن ئۇ يىرتقۇچ هايۋانلاردىن خەۋپسىرەپتۇ. قاياقتا بىرىشنى بىلمەي گاڭگىراپتۇ. ئاي ئاستا-ئاستا چىمەنزارنى يورۇتۇپتۇ. قەيەردىندۇر كىشنى ئەسىر قىلغۇچى يېقىملىق سوزلەر، قەھقەھ ئۇرۇپ كۈلۈشكەن ئاۋازلار ئاڭلىنىپتۇ. شەھەرلىكان ئېتىنى بىر دەرەخقە باغلاپ قويۇپ ئېرىق بويىغا بارسا، ئەرەپچە سوزلەۋاتقان بىر ئايالنىڭ ئاۋازى قۇلىغىغا كىرىپتۇ. ئۇ: "ئەيسا پەيغەمبەر هەققى، بۇ ئىش سىلەر ئۈچۈن ياخشى ئەمەس. لېكىن بىر ئېغىز سوز قىلغان كىشنى يېقىتىپ ئوزىنىڭ كەمسىرى بىلەن باغلايمەن" دىگۈدەك. شەھەرلىكان تاۋۇش كەلگەن تەرەپكە يۇرۇپتۇ. قارىسا ئېرىق-ئوستەكلەردە سۇلار شاقىراپ ئېقىۋاتقان، قۇشلار تىنماي سايراۋاتقان، كىيىكلەر ئويناشىپ سەكرەۋاتقان، هايۋانلار، قۇشلار ئوزلىرىنىڭ تىللىرىدا ئوزىنىڭ شاتلىقلىرىنى ئىپادىلەۋاتقان، يەرلەر هەرخىل ئۇسۇملۇك ۋە گۈللەر بىلەن بىزەلگەن. شائىرنىڭ مۇنۇ ئىككى پارچە شېئىرى شۇ جايغا باپ ئىكەن:

چىرايلىق بۇ دالا ئەجەپ لالىزار،
بۇ يەرنىڭ هاۋاسى هەمىشە باهار.

بۇلاقلاردىن ئاقار سۇ ھەر تەرەپكە،
كىلىشكەن بۇ زېمىن بايدۇر دەرەخكە.

* * *

يەر يۈزىنى گۈل ـ گىيا قاپلىغان جەننەت مەسىل،
كوللىرى تىنىق، ئېرىقلاردا ئاقار بال ـ ھەسىل.
ھەر تەرەپنى زىننەتلەپ گۈللىنىپ كەلگەچ باھار.
ياشارغان چول ـ باياۋان چىرايى بولغان گۈزەل.

شەررىكان ئەتراپنى كوزدىن كوچۇرۇپتۇ. قارىسا ئۇ يەردە ئىبادەتخانا كورۇنۇپتۇ. ئىبادەتخانا ئىچىدە ئاسمان بىلەن تۇتاشقان بىر قورغان بار ئىكەن. قورغان ئىچىدىن ئۇتتۇرىسىنى كېسىپ باغچىغا چىقىۋاتقان چوڭ سۇ كورۇنۇپتۇ. ئۇ يەردە بايىقى قىز يەنىمۇ ئوچۇغراق كورۇنۇپتۇ. ئۇنى ئايىنىڭ چوڭىسىدىكى يۇلتۇزدەك ئون كېنىزەك ئوراپ ئولتۇرغان. ئۇلارنىڭ كىيگەن كىيىملىرى، زىننەت ئەسۋاپلىرى قىممەتلىك ئىكەن. شائىرنىڭ بۇ شېئرلىرى ئۇلار ھەققىدە يېزىلغان ئىكەن:

كورۇندى كوزۈمگە ئەجەپ ياخشى ھال،
بار تەختە ئۇ يەردە ساھىپ جامال.
ئىككى قېشى ئۇنىڭ قىيغان قەلەمدەك،
جاي ئالدى دىلىمدىن خۇددى سەنەمدەك.
چاچلىرى ھالقا گويا كەمەندەك،
كوكۈل قۇشى ئاڭا باغلاندى مەندەك.

* * *

ياشنىغان چىمەنزار گۈزەل قىرغاق،
ئېرىقلاردا سۇ ئاقار شارقىراق.
چىمەنزاردا بار بىر توپ گۈزەل قىز،
كوزلىرى قارا، تەنلىرى ئاپپاق.

قامەتلىرى تۈز گويا سەرۋىدەك،
قاشلىرى قەلەم، چېچى قوڭغىراق.
قاراشلىرى قوزغايدۇ ھەسىنى،
كورگەنلەر بولۇر ھۇشىدىن يىراق.

شەرىكان بۇ ئون كېنىزەكنى ۋە قىزنى دىققەت بىلەن بىر-بىرلەپ كوزدىن كوچۇرۇپ چىقىپتۇ. بۇلارنىڭ ئارىسىدىكى سوزلەۋاتقان قىز ھەقىقەتەن چىرايلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ھوسنى تولۇن ئاينىڭ ئوزى ئىكەن. قىيغاچ قاشلىرى، قارا چاچلىرى، پىستە مېغىزىدەك لېۋى، شەھلا كوزى، ئىش قىلىپ بارچە كوركەملىك سۈپەتلىرى ئۇنىڭغا جەم بولغان ئىكەن. ھەر قانداق كىشىنى بىر قاراشتىلا ئەسىر قىلىشقا قادىر ئىكەن، بۇ ھەقتە شائىر مۇنداق دېگەن ئىكەن:

قەددى ئۇنىڭ خۇددى سەنۇبەر،
لېۋىدىن تامار قەن بىلەن شېكەر.
چاچلىرى ھالقا گويا كى زەنجىر،
تارقىلار ھەردەم چېچىدىن ئەتىر.

* * *

نۇر چاچار كوز قارىشى جاھانغا،
قامىتىدىن سەرۋى بولۇر خىجالەت.
يۈزى، يانىغى، رەڭگى گۈلدىن نىشانە،
لەۋ شىرىسى جانغا بولغاي بىر ئاپەت.
يورۇق كۈنگە لەززەت تۇنى چوككەندەك،
چېچى بېرەر چىرايىغا لاتاپەت.

شەرىكان قۇلاق سالسا، ئۇ كېنىزەكلىرىگە: "كېلىڭلار! ئاي پېتىپ تاڭ ئاتماستىن ئىلگىرى سىلەر بىلەن چېلىشاي" دەپتۇ. كېنىزەكلەر بىر-بىرلەپ ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ. قايسى كەلسە، قىز بىر تۇتۇشتىلا ئۇنى يىقىتىپتۇ. ئۇ، كىمنى يىقىتسا شۇنى ئوزدە-

نىڭ كەمىرى بىلەن قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ باغلاپتۇ. ھەممىسىنى شۇ يوسۇندا يېگىپ باغلاپ چىقىپتۇ، شۇ چاغدا ئۇ يەردە تۇرغان بىر قېرى دەللە غەزەپلىنىپ قىزغا مۇنداق دەپتۇ: "ئەي نومۇسسىز، سەن بۇ قىزلارنى يېگىپ ئۇنىڭدىن پەخرلىنىسەن، ماختىنىپ كۆلىسەن. مەن قېرىسامۇ ھېلىغىچە يېنىم يەرگە تەككىنى يوق. مەن جېنىمدا بۇلارنى قىرىق قېتىمدىن يەگەن. سەن ئۇنچىلا كېرىلمە! ئەگەر كۆچلۈك بولساڭ، قېنى كەل! مەن بىلەن چېلىش، بېشىڭنى چاتاراڭغا قىستۇرۇپ قوياي."

قىزنىڭ يۈزىدە كۆلكە ئالامەتلىرى بولسىمۇ، دىلى غەزەپتىن يېنىپتۇ. ئورنىدىن تۇرۇپ: "ئەي زاتۇد داۋاھى، مۇسا پەيغەمبەر ھەققى، راست گەپ قىل. مەن بىلەن ھەقىقەتەن چېلىشامسەن؟ ياكى چاقچاق قىلدىڭمۇ؟" دەپ سوراپتۇ. "راستىن چېلىشمەن" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قېرى دەللە.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

قىرىق سەككىزىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

قېرى دەللىگە قاراپ قىز: "تۇر، بولمىسا سىنىشىمىز!" دەپتۇ. بۇ سوزنى ئاڭلاپ قېرى غەزەپلىنىپتۇ. چاچلىرى كىرپىنىڭ تىكىنىدەك ھۇرپۇيۇپتۇ. "ئەي ئەخلاقسىز، ـــ دەپتۇ قېرى دەللە، ـــ مۇسا پەيغەمبەر ھەققى مەن سەن بىلەن يالىڭاچ بولۇپ چېلىشىمەن."

كېيىن قېرى دەللە يىپەك رومىلنى بېشىدىن ئېلىپ كىيىملىرىنى ساپتۇ. ئۇلارنى رومىلىغا تۇگۈپ باغلاپتۇ. قىپ يالىڭاچ بولغان قېرى دەللە خۇددى تۇكسىز جىن ياكى بەدبەسز ئىلان ۋە ياكى چاچسز ئالۋاستىغا ئوخشاپ قاپتۇ. كېيىن ئۇ، قىزغا قاراپ: "سەنمۇ مەندەك بولغىن!" دەپتۇ.

شەرىكان تاماشا قىلىپ تۇرغان يېرىدە قېرى دەللىنىڭ ۋەھشى قىياپىتىگە قاراپ كۈلۈپتۇ. قىز ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. يەمەندە توقۇلغان رومىلىنى ئىككى قاتلاپ ئېلىپ، بېلىگە باغلاپتۇ. مەر-مەردەك ئاق، قاش تېشىدەك سۇزۇك ئاياقلىرى، ساغرىسى، يۇمشاق لالە رەڭلىك بەدىنىدىن راھەت بېغىشلىغۇچى پۇراق تارقىلىپتۇ. ئۇنىڭ يېتىلىۋاتقان كوكسى قوش ئانارنى ئەسلىتىپتۇ. قېرى دەللە قىزنىڭ قېشىدا بېشىنى ئىگىپتۇ. ئۇلار چېلىشىقا كىرىشىپتۇ. شەرىكان يۇزىنى كوككە قارىتىپ "قىزنى غالىپ قىلىپ، دەللىنى يېقتىشنى" خۇدادىن سوراپتۇ. قىز، قېرىنىڭ بېقىنىغا كىرىپ، ئۇنى بوش تارتىپتۇ. كېيىن چەپ قولى بىلەن ئىككى ئايىغىدىن، ئوڭ قولى بىلەن گەدىنىدىن كوتۇرۇپ بېشىغا ئېلىپ، يەرگە شۇنداق ئۇرۇپتىكى، قېرىنىڭ پۇتلىرى ئاسمانغا كوتۇرۇلۇپتۇ. قاتتىق يېقىلغانلىغى سەۋىدىن ئىككى قېتىم كېكىرىپتۇ. شەرىكان بۇ چىلىشتىن ناھايىتى زۇقلانغاچقا دومۇلاپ-يۇمۇلاپ كۈلۈپتۇ. كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا قىز قېرى دەللىگە قاراپ: "ئەي زاتۇددا‌ۋاھى، مېنىڭ مەقسىدىم سېنى يېقتىش ئەمەس ئىدى. لېكىن ئۇزەڭ كوپ ئالدىراڭغۇلۇق بىلەن ھەركەت قىلىپ يەرگە چۈشۈپ كەتتىڭ، خۇداغا شۈكرىكى، ساڭا ھېچبىر زەربە يەتمىدى" دەپتۇ ۋە قولىدىن تۇتۇپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپتۇ. قېرى

دەللە ئۇنىڭ سوزىگە ئېتىۋار قىلماستىن شەرمەندىلىك بىلەن مەيداندىن چىقىپ، كوزدىن غايىپ بوپتۇ. شەررىكان قىلىچىنى يالىڭاچلاپ ئوڭ ۋە سولغا قاراپتۇ. ئۇ يەردە باغلاقلىق تۇرغان كېنىزەكلەر بىلەن قىزدىن باشقا ھېچكىمنى كورمەپتۇ. كېيىن ئۇلارنىڭ ئارىلىرىدىكى سوزنى ئاڭلاش ئۈچۈن تېخىمۇ يېقىن بېرىپتۇ. ئۇ ئوزىچە: "ھەر بىر ۋەقەنىڭ بىر سەۋەۋى بولۇدۇ، مېنى ئۇيقۇ باستى، ئۇخلاپتىمەن. بەختىمگە ئېتىم مېنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەپتۇ. ئەمدى بۇ قىز بىلەن كېنىزەكلەر ماڭا نېسىپ بولغان بولسا كېرەك،" دەپتۇ. ئېتى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ، ئاتقا مىنىپ تىزگىنىنى قويۇپ بېرىپتۇ. ئات ئوقىتەك ئۇچۇپ مېڭىپتۇ، ئۇ، قولىدا يالىڭاچلانغان قىلىچ بىلەن ئات ئۇستىدە "ئۇلۇغ تەڭرىم" دەپ يۇرۇپتۇ. قىز ئۇنى كورۇپ، ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇ تۇرغان چوڭ سۇنىڭ بويى ناھايىتى تار بولۇپ، كەڭلىگى ئالتە توپۇق① ئىكەن. قىز بىر سەكرەپ نېرىقى قىرغاقتا ئوتۇپتۇ ۋە ۋاقىراپ مۇنداق دەپتۇ: "سەن كىم، بىزنىڭ پەيزىمزنى بۇزۇپ، تىنچ يالىڭاچلاپ نەدىن پەيدا بولدۇڭ؟!... گويا جەڭ تەلەپكارلىرىدەك ھەيۋە بىلەن تۇرۇپسەن. بۇ تۇرقۇڭ بىلەن، بىزنىڭ كەيپىمزنى بۇزماقچىمۇ يا باشقا تەلىۋىڭ بارمۇ؟ ئوزەڭ قەيەرلىك؟ بۇ يەرگە نەدىن كەلدىڭ؟ نەگە بارماقچى؟ توغرىسىنى سوزلە! نىجاتلىق راسلىقتا، يالغان سوزلىمە. يالغان سوزلىگۈچى زىيان تارتىدۇ. چۈنكى يالغان سوزلەش ئاجىزلىقنىڭ بەلگۈسى. دىمسەم ـ دىمىسەم، سەن بۇ جايغا يولدىن ئېزىپ كېلىپ قاپسەن. ئەگەر

---

① بىر توپۇق ـــ تەخمىنەن يېرىم مېتىر كېلىدۇ.

يولۇڭنى سورىساڭ، ماڭىدىغان يول كورسىتىپ قويايلى! ئەگەر دەم ئېلىشقا جاي سورىساڭ يەر كورسىتىپ قويايلى. ئەگەر باشقا ھاجەتىڭ بولسا تەپ تارتماستىن توغرىسىنى ئېيتىڭ! ئۇنىمۇ ھەل قىلىپ بېرەيلى. ئەگەردە باشقا مەقسەتىڭ بولسا، مەن ساڭا شۇنى ئېيتىپ قويايكى، بۇ يەردىن ساق چىقىپ كېتىشنىڭ ئۇزى سېنىڭ ئۇچۇن چوڭ بەخت. سەن ھازىر ئۇزەكنى بىر چىمەنزاردا كورۇۋاتىسەن. ئەگەر مەن بىر ئاۋاز قىلسام، شىردەك توت مىڭ قاراۋۇل جەڭچى ھازىر بولىدۇ. ئۇلاردىن قۇتۇلغىنىڭنى كورۇپ باقايلى. سەن ئەنە شۇنداق خەۋپلىك يەردە ئىكەنلىگىنى ئويلا؟!" قىزنىڭ سوزى تۇگىگەندىن كېيىن، شەرىكان مۇنداق جاۋاپ بېرىپتۇ. "ئۇزەم مۇسۇلمانمەن، شۇنداقلا مۇساپىرمەن. كېچىسى بىلەن بۇ يولدا يالغۇز يۇرۇپ يولدىن ئازدىم. ئۇزەم بىرەر غەنىمەت ئىزلەشكە كىرىشتىم. كېچىدىن بېرى كورگۇنۇم، تولۇن ئايدەك سەن ۋە سېنىڭ ئەتراپىڭدىكى يولتۇزدەك ئون كېنىزەك بولدى. مەن بۇنىڭدىن ئارتۇغراق غەنىمەتنى بۇ يەردە كورمۇدۇم. مۇشۇ غەنىمەتلەرنى ئېلىپ دوستلىرىمغا سوغا قىلاي دەيمەن." "بۇلار ساڭا غەنىمەت ئەمەس. سەن غەنىمەتكە ئۇچرىمىدىڭ. بۇنى سەن بىلىپ قويغىن! ــ دەپتۇ قىز ــ خۇدا ھەققى، بۇلار ساڭا ئولجا بولمايدۇ. مەن ساڭا يالغان سوزلەشنىڭ يامانلىغىنى باشتىلا ئېيتىمىدىمۇ؟" "بەختلىك ئادەم خۇدانىڭ ئوزىگىلا سۇيۇنۇدۇ. باشقىلاردىن ئۇمىت كۇتمەيدۇ" دەپتۇ شەرىكان. "مۇسا پەيغەمبەر ھەققى، ــ دەپتۇ قىز، ــ ئەگەر ئوز قولۇمدا ھالاك بولۇشۇڭغا ئېچىنمىغىنىمدا ئاللىقاچان بىر ئاۋاز بىلەن بەلگۇ بېرەتتىم. بۇ چىمەنزار ساڭا قارشى جەڭ قىلغۇچى، ئاتلىق، پىيادىلەر بىلەن

تولۇپ ـ تاشقان بولاتتى. لېكىن غېرىپ ـ مۇساپىرلارنى ياخشى كورىمەن، ئۇلارنى ئايايمەن، ھاجىتىدىن چىقىرىمەن. ئەگەر سەن راستىنى غەنىمەت ئىستىگەن بولساڭ، سەندىن شۇنى سورايمەن، ئېتىگىدىن چۈش. دىنىڭنىڭ ھەققى ـ ھورمىتى، قورال بىلەن مېنىڭ يېنىمغا كەلمەسلىككە قەسەم قىل! ئىككىمىز چېلىشايلى. ئەگەر سەن مېنى يىقىتساڭ بىزنى ئولجا قىلىپ، ئېتىگىنىڭ ئالدىغا سېلىپ ئېلىپ كەت! مۇبادا مەن سېنى يىقىتسام، سەن مېنىڭ بۇيرۇغۇمدا بولىسەن، بۇ توغرىدا ماڭا قەسەم بەر. چۈنكى مەن ئالدىشىڭدىن قورقىمەن. مەشھۇر كىتاپلاردا: ئەگەر ژەدىسىنى بۇزۇش تەبىئى ئىكەن، شۇنداق كىشىگە ئىشىنىش ئاجىزلىقىتۇر دېيىلگەن. ئەگەر قەسەم قىلساڭ يېنىڭغا بارىمەن..." شەرىكان ئۇنى ئولجا قىلىپ ئېلىشقا ئۇمىت باغلاپتۇ. ئوز ـ ئوزىگە: "ئۇ، مېنىڭ پالۋانلىغىمنى بىلمەيدۇ" دەپ ئويلاپ، قىزنى قىچقىرىپ: "قانداق قەسەمنى خالىساڭ شۇنى قىلاي، چېلىشىش ئۈچۈن خالىغىنىڭچە ھازىرلىق قىلىپ كەل! سەن تەكلىپ قىلمىغىچە، يېنىڭغا ھېچقانداق قورال بىلەن بارمايمەن، قاچان لازىم كورسەڭ شۇ چاغدا بارىمەن. ئەگەر مېنى يىقىتساڭ ئۇنىڭ بەدىلىگە بەرگۈدەك پۇلۇم بار. مۇبادا سېنى يىقىتسام سەن مەن ئۈچۈن ناھايىتى ئۇلۇغ غەنىمەتسەن." "مەن بۇنىڭغا رازىمەن" دەپتۇ قىز. "مۇھەممەت پەيغەمبەر ھەققى مەنمۇ رازىمەن" دەپتۇ شەررىكان. "رۇھلارنى جەسەتلەرگە قوشقۇچى، ئادەملەرگە شەرىئەت قائىدىلىرىنى تۈزگۈچى خۇدا ھەققىگە قەسەم قىل!" دەپتۇ قىز. قىز قويغان تەلەپلەر بويىچە شەررىكان قەسەم ئىچىپتۇ. قىز رازىلىق بىلدۈرۈپ، سۇنىڭ ئۇ قىرغىغىدىن بۇ قىرغىغىغا بىر سەكرەپلا

ئوتۇپتۇ. شەرىكان ئۇنىڭغا يېقىن بېرىپتۇ. قىزنىڭ ھوسنى ئۇنى ئوزىگە تارتىپتۇ. چۈنكى قىزنىڭ چىرايى ھەر كىمنى بىر كورۇشتىلا ئوزىگە تارتىدىكەن. "ئەي يىگىت، چېلىشقا تەييارلان!" دەپتۇ قىز يەڭلىرىنى تۈرۈپ، شەرىكان ئوزىنى تامامەن يوقتىپتۇ. ئىككىلىسى بەل تۇتۇشۇپ چېلىشىشقا كىرىشىپتۇ. بىر دەمدىلا شەرىكاننىڭ قوللىرى تىترەشكە باشلاپتۇ. قىز ئۇنى كوتۇرۇپ يەرگە ئورماقچى بولغاندا، شەرىكان ئوزىنى ئوڭشاپ، چېلىشچىلارغا خاس سالماق بىلەن ماھارەت كورسىتىپ، ئۇنىڭ قولىدىن ئىرغىپ چىقىپ يەرگە چۈشۈپتۇ. قىز ئۇنىڭ ماھارىتىدىن چوچۈپ، چېلىشىتىن ئوزىنى تارتىپتۇ. "رەپىقلىرىڭنىڭ ئالدىدىن يىراقلاشقىنىڭ ھەمرالىرىڭغا سېنىڭدىن يامانراق ئېغىرچىلىق كەلتۈرۈدۇ. ساڭا مەسلىھەت شۇكى، تېزراق ھەمرالىرىڭنىڭ قېشىغا كەت! تاڭ يورۇشقا ئاز قالدى. پالۋانلىرىم كېلىپ سېنى نەيزىلىرىگە يەم قىلىشىدىن قورقمەن!" دەپ قىز كەينىگە يېنىپ ئىبادەتخانىغا قاراپ مېڭىپتۇ. "ئەي پەرى يۈزلۈك، ــ دەپتۇ شەرىكان، ــ دەسلەپتە مەن غېرىپنى ئۇمتۇار قىلدىڭ، ئەمدى نەگە بارسەن ياكى مەندىن قورقتۇڭمۇ؟" قىز كولۇپتۇ، شەرىكانغا قاراپ: "تىلىگىنىڭنى ئېيت، مۇرادىڭدىكىدەك ھەل قىلىپ بېرەي" دەپتۇ. "سېنىڭ يېرىڭگە كەلگەندىن كېيىن مەرھەمىتىڭنى كورەي، ئىللىق جامالىڭغا مۇشەررەپ بولۇپ، ئۇنىڭدىن زوقلىناي، لېكىن مېھمانلارغا خاس تائامىڭ ۋە شىرىن سۆيۈڭىنىڭ تەمىنى تېتىماي قايتسام، بۇ ساڭا مۇناسىپ كېلەمدۇ؟" دەپتۇ شەرىكان. ئۇ، ھەقىقەتەن ئاچ ۋە ئۇسسىغان ئىكەن. قىز ئۇنىڭغا جاۋابەن: "ئەخمەق كىشىلەرلا مېھمانىدىن يۈز ئورۇيدۇ، ئۇنى ھورمەتلەشتىن قاچىدۇ. ئەگەر، سەن ماڭا مېھمان بولۇشنى خالىساڭ،

ئېتىگىغا مىنىپ ئوستەڭىنىڭ بۇ چېتى بىلەن يۈر. ئىككى قولۇم كوكسۈمدە" دەپتۇ. ئوزى سۈنىڭ بۇ چېتىگە ئوتوپ ئوستەڭىنىڭ قىرىدا شەرىكان بىلەن تەڭ مېڭىپتۇ. شەرىكان ئېتىغا مىنىپ ئاستا-ئاستا يول بېسىپتۇ. ياغاچ كوۋرۇك ئۇستىگە بېرىپتۇ. ئۇ يەردە كېنىزەكلەر قوللىرىنى بوشتىپ تۇرغان ئىكەن. شەرىكان كوۋرۇككە كېلىپ بايىقى قىزغا قاراپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن چېلىشقان كېنىزەكلەرنى كورۇپتۇ. ئۇلار قىزنى كۆتۈپ تۇرۇشقان ئىكەن. قىز ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ يېنىغا بېرىپ ساپ رۇم تىلى بىلەن: "ئۇ يىگىتنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشۈرگىن. ئىبادەتخانىنىڭ مېھمان كوتۇش ئويىگە ئېلىپ بارغىن!" دەپتۇ. شەرىكان ئاتتىن چۈشۈپتۇ. كېنىزەك ئاتنى يېتىلەپ ئالدىدا مېڭىپتۇ. شەرىكان ئارقىسىدىن مېڭىپ، زەنجىرلەنگەن كوۋرۇكتىن ئوتۈپتۇ. شۇ چاغدا قىز ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ. شەرىكان ھەيران بولۇپ ئوزىچە: "شۇ يەردە، شۇ تاپتا ۋەزىر دەندان بولغان بولسا، بۇ پەرىلەرنى كورگەن بولسا" دەپ ئويلاپتۇ. كېيىن قىزغا قاراپ: "ئەي، ئاي يۈزلۈك گۈزەل. مېنىڭ ساڭا دەيدىغان ئىككى تۈرلۈك تەكلىۋىم بار: بىرى مېھمانمەن، ئاستانەڭگە كەلدىم. مېھمانلىق ھەققىغە رايە قىلغايسەن. مەندىن كوڭلۈڭ رەنجىگەن بولسا ئەپۇ قىلغايسەن. ئىككىنچىسى دوستلۇغىمىز، تونۇشقانلىغىمىزنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن، سەن مەن بىلەن مۇسۇلمانلار شەھەرلىرىنى كورۈش ئۈچۈن بېرىشقا رازىلىق بەرگەيسەن. ئۇ يەردىكى باتۇرلارنى كورۈپ مېنىڭ كىملىگىمنى بىلسەڭ، دەيمەن" دەپتۇ. قىز شەرىكاننىڭ سوزىنى ئاڭلاپ غەزەپلىنىپتۇ. ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ: "مۇسۇلمان پەيغەمبىرى ھەققى، مەن سېنى خېلى ئەقلى بار يىگىت دەپ

ئويلىغان ئىدىم. ھازىرقى سوزۇك، مەندە پۈتۈنلەي، سېنى كۆڭلى بۇزۇق بىر كىشى دېگەن تەسىراتقا ئېلىپ كەلدى. نېمىشقا سەن ماڭا بۇنداق تېتىقسىز گەپلەرنى قىلىشىنى لايىق كوردۇك. مەن سىلەرنىڭ شاھكارلار ئومەر ئىبنى نوئمان ئالدىغا بارسام، ئۇنىڭدىن ئاسانلىق بىلەن قۇتۇلالماسلىغىمنى ياخشى بىلىمەن. گەرچە ئۇ، باغداد ۋە خۇراساننىڭ ھوكۇمدارى بولسىمۇ، يىل ۋە ئايلار سانىغا مۇۋاپىق بىنا قۇرغان، ئون ئىككى بىناننىڭ ھەر بىرىدە يىل ئايلىرىنىڭ كۈن سانىغا توغرىلاپ ئېلىنغان ئۈچ يۈز ئاتمىش كېنەزنگى بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مېنىڭدەك كوركەم، چىرايلىق بولمىغىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىغىمنى ئوبدان بىلەمەن. ئۇنىڭ ئالدىغا بارغىنىمدا مېنى قايتۇرۇۋەتمەسلىگە ئىشەنچىم كامىل. چۈنكى سىلەرنىڭ قۇرئانىڭلاردا خۇدا شۇنداق زورلاش قانۇنى شەكىلدە، "ئەۋامەلەكەت ئەيمانىكۇم" دەپ يېزىلغان بۇ ھوكۇمگە ئاساسەن شاھىڭ ئومەر ئىبنى نوئمان مېنى كورسە: "ئوزەمنىڭ مۇلكى" دەپ بىلگىنىنى قىلىدۇ. شۇنى بىلىپ تۇرۇپ، قايسى يۈزۈك بىلەن ماڭا بۇنداق تەكلىپنى قويىدۇك. مۇسۇلمان پالۋانلىرىنى كورۇپ كىملىگىنى بىلەر ئىدىڭ ۋە ماڭا باركاللا ئوقۇر ئىدىڭ دەۋاتىسەن. مۇسا پەيغەمبەر ھەققى، بۇ سوزۇڭمۇ توغرى ئەمەس. چۈنكى مەن بۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئىلگىرى بىزنىڭ يۇرتىمىزغا كېلىۋاتقان ئەسكەرلىرىڭلارغا دىققەت قىلىدىم. ئۇلاردىكى تەرتىپ-ئىنتىزام بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىزدىكى تەرتىپ-ئىنتىزامدەك مۇستەھكەم ئەمەس. ئۇلار شاھنىڭ ئەسكەرلىرىگمۇ ئوخشمايدۇ، قانداقتۇ مەقسەت بىلەن يىغىلغان توپۇلاڭچىلار گۇروھىغا ئوخشايدۇ. سەن: ئۇ يەردە مېنىڭ

كىملىكىمنى بىلەر ئىدىك! دىدىك. مەن سېنى شۇنداق ئۇلۇغ زات بولغۇنۇڭ ئۈچۈن هورمەتلىگىنىم يوق. غېرىپ ـ مۇساپىرلارنى ياخشى كورگۈنۈم ئۈچۈن، شۇنىڭ شەرىپىگە هورمەت قىلىۋاتىمەن. سېنىڭدەك يىگىتنىڭ بۇنداق سوزنى قىلىشى ئەقىلدىن ئازغانلىقنى كورسىتىدۇ. سېنىڭ ئورنۇڭدا بۇگۈن مۇشۇ پەيتتە بۇ يەردە تۇرغان كىشى شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئوغلى شەررىكان بولسىمۇ ماڭا بۇنداق سوزنى قىلمىغان بولاتتى". شەررىكان ئىچىدە: بۇ قىز ئەسكەرلەرنىڭ كەلگەنلىگىنى، ئۇلارنىڭ سانىنى، ئاتامنىڭ مېنى قۇستەنتىنە شاھىغا ياردەم قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەنىنىمۇ بىلىدىكەن دىگەن خىيالغا كەپتۇ. "ئەي ئاي يۈزلۈك پەرى، دىنىڭنىڭ هەققى هورمتى ئۈچۈن ئۇزەڭنىڭ كىملىگىنى ماڭا دەپ بەرگىن" دەپتۇ شەررىكان.

"دىنىمنىڭ هەققى هورمتى ئۈچۈن ـــ دەپتۇ قىز، ـــ ئەگەردە ئۇزەمنىڭ رۇم شاھىنىڭ قىزى ئىكەنلىگىمنى پۈر كەتمىسۇن دەپ ئەنسىرىمىگىنىمدە، ئۇزەم مەيدانغا چۈشۈپ، بۇ ئون مىڭ ئەسكەر بىلەن يەكمۇ ـ يەك جەڭ قىلغان بولاتتىم، ئۇلارنىڭ يولباشچىسى ۋەزىر دەندانىنى ئولتۇرگەن بولاتتىم، رەھبىرى شەررىكاننى قولغا تىرىك چۈشۈرەتتىم. بۇنداق قىلىشتىن نومۇسمۇ قىلمايتتىم. لېكىن مەن كىتاپلارنى ئوقۇدۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن ماختىنىشنى ئۇزەمگە لايىق كورمەيمەن. باتۇرلۇغۇمنىمۇ كورەكلىك قىلىشنىڭ قورالى، دەپ تونۇمايمەن. چېلىشچىلىغىمنى هېلى سەن ئوز كوزۇڭ بىلەن كوردۇڭ. ئەگەر شۇ كېچىدە سېنىڭ ئورنۇڭدا شەررىكان بولسا ئىدى، ئۇنىڭغا ئەنە شۇ مەن سەكرەپ ئوتكەن سۇدىن سەكرەپ ئوتۇشنى بۇيرۇيتىم. ئۇ، ئەلۋەتتە ئوتەلمەي ئوزىنىڭ ئاجىزلىغىنى بويىنغا

ئالاتتى. مەن مۇسا پەيغەمبەردىن ئۇنى شۇ ئىبادەتخانىغا يوللاپ بېرىشنى تىلەر ئىدىم. ئالدىغا ئەر كىشى سورىتىدە چىقىپ ئەسىر ئالاتتىم، زەنجىرگە باغلايتىتىم."

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

قىرىق توققۇزىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

قىزدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ شەررىكانىنىڭ غەيرىتى قوزغىلىپتۇ، ھىممەت ۋە شىجائىتى تەۋرەپتۇ. ئۇ، ئۇزىنى قىزغا تونۇتۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلماقچىمۇ بوپتۇ. لېكىن، قىزنىڭ ھوسنى ـ جامالى غالىپ كېلىپ، شەررىكانغا بۇ ئىشنى قىلىشقا يول بەرمەپتۇ. ئۇنىڭ ھىممىتى قوزغىلىپ، ھۇجۇم قىلىشتىن پەيلى يېنىپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئەي گۈزەل، راۋا ئەمەس تىغ سېلىش ساڭا،
قالقاننى تاشلىدىم چارەسىز مانا.
نەۋقىران گۈزەل قىلسا بىر گۈنا،
ماڭا لازىم ئەپۇ قىلىپ، بولۇش باشپانا.

قىز يول باشلاپ مېڭىپتۇ. شەررىكان ئۇنىڭ كەينىدىن ئىزىمۇ ـ ئىز كېتىپ بېرىپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

بىر قاراشتا دىلدىن غەزەپ قوغلىغاي،
ھمايىچى تەييار ئۇنىڭ كوزىدە...

كورگەن كشى ئەجەپلىنىپ يىغلىغاي،
تولۇن ئاينىڭ ئەكسى باردۇر يۈزىدە.

ئۇلار يول يۈرۈپ، گۈمبەزلىرى، مۇنارلىرى مەرمەردىن ئىشلەنگەن، كوزىنى چاقناتقىدەك پاقىراپ تۇرىدىغان بىر ئىشىك ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. بىر قىز چىقىپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ. شەررىكان مەلىكەم بىلەن ئىچكىرى كىرىپتۇ. ئۇزۇن ئايۋان سارايىنىڭ ئوندەك يېرىگە ئالاھىدە قىلىپ ئىشلەنگەن پەشتاقلىرىغا قاش تېشىدىن قىلىنغان شامدانلار ئېسىلغان ئىكەن. ئۇلار خۇددى كۇن شولىسىدەك نۇر چېچىپ تۇرغان. ئايۋاننىڭ ئاخىرىدا قىزنى كېنىزەكلەر قوللىرىغا ئالاھىدە خۇشبۇي شاملارنى تۇتقان ھالدا قارشى ئاپتۇ. ھەر تۇرلۇك قىممەتباھا تاشلار ئورنىتىلغان پىشايۋانلار پاقىراپ، ئۇلارغا ئالاھىدە بىر زىننەت بېغىشلاپتۇ. قىز كېنىزەكلەر بىلەن بىللە مېڭىپتۇ. شەررىكان ئوزى يالغۇز ئۇلارنىڭ كەينىدىن يۈرۈپ ئىچكىرى كىرىپتۇ، ئىبادەتخانىنىڭ ئىككى چېتىدە بىر-بىرىگە قارشى ئورۇندۇقلار قويۇلغان بولۇپ، بۇ ئورۇندۇقلارغا ئالتۇن رەڭلىك گۇل چېكىلگەن يوپۇقلار يېپىلغان، گىلەم يىكەندازلار سېلىنغان ئىكەن. ئىبادەتخانىنىڭ سەھنىسىگە تۇرلۇك رەڭدىكى پارقىراق مەرمەرلەر ئورنىتىلغان، ئوتتۇرىدىكى چوڭ كولىگە ئالتۇندىن ئىشلەنگەن يىگىرمە توت بۇلاق كوزى ئېچىلغان ئىكەن. ئۇلاردىن كۇمۇشتەك سۇزۇك سۇ ئېتىلىپ چىقىپ تۇرغىدەك. شەررىكاننىڭ كوزى توردىكى تەختكە چۇشۇپتۇ. تەخت شاھانە، نەپىس رەختلەر بىلەن بېزەلگەن ئىكەن. قىز يېقىملىق ئاۋاز بىلەن: " شۇ تەختكە مەرھەمەت قىلىپ ئولتۇر، ئەي يىگىت" دەپتۇ شەررىكانغا قاراپ. شەررىكان تەختكە چىقىپ

ئولتۇرۇپتۇ. قىز ئۇنىڭ يېنىدىن، بىر ئاز ۋاقىت غايىپ بوپتۇ. شەررىكان ئۇنىڭ كېنىزەكلىرىدىن: "قىز نەگە كەتتى؟" دەپ سوراپتۇ. ئۇلاردىن بىرى: "ئۇ، ئۇزىنىڭ دەم ئالىدىغان ئويىگە كەتتى. ئۇنىڭ تاپشۇرۇغىغا مۇۋاپىق بىز سېنىڭ خىزمەتىڭنى قىلىمىز" دەپتۇ. كېنىزەكلەر شەررىكانغا ئالاھىدە قىلىپ ھازىرلانغان تائاملارنى ئېلىپ كەپتۇ. كېيىن ئۇلار ئالتۇن ئاپتاۋا بىلەن كۈمۈش چىلاپچا ئېلىپ كەپتۇ. شەررىكان قولىنى يۇيۇپتۇ. ئۇ، ئەسكەرلىرىنىڭ ھالىنى، ئۇلارنىڭ بېشىغا نىمە ئىشلار كەلگىنىنى بىلەلمەي، ئۇز ئىشىغا ھەيران بوپتۇ. سەھەرگىچە ئۇز ئەسكەرلىرىنى ئويلاپ ئوكۇنۇپتۇ. ئاتىسىنىڭ سوزىنى ئويلاپتۇ. قىلغان ئىشىغا پۇشايمان قىپتۇ. ئاخىرى بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

راھىتى ئىشرەتتىمەن، رەنجى كۆلپەت ئۇستىدە،
يولدىن ئازدىم، مەندىن ئوتتى بۇ ئىش غۇربەت ئۇستىدە.
ئەقلى بار ھوشيار كىشى قىلماس مېنىڭدەك سەيلىنى،
نەقىنى مەن نېسىگە ساتتىم، بۇ تىجارەت ئۇستىدە.

ئۇ تاڭ ئاتقىچە خىيال دېڭىزىغا چوكۇپتۇ. تاڭمۇ ئېتىپتۇ. ئۇ، ھامان ئۇزىنىڭ قىلمىشىدىن نارازى بولۇپ، ئۇزىگە ئېچىنىپ، تەشۋىشتە يەنە بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

مەن سېنى كورمەستىن ئاۋال ئەسلى بىر ئىنسان ئىدىم،
بىر كورۇپ سېنى پەرىزاد، ماڭا ئەقلىم بولدى يات.
گەر مېنى قىلسا خالاس سۇيگىدىن ئادەم، ــ دىدىم،
قالغىنىدىن ئوز كۆچۈم بىرلە تاپاتتىم مەن نىجات.
جانۇ ــ كوڭلۇمنى ئەسىر قىلدى جامالىڭ ئەسكىرى،
ماڭا بەرسۇن ھەق ئوزى ئىشقى ــ مۇھەببەتتە سۇبات.

شەررىكان شەرىنى تېخى تامام قىلمايلا، بىر توپ قىزلار كىرىشىپ سالام بېرىشىپتۇ. قارىسا، يىگىرمىدىن ئارتۇق تولۇن ئايدەك كېنىزەكلەر ئوتتۇرىسىدا ھېلىقى قىز كۆلۈپ تۇرغان. ئۇ، يۇلتۇزلار ئارىسىدىكى ئايدەك ئېچىلىپ، نۇرلىنىپ، ئەتراپىنى يورۇتۇۋېتىپتۇ. ئۇ، ئۇستىگە شاھانە كىيىملەر كەيگەن، بېلىگە قىممەتباھا تاشلار ئورنۇتۇلغان كەمەر باغلىغان. بۇلار ئۇنىڭ قامىتىگە قۇيۇپ قويغاندەك يارىشىپ، ئالاھىدە زىننەت بېرىپ تۇرۇپتۇ. شەررىكان قىزنى بۇ ھالدا كورۇپ، خوشلىغىدىن ھوشىدىن كېتىشكە ئازلا قاپتۇ. ئەسكەرلىرىنىمۇ، ۋەزىرىنىمۇ يادىدىن چىقىرىپتۇ. قىزنىڭ بېشىغا كوز سالغان ئىكەن، قىممەتلىك جاۋاھىرلەردىن توقۇلغان تور سالغانلىغىنى كورۇپتۇ. كېنىزەكلەر ئوڭ ۋە سول تەرەپتىن ئۇنىڭ ئېتىگىنى كوتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇ، خامۇش ۋە پەرىشان ھالدا ھەر تەرەپكە قارىغىدەك. شەررىكان ناھايىتى ھەيران قالغانلىغىدىن، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپتۇ: "بۇ قانداق ئاي؟ بۇنىڭغا قاراشتىن ساقلانغىلى بولامدۇ؟" دەپ، بۇ شەرنى ئوقۇپتۇ:

يۇرۇشى تەمكىن ئۇنىڭ بەكمۇ سالماقدار ئىكەن،
ھەممە ئەزاسى كېلىشكەن، مەڭگۇ ھوسنى بار ئىكەن.
بىجىغى ئاپپاق ـ يېقىملىق، جىلۋىگەر ئايدەك يۈزى،
ئالغۇسى بىر دەمدە ئەقلىن، كوزلىرى خۇمار ئىكەن.

ئاي يېنىدا ھور كېنىزەكلەر قاتار يۇلتۇز بولۇپ،
يېپقا تىزغان ئۇنچە ـ مارجاندەك قاتار تەييار ئىكەن.
ئۇستا ئىكەن سۇيگۇ ھەسسىنى يوشۇرماققا ئۇزى،
مەندىكى ھەس ـ تۇيغۇلار ئاپىتاپ كەبى ئاشكار ئىكەن.

قىز خېلى ۋاقىتقىچە ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپتۇ. كېيىن ئۇنىڭ قېشىغا كەپتۇ: "مۇبارەك قەدىمىڭ بىلەن بۇ يەرلەر شەرەپ تاپتى، ئەي شەرىكان. بىز سېنى تاشلاپ كەتكەندىن كېيىنكى كېچىسى سەن ئۇزەڭ يالغۇز قانداق ئوتكەزدىڭ؟ يالغان سوز شاھلار ئۇچۇن نۇقساندۇر. بولۇپمۇ شاھلارنىڭ ئۇلۇغى بولغان سەن ئۇچۇن ھار ۋە نومۇس. سەن ــ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ ئوغلى شەرىكان. ئوز نەسىبڭنى، ئىشڭنى مەندىن يوشۇرما! مېنى راست سوزدىن نېسۇسىز قىلماي، توغرى سوزلە. چۇنكى، يالغان گەپ نەپرەت ۋە دۇشمەنلىكنى تۇغدۇرۇدۇ. قازا ئوقى سېنىڭدىن يىراقلاشتى. شۇكرى قىلىشڭ ۋە سۇيۇنۇشۇڭ لازىم." شەرىكان قىزدىن بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ، ئەمدى تاناليدىغانلىغىغا كوزى يېتىپ توغرىسىنى ئېيتىپتۇ: "ھەقىقەتەن، مەن ئومەر ئىبنى نوئمان-نىڭ ئوغلى شەرىكانمەن، مېنى زامانىنىڭ خاھىشى بۇ يەرلەرگە كېلىشكە مەجبۇر قىلدى. ئەمدى ماڭا نىمىنى مۇناسىپ كورسىڭىز شۇنى قىلالايسىز" دەپتۇ. قىز ئۇزاق ۋاقىتقىچە بېشىنى توۋەن سېلىپ تۇرۇپ، كېيىن شەرىكانغا قاراپتۇ: "خاتىرجەم بول! تېچلان! سەن مېنىڭ مەھىرىنىم، ئارىمىزدا تۇز، نان، سوز ۋە ئۇلپەتچىلىك ئالاقىلىرى پەيدا بولدى. سەن مېنىڭ ھوزۇرۇمدا، مېنىڭ ھىمايەمدىسەن. ئامان بول! مۇسا پەيغەمبەر ھەققى قەسەم-ياد قىلمەنكى، بۇ يەردىكىلەر مېنى ئولتۇرمىگىچە، ساڭا زىيان يەتكۇزەلمەيدۇ. سەن مۇسا پەيغەمبەر بىلەن مېنىڭ پاناھمدىسەن". شۇنداق دەپ ئۇ، شەرىكاننىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن سوھبەتلىشىشكە باشلاپتۇ. شەرىكانىنىڭ كوڭلىدىن تەھلىكە كوتۇرۇلگىچە، شۇ تەقلىتە سوھبەتلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ.

شەرىكان بۇ سرنىڭ تەكتىگە يىتەلمەي، ئوزىچە: "ئەگەر مېنى ئولتۇرۇش نىيىتى بولغاندا، بۇ نىيەتنى ئوتكەن كېچىدىلا قىلىشى لازىم ئىدى" دەپ ئويلاپتۇ. بىر ئاز ئوتكەندىن كېيىن، قىز كېنىزەكلىرىنىڭ بىرىگە رۇم تىلىدا بىر نەرسىلەر دەپتۇ. ئوزى شاھزادىنىڭ كوزىدىن يىراقلىشىپتۇ، كېيىن قايتىپ كەپتۇ. ئانچە ئۇزۇن ئوتمەي، كېنىزەك تائام ۋە ياغ ئېلىپ كىرىپتۇ. شەرىكان "تاماققا بىرەر نەرسە سېلىنغان بولمىسۇن يەنە؟" دەپ ئۇنىڭغا قول ئۇزاتماي تۇرۇۋېرىپتۇ. قىز ئۇنىڭ كوڭلىدە ئويلىغىنىنى چېچەنلىك بىلەن بىلىپ: "مۇسا پەيغەمبەر ھەقىقى، سەن خاتىرجەم بول! بۇ تائامدا سەن گۇمان قىلغان نەرسە يوق. ئەگەر كوڭلۇمدە سېنى ئولتۇرۇش نىيىتى بولغاندا ئىدى، ئوز ۋاقتىدىلا ئولتۇرگەن بولاتتىم" دەپ، قويۇلغان ھەر تۇرلۇك تائاملاردىن ئاز-ئازدىن تېتىپ بېرىپتۇ. بۇنى كورۇپ، شەرىكانمۇ تاماققا قول ساپتۇ. قىز خوش بوپتۇ. ئىككىسى بىرلىكتە تاماق يەپتۇ. تاماقنى تويغىچە ھۇزۇرلۇنۇپ يەپ، قوللىرىنى يۇيۇپتۇ. قىز ئورنىدىن تۇرۇپ، كېنىزەكلىرىدىن بىرسىگە ئالتۇن، كۇمۇش ۋە باشقا شاراپ قاچىلىرى بىلەن كاۋاپ ۋە تۇرلۇك مەيلەردىن ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. كېنىزەك ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى تەيىار قىلىپ كەپتۇ. قىز ئالدى بىلەن ئوزى ئىچىپ، ئاندىن كېيىن شەرىكانغا تۇتۇپتۇ. شەرىكانمۇ ئىچىپتۇ. "بۇنىڭ قانداق يېقىملىق ۋە قانداق شىرىن ئىكەنلىگىنى كورۇپ باققانمۇ سەن، ئەي مۇسۇلمان ئوغلى شاھزادە؟" دەپتۇ قىز. ئۇلار شۇ ئولتۇرۇشتا ھەددىدىن زىيادە مەي ئىچىشىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىگىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ئۇلار مەينى جىق ئىچىشىپتۇ، باشلىرى قىزىپ-تۇ. يۈزلىرى قىزىرىپتۇ. "ئەي مارجانە، چالغۇ ئەسۋاپلىرىدىن بىرەرسىنى ئېلىپ كەل!" دەپتۇ قىز كېنىزەكلىرىدىن بىرسىگە. "خوش!" دەپتۇ كېنىزەك. ئۇ بىر ئاز كوزدىن غايىپ بولۇپ، ئەرەبچە ئۇد، ئەجەمچە چاك، تۇرانچە نەي، مىسر قالۇننى ئېلىپ كەپتۇ. قىز ئۇدنى قولىغا ئېلىپ ساز قىپتۇ. قۇلاقلىرىنى چىڭ-تىپتۇ. كۆز شامالىدىن يېقىملىغراق، زۇمرەت سۇدىن شىرىنراق، يۈمشاق ۋە يېنىك ئاۋازىنى سازغا تەڭكەش قىلىپ ساپ رۇم تىلىدا مۇنۇ غەزەلنى ئوقۇپتۇ:

كوزلىرىڭ قان توكىتى كوپ، بۇ قىلمىشىڭ كەچىۋن خۇدا،
ئوق ئاتار، قاش ياسىدىن قانخور كوزۈڭ ھەر دايىما.
مەن سۈيەرمەن ئىشق ئەھلىگە قەھرى بار ئاشقلىنى،
چۈنكى توسۇق بولغان ئاڭا رەھمى-شەپقەت ھەم ۋاپا.

بەختلىكتۇر بۇ كوكۈل ئىشقىڭغا گەر بولسا ئەسىر،
قايسى كوز تۇن ئۇيقىسىز، شۇ كورمىسۇن دەردى-بالا.
ئولتۇرۇشكە قىلدىڭ ھوكۇم مېنى خوجام سەن ئوزەڭ،
بىر يولى ھوكمۇڭ ئوچۇن ساڭا قىلاي جاننى پىدا.

غەزەلنى توگىتىپ، قىز شەھرىيارغا قاراپ: "ئەي مۇسۇلمان ئوغلى شاھزادە! نىمە ئوقۇغانلىغىنى ئۇقتۇڭمۇ؟" دەپ سوراپتۇ. شەھرىيار: "ئەزبىرايلى خۇدا، ئۇقمىدىم. ئەمما سېنىڭ بۇ غەزىلىڭ،

چالغان سازلىك ماڭا ئاجايىپ لەززەت بېغىشلىدى...» دەپتۇ. ئاي يۇزلۇك قىز كۈلۈپتۇ. شۇ چاغدا كېنىزەكلەرنىڭ ھەربىرى بىرخىل سازنى قولىغا ئېلىپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ رۇمچە ئاھاڭغا تەڭكەش قىلىپ ساز چېلىشىپتۇ. شەررىكان ھۇزۇرلىنىپ شاتلىنىپتۇ. كېنىزەكلەرنىڭ باشلىغى بولغان مەلىكىمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپ ناخشا ئېيتىپتۇ. زوقلىنىپ ئولتۇرغان شەررىكانغا قاراپ: «ئەي مۇسۇلمان پەرزەندى شاھزادە! بىزنىڭ سوزلىرىمىزنى پەملىيەلىدىڭمۇ؟» دەپ قايتا سوراپتۇ. «يوقسۇ! دەپتۇ شەررىكان، — ئەما كۆڭۈش قوڭغۇراقتەك زىل ئاۋازلىرىڭىز بىلەن ئاجايىپ چاققان بارماقلىرىڭىزدىن لەززەتلىنىپ، بىرىكاللا ئېيتىپ ئولتۇرۇپتىمەن». ئاي يۇزلۇك قىز كۈلۈپ تۇرۇپ: «ئەگەر ئېرەپچە ناخشا ئېيتسام قانداق قىلار ئىدىڭ؟» دەپ سوراپتۇ. «ئۇ ۋاقىتتا ئەقلىمدىن ئېزىشىم مۇمكىن...» دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ شەررىكان. قىز سازنى قولىغا ئېلىپ باشقىدىن تۇزەپتۇ. كېيىن ئېرەپچە مۇندىق غەزەل ئوقۇپتۇ:

تېتىپ كورسەم ئاچچىق ئىكەنغۇ بۇ ھىجران،
يىتەمدىكىن سەۋرى ـ تاقەت بۇ زامان.
دەرقەم بولۇش ھەم ئايرىلىش ئۇزاق يول،
شۇ ئۇچ ھەسرەت ماڭا بولغاندۇر ئايان،
ئەما ئاچچىق ھىجراندا يۈرەك قان.

قىز غەزەلنى ئوقۇپ بولۇپ شەررىكانغا قارىسا ئۇ، ھۇشىنى ئاللىقاچان يوقاتقان ئىكەن. شەررىكان خېلى ۋاقىتقىچە شۇنداق گاراڭ بولۇپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. كېيىن ئاستا ـ ئاستا كوزىنى ئېچىپتۇ. قىز ئېيتقان ناخشىنى ئەسلەپ ناھايىتى خوش بولغىنىدىن

ئورنىدىن تۇرۇپ، قىزغا ئىگىلىپ تازىم قىپتۇ. ئۇلار يەنە ئىچىش بىلەن ئولتۇرۇشنى داۋام قىپتۇ. كۇن پېتىپ قاراڭغۇ چۈشكىچە شۇ يوسۇندا خوش-خورام ۋاقىت ئوتكۇزۇپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكەندە قىز ئورنىدىن تۇرۇپ، ئارامگاھىغا كېتىپتۇ. شەرىكان قېشىدىكىلەر-دىن قىزنى سوراپتۇ. ئۇلار قىزنىڭ ئوز ئويىگە چىقىپ كەتكەنلىگىنى بايان قىپتۇ. "خۇدايا، خۇداۋەندا، قىزنى ئوزەڭ سالامەت قىل! يامان كوزدىن ساقلا!" دەپ دۇئا قىپتۇ شەرىكان.

تاڭ ئاتقاندىن كېيىن قىزنىڭ كېنىزەكلىرىدىن بىرسى شەرىكانىنىڭ قېشىغا كەپتۇ: "مەلىكىمىز سىزنى ئوز ھوزۇرىغا تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ!" دەپتۇ، شەرىكان ئورنىدىن تۇرۇپ كېنىزەك بىلەن قىزنىڭ ھوزۇرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. قىزنىڭ ئويىدا كېنىزەكلەر شەرىكانىنى چالغۇ ئەسۋاپلىرى بىلەن ساز چېلىشىپ قارشى ئاپتۇ. ئۇ باشلاپ ماڭغان كېنىزەكنىڭ كەينىدىن، پىل سۆڭەكلىرىدىن ياسالغان تۇرلۇك قىممەتلىك تاشلار ئورنىتىلغان زىننەتلىك چوڭ بىر ئىشىكتىن ئىچكىرى كىرىپتۇ. ئىچكىرىدە كەڭرى بىر ھويلا بولۇپ، ئويىنىڭ تورىگە ھەر تۇرلۇك يىپەك رەختلەردىن قىلىنغان پەردىلەر تارتىلغان چوڭ ئايۋان بار ئىكەن. ئايۋاننىڭ يانلىرىدىن سىرتقا قارىتىپ دەرىزىلەر ئېچىلغان. ئۇنىڭدىن دەرەخلەر، باغچە ۋە ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چوڭ كول كورۇنۇپ تۇرىدىكەن. بۇ يەرگە، ئىچىگە ھاۋا كىرىشى بىلەن ئويىگە ئورنىتىلغان ئەسۋاپلار ھەركەتكە كېلىپ، تاشقىرىدىن كېلىپ قارىغۇچى كىشىگە گەپلىشىپ تۇرغاندەك تەسىر بېرىدىغان ھەيكەل ئورنىتىلغان ئىكەن. ئوز ئورنىدا ئولتۇرۇپ ئۇلارنى تاماشا قىلىۋاتقان مەلىكە شەرىكانىنى كورۇپ، ئۇنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن

ئالدىغا چىقىپتۇ. ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ئوز ئورنىغا يېقىن ئولـ
تۇرغۇزۇپتۇ. ئۇنىڭدىن كېچىنى قانداق ئوتكۇزگەنلىكىنى سوراپتۇ.
شەررىكان ئۇنىڭغا جاۋاپ ئورنىدا مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپتۇ.
ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يەنە سوھبەت باشلىنىپتۇ. "ئاشقىلارنىڭ
سۆيگۇ ھەققىدىكى شېئىرلىرىدىن بىرەرسىنى بىلەمسەن؟" دەپ
سوراپتۇ قىز شەررىكاندىن. "بۇنداق شېئىرلارنى ياخشى بىلىمەن
ھەم سۆيۈپ ئوقۇيمەن" دەپتۇ شەررىكان. "ئاڭلاشنى ئارزۇ قىلـ
مەن" دەپتۇ قىز. شەررىكان مۇنۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

نىگارىم قويدى سۇمبۇلدەك چېچى ئۈستىگە چىكىت،
گويا ئاشقىلارنىڭ كوڭلىگە چۈشۈرگەندەك داغ.
كىمكى ئاگاھ بولسا مېنىڭ رەنجىم، ئۇنىڭ نازىدىن،
ئۇنى لەيلى دېيىشتى، مېنى مەجنۇن دېماغ.

* * *

گۈزەل ئەززا① بولسۇن دايىم سالامەت،
شەنىم بەركەي ئۇنىڭغا ھۇزۇر ـ ھالاۋەت.
يېقىن بارسام، قاچار مەندىن يىراقتا،
مەن يېلىنسام، قىلۇر ئاز ـ ئاز ئىنايەت.

ئەززا ئىشقىدا مەن پىدا قىلاي جان،
چىدىيالسام كورگەيمەن ئاندىن ھىمايەت.
مەن سايىۋەن قىلغاندۇرمەن بۇلۇتنى،
ئۇيقۇ ئالسا بەدەننى تاپقۇسى راھەت.

قىز بۇ شېئىرنى ئاڭلاپ: "بۇ شېئىرنى يازغان شائىر شېئىردا

---

① ئەززا ــ ئەسلى مەنىسى "كىيىكنىڭ ئوغلىغى" دىگەن بولىدۇ. بۇ يەردە ئۇنى سۆيگەن قىزنىڭ ئىسمى ئورنىغا ئالغان.

بالاغەتكە يەتكەن ئىكەن؛ ئوخشىتىش، مۇبالىغە، تەسۋىردە پاساھەتلىك ئىكەن" دەپتۇ. شاھزادە شەررىكان قىزنى تەرىپلەپ بۇ ئىككى پارچە شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئۇنىڭ چېچى جەۋلان قىلىپ،
ھەر كۆكۈلنى ئوۋلىغاي.
كىمكى كورسە بۇ پەرىنى،
ئىشق شارابى ئوتلىغاي.

* * *

ئەززا ھۇسنى ئاپىتاپ بىلەن بەسلەشسە،
ھېچ گۇمانسىز كۇننى قىلار خىجالەت.
يۈزى بولسۇن ئەززانىڭ كەشدەك قارا،
كىم قىلسا ئۇنىڭ ھۇسنىگە غەيبەت.

"ئەي شاھزادە، ــ دەپتۇ قىز، ــ سەن بىزگە ئەرەپ شائىرى جەمىلنىڭ شېئىرلىرىدىن بىلگىنىڭنى ئوقۇپ بەرگىن." شەررىكان: "مەن ئۇنى ھەممىدىن ياخشى كورىمەن. شېئىرلىرىنىمۇ سۆيۈپ ئوقۇيمەن" دەپ، توۋەندىكى پارچىلارنى ئوقۇپتۇ:

ئولتۇرۇشتۇر مەقسەدىڭ، سەندە تىلەك يوقتۇر بولەك،
مەن سېنى سۆيدۈم پەقەت، ئوزگە ـ بولەك يوقتۇر تىلەك.

* * *

ئەي دىلىمنى باغلىغۇچى، باغلا ئاستا،
ئەي جېنىمنى ئالغۇچى، ئالغىنا ئاستا.
جان تىلىدىڭ چىقمىدىغۇ تېخى بۇ جان،
ئاستاراق، ئەي جانى جاھان يانا ئاستا.

قىز بۇ شېئىرلارنى ئاڭلاپ: "بارىكاللا ساڭا، ئەي شاھزادە، شائىر جەمىلنىڭ بۇ مىسرالاردا دىمەكچى بولغىنى نىمە؟" دەپ

سوراپتۇ. شەررىكان: "خۇددى سەن مېنى جانسىز قىلماقچى بولغىنىڭدەك، ئۇنىڭمۇ مەھبۇبىسى ئۇنى يۇلتۇرمەكچى بولغانلىغى بايان قىلمىغان" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. قىز ئۇنىڭ بۇ جاۋابىدىن كۈلۈپتۇ. ئۇلار كۇن پېتىپ كائىناتنى مۇدھىش تۇن ئوز قوينىغا ئالغىچە، تىنماي بەزمە قىلىشىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. ياتار ۋاقتى بولغاندا، قىز ئوزىنىڭ ئورنىغا چىقىپ ئارام ئاپتۇ. شەررىكانمۇ ئوزىگە بەلگۈلەنگەن جايدا كۇن چىقىچە يېتىپتۇ. ئۇ، ئويغانغاندىن كېيىن، ئادەتتىكىدەك، كېنىزەكلەر ئۇنىڭ يېنىغا ساز چېلىشىپ كىرىپ كېلىشىپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا يەرنى سۇيۇپ: "مەرھەمەت قىلىڭ، ئەي ئېزىز مېھمان. خان قىز سىزنى ئوز ھوزۇرىغا تەكلىپ قىلىدۇ..." دەيىشىپتۇ. شەررىكان ئورنىدىن تۇرۇپ يولغا چۇشۇپتۇ. كېنىزەكلەر ئۇنىڭ ئەتراپىدا ساز چېلىشىپ، ناخشا ئېيتىشىپ مېڭىشىپتۇ. ئۇلار ئوتكەن ئاخشامقى ھويلىدىن چىقىپ، ئۇنىڭدىنمۇ چوڭراق، ئۇنىڭدىنمۇ ھەشەمەتلىگەرەك ھويلىغا كىرىپتۇ. ئۇ يەردىكى ھەر خىل رەسىملەر، ماھىر رەسساملارنىڭ قولى بىلەن سىزىلغان قۇشلار، ھايۋانلارنىڭ سۇرەتلىرى كىشىنى ھەيران قالدۇرغىدەك چىرايلىق ۋە رەڭلىك ئىكەن. شەررىكان بۇ يەردىكى كۈلۈپ تۇرغان سەنئەتتىن لال بولۇپ، مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

گويا بۇ يەر مەرۋايىت، ئالتۇن بىلەن ئورالغان،
رەقىبىم يايراپ ـ قېنىپ ئۇزمەكتە مۆھ ـ مارجان.
ياشناپ تۇرغان قىزىل گۈل مەڭزىدىن بىر نىشانە،
بۇلاقلارنىڭ سۇلىرى جىلۋىلىنۇر نۇرانە.
سۇرمە تارتىپ بېزەلگەن كىرپىكلىرى، كوزلىرى،
ئەسلىتىدۇ گۈلنەپشە رەڭگىنى قىز يۈزلىرى.

شەررىكاننى مەلىكە ئورنىدىن تۇرۇپ قارشى ئاپىتۇ. ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ: "شاھزادە، سىز، شەترەنج ئويناشنى ياخشى كورەمسىز؟" دەپ سوراپتۇ قىز ئۇنىڭدىن، شەررىكان: "ھەئە" دەپتۇ. "لېكىن، سىز بۇ ئويۇندا شائىر ئېيتقاندەك بولمىسىڭىز كېرەك؟" دەپ، بۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

"شەترەنجنى قويۇپ گۈزەل يار،
مەن بىلەن ئويناشقا بولدى تەييار.
گايى قارا، گايى ئاق دانە،
تاختا ئۈستىدە ماڭدى مەردانە.
گايى ئوق سالدى ئىشقى بالاسى،
گايى جىلۋە قىلدى يارنىڭ جىلاسى.
پىل ئورنىغا شاھنى قىلۇرجا،
پەرزىن بىلەن جەڭگە ئاتلىنۇر شاھ.
كوز قىرى بىلەن ئوت سالۇر جانغا،
غەمزىسى ئۇنىڭ تەڭدۇر جاھانغا..."

كېيىن مەلىكە شەترەنج تاختىسىنى شاھزادە ئالدىغا قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئويناشقا كىرىشىپتۇ. مەلىكە ھەر قاچان ئۇرۇقنى يوتكىسە، شەررىكان ئۇنىڭ يۇزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ قېلىپ، ئات ئورنىغا پىلنى، پىل ئورنىغا ئاتنى سۇرۇۋېرىپتۇ. مەلىكە كۈلۈپ كېتىپ: "ئەگەر سىزنىڭ ئويۇنىڭىز شۇنداق بولسا، ھېچ نەرسە بىلمەيدىكەنسىز" دەپتۇ. "بىرىنچى قېتىم ئەپۇ قىلىڭ!" دەپتۇ شەررىكان بىرىنچى قېتىم مات بولغانلىقنى بويىنغا ئېلىپ. ئۇرۇقلارنى قايتا تىزىپتۇ. ئىككىنچى قېتىممۇ مات بوپتۇ. ئۈچىنچى قېتىممۇ مات بوپتۇ. "سىز ھەر قېتىم ئويۇندا يېڭىلىۋاتىسىزغۇ؟"

دەپتۇ قىز. "سىزگە ئوخشاش پەرىنى يېگىپ خىجىل قىلغىنىمدىن، يېگىلىپ خوش قىلغىنىم ياخشىراق" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ شەررە-كان. مەلىكە تائام ئېلىپ كېلىشىنى بۇيرۇپتۇ. تاماق يېيىلىپ، قوللىرىنى يۇيۇشۇپتۇ. قىز مەي كەلتۈرۈشىنى بۇيرۇپتۇ. مەي ئىچىشىپتۇ. قىز ئالدىغا قالۇننى قويۇپ، ئۇنىڭدا ماھارەت كورسە-تىشكە باشلاپتۇ ۋە مۇنداق شېئىر ئوقۇپتۇ:

سۇبھى ۋاقتى بۇ دەم كېلىپ ئولتۇرۇڭ،
ئاياقتا شاراپنى قۇيۇپ تولدۇرۇڭ.
بىر دەم خالى بولۇڭ جاھان ئىشىدىن،
خىيالدىن ئۇزىكىزنى نېرى قۇيۇڭ.

* * *

گايى يىغلىستار، گايى خوش قىلۇر جاھان،
ئېسىپ قىلسا گايى ۋىسال، گايىدا ھىجران.
زامان ساڭا كولۇپ باققان چېغىدا،
ئۇزمەستىن مەي ئىچىپ، بولغىن شادىمان.

كېيىن ئۇلار كەچكىچە شۇ يوسۇندا ئىچىشىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. بۇگۇنكى كۇنى ئالدىنقى كۇنلەردىن ياخشىراق ئوتۇپتۇ. كەچ كىرگەندە قىز ئوز ئارامگاھىغا كىرىپ كېتىپتۇ. شەررىكانمۇ ئوزىگە راسلانغان ئويىگە كىرىپتۇ. تاڭ ئاتقىچە ئۇخلاپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، مەلىكە شەررىكانغا سازچىلىرىنى كېنىزەكلىرى بىلەن ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار شەررىكانىنى كۇندىكىدەك مەلىكىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. قىز شەررىكانىنى كورۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئىززىتىنى قىلىپ، قولىدىن تۇتۇپ، ئوز يېنىغا ئولتۇر-غۇزۇپتۇ. كېچىنى قانداق ئوتكۇزگىنىنى سوراپتۇ. شەررىكان ئۇنىڭغا

ئۇزۇن ئومۇر تىلەپ دۇئا قىپتۇ. مەلىكە قولىغا سازنى ئېلىپ چېلىپ تۇرۇپ، غەزەل ئوقۇپتۇ:

ھىجراندىن سوز ئاچما، يول بەرمە ئەسلا،
ئايرىلىش ئاچچىقتۇر، ئۇ، جانىغا بالا.
قۇياشقا بىر قارا پاتار چېغىدا،
ئايرىلىش دەردىدىن رەنجى قەھرىۋا.

بۇلار شۇ يوسۇندا ئولتۇرۇشقان ئىكەن، شۇ چاغدا سىرتتىن ئاللاقانداقتۇ قىقاس-چۇقان ئاڭلىنىپتۇ. قارىسا، بىر توپ ياشلار، قېرىلار ئۇلار تەرەپكە كېلىشۋاتقان. ئۇلارنىڭ باشلىقلىرى قولىدا يالتىڭلاتقان قامچ تۇتقان ھالدا رۇم تىلىدا: "ئەي شەرىكان! ئەندى سەن ئۇز ئايىغىڭ بىلەن كېلىپ، قولىمىزغا چۈشتۈڭمۇ؟ ئولۇمگە ھازىرلان!" دەپ ۋاقىرىشىپتۇ. شەرىكان بۇنى ئاڭلاپ، ئۇزىچە: "بۇ قىز ئادەملىرى يېتىپ كەلگىچە مېنى ھىلە بىلەن ئالداپ تۇتۇپ تۇرغان ئىكەن. بۇرۇن ماڭا ھەيۋە قىلىپ ئېيتقان باتۇرلىرىمۇ شۇ بولسا كېرەك، لېكىن ئۇز جېنىمغا ئۇزۇم زامىن بولۇپ، ئۇزۇمگە ئۇزۇم جەۋرى قىلىپ، ئۇزۇمنى ھالاكەت قوينىغا تاشلىدىم" دەپ ئويلاپتۇ. غەزەپلىنىپ قىزغا كوز سالىتۇ. قىزنىڭ رەڭگى ئوزگۈرۈپ، يۈزى سارغىيىپتۇ. ئورنىدىن تۇرۇپ، كەلگەنلەرگە قاراپ: "سىلەر كىم بولىسىلەر؟" دەپ سوراپتۇ. "ئەي ئۇلۇغ نەسەپلىك مەلىكىمز ۋە قىممەتلىك دۇردانىمز، يېنىڭىزدا تۇرغان يىگىتىنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى بىلەمسىز؟ سىز ئۇنىڭدىن سەن كىم دەپ سوراپ باقمىدىڭىزمۇ؟" دەپتۇ قىزغا ئۇلارنىڭ باشلىغى. "بىلمەيمەن، ــ دەپتۇ قىز، ــ كىم ئىكەن ئۇ؟" دەپ قايتۇرۇپ ئۇنىڭ ئوزىدىن سوراپتۇ. "بىلمىسىڭىز، بىلىپ قويۇڭ، ئۇ، ئاۋات

شەھەرلەرنى خاراپ قىلغان ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ ئوغلى شەررەكان. قەلئە ۋە قورغانلارنى ئىشغال قىلغان، ئىنسانىنىڭ قەدىمى يەتمەيدىغان شەھەرلەنى ئىگەللىگەنمۇ شۇ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ سوزنى ئۇلارنىڭ باشلىغى، ــ بۇنىڭ خەۋىرى زاتۇددا‌ۋاھى دېگەن موماي ئارقىلىق ئاتىگىز شاھ ھەردۇپقا ئاللىقاچان يېتىپ بولغان. سىز بولسىگىز، دۇشمەننى ئوز سارىيىگىزدا ساقلاپ ئەرەپ ئەسكەرلىرىگە مەدەت بېرىۋاتىسىز"، مەلىكە كەلگەن باشلىقتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن: "ئېتىك نىمە؟" دەپ سوراپتۇ. "ئېتىم مەسۇرە، سىزنىڭ قوللىرىڭىزدىن بىرى بولغان مۇسۇرە ئىبنى قاشۇردە دېگەن مىڭبېشىنىڭ ئوغلىمەن" دەپتۇ. "سەن بۇ يەرگە نىمىشقا مەندىن رۇخسەتسىز كىردىڭ؟" دەپ غەزەپلىنىپتۇ قىز. "ئەي خان قىز، ئىشك ئالدىغا كەلگەندە، دەرۋازىۋەن بىلەن سارايۇەن بىزگە قارشىلىق قىلمىدى. ئەكسىچە، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىز بىلەن بىرلىشىپ كىرىشتى. بىزدىن باشقا ئادەم بولسىغۇ، ئۇلارنى ئىشكتە كۆتتۈرۈپ قويۇپ، سىزدىن رۇخسەت بولغاندىلا ئېلىپ كىرەتتى. لېكىن، ھازىر گەپنى ئۇزارتتىدىغان ۋاقىت ئەمەس. شاھ مانا مۇشۇ ئىسلام ئەسكىرىنىڭ سەركەردىسىنى ئوز ھوزۇرىغا ئېلىپ بېرىشىمىزنى كۆتمەكتە. بۇنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئۇزىمىزنى قىيناپ ئولتۇرگىچە، ئۇنىڭ ئوزىنى ئولتۇرسەك، ئەسكەرلىرىنى جەڭگە كىرىشتىن توختاتقان بولىمىز. ئوز يۇرتلىرىغا سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ تارقىلىپ، باشلىقسىز كېتىشىگە يول ئاچقان بولىمىز" دەپتۇ كەلگەنلەرنىڭ باشلىغى. "بۇ ياخشى ئىش ئەمەس، ــ دەپتۇ مەلىكە ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ بولۇپ، ــ قېرى زاتۇد داۋاھى دېگەن دەللە يالغان ئېيتىپتۇ. ئۇ، گەپنىڭ تېگىگە

يەتمەي، ناتوغرا سوزلەپتۇ. قېشمدىكى يىگىت شەرىكان ئەمەس. مەن بۇنى ئەسىر قىلغىنىمۇ يوق. بۇ كىشى بىزگە كەلگەن خالىس بىر مېھمان، ئۇ مېھنىڭ مېھمان قىلىشىمنى سورىدى. بىز مېھمانلىققا قوبۇل قىلدۇق. ئەگەر ھەقىقەتەن شەرىكان ئىكەنلىگى مەلۇم بولغاندىمۇ، مېھنىڭ پاناھىمغا كەلگەن كىشىنى سىلەرنىڭ قولۇڭلارغا تاپشۇرۇپ بېرىش مېھنىڭ ئۇلۇغ نەسەبىمگە لايىق ئىش ئەمەس. كىشىلەر ئارىسىدا مېنى ئۇياتقا قويماڭلار! ئاتامنىڭ ئالدىغا بېرىپ يەرنى سۆيۈپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ھوزۇرىدا ۋەقەنىڭ زاتۇد داۋاھى دىگەن موماي ئېيتقانىدەك ئەمەسلىگىنى ئۇقتۇرۇڭلار!" "ئەي ئەبرىزە، مەن شاھ ئالدىغا ئۇنىڭ دۇشمەنلىنى ئېلىپ بارماي، قۇرۇق قول كىرمەيمەن" دەپتۇ مەسۇرە. "ئىست، سەنمۇ ئادەممۇ، مەسۇرە ــ دەپتۇ قىز غەزەپلىنىپ، ــ سەن بېرىپ شۇنداق دە، بۇنىڭ ئۈچۈن سېنىڭ كاللاڭنى ئالماس". "مەن ئۇنى ئېلىپ كېتىمەن" دەپ مەسۇرە ئوكۇپتۇ. "تولا كاپشما، ــ دەپتۇ مەلىكە، ــ بۇ ئادەم ئوزى يالغۇز يۈز ئاتلىقنى تەڭ كەلەلىگىدەك كۈچىگە ئىشىنىپ بۇ يەرگە كەلگەن. ئەگەر سەن ئۇنىڭغا سەن ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئوغلىمۇ دىسەڭ، ئۇ، ئەلۋەتتە "ھەئە" دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. لېكىن سىلەر ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىپ تەڭ كېلەلمەيسىلەر، مېنىڭچە سىلەر بۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىپ، كېيىن ئوزەڭلارنى خاراپ قىلىسىلار، بۇ مېنىڭ ئۇچۇن تېخىمۇ ئۇيات ئىش بولىدۇ. شۇڭا مەن بۇ ئىشقا يول قويمايىمەن. بۇ سوزگە ئىشەنمىسەڭلار، ھازىر مەن ئۇنىڭ نەيزە، قىلىچ، قالقانلىرىنى تەييار قىلىمەن". "سىزنىڭ غەزىۋىڭىزدىنغۇ قۇتۇلارمەن، لېكىن ئاتىڭىزنىڭ غەزىۋىدىن قۇتۇلۇشۇم تەس، ــ دەپتۇ مەسۇرە، ــ مەن ئۇنى باتۇرلىرىمغا ئىشا-

رەت قىلىپ كورسىتىپ قويىمەن. ئۇلار ئۇنى تۇتقۇن قىلىدۇ. شاھ ئالدىغا ئېلىپ بارىمىز". "بۇ، مەرتلەرنىڭ ئىشى ئەمەس، ــ دەپتۇ مەلىكە ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، ــ بۇ، ئالچاقلارنىڭ ئىشى. بۇ بولسا يالغۇز، سىلەر بولساڭلار يۈز باتۇر. ئەگەر ئۇنى ئەسىرگە ئالماقچى بولساڭلار، يۈزلەپ ئەمەس، بىر-بىرلەپ كېلىپ جەڭ قىلىڭلار، كىمنىڭ زور ۋە باتۇر ئىكەنلىگى ئاتام شاھقا مەلۇم بولسۇن!"

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك بىرىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

مەلىكە ئەبرىزە ئەسكەر باشلىغىغا: "قېنى، بىر-بىرلەپ كېلىڭلار، ئاتام كىمنىڭ باتۇرلىغىنى بىلسۇن" دەپتۇ. "مۇسا پەيغەمبەر ھەققى، ھەققەتنى سوزلىدىڭ دەپتۇ مەسۇرە، ــ لېكىن مەندىن باشقا ھىچكىم ئۇنىڭغا قارشى بىرىنچى بولۇپ مەيدانغا چۇشمەيدۇ". "ئانداق بولسا سەن توختاپ تۇر، مەن بۇ ۋەقەنى ئۇنىڭغا ئېيتاي، ئۇ نەمە دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. ئەگەر رازى بولسا مەيلى، رازى بولمىسا ئۇنىڭغا قارشىلىق قىلالمايسىلەر. مەنمۇ، كېنىزەكلىرىمۇ ئۇنىڭ ئۇچۇن جانىنى پىدا قىلىپ ئۇنى ئاسرايمىز." مەلىكە ئەبرىزە تۇرغان يېرىدىن شەررىكانىڭ ئالدىغا بېرىپ، ۋەقەنى سوزلەپتۇ. شەررىكان كۇلۇپتۇ، بۇ ئىش مەلىكىنىڭ ھىلىسى ئەمەسلىگىنى چۇشىنىپتۇ. مەلىكە ئوزى شەررىكان ھەققىدە بىرەر كىشىگىمۇ

بىلىندۇرمىگەن بولسىمۇ، بۇ خەۋەرنىڭ ھەر تەرەپكە، ھەتتا شاھقىمۇ مەلۇم بولغانلىغىنى بىلدۇرۇپتۇ. شەرىكان مەلىكىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ: "نىمىشقىمۇ كەلگەندىمەن" دەپ ئويلاپتۇ. كېيىن قىزغا قاراپ: "ئۇلار مەن بىلەن يەكمۇ-يەك جەڭ قىلىشقا ئاجىزلىق قىلىدۇ، بۇنداقتا ئۇلار ئۇچۇن ئووال بولىدۇ. ئون-ئوندىن بولۇپ كېلىپ مەن بىلەن جەڭ قىلسۇن!" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. قىلىچ، قالقان، نەيزە، ئوقيا ۋە باشقا ياراقلىرىنى ئېلىپ، چاققانلىق بىلەن باتۇرلار تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئەسكەر باشلىغى شەرىكانىنى كورۇشى بىلەن، ئۇنىڭغا قارشى جەڭگە ھازىرلىنىپتۇ. شەرىكان ئۇنىڭغا شىرەڭ ھۇجۇم قىلىپ، قىلىچ بىلەن گەدىنىگە بىرنى سالغان ئىكەن، مەسۇرە بولجىماي ھالاك بوپتۇ. بۇنىڭ بىلەن مەلىكىنىڭ ئالدىدا شەرىكاننىڭ قەدرى-قىممىتى يەنىمۇ ئېشىپتۇ. قىز شەرىكانىنى كۇچى بىلەن ئەمەس، ھوسنى-جامالى بىلەن ئوزىگە قارىتىپ ئالغانلىغىنى چۇشىنىپ يېتىپتۇ. ئۇ، پالۋانلارغا قاراپ: "باشلىغىڭلارنىڭ ئوچىنى ئېلىڭلار!" دەپ مۇراجەت قىپتۇ. باشلىقىنىڭ ئىنىسى نامدار پالۋانلاردىن ئىكەن. ئۇ، سەپتىن ئاجراپ، جەڭ مەيدانىغا ئوقتەك ئېتىلىپ كىرىپتۇ. ئۇ گەۋدىلىك، كېلىشكەن يىگىت ئىكەن. كېلىپلا شەرىكانغا ھۇجۇم قىپتۇ. شەرىكان ئۇنىمۇ بىرلا چېپىپ، ئىككىگە بولۇپ تاشلاپتۇ. مەلىكە شۇ ئاندىلا: "ئەي مۇسانىڭ قوللىرى، دوستلىرىڭلارنىڭ ئوچىنى ئېلىڭلار!" دەپ قىچقىرىپتۇ. شۇ يوسۇندا ئۇلار شەرىكان بىلەن يەكمۇ-يەك جەڭ قىلىشىپتۇ. شەرىكاننىڭ بىر ئوزى ئۇلارنىڭ ھەرقانداق باتۇرىنى بىر قىلىچ بىلەن ئوجۇقتۇرۇۋېرىپتۇ. باتۇرلارنىڭ ئەللىگى ئونىڭ قىلىچى ئاستىدا جان بېرىپتۇ.

مەلىكە ئەبرىزە بىلەن كېنىزەكلەر تاماشا قىلىشىپ تۇرۇشۇپتۇ. قالغانلىرى قورقۇنچىغا چۈشۈپ، بىر-بىردىن جەڭگە كىرىشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ. ھەممىسى بىرلىشىپ بىر يولىلا ھۇجۇم قىلىشىپتۇ. شەررىكانىمۇ بېلىنى مەھكەم باغلاپ، ئۇلارغا زەربە بېرىشكە باشلاپتۇ. تۆلۈق تاشتا خامان تەپكەندەك، ھەممىنى يەنچىپ تاشلاپتۇ. مەلىكە كېنىزەكلىرىگە: "ئىبادەتخانىدا كىم بار؟" دەپ ۋاقىراپتۇ. ئۇلار دەرۋازىنى ئېلەردىن باشقا ھېچكىم قالمىغانلىغىنى ئېيتىشىپتۇ. مەلىكە شەررىكانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنى قۇچىغىغا ئاپتۇ ۋە ئۇزى باشلاپ قەسرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. پالۋانلاردىن بەزىلىرى ئىبادەتخانىنىڭ بۇرجەكلىرىگە يوشۇرۇنۇپ ئېلىپ، جان ساقلاپ قالغان ئىكەن. مەلىكە ئۇلارنى سېزىپ، شەررىكانىنىڭ يېنىدىن قوزغىلىپتۇ. ئۇ، ئۇستىگە جەڭ كىيىملىرىنى كىيىپ، قولىغا ئوتكۇر ھىندى قىلىچىنى ئېلىپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ ئىشىنى تۈگىتىپتۇ. تازىلاشتىن قايتقان مەلىكە: "مەھمىنىمدىن جېنىمنىمۇ ئايىمايمەن. رۇملۇقلارنىڭ تەنىسىگە قالسامۇ مەيلى، ھېچ ۋاقىتتا مەن بۇنىڭدىن ئاجرىمايمەن" دەپتۇ. شەررىكان قىلىچىنى قاندىن تازىلاپ تۇرۇپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ھەمىشە جەڭ قىلىش — مەقسەت، مىرادىم،
ھەربى بىلىمدە مېنىڭ پىكرى-يادىم:
دۈشمىنىم بېشىنى ئالسا تىغىم تېز،
ئوقۇم ئوتسە كوكسىدە قالدۇرۇپ ئىز.

دەپ مەلىكىنىڭ قولىنى سۈيۈپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە ئاتىسىنىڭ پالۋانلىرىدىن سەكسەن كىشى ئولگەنلىگىنى، يىگىرمە كىشىنىڭ قېچىپ كەتكەنلىگىنى بىلىپتۇ. ئۇ، شەررىكانىنىڭ شۇنچە كوپ

باتۇرلار بىلەن ئېلىشقىنىنى كورۇپ: "فۇرۇسلار سىزدەك باتۇرى بىلەن پەخرلەنسە بولىدۇ. ئەزىرايىل خۇدا، سىز ئالى تەبىەتلىك زات ئىكەنسىز" دەپ ماختاپتۇ. شاھزادە مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

جەڭ ئارا يۈزلەنىدى ماڭا قانچە شىرلار، قانچە ئەر،
ھەممىسىنىڭ گوشلىرىنى ئەمدى يىرتقۇچ چولدە يەر.
يەكمۇ-يەك قىلدۇق كۆرەش قېدىمقى پالۋانلار كەبى،
جەڭدە داستان بولغۇنۇمنى سورىسىڭىز، خەق سىزگە دەر.
يەنە قانچە قەھرىمان دۇچ كەلدى چەكسىز چولئارا،
لېكىن ئۇ، بىر زەربە بىرلەن ھەممىسى چېشلەشتى يەر.

شېئىر تۈگىگەندە، مەلىكە تەبەسسۇم بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ، قولىنى سۈيۈپ ئۇستىدىكى جەڭ كىيىملىرىنى يېشىپتۇ. "سىز نەمشقا بۇ سېئىرنى زەر ھەل كىيىملەرنى كىيىپ قىلىچ يالىڭاچلىدىڭىز، ئەي مەلىكەم" دەپ سوراپتۇ شەررىكان. "بۇ ياۋۇزلاردىن سىزنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن" دەپتۇ مەلىكە، كېيىن ئۇ، دەرۋازىۋەنلەرنى قېچقىرىپ: "نىمە ئۈچۈن مېنىڭ رۇخسىتىمسىز، شاھ ئەسكەرلىرىنى ھۇزۇرىمغا كىرگۈزدۈڭلار؟" دەپ سوراپتۇ. "شاھ ئەسكەرلىرى ۋە ئاتىڭىزنىڭ ئەلچىلىرى، خۇسۇسەن ئۇلۇق سەركەردىنىڭ كېرىشى ئۈچۈن سىزنىڭ رۇخسىتىڭىزنى ئېلىش ئادەت بولمىغان، ئەي مەلىكەم" دېيىشىپتۇ دەرۋازىۋەنلەر. مەلىكە: "سىلەر مېنى شەرمەندە قىلىپ مەھمىنىمنى ئولتۇرۇشنى خالايسىلەر!" دەپتۇ ۋە شەررىكانغا ئۇلارنىڭ بويۇنلىرىنى ئۈزۈشنى بۇيرۇپتۇ. شەررىكان بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىپتۇ. مەلىكە باشقا خادەملىرىگە: "سىلەرمۇ بۇنىڭدىن ئارتۇغراق جازاغا لايىقسىلەر، لېكىن بۇ نوۋەت ئەپۇ قىلدىم" دەپتۇ. ئاندىن شەررىكانغا قاراپ مۇنداق دەپتۇ: "ئەمدى

سىر ئېچىلىدى. مەن سىزگە ئۇز ۋەقەلىرىمىنى بايان قىلاي. مەن رۇم شاھى ھەردۇپىنىڭ قىزىمەن، ئېتىم ئەبرىزە، زاتۇد داۋاھى دېگەن ئاتامنىڭ ئانىسى، مېنىڭ مومام بولىدۇ. سىزنىڭ توغرىڭىزدا ئاتامغا خەۋەر يەتكۈزگەنمۇ شۇ. ئۇ، ئەمدى مېنى ھالاك قىلىپ، سىزنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن ھىلە ئىستەيدۇ. چۈنكى، ئاتامنىڭ باتۇرلىرىنى ئولتۇرگىنىڭىزنى ۋە بۇ ئىشتا مېنىڭ مۇسۇلمانلارغا يان بېسىپ سىزگە ياردەم قىلغانلىقىمنى ئاڭلايدۇ. بۇ خەۋەر ھەر ياقتا تارقىلىدۇ. زاتۇد داۋاھى تىرىكلا بولىدىكەن، مېنىڭمۇ بۇ شەھەردە تۇرماسلىغىم لازىم. سىز ماڭا ياخشىلىق قىلىڭ، چۈنكى، ئەمدى ئاتام بىلەن مېنىڭ ئارامدىمۇ يېڭىدىن ئاداۋەت پەيدا بولدى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ سەۋىبىڭىزدىن كېلىپ چىقتى. سوز-لىرىمنى ئۇنتۇماسلىغىڭىزنى سورايمەن". بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ شەھرىكانىنىڭ شاتلىقىتىن ھوشى ئېغىپتۇ، يۈرىگى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ، كۆزلى كوتۇرۇلۇپتۇ. "ئەزىزلىرايى خۇدا، تېنىمدە جېنىم بار ئىكەن، سىزگە ھېچكىم قول تەككۈزەلمەيدۇ ۋە ھېچكىمدىن سىزگە ئازار يەتكۈزمەيمەن. لېكىن ئاتا-ئانىڭىزدىن، ئېلىڭىزدىن، يۇرتۇڭىزدىن ئايرىلىشقا چىدىيالامسىزكىن-تاڭ؟" دەپ سوراپتۇ شەھرىكان. "چىدايمەن" دەپتۇ مەلىكە ئەبرىزە. شەھرىكان قولىدىن كەلگىنىچە ياردەم بېرىشكە تەييار ئىكەنلىگىنى بىلدۈرۈپ، قەسەم ئىچىپتۇ ۋە مەلىكە ئەبرىزىنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ۋەدىلىشىپتۇ. "ئەمدى كۆڭلۈم تەسكىن تاپتى، بىراق يەنە شەرتىم بار" دەپتۇ مەلىكە ئەبرىزە. "قانداق شەرت؟" دەپ سوراپتۇ شەھرىكان. "ئەمدى ئەسكەرلىرىڭىزنى ئېلىپ ئۇز يۇرتىڭىزغا قايتقىنىڭىز تۇزۈك" دەپتۇ مەلىكە ئەبرىزە. "ئەي مەلىكەم، ــ دەپتۇ

شەررىكان، ــ ئاتام مېنى بۇ يەرگە سىزنىڭ ئاتىڭىزنى ئولتۇرۇپ، مال ـ مۈلكىنى، بولۇپمۇ كوپ خاسىيەتكە ئىگە قىممەتلىك ئۇچ دانە گوھەر تاشنى ئېلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن!" "كوڭلۇڭىزنى تىندۇرۇڭ، غەزەپ ئوتىنى ئوچۇرۇڭ، ــ دەپتۇ قىز، ــ سىزگە بۇ ئىشنىڭ سەۋەبلىرىنى، قۇستەنتىنە شاھىغا بولغان دۇشمەنلىگىمىز- نىڭ سىرىنى ئېچىپ تونۇشتۇراي. بىزدە ھەر يىلدا بىر بولىدىغان "دەيرى بايرىمى" دېيىلگەن بىر بايرام بار. بۇ بايرامدا، ھەر تەرەپنىڭ شاھلىرى ۋە ئۇلارنىڭ قىزلىرى، ئايالىلار، سودىگەرلەر توپلىنىدۇ. يەتتە كۈنگىچە ئىبادەتخانىدا ئولتۇرۇدۇ. بايرام بولغاندا مەنمۇ ئىبادەتخانىغا باراتتىم. ئاتام بىلەن ئارىمىزدا ئاداۋەت پەيدا بولغاندىن بېرى، ئاتام مېنى ئىبادەتخانىغا ئەۋەت- مەي قويغان ئىدى. يەتتە يىلغىچە مەن ئىبادەتخانىغا كېلەلمىدىم. سەككىزىنچى يىلى، ئادەتتىكىدەك، بايرامغا ھەر تەرەپتىن چوڭلار- نىڭ قىزلىرى كەلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە قۇستەنتىنە شاھى ئەپە- ردىۋىنىڭ قىزى سەفىيەمۇ بار ئىدى. ئۇلار ئالتە كۈن بۇتخانىدا تۇرۇشتى. يەتتىنچى كۈنى ئادەملەر قايتىشقا باشلىدى. قۇستەن- تىنە شاھنىڭ قىزى سەفىيە: "دېگىز ئارقىلىق قايتىمەن" دەپ تۇرۇپلا ئالدى. ئۇنىڭغا كىمە ھازىرلىدى. ئۇ، ئۇز چورىلىرى بىلەن كىمىگە چۈشتى. يەلكەننى قويۇپ بەردى، كىمە يولغا چۈشتى. ئۇزۇن ئوتەمي، قاتتىق دېگىز بورىنى چىقىپ، كىمىنى يولدىن ئازدۇرۇپتۇ. ئۇ، شۇ يۇرۇشتە، كافۇر جەزىرىسىدە خرىس- تىيانلارنىڭ كىمىسىگە ئۇدۇل كېلىپ قاپتۇ. بەش يۈز قوراللىق پەرەڭ جايلاشقان بۇ كىمە خېلىدىن بېرى شۇ يەردە تۇرغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ كوزىلىرى سەفىيە ۋە ئۇنىڭ كېنىزەكلىرى كېتىپ بارغان

كېمىگە چۈشكەن. شۇ ھامان ئۇلار شۇ تەرەپكە قاراپ ئېتىلىشقان. ئارىدىن بىر سائەتمۇ ئوتمەي، كېمە يېنىغا يېتىپ بارغان ۋە چاڭگاك تاشلاپ، ئۈنى ئوز تەرىپىگە تارتقان. كاپىرلار يەلكەدىلىرىنى توغرىلاپ، جەزىرىلىرىگە قاراپ يول ساپتۇ. ئۇلار ئازغىنە يۇرەر - يۇرمەي، سۇدا ئۇلارغا قارشى شامال كوتۇرۇلۇپتۇ. كېمىنى يولدىن چىقىرىپتۇ. ئۇلارنى بىزنىڭ تەرەپكە ئېلىپ كەپتۇ. بىز ئۇلارنى ئوز ئايىغى بىلەن كەلگەن غەنىمەت - ئولجا ھىساپلىدۇق. كېمىدىكى تۇرلۇك - تۇمەن قىممەتلىك مالىلارنى، سەفىيە ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى قېرىق كېنىزەكنى ئەسىر قىلىپ ئېلىپ، قالغانلىرىنى ئولتۇردۇق. مالىلرىنىڭ خېزىنىگە يارايدىغانلىرىنى ئېلىپ، قالغانلىرىنى كېمىنى ئەسىر قىلغانلارغا تارقىتىپ بەردۇق. كېنىزەكلەرنى ئاتامغا تەقدىم قىلدۇق. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قۇستەنتىنە شاھى ئەپرىدۇنىڭ قىزى سەفىيەنىڭ بارلىغىنى بىلمەيتتۇق. ئاتام ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئون كېنىزەكنى تاللاپ ئالدى. شاھ ئەپرىدۇنىڭ قىزىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە ئىكەن. يەنە ئوننى ئايرىپ ئازات قىلدى، قالغانلىرىنى تۇرلۇك مەملىكەتلەرگە تارقاتتى. ئارىسىدا شاھ ئەپرىدۇنىڭ قىزى بولغان ئون كېنىزەكنى ئاتام بىرقانچە مەملىكەتلەرنىڭ، ئەڭ ئالدى بىلەن رۇمنىڭ بىپەك گىلەملىرى، كىيىملىرى بىلەن قوشۇپ، ھەدىيە يوسۇندا، ئاتىكىز شاھ ئوممەر ئىبنى نوئمانغا سوغات قىلدى. ئاتىكىز سوغاتلارنى قوبۇل قىلىپ ئېلىپ، ئون كېنىزەكنىڭ ئىچىدىن شاھ ئەپرىدۇنىڭ قىزى سەفىيەنى ئوزىگە خاس كېنىزەك سۈپىتىدە تاللاپ ئالغان، قالغانلىرىنى ئوردا خىزمىتىگە تارقاتقان. شۇ يىلنىڭ باشلىرىدا، سەفىيەنىڭ ئاتىسى ئاتامغا بىر پارچە خەت يازدى. بۇ خەت تۇڭەندىكىچە

تىلغا ئالغۇسىز غەزەپ ۋە پوپۇزا بىلەن تولغان ئىدى:

"بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئاۋال، بىر توپ پەرەڭ قاراقچىلىرىنىڭ قولىدىن سەن مېنىڭ قىزىم سەفىيەنى ئولجا قىلىپ ئالدىڭ. مېنىڭ قىزىم سەفىيە بىلەن بىللە ئاتمىشقا يېقىن كېنىزەك بار ئىدى. لېكىن، بۇ ھەقتە بىرەر ئادەمنى ماڭا ئەۋەتىپ خەۋەرمۇ قىلمىدىڭ. مەن شاھلار ئارىسىدا، قىزىم شەنىگە بولىدىغان تاپا-تەنىدىن ئەنسىرەپ بۇ سىرنى، بىلىندۇرمەي شۇ كۈنگىچە يوشۇرۇپ كەلدىم. كېيىن پەرەڭ قاراقچىلىرىدىن بەزىلىرىگە بۇ ھەقتە خەت يازدىم. قىزىمنىڭ قايسى شاھ ئارالىرىدا بارلىغى توغرىسىدا مەلۇمات سورىدىم. تەكشۈرۈپ جاۋاپ بېرىشلىرىنى تاپىلىدىم. ئۇلار مۇنداق جاۋاپ يازدى: خۇدانىڭ شەنى بىلەن قەسەمىيات قىلىپ ئېيتىمىزكى، بىز ئۇنى ئوز شەھرىگىدىن بەك يىراقتا چىقارمىدۇق. ئۇنى ھەردۇپ شاھنىڭ بىر بولۇم قاراقچىلىرى قولغا چۈشۈرگەن دەپ پۈتۈن ۋەقەنى ئۇنىڭغا سوزلىگەنلىگىنى ئاڭلىدۇق." ئەپسۇسكى ئاتامغا يازغان خېتىدە يەنە مۇنداقمۇ دەپتۇ: "ئەگەر مەن بىلەن دۇشمەنلىشىشنى ئىستىمىسەڭ، قىزىمنىڭ نومۇسىنى بۇلغاش ئارقىلىق مېنى ھاقارەتلەشكە تەرەپدار بولمىساڭ، ئۇشبۇ خەت تەكىكەن ھامان، قىزىمنى ھوزۇرۇمغا ئەۋەتكەيسەن. ئەگەر بۇ تەلۈمگە ئېتىۋار قىلمىساڭ، سېنى مېنىڭ شەنىمگە لايىق بولمىغان بۇ ھاقارەتنىڭگە لايىق مۇكاپاتلاشقا ھەقلىقمەن". ئاتام خېتىنى ئوقۇپ، مەزمۇنىغا چۈشىنىپ بۇ ۋەقەدىن قاتتىق ئوكۇندى. كېنىزەكلەر ئارىسىدا شاھ ئەپرىدۇنىڭ قىزى سەفىيەنىڭ بارلىغىنى بىلمىگىنى ئۈچۈن خىجالەت بولغان بولسا، ئۇنى ئوز ۋاقتىدا ئاتىسىغا قايتۇرمىغىنىغا بەك ئەپسۇسلاندى. بۇ ئىش ئۇستىدە نەمە

قىلارنى بىلمەي، ھەيران قالدى. ئارىسىدىن ئۇزاق مۇددەت ئوتكەنى ئۇچۇن، ئوزى ئەۋەتكەن سوغاتنى شاھ ئومەرئىبنى نوئمانغا بەرگەندىن سوراپ قايتۇرۇپ ئېلىشنىڭمۇ ئىلاجى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان بىلەن كېنىزەك ھىساۋىدىكى سەفىيەنىڭ ئارىسىدا بالا بولغانلىغىنى، ئۇنى ئاتىگىزنىڭ ناھايىتى ياخشى كورىدىغانلىغىنى بىز تېخى يېقىندىلا بىلدۇق. خەتنىڭ مەزمۇنىغا چۇشىنىپ، بالايى ئەزىم يوز بەرگىنىگە ئەقلىمىز يەتتى. ئاتام بۇ ھەقتە ئەپسىدۇن شاھقا ئوزرە ئېيتىپ، كېمىدىكى كېنىزەكلەر ئىچىدە ئۇنىڭ قىزى بارلىغىنى بىلمىگەنلىگىگە قەسەمىيات قىلىپ، مەلىكىنى ئومەر ئىبنى نوئمانغا تارتۇق قىلىپ ئەۋەتكىنىنى، كېيىنكى ۋاقىتتا شاھنىڭ ئۇنىڭدىن بالا كورگىنىنى يېزىشتىن باشقا چارە تاپالمىدى. ئاتامنىڭ خېتى قۇستەنتىنەشاھى ئەپسىدۇنغا يېتىپ بارغاندا، ئەپسىدۇن ئوزىنى يوقتىپ قويۇپتۇ. بىردەم ئولتۇرۇپ، بىردەم ئورنىدىن تۇرۇپ، بەھۇدە ۋاقىراپ، ھەر تۇلۇك ھەركەتلەرنى قىپتۇ. "بۇ قانداق ھالكى، مېنىڭ قىزىم نىكاھسىز، ھەققىسىز، تويسىز، كېنىزەك قاتارىدا شاھلار قولىدا يۇرسە. مۇسا پەيغەمبەر ھەققى، قىساس ئالمىغىچە ۋە بۇ نومۇسنى بوينۇمدىن ساقىت قىلمىغىچە ئارام ئالمايمەن. شۇنداق بىر ئىش قىلايكى، بۇ قىلغان ئىشىم مەندىن كېيىنمۇ ئەل ئاغزىدا داستان بولۇپ سوزلەنسۇن!" دەپ قەسەم قىپتۇ. ئەپسىدۇن شاھ بۇ ھەقتە ئەرزىگىدەك ھىلە، يىتەرلىك تەدبىر ئويلاپ چىقمىغۇنچە ئارام ئالماپتۇ. ئاخىر ئۇ، سىزنىڭ ئاتىگىز شاھ ئومەرئىبنى نوئمانغا ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. ھازىر ئوز قولىغىگىز بىلەن ئاكىلىغان ئەشۇ ۋەقەنى خەتكە يېزىپتۇ. مەقسىدى ئاتىگىز سىزنى قورالانىدۇرۇپ ئەسكەرلىرى

بىلەن ئەۋەتسە، سىزنىمۇ، ئەسكەرلىرىڭىزنىمۇ ئەسىرگە چۈشۈرۈپ، شۇ يول بىلەن ئوچ ئېلىشتىن ئىبارەت، خالاس. ئاتىڭىز ماختاپ بەرگەن خاسىيەتلى كوپ ئۇچ گوھەر سەدەپىنىڭ قولىدا ئىكەن؛ سەدەپە يېنىدىكى كېنىزەكلىرى بىلەن بىللە ئەسىرگە ئېلىنغانىدا، ئاتام ئۇ گوھەرنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ ماڭا ھەدىيە قىلىپ بەردى. ھازىر ئۇلار مېنىڭ قولۇمدا. ئەمدى سىز ئوز ئەسكەرلىرىڭىزنىڭ يېنىغا قايتىڭ. ئۇلارنى پەرەڭ ۋە رۇم يەرلىرى ئېچكىرىسىگە كىرگۈزمەي، قايتۇرۇپ ئېلىپ كېتىڭ! ئېچكىرىلەپ كىرسىڭىز، قايتىشقا يول قالمايدۇ. دەۋرى قىيامەتكىچە سىز ئۇلارنىڭ قولىدىن قۇتۇلالمايسىز. بىلىشمىچە، ئەسكەرلىرىڭىز ئۇچ كۈندىن بېرى سىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇلار، سىز بولمىغانىدىن كېيىن نىمە قىلىشنى بىلمەي قالغان بولسا كېرەك". شەررىكان بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ، خىيالغا چۈشۈپتۇ. خېلىدىن كېيىن ئۇ، مەلىكە ئەبرىزنىڭ قولىنى سۈيۈپ تۇرۇپ: "سىزنى ماڭا يوللاپ، ئوزەمنىڭ ۋە ھەمراللىرىمنىڭ سالامەت قېلىشىغا سەۋەبچى قىلغان تەڭرىنىڭ ئوزىگە شۈكرى... لېكىن، سىزدىن ئايرىلىشقا ۋە يىراقلىشىشقا كوڭلۇم ئۇنىمايدۇ. چۈنكى، مەن كەتسەم سىزنىڭ ئەھۋالىڭىز قانداق بولاركىن، بېشىڭىزغا قانداق بالالار چۈشەركىن؟" دەپتۇ.

"ئەسكەرلىرىڭىزنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇلارنى كەينىگە قايتۇرۇڭ، ئەلچىلەر ئەسكەرلىرىڭىزنىڭ ئىچىدە بولسا، مەسىلە ئېنىقلانغىچە، ئۇلارنى تۇتۇپ تۇرۇڭ. تېخى شەھرىڭىزلەردىن ئانچە ئوزاپ كەتمىدىڭلار. مەن ئۇچ كۈندىن كېيىن، سىلەر باغدادقا يېتىپ بارغىچە، كەينىڭلاردىن يېتىشىمەن. كېيىن ھەممىمىز باغدادقا بىللە كىرىمىز" دەپ، شەررىكاننىڭ كوڭلىنى تىندۇرۇپتۇ قىز. شەررىكان ئۇ يەردىن

چىقىپ، كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرۇپ: "تارىمىزدا ئورنىغان دوستلۇقنى ۋە ئۇنى مۇستەھكەملەش يولىدا قىلىشقان ۋەدىمىزنى ئۇنۇتماڭ!" دەپ قويۇپ، شەۋق ۋە زەۋق ئوتلىرىنى بېسىش ئۈچۈن، خەيرىلەشكىلى ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. قىز شەررىكانىنى قۇچاغلاپ، كوز ياشلىرىنى يامغۇردەك توكۈپ تۇرۇپ، مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئوتقا تاشلاپ مېنى سەن،
راۋان بولدۇڭ يولۇڭغا.
سەن بىلەن كەتتى جېنىم،
رەھىمسىز كەلسۇن گۈلۈڭگە.
سەن بىلەن مېنىڭ ئويۇم،
گۈل ـ گۈلۈستان باغ ئىدى.
ئەمدى سەن ئۇچتۇڭ بېغىمدىن،
ھىجران يۈرەكنى داغلىدى.

* * *

ئوڭ قولۇمدا ياشنى سۈرتتۈم،
خەيرلىشىش چېغىمدا،
سول قولۇمدا يارنى تارتتىم.
گۈل بولدى قۇچىغىمدا.
چوچۇپ دىدى: تەنىدىن،
قورقمامسەن ئەي جانانىم.
دىدىم: تەنە كار قىلماس
خەيرلىشەر چېغىمدا.

شەررىكان مەلىكە ئەبرىزە بىلەن خەيرىلىشىپ، ئىبادەتخانىدىن چىقىپ، كوۋرۇكتىن ئوتۇپتۇ. خىزمەتچىلەر ئۇنىڭ ئىستىنى ئېلىپ كەپتۇ. ئۇ، ئاتقا مىنىپ، دەرەخلەر ئارىسىغا كىرىپتۇ. ئورماندىن ئوتۇپ، ئوتلاققا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ يەردە ئوزىگە قارشى كېلىـ

ۋاتقان ئۇچ ئاتلىقنى كورۇپ، شاھزادە شەررىكان ھۇشيارلىق بىلەن قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ ئاپىتۇ. كوڭلىگە چۈشكەن غەشلىكنى سەزگۈرلۈككە، جەسۇرلۇككە ئايلاندۇرۇپ، ئۇلار تەرەپكە ئاستا-ئاستا يۇرۇپ بېرىپتۇ. شەررىكان ئۇلارغا يېقىنلىشىپ سىنچىلاپ قاراپتۇ. ئۇلارمۇ شەررىكانغا سەپ سېلىپ قاراپ، ئۇزلىرىنىڭ شاھزادىسى ئىكەنلىگىنى بىلىپتۇ. شەررىكانمۇ ئۇلارنى تونۇپ، ئۇلارغا قاراپ ئات ساپتۇ. بۇ ئۇچ كىشىنىڭ بىرى ۋەزىر دەندان، قالغان ئىككىسى ۋەزىرنىڭ يېنىدىكى ئەمرلەر ئىكەن. شەررىكان ئۇلار بىلەن ئات ئۇستىدە سالامىلىشىپ كورۈشۈپتۇ. ئۇلار بىرلىكتە ئوز چېدىر-بارىگاھلىرىغا كېلىشىپتۇ. ۋەزىر دەندان شاھزادە شەررىكاندىن بۇ ئۇچ كۇندىن بېرى قەيەرلەردە بولغىنىنى سوراپتۇ. شەررىكان ئۇلارغا مەلىكە ئەبرىزە بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن يۇز بەرگەن ھادىسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۇجۇر-بۇجۇر بىغىچە سوزلەپ بېرىپتۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن ئۇلاز خۇداغا شۇكرىلەر قىپتۇ. "بۇ يەردىن تېزراق كېتەيلى!—دەپتۇ شەررىكان—بىز بىلەن كەلگەن ئەلچىلەر شاھلىرىغا بىزنىڭ كەلگەنلىگىمىزنى خەۋەر قىلغىلى كېتىپتۇ. بىزنى ئەسىر قىلىش ئۇچۇن تۇزاق قۇرۇپ كېلىشۇاتقىنى ئېنىق". شۇ سوزدىن كېيىن شەررىكان ئەسكەرلىرىگە: "بۇ يەردىن تېز قوزغىلىڭلار!" دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. ئۇلار ئۇ يەردىن قوزغىلىپ، ناھايىتى تېز يۇرۇپ، بىر چولگە يېتىپ كەپتۇ. ئەلچىلەر ئەپىدۇن شاھقا شەررىكاننىڭ كېلىۋاتقىنىنى خەۋەر قىپتۇ. شاھ شەررىكاننى ئەسكەرلىرى بىلەن قولغا چۇشۇرۇش مەقسىدىدە، ئوز قوشۇنلىرىنى قوراللاندۇرۇپ، جېنىنىڭ بېرىچە ئۇلارنى قورشاشقا پەرمان بېرىپتۇ. شەررىكان ئوز ئەسكەرلىرى بىلەن

يىگىرمە بەش كۈن يول يۈرۈپ، ئۇز شەھىرى باغدادنىڭ بىر چېتىگە يېتىپ بېرىپتۇ. كوچىللىرى تىنچىپ، بىرئاز ئارام ئالماقچى بوپتۇ. باغداد ئاھالىسى ئۇلارنى ياخشى قارشى ئاپتۇ. ئەسكەرلەر ئاتلىرىنى ياخشى دەم ئالدۇرۇپتۇ. شەھرىكانىنىڭ قوشۇنى شۇ يەردە ئىككى كۈن دەم ئاپتۇ. كېيىن شەھرىكان ئەسكەرلىرى ئارىسىدىن يۈز ئاتلىق يىگىتنى ئايرىپ قېلىپ، قالغان ئەسكەرلىرىگە ۋەزىر دەندانىنى باشلىق قىلىپ، ئۇز يۇرتلىرىغا قاراپ مېڭىشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ. يەنە بىر كۈن شۇ يەردە دەم ئېلىپ، شەھرىكانمۇ ئۇزىنىڭ يۈز ئاتلىق يىگىتى بىلەن يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئىككى پەرسەخ① يول يۈرۈپ، ئىككى تاغ ئارىسىدىكى تار بىر يەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا، ئۇلار-نىڭ ئالدىدىن قويۇق چاڭ-توزان كوتۇرۇلۇپتۇ، بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كەپتۇ. شەھرىكان ئېتىنى توختىتىپ، بىرەر سائەتتەك تۇرۇپ كۈزىتىپتۇ. چاڭ-توماق تارقىلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن تومۇر كىيىملەر كىيگەن يۈز ئاتلىق چىقىپتۇ. ئۇلار شەھرىكان بىلەن ئۇنىڭ ھەمراللىرىغا يېقىنلىشىپ: "يۇھەنسا ۋەبى بى مەريەم ھەققى، تىلىگىمىزگە يېتىشتۇق. كەينىڭلاردىن كېچە-كۈندۈز چېپىپ يۈرۈپ، شۇ يەردە سىلەرگە يېتىشىپ ئالدۇق. ئەمدى سىلەر ساق قېلىشتىن ئۈمىت كۈتمەڭلار. ئېتىڭلاردىن چۈشۈپ، قوراللىرىڭلارنى بوينۇڭلارغا ئېسىپ، بىزگە بويسۇنۇڭلار!" دەپ چوقان كوتۇرۇ-شۇپتۇ. شەھرىكان ئۇلاردىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، كوزلىرى چانغى-دىن چىقىپ كېتىشكە ئازلا قاپتۇ. يۈزلىرىگە قىزىللىق تولۇپ،

---

① پەرسەخ — توگىدە بىر سائەتلىك يول، 5 — 6 چاقىرىمغا تەڭ كېلىدۇ.

دەھشەت بىلەن ۋاقىراپتۇ: "نىسارا ئىتلىرى، بىزنىڭ تەرەپكە ئات سېلىپ، يەرلىرىمىزگە ئايىق بېسىشقا جۈرئەت قىلغىنىڭلارنى ئاز دەپ، ئۇيالماستىن، بىزگە يەنە شۇنداق ئەپسانە سوزلەرنى قىلە-ۋاتىسىلەر-ھە. ئېھتىمال، بىزنىڭ قولىمىزدىن قۇتۇلۇپ شەھىرىڭلارغا تىرىك قايتىشنى خام خىيال قىلغان بولساڭلار كېرەك". كېيىن ئۇ ئوز يىگىتلىرىگە قاراپ: "قارشىمىزدىكى ئىتلارنىڭ سانى بىز بىلەن تەڭ" دەپتۇ-دە، قىلىچ يالىڭاچلاپ، دۇشمەنگە قاراپ ئات سېپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن يىگىتلىرىمۇ ھۇجۇم باشلاپتۇ. پەرەڭلەرمۇ ئوز دۇشمەنلىرىگە قاتتىق قارشىلىق كورسىتىپتۇ. جەڭچىلەر ئوز خىلى بىلەن، باتۇرلارمۇ ئوز تەڭ-تۇشلىرى بىلەن جەڭ قىلىشىپتۇ. قاتتىق جەڭ، دەھشەتلىك توقۇنۇش باشلىنىپتۇ. سوزلەر توختاپتۇ. كۇن پېتىپ كەچ بولغىچە شۇ يوسۇندا ئۇرۇ-شۇپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكەندىلا، بىر-بىرىدىن ئاجرىشىپتۇ. شەررىكان ئوز يىگىتلىرىنى يىغىپ كېڭەش ئوتكۇزۇپتۇ. جەڭ ئەھۋالىنى سوزلىشىپتۇ. سۇرۇشتۇرۇپ كورسە، ھەممىلىرى ساق-سالامەت، پەقەت توت كىشىلا يىنىڭ جاراھەتلەنگەن ئىكەن. "مەن ئومرۇم بويى ئۇرۇش دېگىنى گىرداۋىدا يۇردۇم، ــ دەپتۇ شەررىكان ھەمراللىرىغا، ــ ئاجايىپ ئەرلەر بىلەن جەڭ قىلدىم. لېكىن، شۇ كۇنگىچە مەن يەكمۇ-يەك جەڭدە ئۇنداق باتۇرلار بىلەن ئۇچرىشىپ ۋە توقۇنۇشۇپ باقمىغان"، "بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇلارنىڭ بىر باشلىغى بار، ــ دەپتۇ يىگىتلىرى، ــ ئۇ كىشىنى ھەيران قالدۇرغىدەك دەرىجىدە جاسارەتلىك. لېكىن ھىچ بىرىمىزگە زەرەر يەتكۇزمىدى، ئالدىغا بېرىپ قالغىنىمىزدىمۇ، بىلمەسكە سېلىپ، قول تەككۇزمىدى. ئەزىرايىل خۇدا، ئۇ بىزنى ئولتۇرۇشنى خالىسا،

شۇبھەسىزكى، ئالدىغا كەلگىنىمىزنى ھالاك قىلاتتى. ئەتىلىككە يەنە ئۇ مەيدانغا چۈشسە، ئۇنىڭ قولىدىن كىم سالامەت چىقارکىن تاڭ؟" ئەسكەرلەردىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، شەررىكان ھەيران بوپتۇ: "ئەتىلىككە سەپ تارتىپ، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلمىز. ئۇلارمۇ يۈزدىن ئارتۇق ئەمەس، بىزمۇ يۈز كىشى. تەڭرىدىن مەدەت تىلەپ كورىمىز". ئۇلار شۇ پىكىر بىلەن تۇننى ئوتكۇزۇپتۇ.

پەرەڭلەرمۇ ئوز باشلىقلىرى ئەتراپىغا توپلىنىپ: "بۇگۇن بىز تىلىگىمىزگە يىتەلمىدۇق، ئەتە يەنە سەپ تارتىپ، ئۇلار بىلەن يەكمۇ-يەك ئۇرىشىمىز" دەپتۇ. باشلىقلىرىمۇ شۇ يىكىرگە كېلىپ، تۇننى ئوتكۇزۇپتۇ. تاڭ نۇر چېچىپ، قۇياش ئەتراپنى يورۇتقاندىن كېيىن، شەررىكان ۋە ئۇنىڭ يۈز يىگىتى ئاتلىرىغا مىنىپ، مەيدانغا كېلىشىپتۇ. پەرەڭلەرمۇ ئاللىقاچان جەڭگە تەييارلىنىپ سەپ تارتىشقان ئىكەن. "دۇشمەنلىرىمىز ئاللىقاچان سەپكە تىزىلىپ بوپتۇ. بۇ-سىلەر ئۇچۇن نومۇسلۇق ئىش، تېز بولۇڭلار!" دەپتۇ شەررىكان يىگىتلىرىگە. "بۇگۇنكى كۇرىشىمىز پەقەت يەكمۇ-يەك بولىدۇ" دەپ ۋاقىراپتۇ بىر پەرەڭ ئەسكىرى. شۇ ئارىدا شەررەكانىڭ يىگىتلىرىدىن بىرى مەيدانغا قاراپ ئات سالىتۇ. "قېنى مەن بىلەن كورەشكۇچى پالۋان بارمۇ؟ لېكىن غەيرىتى يوق كۇچسىزلەر كېلىپ، بىكارلا نابۇت بولۇپ كەتمىسۇن" دەپ شېئىر ئوقۇپتۇ:

كۇچۇم قىلۇر دۇشمەننى ھالسىز،
قىلىچىم قىلۇر رەقىبنى جانسىز.
كىم بولسا ماڭا جەڭدە تاقابىل،
بېشىغا سالىمەن تىغى قاتىل.

يىگىتنىڭ شېرى تېخى تۇگۈمىگەن ئىكەن، ئالتۇن، كۈموشتىن ساۋۇت كىيىم كىيگەن بىر پەرەڭ پالۋانى ئېتىنى چېپىپ مەيدانغا چۇشۇپتۇ. ئۇ، چۇمۇلە بەل بولۇپ، تېخى ساقال-بۇرۇتى چىقمىغان ئىكەن. پەرەڭ ئېتىنى ئويناتىپ، مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا كەپتۇ. قىلىچ ۋە نەيزىلىرىنى ئىشقا سېلىپ، كۆرەش باشلاپتۇ. بىر سائەتمۇ ئوتمەي، پەرەڭ شەررىكانىنىڭ يىگىتنى نەيزىسىنىڭ دەستىسى بىلەن ئۇرۇپ ئاتتىن يىقىتىپتۇ، ئاندىن باغلاپ ئەسىر ئېلىپ كېتىپتۇ. پەرەڭ پالۋاننىڭ دوستلىرى شاتلىنىپتۇ. باشلىقلىرى ئۇنىڭ قايتا مەيدانغا چۇشۇشىگە يول بەرمەي، باشقا پالۋاننى چىقىرىپتۇ. بۇ تەرەپتىن ئەسىر ئېلىنغۇچىنىڭ مەيدانغا بىر تۇققىنى چۇشۇپتۇ. ھەر ئىككىسى كۆرەشنى باشلاپتۇ. ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئوتمەي، پەرەڭ پالۋانى نەيزىنىڭ ئارقىسى بىلەن شەررىكانىنىڭ يىگىتنى ئۇرۇپ، ئاتتىن يىقىتىپتۇ. ئەسىر قىلىپ باشلىغى يېنىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. شۇ قېلىپتا كەچكىچە مەيدانغا چۇشكەن مۇسۇلمانلاردىن پەرەڭلەر يىگىرمە كىشىنى ئەسىر قىپتۇ. شەررىكانغا بۇ ھال ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىپتۇ. ئۇلار كۈن پاتقاندا جەڭ مەيدانىدىن قايتىپتۇ. شەررىكان ئوز يىگىتلىرىنى يىغىپ: "بۇ قانداق قۇربان بېرىش، — دەپتۇ ئۇ خاپا بولۇپ، — ئەتىلىككە ئوزەم مەيدانغا چۇشۇپ، پەرەڭ باتۇرلىرىنىڭ باشلىغىنى جەڭگە قىچقىرىمەن. يۇرتىمىزغا باستۇرۇپ كېلىش سەۋەبىنى بىلىمەن. ئىلاجى قىلالىسام، بىز بىلەن كۆرەش قىلىشتىن قايتۇرۇپ، يارىشىنى تەلەپ قىلىمەن. كېلىشسە كېلىشىمەن، يارىشمىسا يارىشمەن، جەڭ قىلىشنى تەلەپ قىلسا جەڭ قىلىمىز. سىلەر جەڭ تەييارلىغىنى پۇختا قىلىڭلار!" ئۇلار شۇ پىكىر بىلەن تۇننى ئوتكۈزۈپتۇ، تاڭ

ئېتىپىتۇ. ھەر ئىككى تەرەپ ئاتلىنىپ، قارىمۇ-قارشى سەپ تارتىپتۇ. شەررىكان مەيدانغا چۈشۈپىتۇ. قارىسا، پەرەڭلەرنىڭ يېرىمىدىن كوپى ئالدىرىغىنىچە ئوز باشلىقلىرى بىلەن مەيدان تەرەپكە كېلىشىپتۇ. ئۇلار مەيدانىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توۇرۇپتۇ. شەررىكان پەرەڭلەرنىڭ باشلىغىغا تىكىلىپتۇ. قارىسا، ئۇستىگە يەڭسىز ھاۋارەڭ كومە كەيگەن، يۈزىگە تارتىلغان نىقاپ نېپىز بولوپ، ئۇ كومەنىڭ زىبۇ-زىننەتلىرى شولىسىدا يەنىمۇ كۆركەمراق كورۈنۈپتۇ. كومە ئىچىگە نازۇك، دۇمىلاق ئالتۇن يالىتىلغان نىمچە كىيگەن، قولىغا يالىڭاچلانغان ئوتكۇر قىلىچ تۇتقان. ئۇ مىنگەن ئاتمۇ تۇلپاردەك بولوپ، كاللىسىدا ئاق تەڭگەدەك يۇمىلاق قاشقىسى بار ئىكەن. بۇ پەرەڭدە ساقال-بۇرۇت تۇگۈل سېرىق تۇكمۇ يوقكەن. ئۇ ئاتقا قامچا ئۇرۇپتۇ-يۇ، ئايلىنىپ كېلىپ، يەنە مەيدان ئوتتۇرىسىدا توختاپتۇ. مۇسۇلمانلارغا ئىشارەت قىلىپ، ساپ ئەرەپ تىلىدا: "ئەي! شاھى ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئوغلى شەررىكان، ئەي! قورغانلارنى ئىگەللەپ، شەھەرلەرنى ۋەيران قىلغوچى زات، — دەپتۇ ئۇ، — مەيدانغا چۈش! سەن بىلەن تەڭ كەلگوچىگە قارشى جەڭ قىل! سەن ئوز ئۇرۇغوڭنىڭ باشلىغى بولساڭ، مەنمۇ ئوز ئۇرۇغۇمنىڭ ۋە ئوز قەبىلەمنىڭ باشلىغى. كۆرەشتە قايسى بىرىمىز غەلىبە قىلساق، ئارقىمىزدىكى كىشىلىرىمىزمۇ شۇ غەلىبە قىلغانغا قارىسۇن!" پەرەڭ سوزىنى تېخى تامام قىلمىغان ئىكەن، شەررىكان ئۇنىڭغا قارشى غەزەپ بىلەن خۇددى ھۇجۇمغا ئوتكەن شىردەك ھەيۋەت بىلەن ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا توختاپتۇ ۋە بۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

يەر يۈزى كورمىگەن مېنىڭدەك كىشى،
پاتمايدۇ ماڭا دۇشمەننىڭ چىشى.
ماڭا قەست قىلغانىنى قىلۇر مەن ھالاك،
ساق چىقماس مەيداندىن ھەر قانداق كىشى.

پەرھۇمۇ شەررىكانىغا يۈزمۇ-يۈز كېلىپ تۇرۇپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

مەنمۇ پالۋان رۇستەمدەك چۈشەر،
تىغىمۇ دۇشمەننىڭ بېشىنى كېسەر.
ماڭا كىم جەڭدە بولسا روبىرو،
تېنىدىن جېنى توختىماي كېتەر.

پەرھاڭ بۇ شېئىرنى توگىتىپ، تەجرىبىلىك، مەيدان كورگەن كىشىدەك، جەڭ قىلىش ماھارىتىنى كورسىتىپتۇ. ھەر ئىككىسى باتۇرلارچە توتۇشۇپتۇ. ئۇلار نەيزە بىلەن جەڭ باشلاپتۇ. ئىككى باتۇر ئات ئۇستىدە بىر-بىرىدىن چەتلىشىپ، دەم ئوتمەي، يەنە ئىككىسى ئىككى تاغ كوچكىنىدەك ھەيۋە بىلەن كېلىپ، دېگىز سۇيى قوشۇلغاندەك چىرمىشىپ كېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ كۇرەشلىرى كۇن بويى شۇنداق داۋام قىپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكەندە، بىر-بىرىدىن ئايرىلىپتۇ ۋە ئوز كىشىلىرى يېنىغا قايتىپ كېتىپتۇ. شەررىكان ئوز يىگىتلىرى بىلەن كورۇشكەندىن كېيىن: "ئومرۇم بىنا بولغاندىن بېرى بۇنداق باتۇرنى كورمىگەن ئىدىم، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ لېكىن مەن بۇ باتۇردا باشقا ھىچكىمدە كورمىگەن بىر ھونەرنى كوردۇم. ئۇ، ئوزىنىڭ دۇشمنى زەربىگە دۇچ كېلىپ قالغاندىمۇ، نەيزىنىڭ ئۇچى بىلەن ئەمەس، سېپى بىلەن ئۇرۇشقا ھەركەت قىلىدۇ. بىزنىڭ ئىشىمىز قايسى يوسۇندا ئاخىرلىشىشىغا ئەقلىم يەتمەي

قالدى. بىزنىڭ يىگىتلىرىمىزمۇ ئۇنىڭغا ۋە ئۇنىڭ شېرىكىلىرىگە ئوخشىسا، نىمە دىگەن ياخشى ئىش بولاتتى-ھە؟" ھارغان شەرىكان ئۇيقىغا كېتىپتۇ. تاڭ ئاتقاندا پەرھاد باتۇرى يەنە مەيدانغا چۇشۇپتۇ. شاھزادە شەرىكانمۇ ئۇنىڭغا قارشى ئاتلىنىپ، مەيدانغا چۇشۇپتۇ. جەڭ باشلىنىپ زەربە كۇچىيىپتۇ. ھەممە كىشىنىڭ كوزى بۇ ئىككى باتۇرغا تىكىلىپتۇ. بۇ باتۇرلار بۇگۇنمۇ كەچكىچە جەڭ قىپتۇ. نەيزىۋازلىق، قىلىچۋازلىق قاتارلىق جەڭ ھۇنەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى قويماي ئىشلىتىپتۇ. قازاڭغۇ چۇشكەندە، ھەر ئىككى باتۇر جەڭنى توختىتىپتۇ. ھەر ئىككى تەرەپ ئوز جايلىرىغا قايتىشىپتۇ. ئۇلار ئوز كىشىلىرىگە دۇشمنى بىلەن قىلغان جەڭدە كورگەن ئارتۇقچۇلۇقلىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. پەقەت ئوز ئادەملىرىگە: "بىزنىڭ ئىشىمىز ئەتە بىر تەرەپ بولىدۇ" دەپتۇ. ئۇلار چارچىغىنى ئۇچۇن يېتىپ ئۇخلاپتۇ.

تاڭ ئاتقاندا پالۋانلار ئاتىلىرىغا مىنىپ يەنە جەڭ مەيدانغا بېرىشىپتۇ. شاھزادە شەرىكان بىلەن پەرھاد باتۇرى تەڭ دىگىدەكلا مەيدان ئوتتۇرىسىدا ئۇچرىشىپتۇ. جەڭ باشلىنىپتۇ. پىشىنگىچە كۇرەش قىپتۇ. كېيىن پەرھاد باتۇرى بىر ھىلە قىپتۇ. ئېتىنىڭ بېلىگە ئۇرۇپ تىزگىنىنى تارتىپتۇ. ئايلىنىپ كېلىپ شەرىكاننىڭ ئېتىنى توتاقچى بوپتۇ. لېكىن، تېز كېلىۋېتىپ تىزگىنى تارتىلغان ئات ئوزىنى توختىتالماي، چوگۇلەپ كېتىپ يىقىلىپتۇ. پەرھاد باتۇرىمۇ ئات بىلەن تەڭ يەرگە يىقىلىپتۇ. شەرىكان ئىشنى كېيىنگە سوزۇپ ئولتۇرماي، شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، پەرھاد باتۇرىغا قىلىچ سىلىپ جەڭنى توگەتمەكچى بوپتۇ. پەرھاد باتۇرى شەرىكانغا قاراپ: "ئەي شەرىكان، باتۇر-

لار همچقاچان بۇنداق نامەرتلىكنى قىلمايدۇ، ــ دەپ قىچقىرىپتۇ. ــ بۇنداق ھەركەتنى خوتۇنلارمۇ قىلمايدۇ. بۇ خوتۇنلارنىڭ ئىچىدىكى پەسلەرنىڭ ئىشى". پەرەڭدىن بۇ سوزنى ئاڭلىغان شەھرىكان كوزىنى چوڭراق ئېچىپ، ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن قاراپتۇ. شۇ چاغدا شامال كېلىپ ئۇنىڭ يۇزىدىكى نىقابىنىڭ بىر چېتىنى قايرىپتۇ. شەھرىكان قاراپ، ئۇنىڭ ئىبادەتخانىدا ئوزىنى مەھمان قىلغان مەلىكە ئەبرىزە ئىكەنلىگىنى بىلىپ قاپتۇ. قولىدىكى قىلىچنى ئىرغىتىپ تاشلاپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا ئىگىلىپ تۇرۇپ قولىنى سۇيۇپتۇ. "بۇنداق قىلىشقا سېنى نېمە مەجبۇر قىلدى، ئەي مەلىكەم؟" دەپ سوراپتۇ شەھرىكان. "سىزنىڭ جاسارىتىڭىزنى مەيداندا، چېلىشتا، جەڭدە يەنە بىر قېتىم سىناپ كورمەكچى ئىدىم. ئەسلى ماھارىتىڭىزنىمۇ بىلمەكچى ئىدىم. مېنىڭ يېنىمدىكى بۇ باتۇرلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ كېنىزەكلىرىم، بۇلار قىزلار. ئۇلار سىزنىڭ باتۇرلىرىڭىزنى قىزغىن جەڭدە يەڭگەندەك، مەنمۇ سىزنى يەڭمەكچى ئىدىم. ئېتىم پۇتلاشتى. ئەگەر مېنىڭ ئېتىم يىقىلمىغاندا، كۇچ ـ قۇۋۋىتىمنىڭ تەمىنى تېتىپ كورەتتىڭىز" دەپتۇ شەھرىكانغا مەلىكە ئەبرىزە. شەھرىكان كۇلۇپ تۇرۇپ: "مېنى سىز بىلەن ئۇچراشتۇرغان خۇداغا شۇكرى" دەپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە شۇ ھامان ئورنىدىن تۇرۇپ، كېنىزەكلىرىنى قىچقىرىپ، شەھرىكانـ نىڭ يىگىتلىرىدىن ئەسىرگە ئېلىنغان يىگىرمە پالۋانىنى ئازات قىلىشنى بۇيرۇپتۇ. كېنىزەكلەر: "خوپ!" دەپ مەلىكىگە تازىم قىپتۇ. شەھرىكان: "سىزگە ئوخشىغان ئالى جاناپلار پاناھىغا بەختسىز كۇنلەردە شاھلارمۇ سېغىنىدۇ" دەپ، ئوز يىگىتلىرىگە قاراپ، مەلىكىگە سالام بېرىشنى ئىشارەت بىلەن بىلدۇرۇپتۇ.

ئۇلارنىڭ ھەممىلىرى ۋەقەدىن خەۋەردار بولغىنى ھالدا، مەلىكە نەبىرىزە ئالدىغا كېلىپ تازىم قىلىشىپتۇ. كېيىن ئىككى يۈز ئاتلىق بىر بولۇپ ئاتلىرىغا مىنىپتۇ. ئالتە كېچە ـ كۈندۈز شىددەت بىلەن يول يۈرۈپ، باغداد شەھرىگە يېقىنلىشىپتۇ. شەررىكان مەلىكە ئەبرىزىگە ۋە ئۇنىڭ كېنىزەكلىرىگە ئۇستىلىرىدىكى پەرەڭچە كىيىملىرىنى يېشىشنى تەكلىپ قىپتۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا رۇم كىيىملىرىنى كىيىشنى تەشەببۇس قىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك ئىككىنچى كېچە

ـ ئەي بەختلىك شاھ، ـ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ئۇلار شەررىكاننىڭ تەكلىپ ۋە تەشەببۇسلىرىغا مۇۋاپىق ئۇستىلىرىدىكى كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپتۇ. شەررىكان باغدادقا، ئاتىسى ئومەر ئىبنى نوئمان ھوزۇرىغا بىر توپ كىشنى ئوزىنىڭ ۋە ئوزى بىلەن بىللە رۇم شاھىنىڭ قىزى مەلىكە ئەبرىزىنىڭ كېلىۋاتقانلىق خەۋىرىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەۋەتىپتۇ. ئوزلىرى شۇ يەرگە چۈشۈپ ئارام ئېلىشىپتۇ. تاڭ ئاتقاندا شەررىكان مەلىكە ئەبرىزىنىڭ ھەمراللىرى بىلەن يىگىتلىرىنى ئاتلاندۇرۇپ، شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. يولدا مىڭ ئاتلىق ئەسكەرلەر بىلەن ۋەزىر دەندان ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئېلىش ئۈچۈن يىتىپ كەلگەن ئىكەن. ئۇلار شەررىكاننىڭ ئاتىسىغا ئەۋەتكەن خەتتىكە مۇۋاپىق،

شاه ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن، مەلىكە ئەبرىزە ۋە شەررىكانىنىڭ ئالدىغا چىققانلىغىنى بىلدۇرۇش ئۈچۈن، مەلىكە ئەبرىزە بىلەن شەررىكانىنىڭ ئالدىغا يېقىنلاپ كېلىپ، ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، تازىم قىلىپ، سەپ بولۇپ تۇرۇپتۇ. ھال-ئەھۋال سورىشىپ، قايتىدىن ئاتلىرىغا مىنىپ شەررىكان بىلەن مەلىكە ئەبرىزىنى شەھەردىكى ئوردىغا كىرگۈچە بىللە كۈزىتىپ كەپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە بىلەن شەررىكان تەنتەنىلىك ھالدا كېلىپ شاھ سارىيغا چۈشۈپتۇ. شاھزادە شەررىكان ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئۇنى زىيارەت قىلماقچى بوپتۇ. شاھ ئوغلىنى كورۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ قۇچاغلاپ سۆيۈپتۇ. بولغان ۋەقەنى سوراپتۇ. شاھزادە شەررىكان بولغان ۋەقەنى ئاتىسىغا ئەدەپ بىلەن بىرمۇ بىر سوزلەپ كېلىپ، مەلىكە ئەبرىزىنىڭ سوزلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ قىلغان ھىللىلىرىنى، قۇرغان قاپقانلىرىنىڭ سىرىنى ئېچىپ بېرىپتۇ. مەلىكە ئەبرىزىنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆتىكەنلىگىنى، ئاخىرىدا ئۆزىنىڭمۇ تۇغۇلغان يۇرتىنى تاشلاپ بىللە كەلگەنلىگىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. "مەلىكە بىز بىلەن بىللە بىزنىڭ يېنىمىزدا تۇرۇشنى ئىستەيدۇ، بىز بۇ نوۋەت قۇستەنتىنە شاھىنىڭ ئوز قىزى سەفىيەنىڭ رۇم شاھى ھەردۇپ تەرىپىدىن سىزگە سوغات قىلىپ ئەۋەتىلگەنلىگى سەۋەبىدىن، ئەپرىدۇن شاھنىڭ سىزگە ئىشلەتكەن ھىلىسىدىن پەقەتلا مەلىكە ئەبرىزىنىڭ بىزنى خەۋەردار قىلىشى بىلەنلا قۇتۇلۇپ سالامەت قالدۇق. مەن ئومرۇمدە بۇنداق جاسارەتلىك قىزنى كورمىگەن" دەپتۇ شەررىكان. كېيىن شەررىكان مەلىكە بىلەن بولغان يەكمۇ-يەك جەڭنى تولۇق سوزلەپ بېرىپتۇ. ئومەر ئىبنى نوئمان ئوغلى شەررىكاندىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، مەلىكە ئەبرىزىگە ھورمەت بىلە-

بولغانلىغىغا ئۆيۈلۈپتۇ. گوھەرنى ئاپتۇ، لېكىن ناھايىتى غەزەپلەن-گەنلىگىدىن، نېمە قىلىشىنى بىلمەي، ئىختىيارسىز پىيادە يول يۈرۈپ، توپ-توغرا مەلىكە ئەبرىزىنىڭ قەسرىگە كىرىپتۇ. مەلىكە ئۇنى كورۈش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ قارشى ئاپتۇ، ئۇنىڭ-غىمۇ، ئاتىسىغىمۇ ئوزىنى ياخشى كۆتۈپ ئالغانلىغىغا رەخمەت ئېيتىپتۇ، دۇئا قىپتۇ. مەلىكە شەررىكانىنى يېنىغا ئېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭ خاپىلىغىنى سېزىپتۇ. ئۇنىڭ ئەھۋالىنى، خاپىلىغە-نىڭ سەۋەۋىنى سوراپتۇ. شەررىكان ئاتىسى ئومەرئىبنى ئوئماڭ-نىڭ سەفىيەدىن قوشكېزەك بالا كورگەنلىگىنى، ئوغلىنىڭ ئىسمى زۇئۇلماكان، قىزىنىڭ ئىسمى نۇزھەتۇززامان ئىكەنلىگىنى، ئاتىسى گوھەرنىڭ بىرىنى ئوزىگە، قالغان ئىككىسىنى ئۇلارغا بەرگەنلىگىنى، ئوزىنىڭ شۇ سەۋەپتىن خاپا بولغانلىغىنى ئېيتىپ مۇنداق دەپتۇ: "مەن ھازىرغىچە بۇ ۋەقەدىن خەۋەر-سىز ئىدىم، ئەمدى بىلدىم، ۋۇجۇدۇمنى غەزەپ قاپلىدى. خاپە-لىغىنىڭ سەۋەۋى شۇ. سىزدىن ھېچ نەرسىنى يوشۇرمايمەن. ئۇنىڭ سىزنى ئوز نىكاھىغا ئېلىشىدىن ئەندىشە قىلىمەن. چۈنكى ئۇنىڭدا شۇنداق ئارزۇنىڭ ئالامەتلىرى بارلىغىنى سەزدىم. بۇ ھەقتە سىز نېمە دەيسىز؟" دەپ سوراپتۇ. "ئاتىڭىزنىڭ مەندە ھېچقانداق ھەققى يوق. ئەي شەررىكان، ــ دەپتۇ مەلىكە ئەبرىزە، ــ ئۇ مېنىڭ رازىلىغىمسىز ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ. ئەگەردە ئۇ مېنى زورلۇق بىلەن ئالماقچى بولسا، ئوزەمنى ئولتۇرىمەن. ئەمما ئۇچ گوھەر مەسلىسىگە كەلسەك، ئەيىپ مەندە. ئۇنىڭ بىرەر-سىنىمۇ باشقا كىشىگە بېرىدۇ، دەپ ئويلىمىغان ئىدىم. مەن ئۇنى ئوز خەزىنىسىدە ساقلايدۇ، دەپ ئېزىپتىمەن. مۇمكىن بولسا،

ئالتۇن قۇتىنى ئاپتۇ. ئۇنىڭ ئىچىدىن قىممەتلىك ۋە خاسىيەتلە‌رگە باي ئۇچ گوھەرنى ئاپىتۇ. ئۇنى يۇزلىرىگە سۈرتۈپ سۈيۈپتۇ. شاھقا ئېلىپ كىرىپ تەقدىم قىپتۇ. شاھنىڭ ئالدىدىن ئوزى ئۇچۇن ئاجرىتىلغان قەسرىگە يېنىپ چىقىپتۇ. لېكىن مەلىكە ئەبرىزە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، شاھقا مەلىكە ئوز قەلبى گوھىرىنى بىللە ئېلىپ چىقىپ كەتكەندەك تۇيۇلۇپتۇ.

كېيىن شاھ ئوغلى شەھرىكانىنى قىچقىرتىپتۇ. شەھرىكان كەلگەندە، شاھ ئۇنىڭغا ھېلىقى ئۇچ گوھەرنىڭ بىرىنى بېرىپتۇ. شاھزادە قالغان ئىككى گوھەر توغرىسىدا سوز ئېچىپتۇ. "ئەي ئوغلۇم، ــ دەپتۇ شاھ شەھرىكانغا، ــ ئۇلارنىڭ بىرىنى ئىنىڭ زۇئۇلماكانغا، يەنە بىرىنى سىڭلىڭ نۇزھەتۇززامانغا بەردىم". شەھرىكان زۇئۇلماكان ئىسملىك ئۇكىسىنىڭ بارلىغىنى 'بىلمەيدەكەن. ئۇ، ئاتىسىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "ئەي ئاتا، مېنىڭدىن باشقىمۇ ئوغلىڭىز بارمۇ؟" دەپ سوراپتۇ. "ھەئە، ــ دەپتۇ شاھ، ــ ھازىر ئۇ، ئالتە ياشقا كىردى، ئىسمى زۇئۇلماكان، ئاچىسىنىڭ ئىسمى نۇزھەتۇززامان، ئۇلار بىر ئانىدىن قوشىكىزەك توغۇلغان". شەھرىكانغا بۇ گەپ ناھايىتى ئېغىر كەپتۇ، لېكىن ئاتىسىغا سىرىنى بىلدۇرمەپتۇ. ئۇ، ئاتىسىغا: "ئۇلارغا قۇتلۇق بولسۇن" دەپ، گوھەرنى قويۇپ، مېڭىپتۇ. "بۇ گوھەرنى ئال! سەن مېنىڭ سوزۇم تۇگۇمەيلا خاپا بولدۇڭ. بىلىپ قويغىنكى، مەندىن كېيىن تەختكە سەن ئولتۇرىسەن. ئەسكەرلەرگە، ئەمرلەرگە، ۋەزىرلەرگە مەندىن كېيىن ساڭا ئىتائەت قىلىش توغرىسىدا پەرمان قىلىنغان. بۇ گوھەرنىڭ بىرى ساڭا تېگىشلىك" دەپتۇ شاھ ئوغلى شەھرىكانغا. شەھرىكان بېشىنى توۋەن ساپتۇ. ئۇ، ئاتىسىدىن خاپا

دۇرۇپ، ئۇنى كورۇشنى ئىستەپتۇ. شەررىكان دەرھال مەلىكە ئەبرىزە يېنىغا بېرىپ: "شاھ سىزنى تەكلىپ قىلىدۇ" دەپتۇ. "خوپ!" دەپتۇ مەلىكە. شەررىكان مەلىكە ئەبرىزىنى تەختىتە ئولتۇرغان دادىسى شاھ ئومەرئىبنى نوئمان ئالدىغا باشلاپ مېڭىپتۇ. شاھ دولەت ئەرباپلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ئوردىنى خاس قىپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا مەخسۇس خىزمەتچىلەردىن بولەك ھېچكىم قالماپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە شاھ ئومەرئىبنى نوئماننىڭ ئالدىغا كىرىپ، شاھنى ھورمەتلەپ تازىم قىپتۇ. شاھنىڭ ئالدىدا ئەرەپ تىلىدا ناھايىتى يېقىملىق نۇتۇق سوزلەپتۇ. شاھ ئۇنىڭ ئاجايىپ مەزمۇنلۇق سوزىدىن زۇقلىنىپ رەخمەت ئوقۇپتۇ. ئوغلى شەررىكانغا قىلغان غەمخورلىغى ۋە مېھماندارچىلىغى ئۈچۈن مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپتۇ. ئۇنى ئوز يېنىدا ئولتۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ. مەلىكە كورسەتكەن ئورۇنغا ئولتۇرۇپ، يۇزىنى ئېچىپتۇ. شاھ قىزنىڭ ھوسنى-جامالىنى كورۇپ، ئوزىنى يوقتىپ قويۇپ، شائىرنىڭ مۇنۇ شېئىرىنى ئەسلەپتۇ:

ئاي ئۇنى كورگەن ھامان ئوزىنى پىنھان ئەيلىگەي،
كۇنمۇ ئۇنىڭ يۇزىدىن نۇرى-ئىھسان تىلىگەي.
قامىتىنىڭ ئالدىدا گىيا ئىرۇر سەرۋى چىمەن،
گۇلشەن ئىچرە ھەممىنى ھىدى پاراۋان ئەيلىگەي.

شاھ مەلىكە ئەبرىزە بىلەن ئۇنىڭ كېنىزەكلىرىگە ئايرىم-ئايرىم ۋە ئالاھىدە قەسر تەينىلەپ، خىزمىتىگە كىشىلەر بەلگۈلەپتۇ. كېيىن شاھ يۇقۇرىدا ئىسمى بايان قىلىنغان ئۇچ گوھەر توغرىسىدا سوز ئېچىپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە ئورنىدىن تۇرۇپ: "ئەي زامان شاھى، ئۇ ئۇچ گوھەر مەندە" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ۋە چۇشكەن قەسرىگە بېرىپ ساندۇقنى ئېچىپتۇ. سانىدۇقتىن

سىزگە ئاتىڭىز بەرگەن شۇ بىر گوھەرنى ماڭا بېرىشىڭىزنى سورايمەن." "خوپ!" دەپ گوھەرنى بېرىپتۇ شەھرىكان. "ئەنە سىرىمەك!" دەپتۇ مەلىكە شەھرىكانغا. كېيىن مەلىكە ئەبرىزە ئۇنىڭ بىلەن خېلى ۋاقىتقىچە سوھبەتلىشىپتۇ. ئەھۋاللىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. "ئاتام ھەردۇپ مېنىڭ بۇ يەردىلىگىمنى ئاڭلىسا مېنى ئولتۇرۇش كويىغا چۈشىدۇ، ــ دەپتۇ مەلىكە ئەبرىزە، ــ بۇ، ئىھتىمالدىن يىراق ئەمەس. چۈنكى شاھ ئەپرىدۇننىڭ قىزى سەفىيەمۇ ئاتىڭىز قولىدا، شۇنىڭ ئۈچۈن شاھ ئەپرىدۇن ئاتامنى ئىشقا سالىدۇ. بۇ ئىككى پادىشا بىرلىشىپ ھۇجۇم قىلسا، چوڭ جەڭ بولىدۇ". "ئەي مەلىكەم، ــ دەپتۇ شەھرىكان، ــ بىزنىڭ ئالدىمىزدا تۇرۇشقا رازى بولسىڭىز سىز ئۇ توغرىسىدا ئويلىسىڭ! ئەگەر قۇرۇقلۇقتىكى ۋە سۇدىكى كۈچلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ كەلسەك، ھېچ شۇبھەسىزكى، بىز يېڭىمىز". "بۇنىڭ پەقەت بىرلا تەرىپى بار، ــ دەپتۇ مەلىكە ئەبرىزە، ــ ئەگەر ماڭا ياخشى قارىساڭلار ھۇزۇرىڭىزلاردا قالىمەن. ياماڭ كوزدە قارىساڭلار ئۇز ئېلىمگە كېتىمەن. مېنى ھېچكىم ۋە ھېچ نىمە توسالمايدۇ." مەلىكە شۇ سوزلەرنى دەپ، كېنىزەكلىرىگە دەستىخان سېلىشنى ۋە تاماق ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. شەھرىكان ئازراق تاماق يەپتۇ. ئۇ، ئۇزىنىڭ غەزىۋىنى باسالماي، خاپا ھالىچە ئۇز قەسرىگە قايتىپتۇ.

شەھرىكاننىڭ ئاتىسى ئومەرئىبنى نوئمانغا كەلسەك، شەھرىكان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ، ئۇرنىدىن تۇرۇپ، كېنىزىگى سەفىيەنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. شاھنىڭ قولىدا ھېلىقى گوھەرلەر بار ئىكەن. سەفىيە شاھنى كورۇش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. شاھ ئولتۇرغىچە، ئۇ، ئالدىدا تىك تۇرۇپتۇ. زۇئۇلماكان بىلەن نۇزھەتۇز-

زامانمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئاتىسىغا سالام بېرىشىپتۇ. ئۇلارنى كورگەن شاھ ھەر بىرىنىڭ بويىنىغا بىردىن گوھەر ئېسىپتۇ. بۇلار خوش بولۇشۇپ ئاتىلىرىنىڭ قوللىرىغا سۇيۇشۇپتۇ. شاتلىغىدىن گوھەرنى ئانىلىرىغا كورسىتىشىپتۇ. سەفىيەمۇ خوش بولۇپ شاھقا ئۇزۇن ئومۇر، پۈتمەس-تۈگۈمەس بەخت-سائادەت، دولىتىگە شانۇ-شەۋكەت تىلەپ دۇئا قىپتۇ. "سەن نىمە ئۈچۈن شۇ كۈنگىچە ئوزەڭنىڭ قۇستەنتىنە شاھى ئەپرىدۇننىڭ قىزى ئىكەنلىگىنى بىلدۇرمىدىڭ؟ ئېيتقان بولساڭ، ھورمىتىڭنى ئوستۇرۇپ، مەرتىۋەڭنى كوتۇرەتتىم، ئەھۋالىڭنى ياخشىلايتتىم" دەپتۇ شاھ ئاچچىغى بىلەن. "ئەي شاھىم، ــ دەپتۇ سەفىيە، ــ بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە قانداق مەرتىۋە ۋە ياخشىلىق كۈتۈش مۇمكىن. مەن بۇ يەردە سىزنىڭ ئىنئام ۋە ئىھسانلىرىڭىز بىلەن بايىاتلا ياشايمەن. خۇدا سىز بىلەن ماڭا ئىككى بالا بەردى." ئۇنىڭ بۇ يېقىملىق سوزلىرى، زېرەكلىگى، ئەدەپلىكلىگى ۋە مۇئامىلىسىدىن شاھ ئومەرئىبنى نوئمان ناھايىتى خوش بوپتۇ. كېيىن مەلىكىنىڭ قېشىدىن چىقىپ، ئۇنىڭ-غىمۇ، بالىلىرىغىمۇ مەخسۇس ئالى بىنا بەلگۈلەپ بېرىپتۇ. مەخسۇس خىزمەتچىلەر ۋە قانۇنشۇناسلار، ھېكمىلەر ۋە ھەر خىل ئىختىساسلىكى تۈپلەر ھەم باشقىلارنى خىزمىتىگە تەينىلەپتۇ. ئۇلارغا سەفىيە ۋە ئۇنىڭدىن بولغان بالىلىرىغا ئالاھىدە ئېتىۋار بىلەن قاراشلىرىنى تاپىلاپتۇ. ئۇلارنىڭ مەرتىۋىلىرىنى ئوستۇرۇپتۇ. كوپ نەرسىلەرنى تەقدىم قىلىپ، دولەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولىدىغان ھوكۇمخانىسىغا كېتىپتۇ.

ئەمدى شاھنىڭ مەلىكە ئەبرىزە توغرىسىدىكى پىكرىگە كېلەيلى: شاھنىڭ پۈتۈن پىكرى-زىكرىنى مەلىكە ئەبرىزە ئىگەللەپ ئاپتۇ.

كېچە ـ كۈندۈز پەقەت شۇنىلا ئويلايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ھەر كېچە مەلىكە ئەبرىزنىڭ قېشىغا كىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن سوزلىشىدىكەن. ئۇنىڭغا كىنايە سوزلەر بىلەن ئوزىنىڭ مەقسىدىنى ئىپادىلەيدىكەن. مەلىكە ئۇنىڭ تەكلىۋىنى قوبۇل قىلماي: "مەندە ھازىر تۇرمۇشلۇق بولۇش ئىستىگى يوق" دەپ، ئۇنىڭ تەكلىۋىنى ئوزىگە لايىق سوز بىلەن قايتۇرىدىكەن. ئۇنىڭ قارشىلىغىنى كورۈپ، شاھنىڭ ھىرىسلىغى ئارتىپ سۈيگىسى بارغانسېرى كۈچىيىپتۇ. بۇ ھالەت ئۇنى ئازاپقا ساپتۇ. ئاخىرى شاھ ۋەزىرى دەندانىنى قىچقىرىپ، ئۇنىڭغا شاھ ھەردۇپىنىڭ قىزى مەلىكە ئەبرىزنى ياخشى كورۈپ قالغانلىغىنى ئېيتىپتۇ. ئۇنىڭ ئىشقىدا ئازاپلىنىۋاتقانلىغىنى، لېكىن قىزنىڭ زادىلا ئۇنىڭغا يېقىن كەلمەيۋاتقانلىغىنى ئېيتىپ، مەسلىھەت سوراپتۇ. ۋەزىر شاھىتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "بۇ كېچە بىر مىسقالچە نەشە بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا كىرىڭ، ئۇنىڭ بىلەن ئازراق مۇسەللەس ئىچىڭ. مۇسەللەس تامام بولغاندا، ئاخىرقى ئاياقتا شۇ نەشىنى سېلىپ ئۇنىڭغا تۇتۇڭ. ئۇ، ئىچسە مەقسىدىڭىزگە يېتىسىز. بۇ ھەقىتە مېنىڭ پىكرىم شۇنداق" دەپتۇ.

شاھ سۈيۈنۈپتۇ، كېيىن ئوز خانىسىغا كىرىپ، پىل پۇرىسا ھۇشىدىن كېتىدىغان تازا نەشىدىن ئازغىنا ئېلىپ يانچۇغىغا ساپتۇ. كەچ كىرىپ قاراڭغۇ چۈشۈشىنى توت كوزى بىلەن كۈتۈپتۇ. ئاخىر قىزنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە شاھنى كورۈش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. شاھمۇ مەلىكىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. شاھ ئىچىملىك توغرىسىدا سوز ئېچىپ كېنىزەكلەرگە شاملارنى يېقىپ، قەن ـ گېزەك ۋە باشقا زورۇر نەرسىلەرنى كەلتۈرۈشنى

بۇيرۇپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە مۇسەللەسنى تەسىر قىلغىچە ئىچىپتۇ. شاھ ئومەرئىبنى نوئمان مەلىكىگە مەي تەسىر قىلغىنىنى سېزىپ، يېنىدىن نەشىنى بىلىندۇرمەي ئېلىپ، بارماقلىرى ئارىسىدا تۇتۇپ تۇرۇپ، ئوزى قۇيۇپ ئىچىپ، مەلىكىگە قۇيغان مەيگە نەشىنى سېلىپ تۇتۇپتۇ: "بۇنى ئال، ئىچ مەلىكەم" دەپ تەكلىپ قىپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە ئېلىپ ئىچىپتۇ. بىرئاز ئوتكەندىن كېيىن، نەشە مەلىكىگە تەسىر قىلىپ، ھۇشىدىن كېتىپتۇ ۋە يىقىلىپتۇ. شاھ ئۇنىڭ ئاياق ۋە باش تەرەپلىرىدە يېنىپ تۇرغان شامنىڭ يورۇغىدا مەلىكىنىڭ پۇتۇن ئەزاسىنى كورۇپتۇ. ئوزىنى تۇتالماي، شەيتانىڭ يولىدىن مېڭىپ، مەلىكىنىڭ ئۇستىگە ئوزىنى تاشلاپتۇ... شاھ ئورنىدىن تۇرۇپ، مەلىكىنىڭ مارجانە ئىسىملىك كېنىزىگىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ: "مەلىكەئىنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئال!" دەپتۇ شاھ چىقىپ كېتىۋېتىپ. مارجانە مەلىكىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. قارىسا، مەلىكىنىڭ ئاياقلىرى قان ياتقىدەك. مارجانە تىترىگىنىچە خوجايىنىنىڭ ئالدىدا تۇنەپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، مارجانە ئورنىدىن تۇرۇپ مەلىكىنىڭ قول-ئاياقلىرىنى يۇيۇپتۇ. ئەتىرە ئېلىپ كېلىپ، يۇزلىرىگە، ئېغىز-بۇرۇنلىرىغا سېپىپتۇ. شۇ چاغدىلا مەلىكە ئەبرىزە ئەسنەپ تولغىنىپتۇ، سەسكىنىپ چۈشكۇرۇپتۇ. ئاغزىدىن نوقۇتتىن چوڭراق نەشە ئېتىلىپ چۈشۈپتۇ. مەلىكە ئوزى قول ئاياقلىرىنى يۇيۇپتۇ: "ماڭا نىمە بولغانلىغىنى بىلدىڭمۇ؟" دەپتۇ مارجانىگە. مارجانە ئۇنىڭغا كورگەنلىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. مەلىكە ئومەرئىبنى نوئمانىڭ قىلغان قىلىقسىزلىغىنى سېزىپتۇ. يۇز بەرگەن ۋەقەدىن ناھايىتى رەنجىپتۇ. ئوزىنى ھەممىدىن يوشۇرۇپ مارجانىگە: "مېنىڭ قېشىمغا كىرمەكچى بولغانلارنى مەلىكە ئەمر

كېرەك! ئاتا-ئانامنىڭ يېنىغا بارىمەن. يېقىن قېرىنداش ئۇرۇق-تۇققانلاردىن بولەك ھەممە كىشى سېسىغان مۇردىدىن قاچىدۇ. خۇدانىڭ خالىغىنى بولار" دەپتۇ مەلىكە ئەبرىزە. "ئاجايىپ ئىشقا نىيەت قىپسەن ئەي مەلىكەم" دەپتۇ مارجانە. مەلىكە ئەبرىزە شۇنداق قارار قىپتۇ، لېكىن سىرىنى يوشۇرۇن تۇتۇپ، بىرنەچچە كۈن كۈتۈپتۇ. شۇ كۈنلەردە شاھ شىكارغا مېڭىپتۇ، شاھزادە شەررىكانمۇ بىر قانچە ۋاقىت تۇرۇش ئۈچۈن ئوزى تۇرىدىغان قەلئەگە چىقىپ كېتىپتۇ. باغدادنىڭ ئۇلاردىن خالى قالغانلىغىنى بىلىپ مەلىكە ئەبرىزە ئوزىنىڭ كېنىزىگى مارجانىنىڭ يېنىغا چىقىپ: "بۇگۈن كېچە يولغا چىقىمەن. تەقدىرنىڭ ئىشىغا قارشى نىمە قىلغىلى بولۇدۇ. كوزۇمنىڭ يورۇشىغا ناھايىتى ئاز قالدى. تورت-بەش كۈندە بىر تەرەپ بولسا كېرەك. بۇ يەردە كوزۇم يورىسا يۇرتۇمغا كېتەلمەي قالىمەن. پىشانەمگە ئەزەلدە يېزىلغان تەقدىر شۇ ئىكەن" دەپ ھەر تۇرلۇك خىياللارغا چومۇلۇپتۇ، مۇڭلىنىپتۇ. كېيىن مارجانىگە قاراپ: "مېنى كۇزىتىپ بارغۇچى بىر كىشى تاپ! چۈنكى مېنىڭ قورال كوتەرگىدەك ماغدۇرۇم يوق" دەپتۇ، "خوپ، ــ دەپتۇ مارجانە ــ مەن بۇ يەردە غەزىبان ناملىق بىر قارا قۇلدىن باشقىسىنى بىلمەيمەن. ئۇ، شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ قۇللىرىدىن بولۇپ، ساراي دەرۋازىسىغا قويۇلغان كۇزەتچى. شاھ ئۇنى بىزگە كۇزەت قىلىشتىن باشقا خىزمەت قىلىشقىمۇ تەيىنلىگەن. لېكىن بىز ئۇنىڭغا خىزمەت بۇيرۇماي، ئەركىن قويدۇق. مەن ھازىر ئۇنىڭ يېنىغا باراي. ۋەقەنى ئېيتاي، بىر ئاز پۇلمۇ ۋەدە قىلاي. ئەگەر سەن بىزنىڭ يۇرتىمىزدا قېلىشنى خالىساڭ تاللىغان قىزىڭغا ئويلەندۇرۇپ قويىمىز دەپ كورەي. كېچىلا تېخى ئۇ، ئوزىنىڭ يول توسقۇچى

كېسەل، دەپ قايتۇر، خۇدانىڭ خالىغىنى بولار!" دەپ تاپسلاپتۇ مەلىكە. مەلىكىنىڭ ئاغرىقلىق خەۋىرى شاھ ئومەرئىبنى نوئمانىنىڭ قۇلىغىغا يېتىپ بېرىپتۇ. شاھ تۇرلۇك شىپالىق بېغىشلىغۇچى دورىلارنى ۋە مەجۇنلەرنى، خىلمۇ-خىل شەرۋەتلەرنى ئەۋەتىپ بېرىپتۇ. مەلىكە بىر ئاي شۇ يوسۇندا ئوزىنى يوشۇرۇپ ساقلاپتۇ. شاھنىڭ سۆيگۈ ئوتى پەسسېيىپ مەلىكىدىن كوڭلى سوۋۇپتۇ. مەلىكىنىڭ بويىدا قالغانلىغى مەلۇم بوپتۇ. ئايلار ئوتۇپ، سېزىگى باشلىنىپتۇ. كەڭ دۇنيا كوزىگە تار بولۇپ كورۇنۇپتۇ: "ھېچكىم مېنى رەنجىتكىنى يوق، ــ دەپتۇ ئۇ مارجانگە، ــ ئاتا-ئانامدىن، يۇرتۇمدىن، شەھرىمدىن كېچىپ ئوز جېنىمغا ئوزۇم جەۋرى قىلدىم. ھاياتىم زەھەرلەندى، روھىم سۇندى، جاسارىتىم ۋە كۈچۈم پۈتتى. بۇرۇن ئاتىنىڭ تىزگىنى مېنىڭ قولۇمدا ئىدى، ئەمدى تىزگىننى تۇتالمايمەن. ئۇ، مېنىڭ قولۇمدىن كەتتى. ئەگەر بۇ يەردە تۇغسام كېنىزەكلىرىم ماڭا لەنەت ئوقۇيدۇ. قەسرىدىكىلەر شاھنىڭ ماڭا قول تەككۈزگەنلىگىنى بىلىدۇ. مەن ئەمدى قايسى يۈزۈم بىلەن ئاتا-ئانامغا كورۇنىمەن. ئۇنىڭغا نىمە دەپ جاۋاپ بېرىمەن. بۇ ھەقتە شائىر ناھايىتى ياخشى ئېيتقان:

ئەل ۋە يۇرتتىن مەن يىراقتا،
غەمدىن قۇتۇلغايمۇ كوڭۇل!
يارسىز، غەمخورسىز،
بىر دەم ئېچىلغايمۇ كوڭۇل!"

"نىمە دىسەڭ تەييارمەن ئەي مەلىكەم، مەن سېنىڭ بۇيرۇقىڭدىمەن" دەپتۇ مارجانە. "بۇ يەردىن يوشۇرۇنچە چىقىپ كەتسەم بولاتتى، لېكىن بۇنى سەندىن باشقا ھېچقانداق كىشى بىلمەسلىگى

قاراقچىلار توپىغا فوشۇلغانلىغىنىمۇ ئېيتقان ئىدى. ئۇ، بىزنىڭ تەكلۈمسىزگە رازى بولسا ئىشىمىز ئوڭىدىن كېلىدۇ. شەھرىمىزگە خەتەرسىز، خاتىرجەم يېتىپ ئالىمىز". "ئۇنى يېنىمغا ئېلىپ كەل! ئۇزەم سوزلىشەي" دەپتۇ مەلىكە ئەبرىزە. مارجانە قۇل يېنىغا بېرىپ: "ئەي غەزىبان! مەلىكەم سەن بىلەن سوزلەشمەكچى، ئەگەر سەن مەلىكەمنىڭ سوزلىرىگە كونسەڭ، خۇدا ساڭا خالىغىنىڭنى بېرىدۇ" دەپتۇ. قولىدىن يېتىلەپ مەلىكە ئەبرىزنىڭ يېنىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. قۇل مەلىكىنى كورۇش بىلەن ئۇنىڭ قولىنى سۆيۈپتۇ. مەلىكە ئۇنى كورگەن زامانلا ئۇنىڭدىن يىرگىنىپتۇ. ئىچىدە: "زورۇرىيەت ئۇز هوكمىنى يۈرگۈزۈدۇ" دەپ ئويلاپ: "ئەي غەزىبان، زامان ئەلەم-لىرىگە قارشى بىزگە ياردەم قىلىشىڭ مۇمكىنمۇ؟ ئەگەر ساڭا سىرىمنى ئېيتسام، سەن سىرىمنى ساقلىيالامسەن؟" دەپتۇ ئۇنىڭغا قاراپ. قۇل ئۇنىڭغا تىكىلىپتۇ. شۇ زامانلا مەلىكىنىڭ هوسنى ئۇنى ئۇزىگە تارتىپتۇ: "بۇيرۇغۇڭىزنى ئورۇندايمەن" دەپتۇ قۇل. "ئانداق بولسا، دەرهال بېرىپ مەن بىلەن كېنىزەككە ئوخشاش توگە تەييارلا، ــ دەپتۇ مەلىكە، ــ شاهىنىڭ ئاتلىرىدىن ئوخشىغان سالتاڭ ئاتنى ئال! هەر بىرىگە بىر خۇرجۇندىن پۇل ۋە بىر ئازدىن ئوزۇق بار، شۇنى ئارت! سەن بىز بىلەن بىزنىڭ ئەلگە بارىسەن. ئەگەردە ئۇ يەردە قېلىشنى ئىختيار قىلساڭ، كېنىزەكلىرىمدىن خالىغانلىرىڭنى ئېلىپ بېرىمەن. ئوز يۇرتۇڭغا قايتىشنى خالساڭ، تىلىگىنىڭنى بېرىمەن. مال ۋە پۇل ئېلىپ شەھرىڭگە قايتسەن." غەزىبان مەلىكە ئەبرىزدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ ناھايىتى شاتلىنىپتۇ. "ئەي مەلىكەم، ئەزىرايىل خۇدا، مەن سىزلەرگە جان ـ دىلىم بىلەن خىزمەت قىلىمەن ــ دەپتۇ ئۇ، ــ سىزلەر بىلەن بىللە نەگە ددسە-

ئەز بارىمەن. ئاتلىرىڭىزنى باقىمەن." ئۇ ئوزىچە: "ئىش مەن كۆتكەندەك بولۇدۇ، ئەگەر ماڭا بويۇن سۇنمىسا ئۇ چاغدا ئولتۇرىمەن، مالىلىرىنى ئالىمەن. بۇ ئىشنى ھەممىدىن سىر تۇتىمەن" دەپ سۆيۈنۈپتۇ. غەزىبان شۇنداق شۇم خىيال بىلەن ھايال بولمايلا بىرىگە مىنىپ، قالغانلىرىنى يېتىلەپ ئىكىكى توگە، ئىككى ئات ئېلىپ كەپتۇ. مەلىكە ئەبرىزىنىڭ قېشىغا كىرىپ ئۇلاقلارنى ئۇنىڭغا تۇتۇپتۇ. مەلىكە دەرت بىلەن توگىگە مىنىپتۇ. ئۇ، ئاغرىقنىڭ دەردىدىن ئوزىنى قويىدىغان جاي تاپالماي قالغان بولسىمۇ جىداپتۇ. ئاتنىڭ يەنە بىرىگە مارجانە مىنىپتۇ. غەزىبان ئوز ئېتىغا مىنىپتۇ. بىر توگىگە پۇل، مال، ئوزۇق ـ تۈلۈك ئارتىپ يولغا چۈشۈپتۇ. كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، ئىككى تاغ ئارىسىدىكى بىر مەنزىلگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئوز مەملىكىتىگە بىر كۈنلۈكلا يول قالغاندا مەلـ ـكىنى تولغاق تۇتۇپتۇ. توگىدە يەنە ئولتۇرۇشقا چىدىغۇچىلىگى قالماپتۇ: "مەن بولالمىدىم، مېنى توگىدىن چۈشۈر" دەپتۇ ئۇ غەزىبانغا. مارجانمۇ ئاتتىن چۈشۈپتۇ. غەزىبان ئاتلارنىڭ چۈلۈۋـ ـرىنى بىر ـ بىرىگە چېتىپ باغلاپتۇ. مەلىكە ئەبرىزىنى توگىدىن چۈشۈـ ـرۈپتۇ. ئۇ، تولغاق بىلەن ھۇشىدىن كېتىپتۇ. شۇ چاغدا غەزىبانىنىڭ شەھۋانى نەپسى قوزغىلىپ، ھايۋانى ھەۋىسى كۈچىيىپتۇ. ئۇ، شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرىپ، ئوزىنىڭ مەقسىدىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، مەلىكە ئەبرىزىنىڭ يېنىغا قىلىچ يالىڭاچلاپ كەپتۇ. "ئەي مەلىكەم، ماڭا رەھمى قىل! ۋىسالىڭدىن مەھرۇم قىلما!" دەپتۇ ئۇ. مەلىكە ئەبرىزە قۇلىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن قارىۋېتىپ ۋە: "بۇ ئىشتا مەن شاھقا رازى بولمۇدۇم، ئەمدى كۈنۈم سەندەك ئىچى ـ تېشى قارا قۇلغا قالدىمۇ؟" دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك ئۇچىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

مەلىكە ئەبرىزە يىغلاپتۇ. غەزىبانىدىن ۋە ئۇنىڭ قىلىغىدىن تېخىمۇ غەزەپلىنىپتۇ. "ئۇيال-ساڭچۇ ئەي غەزىبان، شۇمۇ گەپمۇ، بۇنداق گەپنى مېنىڭ ئالدىمدا دېيىشتىن ئىزا تارتمىدىڭمۇ؟ زەھەر ئىچىۋالغان تەقدىردىمۇ تەلۋىڭنى قوبۇل قىلالمايمەن. سەۋىر قىل، بىرئاز تۇزۇلەي، مەندە قۇۋەت پەيدا بولسۇن. شۇ چاغدا ماڭا كۆچۈڭ يەتسە، خالىغىنىڭنى قىل! ئەگەر بۇنداق تېتىقسىز گەپلىرىڭنى قايتۇرۇپ ئالمىساڭ، ئۆزەمنى ئۆلتۈرۈپ دۇنيا بىلەن خوشلىشىمەن. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن بىر يولىلا خاتىرجەم بولىمەن" دەپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ماڭا دۇنيا تەشۋىشى بەس، سەن تەگمىگىل ئەي غەزىبان!
قانچە كۈلپەت ۋە مالامەت بېشىمغا سالدى زامان.
تەڭرى چەكلەپ بۇزۇقلۇقنى غەزەپ بىلەن بۇيرۇغان:
"كىم گۇناكاردۇر ئۇنىڭغا دوزاخ ئىچى بولغاي ماكان..."

بۇ بۇزۇق يولغا قەدەم قويمايمەن ھەرگىز باشلىما،
كوپ تىكىلمە ماڭا ئارسىز كوز بىلەن، بولغاي يامان.
تەڭرى نامى بىرلە ساڭا ئىلتىماسىم شۇ ئېرۇر:
بىھايالىق قىلما، ساقلا نومۇسۇمنى، قوي ئامان.

بۇ بۇزۇقلۇق نىيىتىگدىن يانمىساڭ بىلگىن شۇنى،
ۋاي دات دىسەم توپىلىندۇ، بېشىمغا بارچە جاھان...
مەيلى بىچارە بېشىمنى كەسسىمۇ تىغى يەمەن،
پاسىق بىلەن بولمىغايمەن، مەيلى كويسۇن خانۇ-مان.
ئاق سۆڭەك بولغاندىمۇ، بولماس ئىدىم مەن ھېچ رىزا،
ئەسلى قۇل، نەسلىمۇ قۇل، ئىچى قوتۇر، ۋەھشى قاۋان.

غەزىبان بۇ شېئىرنى ئاڭلاپ ناھايىتى بەك ئاچچىغلىنىپتۇ، كوز-لىرى قانغا تولۇپتۇ. رەڭگى تاتىرىپتۇ، قوشۇمسى تۇرۇلۇپتۇ. لەۋلىرى لىپىلداپ، يۈزلىرى قان يالىغان قاتىلنىڭ يۈزىدەك سەت بىر قىياپەتكە كىرىپتۇ. ئۇمۇ ئاچچىغى بىلەن بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

يەمەنچە قاراش بىرلە كوكسۇمنى تەشتىڭ ئەبرىزە،
تاقىتىمنى تاق قىلما، چۈنكى تاقىلدار بۇ جان.
سىلىپ زۇلمۇ-سىتەمنى، قىلىپ پارە كۆڭلۇمنى،
پۈكۈپ قەددىمنى دالدەك، يوق سەۋرى دىلىم-نالان.

قىلغان سوزلىرىڭ سەھرى قىلدى مېنىڭ ئەقلىمنى،
ھېرىسلىققا تولدى تەن، چىكەمگىمۇ تەپتى قان.
تىلىگىمگە يەتمەستىن، كەچمەيمەن بۇ ئىشتىن مەن،
مەيلى كوپ قوشۇن بىرلە قاپلانسۇن زىمىن ئاسمان.

بۇنى ئاڭلاپ مەلىكە ئەبرىزە تېخىمۇ قاتتىغراق يىغلاپ تۇرۇپ: "ئەي ھارامزادە، كۆچۈكۈڭ شۇنى دېيىشكىلا يەتتىمۇ؟ سەن-زە ھەممىنى بىر چاغلايدىكەنسەن-دە؟" دەپتۇ. غەزىبان بۇ سوزدىن تېخىمۇ بەك ئاچچىغلىنىپ، مەلىكە ئەبرىزىنى قىلىچ بىلەن چېپىپ ئولتۇرۇپتۇ، مالىلىرىنى ئاتقا ئارتىپ، توگىنى يېتىلەپ، تاققا قاراپ قېچىپتۇ. مەلىكە ئەبرىزە داق يەردە قان بىلەن تۇپراققا مىلىنىپ

يېتىپ، پاخلانـدەك بىر ئوغۇل تۇغۇپـتۇ. مارجانە ئۇنى تازىـلاپ سۈرتۈپ ئانىسىنىڭ يېنىغا ياتـقۇزۇپ قويۇپـتۇ. ئوزى ئۇن سېلىپ يىغلاپتۇ. بېشىغا توپا چېچىپ كىيىمـلىرىنى يىرتـىپتۇ، يۈزلـىرىنى تاتىلاپتۇ، چاچلىرىنى يۇلۇپـتۇ: "بۇ قانداق زۇلۇم ۋە نىمە دېگەن خورلۇق؟ شۇنداق باتۇر ۋە شۇنداق گۈزەل، ئەخلاقلىق، كېلىشكەن مەلىكـىنى بىر تىينـىلىك قىممـىتى يوق بىرقارا قۇل ئولـتۇردى" دەپ، ئوزىنى توختىتالماي يىغلاپتۇ. شۇ چاغدا ئەتراپىنى قويۇق بىر چاڭ ـ توزاڭ قاپلاپتۇ. چاڭ سۈزۈلۈپ، ئۇنىڭ ئىچـىدىن ناھايىتى كوپ ئەسكەر چىقىپـتۇ. ئۇلار مەلـىكە ئەبـرىزنىڭ ئاتىسى شاھى ھەردۇپ ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى ئىكەن.

ئەسلى ۋەقە مۇنداق بولغان ئىكەن: مەلـىكىنىڭ ئاتىسى ـــ رۇم شاھى ئوز قىزىنىڭ كېنىزەكلىرى بىلەن باغدادقا قاچـقانلىغىنى ۋە شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانـنىڭ سارىـيىدا تۇرغانـلىغىنى ئاڭـلاپتۇ. قىزىنىڭ ھەقىقىتەن شۇ يەردە ئىكەنلىگىنى مۇساپىر ۋە باشقا يولۇ- چىـلاردىـن سۈرۈشـتۇرۇپ ئۇقـقىلى ئوز كىشىلىرى بىلەن يولـغا چىقىپتۇ. ئوز شەھرىدىن چىقىپ، بىر كۈن يول يۈرۈپ، ئۇزاقتىن كېلىۋاتقان ئۇچ كىشىگە كوزى چۈشۈپتۇ. ئۇلار: مەلـىكە ئەبرىزە، غەزىبان ۋە ئۇلارنىڭ كېنىزىـگى مارجانە ئىـدى. شاھ ئۇلاردىن سوراپ كورۈش ئۈچۈن، شۇ تەرەپكە قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇلارنىڭ بۇ تەرەپكە قاراپ كېـلىۋاتقانـلىغىنى كورگەن غەزىـبان مەلـىكىنى ئولتۇرگىنىدىن قورقۇپ، تاققا قاراپ قېچىپتۇ. شاھ ئۇلارغا يېقىنـلىشىپ، تۈپراقـتا قانغا مىلـىنىپ ياتـقان قىزىـنى، ئۇنىڭ يېنىدا يىغـلاپ ئولـتۇرغان چورىسىنى كورۈپـتۇ. ئۇلارنى بۇ ئەھۋالـدا كورگەن شاھ ھۇشىدىن كېـتىپ ئاتـتىن يىقىـلىپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن

بىللە كەلگەن ھەممە باتۇرلار، ئەسكەرلەر، ۋەزىرلەر دەرھال شۇ تاققا چۈشكۈن تەييارلاپتۇ. شاھ ھەردۇپقا مەخسۇس قۇببە ئورنىتىلغان يۇمىلاق چېدىر تىكتۇرۇپتۇ. ساراي ئەھلى چېدىر تاشقىرىسىدا كۈزىتىپ تۇرۇپتۇ. ئوز خوجىسىنى كورگەن مارجانەنىڭ يىغىسى يەنە ئەۋج ئاپتۇ. شاھ ھۇشىغا كېلىپ، مارجاندىن بولغان ۋەقەنى سوراشقا باشلاپتۇ. مارجانە بولغان ۋەقەنى بايان قىپتۇ: "قىزىڭىرنى ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ قوللىرىدىن غەزىبان ئىسملىك قارا قۇل ئولتۇردى" دەپتۇ ئۇ يىغا ئارىلاش. كېيىن ئۇ، شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ مەلىكە ئەبرىزىگە قىلغان ئىشلىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. شاھ ھەردۇپ بۇ ئىشلاردىن ۋاقىپ بولۇپ، كوزىگە دۇنيا قاراڭغۇ بولۇپ كورۇنۇپتۇ، ئەلەم بىلەن يىغلاپتۇ. تەختى راۋان ئىلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. قىزىنىڭ جەسىدىنى ئۇنىڭغا سېلىپ، قەيسەرىيەگە قاراپ مېڭىپتۇ. شاھ ھەردۇپ ئانىسى زاتۇد داۋاھى يېنىغا كىرىپ: "موسۇلمانلار قىزىمغا ھەددىدىن ئارتۇق جەۋرى ساپتۇ. شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان ئۇنىڭغا زورلۇق-زومبىلىق قىلىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر قارا قۇلى قىزىمنى ئولتۇرۇپتۇ: مۇسا پەيغەمبەر ھەققى، قىزىمنىڭ قىساسىنى ئىلىش لازىم. گەردىنىمدىن بۇ نومۇسنى يۇمغىچە تىنچىمايمەن، بولمىسا ئوزەمنى ئوزەم ئولتۇرىمەن" دەپ يىغلاپتۇ. "قىزىڭنى مارجانىنىڭ ئوزى ئولتۇرگەن، ــ دەپتۇ زاتۇد داۋاھى، ــ قىزىڭ ئۇنى ياخشى كورمەيتتى. مارجانمۇ قىزىڭغا ئوچ ئىدى. ئۇ، يوشۇرۇنچە ئۇنىڭغا ئاداۋەت ساقلاپ يۇرگەن، ئەمدى سەن ئۇنىڭدىن ئوچ ئىلىش توغرىسىدا ئالدىراپ كەتمە، قايغۇرما! مۇسا پەيغەمبەر ھەققى، مەن ئاۋال شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنى، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوغۇللىرىنى

ئولتۇرۇپ قىساس ئالمىغىچە، سېنىڭ ئالدىڭغا كەلمەيمەن. شۇنىڭ-غىچە سەن مارجانغا تەگمە. مەن بىر ئىش قىلايكى، دۇنيا ھىلە-گەرلىرى بىلەن باتۇرلىرى مېنىڭ بۇ ئىشىمغا ھەيران قالسۇن. ئۇلار بۇ ئىشنى دۇنيانىڭ ھەممە بۇرجەكلىرىدە داستان قىلىشىپ ئوقۇش-سۇن. سەن پەقەت مېنىڭ دېگەنلىرىمنى ئوز ۋاقتىدا تەييار قىلىشىڭ زورۇر. ئەنە شۇ چاغدىلا مەقسىدىڭگە يېتىشسەن". ئانىسى-دىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "مۇسا پەيغەمبەر ھەققى، دېگەنلىرىڭنى ياق دېمەي كەم-كوتسىز ئورۇندايمەن" دەپتۇ شاھ ھەردۇپ. "مېنىڭ قېشىمغا كوكرەكلىرى كوتىرىلگەن بىرنەچچە قىز كېنىزەكلەرنى ۋە زامانىمىزنىڭ دانالىرىنى قىچقىرىپ بەر، ــ دەپتۇ زاتۇد داۋاھى، ئۇلارنى مۇكاپاتلايمەن. كېنىزەك قىزلارغا ئىلمى ھىكمەت، ئەدەپ، شاھ بىلەن مۇئامىلە قىلىش، ھىكمەتلىك سوزلەرنى سوزلەش، ۋەز-نۇتۇق سوزلەشنى ئۇگۇتۇشنى، شېئىرلار يادلاتتۇرۇشنى ھەكىملەرگە بۇيرۇيمەن. دانالار مۇسۇلمانلاردىن بولسۇن. چۇنكى، ئۇلار ئەرەپ ۋەقەلىرى، خەلىپىلەر تارىخى، مەشھۇر ئىسلام شاھلىرى ھەققىدە تەلىم بېرىدىغان بولسۇن. ئون يىل شۇنداق تەييارلىق كورسەك، مەقسىدىمىزگە يېتىمىز. ئەرەپلەر: "ئوچ ئېلىش ئۇچۇن قىرىق يىل كېرەك" دېگەن ئىكەن. ھالبۇكى، بىزنىڭ ئىنتىقام ئېلىش ئۇچۇن بەلگۇلىگەن ۋاقتىمىز قىسقا. بىز قىز كېنىزەكلەرنى شۇ تەرىقىدە تەربىيلەپ، كېيىن دۇشمەن ئىچىگە كىرىش تىلىگە-مىزنى ئېيتىمىز. شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ كېنىزەكلەرنى، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى چىرايلىق قىزلارنى ياخشى كورۇدىغانلىغى راست. ئۇنىڭ ئۇچ يۇز ئاتمىش ئالتە كېنىزىگى بار. ئۇنىڭ ئۇستىگە قىزىڭ بىلەن بارغان ئەڭ دانا ۋە ناھايىتى باتۇر يۇز كېنە-

زىگاك بار. بۇ كېنىزەكلەر مەن ئېيتقاندەك تەربىيلەنسە، مەن ئۇلارنى ئېلىپ يولغا چىقىمەن." شاھ ھەردۇپ ئانىسى زاتۇد داۋاھەمنىڭ بۇ سوزلىرىدىن ناھايىتى خوش بوپتۇ. ئانىسىنىڭ بېشىنى قۇچاغلاپ سۆيۈپتۇ. شۇ زامان مۇسۇلمان ھەكىملىرىنى تېپىپ كېلىشكە ئەتراپقا كىشى ماڭغۇزۇپتۇ. ئەلچىلەر شاھ ئەمرىنى ئورۇندىداش ئۈچۈن، يىراق شەھەرلەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار، شاھ ئېيتقاندەك، ھەكىم ۋە بىلىم ئىگىلىرىنى تېپىپ كېلىپ شاھ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كىرىشىپتۇ. شاھ ئۇلارنى ناھايىتى ئىززەت ۋە ھورمەت بىلەن قارشى ئاپتۇ. باشتىن-ئاياق كىيىم-كېچەك تەقدىم قىلىپ، يۇكسەك مەنسەپ، يۇقۇرى مۇئاش بەلگۈلەپتۇ، بۇيرۇلغان ۋەزىپىلەرنى بىجىرگەندىن كېيىن، تېخىمۇ كوپ ئىنئاملار بىلەن مۇكاپاتلاشنى ۋەدە قىپتۇ. شۇ ئاندىلا، ئۇلاردىن مەخسۇس تەربىيە ۋە تەلىم ئېلىش ئۈچۈن قىز كېنىزەكلەرنى بەلگىلەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاك ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك توتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

شاھ ھەردۇپ تەكلىپ قىلىنغان ئالىملار ۋە پازىللارنى زىيارەت قىلىپ، قىز كېنىزەكلەرنى ئۇلارنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپتۇ. ئۇلارغا ئىسلام تارىخى، ئىلمى ھىكمەت، ئەدەپ-قائىدىلەرنى ئۆگىتىشنى تەكىتلەپتۇ. ئۇلار تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى ئوتەشكە جان-دىلى بىلەن كىرىشىپتۇ.

ئەمدى شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانغا كېلەيلى. شاھ شىكاردىن قايتىپ كېلىپ قەسىرىگە كىرىپ، مەلىكە ئەبرىزىنى ئىستەپتۇ. ئۇنى ئوز ئويىدىن تاپالماپتۇ. ئۇ ھەقتە ھىچكىم ھىچ نىمە دىيەلمەپتۇ. شاھ ئېغىر تەشۋىشكە چۈشۈپتۇ، ئۇ، ئوزىچە: "قانداق قىلىپ بۇ قەسىردىن چىقىپ كەتكەندۇ؟ ــ دەپ ئويلاپتۇ، ــ ئەگەر مېنىڭ شاھلىغىم، ئوردامنىڭ ئىشى شۇ تەخلىتە بارسا، مەملىكەتنىڭ بەربات، يۇرتنىڭ خاراپ بولۇشى تۇرغان گەپ. ئەمدى ئىشكىلەرگە ئىشەنچلىك كۇزەتچىلەرنى قويۇپ تەرتىپكە سالماي تۇرۇپ ھەرگىز ئۇۋغا چىقمىغايمەن". شاھ ئەبرىزدىن ئايرىلىپ قالغىنى ئۇچۇن كوپ بىئارام بوپتۇ، ئۇنىڭ قايغۇسىغا يېگىدىن قايغۇ قوشۇلۇپتۇ، يۇرىگى ئازاپلىنىپتۇ. شۇ ئاردا، شاھزادە شەررىكانمۇ سەپەردىن قايتىپ كەپتۇ. ئاتىسى ئۇنىڭغا شىكاردىن قايتقىچە مەلىكە ئەبرىزىنىڭ غايىپ بولغانلىغىنى ئېيتىپتۇ. شەررىكان ئادەتتىن تاشقىرى قايغۇرۇپ ـ ئېچىنىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، شاھ سەفىيەدىن بولغان بالىلىرىغا ئالاھىدە غەمخورلۇق قىپتۇ. ئۇلارنى تەربىيىلەش ئۇچۇن قويغان مەخسۇس ئالىملار، ئۇلۇغلارنى قىچقىرتىپتۇ. ئۇلارغا نۇرغۇن ئىنئاملارنى بېرىپتۇ، يۇقۇرى مەرتىۋىلەرنى بەلگۇ- لەپتۇ. بۇنى كورۇپ شەررىكانىنىڭ غەزىۋى تېخىمۇ ئورلەپتۇ. رەشك ـ كۇنچىلىگى رەڭگى ـ رويىدىنمۇ بىلىنىپ تۇرۇپتۇ. شۇ سە- ۋەپتىن ناھايىتى كوپ ئاغرىپ قالىدىغان بوپتۇ. بىر كۇنى ئاتىسى شەررىكانغا: "نەزەر سالسام كۇندىن ـ كۇنگە رەڭگىڭ سارغىيىپ سالامەتلىگىڭ ئاجىزلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. ساڭا نىمە بولدى؟" دەپ سوراپتۇ. "شۇنداق، ھەر ۋاقىت سىزنىڭ ئۇكىلىرىمغا چىرايلىق مۇئامىلە قىلغانلىغىڭزنى، ئۇلارنىڭ تەربىيىسىگە ئارتۇقچە ئەھمە-

يەت بېرىپ، كۆڭۈل بولگەنلىكىڭىزنى ئاڭلىسام، ئىچىمنىڭ تارلىغى كېلىپ غەزىۋىم ئورلەيدۇ. ئىش مۇشۇنداق بولىۋەرسە، ئوچمەنلەر گىم كۆچىيىپ ئۇلارنى ئولتۇرۇپ قويوشۇم، بۇنىڭ ئۈچۈن سىزمۇ مېنى ئولتۇرۇپ قويۇشىڭىز ئېنىق دەپ قورقىمەن. رەڭگىمنىڭ سارغىيىشىنىڭ سەۋىۋى مانا شۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا بىرەر شەھەر ياكى قورغاننى بەرسىڭىز، فالغان-ئومرۇمنى شۇ يەردە ئوتكەزسەم، دەپ ئارزۇ قىلمەن، بىلمىلىك كىشىلەرنىڭ: سۈيگۈنۈڭدىن يىراقراقتا تۇرۇش سەن ئۈچۈن ياخشىراق ۋە پايدىلىغراق، كوزۇڭ كورمەيدۇ، كورمىگەندىن كېيىن دىلىڭ رەنجىمەيدۇ، دېگىنى بويىچە ئىش قىلىپ باقاي" دەپ، بېشىنى توۋەن سېلىپ تۇرۇپتۇ. شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئوغلىنىڭ خاپىلىغىنىڭ سەۋىۋىنى ئۇقۇپتۇ. ئۇنىڭ كوڭلىنى ئوستۇرۇشكە ھەركەت قىلىپ: "ئىستىگەن شەھرىڭنى بېرىشىم مومكىن. مېنىڭ شەھەرلىرىم ئاردىسىدا، دەمەشقتىن چوڭراق ۋە ئاۋاتراق، ئۇنىڭدىنمۇ كوركەمراق، ياخشىراق يەر يوق. ھازىردىن باشلاپ ساڭا دەمەشقنى بەردىم" دەپ، مىرزىسىنى قىچقىرتىپ، ئوغلى شەھرىكاننىڭ نامىغا بۇيرۇق يازدۇرۇپ بېرىپتۇ. شەھرىكان زورۇر جابدۇقلار بىلەن تەمىنلىنىپتۇ، ئۇ، ئوزى بىلەن ۋەزىر دەندانىنى، ئەسكەرلىرىنى ئېلىپ، دەمەشقتە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. شاھ ۋە ئەمىرلەر، باشقا ھەممە ساراي ئەھلى شەھرىكان بىلەن خوشلىشىپتۇ. شەھرىكان دەمەشقتە يېتىپ بارغان ھامان پۈتۈن دەمەشق ئاھالىسى ئۇنى قارشى ئېلىپ، ناغرا، كاناي، سۇناي چېلىپ ئالدىغا چىقىپتۇ؛ شەھەرنى زىننەتلەپتۇ؛ ئۇنىڭ ئالدىغا يەنە دەمەشقتىكى چوڭ بىر گۇرۇھ ئەسكەرلەرمۇ، باشلىقلىرى بىلەن چىقىپتۇ. ئوردىدا ئوڭ تەرەپتە

تۇرىدىغان ساراي ئەمەلدارلىرى يولىنىڭ ئوڭ قاسىنىغىدا، سول تەرەپتە تۇرىدىغان ئەمىرلەر يولىنىڭ سول قاسىنىغىدا سەپ تارتىپ تۇرۇپ قارشى ئاپتۇ ۋە شۇنداق سەلتەنەت بىلەن شەھەرگە كىرىپ قەسىرگە بېرىپتۇ.

شەھەرلىكان كەتكەندىن كېيىن ھەكىملەر ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئالدىغا كىرىپ: "ئەي خوجىمىز، بالىلىرىڭىز ئىلمۇ ھىكمەتنى، ئەدەپ ـ ئەخلاقنى، مۇئامىلىنى تولۇق ئۆگەندى" دىيىشىپتۇ. شاھ ناھايىتى خوش بولۇپ، ھەكىملەرگە كوپ نەرسىلەرنى ئىنئام قىپتۇ. زۇئۇلماكان ئون توت ياشقا كىرگەندە، ئات مىنىدىغان، دىنى ئىبادەتلەرنى قىلىدىغان، پېقىرلارنى، بىلىم ئەھلىلىرىنى ۋە ئۇلۇغ-لارنى ياخشى كورۇپ ھورمەتلەيدىغان بولۇپ يېتىشىپتۇ. بىر كۈنى زۇئۇلماكان باغداد ئارقىلىق ئوتۇپ مەككىنى زىيارەت قىلغۇچى يولوچىلارنى كورۇپتۇ. ئۇنىڭ دىلىدا مەككىگە بېرىش ئارزۇسى تۇغۇلۇپتۇ. ئاتىسى يېنىغا كىرىپ: "مەككىگە بېرىش ئۇچۇن رۇخسەت سورايمەن" دەپتۇ. ئاتىسى رازىلىق بەرمەي: "سەۋرى قىل! كېلەر يىلى ئوزۇم مەككىگە بارىمەن. شۇ چاغدا سېنىمۇ بىللە ئېلىپ باراي" دەپتۇ. ئىشىنىڭ كېيىنگە سۇرۇلگىنىگە كوزى يەتكەن زۇئۇلماكان ئاچىسى نۇزھەتۇززامانىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. نۇزھەـ تۇززامان ناماز ئوقۇۋاتقان ئىكەن، ئۇ، نامىزىنى ئۆگەتكەندىن كېيىن، زۇئۇلماكان: ماڭا ھەج تاۋاپ قىلىش، پەيغەمبەر قەۋرىسىنى زىيارەت قىلىش ئىشتىياقى چۇشتى. بۇ ئىشقا ئاتىمىزدىن رۇخسەت سورىسام رازىلىق بەرمىدى. بىر ئاز پۇل ئېلىپ، ئۇلارغا بىلدۇرمەي، يوشۇرۇنچە مېڭىش نىيىتىگە كەلدىم". دەپتۇ. "خۇدا ھەققى، مېنىمۇ بىللە ئېلىپ بار، ـــ دەپتۇ نۇزھەتۇززامان يىغلاپ تۇرۇپ، ـــ ھەج

تاۋاپ قىلىش ۋە پەيغەمبەر قەۋرىسىنى زىيارەت قىلىشتىن مېنى مەسرۇم قىلما!" "ئانداق بولسا يېرىم كېچىدە ھېچكىمگە بىلىندۇر-مەي بۇ يەردىن چىق!" دەپتۇ زۇئۇلماكان ئاچىسىغا.

يېرىم كېچىدە نۇزھەتۇززامان ئورنىدىن تۇرۇپتۇ، ئەرلەرچە كىيىنىپتۇ، بىر ئاز پۇل ئاپتۇ، كېيىن ئۇكىسى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇكىسى زۇئۇلماكان قەسىر ئىشىگى ئالدىدا توگە ھازىرلاپ تۇرغان ئىكەن. ئۇزىمۇ توگىگە مىنىپتۇ، ئاچىسىنمۇ توگىگە مىندۇ-رۇپتۇ؛ تۆن قاراڭغۇسىدا يولغا چۇشۇپتۇ. بىر ئاز يۇرۇپ بىر توپ كارۋانلارغا يېتىشۋاپتۇ. يەنە بىر قانچە چاقىرىم يول يۇرۇپ ئىراق كارۋانلىرىغا قوشۇلۇپتۇ. تىنىمسىز يول يۇرۇپ، يولنى ئازماي مول يۇرۇپ، ساق-سالامەت مەككىگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئەرەپات تېغىغا چىقىپتۇ، ھەج قائىدىلىرىغا مۇۋاپىق بارچە رەسمىيەتلەرنى ئادا قىپتۇ. پەيغەمبەر قەۋرىسىنى زىيارەت قىپتۇ. ئاخىرى ھەج قىلىدە-غانلار بىلەن بىللە ئىشنى تۇگىتىپ ئوز شەھرىگە قايتماقچى بوپتۇ. شۇ چاغدا زۇئۇلماكان: "مەن قۇددۇس شەھرىگە بېرىپ ئىبراھىم خەلىلۇللاھنى زىيارەت قىلىشنى ئىستەيمەن" دەپتۇ ئاچىسىغا. "مەنمۇ بىللە بارىمەن" دەپتۇ ئاچىسى. ئىككىسى بىللە بېرىشنى قارار قىلىپ، كىراكەش توگىچىلەرنى ئىستەپتۇ. باشقا يول ھازىر-لىقلىرىنى قىلىپ يولۇچىلار بىلەن بىللە يولغا چىقىپتۇ. شۇ كېچىسى نۇزھەتۇززامانىڭ بويى قىزىپ قاپتۇ. خېلى بىئارام بوپتۇ. بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن، ئۇنىڭ ساقىيىشىغا زۇئۇلماكان ناھايىتى قاتتىق ئاغرىپ قاپتۇ. ئاچىسى ئۇنى پەرۋىش قىلىپ بېقىپتۇ. كېچە-كوز-دۇز يول يۇرۇپتۇ. قۇددۇس شەرىپكە يېتىپ بېرىشىپتۇ. زۇئۇلما-كانىڭ كېسىلى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپتۇ. ئۇلار كارۋان سارايغا

چۇشۇپ، بىر ھۇجىرا ئىچىلىپ بىللە تۇرۇشۇپىتۇ، زۇئۇلماكانىڭ كېسىلى يېنىكلەشمەي، بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ بېرىپتۇ. ئاخىر ھالىدىن كېتىپ، ھۇشسىزلىنىپ يېقىلىپتۇ. ئاچىسى خىيالغا چۆمۈپتۇ: "خۇدانىڭ خالىغىنى شۇ ئىكەن، نېمە قىلسا ئۆزى بىلىپ قىلىدۇ" دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شۇ سارايدا تۇرۇپ قاپتۇ. زۇئۇلماكان بىر ئاز تۇزۇلۇپتۇ. نۇزھەتۇززامانىڭ پۇلى تۈگەپتۇ. بىر تىللا ئۇياقتا تۇرسۇن، بىر تەڭگىمۇ قالماپتۇ. ئۇزۇنىڭ كىيىملىرىدىن بىرسىنى سېتىپ كېلىشكە سارايدىكى باللاردىن بىرىنى ماقۇل قىپتۇ. بالا كىيىم سېتىپ كەلگەن پۇلنىمۇ ئۇكىسىغا سەرىپ قىلىپ تۈگىتىپتۇ، باشقا نەرسىلىرىنىمۇ سېتىپتۇ، ئۇنىڭ پۇلىنىمۇ خەجلەپ تۈگىتىپتۇ. شۇ يوسۇندا بىرىنىڭ كەينىدىن يەنە بىرىنى ساتتۇرۇپ، ھەممە نەرسىسىنى تۈگىتىپتۇ. بېشىدا يىرتىق رۇمالمۇ قالماپتۇ. قىز يىغلاپتۇ. "ئاۋال ـ ئاخىر ھەممىسى خۇدانىڭ ھۇكمى" دەپتۇ ئۇ ئۇزىگە ئۆزى. زۇئۇلماكان كۆزىنى ئېچىپ: "سەل تۇزەلگەندەك قىلىمەن. كېسىلىم ساقىيىش تەرەپكە يۈزلەنگەندەك قىلىدۇ. ئەمما كۆڭلۈم بىر ئاز گۇش ياكى تاتلىغراق نەرسە تارتىۋاتىدۇ" دەپتۇ ئاچىسىغا. "ئەپسۇسكى، قولىمىزدا ھېچ نەرسە قالمىدى. گادايلىق قىلىشقا يۈزۈم چىدىمايدۇ. ئەتىلىككە بىرەر دولەتلىك ئادەمنىڭ ئويىگە بېرىپ خىزمەتىنى قىلاي، شۇنىڭ بەرگەن ئىش ھەققىگە يىگۈدەك بىرەرنەرسە تېپىپ كەلسەم ئەجەپ ئەمەس" دەپتۇ نۇزھەتۇززامان. كېيىن ئۇ نىمىندۇر ئويلاپ، جىم بولۇپ قاپتۇ: "سېنى بۇ ئەھۋالدا تاشلاپ چىقىپ كەتكىلى تېخى بولمايدۇ. لېكىن، ئۇزۇق ـ تۇلۇككە مۇھتاجمىز، يالغۇز تاشلاپ چىقماقتىن باشقا چارە يوق". "ئىز ـ زەت ـ ھورمەتسىزدىن ئايرىلىپ خورلانساقمۇ مەيلى، چۈنكى خۇدا ـ

دىن باشقا ھىچ نەرسىمىز يوق. خۇدا ئوزى ھەر نەرسىگە ئىگە، خۇداغا سېغىنىشتىن باشقا ئامال يوق" دەپتۇ زۇئۇلماكان. شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىسى يىغلاپتۇ. "ئەي ئۇكام، ــ دەپتۇ نۇزھەتۇززا-مان، ــ بىز مۇساپىر، بۇ يەردە تۇرغىنىمىزغا بىر يىل بولدى. ئەھۋا-لىمىز مۇشۇ. بىرەر ئادەم ھالىمىزدىن خەۋەر ئالمىدى. ئەمدى ئاچلىقتىن ئولۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، سەن تۇزەلگىچە كوچىغا چىقىپ كىشىلەرنىڭ خىزمىتىنى قىلاي. بىرەر نەرسە تېپىشنىڭ ئامالىنى ئىستەپ كورەي. سەن تۇزەلگەندىن كېيىن شەھرىمىزگە قايتىمىز". نۇزھەتۇززامان شۇ سوزنى ئېيتىپ، خېلىغىچە جىم بولۇپ قاپتۇ. كوزلىرىدىن تىنماي ياش ئېقىپتۇ. ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ، توگىچىلەرنىڭ كىيىمىدىن يىرتىلىپ قالغان بىر پارچە لاتىنى بېشىغا ئارتىپ، ئۇكىسىنىڭ پىشانىسىدىن سۆيۈپ قويۇپ، يىغلىغانچە سىرتقا چىقىپ، بېشى قايغان، كوڭلى تارتقان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. نۇزھەتۇززامان كەتكەندىن كېيىن، ئىنىسى ئۇنى كۈتۈپ يېتىپتۇ. نامازشامغىچە قاراپتۇ، ئۇ كەلمەپتۇ. ئىشىك تىرىق قىلسا ياكى باشقا بىرەر شەپە ئاڭلانسا، ئۇ تەلمۈرۈپ قاراپتۇ. نۇزھەتۇززاماندىن ھىچ بىر ئەسەر بولماپتۇ. شۇ بويىچە ئىككى كۈن تەلمۈرۈپ كۈتۈپتۇ. نۇزھەتۇززامان قايتىپ كەلمەپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن ھىچ بىر دەرەكمۇ بولماپتۇ. ئۇكىسى بەك ئەنسىرەپتۇ. ئۇنى بىر تەرەپتىن ئاچلىق قىينىسا، ئىككىنچى تەرەپتىن ئاچىسىنىڭ يوقالغانلىغى ئازاپلاپتۇ. ئوملەپ ـ تەمتىلەپ يۇرۇپ، ھوجرىدىن چىقىپتۇ. ساراي خىزمەتچىسىنى قىچقىرىپ: "مېنى بازارغا ئاپىرىپ قوي!" دەپتۇ. خىزمەتچى ئۇنى ھاياچ قىلىپ، بازارغا يەتكۈزۈپ قويۇپ قايتىپتۇ. قۇددۇسلۇق يولۇچىلار ئۇنىڭ ئەتراپىغا توپلىنىپ، ئەھۋالىغا ئېچىنىپ يىغلاپتۇ. زۇئۇلماكان ئىشارەت قىلىپ، بىرەر

نەرسە يىيىش تىلىگىنى بىلدۇرۇپتۇ، بازاردىكى سودىگەرلەردىن بىرى پارچە پۇل يىغىشىپ بىر مۇنچە تاماق سېتىپ ئېلىپ كېلىشىپتۇ. كېيىن ئۇنى كوتۇرۇشۇپ، بوش بىر دۇكانغا ئېلىپ بېرىپ قويۇشۇپتۇ. ئەسكى-توسكى، پارچە-پۇرات نەرسىلەرنى تېگىگە سېلىپ ياتقۇزۇپتۇ. بېشىغا بىرقاچىدا سۇ قويۇپ قويۇپتۇ. كەچ بولغاندا ئادەملەر بۇ بىچارىنىڭ ئەھۋالىغا ئىچىنىپ قايغۇرۇپ كېتىشىپتۇ. زۇئۇلماكان يېرىم كېچىدە ئاچىسىنى ئەسلەپتۇ. دەرمانى كېتىپ، يىيىش-ئىچىشتىن قاپتۇ، ھۇشىدىن كېتىپتۇ. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا بازارغا كەلگەن كىشىلەر بىرلىشىپ، ئوتتۇز تەڭگە يىغىپ، كىراكەش توگىچىلەرنىڭ بىرىگە بېرىپ: "بۇنى توگىگە ئارتىپ، دەمەشقىتىكى شىپاخانىغا يەتكۈزۈپ قوي! ئۇ يەردە داۋالىنىپ ساقايسا ھەجەپ ئەمەس" دېيىشىپتۇ. توگىچى ئۇلارغا: "خوپ!" دەپتۇ. ئەمما ئىچىدە: "بۇ ئولەي دەپ قالغان كېسەلنى دەمەشقە قانداق ئېلىپ بارىمەن" دەپتۇ. ئۇنى بۇ يەردىن ئېلىپ بېرىپ، قاراڭغۇ چۈشكىچە بىر خالى يەردە ياتقۇزۇپ ساقلاپتۇ. كەچقۇرۇن گۈلەخچە تاشلاپ قويۇپ، ئوز يولىغا كېتىپتۇ، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، گۈلەخچى ئوت قالاپ كۈل تازىلاش ئۈچۈن ئىشقا كەپتۇ. ئۇ يەردە كۈلدە ياتقان بىر كېسەلنى كورۈپتۇ. "بۇ ئولۇمتۇكنى نىمىشقا بۇ يەرگە كەلتۈرۈپ تاشلىدىكىنا؟" دەپتۇ گۈلەخچى ئوزىگە. ئۇ، بۇ بىچارىنى ئايىغى بىلەن تۈرتۈپتۇ. ئاغرىق مىدىرلاپتۇ. ئوت قالغۇچى: "بۇ، بىر خام بەڭنى يەپ، قەيەر توغرا كەلسە شۇ يەردە يېتىپ قالىدىغان كوكنار بەڭگىلەردىن بىرى بولسا كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ. يېقىن كېلىپ قارىسا، ئۇنىڭ يۇزىگە تېخى ساقالمۇ چىقمىغان ناھايىتى كوركەم ۋە چىرايلىق ئىكەن. گۈلەخچىنىڭ ئۇنىڭغا رەھمى كېلىپ، ئۇنىڭ بىر مۇساپىر ئاغرىق ئىكەنلە-

گىگە كوزى يېتىپتۇ. "مەن بۇ بالىغا جەۋرى قىلدىم، بۇنىڭ ئۈچۈن توۋا" دەپتۇ ئۇزىگە ئۆزى. كېيىن "مۇساپىرنى، بولۇپمۇ ئاغرىق ئادەمنى ھورمەت قىلىشنى پەيغەمبىرىمىز بۇيرۇغان" دەپ ئۆنى كوتۇرۇپ، ئويىگە ئېلىپ بېرىپتۇ. خوتۇنىغا ئۆنى يۇمشاق كورپە-ياستۇق ئۈستىگە ياتقۇزۇشنى، ئۆنىڭ كېسىلىگە قاراشنى بۇيرۇپتۇ. خوتۇن ئۇنىڭغا ئورۇن ھازىرلاپتۇ. سۇ ئېلىپ كېلىپ، يۇز-قوللىرىنى، ئاياقلىرىنى تازىلاپ يۇيۇپتۇ. گۈلەخچى بازاردىن شەرۋەت ئېلىپ كېلىپ ئىچكۈزۈپتۇ. يۇزلىرىگە ئەتىرە چېچىپتۇ. تازا كىيىملەرنى كىيگۈزۈپتۇ. يىگىتتە ساقىيىشنىڭ ئالامەتلىرى كورۇنۈپتۇ. ئۇ، ياستۇقىغا يولىنىپ ئولتۇرىدىغان بوپتۇ. گۈلەخچى بۇنى كورۇپ ناھايىتى چەكسىز خوش بوپتۇ. بۇ يىگىتنىڭ ساقايغىنى ئۈچۈن خۇداغا شۈكرىلەر ئېيتىپ: "ئەي خۇدا، بار قۇدرىتىڭ بىلەن بۇ يىگىتكە مېنىڭ ئويۇمدە، مېنىڭ قولۇمدا شىپالىق بېرىشىڭنى سورايمەن" دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك بەشىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

گۈلەخچى ئۇنىڭغا ئۇز قولى بىلەن شەرۋەت ئىچكۈزۈپتۇ، ئەتىرە چېچىپتۇ، قولىدىن كەلگىنىچە تەربىيە قىپتۇ. چىرايلىق سوزلەر بىلەن كوڭلىنى كوتۇرۇپتۇ. گۈلەخچى ئۇچ كېچە-كۈندۈزگىچە، بىر قەدەم نېرى ماڭماي، ئۇنى كوتۇپتۇ. يىگىت خېلى ساقىيىپتۇ. بىر كۈنى

گۈلەخچى ئويىگە كىرىپ قارىسا، ئۇ خېلى دەرمانغا كېلىپ قالغان، ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇرغىنىنى كورۈپتۇ. "ھالىڭ قانداق، ئوغلۇم؟!" دەپ سوراپتۇ زۇئۇلماكاندىن. "ناھايىتى ياخشى، تاغا!" دەپتۇ ئۇ. گۈلەخچى خۇداغا شۈكرى قىپتۇ. كېيىن ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ بازارغا بېرىپتۇ، بىر قانچە چۈجە سېتىپ ئېلىپ كېلىپ، خوتونىغا: "ھەر كۈنى ئىككىسىنى سويۇپ، ئەتتىگەنده بىرنى، كەچقۇرۇندا بىرنى شورپا قىلىپ ئىچكۈزگىن" دەپتۇ. خوتۇنى چۈجىلەرنى پىشۇرۇپ، ئېرى دىگەندەك قىلىپ بېرىپتۇ. يىگىت ئۇنى يەپ بولغاندىن كېيىن، ئولتۇرۇپ تاماق يىگەندەك بوپتۇ. گۈلەخچى ئۇنى بۇ ھالدا كورۈپ سۈيۈنوپتۇ. ئەھۋال سوراپتۇ. بازاردىن شەرۇەت ئالىلاشتۇرۇلغان دورىلارنى ئېلىپ كېلىپ ئىچكۈزۈپتۇ. خوتۇنى زۇئۇلماكانىڭ يۈزىنى ۋە پۈت-قولىنى ھەر كۈنى ئىسسىق سۇ بىلەن يۇيۇپ تۇرۇپتۇ. زۇئۇلماكان دورىنى ئىچىپ ئۇيقىغا كېتىپتۇ. ئۇ، شۇ كۈنى كەچكىچە ئۇخلاپتۇ. ئويغانغاندىن كېيىن، گۈلەخچىنىڭ خوتۇنى كەچقۇرۇنلۇق تاماقنى يەنە بىر يېگەندىن تەييارلانغان چۈجىنىڭ شورپىسىنى ئېلىپ كېلىپ ئىچكۈزۈپتۇ. گوشنى پارچىلاپ تۇرۇپ: "ئال، ئىچ، يە ئوغلۇم" دەپتۇ. زۇئۇلماكان تاماق يەپ ئولتۇرغاندا، گۈلەخچى كىرىپتۇ. قارىسا، يىگىت ئولتۇرۇپ تاماق يەۋاتقان. ئۇنىڭ ئورنىنىڭ باش تەرىپىگە ئوتۇپ ئولتۇرۇپتۇ. "ئەھۋالىڭ قانداق ئوغلۇم؟" دەپ ئەھۋال سوراپتۇ گۈلەخچى ئۇنىڭدىن. "ناھايىتى ياخشى، رەخمەت سىزگە تاغا، خۇدا سىزگىمۇ رەخمەت قىلسۇن!" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ، زۇئۇلماكان مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ. گۈلەخچى ئويىدىن چىقىپ بازاغا بېرىپ، گۈلنەپشە مۇرەبباسى ۋە گۈلاپ ئېلىپ

كەپتۇ. ئۇنى زۇئۇلماكانغا ئىچكۈزۈپتۇ. گۈلەخچى هامامدىن كۈنلىگىگە بەش تەڭگە ئالىدىكەن. بىر تەڭگىگە ئاغرىققا شەرۋەت، گۈلاپ، گۈلنەپشە مۇرەببىسى ۋە بىر تەڭگىگە چۈجە سېتىپ ئېلىپ كېلىپ بېرىدىكەن. ياخشى سوزلەرنى قىلىپ، ئۇنىڭ كوڭلىنى ئېچىپ، خاتىرجەم قىلىدىكەن. زۇئۇلماكان راسا بىر ئاي شۇ يوسۇندا كۈتۈلۈپتۇ. يېگىتتە هېچقانداق كېسەل ئالامتى قالماپتۇ. ئۇنىڭ ساقايغىنىنى كورۈپ، ئەر-خوتۇن خوش بوپتۇ، دىللىرى سۈيۈنۈپتۇ. "ئەي ئوغلۇم، هامامغا ئېلىپ بارايمۇ؟" دەپ سوراپتۇ گۈلەخچى. "ئەگەر ئېغىر كەلمىسە، هامامغا بېرىش كوڭۈللۈك بولغان بولاتتى" دەپتۇ زۇئۇلماكان. گۈلەخچى بازارغا بېرىپ، كىراكەشلەردىن بىر ئىشەكنى كىرا قىلىپ ئېلىپ كەپتۇ ۋە زۇ-ئۇلماكاننى شۇ ئىشەككە مىندۈرۈپ، ئوزى ئىشەكنىڭ چۈلۈۋرىنى تۇتۇپ هامامغا ئېلىپ بېرىپتۇ. ئۇنى هامامغا كىرگۈزۈپ قويۇپ، ئوزى بازارغا بېرىپ مىسردا هامامغا خاس قىلىپ ئىشلەنگەن بەدەن تازىلىغوچى ئاغىچا يۇغۇچلىرىدىن سېتىپ ئېلىپ كېلىپ بېرىپتۇ. زۇئۇلماكان هامامدىن چىققاندىن كېيىن، گۈلەخچى ئۇنىڭغا سەتىراچنى باشلاپ كېلىپ، بېشىنى چۇشۇرتۇپتۇ، يېڭى كىيىملەرنى كىيگۈزۈپتۇ، يەنە ئويىگە ئېلىپ بېرىپتۇ. هېيت-ئايەم كۈنلىرى بېشىغا ئورايدىغان سەللىسىنى، بېلىگە باغلايدىغان كەمەر-لىرىنى تەقدىم قىپتۇ. گۈلەخچىنىڭ خوتۇنى پىشۇرغان ئىككى چۈجىنى شورپىسى بىلەن ئېلىپ كېلىپ دەستىخانغا قويۇپتۇ. گۈ-لەخچى ئۇنىڭغا بىھى مۇرابباسى بىلەن شەرۋەتنى قويۇپتۇ. زۇ-ئۇلماكان ئۇلار بىلەن ئولتۇرۇپ گوش يەپ، شورپا ئىچىپتۇ. زۇ-ئۇلماكان ئوبدان تويۇپتۇ، قول يۇيۇپتۇ. ساقايغىنى ئۇچۇن خۇداغا

شۇكرىلەر قىپتۇ. "مېنىڭ شېپالىق تېپىپ ساقىيىشىمغا خۇدا سىزنى سەۋەبچى قىلغان ئىكەن" دەپتۇ زۇئۇلماكان. "بۇ گەپلەرنى قوي، سەن ئاۋال بۇ شەھەرگە كېلىشىڭنىڭ سەۋەبىنى بىزگە سوزلەپ بەر. ئۇزۇڭ قەيەرلىكسەن؟ يۇزۇڭدىن، مۇئامىلەڭدىن دولەتلىك ئائىلىنىڭ ئۇرۇغى ئىكەنلىگىڭ چىقىپ تۇرۇپتۇ" دەپتۇ گۇلەخچى. "ئاۋال سىز دەپ بېرىڭ، مېنى سىز قەيەردىن تاپتىڭىز؟ سىزدىن كېيىن مەن ئوز سەرگۇزەشتىمنى سوزلەي" دەپتۇ زۇئۇلماكان. "تاڭ ئاتار چاغدا ئىشقا بارغان ئىدىم، گۇلەختە كۇلگە مىلىنىپ يېتىپسەن. كىم ئېلىپ كېلىپ تاشلىغىنىنى بىلمەيمەن. رەھىم كېلىپ سېنى ئويگە ئېلىپ كەلدىم. مانا مېنىڭ بىلگىنىم" دەپتۇ گۇلەخچى. "تاشلاندۇق سۇڭەكلەرنى تىرىلدۇرگۇچىگە شان ـ شەرەپلەر بولسۇن! ياخشىلىقنى سىز زايە كەتمەيدىغان ۋە ئۇنى بىلىدىغان ئادەمگە قىپسىز. ئەلۋەتتە، بۇنىڭ دولىتىنى كورىسىز. ھازىر قايسى شەھەردىمەن" دەپ سوراپتۇ زۇئۇلماكان. "قۇددۇس شەھرىپتا" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ گۇلەخچى. زۇئۇلماكان غەرىپلىقتا ئاچىسىدىن ئايرىلغىنىنى ئەسلەپ يىغلاپتۇ. ئوزىنىڭ قايسى يورتتىن ئىكەنلىگىنى گۇلەخچىگە ئېيتىپ بېرىپتۇ. بېشىدىن ئوتكەن سەرگۇزەشتىلىرىنى ئۇنىڭغا دەپ كېلىپ مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئۇلارنىڭ ئىشقى بىلەن بولدى قىيامەت،
كەلدى شۇلار ھىجرىدىن جېنىمغا ئاپەت.
"قىلدى مانا بىگانە ـ ياتلار شاپائەت،
نېچۇك سەندىن كەلمىدى مانا ھالاۋەت.

قىلماڭ بېخىللىق ھەرگىز، قىل نەزەر ـ گوزەر،
شۇنىڭ بىرلە يوق بولغاي مۇشكۇل ـ مالامەت.

"چىدىغىل ھىجرانىغا" دىسەم، دىلىم دەر:
"ماڭا ئادەت ئەمەستۇر سەۋرى ھەم تاقەت".

شېئىرنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، زۇنۇلماكاننىڭ كوزىدىن ياش قۇيۇلۇپتۇ. "يىغلىسا، جېنىگىنىڭ سالامەت قالغانلىغىغا شۈكرى قىل!" دەپتۇ گۈلەخچى. "بۇ يەردىن دەمەشقنىڭ ئارىلىغى قانچە كۈنلۈك يول؟" دەپ سوراپتۇ زۇنۇلماكان. "ئالتە كۈنلۈك يول!" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ گۈلەخچى. "مېنى دەمەشققە يولغا سالالامسىز؟" دەپتۇ زۇنۇلماكان. "سېنى يالغۇز قانداق قىلىپ يولغا سېلىشقا بولۇدۇ؟ سەن ياش يىگىت سەن. ئەگەردە، دەمەشققە يېتىش نىيىتىڭ بولسا، سېنى ئوزەم بىللە ئېلىپ باراي، خوتۇنۇم كونسە، ئۇنىمۇ بىللە ئېلىپ كېتەيلى. مەنمۇ ئۇ يەرنى كورۈپ باقاي. سەندىن ئايرىلىپ بۇ يەردە قېلىشقا تاقىتىم يوق" دەپتۇ گۈلەخچى، كېيىن خوتۇنغا قاراپ: "مېھمانىمىز دەمەشققە بېرىشنى ئارزۇ قىلىۋاتىدۇ. مەن ئوزەم ھەمرا بولۇپ بىللە ئېلىپ بارىمەن. يول توسقۇچى قاراقچىلاردىن ئەنسىرەيمەن، سەنمۇ بىز بىلەن بىللە بارامسەن ياكى بۇ يەردە قالامسەن؟ سەن قالغۇدەك بولساڭ، مەن يەنە قايتىپ كېلىمەن". "مەنمۇ سىزلەر بىلەن بىللە كېتىمەن" دەپتۇ گۈلەخچىنىڭ خوتۇنى. مەسلىھەت بىر يەردىن چىققىنى ئۈچۈن، گۈلەخچى خوش بوپتۇ. خۇداغا شۈكرىلەر قىپتۇ. گۈلەخچى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئوزىنىڭ ۋە خوتۇنىنىڭ ئارتۇق نەرسىلىرىنى بازارغا ئېلىپ چىقىپ سېتىپتۇ، كېيىن ئويمۇ سېتىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك ئالتىنچى كېچە

ـــئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

گۈلەخچى خوتۇنى، زۇئۇلماكان بىلەن بىللە ساتقان نەرسىلىرىنىڭ پۇلىغا بىر ئىشەك سېتىپ ئاپتۇ. قالغان پۇلىنى يول خىراجىتى قىلىپ زۇئۇلماكانىنى ئىشەككە مىندۈرۈپ دەمەشقىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئالتە كۈن يول يۈرۈپ كەچقۇرۇنلىغى دەمەشقىگە كەپتۇ. گۈلەخچى يەمەك ـ ئىچمەك ئۈچۈن ئاز ـ تولا ئوزۇق ـ تۈلۈك تېپىپ كېلىشكە كېتىپ، كەچقۇرۇنلۇغى بازاردىن ئادەتتىكىدەك بەزى بىر نەرسە ـ كېرەك سېتىپ ئېلىپ كەپتۇ. دەمەشقىتە بەش كۈن شۇ يوسۇندا كۈن ئوتكۈزۈپتۇ. ئالتىنچى كۈنى گۈلەخچىنىڭ خوتۇنى تۈيۈقسىز ئاغرىپ، ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قاپتۇ. بىچارە ئايال بىر نەچچە كۈن يېتىپلا دۇنيادىن ئوتۈپتۇ. بۇ ئەھۋال زۇئۇلماكانىغا ئىنتايىن قاتتىق تەسىر قىپتۇ. ئايالنىڭ زۇئۇلماكانىنى ساقايتىشقا كۆپ ئەمگىگى سىڭگىنى ئۈچۈن، ئۇ، مەرھۇمەگە ئۆگىنىپ قالغان ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن قاتتىق قايغۇرۇپ يىغلاپتۇ. ئاخىرى ئۇلار بىر ـ بىرىگە "سەۋرى قىلايلى، بىر كۈنى ھەممىمز مۇشۇ ئىشىككە كىرىمىز" دەپ تەسەللى بېرىشىپتۇ. مەرھۇمەنى دەپنى قىلىپتۇ. "ئەي ئوغلۇم، ئەمدى خۇدا سېنىڭ ئىشلىرىڭنى ئاسان قىلسۇن ـــ دەپتۇ زۇئۇلماكانغا، ـــ خۇدايى تائالا ئوز كەرەمى بىلەن بىزگە سەۋرى ئاتا قىلىپ قايغۇمىزنى بېشىمىزدىن كوتەرسۇن؛ كوڭلىمىزگە تەسكىن بېرىش ئۈچۈن كوچىغا چىقىپ ئايلىنىپ

كىرەيلى، دەمەشقنىڭ ئاجايىپ-غارايىپلىرىنى تاماشا قىلايلى".
"ئىختىيارسىزدە" دەپتۇ گۈلەخچىگە زۇئۇلماكان. ئۇلار ئورنىدىن
تۇرۇپتۇ. زۇئۇلماكان بىلەن ئىككىسى كوچىغا چىقىپتۇ. كوچا
ئايلىنىپ دەمەشق ئەمىرىنىڭ ئاشخانىسىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ
يەردە، ساندۇقلار، گىلەملەر ۋە ھەر خىل يىپەك رەختلەر ۋە
باشقا نەرسىلەر ئارتىلغان توگىلەر. ئىگەرلەنگەن ئاتلار، كېنىزەك-
لەر، قوللارنى كورۇپتۇ. ئادەملەر ھايا جاندا ئىكەن. "بۇ قوللار،
بۇ كېنىزەكلەر، بۇ رەختلەر، گىلەملەر، مالىلار قەيەرگە باردۇ؟"
دەپ سوراپتۇ زۇئۇلماكان تاماشا قىلىپ تۇرغانلارنىڭ ئىچىدىكى
خىزمەتچىلەرنىڭ بىرىدىن. "دەمەشق ئەمىرىنىڭ سوغىسى، ئەمىر
بۇ مالىلارنى باغدادقا — شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانغا شامنىڭ خراجى
بىلەن بىللە ئەۋەتمەكچى" دەپتۇ. زۇئۇلماكان ئاتىسىنىڭ نامىنى
ئاڭلاپ، تۇغۇلۇپ ئوسكەن يۇرتى باغدادنى ھەم ئاتىسىنى ئەسلەپ،
كوزلىرىگە لىققىدە ياش ئاپتۇ ۋە بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

دوستلىرىم ئىزلەپ سېنى،
ھەر زامان ئاۋارىمەن.
بىللە يۇرگەن چاغلىرىمنى،
ئەسلەپ يانا بېچارىمەن.

ياخشىلىقنى كورمىدىم مەن،
سىزدىن ئايرىلغاندىن بېرى.
دائىما غەمكىن يۇرۇپ،
دىدارىڭىزغا زارىمەن.

* * *

ئاھىكىم، بۇگۈن يىراق سىز كوزلىرىمدىن يارلار،

نامىڭىز كۆللۈمگە ئورناشقان ئېزىز دىلدارلار.
دىلنى تارتقان يۈزىڭىزنى كورمىگىم يوقتۇر ماڭا،
دەرت بىلەن سانجىلدى دىلغا شوخا تىكەن-خارلار.
بىر كورۈش بولسا نېسىپ ياري-دوستلارنى يەنە،
ئەيلىگەيمەن سەرگۈزەشتەمنى شۇ هامان ئىزهارلار.

زۇئۇلماكان يەنە يىغلاپ كېتىپتۇ. "ئەي ئوغلۇم، — دەپتۇ گۈلەخچى، — سېنىڭ ساقىيىشىڭغا ئىشەنمىگەن ئىدۇق، ساقايدىڭ، ئەمدى تىنچىغىن، يىغلاپ جېنىڭنى قىينىما، ماغدۇرۇڭ ئۇزۇلۇپ قېلىپ، كېسىلىڭ تەكرارلانمىسۇن، ئوزەڭنى ئاۋايلا!" ئۇ، زۇئۇلماكانغا توختىماي تەسەللى بېرىپ يېقىملىق سوزلەر بىلەن رايىنى ياندۇرۇپتۇ. لېكىن زۇئۇلماكان خورسىنىپ، مۇساپىرلىغى، غېرىپلىغى، ئاچىسىدىن، مەملىكتىدىن ئايرىلغانلىغىنى ئەسلەپ هارجاندەك كوز ياشلىرىنى توكۈپ يەنە شېئىر ئوقۇپتۇ:

ئاخىر ئوتەرمەن ئۇشبۇ جاهاندىن،
يىغلاپ كېتەرمەن ناهەق زاماندىن،
دۇنيا لەززىتى باقى ئەمەستۇر،
نېسىۋەڭنى ئال هەر بىر تاماندىن.
ئوتكۈنچىگە بىر قۇنالغۇ دۇنيا،
كەچ كەلدىڭ، تاڭدا كەتتىڭ جاهانىدىن.

* * *

ئەلەم بىرلە چوكتۇم غەم دېڭىزىغا،
ئەسەر يوقتۇر ئۇنىڭ ئاخىرىدىن.
بېغىشلىدىم ئومرۇمنى دوستلار ئىشىغا،
ئۇچتى ئۇلار يۈزلىرى كوزلىرىمدىن.

يىراق كەتتىم ئۇلارنىڭ ھەر بىرىدىن،
يەنە قاچان يىتەرمەن، مەن ئۇلارغا،
غېرىپلاردىن ئېلىپ كۆچ تاڭ شامىلى،
سالامىنى يەتكۈزگىن سەن ئۇلارغا.

بۇ شېئىرلارنى ئوقۇپ بولۇپ، ئوزىنىڭ غېرىپلىغىغا ئېچىنىپ يەنە يىغلاپتۇ. گۈلەخچىمۇ خوتۇنىدىن ئايرىلغىنىغا قايغۇرۇپ كوزدىن ياش توكۈپتۇ. لېكىن ئۇ تاڭ ئاتقىچە زۇئۇلماكانغا تەسەللى بېرىپ، ئوڭى تېچلاندۇرۇپتۇ. تاڭ يورىغاندىن كېيىن گۈلەخچى زۇئۇلماكانغا: "پەمىچە، سەن ئوز شەھرىڭنى، توغۇلۇپ ئوسكەن يۇرتۇڭنى سېغىنغان ئوخشايسەن. سېنىڭ پەرىشانلىغىڭنىڭ سەۋىۋى شۇ بولسا كېرەك، ئەي ئوغلۇم" دەپتۇ جىددى قىياپەتتە. "ھەئە، ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان، ــ ئەمدى بۇ يەردە بوۋىڭدىن ئارتۇق تۇرۇشقا تاقىتىم يوق. سەن مېنى خۇداغا تاپشۇرۇپ ئوز يۇرتۇمغا كېتىشكە رۇخسەت بەرسەڭ، مەن مۇشۇ كارۋان بىلەن يولغا چىقام دەيمەن". "مەنمۇ سېنىڭ بىلەن بىللە خىزمىتىڭنى قىلىپ بارىمەن. سېنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشقا مېنىڭمۇ كوڭلۇم چىدىمايدۇ. ساڭا ياخشىلىق قىلدىم. بۇ ياخشىلىغىمنى ئاخىرىغا يەتكۈزىمەن" دەپتۇ گۈلەخچى. "ماڭا قىلغان بۇ ياخشىلىقلىرىڭنىڭ بەدىلىگە خۇدا ساڭا ياخشىلىق ئاتا قىلسۇن" دەپتۇ زۇئۇلماكان. گۈلەخچىنىڭ ھەمرا بولۇپ بېرىشىدىن زۇئۇلماكان ناھايىتى خوش بوپتۇ. گۈلەخچى شۇ كۈندىن باشلاپ يولغا تەييارلىق قىلىپ، كېرەكلىك نەرسە ۋە بىر ئىشەك سېتىپ ئاپتۇ. زۇئۇلماكانىڭ قېشىغا كېلىپ: "مانا بۇ ئىشەكنى مىنىسەن، مىنىپ چارچىساڭ، ئۇنىڭدىن چۈشۈپ پىيادە يۇرىسەن" دەپتۇ گۈلەخچى. "خۇدا ساڭا ياخشىلىق ئاتا

قىلسۇن، ماڭا قىلغان ياردىمىڭنى ياندۇرۇشقا ماڭا ياردەم بەرسۇن؛ ماڭا ھېچكىم، ھەتتا بىر تۇققان قېرىندىشىمۇ، ئوز ئۇكىسىغا قىلمايدىغان ئۇنتۇلغۇسىز ياخشىلىقلارنى قىلدىڭ!" دەپتۇ زۇ-ئۇلماكان. ئۇلار كەچ بولۇپ قاراڭغۇ چوشۇشنى كۈتۈپتۇ. يولغا كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئىشەككە ئارتىپ، ئۇستىگە زۇئۇلماكاننى مىندۇرۇپ كارۋانغا قوشۇلۇش ئۈچۈن يولغا چۈشۈپتۇ. گۈلەخچى بىلەن زۇئۇلماكاننىڭ ۋەقەسىنى ھازىرچە شۇ يەردە توختىتىپ قويۇپ، نۇزھەتۈززاماننىڭ ۋەقەسىگە كېلەيلى.

نۇزھەتۈززامان ئۈكسىدىن ئايرىلىپ، ئەسكى لاتىغا پۈركۈ-نۈپ خۇددى بولۇت ئىچىدە قالغان ئايدەك، ساراي ھۈجرىسىدىن چىقىپتۇ. كىشىلەرنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ ئۈنىڭ ھەققىگە بېرىلگەن پۇلغا ئۈكسىغا كوڭلى تارتقان گوش سېتىپ ئېلىش ئۈچۈن، كوزىدە ياش، نەگە بېرىشىنى بىلمىگەن ھالدا، دىلدا خۇداغا سېغىنىپ يىغلاپ كېتىپ بېرىپ مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ.

دىلىم پەرىشان، قەددىم پۈكۈلدى،
كوزلىرىمدىن قان، يېشىم توكۈلدى.
بىچارىلىقتىن قاتتى بۇ بېشىم،
ئاتا ـ ئانامنىڭ قەدرى ئوتۈلدى.

ئۇ، قاياققا بېرىشىنى ۋە كىمدىن ئىش سوراشنىمۇ بىلمەيدىكەن. ئوز ئېلىنى، تۇغۇلغان يېرىنى ـ يۇرتىنى، ھەممىسىنى ئەسلەپ بېشى ساڭگىلىغان، بۇ قايغۇلارنى بېشىدىن كوتۇرۇشنى خۇدادىن سوراپ يېلىنغان ھالدا كېتىپ بېرىپ يەنە شېئىر ئوقۇپتۇ:

دۇنيا يۈزىنى ئوراپ زىمىستان،
دىلدا تۇغۇلدى غەم ـ قايغۇ تۇغيان.

يوقاۇقتا مېنى ماڭدۇرۇپ يەنە،
ئوت سالدى دىلغا، دەرت بىلەن ھىجران.

پىنھان تۇتايمەن دىسەم بۇ دەرتنى،
ئاشكارە قىلدى كوزۇمدە تۇپان.
ۋەسلىگە يېتىش يولىنى تاپسام،
بولاتتى خەستە دىلىمغا دەرمان.

ئايرىلىشتىن تەن، كويمەكتە ئوتتا.
گويا دۇزاختا كويگەندەك بۇ جان.
چۈشتى بېشىمغا شۇنچە مالامەت،
چىدىدىم نېمە بەردى بۇ دەۋران.

ئىشقىم ھەققىدە مەن قىلاي قەسەم،
دىلدا ئەبدى قالسۇن بۇ داستان.
ئەي تۇن، سەن ئۇزەك گۇۋا بولارسەن،
تاڭنى ئاتقۇزمەن ئۇيقۇسىز نالان.
ئېيتقىن ببرىپ، ئۇ رىۋايەتچىگە،
ئىشقىنىڭ دېگى تارالسۇن ھەريان.

نۇزھەتۇززامان ئوز يولىنى داۋام قىلىۋېرىپتۇ. ئوڭغا-سولغا اراپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىر دوخمۇشتا ئۇنىڭغا بەش ئەرابى بىلەن بىر ىرى بەدىۋى① دوچ كەپتۇ. بەدىۋى ئۇنىڭغا تىكىلىپتۇ. قىز ۇنىڭغا ناھايىتى يېقىملىق ۋە گۇزەل كورۇنۇپتۇ. قارىسا ئۇ بېشىنى ىرتىق كونا لاتىغا ئورىۋالغان. بەدىۋى بۇنىڭدىن ئەجەپلىنىپ، وزىچە: "ھوسىنى جەلپ قىلارلىق ئىكەن. لېكىن بەك كەمبەغەل

① بەدىۋى — سەھرايى دىگەن مەنىدە.

ئىكەن، مۇشۇ شەھەرلىك بولسىمۇ خاھى مۇساپىر بولسىمۇ، ئۇنى ئەلۋەتتە قولىغا كىرگۈزۈشىم كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ. قىزنىڭ كەينىدىن ئاستا مېڭىپتۇ. ئاخىرى ئۇلار بىر تار كوچىدا بىر-بىرى بىلەن توقۇنۇشۇپتۇ. بەدىۋى قىزدىن بەزىبىر نەرسىلەرنى سوراپ بىلمەكچى بولۇپ: "ئەي قىزىم، سەن ئازاتمۇ ياكى چورىمۇ؟" دەپتۇ. قىز بەدىۋىگە قاراپ: "ئەزىبرايىل خۇدا، سەن بۇ سوئال بىلەن مېنىڭ جاراھىتىمنى يېڭىلاپ، ئۇنىڭغا تۇز سەپتىڭ. ھاياتىمنى ۋاستە قىلىپ قەسەم ئىچمەنكى، مەن ئازات" دەپتۇ. "ئەي قىزىم، مېنىڭ ئالتە قىزىم بار ئىدى. بەشى ئولۇپ ئەڭ كىچىگى يالغۇز قالدى. سەن ئەگەر غېرىپ-مۇساپىرلاردىن بولساڭ، قىزىمنىڭ يېنىغا ئېلىپ بارسام، ئەگەر ساڭا قارىغۇچى كىشى بولمىسا، سېنى ئۇزەمگە بالا قىلىپ ئالسام، قىزىم سېنى كورۇپ ئاچىلىرىنى ئۇنتۇپ، دەردى-پېراقى ئازايسا دېگەنىنى ئويلىغان ئىدىم" دەپتۇ بەدىۋى. نۇزھەتۇززامان بەدىۋىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ ئۇزىچە: "بەلكىم بۇ بەدىۋىنىڭ ئالدىدا ئۇزەمنى سالامەت ساقلاپ قېلىشىم مۇمكىن" دەپ ئويلاپتۇ. بېشىنى تۇۋەن سېلىپ: "ئەي تاغا، مەن مۇساپىر قىزمەن، بىر ئاغرىق ئۇكام بار. ئويۇڭگە بېرىشقا رازىمەن. شەرتىم شۇكى، كۇندۇزلىرى ئويۇڭدە بولۇپ، كېچىسى ئۇكامنىڭ يېنىغا قايتىمەن. ئەگەر شۇ شەرتكە كونسەڭ سەن بىلەن بىللە ئويۇڭگە باراي، مۇساپىر-مەن، ئىززەتلىك ئىدىم، خارلىنىپ پېقىرلاشتىم. ئۇكام بىلەن ھىجاز شەھرىدىن كەلگەن ئىدۇق. مېنىڭ قەيەرگە كەتكەنلىگىمنى بىلمەي، ئۇكام غەم يىمسۇن دەپ ئەنسىرەيمەن" دەپتۇ. بەدىۋى، قىزنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ ئۇزىچە: "مەقسىدىمگە يەتتىم" دېگەن ئويغا

كەپتۇ ـ دە: "مەنمۇ سەندىن ھېچ نەرسىنى تىلىمەيسەن. پەقەت كۈندۈزى يالغۇزۇمنى ئاسرىساڭ. ماڭا شۇنىڭ ئۈزى يېتەرلىك، كەچ بولغاندا باشقا يەرگە بارماي ئۆكاڭنىڭ ئالدىغا كېتىۋەرگىن، ئەگەر خالىساڭ ئۆكاڭنىمۇ بىزنىڭ ئويگە ئېلىپ كېلىشكە بولۇدۇ" دەپتۇ. كېيىن ئۇ قىزغا ناھايىتى يېقىملىق ۋە يۇمشاق سۆزلەرنى قىپتۇ. بەددىۋى ئالدىدا، قىز ئارقىسىدا مېڭىپتۇ. بەدىۋى بوۋاي ئۈزىنى كۆتۈپ تۇرغان ھەمراللرى قېشىغا كەپتۇ. ئۇلار توگىگە نەرسە ـ كېرەك ۋە سۇ ئارتىپ تۇرغان ئىكەن.

بۇلار چولدە يول توسغۇچى قاراقچىلار بولۇپ، شەھەرلەردە ھىلىگەرلىك بىلەن بۇزۇقچىلىق قىلىپ. ئادەم ئالداپ، كىشىلەرنى ۋە باشقىلارنى ئوغۇرلايدىكەن. ئۇنىڭ قىزىمۇ، ئوغلىمۇ، تۇتۇغلۇق ئويمۇ يوقكەن. بەدىۋىلەر قۇددۇستىن چىققىچە قىزغا يېقىملىق سۆزلەرنى قىپتۇ. يۇقارقى سۆزلەرنىڭ ھەممىسى قىزنى ئالداش ئۈچۈنلا قىلىنغان يالغان ـ ياۋىداق سۆزلەر ئىكەن. ئۇلار توگىلىك ھەمراللرغا قوشۇلۇپتۇ. بىر توگىگە مىنىپ ئارقىسىغا قىزنى مىنگەشتۈرۈپ كەچكىچە يول يۈرۈپتۇ. شۇ چاغدىلا نۇزھەتۈززامان بەدىۋىنىڭ سۆزلىرىنىڭ يالغانلىغىنى، ھىلە ـ مىكرى بىلەن ئالدىغانلىغىنى چۈشىنىپ يېتىپتۇ، يىغلاپ داتلاشقا باشلاپتۇ. قاراقچىلار ئۇنى كىشىلەرنىڭ كورۇپ، بىلىپ قېلىشىدىن قورقۇپ، تاقتا قاراپ ئالدىراش تېز يۈرۈپتۇ. تاڭغا يېقىن توگىدىن چۈشۈپتۇ. بەدىۋى نۇزھەتۈززامان يېنىغا كېلىپ: "ئەي شەھەر قىزى، بۇنداق يىغاڭنى قوي! ئەگەر يىغاڭنى توختاتمساڭ، خۇدا ھەققى ئولگىدەك دۇمبالايمەن" دەپتۇ ۋاقىراپ. ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ نۇزھەتۈززامانىنىڭ بۇ خورلۇقتىن ئاچچىغى كەپتۇ، ھاياتىدىن ئۈمىدىنى

ئۇزۇپتۇ. ئوزىگە ئوزى ئولۇم تىلەپ: "ئەي بەد بەخت، قېرى توڭگۇز، جەھەننەمنىڭ تۇتروغى، — دەپتۇ هاياجان بىلەن نۇزھە- تۇززامان بەدىۋىگە قاراپ، — مېنى سەن هىلە - مىكىر بىلەن يالغان سوزلەپ ئالداپ قىيناۋاتساڭ يىغلماي تۇرامدىمەن". ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلىغان بەدىۋى: "ئەي شەھەر قىزى، تېخى سېنىڭ ماڭا جاۋاپ قايتۇرغىچىلىك زەھەردەك تىلىڭ بار ئىكەن" دەپ ئور- نىدىن تۇرۇپ قولىدىكى قامچا بىلەن قىزنى ئۇرۇپتۇ. "ئەگەر جىم بولمىساڭ، ئولتۇرمەن" دەپ غەزەپلىنىپتۇ. قىز بىر قانچە ۋاقىت جىم بوپتۇ. كېيىن ئۇكسىز ۋە ئۇنىڭ كېسىلىنى ئويلاپ بۇقۇل- داپ يىغلاپتۇ. ئىككىنچى كۈنى بەدىۋىگە: "نىمە سەۋەپتىن مېنى بۇنداق هىلە بىلەن ئالداپ بۇ تاققا ئېلىپ كەلدىڭ؟ بۇ قەيەر؟ مەقسىدىڭ نىمە؟ مېنى نىمە قىلماقچىسەن؟" دەپ سوراپتۇ. بەدىۋى غەزىۋىدىن ئوزىنى تۇتالماي كېلىپ: "ئەي شەھەر قىزى، هېلى تېخى ماڭا تەتۇر گەپ قىلىدىغان تىلىڭ بار ئىكەن" دەپ قامچا بىلەن قىزنى هۇشىدىن كەتكىچە ئۇرۇپتۇ، قىز ئۇنىڭ ئايە- خىغا يىقىلىپ پۇتلىرىنى سۆيۈپتۇ. بەدىۋى هېرىپ قامچىسىنى تاشلاپ ئولتۇرۇپتۇ. "ئەزىرايىل خۇدا، ئەگەر يەنە گەپ قىلىپ چىشىمغا تەگسەڭ ياكى يىغلىساڭ، تىلىڭنى قېيما - چېيما قىلىپ پەجمىڭگە جايلايمەن". نۇزھەتۇززامان جاۋاپ قايتۇرماپتۇ. قامچىنىڭ زەربىسى بەدەنلىرىنى ئېچىشتۇرۇپتۇ. بېشىنى تۇۋەن سېلىپ ئوزە- نىڭ ئەھۋالى، ئىززەت - هورمىتىدىن ئايرىلىپ خورلانغانلىغى، ئۇكسىنىڭ ئاغرىقلىغى، ئۇنىڭ يالغۇزلىغى، غېرىپلىغىنى ئويلاپ كوزىدىن ياش توكۈپ تۇرۇپ مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

قەددىم ئىدى سەرۋىدەك،

يادەك ئىگىلدىم مەن بۇگۈن.
تاياق ئىزىدىن ئاقتى قان،
بېشىمغا چۈشتى قارا كۈن.

غۇسسىدىن بولدۇم غازاڭ،
خارلىدى دەۋران مېنى.
بۇ زامانىنىڭ كۆلپىتى،
قىلدى سەرگەردان مېنى.

* * *

دۇنيا ئىشى شۇنداق تۇراقسىز ھەردەم،
چىققە چۈشسە گايى، پۇكىا چۈشەر بىردەم.
ھېچبىرى باقى ئەمەس ئىنسان ئۈچۈن،
گايى ناز قىلسا، گايى قىلغاي ستەم.

دۇنيادا ھەر نەرسىنىڭ باردۇر چېكى،
بەزىدە ئوتكەي كىشى سۈيۈپ سەنەم.
قىلغۇسى دۇنيا مېنىڭ كۆڭلۈم خاراپ،
ماڭا ئارام بەرمىدى بىردەمۇ غەم.

تەگرىم شانۇ ـ شەۋكىتىمنى قىسقا قىل!
تىلىندى خورلۇقتىن باغرىم ـ سىنەم.
مەندە ئەمىدى قالمىدى ئارزۇ ـ ئۈمىت،
بارىنى غۇربەتتە يوق ئەتتى ئەلەم.
كوز يېشىمنىڭ كوپلىگىدىن سوزلەڭلار،
ئەي مېنىڭ يۇرتۇمغا باسقانلار قەدەم.

بۇ شېئىرنى ئاڭلاپ بەدىئى ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ بىر قانچە جۈملە ياخشى سوز بىلەن ئۇنى ماختاپتۇ. رەھمى

كېلىپ قىزنىڭ كوز ياشلىرىنى سۈرتۈپتۇ. ئارپا ئۇنىدىن قىلىنغان كومەش نانىنى بېرىپ مۇنداق دەپتۇ: "ئاچچىقىم كەلگەن چاغدا سوز ياندۇرغان كىشىنى يامان كورىمەن. بۇنىدىن كېيىن بۇنداق سوز ياندۇرۇپ مەن بىلەن تاكاللىشىشنى تاشلا! سېنى مەن ئوزەگە ئوخشاش بىر ياخشى كىشىگە ساتىمەن. ئۇ، ساڭا مەنىدىنمۇ ياخشى مۇئامىلە قىلىدۇ". "سەن تېخى ماڭا ياخشىلىق قىلدىم دەۋاتامسىنا؟!" دەپتۇ نۇزھەتۇززامان ئەجەپلىنىپ، بەدىۋى سوز قىلماپتۇ. تۇن ئۇزاق سوزۇلۇپتۇ. ئاچلىق قىزنىڭ جېنىدىن ئوتۇپتۇ. بايىقى كومەش نانىدىن ئازغىنا يەپتۇ. يېرىم كېچىدە بەدىۋى ھەۋالىرىنى ئويغىتىپ، توگىلەرگە يۈكنى ئارتىپ يولغا چىقىشنى بۇيرۇپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك يەتتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ئۇلار توگىلىرىگە مىنىشىپتۇ. بەدىۋى نۇزھەتۇززامانىنى ئارقىسىغا مىنگەشتۇرۇپ ئوچ كۈن يول يۈرۈپتۇ. دەمەشىق شەھىرىگە يېتىپ بېرىشىپتۇ. شاھ دەرۋازىسى يېنىدىكى خان سارىيىغا چۈشۈپتۇ. نۇزھەتۇززامانىنىڭ رەڭگى قايتۇدىن، سەپەر ئازاۋىدىن سارغايغان ئىكەن. ئۇ، يىغلاشقا باشلىغان ئىكەن، بەدىۋى ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ: "ئەي شەھەر قىزى، ئەگەر يىغاڭنى توختاتمىساڭ، ئەزبىرايىل خۇدا،

سېنى جوھۇتقا ساتسەن" دەپ ۋاقىراپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. بىچارە قىزنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، بىر جايغا ئېلىپ كىرىپ قويۇپتۇ. ئۇزى بازارغا قۇلپۇرۇش سودىگەرلەر يېنىغا كېتىپتۇ. ئۇلار بىلەن سوزلىشىپ: "مېنىڭ بىر كېنىزىگىم بار، ئۇزەم بىللە ئېلىپ كەلدىم. ئاغرىق كىشىم بار ئىدى. ئۇنىڭغا قاراش ئۈچۈن بالىلىرىم يېنىدا قالدۇرۇپ قويدۇم. كېنىزىگىم ئۈكسىدىن ئايرىلغىنى ئۈچۈن تىنماي يىغلايدۇ. شۇ كېنىزەكنى ساتماقچىمەن. ئالىدىغان كىشى شىرىن سوز بىلەن: "ئۇكاڭ قۇددۇستا، مېنىڭ يېنىمدا، دەپ ئالدىسا، تىنچىيدۇ. باھاسىدا ئانچىلا چىڭ تۇرۇۋالمايمەن" دەپتۇ. سودىگەرلەردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ، بەدىۋىنىڭ يېنىغا كەپتۇ: "كېنىزەك قانچە ياشتا؟" دەپ سوراپتۇ. ئۇ ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي: "ئەقىللىق، زېرەك، ئەدەپلىك، بىلىملىك، گۈزەل، چىرايلىق، بويىغا يەتكەن، ئۇزى قىز — دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ، — ئۈكسىنى قۇددۇستا قالدۇرغىنىمغا ئىچ كويىگى تارتىپ، يۇرىگى مىجىلغان، ئەھۋالى پەرىشان، رەڭگى سارغايغان". سودىگەر بۇ سوزنى ئاڭلاپ بەدىۋى بىلەن قىزنى كورگىلى مېڭىپتۇ. "ئەي ئەرەپ، — دەپتۇ سودىگەر — مەن سەن بىلەن بىرىپ ماختىغان كېنىزىگىڭنىڭ ئەقلىنى ۋە ئەدەپ-ئەخلاقىنى، بىلىمىنى، ھوسنىنى كورۈپ، كوڭلۇمگە ياقسا، باھاسىنى ئوز لايىغىدا بېرىپ سېتىپ ئالىمەن، پۇلىنىمۇ نەق تولەيمەن. لېكىن بىر شەرتىم بار، شۇ شەرتكە كونسەڭ، پۇلىنى ھازىرلا بېرىپ، شەرتىمنى ئېيتىمەن. كونمىسەڭ ئوز يولۇمغا قايتىمەن." "شەرتىڭنى ئېيت، ئۇنى باغدادنىڭ ۋەلى ئەھدى، شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان ئوغلى شەررىكانىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارساڭمۇ ئەقلىگە، بىلىمگە ئاپىرىن دەيدۇ. يالغۇز ئۇنىڭ قىممىتىنىلا ئەمەس،

ئۇستىگە پايدا قوشۇپ بېرىدۇ" دەپتۇ بەدىۋى. "مېنىڭ ئۇنىڭغىمۇ ئىلتىماسىم بار، ــ دەپتۇ سودىگەر، ــ مەندىن جەريمانە ئالماسلىقلىرى توغرىسىدا دىۋانغا بىر ئەرىزە يېزىش ۋە شاھ ئومەرئىبنى نوئىمان-دىن بىر تەۋسىيە سورىشىم كېرەك. ئەگەر ئۇ، مەندىن بۇ كېنىز-ەكنى قوبۇل قىلىپ ئىلىشقا ۋەدە بەرسە، شۇ زامانلا ئۇنىڭ پۇلىنى تولەيمەن". "بۇ شەرتنىڭ قوبۇل قىلىمەن" دەپتۇ بەدىۋى. ئىككىسى نۇزھەتۇززامانىڭ يېنىغا مېڭىپتۇ. بەدىۋى ھۇجرا ئىشىگىدە توختاپ، ئۇنى ئوزى قويغان ئىسىم بىلەن: "ئەي نادىيە؟!" دەپ قىچقىرىپتۇ. نۇزھەتۇززامان بەدىۋىنىڭ قىچقىرغان-لىغىنى ئاڭلاپ يېغىلاپتۇ، جاۋاپ بەرمەپتۇ.

ئەي ھور قاچقان ئىدىڭ،
بۇرۇن جەننەتۇ رىزۋاندىن.
يانا قېچىش ئىستەمسەن،
ئۇلۇغ بىر سودىگەر خاندىن.

تىرىكمۇسەن، ئولۇكمۇيا؟
نېچۇك چىقمايسەن پىنھاندىن.
قاچتىڭمۇ، بارمۇ سەن ياكى،
يۇز ئورۇپ تەختى سۇلايمانىدىن.

بەدىۋى بۇ شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپ، سودىگەرگە: "ئەنە ئاۋۇ ئويدە ئولتۇرۇپتۇ. كىرىپ كور! مەن دېگەنىدەك يېقىملىق سوز بىلەن ئوزەڭگە قارىتىپ ئال!" دەپتۇ. سودىگەر قىزنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. قىز سودىگەرنىڭ كوزىگە چىرايدا تەڭدىشى يوق كورۇ-نۇپتۇ. "ئەگەر قىز باشقا تەرەپلەردىمۇ بەدىۋى ماختىغاندەك بولسا، كۇتكەن مەقسىدىمگە يېتىمەن" دەپتۇ سودىگەر ئوزىچە. ئۇ، قىز-

نىك يېنىغا بېرىپ، خۇشخۇيلۇق بىلەن: "سالام ساڭا، ئەي قىزىم، ئەھۋالىڭ قانداق؟" دەپ سوراپتۇ. قىز ئۇنىڭغا كوز قىرىنى تاشلاپ: "پىشانەمگە يېزىلغىنى شۇ ئىكەن" دەپ ئويلاپتۇ. سودىگەرگە ئوبدانراق نەزەر سېلىپ قاراپتۇ. ئۇ كېلىشكەن، سەۋلەتلىك ئادەم ئىكەن. قىز دىلىدا: "بۇ كىشى مېنى سېتىپ ئېلىشقا كەلگەن بولسا كېرەك. ئەگەر بۇنى قايتۇرسام، زالىم بەدىۋى قولىدا قالىمەن. ئۇ مېنى ئۇرۇپ ئولتۇرۇدۇ. ئەپتىگە قارىغاندا، بۇ ئادەم تۇزۇك كورۇنۇدۇ. ھەر ھالدا بۇ ئادەمدىن يۇزسىز، قوپال بەدىۋىگە قارىغاندا، ياخشىلىق كېلىدۇ، دەپ ئويلاش مۇمكىن. كىم بىلىدۇ، ئۇ پەقەت مېنىڭلا سوزۇمنى ئاڭلىغىلى كەلگەندۇ، دۇرۇسراق جاۋاپ بېرىشىم كېرەك" دەپ ئويلاپ: "ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، سىزگىمۇ بەخت ۋە ساقلىق ـ ئامانلىق تىلەيمەن. پەيغەمبەرلەر شۇنداق جاۋاپ بېرىشنى بۇيرۇغاندۇر. مېنىڭ بېشىمغا چۈشكەن كۇنلەرنى بىلىشنى خالىسىڭىز، ئۇنى پەقەت ئوز دۇشمىنىڭىزگىلا راۋا كورىشىڭىز مۇمكىن" دەپ جىم بوپتۇ. ئۇنىڭ بۇ مۇلايىم سوزىنى ئاڭلاپ، سودىگەرنىڭ دىلى ئېرىپ، ئەقلى ئۇنىڭغا قايىل بوپتۇ. ئۇ بەدىۋىگە قاراپ: "بۇنىڭ باھاسى قانچە؟ ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى ئالىجاناپ ئىكەن" دەپتۇ. بەدىۋى سودىگەرنىڭ سوزىگە غەزەپلىنىپ: "سەن ئوز سوزۇڭ بىلەن كېنىزىگىمنى بۇزدۇڭ! ئەڭ پەسلەردىن بولغان بۇ كېنىزەكنى سەن نىمە ئۈچۈن ئەڭ ئالى جاناپ دەيسەن؟ ئۇنى ساڭا ساتمايمەن!" دەپتۇ. سودىگەر بەدىۋىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، بەدىۋىنىڭ نادان، ئەقىلسىزلىگىنى چۈشۈنۈپتۇ. "ئېسىڭنى يىغ، كوزۇڭنى ئاچ! مەن بۇنى سەن ئېيتقان ئەشۇ ئەيىپلىرى بىلەن سېتىپ ئالمەن" دەپتۇ. "قانچە بېرىسەن؟" دەپ سوراپتۇ بەدىۋى:

"بالىغا ئاتىسى نام قويۇدۇ، كوكلىگىدەكسىز ئىيت؟" دەپتۇ سودىگەر.
"سەن ئىيت؟" دەپتۇ بەدىۋى. "قاپاقۇاش بەدىۋى ئىكەن" دەپ ئويلاپتۇ سودىگەر. كېيىن: "مەن ئۇنىڭ قىممىتىنى بىلمەيمەن. لېكىن شىرىن سۆزلىگى ۋە كوركەملىگى بىلەن دىلىمنى تامامەن ئۇزىگە تارتتى. بۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇش-يېزىشنى بىلسە، بۇ— ئۇنىڭ ئۇچۇنمۇ، سېتىپ ئالغۇچى ئۇچۇنمۇ ناھايىتى يۇقۇرى پەزىلەت!" دەپتۇ. كېيىن دىلىدا: "بەدىۋى ئۇنىڭدىكى بۇ ئارتۇقچىلىقنى تېخى بىلمەيدىكەن" دەپ ئويلاپتۇ. "ئەي ئەرەپ شەيخى، بۇنىڭ ئۇچۇن مەن ساڭا ھېچقانداق چىقمىسز، سۆلتانغا تىگىشلىك ئۇلۇشتىن تاشقىرى ئىككى يۇز تىللا بېرىمەن" دەپتۇ. بەدىۋى ئۇنىڭ سۆزىدىن غەزەپلىنىپتۇ. سودىگەرگە قاراپ: "تۇر، يولۇڭغا ماڭ! ئىككى يۇز تىللاغا بېشىدىكى يىرتىق لاتىسىنى بەرمەيمەن. توگە بېقىش، ياغۇنچاق چورۇشكە ئىشلىتىش ئۇچۇن ئۇزۇم ئېلىپ قالىمەن"—دەپ ۋاقىراپتۇ، كېيىن قىزغا قاراپ: "ئەي سېسىق، بۇ ياقتا كەل! سېنى ساتمايمەن" دەپ چالۋاقاپتۇ. كېيىن سودىگەرگە قاراپ "مەن سېنى خېلى ئەقىللىق، گەپنى چۈشىنىدىغان ئادەم، دەپ ئويلاپتىكەنمەن، خۇدا ھەققى، ھازىر كەتمەسكە، دىلىڭنى ۋەيران قىلىۋېتىمەن" دەپتۇ. سودىگەر ئىچىدە: "بۇ بەدىۋى جىن چېپىلغان سارىڭ ئىكەن. بۇ قىزنىڭ باھاسىنى تېخى ئېنىق بىلمەيدىكەن. مەن بۇنىڭغا ھازىر باھا توغرىسىدا ھېچ نەرسە دېمەيمەن. ئەگەر ھۇشى بولغان بولسىدى، ئەزىرايىل خۇدا دەپ، قەسەم ئىچمەس ئىدى. قىز پادىشانىڭ خەزىنىسىگە لايىق يۇقىرى باھاغا ئىگە. لېكىن مېنىڭ ئۇنچىلىك پۇلۇم يوق. ئۇنىڭغا ھەرقانچە باھا قويسىمۇ بېرەتتىم. پۈتۈن مولكىمنىمۇ ئۇنىڭدىن ئايمايتتىم"

دەپ ئويلاپتۇ. كېيىن ئۇ، بەدىئىگە قاراپ: "ئەي ئەرەپ شەيخى، ئوپكەڭنى بېسىۋال! ئۇنىڭ كېسىم ـ كېچەكلىرىنى ئېيت، ـــ دەپتۇ سودىگەر سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ بۇنىڭ يەنە ئېسىل كېسىم ـ كېچەكلىرى، قىممەتلىك زىننەت بۇيۇملىرى بارمۇ؟ ياكى تۇرغان تۇرقى شۇمۇ؟" "كېنىزەك دىگەن كېنىزەكتە، يەنە بۇنىڭدىن ئارتۇق قانداق كېسىم ـ كېچەكلەر بولىدۇ. خۇدا ھەققى، شۇ كېيگەنلىرىمۇ بۇنىڭغا ئارتۇق" دەپتۇ بەدىئى. "رۇخسەت قىلساڭ، باشقا كېنىزەك سېتىپ ئالغۇچىلاردەك مەنمۇ بۇ كېنىزەكنىڭ يۇزىنى ئېچىپ كورۇپ باقاي" دەپتۇ سودىگەر. "نىمىنى خالىساڭ شۇنى قىل! بېشىڭ ئامان بولسۇن يېگىت، ئىچكى ـ تاشقى قىياپىتىگە قاراپ چىق. خالىساڭ كېيىملىرىنى سالدۇرۇپ، يالىڭاچلاپ كور!" "خۇدا ساقلىسۇن، مەن پەقەت يۇزىنىلا ئېچىپ كورسەم بولىدۇ، باشقا يېرىنى كورمەيمەن" دەپتۇ سودىگەر ۋە قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ ھوسنى ـ جامالىغا قاراپ قېتىپ قاپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك سەككىزىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

سودىگەر نۇزھەتۇززامانىنىڭ ھوسنىنى كورۇپ، ئوزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ: "ئىسمىڭ نىمە ئەي مەلىكەم؟" دەپ سوراپتۇ. ئۇ يېقىملىق ئاۋاز بىلەن. "ھازىرقى ئىسمىمنى سورامسىز ياكى بۇرۇنقىنى مۇ؟" دەپتۇ قىز. "ئىككى ئىسمىڭ بارمۇ

سىنىڭ؟" دەپ سوراپتۇ سودىگەر. "ھەئە، ــ دەپتۇ قىز سوزىنى داۋام قىلىپ، ئىلگىرىكىسى، ئاتا ـ ئانام قويغان ئىسىم نۇزھەتۇززامان يەنى زاماننىڭ شىرىنى، ھازىرقى ئىسىم غۇسسەتۇز ـ زامان يەنى زاماننىڭ غەم ـ غۇسسىسى" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. قىزنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان سودىگەرنىڭ كوزلىرىگە ياش تولۇپتۇ. "كېسەل ئوكاكمۇ بارمۇ" دەپ سوراپتۇ سودىگەر، "ھەئە، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ لېكىن، زامان مېنى قۇددۇستا ئۇنىڭدىن ئېچىنىشلىق ھالدا ئايرىدى. ئۇ ئاغرىق ئىدى". سودىگەر ئۇنىڭ ئەقلىگە، نازاكىتىگە، مەنالىق سوزىگە ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ، ئوز ـ ئوزىگە: "بەدبەختنىڭ ئېيتقىنى راس ئىكەن" دەپتۇ. نۇزھەتۇززامان بولسا، ئوكسىسىنىڭ ئاغرىقلىغى، كىشىنىڭ يۇرتىدا غېرىپ، بولۇپ قالغانلىغى، بەختكە قارشى ئۇنىڭدىن يىراقلاشقانلىغىنى ئەسلەپتۇ. ئاغرىق ئوكسىسىنىڭ ھازىر قانداق ھالدا ئىكەنلىگىنى، بەدبەختنىڭ قولىغا ئالدىنىپ چوشكەنلىگىنى، مېھرىبان ئانىدىن، غەمگوزار ئاتىدىن، مەملىكىتىدىن ئايرىلىپ قالغىنىنى ئەسلەپ، كوزىدىن ياش توختىماي ئېقىپتۇ. يېغا ئارىلاش مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

بۇ دەۋرى زۇلمى بولدى نېسىۋەم سەھەر ـ ئاخشام،
زالىم پەلەك كوردى راۋا ياماناتلىقنى ماڭا تامام.
كورەلمەيمەن ۋەتىنىمنى، ئېزىز ئاتا ـ ئانامنىمۇ،
بويىنى باغلانغان كىيىكمەن، ئەركىنلىك بولدى ھارام.
زالىمدىن ۋاپا كوتوش، ئۇمىت باغلاش ــ تېگى يوق ئىش،
بېشىم قاتتى ئەلەم بىرلە نىمچوڭ قىلدىم خىيالنى خام.

* * *

نەدە بولساڭ ئامان بول، خۇدايىم ساقلا بولسۇن يار،
ئوزەڭ قالدىڭ، لېكىن نامىڭ ھەمىشە دىلىمدا بار.

ئۇچۇپ كەتتىك كوزۇمدىن، يۇرەكتە ئوتلۇق ئاھ قالدى،
كېچە ـ كۈندۈز توكەر كوز ياش، سېنى كورمەككە بۇ كوز زار.
قايسى ئەلدە ماكان تۇتتۇك، قايسى ۋەيرانىدا جايىك،
شۇنى بىلمەكتىن ئوزگە يوق تىلىكىم ھەم پىكىر ـ ئەپكار.

گۈلاپ ياكى خىزىر سۈيى ئىچەر بولسا شۇنى بىلگىل،
مېنىك ئىچكەنلىرىم شۇ ـ كوزلىرىم شور يېشى، ئەي دىلدار.
سەن ئۇيقىدا ئارام تاپساك، ماڭا نېسىپ ھامان قايغۇ،
ئاخشامدىن تا سەھەرگىچە كوز يۇمساي قىلارمەن زار.
ماڭا دۇنيا جىمى غەم ـ قايغۇ، ھەسرەتنى يۈكلەۋەر،
كوتەرمەككە پەقەت پىراق غېمىنى بۇ دىلىم بىمار.

قىز بۇ شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپ سودىگەرگە: "خۇدا ھەققى، مېنى بۇ زالىم بەدئۇسىنىك قولىغا تاشلاپ كەتمەك! ئەگەر بۇ يەردە شۇنىك قولىدا قالسام، ئوزەمنى ـ ئوزەم ئولتۇرىمەن. مېنى قۇتۇلدۇرۇك، خۇدا سىزنى ئىككىلا دۇنيادا بالىلىرىڭىزدىن ئايرىمىسۇن!" دەپتۇ يالۋۇرۇپ تۇرۇپ. سودىگەر ئورنىدىن تۇرۇپ بەدئۇگە: "ئەي ئەرەپ شەيخى، بۇ كېنىزەك ساڭا ياقمىغان بولسا ماڭا سات!" دەپتۇ يەنە. "ئالساك پۇلنى نەق بېرىپ ئال! ـــ دەپتۇ بەدئۇى، ـــ بولمىسا ئۇنى بەدئۇلەرگە ئاپىرىپ بېرىمەن. تېزەك تېرىپ توگە بېقىشقا سالىمەن". "ئەللىك مىڭ تىللا بېرىمەن" دەپتۇ سودىگەر. "خۇدا ياخشىلىق ئاتا قىلسۇن" دەپتۇ بەدئۇى. "يەتمىش مىڭ تىللا بېرىمەن" دەپتۇ سودىگەر. "خۇدا رەھمە قىلسۇن، ـــ دەپتۇ بەدئۇى، ـــ بۇ ئۇنىك چىقمىنىمۇ تولىيەلمەيدۇ، ئوزى توخسەن مىڭ تىللالىق ئارپا نېنى يىگەن". سودىگەر "توخسەن مىڭ تىللالىق ئارپا نېنى؟ بۇنى سەن بالا ـ چاقىلىرىڭ، ئۇرۇق ـ ئەۋلادىڭ،

ئۇزىنىڭ تونلىرىدىن بىرىگە پۈركەندۈرۈپ، ئويىگە ئېلىپ كېتىپتۇ.
قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئەللىك توققۇزىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.
سودىگەر قىزنى بەدىئىنىڭ قولىدىن قۇتقۇزۇپ ئېلىپ، ئۇزىنىڭ تونىغا ئوراپتۇ، ئويىگە ئېلىپ بېرىپتۇ. ئويدە قىزغا ياخشى كىيىملەرنى كىيگۈزۈپتۇ. كېيىن بازارغا ئېلىپ بېرىپ، ئالتۇن بىلەيزۈك، ئەتلەس كىيىملەرنى ئېلىپ، ئۇلارنى بىر يىپەك رۇمالغا چىگىپ، قىزنىڭ قولىغا بېرىپتۇ. "بۇنىڭ ھەممىسى سېنىڭكى. بۇ نەرسىلەرنى ئېلىپ بېرىشىمدىن مەقسەت، ــ دەپتۇ سودىگەر، ــ دەمەشق ئەمىرىنىڭ ئالدىغا كىرگىنىڭدە، سېنى قانچە مىڭ تىللاغا سېتىپ ئالغىنىمنى ئېيت! گەرچە بۇ باھا سېنىڭ ئېلىپ تاشلىغان تىرنىغىڭغا ئەرزىمىسىمۇ، ئەمىر سېنى مەندىن قوبۇل قىلىپ ئالسا، ساڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىم قاتارىدا بۇنىمۇ تونۇشتۇرغىن ۋە ماڭا ئەمىرىنىڭ پەرمانى يېزىلغان تەۋسىيەنامە بېرىشىنى سورىغىن. بۇ تەۋسىيەنامە بىلەن مەن باغداد شاھى ئۇمەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئالدىغا بارغىنىمدا، ماللىرىم ئۈچۈن ھېچقانداق باج ۋە ئۇشىرە-زاكات، خەزىنە ھەققى، جېرىمانە تولىمەيمەن". قىز سودىگەرنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، يىغلاپ ياقىلىرىنى پارچە-پارچە قىلىپ تاشلاپ-تۇ. "ئەي مەلىكەم، ــ دەپتۇ سودىگەر قىزغا، ــ باغدادتىنىڭ ئىسمىنى

قەبىلەڭ بىلەن پۇتۇن ئومرۇڭ بويى يىسەڭمۇ تۆگىتەلمەيسەن" دەپتۇ نۇزھەتۆززاماننى بۇ زالىمنىڭ قولىدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئېلىش نىيىتىگە كېلىپ، "ئەگەر بۇ زالىم، قىزنى ماڭا ياخشىلىققە ساتمىسا، زورلۇق بىلەن بولسىمۇ تارتىپ ئېلىپ، بۇ بىچارە قىزنى بۇ قارا نىيەتنىڭ قولىدىن قۇتۇلدۇراي" دەپتۇ ئۇز ـ ئۇزىگە. شۇ چاغدا، نۇزھەتۆززامان ئېسىنى يىغىپ، يىغلاپ تۇرۇپ بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئايا دەۋران، سېنىڭ باسقان يوللىرىڭ تار،
يامانلىقتىن باشقا سەندىن كەلمىگەي كار.
باراۋەردۇر ساڭا نادان بىلەن دانا،
تەڭدۇر سېنىڭ ئالدىڭدا تاج بىلەن دار.

نۇزھەتۆززامان شېئىرنى تۆگەتكەندىن كېيىن، سودىگەر ئۇنى سېتىپ ئېلىشنى مۇقىملاشتۇرۇپ: "ساڭا يەنە بىر باھانى دەيمەن. ئەگەر كونىسەڭ، دەمەشق ھاكىمىدىن تارتىپ، ئەمىرىگىچە بېرىپ شىكايەت قىلىمەن. ئۇ كېنىزەكنى بەرمەي، زورلۇق بىلەن تارتىپ ئالىدۇ. بىرلا گەپ: يۇز مىڭ تىللاغا بېرەمسەن؟ يوق!" دەپتۇ سودىگەر. "خوپ ساتتىم! بۇنىڭ پۇلىغا تۇز ئالدىم دەيمەن" دەپتۇ بەدىۋى.

سودىگەر بۇ سوزنى ئاڭلاپ كۇلۇپتۇ. ئويىدىن پۇلنى ئېلىپ كېلىپ بېرىپتۇ. بەدىۋى پۇلنى ئېلىپ، ئۇز ـ ئۇزىگە: "ئەمدى قۇددۇسقا بېرىپ، ئۇنىڭ ئۆكسىنى تاپىمەن. ئۇنىمۇ ئالداپ ئېلىپ كېلىپ ساتىمەن" دەپتۇ. ئۇ، شۇ پىكىر بىلەن توگىسىنى مىنىپ، قۇددۇسقا قاراپ مېڭىپتۇ. خان سارىيىغا بېرىپ، ئۇنىڭ ئۆكسىنى سۇرۇشتۇرۇپ تاپالماپتۇ. كېچىكىپ قالغىنى ئۈچۈن ئوزىنى قاغاپ، باشقا يەردىن ئولجا ئىستەپ كېتىپتۇ. سودىگەر قىزنى ئېلىپ، ئۇنى

تىلغا ئېلىشىم بىلەن، كوزلىرىڭدىن ياش توكۈلۈپ، پەرىشان بولدۇڭ. سېنىڭ ئۇ يەردە نىمەڭ بار ئىدى ياكى كىمنى ياخشى كورەتتىڭ؟ ئەگەر ئۇ، سودىگەرلەردىن ياكى باشقا بىر كىشىلەردىن بولسا، ماڭا ئېيت! ئۇ يەردىكى كوپ كىشىلەرنى مەن بىلىمەن. خەت يازساڭ، باغدادقا ئەۋەتىپ بېرەي." "خۇدا ھەققى، مەن باغداد ساھىبى ئومەر ئىبنى نوئماندىن باشقا ھېچكىمنى بىلمەيمەن" دەپتۇ قىز. بۇ سوزلەرنى ئاڭلىغان سودىگەر ناھايىتى سۆيۈنۈپتۇ: "ئەمدى مرادىمغا يېتىپتىمەن" دەپتۇ سودىگەر ئوزىچە. "بۇرۇن سېنى ئۇنىڭغا تەكلىپ قىلغانمىدى؟" دەپ سوراپتۇ سودىگەر. "ياق،— دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قىز،— بۇرۇن مەن ئۇنىڭ قىزى بىلەن بىللە تەربىيىلەنگەنمەن. ئۇنىڭ ئالدىدا ناھايىتى ئابرويلۇق ۋە ئىنتايىن ھۆرمەتلىك ئىدىم. ئەگەر ئۇنىڭدىن سورايدىغان بىرەر تىلىگىڭ بولسا، سىزگە خەت يېزىپ بېرەي. باغداد شەھرىگە بارغاندا، شاھ سارىيىغا كىرىپ، خەتتى ئوز قولىڭىز بىلەن شاھقا تاپشۇرۇڭ ۋە: "چوربىڭىز نۇزھەتۇززامانىنى قارا كۈنلەر ھاقارەتلەپتۇ، ئۇ يەردىن ـ بۇ يەرگە سېتىلىپ يۈرۈپتۇ. سىزگە سالام دېدى دەڭ! مېنى سىزدىن سورىسا، دەمەشىق ئەمىرىنىڭ ھۇزۇرىدا ئىكەنلىگىمنى بىلدۇرۇڭ" دەپتۇ.

سودىگەر نۇزھەتۇززامانىڭ سوزىگە ھەيران بولۇپ، ھورمىتى يەنە ئېشىپتۇ. "مەن سېنى بۇنچىلىك دەپ ئويلىمىغان ئىدىم. ئادەملەر بىرەر چوربىسىنى سېتىش ئۈچۈن شۇنچىلىك ماختىمىسا بولامدۇ دەپ ئويلىغان ئىدىم. سېنى كورگەندىن كېيىن، ئۇ پىكىرىم ئايدىڭلاشتى. ئەمدى بولسا، ئۇ ھەقتىكى گۇمانلىرىم تۈگىدى" دىگەن خىيالنى سۈرۈپتۇ. سودىگەر: "سەن قۇرئانىنى ياد ئالغان-

مۇ؟" دەپ سوراپتۇ قىزدىن. "ھەئە، ــ دەپتۇ قىز، ــ مەن ھىكمەت ۋە تىبابەتچىلىك بىلىملىرىنىمۇ بىلىمەن. «مۇقەددىمەتۇل مەرىپەت» كىتاۋىنى ئوقۇغان؛ جالىنۇس، بۇقراتنىڭ ئەزا تۈزۈلۈشى بىلىمىنىمۇ ئوقۇغان. ئىمامى شاپىئىنىڭ كىتاپلىرىنى ئوقۇغان: ھەددىس شەرىپ، سەرپ، مەنتىقە بىلىملىرىنى مۇلاھىزە قىلغان؛ ئىلمىي بايان، ئىلمىي ھىساپ ۋە مۇنازىرە بىلىملىرىدىن مەلۇماتىم بار؛ دىنىي بىلىملەر، ناماز ۋە ئۇنىڭ ۋاقىتلىرى، مۇنەججىملىك ئىلمى-دىنىمۇ خەۋەردارمەن. خېلى كوپ بىلىملەردە بىر قانچە ئالىملار بىلەن مۇنازىرىلەر قىلغان. قەغەز، قەلەم ئېلىپ كېلىڭ، مەن سىزگە خەت يېزىپ بېرەي. بۇ خەت يولدىمۇ سىزگە يارىدەم قىلار. سەپەر چىقىملىرىدىنمۇ ئازات قىلار". سودىگەر قىزنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ خوش بولۇپ "ناھايىتى ياخشى، ناھايىتى ياخشى ــ دەپتۇ سۆيۈنۈپ، ــ ئەي گۈزەل مەلىكە، سېنى ئۇز قەسىردە كورگەن كىشى نىمە دىگەن بەختيار ــ ھە؟" دەپتۇ. سودىگەر قەغەز ـ قەلەم ئېلىپ كېپتۇ. نۇزھەتۇززامان ئۇنىڭ ھۇرمىتى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. قىز قەغەز بىلەن قەلەمنى قولىغا ئېلىپ شۇ شېئىرنى يېزىپتۇ:

دوستىنىڭ ھىجرىغا ئەمدى سەۋرى ـ تاقەت قالمىدى،
پۈتتى سەۋرىم، تاقىتىم ئازراقمۇ راھەت قالمىدى.
شادۇ ـ خەندان بۇ كۆڭۈل نالە ـ غەمنىڭ كاندۇر،
سۈرىتى دوستتىن ئەسەر، دىلدا پاراغەت قالمىدى.

* * *

پىراق جەۋرى يامان ئوتتى، پەلەكتىن دات ۋە يۇز مىڭ دات،
كېچىدە ئۇيقۇ ئورنىغا چىكەرمەن "ئاھ!" بىلەن پەريات.
نىچۈككىم بۇ ئەلەمدىن كوزۈمگە ياش تىزىلغاندۇر،
ۋە يا ھىجراندا قالغان قايغۇلۇق كۆڭلۈم بۇزۇلغاندۇر.

كېچىلەر ئۈيقىسىزلىقتا ئۆگەتكەن سەن ئىدىلىك دىلدار،
سېنىلىك ھەربىر سوزۇڭدىن بۇ كۆڭۈلدە چوغدەك ئاتەش بار.
ئوتۇپ كەتتى شىرىن كۈنلەر يېتىپ كەلدى قارا ھىجران،
ئۇ، لەززەتلىك كونۇمنى ئەسلىگەندە ئورتىنۇر بۇ جان.

شامالدىن ئىلتىماس قىلدىم كېزەر ئۇ، يۇرتىمۇ - يۇرت چاققان،
دېرەك كۆتتۈم خەۋەر تاپماي تۈنۇ - كۈن كوزلىرىم گىريان.
شىكايەت ئەيلىدىم ساڭا ھەمايەتسىز قېلىپ شۇ دەم،
پىراق دەردى يامان ئىكەن پىراقتىن كەتكۈسى كوركەم.

قىز شېئىرىنىڭ ئاستىغا: "بۇ مەكتۇپنى خىيالىار قىينىغان، ئۈيقەسىزلىق خاراپ قىلغان، نۇرسىز قاراڭغۇلۇقتا يورۇغلۇق ئىستەپ ئېزىلگەن، كېچىنى كۈندۈزدىن ئايرىيالمىغان، ئەلەمىلىك، پىراق كۈرسىسىدا تۇغۇلغان، ئۈيقۇنى ھارام قىلىپ يىگىنە بىلەن سۈرمە قويغان، يۈلتۈزلارنى كۈزەتكۈچى، زۇلمەتتە يوقۇلۇپ كەتكەن، پىكىر قىلىشتىن مەھرۇم، ھالىدىن كەتكەن، ھالى خاراپ، باغرى كاۋاپ بىر غەرىبە يازدى. ئۇنىڭ سەرگۈزەشتىسى ئۇزۇن. كوز يېشىدىن باشقا ھەمرايى يوق" دەپ يېزىپتۇ. كېيىن مۇنداق بىر شېئىرنى يېزىپ قوشۇپ قويۇپتۇ:

تاڭدا بۈلبۈللار دەرەخ شېخىدا باشلارىكەن پىغان،
ھىسلىرىمۇ قوزغۇلار تەڭ ياشلىغىم ئەسلەپ شۇئان.
چەكسە مەشۇق دەردىدە غەم ئاشقى كوپ ئۇرسا "ئاھ!"
دەردىم ئاشار ئاھلىرى كىرسە قۇلاققا ناگىھان.
ئارزۇيۇمنى ئەرز ئىتەرمەن، رەھمى يوق بىدادىغا،
سۈيگىدە تەن روھتىن ئاجراپتۇ، بولۇپتۇر ناتۇان.

كوزلىرىدىن ياش قۇيولۇپ تۇرغان ھالدا يەنە بۇ ئىككى پارچە

شهرنی یېزىپتۇ.

تۆللىرى كوزۇم ئۈيقىدىن يىراق،
تېنىمنى ئېزىپ تۇگەتتى پىراق.
تىنىم تاپماستىن يىغلىدى كۆزۈم،
ئاڭلىمىدى سوزۇمنى قۇلاق.

* * *

قايسى كۈن بولدۇم جۇدا، ماڭا يوق سەندىن خەۋەر،
مەن بىلەن ئىدى ئۈيۈك، گۈل ـ گۈلستان ئەي پەدەر.

*

خەتنىك ئاستىغا: "بۇ مەكتۇپ ماكانى ۋە ۋەتىنىدىن ئايرىلغان، جېنى قىينىلىپ، دىلى سقىلغان، نۇزھەتۇززاماندىن شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانغا" دەپ يېزىپتۇ. خەتنى چىرايلىق قاتلاپ، سودىگەرگە بېرىپتۇ. سودىگەر خەتنى قولىغا ئېلىپ سۆيۈپتۇ. خەتنىك مەزمۇنىنى بىلىپ خوش بوپتۇ. "سېنى ياراتقۇچىغا بارىكاللا!" دەپتۇ ئۇ، قىزغا قاراپ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاك ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئاتمىشنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

سودىگەر خەتنى ئوقۇپ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولغاندىن كېيىن، قىزغا بولغان ھورمىتى يەنمۇ ئېشىپ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپتۇ. كۈن بويى قىزنىك يېنىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىك كۆڭلىنى ئاچىدىغان سوزنى قىپتۇ. كېيىن ئالدىغا

لەززەتلىك تاماقلارنى كەلتۈرۈپتۇ. نۇزھەتۈززامان تويغىچە يەپتۇ. كېيىن ئۇنى ھامىمامغا ئېلىپ بېرىپ، ياخشىلاپ يۇيۇندۇرۇپ، ياخشى كىيىملەرنى كەيگۈزۈپتۇ. سودىگەر بازاردىن ئېلىپ كەلگەن شامنى يېقىپ، تاماق بىلەن مۇڭە قويۇپتۇ. ئېشىپ قالغانلىرىنى ھامىمام خىزمەتچىلىرىگە بېرىۋېتىپتۇ. قىزغا ئارام ئېلىش ئۈچۈن بىر جايغا ئورۇن ھازىرلاپ بېرىپتۇ. سودىگەر باشقا بىر جايدا ئۇخلاپتۇ. سودىگەر ئۇيقىدىن ئويغانغاندا، قىزمۇ ئويغانغان ئىكەن. سودىگەر ئۇنىڭغا ئېسىل رەختىن تىكىلگەن مىك تىللالىق كىيىم، زەر بىلەن گۈل بېسىلغان تۈركىچە رۇمال، ئالتۇندىن ئىشلىنىپ تۈرلۈك قىممەتباھالىق ھەرخىل ئۇنچە-دۇرلەر ئورنۇتۇلغان زىننەت تۇماری، مىك تىللالىق ياقۇت كوزلۇك ئۈزۈك، قۇلىغىغا مىك تىللالىق لەئەل ھالقا، كوكرىگىنىك ئوتتۇرىسىغا چۇشۇپ تۇرىدىغان ئالتۇن زۇننارە تەقدىم قىپتۇ. بۇ زۇننارىنىك ئوتتۇرىسىغا ئون دانە يۇمىلاق قىممەتلىك تاش، توققۇز دانە يېرىم ئاي شەكلىنىك ئوتتۇرىسىغا قىزىل ياقۇت ئورنىتىلغان ئىكەن. بۇنىك ئوزى ئۇچ مىك تىللالىق ئىكەن. ھەربىر يۇمىلاق تاشنىك ئوزى يېگىرمە مىك تەڭگە ئېلىنغان ئىكەن. سودىگەر بۇلارنى تەقدىم قىلىپ قىزنى ياسىنىشقا بۇيرۇپتۇ. قىز كىينىپتۇ. سودىگەر ئالدىدا، قىز كەينىدە بىللە كوچىغا چىقىپتۇ ۋە بىللە مېڭىپتۇ. كورگەن كىشىلەر قىزنىك ھوسنىگە، ياسىنىشىغا ھەيران قېلىشىپتۇ. "ئايىماي، خۇدانىك كوپ ئاجايىپ، قۇدرەتلىك ياراتقىنى بار،" دەپ ياقىلىرىنى تۇتۇشۇپ، بارماقلىرىنى چىشلىشىپتۇ، "قانداق بەختلىك ئادەم بۇ قىزغا ئويلىنەر ۋە بىللە بولاركىن؟" دىيىشىپتۇ. ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە

چه شەررىكانىنىڭ سارىيىغا يېتىپ بېرىپتۇ. سودىگەر شەررىكانىنىڭ ئالدىغا كېرىپ، ئۇنىڭغا نەچچە پۇكۇلۇپ تازىم قىپتۇ: "ئەي مۇھتىرەم ئەمىر، سىزگە ھوسنىدە زامانىمىزدا تەڭدىشى يوق، بىلىم-پەزىلەتتە مىسالى يوق. ئۇلۇغ بىر ھەدىيە ئېلىپ كەلدىم، دەپتۇ. "ئۇنى كوزۇم بىلەن كورۈشنى خالايمەن" — دەپتۇ شەررىكان.

سودىگەر قىزنى ئېلىپ كېرىپ، شەررىكانىنىڭ ئالدىغا ئوتكۇزۈپتۇ. شەررىكان ئۇنى كورگەن ھامان، ئۇنىڭ يۈرىگى ئوزى بىلەن قانداش ئىكەنلىگىنى تۇيغاندەك سوقۇپتۇ. لېكىن ئۇ، نۇزھەتۇززامانىنىڭ كىچىك چېغىدىلا باغدادتىن كېتىپ قالغان بولۇپ، ئۇنى تۇزۇگىرەكمۇ كورمىگەن ئىكەن، پەقەت نۇزھەتۇززامان دېگەن بىر سىڭلىسىنىڭ ۋە زۇئۇلماكان دېگەن ئىنىسىنىڭ بارلىغىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ ئاتىسىنىڭ قېشىدا ئىكەنلىگىنى بىلىدىكەن. شۇ سەۋەپتىن ئۇنىڭدا مىراس تەشۋىشى پەيدا بولۇپ، ئاخىر دەمەشققە كەلگەن ئىكەن. سودىگەر ئۇنى شەررىكانغا تەقدىم قىپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ: "بۇ قىز چىرايدا تەڭدىشى يوق، شۇنىڭ بىلەن بىللە، پۈتۈن دۇنيا ۋە سىياسى، دۇنياۋى، رىيازى بىلىملەرنىمۇ مۇكەممەل ئىگەللىگەن".

"ئانداق بولسا، باھاسىنى خالىغىنىڭچە ئال! قىزنى قويۇپ يولۇڭغا ماڭ!" — دەپتۇ شەررىكان سودىگەرگە. "خوپ! ئەمما، مېنىڭ بىر ھاجىتىم ۋە ئىلتىماسىم باز. ماڭا سودا ئىشلىرىنى دەخلىسىز يۈرگۈزۈش ئۈچۈن، ھېچ قەيەردە، ھېچ ماكاندا ۋە ھېچقاچان مەندىن باج ئالماسلىقنى تەستىقلىغۇچى بىر گۇۋاڭنامە بېرىشىڭىزنى سورايمەن" دەپتۇ سودىگەر. "ياخشى، بۇ ئىشىڭنى توغرا-

لاپ بېرەي، لېكىن، بۇ قىزنىڭ باھاسىنى مەندىن تولۇق ئال!" دەپتۇ شەررىكان. "ئانداق بولسا، بۇ كېنىزەكنىڭ قىممىتى يۈز مىڭ تىللا، كىيىملىرىنىڭ قىممىتىمۇ شۇنىڭ بىلەن باراۋەر" دەپتۇ سودىگەر.

ئەمىر شەررىكان: "مەن ئۇنىڭدىن ئارتۇغراق بېرىمەن" دەپتۇ-دە، خىزمەتچىسىنى قىچقىرىپ، سودىگەرگە — ئۈچ يۈز يىگىرمە مىڭ تىللا پۇل بېرىشىنى بۇيرۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، شەررىكان توت قازىنى ھازىرلاپ، ئۇلارغا: "سىلەر گۇۋا بولۇڭلاركى، بۇ كېنىزەكنى مەن ئازات قىلدىم. مەن بۇنىڭغا ئويلىنىشنى خالايمەن①" دەپتۇ. قازىلار ئۇنىڭ ئازات قىلىنغانلىغىنى كورسەتكۈچى ھۈججەتنى تەييارلاپتۇ، نىكاھ خېتىمۇ پۈتۈپتۇ. ئەمىر قېشىدا تۇرغان كىشىلەرگە كوپلەپ خۇشبۇي ئەتىرلەر ۋە ئالتۇنلارنى چېچىپتۇ. سودىگەرنىڭ تەلىۋىگە مۇۋاپىق قىلىپ، ئۇنىڭ سودىگەرچىلىگى ئۈچۈن كەڭ ئىمكانىيەت بېرىپ، باج ئالماسلىق، ئوشرە-زاكات تولەتمەسلىك، ئۇنىڭغا جېرىمانە قويماسلىق، ھېچ بىر يۇرت ۋە شەھەردە ئۇنىڭغا يامان كوز بىلەن قارىماسلىق ھەققىدە پەرمان يېزىپ بېرىشنى ئوز مىرزىسىغا ئەمر قىپتۇ، سودىگەرگە تون يېپىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

---

① شەرئەت قانۇنى بويىچە، چورە-كېنىزەكلەر بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدۇ. نىكاھلىنىش ئۈچۈن، ئاۋال ئۇلارنى ئاشكارە ئازات قىلىش لازىم.

ئاتمىش بىرىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

دەمەشىق ئەمىرى سودىگەرنىڭ تەلئۆگە مۇڭاپىق قىلىپ يېزىلغان خەتكە تامغىسىنى بېسىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى تارقىلىپتۇ. ئەمرنىڭ يېنىدا قازىلار بىلەن سودىگەردىن باشقا ھېچكىم قالماپتۇ. شەھرىكان قازىلارغا: "مەن قىزنىڭ ئاغزىدىن سودىگەرنىڭ سوزىنىڭ راستلىغىنى تەستىقلايدىغان بىلىم مەلۇماتىنى ئاڭلىشىڭلارنى خالايمەن" دەپتۇ. "مەيلى، بۇ ئىشنىڭمۇ يامىنى يوق!" دېيىشىپتۇ قازىلار. ئەمر ئوزى بىلەن يېنىدىكىلەردىن قىزنى ئايرىپ تۇرۇش ئۈچۈن ئوتتۇرىدىكى پەردىنى چۈشۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ. پەردە ئارقىسىدا ئايالىلار قىزنى ئەمرنىڭ خوتۇنى بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلەپ، ئاياق ـ قوللىرىنى سۆيۈپتۇ. ئۇنىڭ چوڕىسىدە پەرۋانىدەك ئايلىنىپ، يىنىكلىتىش ئۈچۈن كىيىملىرىنى يەشتۇرۇپتۇ. قىزنىڭ ھوسنىنى، تۇرقىنى تاماشا قىلىشىپتۇ. ۋەزىرلەرنىڭ خوتۇنلىرى ئارىسىدا شۇنداق خەۋەر تارقىلىپتۇ: "دەمەشق ئەمرى شاھزادە شەھرىكان كورکەمىلىكتە، بىلىمدە، ئەدەپتە تەڭدىشى يوق بىر كېنىزەك سېتىپ ئاپتۇ. ئۇ، پۈتۈن بىلىملەرنى بىلىدىكەن. قىممىتى ئۈچ يۈز يىگىرمە مىڭ تىللا ئىكەن. ئۇنى ئازات قىلىپ، ئوزىگە نىكاھلاپتۇ. ئەمر قىزنى سىناپ كورۈشكە، ئۇنىڭ سوئاللارغا بەرگەن جاۋابىنى ئاڭلاشقا توت قازى قىچقىرتىپتۇ". بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ۋەزىرلەرنىڭ

خوتۇن ـ قىزلىرى ئەرلىرىدىن رۇخسەت ئېلىشىپ، ئالدىراپ كېلىشىپ، قىزنى كورۇشۇپتۇ. قىزنىڭ قېشىدا ئاغۋاتىلار بىلەن كېنىزەكلەر ۋە چورىلەر تۇرغان ئىكەن. نۇزھەتۇززامان ۋەزىرلەرنىڭ ۋە باشقا ساراي ئەربابلىرىنىڭ ئايالىرى كەلگىنىنى كورۇپ، ئۇلار بىلەن كورۇشكىلى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپتۇ، قۇللار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۇرۇپتۇ. "خوش كېلىپسىزلەر" دەپتۇ ئۇ، كەلگەنلەرنى قارشى ئېلىپ، ئوچۇق چىراي بىلەن تورگە تەكلىپ قىپتۇ. قىز شۇنداق مۇلايىملىق بىلەن ئىلتىپات كورسىتىپ، ئۇلارنى ئوزىگە رام قىلىپ ئاپتۇ. خۇددى ئۇلار بىلەن بۇرۇن كورۇشۇپ يۇرگەن كىشىدەك ياكى بىللە ئوسكەندەك ئوز جايىنى تېپىپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئۇلار بۇ كېنىزەكنىڭ ئەقىلگە، هوسىنگە، مۇئامىلىسىگە هەيران بولۇشۇپتۇ. بىر ـ بىرلىرىگە پىچىرلاپ: "بۇ قىز كېنىزەك ئەمەس، بەلكى شاه قىزى ـ مەلىكە" دىيىشىپتۇ. ئۇلار نۇزھەتۇززامانىنىڭ هورمىتىنى يەنىمۇ ئاشۇرۇپ: "ئەي مەلىكىمىز، سىزنىڭ مۇبارەك قەدىمىڭىز بىلەن شەهرىمىز نۇرغا تولدى. سىزنىڭ شاراپىتىڭىز بىلەن بىزنىڭ ۋە يۇرتىمىزنىڭ قەدرى ئوستى. يۇرتىمىز سىزنىڭ ۋەتىنىڭىزدۇر، ساراي سىزنىڭ قەسرىڭىزدۇر. بىز بولساق سىزنىڭ چورىڭىز، هوسىنىڭىزنى تاماشا قىلىشقا رۇخسەت قىلىپ، مەرهەمىتىڭىزنى بىزدىن ئايىمغايسىز. بىز سىزدىن شۇنى سورايمىز" دىيىشىپتۇ. نۇزھەتۇززامان بۇنىڭ ئۇچۇن هەممىلىرىگە مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپتۇ. قىز ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى كىشىلىرىنى ئەمر ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى كىشىلەردىن ئايرىپ تۇرغۇچى ئوتتۇرىدىكى پەردە هامان تارتىغلىق ئىكەن. ئەمر نۇزھەتۇززامانىنى قىچقىرىپ: "ئەي ئىززەتلىك مەلىكە، سودىگەر سېنى

ئسلم ـ ئەدەپتە ماختىدى، ھەتتا ھەممە بىلمىلەرنى تولۇق بىلىشكىنى تەرىپلىدى. شۇ ھەقتە بىر ناز سوزلىسەك، بىزنىڭ قۇلىغىمىز سېنىڭ سوزۈڭدىن بەھرى ئالسا" دەپتۇ.

"خوش، ئەل ئەمىرى" دەپتۇ قىز ۋە يېقىملىق ئاۋاز بىلەن توۋەندىكى سوزنى باشلاپتۇ: "بىرىنچى باپ: مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش، شاھلار ۋە ۋالىلار مۇئامىلىسى، شەرىئەت ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغۇچى ئىمەلدارلار مەسلىسى بىلەن ئۇلارغا لايىق قائىدىلار توغرىسىدا: ئەي ئەمىر، بىلگىنكى، خۇلقىنىڭ ياخشى خۇسۇسىيەتـ لىرىدىن بىرى دىن ــ دۇنيا ئىشلىرىغا يۇغۇرۇلغاندۇر. چۇنكى، دىنغا كىشى پەقەت دۇنيا بىلەنلا يېتىشىدۇ. دۇنيا ئىنتىزامى پەقەت ئادەمـ لەرنىڭ ھەركەتلىرى بىلەن مەيدانغا چىقىدۇ. ئادەملەرنىڭ ئىشلىرى توت تۈركە بولۇنىدۇ: ھوكۇمدارلىق؛ سودىگەرلىك، دېخانچىلىق، ھۇنەرۋەنلىك. ھوكۇمدارلارغا مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش ئۈچۈن، ئوبدان سىياسەت، ھۇشيارلىق، سەممى ھەركەت ۋە سادىقلىق كېرەك. چۇنكى، ھوكۇمدار ئىمارەتنىڭ تۈۋرۈكىدۇر؛ ئەگەر ئادەملەر ئىنساپ بىلەن ئىش قىلسا، ئەلۋەتتە تالىشىش، دۇشمەنلىك ئاردىدن كوتىرىلەتتى. لېكىن، ئۇلار ئىنساپ بىلەن ئەمەس، زورلۇق بىلەن ئىش قىلىدۇ؛ نەپسىگە چوغ تارتىپ، ئۇنىڭ ھېرىسلىغىغا قاراپ ئىش كورۇدۇ ـ دە، تەلۈنى قاندۇرۇشقا ئورۇندۇ. بۇ ھەركەتلىردىن تالىشىش، تارتىشىش ماجراسى كېلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئارىلىرىدا توغرىلىقنى ئورنىتىش لازىم بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن، ھوكۇمدار زورۇر بولىدۇ. ئەگەر شاھ ئادەملەرنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن، توغرى ۋە ناتوغرىنى زىرەكلىك بىلەن ئايرىپ تۇرمىسا، ئەلۋەتتە كۇچلۇكلەر كۇچسىزلەرگە زورلۇق

قىلىدۇ. ئەردەشىر شۇنداق دېگەن: دىن بىلەن ھوكۇمدار ئىككىسى قوشكېزەك، دىن — خەزىنە، دولەت — ئۇنى قوغدىغۇچى. شەرىئەت ۋە ئېقىل ئادەملەرگە: مەزلۇملارنى زالىملار زۇلمىدىن ساقلىغۇچى، كۇچسىزلەرنى كۇچلۇكلەردىن ئاسرىغۇچى ۋە ھىمايە قىلغۇچى، جىنايەتچىلەرنى جازالىغۇچى ھوكۇمدار تەيىنلەش زورۇرلىگىنى ئۇقتىدۇ. ئەي ئەمىر، شۇنى بىلگىنكى، شاھ قانچە ياخشى بولسا، زامانىمۇ خۇددى شۇنداق ياخشى بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئەگەر ئىككى تائىپە ئادەم — ئەمىرلەر بىلەن ئالىملار تۇزۇك بولسا، ئادەملەرمۇ تۇزۇك بولىدۇ؛ ئەگەر ئۇلار بۇزۇق بولسا، ئادەملەرمۇ بۇزۇق بولىدۇ دېگەن. بەزى دانالار شاھلار ئۈچ خىل بولىدۇ دېگەن: دىندار شاھ، مۇقەددەس نەرسىلەرنى ساقلىغۇچى شاھ، مەنسەپتكە بېرىلگەن شاھ. دىندار شاھ ئوز خەلقىنى دىنغا بويسۇندۇرۇشى لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئوزى ھەممىدىن ياخشىراق دىندار بولۇشى شەرت. چۈنكى، ئادەملەر ئەگەشكۈچى، ئۇگەنگۈچى، ئۇلكە ئالغۇچىدۇر. ئادەملەر ئۇنىڭ دىن قانۇنىغا مۇۋاپىق بۇيرۇقلىرىغا بويسۇنۇدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، دىنغىمۇ، ھوكۇمگىمۇ توغرا مۇئامىلە قىلىشى لازىم. مۇقەددەس نەرسىلەرنى ساقلىغۇچى شاھ دىن ئىشلىرى بىلەن دۇنيا ئىشلىرىغا تەڭ قاتنىشىدۇ. ئۇ، ئادەملەرنى قانۇن ئارقىلىق دىنغا بويسۇنۇشقا، ئادىمگەرچىلىكنىڭ ھەممە شەكىللىرىنى ساقلاشقا مەجبۇر قىلىدۇ. ئۇ، قەلەم بىلەن قانۇننى بىرلەشتۇرۇش كېرەك، دەپ تونۇيدۇ ۋە ئوزىمۇ شۇنداق قىلىدۇ. ئۇ، قەلەمنىڭ سىزغىدىن چىققانلارنى قىلىچ بىلەن رۇسلايدۇ، ئۇ، ئوتكۇر قىلىچ بىلەن كۇچ كورسىتىپ، قىغىر-قىيسىقلارنى توزەيدۇ ۋە

پۈتۈن ئادەملەر ئارىسىدا قەلەم ۋە قىلىچ بىلەن ئادالەت ئورنىتىدۇ. مەنىشەت پەرەس شاھقا كەلسەك، ئۇ پەقەت ئوزىنىڭلا ئارزۇ-ھەۋەسلىرىنى قاندۇرۇش بىلەن ئاۋارە بولىدۇ. ئۇ، بۇ مەرتىۋىنى بەرگەن خۇدادىنمۇ قورقمايدۇ، خەلقتىنمۇ ئۇيالمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ ئابرويى توكۈلىدۇ. تەكەببۇرلىغى نەتىجىسىدە، ھالاكەتكە قاراپ ماڭىدۇ، دولىتىمۇ خاراپ بولىدۇ، ئوزىمۇ تۈگەيدۇ. دانالار: شاھ كوپچىلىككە مۇھتاج، كوپچىلىك بىر كىشىگە يەنى ئادىل شاھقا مۇھتاج دىگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، شاھ كىشىلەر ئارىسىدىكى ئۇقۇشۇلماسلىقنى، كېلىشمەسلىكلەرنى يوقىتىش، ئۇلارنى بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن، كىشىلەرنىڭ پۈتۈن ھال-ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇشى. ئۇلارنى ئادالەت قۇچىغىغا ئېلىشى، ئالىجاناپلىق بىلەن قولىنى ئېچىپ غەمخورلۇق قىلىشى لازىم. ئەي ئەمىر، بىلگىنكى، فارىسلارنىڭ ئۈچىنچى شاھى ئەردەشىر پۈتۈن دۇنيانى ئىگەللەپ، ئۇنى توتكە بولىگەن. ھەربىر بولىگى ئۈچۈن مەخسۇس بىردىن تامغا ئويدۇرغان. بىرىنچى تامغىسى دېگىزنى قوغداش تامغىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا "دولەت" سوزىنى يازدۇرغان؛ ئىككىنچى تامغىسى سېلىق ۋە پۇل توپلاش تامغىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا "قۇرۇلۇش ۋە ئاۋاتلىق" سوزىنى يازدۇرغان؛ ئۈچىنچى تامغىسى ئوزۇق-تۈلۈك تامغىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا "توقۇلۇق-مولۇق" سوزىنى يازدۇرغان؛ توتىنچى تامغىسى شكايەت تامغىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا "ئادالەت" سوزىنى يازدۇرغان. ئىسلام دىنى كېلىپ چىققانغا قەدەر، فارىسلاردا شۇ قائىدە تەرتىپ جارى بولۇپ كەلگەن ئىدى. شاھ خىسراۋ نۇشىرىۋانى ئادىل

ئۇزىنىڭ لەشكەر بېشى ۋەزىپىسىنى ئوتىگۇچى ئوغلىغا خەت يېزىپ: "ئەسكەرلىرىڭگە كوپ ئەرك بەرمە، ئەگەر ئەركىنلىك بەرسەڭ، ئۇلار ئۇزلىگىدىن تېچىلىنىپ، سېنىڭ بىلەن كوپ ئىشلاردا بىللە بولماي قويىدۇ. غەمخورلۇق قىلماي ئۇلارنى تەڭلىكتىمۇ قويما! تەڭلىكتە قويساڭ، سەندىن رەنجىپ، يېقىن كەلمەيدۇ. ئۇلارغا ئۇز لايىغىدا مۇئامىلە قىلىشنى بىلىش لازىم" دەپ، قايتا-قايتا ئۇقتۇرغان ئىكەن.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئاتمىش ئىككىنچى كېچە

—ئەي بەختلىك شاھ،—دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

خىسراۋ ئۇز ئوغلىغا يازغان خېتىدە يەنە: "ئەسكەرلەر بىلەن ئۇز لايىغىدا مۇئامىلىدە بول! يېقىملىق بىلەن مۇكاپاتلاپ تۇر! مولچىلىق ۋاقىتلاردا سېخىيراق بول! قايغۇلۇق كۇنلەردە ھەددىدىن ئارتۇق سەقما!" دىگەن ئىكەن.

شۇنداق بىر گەپ بار: بىر كۇنى بىر بەددۇي ئەرەپ مەنسۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا: "ئىتىڭنى ئۇزەڭ تويغاز، ئۇ ساڭا ئۇگىنىدۇ" دەپتۇ. بەدئوننىڭ سوزىگە مەنسۇرنىڭ ئاچچىغى كەپتۇ. ئەبۇئابباس تۇسى ئۇنىڭغا: "ئىتقا سەندىن بولەك كىشى ئۇزۇق بەرسە، ئۇ سېنى تاشلاپ، شۇ كىشىگە ئۇگىنىپ قالىدۇ، دەپ ئەنسىرەيمەن" دەپتۇ. مەنسۇرنىڭ غەزىۋى يېنىپتۇ. بەدۇي ئەرەپنىڭ سوزى توغرا ئىكەنلىگىنى چۇشىنىپ، ئۇنى مۇكاپاتلاپتۇ.

ئەي ئەمر، شۇنىمۇ بىلگىنىكى، ئابدۇلمۇلۇك ئىبنى مەرۋان ئوزىنىڭ ئاكىسى ئابدۇلئەزىزنى مىسرغا ئەۋەتىپ، شۇنداق دەپ خەت يازغان: "مىرزىلار ۋە ساراي ئەھلىنىڭ كوڭلىنى ئال! مىرزىلار سائا ئىشىنىڭ كېتىپ بېرىشى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىدۇ؛ سارايدىكىلەردىن ساراي رەسمىيەتلىرىنى ئۆگىنىسەن. تاشقىرىدىكىلەر ئارقىلىق ئەسكەرلىرىڭنىڭ ئەھۋالىنى ئۆگىنىسەن". ئومەر ئىبنى خەتتاپ بىر كىمنى خىزمەتكە ئالماقچى بولسا، توت شەرت قويىدىكەن: كولۇك ئاتلارغا منمەسلىك، يىپەك كىيىملەرنى كىيمەسلىك، ھەربى ئولجىلارنى بۇلاپ-تالاپ كەتمەسلىك، نامازنى قازا قىلماسلىق. ئەقلىدىن ئارتۇق بايلىق يوق دېگەن گەپ بار. ئالدىدىن كورۇش، ئويلاپ ئىشلەشتىن تاشقىرى ئەقىل يوق، ھوسنى-خۇلقىدىن ئارتۇق مەنزۇر نەرسە، ئەدەپكە تەڭ مىزان يوق. تەۋپىقىقا تەڭ كەلگىدەك پايدا يوق. تەپەككۇر بىلەن تەڭلەشكىدەك بىلىم يوق. ياخشى ئىش قىلىشتەك تىجارەت يوق. خۇدانىڭ مۇكاپاتىغا لايىق ئىش قىلىشتىن پايدىلىق نەرسە يوق. پەرزلەرگە تەڭ ئىبادەت يوق. تەۋەززۇلۇقتىن ئۇلۇق خۇلق يوق. بىلىمگە تەڭ كەلگىدەك شاراپەتلىك نەرسە تېپىلماس. بېشىڭنى ساقلا، ئولۇم ۋە پالاكەتچىلىكنى ئەسلە. ئۇلۇغ كىشىلەر: "بۇزۇق ئادەملەر قىلىدىغان يامانلىقتىن ساقلىنىڭ، يامان كىشىلەردىن ھەزەر قىلىپ، ئۇلاردىن مەسلىھەت سورىماڭ، ئۇلارنىڭ ھىلە-مىكىرلىرىگە دۇچار بولماڭ. ئوتتۇرىھال ھەركەت قىلمىغانلارنىڭ ئەقلى سۇنۇق-تۇر" دېگەن.

ھەزرەت ئومەر ئىبيتقان: ئايالىلار ئۇچ خىلدۇر: بىرىنچى

خلی ــ خۇداغا ئىشەنگۈچى، خۇدادىن قورقمۇچى، مۇھەببەتلىك، ھەر بىر ھادىسىدە ئېرىگە يارەملەشكۈچى؛ ئىككىنچى خىلى ــ كوپ تۇققۇچى، بالىدىن باشقا ئىشنى بىلمەيدىغان ئاياللار؛ ئۈچىنچى خىلى ــ خۇدانىڭ قەھرى ــ غەزىۋىگە يولۇققان، كىشىنىڭ بويىنىغا سېلىنغان سىرتماق ...

ئەرلەرمۇ ئۈچ خىلغا بولىنىدۇ: بىرىنچىسى ــ ئوز ئىشىنى ئوز ئەقلى ــ ئىدرىكى بىلەن ئويلاپ قىلىدىغان ئەقىللىق ئەرلەر؛ ئىككىنچىسى ــ ئالدىدىكىگە قارىغاندا ئېقىللىغراق، لېكىن قىلىدىغان ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىگە ئوزىنىڭ ئەقلى يەتمىسە، باشقىلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كورىدۇ، توغرا تېپىلغاندا قىلىدۇ، قىلغان ئىشىدا يېڭىلمەيدۇ؛ ئۈچىنچى خىلى ــ ئىرادىسىز كىشىلەر، ئۇلار توغرا يولىنى تاپالمايدۇ، مەسلىھەتكىمۇ قولاق سالمايدۇ. نەتىجىدە، ھەيران، سەرگەردان بولۇپ يۇرىدۇ. ئوزىدىن كورمەيدۇ، كىشىدىن ئاغرىنىدۇ، رەنجىيدۇ.

ئادىللىقمۇ ھەرقانداق ئىشتا زورۇردۇر. ھەتتا كېنىزەكلەر، چورىلەر، دىدەكلەر، قوللارمۇ ئادالەتكە مۇھتاج. بۇ ھەقتە ئادەمـ لەرگە جەۋرى سېلىشنى كەسىپ قىلىپ ئالغان قاراقچىلارنى مىسال قىلىش مۇمكىن. ئەگەر شۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر ــ بىرى بىلەن مال تەقسىماتىدا تەڭلىك بولمىسا، ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭمۇ ئىشى نەتىجىسىز چىقىدۇ. خۇلاسە شۇكى، ئەڭ ياخشى خۇلقلارنى ئىگەللەش زورۇر. بۇنى شائىر مۇنداق دەپ تەسۋىرلىگەن:

يىگىت قەبىلىسىنىڭ كوڭلىنى ئالدى:
ئىلتىپات كورسىتىپ، شۇنداق بول سەن ھەم.

گەرمدە ئىشەنج بار، شەپقەتتە هورمەت،
توغرىلىق، ساداقەت كەلتۈرمىگەي غەم.
مال بىلەن قازانماق ئىستىگەن شوهرەت،
ئۇزۇپ چىقسۇن بەيگىدە ئىلتىپات ـ كەرەم.

كېيىن نۇزھەتۈززامان سوزنى شاھلارنىڭ مەملىكەتىنى ئىدارە قىلىشلىرى توغرىسىغا بۇراپتۇ. ئولتۇرغانلار:

بۇگۈنگىچە بىز سىياسەت بابىدا بۇ قىزدەك دانا ۋە ناتىقنى كورمىگەنمىز. بۇنىڭدىن باشقا، يەنە بىرەر باپتا سوزلىگەن بولسا، ئاڭلاپ پايدىلانساق، ــ دەپتۇ. نۇزھەتۈززامان ئولتۇرغانلاردىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ مۇددىاسىنى چۈشۈنۈپتۇ.

"ئەدەپ بابى ناھايىتىمۇ كەڭ. چۈنكى ئۇ، ھەرقانداق كامالەتنىڭ چوققىسى ۋە جۇغلانغان ئورنىدۇر" دەپتۇ ئۇ. كۇنلەرنىڭ بىرىدە، مۇئاۋىيەنىڭ ئالدىغا ئەھنەف ئىبنى قەيس بەنۇتەمم كەلگەن ئىدى. دەرۋازىۋەن كىرىپ: "ئەي خەلىپە، ئىراقتىن كىشىلەر كەلدى. ئۇلار سىز بىلەن كورۈشۈشنى ئىستەيدۇ"، ــ دەپ، ئۇلارنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت سوزىدى. مۇئاۋىيە دەرھاللا "كىم ئىكەن؟" دەپ سورىدى. "بەنۇتەمم" ــ دەپ جاۋاپ بەردى دەرۋازىۋەن. مۇئاۋىيە كىرىشكە ئەمر قىلدى، ئۇلار كىردى. مۇئاۋىيە ئەھنەفتىن: "يېقىنراق ئولتۇرغىن، سوزۈڭنى ياخشىراق ئاڭلاي، ماڭا قانداق مەسلىھىتىڭ بار؟" دەپ سورىدى. "ئەي ئەمىرلمۇئمىنىن! ــ دىدى ئەھنەف ئىبنى قەيس خىتاپ بىلەن، ــ چېچىڭنى ئالدۇر، ساقال بۇرۇتىڭنى ياسات، تىرمغىڭنى ئال! قولتۇق ئاستى مويلىرىڭنى يۇل! ھەر ۋاقىت چىشىڭنى تازا تۇت! چۈنكى بۇنىڭ يەتمىش ئىككى خىل خاسىيىتى

بار. جۇمە كۈنلىرى بويۇڭنى سۇغا سال، ئىككى جۇمە ئارىلىغىدىكى گۈنالىرىڭدىن تازىلىنىسەن".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئاتمىش ئۇچىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ئەھنەف ئىبنى قەيس مۇئاۋىيە سورىغان سوئالىغا جاۋاپ بېرىپ كېلىپ: "ئىككى جۇمە ئارىلىغىدىكى گۈنالىرىڭنىڭ كاپارىتى ئۇچۇن جۇمە كۈنى يۇيۇنغىن" دىدى. "ئۇزەڭگە قانداق مەسلىھەت بېرىسەن؟" دەپ سورىدى مۇئاۋىيە ئەھنەف ئىبنى قەيستىن. "يول يۇرگەندە ئالدىرىماي قەدەم يوتكەشنى، ھەر بىر قەدىمىنى كۇزىتىشنى مەسلىھەت بېرىمەن" ـــ دىدى ئەھنەف. "ئەمرلەردىن تۇۋەن دەرىجىدىكى ئۇرۇقلىرىڭنىڭ قېشىغا كىرگەندە، ئۇزەڭنى قانداق تۇتىسەن؟" ـــ دەپ سورىدى مۇئاۋىيە. "كەمتەرلىك بىلەن ھېشمىنى ئىگىپ سالام بېرىمەن" دەپ جاۋاپ بەردى ئەھنەف ئىبنى قەيس. ئاندىن سوزىنى داۋام قىلىپ: "ماڭا تېگىشلىك بولمىغان نەرسىلەرگە ئىتىۋار بەرمەيمەن، سوزنى ئاز قىلىمەن" دىدى. "ئوز تەڭ تۇشلىرىڭ ئالدىغا كىرگەندە قانداق مۇئامىلە قىلىسەن؟" ـــ دەپ سورىدى مۇئاۋىيە. "ئۇلار ماڭا تەكەببۇرلۇق قىلسا، مەن ھاكاۋۇرلۇق قىلمايمەن. سوز بىلەن يېڭىپ قويسا تاكاللاشمايمەن" ـــ دىدى ئەھنەف. "ئەمرلەرنىڭ ئالدىغا كىرگەندە

نىمە قىلىسەن؟" دىدى مۇئاۋىيە. "ئىشارەتسىز توغرا سالام بېرىمەن، جاۋاپنى كۆتىمەن. ئەگەر يېنىغا تەكلىپ قىلسا بارىمەن، يېقىنلىشىمەن. يىراقلاشسا، ئۇزاقلىشىمەن" دەپ جاۋاپ بەردى ئەھنەف. "خوتۇنىڭ بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىسەن؟" دەپ سورىدى مۇئاۋىيە. "ئەي ئۇلۇغ شاھ، بۇ سوئالىڭغا جاۋاپ بېرىشتىن مۇستەسنا قىل!" ــ دىدى ئەھنەف. "خۇدا ھەققى جاۋاپ بەر؟" دىدى مۇئاۋىيە. "ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلىمەن، مېھرىۋانلىقنى ئايىمايمەن. مەئىشەت ۋە يىمەك ـ ئىچمەكتىن خاتىرجەم قىلىمەن. چۈنكى، ئاياللار سول قوۋۇرغىدىن يارىتىلغان" دىدى ئەھنەف.

"ياخشى، تىلىگىڭنى ئېيت؟" دىدى مۇئاۋىيە.

"تىلىگىم شۇكى، پۇخرالىرىڭنى ئىدارە قىلىشتا، خۇدادىن قورقۇپ، توغرا ئىش قىلىشىڭ، ھەممىگە باراۋەر ئادىل بولۇشۇڭ-دۇر" دەپ جاۋاپ بەردى ئەھنەف ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ، مۇئاۋىيە-نىڭ يېنىدىن چىقتى.

ئۇ، مۇئاۋىيەنىڭ ئالدىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندا: "ئەگەر پۇتۇن ئىراقتا، باشقا ھېچكىم بولماي، مۇشۇ دانىشمەننىڭ ئوزى يالغۇز بولغاندىمۇ، ئۇ، پۇتۇن ئىراققا يېتىپ ئاشىدۇ" دىدى مۇئاۋىيە.

ئاندىن نۇزھەتۇززامان: "ئەدەپكە تەئەللۇق سوزلەردىن ئېيتاي" دەپ، سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

"بىلگىنىكى، ئەي ئەمىر، ئومەر ئىبنى خەتتاپنىڭ مۇئەيىقىپ ئىسىملىك بىر خىزمەتچىسى بار ئىدى".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

ئاتمش توتنچى كېچه

ـ ئەي بەختلىك شاھ، ـ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

خەلىپە ئومەر ئىبنى خەتتاپنىڭ مۇئەيىقىپ ئىسىملىك خىزمەتچىسى بولغان ئىكەن. بىر كۈنى مۇئەيىقىپ ئومەر ئىبنى خەتتاپنىڭ ئوغلىنى كورۇپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغا خەزىنىدىكى پۇلدىن بىر تەڭگە بېرىپتۇ. "ئويۇمگە بېرىپ، ئەمدىغىنا جايىمغا ئولتۇرغان ئىدىم، ـ دەپ ھىكايە قىپتۇ مۇئەيىقىپ، ـ ئومەر ئىبنى خەتتاپنىڭ ئادەملىرىدىن بىرى مېنى قىچقىرىپ كەلدى. مەن ئەندىشە بىلەن ئومەر ئىبنى خەتتاپنىڭ يېنىغا كىردىم. بايا ئوغلىغا بەرگەن بىر تەڭگە پۇل ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ.

"لەنەت ساڭا، ئەي مۇئەيىقىپ، سەندە بىر كامچىلىق بار" ـ دىدى ئۇ ماڭا جىددى قىياپەت بىلەن. "نىمە كامچىلىق، ئەي خەلىپەم" ـ دىدىم مەن. "قىيامەتتە، مانا شۇ بىر تەڭگە ئۇچۇن، مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ بارچە ئۇممەتلىرى ئالدىدا جاۋاپ بېرىسەن" ـ دىدى ئۇ غەزەپ بىلەن.

ئومەر ئىبنى خەتتاپ ئەبۇمۇسەل ـ ئەشئەرىگە توۋەندىكى مەزمۇندا خەت يازدى: "ھېنىڭ خېتىم يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئادەملەرگە تېگىشلىك نەرسىلەرنى ئوزلىرىگە تاپشۇرۇپ بېرىپ، قالغىنىنى ماڭا ئەۋەت". ئەبۇمۇسەل ـ ئەشئەرى ئومەر ئىبنى خەتتاپ خەتتە يازغاندەك قىلدى. ئوسمان خەلىپە بولغاندا، ئەبۇمۇسەلگە شۇنداق خەت يازدى. ئەبۇمۇسەل تاپشۇرۇقنى ئورۇندىدى،

قالغان قىسمنى زىياد ئىسملىك كىشىدىن ئەۋەتتى. زىياد پۇللارنى ئېلىپ كېلىپ، ئوسمانىنىڭ ئالدىغا قويدى. ئۇنىڭ ئوغلى بۇ پۇلدىن بىر تەڭگىنى ئالدى. زىياد بۇنى كورۇپ يىغلىۋەتتى.

"نىمىشقا يىغلايسەن، ئەي زىياد؟" دەپ سورىدى خەلىپە ئوسمان. "مەن بىر ۋاقىتتا ئومەرگە شۇنداق خىراج پۇل ئېلىپ كەلگەن ئىدىم. ئۇنىڭ ئوغلى بىر تەڭگە ئالدى. ئومەر ئىبنى خەتتاپ پۇلىنى ئوغلىنىڭ قولىدىن تارتىپ ئېلىشقا بۇيرىدى. هالبۇكى، هازىرمۇ خۇددى شۇنداق ئىش بولدى. ئەمما، ئوغلىڭىزنىڭ قولىدىن پۇلنى هىچكىم تارتىپ ئالمىدى، هىچكىممۇ هىچ نەرسە دىمىدى" ــ دىدى زىياد. "ئومەرگە ئوخشاش كىشىنى يەنە ئۇچرىتىمەن دەپ ئويلامسەن؟" ــ دىدى ئوسمان.

زىياد ئىبنى ئەسلام ئاتىسىدىن ئاڭلىغان مانا بۇ ۋەقەنى هىكايە قىلدى: "بىر كېچە ئومەر ئىبنى خەتتاپ بىلەن شەهەر ئايلانغىلى چىققان ئىدۇق. ئومەرنىڭ كوزى گۈلخان يېقىلغان بىر يەرگە چۈشتى. "ئەي ئەسلام، سوغۇقتا سرتتا قالغان يولۇچىلاردىن بولسا كېرەك. مەن بېرىپ ئۇنى كورىمەن" دىدى ئومەر. بىر ئوتۇنىڭ يېنىغا باردۇق. قارىساق، بىر خوتۇن قازانغا ئوت ياققان، ئۇنىڭ ئەتراپىغا بىرقانچە گۈدەك باللار توپلانغان ئىكەن. ئومەر ئۇلارغا ئوتنىڭ سوهبەتداشلىرى دىمەي، "سالام سىزلەرگە، ئەي نۇرنىڭ سوهبەتداشلىرى، نىمە قىلىۋاتىسىلەر؟" دەپ سورىدى. "تۇن بەك قاراڭغۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سوغۇق جاندىن ئوتنىتى" ــ دىدى ئايال. "بۇلار نىمىشقا يىغلايدۇ؟" دەپ سورىدى ئومەر. "ئاچلىقتىن يىغلايدۇ!" دەپ جاۋاپ بەردى ئايال. "قازاندا نىمە پۇشۇرىۋاتىسىز؟" دىدى ئومەر. "قازاندا پۇشۇرغىدەك بىرەر نەرسە

یوق! ئەمما بۇلارنى گولاش ئۈچۈن، بىر نەرسە پۈشۈرغاندەك قىلىۋاتىمەن. ئەلۋەتتە، خۇدا ئاخىرەتتە بۇلارنىڭ ئىشىنى ئومەر-دىن سوراق قىلىدۇ!" دېدى ئايال ئاچچىقى بىلەن. "بۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئومەر قەيەردىن بىلىدۇ؟" دەپ سورىدى، ئومەر ئايالدىن.

"پۇخرانىڭ ھال-ئەھۋالىنى بىلمىسە، ئۇلارنى قانداق قىلىپ بۇدارە قىلالايدۇ؟ قانداق خەلىپىلىك قىلالايدۇ؟" دېدى ئايال. "كېيىن-دەپ داۋام قىلدى ئەسلام-ئومەر ماڭا قارىدى". "مەن بىلەن بىللە يۈر!" دەپ ئالدىراپ يولغا چۈشتى. بىز خىراجەت ئامبىرىغا كىردۇق. ئومەر بىر قاپ ئۇن، بىر قاچىدا ياغ ئالدى. ئۇ: "ئۇننى مېنىڭ ئۈستىمگە ئارتىپ قوي!" دەپ خىتاپ قىلدى.

"مەن كوتىرىمەن"، — دېدىم ئۇنىڭغا. "قىيامەتتىمۇ مېنىڭ يۈكۈمنى سەن كوتىرەمسەن؟" — دېدى ئۇ ماڭا. قاپنى ئوزى كوتۇرۇۋالدى. ئالدىراپ يەنە ئايالنىڭ قېشىغا بارىدۇق. ئومەر ئېلىپ بارغان نەرسىلەرنى ئايالنىڭ ئالدىغا قويدى. ئايال قازانغا بىر ئاز ياغ قۇيدى. ئومەر ئوچاقتىكى ئوتنى پۈدەپ يانىدۇردى. ئۇنىڭ ئۇزۇن ساقاللىرى ئارىسىدىن تۆتۈن پۇرقىراپ چىقاتتى. شۇنداق مۇشەققەت بىلەن تاماق پۈشۇرۇلدى. "مانا ئەمدى بالىلىرىڭغا يىگۈزگىن" دەپ قىزىق ئاشنى پۈدەپ بەردى. ئۇلار ئومەر سوۋۇتقان ئاشنى ئاچ قوساقلىرىغا تويغىچە يىيىشتى. "مەن بۇلار-نىڭ ئاچلىقتىن يىغلىغانلىرىنى سەرگەن ئىدىم"— دېدى ئومەر ماڭا قاراپ، "ئوتنىڭ كىم تەرىپىدىن يېقىلغانلىغىنى ئېنىقلاش دىلىمغا كەلگەندەك ئىدى".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

ئاتمش بەشىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ. ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھەرزاد ھىكايىسىنى.

ئۇمەر ئىبنى خەتتاپ بىر كۈنى پادىچى قۇل ئالدىدىن ئوتۇپ كېتىپ بېرىپ، قوي سېتىپ ئالماقچى بوپتۇ. پادىچى قۇل: "بۇ قوي مېنىڭ ئەمەس" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. ئۇمەر ئىبنى خەتتاپ ئۇنىڭ قۇلىغا ئېچىنىپ: "مېنىڭ مەقسىدىم سېنىڭ ئۇزەكنى سېتىپ ئېلىش ئىدى" دەپ، قۇلنى ئىگىسىدىن سېتىپ ئېلىپ، ئازات قىپتۇ ۋە: "ئەي خۇدا، ماڭا كىچىك نەرسىلەرنى ئازات قىلىشنى نېسىپ قىلغىنىڭدەك، چوڭ نەرسىلەرنى ئازات قىلىشنىمۇ نېسىپ قىل!" دەپتۇ. ئۇمەر ئىبنى خەتتاپ خادىملىرىنى سۈت بىلەن باقاتتى، ئۇزى نېمە توغرا كەلسە شۇنى يەيتتى. ئۇلارغا نەپىس كىيىملەرنى كەيگۈزەتتى، ئۇزى كونا كىيىملەرنى كىيەتتى. ئادەملەرگە تېگىشلىك ھەقنى ئارتۇق بېرەتتى. بىر كىشىگە ئۇ توت يۈز تەڭگە بېرىپ تۇرۇپ، بىردىنلا يەنە بىر مىڭ تەڭگىنى قوشۇپ بەردى. يېنىدىكى ئادەملەر ئۇمەر ئىبنى خەتتاپتىن: "بۇ كىشىگە قوشقىنىڭىزچىلىك ئوغلىڭىزغىمۇ بەرمەمسىز؟" دەپ سوراشتى. "ئۇھۇد① جېڭىدە ئۇنىڭ ئاتىسى غەيرەت كورسەتكەن" دىدى ئۇمەر ئىبنى خەتتاپ.

بىر كۈنى خەلىپە ئۇمەر ئىبنى خەتتاپقا مەملىكەتنىڭ خىراجىتە-

① ئۇھۇد جېڭى ــ مۇھەممەت پەيغەمبەرنى مەككىدىن كەتكۈزۈش ئۈچۈن، مەككىنىڭ قېشىدىكى "ئۇھۇد" دېگەن تاغدا بولغان چوڭ ئۇرۇش.

دىن كوپ پۇل ئېلىپ كېلىشتى. شۇ كۈنى ئومەر ئىبنى خەتتاپنىڭ قىزى ھەفسە ئاتىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ: "ئەي ئۇلۇغ خەلىپە، بۇ پۇلدا ئۇرۇق - ۋۇجۇدىڭىزنىڭ ھەققى يوقمۇ؟" دىدى تەرىكسىپ. "خۇدا ئۇرۇق - ۋۇجۇدىنىڭ ھەققىنى ئۇنۇتماسلىقنى بۇيرۇغان. لېكىن، ئۇلارغا بېرىلىدىغان ھەقنى خەلقنىڭ مۇلكىدىن ئەمەس، ئۆز ھەققىڭدىن بېرىشنى بۇيرۇغان. ئەي ھەفسە، سەن ئۇرۇق - ۋۇجۇدنى رازى قىلىشنىڭلا كويىدا بولۇپ، ئاتاڭنى غەزەپلەندۈرۈۋاتسەن" دىدى ئومەر ئىبنى خەتتاپ قىزىغا جاۋاپ بېرىپ.

ھەفسە كۆڭلى يېرىم بولغان ھالدا، ئاتىسىنىڭ ئالدىدىن چېقىپ كەتتى.

ئومەر ئىبنى خەتتاپنىڭ ئوغلى مۇنداق دىدى:

"بىر يىلى مەن خۇدادىن ئاتامنى بىركورۇشنى ئىلتىجا قىلدىم- ئاخىر تىلىگىمگە يەتتىم. ئاتامنى كورگىنىمدە، ئۇ، پىشانىسىدىكى تەرنى سۈرتىۋاتقان ئىكەن". "ئەھۋالىڭ قانداق؟ ئەي ئاتا!" دەپ سورىدىم. "ئەگەر خۇدانىڭ رەھمى كەلمىگەندە، ئاتاڭ تامامەن ھالاك بولاتتى" دىدى ئۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، نۇزھەتۇززامان سوزىنى يەنە داۋام قىپتۇ: "ئەي بەختلىك ئەمىر بىلگىنىكى، بىرىنچى باپىنىڭ ئىككىنچى پەسلى پەيغەمبەرلەرگە ئىتائەت قىلغان ياخشىلار، زاھىدلارنىڭ پەزىلەتلىرى، ئەدەپلىرى توغرىسىدا.

ھەسەن بەسرى ئېيتقانىدەك، ئادەم بالىسى ئۈچ نەرسىدىن: توپلىغان مالىلىرىدىن بەھرىمەن بولالمىغانلىغىغا، ئارزۇلىرىغا يېتىشەلمىگەنلىگىگە، قىلىشى مۇمكىن بولغان ياخشى ئىشلارنى قىلالمىغانلىغىغا ئەپسۇسلىنىپ دۇنيادىن ئوتىدۇ. كىشىلەر ئەبۇسەپيانىدىن:

"مال ـ مۇلۈككە ئىگە كىشىلەرنىمۇ زاھىد دەپ ئېيتىشقا بولامدۇ؟" ـــ دەپ سوراشتى. "ھەئە ـــ دىدى ئەبۇ سېپيان، ـــ شەرت شۇكى، مېلىغا ئاپەت، بېشىغا كۈلپەت كەلگەندە، ئۇنىڭغا چىدىسا، قولىدا قالغىنىغا شۈكرى قىلسا".

ئابدۇللاھ ئىبنى شەددادتىنىڭ ئەجىلى يېقىنلاشتى. ئۇ، بۇنى بىلىپ، ئولۇمى ئالدىدا، ئوغلى مۇھەممەتنى قېچقىرىپ، شۇنداق دەپ ۋەسىيەت قىلدى: "ئەي ئوغلۇم، مېنى ئەجەل قېچقىرىۋاتىدۇ. سەن ئەمدى سىرتتا بىر خىل، ئىچتە بىر خىل ھەركەت قىلماي، دىلىدىمۇ، تىلىدىمۇ پاكىز بول! خۇدا بەرگەن نېمەتلەرگە شۈكرى قىل! ھەرقاچان توغرا ۋە راست سۆزلە! شۈكرى قىلىش نېمەتلەرنى كۆپەيتىدۇ. خۇدادىن قورققىن! شائىرلار ئېيتقاندەك:

بەخت ـــ مۇتلەق ئەمەستۇر مال توپلىماقلىق،
بەخت ئېرۇر ئەسلىدە ھارامدىن قاچماقلىق.
ياخشى ئادەت ئىنسانىدا ـــ ھالاللىقدۇر،
يەتكۈزگۈچى تىلەكىكە ھەم ھالاللىقدۇر.

كېيىن نۆۋەتتۈزامان:

"ئەي ئەمىر، ئەمدى بىرىنچى باپىنىڭ ئىككىنچى بولۇمىدىن سۆز ئاڭلايلى!" ـــ دەپتۇ.

"مەرھەمەت، سۆزلەڭ قېنى! ـــ دەپتۇ دەمەشق ئەمىرى.

قىز سۆز باشلاپتۇ:

ئۇمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز خەلىپىلىكىگە ئولتۇرغاندا، ئويىگە باردى. ئوغۇللىرىنىڭ، ئاياللىرىنىڭ قولىدىكى ھەممە مالىلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، خەزىنىگە تاپشۇردى. بەنى ئۇمەييە بۇ ئىشتىن خاپا بولۇپ، ئۇنىڭ ھاممىسى پاتمە بىنتى مەرۋانغا بېرىپ ئېيتتى.

پاتمە ئومەر بىلەن كورۇشمەكچى ئىكەنلىگىنى بىلدۇرۇپ كىشى ئەۋەتتى. كېچىسى ئوزىنىڭ ئۇلىغىغا مىنىپ، ئومەرنىڭ ئالدىغا باردى. ئومەر ئۇنى ئۇلىغىدىن چۈشۈرۈپ، ئويىگە ئېلىپ كىرىپ سوھبەتلىشىشكە باشلىدى.

"ئەي ھامما! قېنى، مەقسىدىڭىز نىمە؟ سوزلەڭ" دىدى ئومەر.

"سىز سوزلەڭ، ئەي خەلىپە، سىزنىڭ پىكرىڭىز يوشۇرۇن سىرلارنى ئاچىدۇ" دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ. "خۇدا پەيغەمبەرنى بىر خىل كىشىلەرگە يارەمچى، يەنە بىر خىل كىشىلەرنى جازا- لىغۇچى قىلىپ ئەۋەتتى. ئۇنى بىر زامانغىچە شۇ كىشىلەر ئارىسىدا قويدى، كېيىن ئوزىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەتتى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئاتمىش ئالتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

كېيىن پەيغەمبەرنى ئوز يېنىغا ئېلىپ كەتتى. پەيغەمبەر بۇ ئالەمدە تۇرغان چېغىدا، كىشىلەر ئۇچۇن بىر ئېرىق سۇ پەيدا قىلدى، ئۇنىڭدىن ھەممە كىشى سۇ ئىچتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەبۇ بەكرى خەلىپىلىكىگە ئولتۇردى. ئېرىق قانداق بولسا، شۇنداق قېلىۋەردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئومەر خەلىپە بولدى، كوپ ياخشى ئىشلارنى قىلدى؛ ئۇ كىشى كوپ ئېقىللىق، ناھايىتى غەيرەتلىك

ئىدى، كوپ مۇشەققەتلەرنى تارتتى. خەلىپىلىك ئوسمانغا يەتتى، ئۇ كىشى ئاۋالقى ئىرىقتىن ئايرىپ، يەنە بىر ئىرىق چىقاردى. كېيىن يەزىد، بەنۇمەرۋان، ئابدۇلمۇلۇك، ۋەلىد، سۇلايمانلارمۇ شۇنداق ئىرىقلارنى ئېچىۋەردى. "ئەمدى نوۋەت ماڭا كېلىپ، خەلىپىلىك مېنىڭ قولۇمغا ئوتتى. مەن ئىرىقنى ئاۋالقى ھالىغا كەلتۈرىمەن" دىدى. "مەن سەن بىلەن سوزلەشمەكچى ئىدىم. سېنىڭ پىكرىڭ بۇنداق بولسا، مېنىڭ دەيدىغان باشقا گېپىم يوق" دىدى پاتمە ۋە قايتىپ بېرىپ-بەنى ئۇمەييە يېنىغا كەلدى. "ئۇمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزگە ئۇرۇقلۇق ھورمىتىنى ساقلاڭلار!" دىدى. ئۇمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئولۇم ئالدىدا، ۋەسىيەت ئۇچۇن، بالىلىرىنى ئوز ئالدىغا يىغدۇرغان ئىدى. مەسلەم ئىبنى ئابدۇلمۇلۇك ئوغلىغا مۇنداق دىدى: "ئەي خەلىپە، بالىلىرىڭغا ئاتا بولۇپ تۇرۇغلۇق، قانداق قىلىپ ئۇلارنى شۇنداق مۇھتاج ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇڭ؟ سەن تېخى تىرىك، پۇتۇن ئىختىيار سېنىڭدە، خەزىنىدىن بالىلىرىڭغا بىر مۇنچە پۇل بۇيرۇپ بېرىمەن دىسەڭ قولۇڭدىن كېلىدۇ. ھەممە نەرسىنى ئوزەڭدىن كېينكى خەلىپىگە قالدۇرۇپ قويغىچە، ھازىر بولسىمۇ شۇنداق قىلغىنىڭ ياخشىراق". ئۇمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز مەسلەم بىننى ئابدۇلمۇلۇككە ئاۋال ھەيران بولۇپ قارىدى، كېيىن غەزەپ بىلەن ۋاقىراپ مۇنداق دىدى: "ئەي مەسلەم! تىرىك چېغىمدا ئۇلاردىن خاتىرجەم بولدۇم. ئولگىنىمدە ئۇلاردىن تېچىنسزلانمايمەن. بالىلىرىم ئىككى خىل يول تۇتۇشلىرى مۇمكىن. بىرى-خۇداغا ئىبادەت قىلىش. ئۇلار شۇ يولغا ماڭسا، ئۇلارنىڭ ئىشىنى خۇدا ئوزى ئوڭشايدۇ. ئىككىنچىسى-ئىتائەتسىزلىك. مەن ئىتائەتسىزلەرگە

هىچقاچان ياردەم بەرمەيمەن. ئەي مەسلەم، سەن بىلەن بىز مەرۋانىڭ بىر ئوغلىنى كومگەندە ھازىر ئىدۇق. شۇ يەردە مېنى ئۈيقۇ باستى. ئۈيقىدا ئۇنى خۇدانىڭ بۈيرۇقلىرىدىن بەزىسىنى ئادا قىلمىغىنى ئۈچۈن جازالىغىنىنى كۆردۈم. بۇ مېنى قاتتىق تەشۋىشكە چۈشەردى. ئەگەر مەن خەلىپە بولسام، ئۇنداق ئىشلارنى قىلمايمەن، دەپ قەسەم قىلدىم. پۈتۈن ئومرۇمدە شۇنىڭغا يېتىشتىم. خۇدانىڭ كەچۈرۈشىنى ئۈمىت قىلىمەن." "بىر كىشى ئولگەن ئىدى، ــ دىدى مەسلەم، ــ كومۇش ئۈستىدە مەن بولدۇم- كومۇلگەندىن كېيىن، كوزۇمگە ئۇيقۇ كەلدى. ئۇنى چۈشۈمدە كوردۇم، ئۇ، سۇلار ئېقىپ تۇرغان بىر باغدا ئاق كىيىملەر بىلەن يۈرەتتى. مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ: "ئەي مەسلەم، مەن مانا شۇنداق ياخشى ئىشلارنى قىلىشىم كېرەك ئىكەن" دىدى. "مۇشۇنداق سوزلەر كوپ سوزلەندى".

مەن ئومەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز زامانىدا قوي ساغاتتىم. بىر كۈنى بىر پادىچىنى بىر قورو قوي بىلەن كوردۇم. قويلارنىڭ ئارىسىدا بورىلەرمۇ يۈرگەندەك قىلدى. ئۇلارنى ئېت دەپ ئويلاپتىمەن. ئىلگىرى بورىنى كورمىگەن ئىدىم. "بۇنچە نۇرغۇن ئىتلارنى نىمە قىلسەن؟" دىدىم. "بۇلار ئېت ئەمەس، بورە!" دىدى ئۇ. "ئۇنداق بولسا، بۇلار قويلارغا زىيان يەتكۈزمەمدۇ؟" دەپ سورۇدۇم. "باش ساق بولسا، تەنمۇ ساق بولىدۇ!" دىدى پادىچى.

ئومەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز بىر كۈنى لايدىن ياسالغان مۇنبەردە تۇرۇپ نۇتۇق سوزلىدى. ئۇ، نۇتقىدا توۋەندىكى ئۇچ ئىشنى تاپىلىدى: "ئادەملەرگە دىلىڭىز توغرا بولسۇن، شۇ چاغدىلا تىلىڭىز دوستلىرىڭىزغا مۇناسىپ بولۇدۇ. تۇرمۇش ئىشلىرىدا قانائەتلىك

بولۇك. ئادەم ئاتامدىن باشلاپ شۇ كۈنگىچە ئوتكەنلەر ئارىسىدا بىرەرسى تىرىك قالغىنى يوق: ئابدۇلمۇلۇك ۋە ئۇنىڭغىچە ئوتكەنلەرنىڭمۇ تىرىك قالغىنى يوق، ھەممىسى ئولدى. ئومەر ۋە ئۇنىڭدىن كېينكىلەرمۇ ۋاقتى كەلگەندە ئولىدۇ".

"ئەي خەلىپە، ساڭا يۇمشاق بىر تەكىيە قىلىپ بەرسەم، بەزەن ۋاقىتلاردا بىر ئاز يولۇنۇپ ئولتۇرساڭ دەيمەن" دەپتۇ مەسلەم. ئومەر: "قىيامەتتە ئۇنىڭ ئازاۋنى تارتىشتىن قورقمەن" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ۋە كوڭلى ئازاپلىنىپ، بىردىنلا ئۇن سېلىپ يىغلاپتۇ. "ئەي مەريەم، ئەي مەزاھىم، بۇ كىشىگە قارىغىلار" دەپتۇ پاتىمە ۋە ئۇزىمۇ سۇ ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا چېچىپتۇ، ئۇنىڭ ھالىغا يىغلاپتۇ. ئومەر ھوشىغا كېلىپ قارىسا، پاتىمە يىغلاپ ئولتۇرغان. "نېمىشقا يىغلايسىز، ئەي پاتىمە؟" دەپ سوراپتۇ. "ھازىرقى ھوشۇڭدىن كېتىشىڭ ئولۇم ئالدىدىكى شۇنداق يېقىلىشىڭنى ئەسلەتتى، سېنىڭدىن ئايرىلىش كۈنىنى خاتىرىلەتتى، شۇنىڭغا يىغلايمەن" دەپتۇ پاتىمە. "بولدى پاتىمە. مەھرىۋانلىقنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنسەن!" دەپ، ئومەر ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى - يۇ، لېكىن يەنە يېقىلدى. پاتىمە ئۇنى يولەپ ئولتۇرغۇزدى. "سەن مېنىڭ ئاتام ئورنىدا ئاتام، ئانام ئورنىدا ئانامسەن. ئەمما، ئىككىمىز ئوچۇق - ئاشكارە، خاس سوزلۇشۇش ئىمكانىيىتىنى تاپالمايۋاتىمەن" دىدى پاتىمە.

نۇزھەتۇززامان دەمەشىق ئەمىرى شەررىكانىغا ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى توت قازىغا: "ئەمدى، بىرىنچى باپ ئىككىنچى بولۇمنىڭ نەتىجىسىنى ئاڭلاڭلار!" دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى

توختاتتى.

ئاتمش يەتتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

نۇزھەتۇززامان دەمەشق ئەمرى شەررىكانغا ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى توت قازى ھەم سودىگەرگە: "بىرىنچى باپ ئىككىنچى بولۇمنىڭ نەتىجىسىنى ئاڭلاڭلار!" دەپ سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

بىركۈنى ئومەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز مەككە ئاھالىسىغا خەت يېزىپتۇ: "ئەي مەككە ئەھلى، مەن خانەئىسى كەئبىنى ۋە ئۇلۇغ كۈنلەرنى گۈۋا قىلىپ تۇرۇپ، سىلەرگە شۇنى ئېيتايكى، كىمدۇ-كىم يەنە بىرسىگە جەۋرى قىلسا، مەن ئۇنىڭ دۇشمىنىمەن. ھېچكىمگە زۇلۇم قىلىشقا يول قويمايمەن. چۈنكى، بۇ ئىش ئۇچۇن مەن جاۋاپكار. ئەگەر بىرەر ئەمەلدارىم ھەققەتكە توغرا كەلمەيدىغان ئىش قىلسا، ئۇ، ئىنساپ بىلەن توغرا ئىش قىلىدىغان بولغىچە، سىلەر ئۇنىڭغا بويسۇنماسلىغىڭلار، ئۇنىڭ بۇيرۇغىنى رەت قىلىشىڭلار مۇمكىن... مەن ئولۇمۇم يەڭگىل بولار دەپ ئويلىمايمەن، چۈنكى، بۇنداق ئىلتىپات ــ پاك مومىنلەر ئۈچۇن ئەڭ ئالى مۇكاپات".

بىر ئىشەنچلىك دانا ئادەم مۇنداق دېگەن: "مەن ئەمرىلمۇئمىنىن ئومەرئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ خەلىپىلىك زامانىدا، ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كىردىم. ئۇنىڭ قولىدا ئون ئىككى تەڭگە پۇل كوردۇم. ئومەر ئۇ پۇلنى خەزىنىگە قويۇشنى بۇيرودى. "ئەي خەلىپە دىدىم مەن ئۇنىڭغا، ــ سەن باللىرىڭنى كەمبەغەل ھالغا سېلىپ

قويدۇك. ئائىلەڭنى ھېچ نەرسىسى يوق كەمبەغەل ھالغا چۈشۈرۈپ قويدۇك. ئائىلەڭگە، ئۇرۇق-تۇققانلىرىڭ ئارىسىدىكى كەمبەغەل-لەرگە خەجلىنىدىن بەرمەر نەرسە بەرسەڭ بولمامدۇ؟" "بەرى كەل! - دېدى ئۇ، ماڭا يېنىدىن جاي كورسۈتۈپ. مەن ئۇنىڭ يېنىغا باردىم، — ئائىلەڭنى كەمبەغەللەشتۇردۇڭ، ئۇرۇق-تۇققان-لىرىڭ ئىچىدىكى كەمبەغەللەرگە خەجلىنىدىن بەرمەر نەرسە بەر! دېگەن سوزۇڭ تامامەن ناتوغرا. چۈنكى، باللىرىم ۋە ئائىلەمدىكى كەمبەغەللەرنىڭ تەمىناتى ئۈچۈن مەندىن كېيىن خۇدايىم بار. ئۇلار ئىككى يول ئارىسىدا تۇرىدۇ: يا خۇداغا ئىبادەت قىلىپ، توغرا يولغا ماڭىدۇ، خۇدامۇ ئۇلارغا رىزقى ئاتا قىلىدۇ؛ ياكى گۇنا قىلىپ، گۇناغا پېتىپ، گۇناكار بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار شۇنداق قىلسا، مەن ئۇلارغا مەدەتكار بولالمايمەن" دىدى ۋە ئائىلىسىگە ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنى قىچقىرتتى. ئۇلار ئون ئىككى كىشى ئىدى. ئۇلارنى كورۈپ، كوزلىرى جىق ياشقا تولدى. "يا سىلەر هارام بىلەن باي بولسىلەر، ئاتاڭلار دوزاققا چۈشىدۇ؛ يا سىلەر هالال ياشاپ، كەمبەغەللىكتە ئوتسىلەر، ئاتاڭلار جەننەتكە كىرىدۇ. ئاتاڭلارنىڭ جەننەتكە كىرىشى سىلەرنىڭ نامۇۋاپىق باي بولۇپ ياشىشىڭلاردىن مۇۋاپىغراق دەپ ئويلايمەن. سىلەرنى خۇداغا تاپشۇردۇم" دىدى.

خالىد ئىبنى سەفۋان شۇنداق هىكايە قىلىدۇ: "يۈسۈپ ئىبنى ئۇمەر، مېنى ئوزى بىلەن هۇششام ئىبنى ئابدۇلمۇلۇك هوزۇرىغا ئېلىپ باردى. يېتىپ بارغىنىمىزدا، ئۇ ئوز يېقىنلىرى، مۇلازىم-خىزمەتچىلىرى بىلەن چېقىپ كېلىۋاتقان ئىكەن. بىر يەردە توختاپ، ئۇ يەردە چېدىر تىكتى. ئادەملەر جاي-جايىغا ئولتۇردى.

مەن خەلىپە ھۇشىشام يېنىغا چىقىپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇردۇم. كوزۇم ئۇنىڭ كوزىگە توغرا كەلگەندە، مەن ئۇنىڭغا شۇنداق دېدىم: "خۇدا رىزقىڭغا رىزقى قوشسۇن، ئەي خەلىپە، ئىشلىرىڭ ئوڭىدىن كەلسۇن، شاتلىغىڭغا ھەرگىز كوڭۈلسىزلىك ئارىلاشمىسۇن. مېنىڭ ساڭا ئىككى ئېغىز سوزۇم بار."

خەلىپە بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ياستۇققا يولىنىپ تۇرۇپ: "ئەي سەفۋاننىڭ ئوغلى، نېمە سوزۇڭ بار؟ سوزلە!" دېدى.

"ئەي خەلىپە، ــ دېدىم ــ سېنىڭدىن بۇرۇنمۇ بۇ يەردە بىر پادىشا ئوتكەن. ئۇ، بىر كۈنى ئالدىدىكىلەرگە شۇنداق دېدى: "ئۇلۇغلۇقتا، ھەشەمەتتە ماڭا ئوخشاش كىشىنى كورگەنمۇسىلەر؟ ماڭا كەلگەندەك شۇنداق ئامەت ۋە راھەت باشقا كىشىگمۇ كەلگەنمۇ؟" ھېچكىم بۇ سوئالغا جاۋاپ بەرمىدى، بەلكى سوزلەشتىن قورقتى، شۇ مەجلىستە ئولتۇرغانلار ئارىسىدا توغرا سوزلۇك بىر كىشى بار ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ: "ئەي پادىشا، ــ دېدى، ــ سەن ئاجايىپ چوڭ يەردىن ئېغىز ئاچتىڭ... رۇخسەت قىلساڭ، سېنىڭ سوئالىڭغا مەن جاۋاپ بەرسەم".

"سوزلە!" دېدى شاھ. "سەن سوزلەۋاتقان بۇ ھەشەمەت-راھەتنىڭ ھەممىسى ساڭا باقمۇ ياكى ئۆمۇ يوقۇلامدۇ؟" دېدى ئۇ كىشى. "مېنىڭ قولۇمدا تۇرماسلىغى، يوقۇلۇپ زاۋال تېپىشىمۇ مۇمكىن" دېدى شاھ. "بىردەملىك، شۇ ئازغىنا نەرسىگە شۇنداق ماختىنىش كېرەكمۇ؟ بۇنىڭمۇ ھىساۋى بار!" دېدى ئۇ كىشى.

پادىشا غەزەپلىنىپ، ئۇ كىشىنى شۇ ئولتۇرۇشتىن قوغلاپ چىقىرىۋەتتى. ئۇ كىشى چىقىپ كېتىپ بېرىپ، شۇنداق دېدى: "بۇگۈن مەن چىقىپ كەتتىم. ئەتىلىككە مەن يەنە سېنىڭ ئالدىڭغا سېنى

كورگلى كېلمەن". ئېنى سەۋزان سوزىنى تۈگەتمەيلا، ھۇششام-نىڭ كوزلىرىدىن ئاققان ياش ساقاللىرىنى ھول قىلدى. ئۇ، را-ھەت-پاراغەتنى ئوزىدىن يىراق قىلدى. خەلىپە ھۇشىامنىڭ ئادەملىرى: "ئەي ئېنى سەۋزان، بۇ-سېنىڭ نىمە قىلغىنىڭ؟ خەلىپە سېنىڭ سوزۈڭدىن كېيىن، راھەتنى ئوزىگە يېقىن يولاتمە-دى"دەپ سوراپتۇ. ئېنى سەۋزان بۇنىڭغا جاۋاپ بەرمەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، نۇزھەتۇززامان شەھرىكانىغا: "بۇ باپىنىڭ مەزمۇنىدا نەسىھەتلەر ناھايىتى كوپ، بىر مەجلىستە، بىر ئولتۇ-رۇشتىلا، بۇ باپقا دائىر ھەممە مەلۇماتلارنى ئېيتىپ تۈگىتىشكە ئاجىزلىق قىلمەن"دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ئاتمىش سەككىزىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

نۇزھەتۇززامان شەھرىكانغا بۇ باپقا تېگىشلىك نەسىھەتلەرنى سوزلەپ تۈگۈتۈش ئۇچۇن، خېلى كۇنلەر كېرەك دەپتۇ. "ئەي ئەمىر، ــ دېيىشىپتۇ قازىلار، ــ بۇ كېنىزەك زامانىنى ھەيران قالدۇر-غۇچى دانا، ئەسىرلەر ئارىسىدا ئاران يېتىشىپ چىقىدىغان ئالىمدۇر. چۇنكى، بۇنىڭغا ئوخشاش ئېقىلىلىق كىشىنى كوپ زامانلاردىن بېرى كورگىنىمىز ۋە ئاڭلى-غىنىمىز يوق."

قازىلار ئەمىرگە دۇئا قىلىشىپ، ئويلىرىگە قايتىشىپتۇ. ساراي

ئەرباپلىرىنىڭ ئايالىرىمۇ يېنىپ چىقىشىپتۇ . شۇ چاغدا، شەرىكان خادىملىرىغا قاراپ، توي-زىياپەت هازىرلىغىنى كورۇشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇلار شۇ زامانلا بۇيرۇقنى ئورۇندىشىغا كىرىشىپتۇ. خىلمۇ-خىل نازۇ-نېمەتلەرنى تەييارلاپتۇ. شەرىكان ۋەزىرلەر ۋە ساراي ئەرباپلىرى بىلەن پۇخرالىرىغا چوڭ توي قىلىپ بېرىپتۇ. نىكاھ مۇراسىمى ناھايىتى ئوبدان ئوتۇپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكىچە توي داستىخىنىدىن تۇرلۇك كىشىلەر ۋە ھەرخىل تاماقلار كام بولماپتۇ. ئادەملەر لەززەتلىك توي تاماقلىرىنى قوسىغى تويغىچە يېيىشىپتۇ. ئەمىر شەرىكان دەمەشقتە بار ھەممە چالغۇچى، ئۇسۇلچى ۋە ناخشا-چىلارنى قىچقىرتىپتۇ. ھەممىلىرى بىردەمدە جەم بولۇشۇپ، سارايغا كىرىشىپتۇ.

قاراڭغۇ چۈشكەندە، ساراي ئىشىگىدىن شەھەر دەرۋازىسىغىچە شاملار يېقىلىپتۇ. ۋەزىرلەر ۋە باشقا چوڭلار ئەمىر شەرىكانىنىڭ قېشىدا بوپتۇ. يەڭگىلەر كېلىننى ياساندۇرۇپ كېيىندۇرۇشكە كىرىشىپتۇ. شەرىكان ھامامغا كىرىپتۇ، ھاممامدىن چىقىپ، تەختكە ئولتۇرۇپتۇ. يەڭگىلىرى نۇزھەتۇززامانغا ياتلىق بولىدىغان قىزلارغا ئۇگۇتلىدىغان سوزلەردىن تەلىم بېرىپ، قىزنى يەتتە قەۋەت كىيىم بىلەن پۈركەپ ئېلىپ كىرىپتۇ ۋە شەرىكانغا كورسۇتۇپتۇ. كېيىن ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يېشىپ، يېلىڭلىتىپتۇ. شەرىكان قىزنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ.

قىز ئۇنىڭدىن ھاملىدار بوپتۇ. شەرىكانغىمۇ بۇ ۋەقەنى بىلدۈرۈپتۇ. شەرىكان خوش بولۇپ، مىرزىغا بۇ ئىشنىڭ ئاي-كۇنىنى يېزىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. شەرىكان تەختكە چىقىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ۋەزىرلەر ۋە باشقا ساراي ئەھلىلىرى كېلىپ،

ئۇنى تەبرىكلىشىپتۇ. شەررىكان ئۇزىنىڭ مەخسۇس مىرزىسىنى قىچقىرىپ، ئاتىسى ئومەر ئىبنى نوئمانغا، ئىلىمدا، ھىكمەتتە، ئەدەبتە تەڭدىشى يوق بىرقىز كېنىزەك سېتىپ ئالغىنىنى، ئۇنى ئازات قىلىپ، كېيىن ئۇنىڭغا ئويلەنگىنىنى، ھازىر ئۇنىڭ ھاملدار ئىكەنلىگىنى، ئۇنى ئۇكىسى زۇئۇلماكان ۋە سىڭلىسى نۇزھەتۇززامانىنى كورۇش ئۈچۈن باغدادقا ئەۋەتمەكچى ئىكەنلىگىنى، ئۇنى ئاتىسىنىڭ ئۇكىلىرى قاتاردا تەربىيىلىشىنى ئۇمىت قىلىدىغانلىغىنى يېزىشىنى بۇيرۇپتۇ. خەت تامام بولغاندىن كېيىن شەررىكان ئۇ خەتكە تامغىسىنى بېسىپ، ئۇز كىشىلىرىدىن باغدادقا ئەۋەتىپتۇ. ئالاقچى راسا بىر ئاي دىگەندە، شەررىكانغا ئاتىسىدىن جاۋاپ خەت ئېلىپ كەپتۇ. شەررىكان خەتنى قولىغا ئېلىپ ئوقۇپتۇ.

خەت ئۇزۇن بولۇپ، ئۇنىڭ مەزمۇنى شوندىق ئىكەن:

"بۇ خەت ئاتا-ئانىسىنى ۋە تۇغۇلغان يۇرتىنى تاشلاپ كەتكەن بالىلىرى دېغدا كويگەن، ئۇلاردىن ئايرىلىش ئەلىمىدە ھەيران بولغان شاھ ئومەر ئىبنى نوئماندىن ئوغلۇم شەررىكانغا:

سەن كەتكەندىن كېيىن، ماڭا دۇنيا تار بولدى. مەن تارتقان كۇلپەتلەرنى يوشۇرۇش مۇمكىن بولمىغىنىدەك، بۇ ھەقتىكى سوز-لەرنمۇ يوشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. شۇنداق ۋەقە بولدى: بىر كۇنى ئۇكاڭ زۇئۇلماكان ماڭا مەكتىگە بېرىش ئارزۇسى بارلىغىنى ئېيتتى. يول ھادىسىلىرىدىن ئەنسىرەپ، مەن ئۇنىڭ رايىنى قايتۇردۇم. بىر-ئىككى يىلدىن كېيىن بېرىشنى، شۇنىڭغىچە كۇتۇپ تۇرۇشنى ئېيتتىم. كېيىن مەن شىكارغا چىقىپ كېتىپ، بىر ئايدىن كېيىن كەلدىم".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى

توختاتتى.

ئاتمش توققۇزىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"بىر ئايدىن كېيىن ئوۋدىن قايتىپ كەلسەم، ئۇكاكى بىلەن سىگىلىكى ئازراقلا پۇل ئېلىپ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماي، ھەجگە ماكانلار بىلەن بىللە يولغا چىقىشىپتۇ. بۇنى بىلىپ، كوزۇمگە كەكى دۇنيا تارەك كورۇندى. ئۇلار ھەجگە بارغانلار بىلەن قايتىپ كېلەر، دىگەن ئۇمىتتە ئىدىم. ھاجىلار كەلدى. ئۇلارنى سوراشتۇردۇم. ھېچكىمدىن ئېنىق بىرەر خەۋەر ئالالمىدىم. ئۇلارنىكى قايغۇسىدا ماتەم كىيىمى كىيدىم. پىكرى ـ خىيالىم شۇلار بىلەن بولدى. ئۇيقۇسىز. كوز ياشلىرىمغا چومۇلدۇم" دەپ مۇنداق شېئىر يېزىپتۇ:

دىلىمنى ئورتىدى بالامنىكى دېغى،
پىراق ئوتىدا كويدى كوكلۇم تېغى.
يوقتۇر ئۇلاردىن بىر خەۋەر ماكا،
مېنىكى نالەمۇ يەتمىگەي ئاكا.

* * *

كەتمەس خىيالى بىردەمۇ نېرى،
ئۇلار بىلەن بىللەدۇر كوكلۇمنىكى توري.
ئەگەر قايتىشنى قىلمىسام ئۇمىت،
بۇرۇنلا ئوچەتتى كوزلىرىم نۇرى.

كېيىن خەتنى: "سەن ۋە سەن بىلەن بىللە تۇرغۇچىلارغا سالام يوللايمەن، لېكىن بىپەرۋالىق قىلىپ بۇ خەۋەرنى باشقىلارغا

بىلدۇرۇپ يۈرمە. چۈنكى، بۇ ئىش بىز ئۈچۈن نومۇسلۇق ئىشتۇر" دەپ تۈگۈتۈپتۇ. شەرىكان خەتنى ئوقۇپ ئاتىسىنىڭ قايغۇسىغا ئېچىنىپتۇ. لېكىن، ئۇكىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ يوقالغانلىغىدىن خوش بوپتۇ. خەتنى ئېلىپ، خوتۇنى نۈزھەتۈززامانىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. كېچە-كۈندۈز بىللە بولغىنى بىلەن، شەرىكان خوتۇنىنىڭ ئۇزىنىڭ سىڭلىسى ئىكەنلىگىنى، سىڭلىسى شەرىكانىنىڭ ئۇزىنىڭ ئاتا بىر، ئانا باشقا ئاكىسى ئىكەنلىگىنى بىلىشمەپتۇ.

نۈزھەتۈززامانىنىڭ ئاي-كۈنى توشۇپ، كوزى يورۇپتۇ. ئۇ، شەرىكانغا ئادەم ئەۋەتىپ چىرايلىق بىر قىز تۇققانلىغىنى خەۋەر قىپتۇ. شەرىكان كىرگەندە: "مانا قىزىڭ. ئۇنىڭغا كوڭلۈڭ خالىغان ئىسمىنى قوي!" دەپتۇ. "بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن يەتتە كۈننى ئوتكۈزۈپ ئىسىم قويۇش ئادەتتۇر" دەپ، قىزى ئۇستىگە ئىگىلىپ، ئۇنى كورۇپتۇ. سۈيەي دەپ قارىسا، قىزنىڭ بوينىدا مەلىكە ئەبرىزىنىڭ رۇمدىن ئېلىپ كەلگەن قىممەتلىك ئۇچ گەۋھىرىنىڭ بىرسى ئېسىغلىق تۇرغان. بۇنى كورۇپ، شەرىكانىنىڭ بەشى قېيىپ، كوزى قاراڭغۇلىشىپتۇ. ئۇزىنى تۇزەپ، ئاچچىغى كەپتۇ. كوزىنى گەۋھەرگە تىكىپ، دىققەت بىلەن قاراپتۇ. كېيىن نۈزھەتۈززامانىغا قاراپ: "بۇ گەۋھەر سېنىڭ قولۇڭغا قەيەردىن چۈشتى، ئەي كېنىزەك!" دەپ سوراپتۇ ئاچچىغىنى باسالماي.

نۈزھەتۈززامان شەرىكاندىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "مەن سېنىڭ ۋە سارايدىكىلەرنىڭ مەلىكسىمەن. مەن سىزدىمۇ ئېچىپ ساڭا شۇنىمۇ ئېيتىپ قويايكى، مەن شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ بىردىن بىر ئارزۇلۇق يالغۇز قىزى نۈزھەتۈززامانىمەن. مېنى 'كېنىزەك' دەپ ئاتاشتىن ئۇيالمامسەن؟" دەپتۇ.

شەررىكانىنىڭ بېشى قېتىپتۇ. مەن بۇنى ھازىرنىڭ ئۇزىدىلا نىكاھتىن ئاجرىتىپ، ساراي خىزمەتچىلىرىنىڭ بىرسىگە بېرىشىم كېرەك. ئەگەر بىرەر ئىش يۈز بەرگىدەك بولسا، مەن ئۇنىڭغا يېقىنلاشماستىنلا ساراي خىزمەتچىسىگە بەردىم، دېيىشىم كېرەك، دىگەن قارارغا كەپتۇ. نۇزھەتۇززامانىغا قاراپ: "ئەي نۇزھەتۇززامان، ــ دەپتۇ ئۇ، كېيىن ئۇياتچانلىق بىلەن بېشىنى كوتۇرۇپ، ــ سەن راست شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ قىزى بولساڭ، ئۇ چاغدا..... مېنىڭمۇ سىڭلىم ئىكەنسەن. ئارىمىزدا سادىر بولغان گۇنا ئۇچۇن، خۇدانىڭ ئۇزىدىن ئەپۇ سورايمەن. مەنمۇ شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئوغلى شەررىكانمەن..." دەپتۇ.

نۇزھەتۇززامان ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن تىكىلىپتۇ، يۇزلىرىنى تاتىلاپ ھۇشىدىن كېتىپتۇ. ھۇشىغا كېلىپ، رەڭگى سارغىيىپ، تاتارغان ھالدا: "بىز ناھايىتى چوڭ گۇنا قىپتىمىز. ئەمدى نىمە چارە بار؟ ئاتام ـ ئانام بۇ قىزنى كىمدىن تاپتىڭ دىسە، ئۇنىڭغا نىمە دەپ جاۋاپ بېرىمەن؟" دەپ، يۇزىنى ئاكىسىدىن يوشۇرۇپ يىغلاپتۇ. "مېنىڭ پىكرىمچە، سەن مەندىن چىقىپ، ھاجىپقا نىكاھلانساڭ، سەن ئۇنىڭ قولىدا تەربىيلەنسەڭ، سىڭلىم ئىكەنلىگىنى ھېچكىمگە بىلدۇرمىسەڭ. بۇ ئىشلار خۇدانىڭ خالىغىنى، تەقدىرده يېزىلغىنى بويىچە بولغان، ئەمدى بۇ ئىشلار ھېچكىمگە مەلۇم بولماستا، پەرده دارىم ھاجىپقا نىكاھلانساڭ، بۇ ئىشنى يوشۇرۇپ كېتىمىز" دەپتۇ شەررىكان. ھەر ئىككىسى شۇ پىكرنى ماقۇل كورۇپتۇ. شەررىكان نۇزھەتۇززامانىنىڭ پىشانىسىغا سۇيۇپ قۇيۇپتۇ. "قىزىمزنىڭ ئىسمىنى نىمە دەپ قويىمىز؟" دەپ سوراپتۇ نۇزھەتۇززامان. "قۇزىيەپاكان قوي" دەپتۇ شەررىكان.

كېيىن ھاجىپنى قىچقىرىپ، نۇزھەتۇززامانىنى ئۇنىڭغا تونىكاھلاپ بېرىپ، قىزى بىلەن بىللە ئۇنىڭ ئويىگە كوچۇرۇپىتۇ. قىزنى مەخسۇس كېنىزەكلەر قولىدا تەربىيىلەپتۇ. ئۇنى ھەر تۈرلۈك شەر-ۋەتلەر، خىلمۇ-خىل مۇڭلەر ۋە كوكىتاتلاردىن ئالاھىدە قىلىپ تەييارلانغان سۈيۇق ئىچىملىكلەر بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇپىتۇ. ئەمدى بۇنى قويۇپ تۇرۇپ، زۇئۇلماكان ۋەقەسىگە كېلەيلى.

زۇئۇلماكان ھامان دەمەشقىتە گۈلەخچى بىلەن بىللە كۈن كوچۇرگەن ئىكەن. بىركۈنى شاھ ئومەر ئىبنى نوئماندىن شەررى-كانغا خەت توشىغۇچى خادىم بىر پارچە خەت ئېلىپ كېلىپ شەر-ىكانغا بېرىپتۇ. شەررىكان خەتنى ئېلىپ ئوقۇپتۇ. ئۇنىڭدا توۋەندىكى سوزلەر يېزىلغان ئىكەن:

"ئەي كوزۇمنىڭ نۇرى، قەدىرلىك ئوغلۇم شەررىكان، مەن باللىرىمدىن ئايرىلغاندىن بېرى ئۇزۇن تۈنلەرنى ئۇيقىسىز ئوتكۈ-زىمەن. مېنى غەم ۋە ئەلەم باستى. راھەت ۋە پاراغەت، ئارام ئېلىش دېگەن مەنىدە يوق. ساڭا بۇ خېتىم يەتكەن ھامان، دەمەشقىنىڭ يىللىق خىراجى بىلەن باشقا سېلىقلىرىنى تەييارلاپ، ماڭا ئەۋەتكىن. سېتىپ ئېلىپ، ئازاد قىلىپ ئويلەنگەن كېنىزىگىڭ-نىمۇ قوللىرى بىلەن بىللە خىراجغا قوشۇپ يوللاپ بەر. بىز ئۇنى كورۇشكە، سەن ئېيتقان بىلىم ۋە ھىكمەتكە دائىر سوزلىرىنى ئاڭلاشقا تەشنامىز. چۈنكى، شۇ كۈنلەردە بىزنىڭ شەھرىمىزگە، مېنىڭ ئالدىمغا رۇمدىن كوپ ئېقىللىق بىر قېرى بۇۋى كەلدى، ئۇ، ئوزى بىلەن بىللە كوكرەكلىرى كوتىرىلگەن، ناھايىتى چىرايلىق بەش قىز ئېلىپ كەلدى، ئۇلار كىشىگە كېرەكلىك ھەر تۈرلۈك بىلىم، ئەدەپ ۋە ھىكمەت پەنلىرىنى ناھايىتى تولۇق ئىگەللىگەن.

بۇۋى بىلەن ئۇنىڭ يېنىدىكى قىزلار شۇنچىلىك داناكى، بۇلارنىڭ بۇ ئارتۇقچىلىقلىرىنى ماختاشقا تىل، يېزىشقا قەلەم ئاجىزلىق قىلىدۇ. ئۇلارنى كورۇش بىلەن زوقۇم ئاشتى. ساريىمدا، قول ئاستىمدا بولۇشلىرىنى ئارزۇ قىلدىم. بۇۋىدىن ئۇلارنىڭ باھاسىنى سورىغان ئىدىم، بۇۋى: "ئەگەر مەن ئۇلارنى ساتسام، دەمەشقىنىڭ يىللىق خىراجىغا ساتىمەن" دىدى. بۇۋىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ: "دەمەشقىنىڭ يىللىق خىراجى بۇلارنىڭ بىرسىنىڭ باھاسىغا يەتمەس" دەپ ئويلىدىم. راستىنلا بۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ باھاسى بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇغراق بولسىمۇ بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن بۇ باھاغا رازى بولدۇم. ئۇلارغا مەن ئوز قەسرىمدىن ئورۇن بېرىپ، ئوز ئالدىمدا تۇتتۇم. تېزلىك بىلەن دەمەشقىنىڭ خىراجىنى بىزگە ئەۋەت، بۇۋى كوپ ئوتمەي، پۇلنى ئېلىپ ئوز يۇرتىغا قايتىپ كەتسۇن. سەن سېتىپ ئېلىپ ئويلەنگەن كېنىزەكنىمۇ خىراجنى ئېلىپ كەلگۈچىلەرگە قوشۇپ ئەۋەت. بۇلار بىلەن مۇنازىرىلىشىپ كورسۇن. ئەگەر ئۇ، بۇلارنى يەڭسە، باغدادنىڭ يىللىق خىراجى بىلەن قوشۇپ، يەنە ساڭا ئەۋەتىمەن" دەپ يېزىلغان ئىكەن.

شەررىكان خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ، كۇلۇپتۇ. كېيىن، ھاجىپقا قاراپ: "ساڭا نىكاھ قىلىپ بېرىلگەن كېنىزەكنى قىچقىر!" دەپ بۇيرۇپتۇ.

قىز كەلگەندە، شەررىكان ئاتىسىدىن كەلگەن خەتنىڭ مەزمۇنىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇپتۇ. كېيىن: "بۇنىڭغا نېمە دەپ جاۋاپ بېرىش كېرەك؟ بۇ ھەقتە سېنىڭ پىكرىڭ قانداق؟" دەپ سوراپتۇ شەررىكان. "سېنىڭ مەسلىھەتىڭگە قارايمەن، ــ دەپتۇ نۇزھەتۇززامان، ــ مەنمۇ ئاتا ـ ئانامنى ناھايىتى كوپ سېغىنىدىم. ئېرىم

نۇزھەتۇززاماندىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، شەررىكانىنى تىترەك بېسىپتۇ ۋە ھۇشىدىن كېتىپ، يەرگە يىقىلىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

يەتمىشىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"شەررىكاننى تىترەك بېسىپ، رەڭگى سارغىيىپ، پۈتۈن تۇننى ئار ۋە نومۇس قورقۇنچىسى بىلەن ئوتكۈزۈپتۇ. چۈنكى ئۇ، بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر نۇزھەتۇززامانىنى ئوز كوزى بىلەن كورمىگەن، ئىسمىنمۇ سۇرۇشتۇرۇپ ئاڭلىمىغان ئىكەن. ئاخىرى ئۇ: "ئەي مەلىكەم، سەن راستىنلا شاھ ئومەر ئىبنى نوئىماننىڭ قىزىمۇ؟" دەپ سوراپتۇ شەررىكان ھەيرانلىق بىلەن. نۇزھەتۇززامان بېشىنى تۇۋەن سېلىپ: "ھەئە" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. "ئانداق بولسا، سەن نىمە ئۈچۈن قولىدىن ـ قولىغا ئوتۇپ، سېتىلىپ يۈرىسەن؟" دەپ سوراپتۇ شەررىكان. نۇزھەتۇززامان پۈتۈن بولغان ۋەقەنى، ئۇكىسى زۇئۇلماكاننىڭ كېسەل ھالدا قۇددۇستا قالغانلىغىنى، ئاچ قېلىپ، ئىش ئىزلەپ، كوچىغا چىققاندا، بەدىۋىنىڭ ئالداپ قولغا چۈشۈرگىنىنى، ئۇنىڭ سالغان ئازاپلىرىنى، ئاخىر سودىگەرگە سېتىلغانلىغىنى تولۇق سوزلەپ بېرىپتۇ، بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ، شەررىكان ئۇنىڭ ئوزىنىڭ سىڭلىسى ئىكەنلىگىنى چۈشۈنۈپتۇ ۋە ئىشىنىپتۇ. "قانداق قىلىپ مەن ئوز سىڭلىم بىلەن نىكاھلاندىم ـ ھە؟" دەپ

بىلەن قوشۇپ باغدادقا ئەۋەتسەك، بېشىمغا چۈشكەن كۈنلەرنى، بەدبۇينىڭ ئازاپلاپ كېلىپ سودىگەرگە ساتقىنىنى، سودىگەرنىڭ ساتقىنىنى، سېنىڭ مېنى ئازات قىلىپ ھاجىپقا نىكاھلاپ بەرگىنىڭنى ئېيتاتتىم". "ياخشى"، ــ دەپتۇ شەررىكان، قىزى قۇزىيە پاكانىنى قولىغا ئېلىپ ئۇنى سۈت ئانىسىغا تاپشۇرۇپتۇ. ئوزى دەمەشقىنىڭ خىراجىنى توپلاشقا كىرىشىپتۇ. ئۇنى ھازىرلاپ، ھاجىپقا تاپشۇرۇپ، كېنىزەك بىلەن بىللە باغدادقا ئېلىپ مېڭىشنى بۇيرۇپتۇ. "خوپ!" دەپتۇ ھاجىپ. شەررىكان ئۇنىڭغىمۇ، نۇزھەتۇززامانغىمۇ ئايرىم ــ ئايرىم مەپە تەييارلىتىپ بېرىپتۇ ۋە يولغا سالىپتۇ. شەررىكان ئاتىسىغا خەت يېزىپ، ئۇنى ھاجىپقا بېرىپتۇ. نۇزھەتۇززامان بىلەن خوشلىشىپ قايتىپتۇ. شەررىكان نۇزھەتۇززامانىدىكى قىزىنىڭ بوينىغا ئېسىلغان گەۋھەرنى نۇزھەتۇززاماندىن ئېلىپ، قايتىدىن ئالتۇندىن زەنجىر باغ بېكىتىپ. يەنە قىزىغا ئېسىپ قويۇپتۇ.

باغدادقا ماڭغانلار كۈن بويى يۇرۇپتۇ. گۈلەخچى بىلەن زۇئۇلماكانىمۇ ئۇلار بىلەن كېلىشكىنى بويىچە ھاجىپنىڭ كىشىلىرىگە قوشۇلۇپ، بىللە يولغا راۋان بوپتۇ، زۇئۇلماكان گۈلەخچىنىڭ ئىشىگىگە مىنىپ ئالغان ئىكەن. يولدا گۈلەخچىنىمۇ ئىشەككە مىنىشكە تەكلىپ قىپتۇ. "ياق مىنمەيمەن. سېنىڭ خىزمىتىڭدە پىيادە ماڭىمەن" دەپتۇ گۈلەخچى.

"سەنمۇ بىردەم مىنگىن" دەپتۇ زۇئۇلماكان قايتا تەكلىپ قىلىپ. "ئەگەر ھارسام مىنمەن" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ گۈلەخچى. "يۈرتۇمغا بارغاندا، سېنىڭ بۇ ياخشىلىغىڭنى تولۇغى بىلەن قايتۇرىمەن ئەي تاغا!..." دەپتۇ زۇئۇلماكان. ئۇلار شۇ يۇرگىنى بويىچە تاڭ ئاتقىچە مېڭىپتۇ. تاڭ ئېتىپ، كۈننىڭ نۇرى ئىسقىلقىنى

ئوتكۇزگەندىلا، ھاجىپ دەم ئېلىش ئۈچۈن يۆكلىرىنى چۈشۈرۈشكە بۇيرۇپتۇ، ئات-ئۇلاقلىرىغا ئارام بېرىپ، تاماق يېيىشىپ، ئاتلىرىنى سۇغۇرۇپ، يەم بېرىپ يەنە يولغا چۈشۈپتۇ. شۇنداق يۇرۇپ، ھەمات دېگەن شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ يەردە ئۈچ كۈن تۇرۇپ دەم ئاپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاك ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

يەتمىش بىرىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ئۇلار ھەماتتا ئۈچ كۈن تۇرۇپ يولغا چۈشۈپتۇ. بىر نەچچە كۈن يول يۈرۈپ، يول ئۈستىدە باشقا بىر شەھەرگە چۈشۈپتۇ. ئۇ يەردە ئۈچ كۈن دەم ئېلىپ تۇرۇپ، يەنە يولغا چۈشۈپتۇ. شۇنداق يول يۈرۈپ، دىيارى بەكرى شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ، باغدادنىڭ يېقىملىق شامىلى يۈزلەرنى سىپاپ-سىلاپ ئوتۇشكە باشلاپتۇ. زۇئۇلماكان ئاچىسى نۇزھەتۇززامانىنى ئەسلەپ، ئاتا-ئانىسىنى، تۇغۇلۇپ ئوسكەن ۋەتىنىنى بادىغا چۈشۈرۈپتۇ. ئاتىسى شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئالدىغا، ھەدىسى نۇزھەتۇززاماندىن ئايرىلغان ھالدا، قانداق كىرىپ بېرىشىنى بىلمەي يىغلاپتۇ. يۇرتىغا يېقىنلاشقانسېرى قايغۇسى ئېشىپ بېرىپتۇ. شۇ كۈنكى قونۇش ئۈچۈن چۈشكەن جايدا، ئۈيقىسى قېچىپ، پىغانى تېشىپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

تالڭ شامىلى بەر ماڭا، بۇيى گۈلستاندىن خەۋەر،
قۇلۇغۇمغا يېقىملىق ئۇ شىرىن زۇۋاندىن خەۋەر.
سېغىندىم ئاتا ـ ئانا، تۇغۇلغان يۇرتۇمنى مەن،
غېرىپلىقتا ئايرىلغان نۇزھەتۇززاماندىن خەۋەر.

* * *

بۇندىن ئارتۇق بولامدۇ؟ دوستلۇرۇم ئېيتىڭ چىدام؟!
ئىنتىزارلىڭ ماڭا، سەندىن خۇشخەۋەر يوق تا شۇدەم.
سورىسام بەردى جاۋاپ: "قىسقىدۇر ۋىسال چېغى."
ئېيتمىدى ھىجران تۇنىمۇ، "قىسقا" دەپ ھىچكىمۇ ھەم.

سەن مېنى كورگىن بۇرۇن، يەشتۇرۇپ تەندىن كىيىم،
تېرە يېپىشقان سۆڭەككە، "ئاھ" چىكەرمەن دەممۇ ـ دەم.
سورىساڭ: "بۇ قايغۇ ـ غەمدىن بولسەن ئازات قاچان؟"
ئېيتسەمەن مەن: "تا قىيامەت كۇنىگىچە يەتكەي بۇ غەم."

"دادۇ ـ پەرياتلىرىڭنى توختات! باشلىقىنىڭ چېدىرىغا يېقىن يەردە تۇرۇپتىمىز. ئۇلار ئاڭلاپ، ئازار بېرىپ قويمىسۇن" دەپتۇ گۈلەخچى. "يۇرەكتىكى دەرت ـ ئەلەمنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن، يەنە بىرەر شېئىر ئوقۇشنى خالايمەن" دەپتۇ زۇئۇلماكان. "ئەزبىرايى خۇدا، شەھرىڭگە يېقىنلىشىپ قالدۇق. مەن سەن بىلەن بىللە كېتىۋاتىمەن. يۇرتۇڭغا يەتكىچە ئارتۇقچە دادۇ ـ پەرياتنى بىر چەتكە قايرىپ قوي! كېيىن بىلگىنىڭنى قىل!" دەپتۇ گۈلەخچى. "ياق، يۇرەكتىكى ئىشتىياق ئوتىنى بېسىش ئۈچۈن بولسىمۇ، تېچلانمايمەن" دەپتۇ زۇئۇلماكان مۇڭلۇق بىر ئاھاڭدا.

كېيىن باغدادنىڭ يېزا قىشلاقلىرىغا نەزەر سېلىپ، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق تىكىلىپ قاراپتۇ. ئاي نۇرى سېپىلەڭگەن بۇ كېچىدە، نۇزھە ـ

تۇرزامانمۇ غېرىپلىقتا قالغان ئۇكىسىنى، ئاتا-ئانىسىنى، تۇغۇلۇپ ئوسكەن يەرلىرىنى ئەسلەپ، زادىلا ئۇخلىيالماپتۇ. ئۇياققا ئورۇلۇپ-بۇياققا ئورۇلۇپ، خىيال ئارىلاش ياتقان ئىسكەن. شۇ چاغدا ئۇ، زۇئۇلماكاننىڭ يىغى ئارىلاش ئوقۇغان شېئىرىنى ئاڭلاپتۇ:

ماڭا دەيسەن غېمىڭغا سەۋرى قىلغىن!
سەۋرى-تاقەت قالمىدى مەندە بىلگىن.
ئاتا-ئانا، ھەدەمسىز مەندە يوق جان،
يوق تىرىكلىك ئۇلارسىز مەندە بىلگىن.

* * *

يەمەندە توختىماي چاقماق چېقىلىدى،
بۇ مەجرۇھ تېنىمگە ئوتلار يېقىلدى.

چېقىندەك شۇ ھەدەمنى ئەسكە سالدى،
يۈرەكتە قايتىدىن ئوت ئەۋجى ئالدى.

تولغان ئاياق تۇتاتتى، ئۇ كەرەمدىن،
كۆڭلۈم قانداق تىلىنماس بۇ ئىلەمدىن؟

رەقىپ ماڭا بىكار گەپ-سوز قىلارسەن،
خۇدا شۇنداق سىنىسا سەنمۇ بىلەرسەن.

كۈلۈپ ماڭا بەخت باققان زامانى
كېتىپ، كويدۇردى كۆڭۈل ئاشيانى.

مېنى تاشلاپ ئەلەم ئوتىغا ھىجران،
ئاياققا غەم مېيىنى قۇيدى دەۋران.

ئولۇكتۇر، ئولۇكتۇر رۇھ، ئولۇك تەن.
قېنى ياشلىق كۈنۈم قايتمايدۇ ئەمدى،

غېرىپقا ھېچكىشى باقمايدۇ ئەمدى.
زامان نەزھەتىدىن مەن قېيىلدىم،
كوز يېشىم لېيىدىن غەمگە تېيىلدىم،

رەقىپلەر قىلىشتى زورلۇق ـ مالامەت،
گۇناسىز بېشىمغا سالدى قىيامەت.
ھاياتىمنى تاتلىق ئاندىن ئايرىدى،
ئومۇر خامىنىنى يەلگە سورىدى.

نۇزھەتۇززامانىنىڭ ئۇيقىسى قېچىپ، خىيال ئارىلاش ياتقان ئىكەن. يېراقتىن بىر تونۇش ئاۋازنىڭ شېھر ئوقۇغىنىنى ئاڭلاپتۇ. بىر چاغدا شېھر تۇگەپ، ئۇنىڭ "ئاھ" تارتقىنىنى ئاڭلاپتۇ.

زۇئۇلماكان شۇ مەھەلدە شېھرىنى تۇگىتىپ، "ئاھ!" ئۇرۇپ ھۇشىدىن كەتكەن ئىكەن. نۇزھەتۇززامان ئۇكىسىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئەركىن نەپەس ئاپتۇ. كېيىن تۇرۇپ شۇ شېھرنى ئوقۇپتۇ:

ئەي شامال، يەتسەڭ ئاڭا، مېنىڭ سالامىنى ئېيت!
چىن يۇرەكتىن يوللىغان ئوتلۇق كالامىنى ئېيت!
لۇتپى ئەيلەپ ئۇ، قۇياش سەندىن سورار بولسا مېنى،
ئاھ... ئۇرۇپ تۇنلەر بويى قىلغان پىغانىنى ئېيت!

كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، خىزمەتچىسىنى قېچقىرىپتۇ. "لەببەي، نېمە خىزمەت بار؟ ئەي مەلىكەم" دەپتۇ خىزمەتچى كېلىپ. "سەن بېرىپ، بايارلىقتا مەندىن بۇرۇن شېھر ئوقۇغان كىشىنى قېچقىرىپ كەل!" دەپ بۇيرۇپتۇ ئۇ خىزمەتچىسىنى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

يەتمش ئىككىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

نۇزھەتۇززامان خىزمەتچىسىنى قىچقىرىپ: "شەھەر ئوقۇغان كىشىنى تېپىپ كەل!" ـــ دەپ بۇيرۇپتۇ. "مەن ھېچ نېمىنى ئاڭلىمىدىم. ھېچكىمنى تونىمايمەن. ۋاقىت كېچە، ھەممە ئۇيقىدا" دەپتۇ خىزمەتچى. "ھازىر كىم ئويغاق بولسا، شەھەرنى ئوقۇغان كىشى شۇ، شۇنى ئېلىپ كەل!" دىگەن بۇيرۇقنى بېرىپتۇ نۇزھەتۇززامان. خىزمەتچى بېرىپ، ئادەملەرنى كوزدىن كوچۇرۇپتۇ. گۈلەخچىدىن باشقا ئويغاق كىشىنى ئۇچراتماپتۇ. چۈنكى، زۇئۇلماكان ھۇشسىز ياتقان ئىكەن. گۈلەخچى ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ئادەمنى كورۇپ ئەنسىرەپتۇ. "شەھەرنى سەن ئوقۇدۇڭمۇ؟ مەلىكىمىز ئاڭلاپتۇ!" دەپتۇ خىزمەتچى. گۈلەخچى خىيالىدا "مەلىكە شەھەرنى ئاڭلاپ ئۇخلىيالماي ئاچچىغلانغان بولسا كېرەك" دەپ چوچۇپتۇ. "ئەز-بىرايى خۇدا، شەھەر ئوقۇغان مەن ئەمەس" دەپ قەسەم ئىچىپتۇ گۈلەخچى. "بولمىسا كىم ئوقۇدى؟ شۇنى ماڭا كورسەت. سەن ئەلۋەتتە بىلسەن. چۈنكى، ھازىر سەنلا ئويغاقكەنسەن؟!" دەپتۇ خىزمەتچى. گۈلەخچى ئۇزىچە: "بۇ خىزمەتچى زۇئۇلماكانغا بىرەر زىيان يەتكۈزمىگەندى؟" دەپ ئەنسىرەپ، "بىلمەيمەن" دەپ جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ. خىزمەتچى ئۇنىڭغا: "يالغان ئېيتىۋاتسەن. بۇ يەردە سەندىن باشقا ئويغاق كىشى يوق، بەس! ئانداق بولغاندىن كېيىن، ئەلۋەتتە سەن بىلسەن" دەپتۇ. "خۇدا ھەققى، توغرىسىنى ئېيتسام، يولدىن

ئوتوپ كېتىۋاتقان يولۇچى ئوقۇدى. ئۇنىڭ ئاۋازى مېنىمۇ چوچىتىپ. ئۇيقىدىن ئويغۇتىۋەتتى"، ــ دەپتۇ گۈلەخچى قۇتۇلۇش نىيىتىدە. "ئۇنى تونۇساڭ، ماڭا كورستىپ قوي! ئوتوپ كېلىپ، مەلىكىنىڭ چېدىرى يېنىغا ئېلىپ بارىمەن ياكى ئۇزەڭ ئېلىپ بار" دەپتۇ خىزمەتچى. "ئۇنداق بولسا، سەن كېتىۋەر؛ بۇ نوۋەت يەنە ئوقۇپ ئوتسە، ئۇنى ئۇزۇم ئوتوپ ئېلىپ بارىمەن"، ــ دەپتۇ گولەخچى. خىزمەتچى ماقۇل بولۇپ، ئوز يولىغا قايتىپتۇ، بىرىپ مەلىكىسىگە ۋەقەنى بايان قىپتۇ: "شەھرنى باشقا بىر يولۇچى ئوقۇپ، بۇ يولدىن ئوتكەن ئىكەن، ئۇنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن".

مەلىكە بۇ گەپنى ئاڭلاپ، جىم بوپتۇ.

زۇئۇلماكان بىر ئازدىن كېيىن ھۇشىغا كەپتۇ. ئاي ئورلەپ قالغان ئىكەن، تاڭ شامىلى ئۇنى ئەركىلىتىپ، ئۇنىڭ غەم ـ ئەلەملىرىنى يەنە قوزغاپتۇ. زۇئۇلماكان بىر نەرسە ئوقۇشقا راسلىنىپ، ئاۋازىنى ئوزەپتۇ. "نىمە قىلماقچىسەن؟" دەپتۇ گۈلەخچى. "كوكۇل ئوتلىرىنى ئوچۇرۇپ، ئوزەمنى بىر ئاز تىنجىتىشنى خالايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، يەنە بىرەر شەھەر ئوقۇماقچىمەن"، ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان. "بايا تېنى بېرى بۇ يەردە بولۇپ ئوتكەن ئىشتىن خەۋىرىڭ يوق، خىزمەتچىنى ئاران يولغا سېلىپ، سېنى ئولۇمدىن قۇتقازدىم" دەپتۇ گۈلەخچى. "قېنى ئېيتقىنا، نىمە ۋەقە بولدى؟" دەپ سوراپتۇ زۇئۇلماكان. "ئەي خوجام، سەن يەردە ھۇشسىز ياتقان ۋاقتىڭدا، بىر خىزمەتچى يېنىمغا كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا رۇم ياغىچىدىن ئىشلەنگەن ئۇزۇن كالتەك بار ئىدى. ئۇ، ھەممە ئادەملەرنى كوزدىن كوچۇرۇپ، شەھەر ئوقۇغان كىشىنى ئىزلىدى. ئادەملەر ئۇخلاپ ياتقان ئىدى. مەندىن باشقا ئويغاق كىشى تېپىلمىغاندىن كېيىن،

مەندىن شېھر ئوقۇغان كىشىنى سوردى ۋە ئۇنىڭ كىملىگىنى دەپ بېرىسەن دىدى. مەن، بىر يولۇچى ئادەم ئوقۇدى، دەپ جاۋاپ بەرگەن ئىدىم. ئۇ قايتىپ كەتتى. خۇدا مېنىمۇ، سېنىمۇ ئۇنىڭدىن ئامان ساقلاپ قالدى. بولمىسا، ئولگەن بولاتتىم. ئەگەر يەنە شېھر ئوقۇسا، بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئېلىپ بار! دىدى."

بۇ سوزنى ئاڭلاپ زۇئۇلماكان يىغلاپتۇ. "مېنى شېھر ئوقۇشتىن كىم توسالايدۇ؟ ئوقۇۋېرىمەن. بېشىمغا كەلگىنىنى كورىمەن. شەھـ رىمگە يېقىنلاپ قالدىم. ئەمدى يەنە كىمدىن تارتىناي!" ــ دەپتۇ ئۇ زەردە بىلەن. "سېنىڭ مەقسىدىڭ ئوزەڭنى ھالاكەتكە تاشلاشمۇ؟" دەپ سوراپتۇ گۇلەخچى. "مېنىڭ دەردىمگە شېھر ئوقۇشـ تىن باشقا چارە يوق!" دەپتۇ زۇئۇلماكان. "مېنىڭ مەقسىدىم سېنى ئوز شەھرىڭگە ساق ـ سالامەت يەتكۈزۈپ، ئاتا ـ ئاناڭنىڭ قولىغا ئامان ـ ئېسەن تاپشۇرۇش ئىدى. لېكىن، شۇ سائەتتىن باشلاپ، مېنى ئوزەڭدىن ئايرىلىشقا مەجبۇر قىلدىڭ. بىر يېرىم يىلدىن بېرى مەن بىلەن بىللە بولدۇڭ، مەندىن ساڭا، سەندىن ماڭا ھېچقانداق زىيان يەتمىگەن. يول ئازاۋىدىن، ئۇيقۇسىزلىقتىن يامان چارچىغان ئىدۇق. باشقىلارمۇ ھارغان ئىدى. دەم ئېلىپ تېچقىنا ئۇخلاشلىرى زورۇر ئىدى، شۇنداق چاغدا، سېنى شېھر ئوقۇشقا نىمە مەجبۇر قىلدىڭ ـ تاڭ؟!" دەپتۇ گۇلەخچى بوغۇلۇپ ـ تېرىكىپ. "ماڭا شېھىردىن باشقا نەرسە ئارام بەرمەيدۇ. مەن سوزۇمدىن يانمايمەن. شېھر ئوقۇيمەن" دەپتۇ زۇئۇلماكان. ئۇ، ھايجانلانغاـ لىغدىن، ئوزىنى باسالماپتۇ. دىلىدىكى پىغانلىرىنى تىزىپ، شېھر ئوقۇپتۇ:

دىل، بار، سالام قىل ئاستانىسىغا،

"ھە" دىسە زارە جانانىسغا.

تۇن دەھشتى گەر كۆتلۇكنى باسسا،
مەشئەل ياق ئىشقىدىن كاشانىسغا.

چېچى ئەلندەك تولغانسا قورقما!
سۇرگىل لېۋىكنى سەدانىسغا.

جەننەت ئورۇدۇم سەندىن يۇزۇمنى،
سەن تەك ئەمەس ۋەسلى شادانىسغا.

بولمسا ۋەسلى، تاڭنىك ئۇمىدى،
تولغاي زەھەر ئومۇر پەيمانىسغا.

كېيىن يەنە ئىككى بېيىت ئوقۇپتۇ:

ياشار ئىدۇق جاھاندا، بىزگە خىزمەتكار ئىدى دەۋران،
ۋەتەندە قايغۇسىز ئويناپ ياشايتتۇق، خوش ـ خۇرام شادان.
قېنى كىم بەرگەي ماڭا ئەمدى، خۇش ـ بەخت ماكانمنى،
بەختلىك ئىدى ئاندا زۇئۇلماكان بىلەن نۇزھەتۇززامان.

* * *

ئوقۇغانمۇ سەن پىراق دەرسىنى،
لەيلى ـ مەجنۇننى شۇ خاراپ قىلدى.
نۇزھەتۇززامان ھەدەمدىن ئايرىپ،
زۇئۇلماكاننى ناتىۋان قىلدى.

زۇئۇلماكان بۇ شېئىرنى تۇگىتىپ، ئۇچ قېتىم قاتتىق "ئاھ" تارتىپ، ھوشسىزلىنىپ يەرگە يىقىلىپتۇ. گۇلەخچى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە يەڭگىل بىر تونىنى يېپىپ قويۇپتۇ. نۇزھەتۇززامان ئۇكىسىنىڭ ئىسمى ۋە مەنزىلىدىن ئەسلەپ ئوقۇغان شېئىرنى

ئاڭلاپ يىغلاپ تاشلاپتۇ ۋە خىزمەتچىسىنى قىچقىرىپ: "لەنەت ساڭا، ئەي خادىم! سەن ئېيتقان يولۇچى يېقىن بىر يەردە يەنە شېھىر ئوقۇدى. ئۇزەكمۇ ماڭا قارىغاندا سىرتتا ئۇنىڭغا يېقىنراقتا تۇرىسەن! مېنىڭدىن ياخشىراق ئاڭلىغانسەن. ئەزبىرايى خۇدا، ئەگەر ئەمدى تېپىپ ئېلىپ كەلمىسەڭ، ھاجىپنى ئويغىتىمەن. قاشاڭلىغىڭ ئۇچۇن، سېنى ئۇرۇپ جازالاپ، كۈشتىن ھايدايدۇ. مە، بۇ يۈز دىنارنى ئال! شۇ يولۇچىنى تاپ! ئۇنىڭغا ياخشى ۋە چىرايلىق سوزلەرنى ئېيتىپ، ئۇزەڭ بىلەن بىللە ئېلىپ كەل! ئەگەر كەلگىلى ئۇنىمىسا، مانا بۇ خالتىدىكى مىڭ دىنارنى ئۇنىڭغا بەر! ئۇنىڭغىمۇ كونىسە، زورلاپ ئاۋارە بولماي، تۇرغان جايىنى، ھۇنىرىنى، قايسى شەھەردىن ئىگەنلىگىنى بىلىپ كەل! كېچىكمە، تېز بول! ئەزىمىلىك قىلما!" دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

يەتمىش ئۇچىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

نۇزھەتۇززامان شېھىر ئوقۇغان كىشىنى تېپىپ كېلىش ئۇچۇن ئەۋەتكەن خىزمەتچىسىگە ئادەملەر ئارىسىغا بېرىپ، تېپىپ يۇمشاق گەپ، سىلىق مۇئامىلە بىلەن ئېلىپ كېلىشنى تاپىلاپتۇ. ئۇ، كارۋانلار ئارىسىدىن شېھىر ئوقۇغان كىشىنى تېپىشقا كىرىشىپتۇ. قارىسا، ئادەملەر ئۇخلاۋاتقان ئىكەن. ھەممىسىنىڭ ئۇستىگە بېرىپ، بىرەر ئويغاق

كىشىنى ئىستەپ تاپالماپتۇ. ئۇ، شۇنداق بىرمۇ-بىر قارا
يۇرۇپ، ئاخىرى گۈلەخچىنىڭ يېنىغا بېرىپ قاپتۇ. قارىسا، ت
يالاڭباشتاق ئولتۇرغان. ئۇنىڭ يېڭىدىن تارتىپ: "شەھرنى سە
ئوقۇدۇڭمۇ؟" دەپ سوراپتۇ خىزمەتچى.

گۈلەخچى ئۇنىڭدىن قورقۇپ: "ياق شەھر ئوقۇغان مەن ئەمەس
خۇدا ھەققى مەن شەھر ئوقۇمۇدۇم. ئەي ئىزىزىم، يېڭىمنى قويۇ
بەر، مەن بىچارە ئادەم"، ــ دەپتۇ. "ئانداق بولسا، شەھرنى ئوقۇ
غان كىشىنى كورستىپ قوي! ئەگەر كورستىپ قويمىساڭ، مە
سېنىڭ يېڭىنى قويۇپ بەرمەيمەن. چۈنكى، بۇ ئەتراپتا مە
سېنىڭدىن بولەك بىرەر ئويغاق كىشىنى تاپالمىدىم. مەنمۇ شەھ
ئوقۇغان ئادەمنى تاپمىغىچە مەلىكەم ئالدىغا بارمايمەن" دەپتۇ خىز
مەتچى ئاچچىغلىنىپ. گۈلەخچى زۇئۇلماكاندىن ئەنسىرەپ، قاتتىق
يىغلاپتۇ:

"خۇدا ھەققى، شەھر ئوقۇغان مەن ئەمەس. يولۇچى بىر كىشى
شەھر ئوقۇپ يېنىمىزدىكى يولدىن ئوتتى. مېنىڭ يېڭىمنى قويۇپ
بەرگىن! مېنىڭ ئۆۋالىمغا قالما! دەمەشقتىن تارتىپ سىلەر بىلەن
بىللە كېلىۋاتقان قۇددۇسلىق مۇساپىرمەن. سەن مېنىڭ تۇرغان
يېرىمنى ئوبدان بىلىۋالدىڭ! ئەتراپتا يولتۇزدەك تۇرغان گۈزەتچە
لەر مېنىمۇ سرتقا چىقارمايدۇ. مەنمۇ بۇ يەردىن قېچىپ چىقىپ
كېتەلمەيمەن" دەپتۇ. "ئانداق بولسا، مەن بىلەن بىللە مەلىكەم
نىڭ يېنىغا بار! ئۇنىڭغا مۇشۇ گەپنى ئوز تىلىڭ بىلەن سوزلەپ
بەر!" دەپتۇ خىزمەتچى. "ئوزەڭمۇ كورۇپ تۇرۇپسەن. بۇ كېچە
بۇ يەردىن سرتقا قاراپ ماڭغان كىشىنى كۈزەتچىلەر بۇلجۇتماي
تۇتىدۇ. سەن خاتىرجەم بول! ئوز جايىڭغا قايتقىن. ئەگەر بۇ

قېتىم يەنە بىرەر كىشىنىڭ شېھر ئوقۇغىنىنى ئاڭلىساڭ، ئۇنىڭ يېنىدا ياكى يېراقتا بولۇشىغا قارىماي، توپ تۇغرا مېنىڭ قېشىمغا كەل! باشقا كىشىنى ئىستىمەي، مېنى تاپ! خالىغىنىڭنى قىل!" دەپ خىزمەتچىنىڭ باش-كۆزىنى سىلاپ، قوللىرىغا سۆيۈپ تۇرۇپ يېلىنىپتۇ.

ئۇنىڭ سوزىگە خىزمەتچىنىڭ دىلى يۇمشاپتۇ. رەھمى كېلىپ، يىگىنى قويۇپ بېرىپ ئارقىسىغا قايتىپتۇ. ئازراق يۇرۇپ مەلىكىنىڭ قېشىغا قۇرۇق سوز بىلەن بېرىشتىن قورقۇپتۇ. گۈلەخچىغا يېقىن بىر جايغا بېرىپ، يۇشۇرۇنۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

گۈلەخچى زۇئۇلماكانىنى ھۇشىغا كەلتۈرۈپ، يولەپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئۇنىڭغا: "بېشىڭنى كوتۇرۇپ ئولتۇرغىن. ساڭا مەن باباتىدىن بېرى بولۇپ ئوتكەن ئىشنى ئېيتىپ بېرەي" دەپتۇ. "مېنى تېچ قوي!—دەپتۇ زۇئۇلماكان تېرىكىپ،—شەھرىمگە يېقىن يەرگە كېلىپمۇ قورقامدىمەن؟" "نىمىشقا سەن بۇنچە كورەڭلەيسەن. ھېچ كىمدىن تەپ تارتمايسەن. مەن ئوز جېنىمغا قارىغاندا سېنىڭ جېنىڭدىن بەكرەك غەم يەپ، ئەنسىرەيمەن. ئەمدى شەھرىڭگە كىرگىچە، يەنە شېھر ئوقۇماسلىغىنى ئوتۇنۇپ سورايمەن. سېنى مەن بۇنداق سوزگە كىرمەيدىغان كىشى دەپ ئويلىمىغان. ئۇ يەردە ھاجىپىنىڭ خوتۇنى سېنىڭ شېھر ئوقۇپ ئۇيقىسىنى قاچۇرۇۋاتقانلىغىدىن غەزەپلىنىۋېتىپتۇ. بۇ يەرگە شېھر ئوقۇغان كىشىنى ئىستەپ، ئۇنىڭ خىزمەتچىسى بىرقانچە قېتىم كېلىپ، سۇرۇشتۇرۇپ كەتتى. ئۇ، يولدا ئېزىلىپ، چارچاپ كېلىپ، بۇ يەرگە دەم ئېلىشقا چۈشكەن. سەن شېھر ئوقۇپ، ئۇنى ئۇخلاتمىساڭ بولامدۇ؟ ئەمدى ئۇنىڭ ئادىمى كەلسە ماڭا ياخشىلىق يوق" دەپتۇ تېرىكىپ-بوغۇلۇپ.

زۇئۇلماكان گۈلەخچىنىڭ سوزىگە قۇلاق سالماپتۇ. ئۇچىنچى نوۋەت ئاۋازىنىڭ بېرىچە ۋاقىراپ شېىر ئوقۇشقا باشلاپتۇ:

ئاشقلارغا سوزلىمەس ئېقىللىق ئىنسان،
غەرق بولۇشتىن قورقماس قاينامدا ياتقان.
زالىم بويىسا مەيلى قانغا قولىنى،
ۋەتەن ئىشقى دەردىمگە بېرىدۇ دەرمان.

• • •

دۇنيا كوزۇمگە قارا بولۇپتۇر،
غەيۋەتچى تىلى بالا بولۇپتۇر.

گايىدا ئوزى چۇشەنمەي ئەسلا،
غەيۋەتتە سالار بېشىمغا غەۋغا.

غەيۋەتچى دىدى:"سېنى ئۇنۇتتى"،
دىدىم: "ۋەتەن ئىشقى جېنىمغا ئوتتى".

دىدى: "بۇ نېچۇك ھۇسنىدە تەنها؟"
دىدىمكى: "دىلىمدا ئىشقىدۇر پەيدا".

دىدى ئۇ:"قانداقچە ساڭا بۇ ئەلا؟"
دىدىم مەن: "ھېچقاچان ئەمەسمەن گۇمراھ".

باغرىم قېنىنى يۇتاي سۇبھى-شام،
لەنەت دەڭ ماڭا ئۇنى ئۇنۇتسام.

ئىشقى تېنىمدە ياندۇردى ئاتەش،
غەيۋەتچى تىلىدىن دىلىم بولدى غەش.

غەيۋەتچى مېنى قىلۇر گۇناكار،
دىلىمدىن ئاڭا نەپرەتلەر ياغار.

زۇئۇلماكانىڭ شېىر ئوقۇغىنىنى خىزمەتچى موكۇنىگەن جايىدا

ئاغلاپتۇ ۋە ئوبدان كورۈۋاپتۇ. يىگىت شەھرىنى تۇگىتىشى بىلەنلا، خىزمەتچى ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بوپتۇ. گۈلەخچى ئۇنى كورۈش بىلەنلا، ئوزىنى چەتكە ئايتۇ ۋە ئېھتىيات بىلەن ئۇلارنى كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ. "سالام! ئەي ئۇلۇغ خوجام" دەپتۇ خىزمەتچى زۇئۇلماكانغا يېقىن كېلىپ.

"ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام!" دەپتۇ زۇئۇلماكان خىزمەتچىنىڭ سالىمىغا جاۋاپ بېرىپ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

يەتمىش توتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"ئەي خوجام، مەن بۇگۈن كېچە سىزنى ئىستەپ بۇ يەرگە ئۇچ قېتىم كەلدىم. مەلىكەم سىزنى قىچقىرىۋاتىدۇ" دەپتۇ خىزمەتچى.

"ئۇ مەلىكىنىڭ ئوزى كىم؟ قەيەرلىك؟ مېنى بۇ يەرىم كېچىدە نېمە ئۈچۈن قىچقىرىدۇ؟ خۇدا ئۈنىڭ ئوزىنىمۇ، ئېرىنىمۇ لەنەتكە دۇچار قىلسۇن!" دەپتۇ زۇئۇلماكان تىترەك ئاۋاز بىلەن. ئاندىن خىزمەتچىگە دۇق قىپتۇ. لېكىن خىزمەتچى ئۇنىڭغا قارشى بىرەر ئېغىزمۇ جاۋاپ قايتۇرماپتۇ. چۈنكى، مەلىكە ئۇنىڭغا يېقىملىق مۇئامىلە قىلىشىنى، رورلۇق بىلەن ئەمەس، ئوز خاھىشى بىلەن ئېلىپ كېلىشىنى، ئەگەر ئۇ، كېلىشكە ئۇنىمسا، خالتىدىكى مىلىڭ تىللا پۇلىنى ئۇنىڭغا بېرىشنى بۇيرۇغان ئىدى. خىزمەتچى ناھايىتى

ياخشى مۇئامىله بىلەن يۇمشاق سوز باشلاپتۇ: "ئەي خوجام، مەن سائا گۇنا قىلغىنىم يوق. سېنى خاپىمۇ قىلمىدىم. مەقسەت پەقەت مۇبارەك قەدەمىڭنى مەن بىلەن بىللە مەلىكەم ھۇزۇرىغا يەتكۈزۈپ بېرىش. كېيىن يەنە ساق-سالامەت ئوز جايىڭغا قايتىپ كېلىسەن. بىزدە سەن خوش بولغىدەك بىر مەلۇمات بار. خالاس."

بۇ سوزنى ئاڭلاپ، زۇئۇلماكان ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئادەملەر ئارىسىدىن ئوتۇپ، مەلىكىنىڭ چېدىرى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. گۈلەخچىمۇ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپتۇ. ئۇ، ئوز ئىچىدە يىگىتكە ئېچىنىپ: "ئاپلا، ياش يىگىتكە ئوۋال بولدى، ئەتىلىككە دارغا ئېسىلمىغدى؟" دەپتۇ گۈلەخچى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن خېلى بىر يەرگىچە ئەگىشىپ بېرىپتۇ. كېيىن بىردىنلا: "سېنىڭ شېھر ئوقۇغىنىڭنى مانا بۇ كىشى بىزگە دىدى دەپ، مېنى گۇۋاچىلىققا كورسەتسە. قانداق ئۇياتلىق ئىش بولىدۇ-ھە؟" دىگەن خىيالغا كېلىپ، شۇ ئىزىدا توختاپ قاپتۇ. زۇئۇلماكان خىزمەتچى بىلەن مەلىكىنىڭ چېدىرىغىچە بېرىپ، ئۇنىڭ يېنىدا توختاپتۇ. خىزمەتچى نۇزھەتۇززامان ھۇزۇرىغا كىرىپ: "سىزنىڭ دىگىنىڭىز بويىچە، شېھر ئوقۇغان كىشىنى تېپىپ كەلدىم. ئۇ چىرايلىق، كېلىشكەن بىر ياش يىگىت بولۇپ، كورۇنۇشىدىن ئۇلۇغۋار ئادەمدەك قىلىدۇ" دەپتۇ. نۇزھەتۇززامان خىزمەتچىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، تەمتىرەپ كېتىپتۇ. "ئۇ يىگىتكە يەنە بىرەر شېھر ئوقۇشنى ئېيتقىن. ئۇنىڭ شېھرىنى يېقىندىن تۇرۇپ ئاڭلاي!" دەپتۇ ۋە ئىسمىنى ھەم شەھرىنى سوراشنى ئېيتىپتۇ.

خىزمەتچى زۇئۇلماكاننىڭ يېنىغا چىقىپ: "يېڭىدىن يەنە بىرەر

شەھەر ئوقۇغىن، مەلىكەم قۇلاق سېلىپ تۇرۇپتۇ. ئوز قۇلىغى بىلەن ئاڭلىماقچى. كېيىن، ئىسمىڭنى، شەھرىڭنى ۋە ئەھۋالىڭنى سوزلە! مەلىكەم ئاڭلىسۇن. ئۇ، مانا شۇ چېدىرنىڭ ئىچىدە، ساڭا يېقىن كېلىپ تۇرۇپتۇ" ــ دەپتۇ. "خوپ! ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان خوشاللىق بىلەن، ــ ئەمما، مېنىڭ ناممنى سوريدىڭ. مېنىڭ ئىسمىم ئۇنتۇلغان. بارلىغىم يوقلۇققا يۇز تۇتقان، كورۇۋاتقىنىمنى؟ قەددىم پۇكۇلگەن. مېنىڭ ھىكايەم يىڭنە بىلەن كوزنىڭ ئېقىغا يېزىلسا ئەرزىگىدەك. ئوزەم ناھايىتى كوپ ئىچىپ نىمە قىلىشنى بىلمەي، پىكىر دېڭىزىغا چومگەن مەستەك، پۈتۈنلەي ئوزەمنى يوقاتقان، ھەممە نىمەمدىن ئايرىلغان كىشىمەن".

بۇ سوزنى ئاڭلاپ، نۇزھەتۇززامانىڭ دىلى ئېرىپ، ئوزىنى تۇتالماي، ناھايىتى قاتتىق يىغلاپتۇ. ئۇنىڭ يىغىسى، "ئاھ ـ ۋاھى" بارغانسېرى ئەدەپ كېتىپتۇ. "كىمدىن ئايرىلغىنىنى سورا، بەرەر يېقىن كىشىسىدىن ئايرىلغان بولمىسۇن يەنە؟" ــ دەپتۇ ئۇ خىزمەتچىسىگە. خىزمەتچى يىگىتكە نۇزھەتۇززامانىڭ ئېيتقان سوئالىنى دەپتۇ. "ھەممىسىدىن ئايرىلغانمەن. بولۇپمۇ دۇنيا مېنى ئەڭ مەھرىبان ئاتا ـ ئانامدىن، تۇغۇلغان يۇرتۇمدىن، ئەڭ سۈيۈملۇك ئاچامدىن ئايرىغان" دەپتۇ زۇئۇلماكان. نۇزھەتۇززامان ئۇنىڭدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "خۇدا خالسا، يوقاتقان نەرسىلىرىڭنى تاپىسەن. دوستلىرىڭ بىلەن بىللە بولىسەن!" دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

يەتمىش بەشىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

نۇزھەتۇززامان ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ: "ئايرىلغان كىشىلىرىگە چوقۇم يېتىشسەن، ـــ دەپتۇ ۋە كېيىن خىزمەتچىسىگە قاراپ، ـــ پىراق توغرىسىدا شىكايەتنى ئاساسى مەزمۇن قىلىپ بىر شەھەر ئوقۇسۇن دەپ ئېيتقىن" دەپ بۇيرۇپتۇ. ئۇ، زۇئۇلماكانغا مەلىكىنىڭ ئىلتىماسىنى يەتكۈزۈپتۇ. نۇزھەتۇززاماندىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، زۇئۇلماكان نەپەسنى رۇستلاپ، توۋەندىكى شەھرنى ئوقۇپتۇ:

مەھبۇبلار سۇلتانىغا ئىشقىدىن ئەرز ئەيلىدىم،
سەنسىز يەڭدى مېنى دوستلىرىمنىڭ ئىشقى دەپ.
گۈل يۈزلىرىڭ ئارزۇسى مېنى يېرىم جان ئەيلىدى،
ئەقلى ـ ھۇشۇمنى ئېلىپ دىۋانىدەك قىلدى ھەجەپ.
سەنسىز مەن بولدۇم غېرىپ، بۇلبۇلدەك باغدىن جۇدا،
مەيلى ئولتۇرسە مېنى ئاشقى ـ بىچارە دەپ.

• • •

ئاڭا دوستۇر ھەمىشە ئىشقى ـ نادامەت،
قىلۇرمەن ھىندۇ مەسكىننى ھورمەت.
ئۇنىڭ ئىشقىدەك سۇيگۈ يوقتۇر جاھاندا،
نە ئەتە دەر، نە ئىندىن بۇ مۇھەببەت.

گۈزەل ھىندۇ ببسپ ئوتكەن بۇ تۇپراق،
كوزۇمگە تۇتىيادۇر تا قىيامەت.

ئىگىز يەرگە چىدىر تىككەن گۈزەلگە،
سالام يوللاپ تىلەيمەن بەخت-سائادەت.

ئېزىز دوستلار، ياخشىراق بىر قونالغۇ
تېپىلماس، شۇندا قىلسام ئىستىقامەت.
كۆكۈل دائىم ئۇنىڭ ئىشقى بىلەن دوست،
سوراسائىلار دىلىمدىن، بۇ ھەقىقەت.
جاھان لەززەتلىرىن ياغدۇر بۇلۇتتىن،
چاقماق چاقسۇن سىلىپ كۆكۈلگە دەھشەت.

زۇئۇلماكان شېئىرنى ئوقۇۋاتقاندا، نۇزھەتۇززامان چىدىرنىڭ پەردىسىنىڭ بىر تەرىپىنى ئاستا كوتۇرۇپ، ئۇنىڭغا قاراپتۇ. كوزى زۇئۇلماكانىنىڭ كوزىگە چۈشۈش بىلەن ئۇنى تونۇپتۇ: "ئەي ئۇكام، زۇئۇلماكانمۇ سەن؟" دەپ ۋاقىراپتۇ، نۇزھەتۇززامان خوشلىغىدىن.

زۇئۇلماكانمۇ نۇزھەتۇززامانىنى ئاۋازىدىن تونۇپتۇ. "ئەي مەلىكەم. سەن مېنىڭ ئاچام نۇزھەتۇززامانمۇ؟ــ دەپ تولاپتۇ. نۇزھەتۇززامان زۇئۇلماكانغا ئوزىنى ئېتىپتۇ. زۇئۇلماكان ئاچسىنىڭ بېشىنى سىلاپتۇ. شۇ ئەھۋالدا ھەر ئىككىسى ھۇشىدىن كېتىپتۇ، يەرگە يىقىلىپتۇ. خىزمەتچى ئۇلارنى بۇ ئەھۋالدا كورۇپ، ھەيران بولۇپ قېتىپ قاپتۇ. ھۇشلىرىغا كەلگىچە ئۇلارنىڭ بېشىدا نىمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرۇپتۇ. ھۇشىغا كەلگەندىن كېيىن، نۇزھەتۇزـ زامان ناھايىتى سۇيۇنگىنىدىن، غەم تېغىنى تاشلىغاندەك، ئوزىنى يىنىك سېزىپتۇ. ھەسرەتلىرى بۇلۇتتەك تارقىلىپ، دىلى شاتلىققا چومۇپ، مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

بۇ مۇبارەك ئۇچرۇشۇش ياخشى بىر پال،
كورۇندى كوزۇمگە يورۇق ئىقبال.

خۇداغا شۈكرىكىم مەندەك غېرىپنىڭ،
تەشنا لېۋىمگە تەگدى گويا شىرىن بال.
چۈشۈمۈ، ئوڭۇمۇ؟ بىلەلمىدىم مەن،
ھازىر ماڭا يۈزلەندى ياخشى ئەھۋال.

• • •

دەۋر مېنى قىيناشقا قەسەم قىلغاندى،
توۋە قىلسۇن قەسمى ئۇزىگە ياندى.
بەخت كۈلدى، ۋاپا قىلدى بۇگۈن جانۇ ـ جاھان،
شاتلىق ئېلى پىشانە شورۇمنى ئالدى.

گۈلىيار ئېيتىك چالغۇچىنى قىلىپ سىز ئويغاق،
مەيگە تولغان ئاياقمۇ قولۇمغا ياندى.
جەننەت دىسە، بىكار سوز دەپ، قويمىغان كوڭۈل،
ئىچىپ مەينى بۇ كەۋسەرگە دىلممۇ قاندى.

بۇنى ئاڭلاپ، زۇئۇلماكان ئاچسىنى ئەركىلىتىپتۇ. ھەددىدىن ئارتۇق شاتلىنىپ، ئىككىسىنىڭ كوزى خوشاللىق يېشىغا تولۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىككىسى بىرلىكتە شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئېچىندىم بېشىمغا چۈشكەندە ھىجران،
كوزۈمدىن ئاقتى ياش ئورنىغا قان.
قارا كۈن ئىچىدە كەلسە شاتلىق،
ئوتەر تىلدىن ـ تىلغا مىسلى داستان.

بۇگۈن خوشاللىق كۈنى يېتىشتى،
بۇ زور سۈيۈنۈش قەلبىمنى تەشتى.
كوزلەرگە ئادەت ئىكەن ياش توكۈش،
ئەلەمگىمۇ، شاتلىققىمۇ ياش توكۈشتى.

ئاچا-ئۇكا بىرمۇنچە ۋاقىت چېدىر ئىشگىدە ئولتۇرۇشۇپتۇ. كېيىن نۇزھەتۇززامان ئۇكىسىغا:

"ئورنۇڭدىن تۇرغىن، چېدىر ئىچىگە كىرەيلى، بېشىڭدىن ئوت-كەنلەرنى سوزلە! مەنمۇ بېشىمدىن ئوتكەن سەرگۈزەشتىسىنى سوز-لەپ بېرىمەن" دەپتۇ. "ئاۋال سەن سوزلەپ بەرگىن!" دەپتۇ زۇئۇلماكان.

نۇزھەتۇززامان قۇددۇستىكى خانلىق سارايىدىن ئىش ئىزلەپ كوچىغا چىققاندىن باشلاپ، بېشىغا چۈشكەن ئايرىلىشنىڭ دەرت-ئەلەملىرىنى، سادىر بولغان ۋەقەلەرنى، بەدىئىنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپ تارتقان كۈلپەتلىرىنى، سودىگەرنىڭ بەدىئىدىن قانداق يوللار بىلەن سېتىپ ئالغىنىنى ۋە ئاخىر ئاكىسىغا سېتىلغانلىغىنى، شەرىكان ئۇنى سېتىپ ئېلىپ، ئازات قىلىپ ھاجىغا نىكاھلاپ بەرگەنىنى، ئاتىسى شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئوغلى شەرىكانغا خەت يازغىنىنى، ئۇ خەتتە ئوزىنى باغدادقا ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلغىنىنى سوزلەپ كېلىپ: "بىز باغدادتىن ئاتىمز ئالدىدىن بىللە چىققان ئىدۇق. ئىككىمزنى قايتا دىدار كورۇشتۇرگەن، ئاتىمزنىڭ ئالدىغا بىللە بېرىشقا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بەرگەن خۇداغا شۇكرى، ــ دەپتۇ نەزھەتۇززامان، ــ ئاكام شەرىكان مېنى ئاتام ئالدىغا مېنىڭ ئېرىم يەنى ئوزىنىڭ ھاجىپى بىلەن بىللە ئوزاتتى. مانا مېنىڭ بېشىمدىن ئوتكەن ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسى. ئەمدى سەن مېنىڭدىن ئايرىلغاندىن كېيىن بېشىڭغا چۈشكەن ۋەقەلەرنى سوزلەپ بەر!"

زۇئۇلماكان پوتۇن ۋەقەنىڭ جەريانىنى قىسقارتىپ، تەلىيى يار بولۇپ، گۈلەخچىغا ئۇچرىغىنىنى، ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى،

بار ـ يوقىنى سېتىپ ئۇنىڭغا خەجلىگىنىنى، كېچە ـ كۈندۈز ئۇنىڭ يېنىدىن قوزغالماي خىزمىتىنى قىلغىنىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن چوڭ مىننەتدار ئىكەنلىگىنى بايان قىپتۇ. "ئەي ئاچا، ـــ دەپتۇ ئۇ سوزدـ نى داۋام قىلىپ، ـــ گۈلەخچى ماڭا بىرەر ئادەم ئوز ئاكىسى ياكى ئۇكىسىغا ۋە ياكى بالىسىغا قىلىدىغان ياخشىلىقلىرىنىڭ ھەممىسىنى قىلدى، ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قارىدى. ئوزى ئاچ قالغاندىمۇ، مېنى تويدۇردى. سەپەرگە چىققاندا، ماڭا ئۇلاق سېتىپ ئېلىپ بېرىپ، ئوزى پىيادە ماڭدى. قىسقىسى، مەن ئۇنىڭ ياردىمى بىلەن ساقـ سالامەت قالدىم ۋە بۇ يەرگىچە يېتىپ كەلدىم. سېنىڭ بىلەن ئامان ـ ئىسەن كورۈشتۈم".

نۇزھەتۇززامان: "بىزمۇ قولىمىزدىن كەلگىنىچە ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرىمىز" دەپتۇ ۋە خىزمەتچىنى قىچقىرىپتۇ. خىزمەتچى كېلىپ، زۇئۇلماكانىنىڭ قولىنى سۇيۇپتۇ. "مانا ساڭا سۇيۇنچە، ئەي ياخشى ئادەم. ئۇكام بىلەن كورۈشۈشكە سەن يارـ دەم قىلدىڭ. سەندىكى خالتىنى ھەممە ئالتۇنلىرى بىلەن ئوزەڭگە بەردىم. ئوزەڭ ئىشلەت! ماڭا تېز بېرىپ، خوجايىنىڭنى قىچقىرىپ بەر" دەپتۇ نۇزھەتۇززامان. خىزمەتچى خوشلۇغدىن تېرىسىگە سىغـ ماي، ھاجىپنىڭ چىدىرىغا قاراپ يۇگۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپ، مەلىكىنىڭ قىچقىرىۋاتقانلىغىنى ئېيتىپتۇ. ھاجىپ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئالدىراپ مەلىكىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا بىر يىگىتنىڭ تۇرغانلىغىنى كورۈپ، ئۇنىڭ كىملىگىنى سوراپتۇ. نۇزھەـ تۇززامان ئۇنىڭغا ئۇكىسىنىڭ بېشىدىن كەچۈرگەن ھىكايىسىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. "ئەي ھاجىپ، ـــ دەپتۇ نۇزھەتۇززامان، ـــ سەن كېنىزەككە ئەمەس، شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ قىزىغا ئويلەنگەنـ

سەن. مەن ــ شاھنىڭ قىزى نۇزھەتۇززامان، بۇ كىشى بولسا، مېنىڭ ئۇكام زۇئۇلماكان بولىدۇ".

ھاجىپ بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ سوزىدىن سۆيۈنۈپتۇ. ئۇزىنىڭ شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ كۆيوغلى ئىكەنلىگىدىن پەخىرلىنىپ: "ئەمدى بىرەر ۋىلايەتكە ۋالى بولۇشۇم ھېچ گەپ ئەمەس" دەپ ئويلاپتۇ. زۇئۇلماكانغا بۇرۇلۇپ، ئاچىسى بىلەن ئامان ـ ئېسەن يۇز كورۇشكەنىنى قۇتلۇقلاپتۇ. خىزمەتكارلىرىغا زۇئۇلماكانغا مەخسۇس چېدىر ھازىرلاشنى، ياخشى ئات تەييارلاشنى بۇيرۇپتۇ. "شەھرىمىزگە يېقىنلىشىپ قالدۇق، ــ دەپتۇ نۇزھەتۇززامان، ــ بىز بىللە تۇرىمىز. شەھەرگە كىرىشتىن بۇرۇن، بىز بەزى نەرسىلەرنى سوزلىشىشىمىز لازىم. بىللە دەم ئالىمىز. چۇنكى، بىز خېلى زامانلاردىن بېرى بىر ـ بىرىمىزدىن ئايرىلىپ كەتكەن".

"خالىغىنىڭىزنى قىلىڭ، ئەي مەلىكەم!" ــ دەپتۇ ھاجىپ ۋە ئۇلارغا ھەر خىل شىرىنلىكلەر تەييارلىتىپ، داستىخان ساپتۇ. تاماق يېيىشىپتۇ. كېيىن زۇئۇلماكانغا ئەڭ قىممەتلىك كىيىملەردىن سوغات قىپتۇ. ئۇزى ئۇلارنىڭ چېدىرىدىن چىقىپ، ئۇزىنىڭ چېدىرىغا كېتىپتۇ. نۇزھەتۇززامان ھاجىپقا مېڭىش ئالدىدا گۈلەخچىنى قىچقىرىتىشنى، ئۇنىڭدىن خەۋەر ئېلىشنى، جاي ھازىرلىتىشنى، مىنىش ئۈچۈن ئات بېرىشنى، تاماقنى چېدىرغا كىرىپ يېيىشنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى تاپىلاپتۇ. ھاجىپ بۇ ئىشنى شۇ ئىشقا مەسئۇل خىزمەتچىلىرىگە بۇيرۇپتۇ ۋە دەرھال ئىجرا قىلىشنى ئېيتىپتۇ. "خوپ!" دەپتۇ خىزمەتچى قورال ـ ياراقلىرىنى ئېلىپ، گۈلەخچىنى ئىستەپ مېڭىپتۇ. گۈلەخچى چۈشكەن يېرىدىن ئىشگىنى توقۇپ، خورجۇن ـ

قاچسىنى ئارتىپ مىنىپ، زۇئۇلماكاندىن ئايرىلىپ قالغانلىغىغا ئېچىنىپ، قېچىشقا تەييارلىنىپ، ئوز-ئوزىچە: "مەن ئۇنىڭغا خالىس مەسلىھەتلەرنى بەردىم، ئاڭلىمىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ بېشىغا نىملەر كەلدىكىن، ھالى نىمە بولدىكىن؟ ھەي ئىست، كوپ ياخشى يىگىت ئىدى" دەپ تۇرغىنىدا، ئۇنىڭ يېنىغا خىزمەتچى يېتىپ كەپتۇ، قوراللانغان قوللار ئۇنىڭ ئەتراپىنى قورشاپتۇ. گۈلەخچىنىڭ رەڭگى تاتىرىپ، ۋەھىمە ئىچىدە قاپتۇ، بەدىنىگە تىترەك ئولۇشۇپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

يەتمىش ئالتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

گۈلەخچى خىزمەتچى بىلەن قوراللىق قوللارنى كورۇپلا، رەڭگى تاتىرىپ، قورقۇنچ بىلەن "شۇنچىلىك ياخشىلىقلارنى بىلمىدى، قىلغان ئەسھەتىمنى ئاڭلىمىدى. ئەمدى قىستاققا چۈشكەندە، ئوزى قىلغان ئىشقا ئوزى جاۋاپ بېرىپ قوتۇلماي، بۇ ئىشقا مېنىمۇ چاتقان ئوخشايدۇ. مېنى مەن قىلمىغان گۇناغا شېرىك قىلىپ كورسۇتۇپ قويغان ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپ خاپا بوپتۇ. خىزمەتچى: "ئەي يالغانچى، شېر ئوقۇغان كىم دەپ سورىسام بىلمەيمەن، مەن شېر ئوقۇمۇدۇم، شېر ئوقۇغان كىشىنىمۇ كورمىدىم دىگەن كىم ئىدى؟ بىلىپ قوي! شېر ئوقۇغان كىشى سېنىڭ شېرىڭنى ئىكەن.

ئۇ، تېخى سېنىڭ يېقىن دوستۇڭ ئىكەن. ئەمدى مەن باغداد-قىچە، سېنى قويۇپ بەرمەي، بىللە ئېلىپ بارىمەن. شېرىنگىڭ ۋە يېقىن دوستۇڭنىڭ بېشىغا قانداق كۈن چۈشسە، سەنمۇ شۇنىڭدىن ئوز تىگىشلىگىنى ئالسەن!" دەپتۇ. گۈلەخچى خىزمەتچىنىڭ غەزەۋىنى كورۈپ، هودۇقۇپ قاپتۇ. ئۇ، ئوزىگە ئوزى: "مەن شۇنداق بولۇشىدىن قورققان ئىدىم. قورقمىنىم بېشىمغا كەلدى." دەپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

مەن قاچاتتىم ھەر قاچان تەنە-كۈلپەتتىن يىراق،
قولغا چۈشتۈم، ئايرىدى ياخشى ئۈلپەتتىن يىراق.
كۈتكىنىمدەك بولدى ئىش، چۈشتى بېشىمغا پىراق،
تىرىك ئايرىلغاندىن ماڭا ئولۈپ تۇگەشكەن ياخشىراق.

خىزمەتچى گۈلەخچىغا قاراپ، قوراللىق قوللىرىنى بۇيرۇپتۇ: "ئۇنى ئىشەكتىن چۈشۈرۈڭلار، ئوقۇغان شېئىرىڭ مۇكاپاتىنى ئالسۇن!" خىزمەتچىنىڭ كىشىلىرى ئۇنى ئىشەكتىن چۈشۈرۈپتۇ. گۈلەخچى خىزمەتچىگە قاراپ: "ئەي ھورمەتلىك سەردار، مەن ئۇنى تونۇمايمەن، مەن يالغۇز كىشى. ئۇنى مەشەدە سىزنىڭ ئالدىڭىزدىلا كوردۇم" دەپ، ئوزىنى ئاقلاپتۇ. ئۇ، گۈلەخچىغا قاراپ: "سەن يالغان ئېيتىسەن، پوتۇن تۇن بويى شېئىر ئوقۇشۇپ، بىزنىڭ مەلىكەمىزنى ئۇيقىسىز قويدۇڭ. مېنىمۇ ئاۋارە قىلدىڭ. مەن سېنىڭ يېنىڭغا ئوچ قېتىم كەلدىم. بۇنىڭدىنمۇ تانامسەن؟!" دەپ ھەيۋە قىپتۇ. گۈلەخچى بۇ گەپنى ئاڭلاپ، تىگى يوق خىياللارغا كېتىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭغا ئات ئېلىپ كېلىشىپتۇ. گۈلەخچى ئاتنى مىنىپ، ئۇلار بىلەن بىللە مېڭىپتۇ. قوراللانغان قوللار ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ مېڭىشىپتۇ. "ئۇنىڭ بىرەر يېرىگە زىيان يېتىدىكەن، ھەممەڭ-

لارنىڭ بېشى ساق قالمايدۇ. ئۇنى ئامان-ئېسەن ئېلىپ بېرىڭلار! خاپا قىلىپ تېرىكتۈرمەي، ھورمەت بىلەن يۇرۇڭلار!" دەپتۇ خىزمەتچى قوراللىق قوللىرىغا تاپشىلاپ. گۈلەخچى ئوز ئەتراپىنى قوراللىق قوللار قوغداپ ئېلىپ ماڭغىنىنى كورۈپ: "ئەي سەردار، ــ دەپتۇ ئۇ، خىزمەتچىگە، ــ مەن ئۇنىڭ بۇرادىرىمۇ ئەمەس، يېقىن كىشىسىمۇ ئەمەس. مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ مەن بىلەن ھېچقانداق يېقىنلىغىمىز يوق. قىسقىسى، مەن ئۇنىڭ ھېچ نىمىسى ئەمەس. مەن بىر ھامماننىڭ ئوچىغىغا ئوت قالاپ، كۆلىنى تارتىپ كۈن كەچۈرىدىغان گۈلەخچى بىچارىمەن. راستىنى ئېيتسام، ماڭا ئۇ ھامماننىڭ كۆلخانىسىدا ئولەر ھالەتتە ئۇچرىغان ئىدى"، ــ دەپ ھوكۈرەپ يىغلاپتۇ.

خىزمەتچى ئۇنىڭ خىياللىرىنى بولۇپ: "سەن بىلەن ئۇ يىگىتنىڭ ئوقۇغان شېرىڭلار مەلىكىمزنىڭ ئۇيقىسىنى بۇزغان. لېكىن سەن ئوزەڭدىن ئانچە كوپ ئەنسىرىمە!" دەپ ئۇنى قورقۇتۇپ، ئىچىدە بولسا ئۇنىڭ سادىدىلىغىدىن كۈلۈپتۇ.

ئۇلار شۇنداق مېڭىپ، بەلگىلەنگەن جايغا يېتىپ بارغاندا، گۈلەخچىنى ئاتتىن چۈشۈرۈپتۇ. ئىچكىرىگە ئېلىپ كىرىپ، ئالدىغا تاماق قويۇپتۇ. گۈلەخچىنىڭ قوسىغى ئاچ ئىكەن، ئالدىغا قويۇلغان تاماقنى بىر دەمدىلا يەپ بوپتۇ. تاماقتىن كېيىن خىزمەتچى قوللىرىغا شاراپ ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. خىزمەتچى قوللار ئېلىپ كەلگەن شاراپنى ئاۋال ئوزى ئىچىپ، ئاندىن گۈلەخچىغا تۇتۇپتۇ. گۈلەخچى ئۇنىمۇ ئىچىپتۇ. لېكىن، يەنىلا ئوز جېنىدىن غەم يەپتۇ ۋە زۇئۇلماكاندىن ئايرىلغىنى، يولدا يۇز بەرگەن بۇ كوڭۈلسىز ۋەقەدىن خاپا بولۇپ، كوز يېشىنى توختىتالماپتۇ. ئۇلار يولغا

چىققاندىمۇ ئۇلىڭغا ئېتىۋار بېرىپتۇ. ھاجىپ بەزىدە نۇزھەتۇز-زاماندىن ۋە بەزىدە زۇئۇلماكاندىن ئەھۋال سوراپ خەۋەر ئالسا، ئارىلاپ گۈلەخچىغمۇ غەمخورلۇق قىلىپ، كۆڭلىنى ئېلىشقا ھەركەت قىلىدىكەن. نۇزھەتۇززامان بىلەن زۇئۇلماكان يولدا سوزلىشىپ، مۇڭدۇشۇپ، شەھەرگە يېقىنلىشىپ كەپتۇ. ئارىدا پەقەت ئۇچ كۇنلۇك يول قاپتۇ. كەچكە يېقىن ئۇلار بىر مەنزىلگە چۈشۈپ قونۇپتۇ، تاڭ ئاتقىچە شۇ يەردە دەم ئېلىشىپتۇ. ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ، يەنە يولغا چۈشۈپتۇ. يولدا كېتىۋاتقانلىرىدا، ئالدىلىرىدىن قويۇق چاڭ-توزاڭ كورۇنۇپتۇ، ئۇنىڭ توپىلىرى ئاسمانىنى قاپلاپتۇ. كەچ كىرگەندەك ئەتراپىنى قاراڭغۇلۇق بېسىپتۇ. ھاجىپ:

"توختاڭلار! بىر ئاز كۇتۇڭلار!" دەپ، كىشىلىرىنى توختىتىپتۇ. ئۇزى قۇللىرى بىلەن توزاڭ كورۇنگەن تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. بىر ئاز يۇرگەندىن كېيىن، چاڭنىڭ ئېچىدىن دېڭىز دولقۇنىدەك ناھايىتى كوپ ئەسكەرلەر توپى چىقىپ كەپتۇ. ئۇلار بايراقلار، كارناي-سۇنايلار بىلەن، ئاتلىق ۋە پىيادە، ئالاھىدە-ئالاھىدە بولۇپ، قىسىملار بويىچە سەپكە تىزىلىپ كېلىۋاتقان ئىكەن. ھاجىپ بۇ ئىشتىن ھەيران قاپتۇ. ئەسكەرلەر توپىمۇ بۇلارنى كورۇش بىلەن، ئوز توپىدىن بەش يۇزدەك ئاتلىقنى ئاجرىتىپ چىقىپ، ھاجىپقا قاراپ مېڭىپتۇ. يېتىپ كېلىپ، يېنىدىكى ھەمراىلرى بىلەن ھاجىپنى قورشاپ ئاپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەر بىر كىشىسىنى بەش ئەسكەر ئارىغا ئاپتۇ. "بۇ نىمە گەپ؟ بۇلار قەيەردىن كەلگەن؟ نىمىشقا بىزگە بۇنداق مۇئامىلە قىلىشىدۇ؟" دەپتۇ ھاجىپ.

"سەن كىمسەن؟ نەدىن كېلىۋاتىسەن ۋە نەگە ماڭدىڭ؟" دەپتۇ ھاجىپتىن گەپ سوراپ.

"مەن ــ دەمەشق ئەمىرى، باغداد شاھىنىڭ ئوغلى شاھزادە شەررىكاننىڭ ھاجىپى، شەررىكاندىن ئاتىسىغا ــ باغدادقا شامنىڭ باج ـ خىراجى ۋە بىر بولۇم ھەدىيە ـ سوغاتلارنى ئېلىپ كېلىۋاتقان مەن" دەپتۇ ھاجىپ.

بۇلارنى ئوراپ ئالغانلار كوزلىرىگە ياغلىق تۇتۇپ، شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ زەھەرلىنىپ ئولگەنلىگىنى خەۋەر قىلىپ يىغلىشىپ ـ تۇ. "سەن بېرىپ، ئۇلۇغ ۋەزىر دەندان بىلەن كورۇش،" ــ دەپتۇ ئۇلار ھاجىپقا. ئۇلاردىن بۇ سوزنى ئاڭلىغان ھاجىپ ھوكىرەپ يىغلاپتۇ، "ئەي ـ ئىست، بۇ قانداق بەختسزلىك ـ ھە؟" دەپتۇ يىغدىن ئوزىنى توختتالماي تۇرۇپ. ئۇنىڭ يېنىدىكىلەرمۇ بۇ يىغىغا قوشۇلۇپتۇ. ئەسكەرلەر بىر ـ بىرىگە ئاربلىشىپ كېتىپتۇ. ھاجىپ ئوز غۇلاملىرى بىلەن ۋەزىر دەندانىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. ئۇنىڭ قېشىدىكىلەر ھاجىپنىڭ كەلگەنلىگىنى ۋەزىر دەندانغا خەۋەر قىپتۇ. ۋەزىر دەندان دەرھال چېدىرىنى تىكىشكە بۇيرۇپتۇ. چېدىر تىكىلىپتۇ. ۋەزىر دەندان كوچمە تەختكە چىقىپ ئولتۇرۇپ، ھاجىپنى ئېلىپ كىرىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇ، كىرگەندە، ۋەزىر دەندان چېدىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كوچمە تەختتە ئولتۇرغان ئىكەن. ھاجىپنى كورۇپ، ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. ئۇ، ئولتۇرغاندىن كېيىن، ۋەزىر ئۇنىڭ ۋەزىپىسىنى سوراپتۇ. ھاجىپ ئۇنىڭغا ئوزىنىڭ دەمەشق ئەمىرى شاھزادە شەررىكاننىڭ ھاجىپى ئىكەنلىگىنى، باغدادقا، شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانغا شامنىڭ باج ـ خىراجىنى باشقا ھەدىيىلەر بىلەن ئېلىپ كېتىپ بارغىنىنى سوز ـ

لەپتۇ. ۋەزىر دەندان ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئېتىنى ئاڭلاش بىلەن، يېڭىۋاشتىن يىغا باشلاپتۇ. "ئومەر ئىبنى نوئمان زەھەرلىنىپ ئولدى. ئۇ ئولگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوغلىغا كىمنى شاھ قىلىپ تىكلەش توغرىسىدا كېشىلەر ئوتتۇرىسىدا تالاش-تارتىشلار بولدى. چوڭلار ۋە توت قازى ئۇلارنى باستى. ئادەملەرنىڭ توت قازىنىڭ ھوكمىگە قارشى چىقماسلىقلىرى ھەققىدە قارار قوبۇل قىلىندى. قارار شۇنداق بولدىكى، بىز دەمەشقتە بارىمىز، شاھزادە شەررىكانىنى ئېلىپ كېلىمىز. ئۇنى ئاتىسىنىڭ مەملىكىتىگە شاھ قىلىپ كوتىرىمىز. لېكىن، بەزى ئادەملەر ئۇنىڭ زۇئۇلماكان دېگەن ئىككىنچى ئوغلىنى شاھلىققا كوتىرىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى. ئۇنىڭ نۇزھەتۇززامان ئىسىملىك ئاچىسىمۇ بار دېيىشتى. لېكىن، خەۋەردار كىشىلەرنىڭ سوزىگە قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى ھەجگە كەتكەن ئىكەن. ئۇلارنىڭ كەتكەنلىگىگە ئۇچ يىل بولغان، شۇندىن بېرى ئۇلاردىن خەۋەر بولمىغان" دەپ ۋەزىر دەندان ئەھۋالنى ھاجىپقا خەۋەر قىپتۇ، ھاجىپ ۋەزىر دەندان بۇ سوزنى ئاڭلاپ، خوتۇنى ھەقىقىدىكى ۋەقەلەرنىڭ ھەقىقىتەن راست ئىكەنلىگىگە چىن كۆڭلىدىن ئىشىنىپتۇ. ئۇ، شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئولگىنىگە قاتتىق قايغۇرغان بولسىمۇ، زۇلماكانىنىڭ يېنىدا بارلىغىدىن ناھايىتى خوش بوپتۇ. چۇنكى، ئۇ بالىنىڭ ئاتىسىنىڭ ئورنىدا ئوز مەملىكىتىگە پادىشا بولۇپ باغدادتا تەختتە ئولتۇرۇدىغانلىغىنى ئۇقۇپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

يەتمىش يەتتىنچى كېچە

ھاجىپ ۋەزىر دەندانىدىن شاھىنىڭ ئولگۈنى ئاڭلاپ، بىر تەرەپتىن قايغۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن خوش بوپتۇ. چۈنكى ئۇ، ئۇزىچە: "زۇئۇلماكاننى ئاتىسىنىڭ ئورنىغا پادىشا قىلىپ كوتۇرۇشىدۇ" دەپ ئويلاپتۇ. كېيىن ھاجىپ ۋەزىرگە قاراپ:

"ئوتكەن ۋەقەلەر بەكمۇ ئاچايىپ، ئەي ئۇلۇغ ۋەزىر، مەن بىلەن ئۇچراشقان ۋاقتىڭىزدىن پاشلاپ، ئېغىرچىلىغىڭىز يېنىكلەشتى، ئىستىگەن كىشىڭىز ئوز ئايىغى بىلەن سىزنىڭ ئالدىڭىزغا كەلدى. خۇدا سىزگە زۇئۇلماكاننى ۋە ئۇنىڭ ئاچىسى نۇزھەتۇززامانىنى يولۇقتۇردى، ئامان ـ ئېسەن سىز بىلەن يۇز كورۇشتۇردى، ئىش يېنىكلەشتى، يول قىسقاردى. بۇ ھەممىمىز ئۇچۇن ياخشى ئىش بولدى" دەپتۇ.

ۋەزىر بۇ سوزنى ئاڭلاپ، سۇيۇنۇپتۇ. ھاجىپتىن ئۇلارنىڭ ۋەقەلىرىنى، نىمە سەۋەپتىن شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى دەرەكسىز بولۇشۇپ كەتكىنىنى سوراپتۇ ۋە ئۇنى سوزلەپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. ئۇ، نۇزھەتۇززامانىنىڭ ۋەقەسىنى، ئۇنىڭ ھازىر ئوزىنىڭ خوتۇنى ئىكەنلىگىنى، زۇئۇلماكاننىڭ ھىكايىسىنى باشتىن ئاخىر سوزلەپ بېرىپتۇ. ھاجىپ سوزىنى توگەتكەندىن كېيىن، ۋەزىر دەندان ئوزى بىلەن ھەمرا بولۇپ كەلگەن بارچە ئەمرلەر، ۋەزىرلەر ۋە ساراي خىزمەتچىلىرىگە كىشى ئەۋەتىپ، ئۇلارنى

قىچقىرتىپتۇ. ئۇلارغا ۋەقەنى بايان قىپتۇ. ھەممىسى خوش بولۇشۇپتۇ، بۇ ئۇچرۇشۇشقا ھەيران بوپتۇ. كېيىن ئۇلار يەغلىپ، ھاجىپقا تازىم قىپتۇ. شۇ ۋاقتتىن باشلاپ ۋەزىر، ساراي خىزمەتچىلىرى ھاجىپقا ئىتائەت قىلىدىغان بولۇشۇپتۇ. ھاجىپ شۇ كۈنى چوڭ بىر يىغىن ئوتكۈزۈپتۇ. ئوزى ۋەزىر دەندان بىلەن بىللە تەختكە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋەزىرلەر، ئەمىرلەر ئۇلارنىڭ ئىككى يانلىرىدا ئوز جايىغا كېلىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. شاھنىڭ ساراي خىزمەتچىلىرىمۇ ئوزىگە مۇناسىپ جايلىرىغا كېلىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. ئەترلەر سەپلىپتۇ. كېيىن ئۇلار مەسلىھەتكە كىرىشىپتۇ. ئۇلار بىلەن بىللە كەلگەن ئەسكەرلەرگە ئاستا-ئاستا باغدادقا قاراپ سلجىشقا ئەمرى قىپتۇ. ئەسكەرلەر باتۇرلىرىنىڭ يولباشچىلىغىدا، ھاجىپقا ئىگىلىپ تازىم قىلىشىپتۇ ۋە يولغا چۈشۈپتۇ. چوڭلارمۇ مەسلىھەت تۇگۈشى بىلەنلا، ئاتلىرىغا مىنىشىپ، ئەسكەرلىرىگە يېتىشىپ ئېلىش ئۇچۇن ماڭىدىغانلىغىنى خەۋەر قىپتۇ. "مېنىڭ پىكرىمچە، — دەپتۇ ھاجىپ مەجلىستىن كېيىن، — ئەمدى مەن سىلەردىن ئايرىلىپ، زۇئۇلماكانىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنى بۇ ۋەقەدىن خەۋەردار قىلسام، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، شاھنى چۈشۈرۈشكە مۇناسىپراق جاي راسلسام ۋە سىلەرنىڭ نىمە مەقسەتتە كەلگەنلىگىڭلارنى ئۇنىڭغا مەلۇم قىلسام، شەررىكانىنىڭ ئۇكىسى بولغان شاھزادىمزنى ئاتىسى ئورنىغا شاھ قىلىشقا قارار قىلىشقانلىغىڭلارنى ئۇنىڭغا يەتكۈزسەم". "بۇ پىكرىڭ ناھايىتى ياخشى!" دەپتۇ ۋەزىر. ھاجىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ، ۋەزىر دەندانمۇ ئۇنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇنى ئۇزۇتۇپ تۇرۇپ، ۋەزىر — باشلىقلارغا مۇكاپات تەقدىم قىلىپ، ئۇنى قوبۇل قىلىش-

لىرىنى سوراپتۇ. "بەلكىم شاھزادىمىز ئوز تەختىگە ئولتۇرسا، بىز-
نىڭمۇ ئوز ۋەزىپىلىرىمىزدە قېلىشىمىز توغرىسىدىكى ئىلتماسىمىزنى
قوبۇل قىلار، سىزنىڭ بۇنى شاھىمىزغا ئوزىڭىز يەتكۈزۈپ،
ئۇچۇرىنى بېرىشىڭىزنى سورايمىز"، ــ دېيىشىپتۇ ئۇلار. ھاجىپ
ئۇلارنىڭ بۇ ئىلتماسىنى قوبۇل قىپتۇ. ۋەزىر دەندان چىدىرىنى
باغدادقا قاراپ يوتكەشىنى، ئۇنى شەھەردىن بىر كۇنلۇك بېرى
يەرگە تىكىشنى بۇيرۇپ، ئوزىمۇ يولغا چۇشۇپتۇ. ھاجىپ ئوز
ئېتىغا مىنىپتۇ، ئۇ، بۇ سەپەردىن بەكمۇ رازى بولغىنى ئۇچۇن:
"بۇ سەپەر ماڭا ناھايىتى قۇتلۇق بولدى" دەپتۇ ئۇ ئوزىچە.
ئۇنىڭ نەزىرىدە، خوتۇنى بىلەن زۇئۇلماكانىنىڭ مەرتىۋىسى
يەنمۇ ئېشىپتۇ. ئۇ، يۇرۇشنى تېزلىتىپ، شاھ زۇئۇلماكان ئىبنى
ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ قونغان يېرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئوزىمۇ ۋە بىللە
يۇرگەن قوللىرىمۇ ئاتلىرىدىن چۇشۇپتۇ. ھاجىپ خىزمەتچىسىنى
خوتۇنىنىڭ يېنىغا كىرىش ئۇچۇن رۇخسەت سوراپ كىرگۈزۈپتۇ.
خىزمەتچى كىرىپ رۇخسەت سورىغاندا، مەلىكە رازىلىق بىلدۇرۇپتۇ.
ھاجىپ مەلىكىنىڭ يېنىغا كىرىپ، مەلىكە بىلەنمۇ، زۇئۇلماكان
بىلەنمۇ سالاملىشىپ كورۇشۇپتۇ. ئاتىسىنىڭ ئولۇپ كەتكىنىنى، ساراي
ئەربابلىرى ئاتىسىنىڭ ئورنىغا زۇئۇلماكاننى شاھ قىلىپ كوتىرىشكە
قارار قىلىشقانلىغىنى بىلدۇرۇپتۇ، ئۇلارنى بۇ مەرتىۋە بىلەن
قۇتلۇقلاپتۇ. ئۇلار ئاتىسىنىڭ ئولگەن خەۋىرىنى ئاڭلاپ يىغلاپتۇ،
ئاتىسىنىڭ ئولۇش سەۋىنى سوراپتۇ. ھاجىپ ئۇلارغا ئەتىلىكە
يېڭى قونالغۇدا ۋەزىر دەندانىدىن ئۇلارنى كۇتكەن چېغىدا سوراپ
كورۇشلىرىنى ئېيتىشىپتۇ ۋە: "ئەمدى سىز پەقەت ئۇلارنىڭ بەرگەن
مەسلىھەتلىرى ۋە پىكىرلىرىگە مۇۋاپىق ئىش قىلىشىڭىز لازىم.

بولمسا، ئۇلار ئاتىگىنىڭ ئورنىغا باشقا بىر ئوزى خالىغان كىشىنى شاھ قىلىپ كوتىرىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا سىزنىڭ جېنىڭىز خەۋپ ئاستىدا قالىدۇ. خۇدا ئۇنى كورسەتمىسۇن. ئۇ چاغدا ئىش سىزنى ئولتۇرۇش بىلەن تۈگەيدۇ. ھېچ بولمىدى دېگەندەمۇ، ئوتتۇرىدا ئاداۋەت پەيدا بولۇپ، ئاتىگىزدىن قالغان مال ـ مۈلكىڭىز قولدىن كېتىدۇ" دەپ ئەسلىتىپتۇ. زۇئۇلماكان خېلىغىچە بېشىنى توۋەن سېلىپ خىيال سۈرۈپتۇ، كېيىن: "بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلمەن. چۈنكى، بۇنىڭدىن چەتلىشىشنىڭ پايدىسى يوقلىغىنى ئوزەمۇ بىلىپ تۇرىمەن" دەپتۇ ھاجىپقا.

زۇئۇلماكان ئوزىچە: "ھاجىپ مېنىڭ پايدامنى كوزلەپ سوز-لەۋاتىدۇ!" دەپ ئويلاپتۇ. شۇڭا ئۇ:

"ئەي تاغا، ــ دەپتۇ ھاجىپقا، ــ ئىش بۇنداق بولسا، ئاكام شەررىكان بىلەن قانداق سوزلەشكىلى بولىدۇ."

"ئەي ئۇكام، ــ دەپتۇ ھاجىپ زۇئۇلماكانغا، ــ ئاكىڭىز دەمەشقتە ئەمرلىك قىلۇبرىدۇ. سىز بولسىڭىز باغدادتا پادىشالىغىڭىزنى قىلۇبرىسىز، بېلىڭىزنى باغلاڭ! بۇ ئىشقا قەدەم قويۇڭ!"

زۇئۇلماكانغا بىر قۇر شاھانە كېيىم كەيگۈزۈپتۇ. زۇئۇلماكان ساراي باشلىغىنىڭ مەسلىھىتىگە رازى بوپتۇ. ئۇنىڭ تەقدىم قىلغان كېيىملىرىگە رەخمەت ئوقۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلارمۇ يولغا چۈشۈپتۇ. ھاجىپ بۇرۇنراق يولغا چىقىپ، ۋەزىر دەندان بىلەن كورۇشۇپ، زۇئۇلماكان ئۇچۇن ئىگىز بىر يەردىن جاي راسلىتىپ، چېدىر تىكىپ، ئۇنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپتۇ. ئاشپەزلەرنى جورۇپ، ئەڭ لەززەتلىك تاماقلارنى ئەتكۈزۈپتۇ. ئاردىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن، چاڭ ـ توزاڭ كوتىرىلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن زۇ-

ئۇلماكان ھەمرالسرى بىلەن چىقىپ كەپتۇ. ھەممىنىڭ كوزى ئۇنىڭغا تىكىلىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسنى توختاتتى.

يەتمش سەككزىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسنى.

شاھ ئومەر ئىبنى نوئىمانىنىڭ ئوغلى شاھ زۇئۇلماكانىنى كورۇپ، ۋەزىر دەندان باغداد ۋە خوراسانىنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. زۇئۇلماكان شاھانە كىيىملەر كەيگەن، زىننەتلىك قىلىچ ئاسقان، ھاجىپ ئۇنىڭغا مەخسۇس تەقدىم قىلغان ئاتنى مىنگەن ھالدا كەپتۇ. بارچە قوللار، خىزمەتچىلەر ئۇنى مۇھاپىزەت قىلىپ كېلىشىپتۇ. زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندان بىلەن كورۇشۇپ، مەخسۇس قۇرۇلغان چېدىرغا كىرىپ ئولتۇرۇپتۇ. ھاجىپ ئۇنىڭ خىزمىتىدە تۇرۇپتۇ. قوللار قوللىرىدا يالىڭاچلانغان قىلىچ بىلەن چېدىرنى ئوراپ كۇزەتتە تۇرۇپتۇ. كېيىن ساراي ئەربابلىرى شاھنى تەبرىكلەش ئۇچۇن، ئۇنىڭ چېدىرىغا قاراپ ھىڭىپتۇ. ھاجىپ ئۇلارنىڭ چېدىرغا كىرىپ كورۇنۇش ئۇچۇن شاھتىن رۇخسەت سوراۋاتقانلىغىنى مەلۇم قىپتۇ. شاھ ئۇلارنىڭ ئوندىن بولۇپ كىرىشگە رۇخسەت قىپتۇ. ھاجىپ پەرماننى ئۇلارغا يەتكۇزۇپتۇ. ئۇلار "خوپ!" دىيىشپ، ھەممىسى چېدىرنىڭ دېرىزىسى يېنىدىكى ئىشىككە توپلىنىپتۇ. ئۇ يەردىن ئوندىن ـ ئوندىن

بولۇپ كىرىشكە تەييارلىنىپ تۇرۇپتۇ. ھاجىپ ئۇلارنى باشلاپ، شاھ زۇئۇلماكانىڭ قېشىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. شاھنى كورۇش بىلەن، ئۇلار قايىدىگە مۈڭاپىق ھورمەتلىرىنى بىلدۈرۇپ، ئۇنى تەبرىكلەپتۇ. زۇئۇلماكان ئۇلارنى ناھايىتى ياخشى قارشى ئاپتۇ، كوپ ياخشى سوزلەرنى قىپتۇ، ئوبدان ۋەدىلەرنى بېرىپتۇ، خىزمەتلىرىنى كوڭۇللۇك ئىشلەشلىرىنى تاپىلاپتۇ. ئۇلارمۇ زۇئۇلماكانىنى يېڭە-ۋاشتىن تەبرىكلىشىپ، ئۇزاق دۇئالارنى ئوقۇپتۇ. ئۇنىڭ ئىشىغا ياخشىلىق تىلەپتۇ، ئۇنىڭ پەرمانىغا قارشى بىرەر ئىش قىلماسلىققا قەسەم قىلىشىپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا، قايىدە بويىچە، يەرنى سۆيۈپ، تاشقىرىغا چىقىپتۇ. ئىككىنچى، ئۇچىنچى نوۋەتىمۇ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ، كىشىلەر شۇ يوسۇندا شاھ ئالدىغا كىرىپ، ئۇنىڭغا ئۇزۇن ئومۇر تىلەپ، شاھلىقنى قۇتلۇقلاپتۇ، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا ئوڭۇشلۇق تىلەپتۇ. كوروشدىغان كىشىلەر ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ۋەزىر دەندان كىرىپ شاھقا ئىگىلىپ تازىم قىپتۇ. ۋەزىر دەندانىنى كورۇپ، شاھمۇ ئۇنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ، ۋەزىرنى قارشى ئاپتۇ. "ھارمىغايسىز، ئەي مەرىۋان ئاتا، ــ دەپتۇ ئۇ، ۋەزىرگە، ــ سىزنىڭ مەسلىھىتىڭىز ئەڭ توغرا ۋە دانالىقتىن، پىكرىڭىز ھۇشيارلىقتىن، ھەركىتىڭىز ياخشىلىقتىن دەرەك بېرىدۇ". شاھ زۇلماكان ھاجىپقا دەستىخان سالدۇرۇپتۇ، ۋەزىر باشلىق بارلىق كىشىلەرگە زىياپەت قىپتۇ. ھەممىسى جەم بولۇپ خوشال-خورام ئولتۇرۇشۇپتۇ، يەپتۇ، ئىچىپتۇ. كېيىن زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندانغا ئۇنىڭ بىلەن سوھبەتلىشىش، ئاتىسىنىڭ ئولۇمى توغرىسىدىكى ۋەقەنى چۈشۈنۈش ئۈچۈن، ئەسكەرلىرىگە ئون كۈن شۇ يەردە تۇرۇپ ئارام ئېلىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. "خوپ!"

دىيىشىپىتۇ ئەسكەرلەر ۋە ئۇلارنىڭ باشلىقلىرى. ۋەزىر دەندان ئۇلارغا ئەتراپىنى تاماشا قىلىشقا رۇخسەت قىلىپ، ساراي ئەر-باپلىرىدىن ھېچكىمنى ئۇچ كۈنگىچە شاھنىڭ ئالدىغا كىرىشكە رۇخسەت قىلماپتۇ. ھەممە كىشى شاھ زۇئۇلماكانغا مەڭگۈلۈك بەخت-سائادەت تىلەپ دۇئا قىپتۇ. ۋەزىر پەرمانىنى ئىجرا قىلغانلىغىنى شاھقا مەلۇم قىپتۇ. شاھ ۋەزىرى بىلەن بولىدىغان سوھبەتنى كېچىگە قالدۇرۇپ، ئاچىسى نۇزھەتۇززامانىنىڭ قېشىغا چىقىپتۇ.

"سەن دادىمىزنىڭ ئولتۇرۇلۇش سەۋىۋىنى بىلىشىنى خالامسەن؟" دەپ سوراپتۇ شاھ. "ئەلۋەتتە خالايمەن!" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ نۇرھەتۇززامان. شاھ زۇئۇلماكان ئوزىنىڭ چېدىرىنىڭ ئىچىگە پەردە تارتقۇزۇپتۇ. پەردە تارتىلىپ بولغاندىن كېيىن، زۇ-ئۇلماكان بىر تەرەپتە، نۇزھەتۇززامان پەردىنىڭ ئىككىنچى بىر تەرىپىدە ئولتۇرۇپتۇ. زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندانىنى قىچقىرتىپتۇ. ۋەزىر دەندان كەلگەندە، زۇئۇلماكان ئۇنىڭغا: "ئاتام ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئولتۇرۇلۇش سەۋىۋىنى مۇكەممەل قىلىپ سوزلەپ بېرد-شىڭىزنى ئىلتىماس قىلىمەن" دەپتۇ.

ۋەزىر دەندان سوزگە كىرىشىپتۇ: "ئاڭلاڭ، ئەي شاھ! ئاتىڭىز شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان شىكاردىن قايتىپ كېلىپ، سارايغا كىرىش بىلەن سىزلەرنى كورۇشنى تەلەپ قىلدى، سۇرۇشتۇرۇپ ھەجگە كەتكەنلىگىڭىزلەرنى بىلدى. تەشۋىشلىرى كۆچىيىپ، يۇرىگى ئېچىشتى، خاپىلىغى ئاشتى. ئالتە ئايغىچە سىزلەرنى كۈتتى. ھەر بىر كەلگەن-كەتكەن ھاجىلاردىن سىزلەرنى سوراپ كوردى. سىزلەر توغرۇلۇق ھېچكىمدىن دەرەك ئالالمىدى. سىزلەرنىڭ كەتكەنلىگىڭىزلەرگە ساق بىر يىل بولغاندا، بىر كۈنى بىز ئۇنىڭ يېنىدا

ئولتۇرغان ئىدۇق. پىشانىسىدىن ئالقانداق رىيازەت ئالامىتى چىقىپ تۇرغان بىر قېرى بۇۋى كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ يېنىدا بويىغا يەتكەن، كوكرەكلىرى كوتۇرۇلگەن بەش كېنىزەك قىز بار ئىدى. ئۇلار ناھايىتى چىرايلىق بولۇپ، ھەممە تەرەپتىن كامالەتكە يەتكەن، كېلىشكەن ئىدىكى، ئۇلارنىڭ تەرىپىنى قىلىشقا تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ. شۇنداق گۈزەللىكى بىلەن ئۇلار قۇرئان ئوقۇيتى-تى، ئىلمى ھېكمەتنى پۇختا ئىگەللىگەن، تارىخ بىلىمىگە ماھىر ئىدى. بۇۋى شاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىشكە رۇخسەت سورىدى. ئاتىگىز رۇخسەت قىلدى. بۇۋى شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا يەرنى سۆيدى. مەن شاھنىڭ يېنىدا تۇرغان ئىدىم. شاھ بۇۋىدە ئالاھىدە ئىبادەتكارلىقنىڭ ئالامەتلىرىنى كورۇپ، ئۇنى ئوزىنىڭ يېنىغا تەكلىپ قىلدى. بۇۋى شاھقا يېقىن بېرىپ ئولتۇرۇپ، قايتا ئورنىدىن تۇردى ۋە يەرنى سۆيدى: "ئەي ھورمەتلىك شاھ، مەن بىلەن بىللە تېخى باشقا بىر شاھقا كورۇش نېسىپ بولمىغان، بۇ ئالەمدە تەڭدىشى يوق بەش كېنىزەك قىز بار. ئۇلار چىرايىدا زامانىنىڭ ئالدىنقىسى بولۇش بىلەن بىللە، ئېقىل-ئىدرەكتىمۇ تېڭى يوق يېتىشكەن قىزلار. ئۇلار پەرھىزلەرنى تۇتۇپ، قۇرئاننى پۈتۈن تەجۇد قايىدىلىرى بىلەن تولىدۇرۇپ، ئوزىگە خاس ئالا-ھىدىلىك بىلەن قىرائەت قىلىدۇ. ھەممە بىلىملەرنى، بولۇپمۇ تارىخ بىلىمىنى ناھايىتى ئوبدان ئوزلەشتۈرگەن. بۇ ئەدەپلىك قىزلار ھازىر خىزمەتىگىزگە مۇنتەزىر. ئۇلارنى ئارتۇقچە ماختاش ئورۇنسىز، كىشىنىڭ دەرىجىسى ئىمتىھانىدا، قابىلىيىتى خىزمەت داۋامىدا، بىلىمى ئىش ئۇستىدە سىنىلىدۇ" دىدى.

"ئەي ئۇلۇغ شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ ۋەزىر، ــ مەرھۇم ئاتىگىز

كېنىزەك قىزلارنى ئېلىپ كىرىشنى بۇيرۇدى. ئۇلار شاھ ئالدىغا ھازىر قىلىندى. ئاتىگىز ئۇلارنى كورۇش بىلەن ئوزىنى يوقۇتۇپ قويدى. "ھەر بىرىڭلارنىڭ ئوتكەن زاماندىكى خەلقلەر ۋە ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى، قىممەتلىك يولیورۇقلىرى توغرىسىدا بىرەر نەرسە ئېيتىپ بېرىشىڭلارنى خالايمەن" دىدى ئاتىگىز.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

يەتمىش توقۇز زىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ۋەزىر دەندان سوزىنى داۋام قىلىپ دىدى: "شاھ ئۇلاردىن تارىخى ۋەقەلەردىن بىرەر نەرسە ئاڭلاشنى تەلەپ قىلدى. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ بىرسى ئورنىدىن تۇرۇپ، شاھقا ئىگىلىپ تازىم قىلدى، كېيىن: "ئاڭلاڭ ئەي شاھ! ــ دەپ سوز باشلىدى ئۇ. ــ تەربىيە كورگەن كىشىلەر تۇرلۇك ياخشىلىقلارنى ئىگەللىشى زورۇر. پەرىزلەرنى ئورۇنداش بىلەن بىللە، ھەر تۇرلۇك جىنايەتلەردىن قېچىش لازىم. خۇلقىنىڭ ئاساسى ئىشى ئىنسانغا خاس ئەڭ ياخشى خۇسۇسىيەتلەرنى ئوزىگە ئوزلەشتۇرۇشتە. تۇرمۇشنىڭ ئەڭ ئاساسى ماھىيىتى مەڭگۇلۇك ياخشى ھاياتقا يېتىشىش ئۇچۇن ئىنتىلىشتە. ھاياتلىقتىن مەقسەت ــ خۇداغا ئىبادەت قىلىش. بەس، سىزنىڭ ئادەملەر بىلەن ياخشى مۇئامىلىدە بولۇشىڭىز بۇ قايىدىنىڭ دائىرىسىدىن چەتكە چىقماسلىغىڭىزنى تەلەپ

قىلىدۇ. چۈشىنىش مۇلاھىزە بىلەن ئىشلەش ئۇلۇغ ئادەملەرگە تېخىمۇ زورۇر. چۈشىنىش مۇلاھىزە بىلەن ئىشلەشكە شاھلار ۋە ئۇلۇغ ئادەملەر ئاددى كىشىلەرگە قارىغاندا يەنىمۇ جىقراق مۇھتاج-دۇر. ئاددى كىشىلەر كوپ چاغلاردا ئىشنىڭ نەتىجىسىنى ئويلاپ يەتمەي قىلىدۇ. نەتىجىدە جېنىنىمۇ، مېلىنىمۇ بىكارغا بۇزۇپ چاچىقانلىغىنى چۈشىنىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇنى خۇدانىڭ يولىغا ئىشلىتىشنى ئويلىشىدۇ. بىلىڭكى، رەقىبىنىڭ دۈشمەنلىگى سىزگە ئاشكارا مەلۇم. ئۇ، يامانلىق بىلەن ئۇزىنى سىزگە تونۇتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ سەزگۈرلىگىڭىز ئېشىپ، ئۇنىڭدىن ئۇزىڭىزنى ئېلىپ قاچىسىز. مۇئامىلە قىلغاندىمۇ چېچەنلىك بىلەن مۇئامىلە قىلمىسىز. لېكىن، ھەقىقى دوستىڭىزنىڭ دوستلىغىنى ئۇنىڭ بىلەن قىلىشقان مۇئامىلىگە قاراپ ئايرىش ۋە بىلىش تەس. ئەگەر سىز بىرەر كىشىنىڭ ھەقىقى دوستلىغىنى بىلمەكچى بولسە-ڭىز، ئالدى بىلەن ئۇنى سىناپ، تۇرلۇك يوللار بىلەن تەجرىبە قىلىپ كورۇپ بېقىڭ! ئەگەر ئۇ سىزگە ھەقىقى دوست بولسا، دېلىدىمۇ، تېلىدىمۇ، قولىدىمۇ دوستلۇق قايىدىسىغا ئەمەل قىلىپ، مۇۋاپىق كەلگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە چامىسىنىڭ يېتىشىچە سىزگە ياردەم قىلىدۇ. ئەي ئۇلۇغ پادىشا، دوست ئىككى تۇرلۇك بولىدۇ: ۋاقىتلىق ۋە مەڭگۈلۈك. قايسى خىلدىكى دوست بولسا— بولسۇن، ئۇلار توغرا سوزلۇك، ياخشى ئەخلاقلىق بولسا، ئۇنىڭغا دوستانە ئالاقە بىلەن مۇئامىلە قىلىڭ! ئۇلار جاھىل، يالغانچى بولمىسلا بولىدۇ. چۈنكى، جاھىللار ئاتا-ئانىلىرىغىمۇ لەنەت كەلتۈرىدۇ ۋە كۆلپەت تېپىپ بېرىدۇ. يالغانچىلار ھەرقانداق ۋاقىتتا كىشىگە سەمىمى دوست بولمايدۇ. چۈنكى، "دوست"

دىگەن سوزنىڭ ئوزى دىلدىن چىقىدىغان "سىدقى" ("توغرا"ـــ "راست"ـــ "تەسىدىقلىغۇچى") دىگەن سوزدىن كېلىپ چىققاندۇر. تىلىدا يالغانچىلىق بولسا، ئۇ كىشىنىڭ دىلىدىمۇ راستلىق بولمايدۇ. بۇنداق ئادەملەر دوستلۇقنى "ئالدامچىلىق" دەپ چۈشىنىدۇ. شۇنداق قىلىدۇ. شەرىئەتكە بوي سۇنۇش مەنپەئەت كەلتۈرىدۇ. گەرچە ئۇلار بەزىدە سىزگە ناماقۇل ئىشلارنى قىلسىمۇ، شۇنداق سىناقتىن ئوتكەن كىشىلەرنى ئوزىڭىزگە دوست تۇتۇڭ! چۈنكى، دوستلۇق ـــ بۇگۈنى ئىلىپ، ئەتىسى شەرمەندە بولۇشۇپ، تالاق خېتىنى بېرىدىغان، ئۇنىڭدىن قۇتۇلغاندىن كېيىنمۇ يەنە يالۇۋۇرۇپ، قايتا نىكاھ قىلدۇرۇپ يارىشىپ ئالىدىغان خوتۇن كىشى ئەمەس. ئەي پادىشا، ھەقىقى دوستلارنىڭ دىلى ئەينەكتەك تازا ۋە نازۇك، ساپ بولۇشى لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنى قەدىرلەپ، ئاسراش كېرەك. ئەگەر ئۇ، مۇڭاپىق ئاسرالمىسا، ئۇنىڭغا دەز كېتىدۇ. ئۇنى ياماپ ياكى يەملەپ، چىنىدەك قاداپ ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمايدۇ. ياماپ ياكى يەملەپ ۋە ياكى چىنىدەك قاداپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن چاغدىمۇ، ھېچقاچان بۇرۇنقىدەك بولمايدۇ. ئۇ، ساپلىق ۋە گۈزەللىكىگە چۈشكەن داغ بولۇپ، قىممىتىنى، تازىلىغىنى يوقۇتۇدۇ. بۇ ھەقتە شائىرنىڭ مۇنۇ شېئىرى ناھايىتى ئورۇنلۇقتۇر:

رەنجىتىپ قايتۇرمىغىن، دوست كوڭلىنى سەنمۇ ئايا،
دىلئازار قىلغۇچىدا ھېچ بولمىغاي دوستلۇق ھايا.
سەن ئوزەڭنى كۆتكىنىڭدەك ئايىغىن دوستىڭنىمۇ،
سوۋۇغان دىل ئىسسىماس، ھەرقانچە قىل چاچماس زىيا.
سۇنسا كوڭۈل ئەينىگى، بولماس پۈتۈن، قىلساڭ داۋا،

ئۇ ئەمەس سۇنغان سۇئەك، ھەم چاپسىزدۇركىمىيا.

كېنىزەك سوزىنىڭ ئاخىرىدا، ئەقىل ئىگىلىرى بىزگە توۋەندىكى يوللارنى توغرا كورسەتكەن دىدى: دوستلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ــ نەسىھەت ۋە مەسلىھەتنى ئايىمىغۇچىلار، ئىشلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى نەتىجە ۋە ئۇنۇمى ياخشى بولغىنىدۇر. ئەڭ ياخشى ماختاش مەرتلەرنىڭ تىلىغا ئىلىنىشتۇر، بەندىگە شۇكرىدىن كوز يۇماسلىق، بولۇپمۇ ساقلىق ۋە ئېقىل نېمەتلىرىنىڭ شۇكرىسىنى ئادا قىلىشنىڭ مۇھىملىغى ئالاھىدە زورۇر. ئوزىنى ئەتىۋالىغانلارنىڭ نەپسى ئۇلۇكتۇر، كىچىك مۇسىبەتلەرگە چىدىمىغانلارغا چوڭ كۇلپەت يېتىدۇ. ھاۋايى ــ ھەۋەسكە بېرىلگەنلەر ئوزىنىڭ ئىنسانى ھوقۇقلىرىدىن ئايرىلىدۇ. سىزنى بىركىم ماختىسا، سىز ئۇنىڭ پىكرىنى ئىسپاتلاشقا، ئاقلاشقا ھەركەت قىلىڭ! ئوچەكىشىشنى ھەددىدىن ئاشۇرىۋەتكەنلەر گوناكار بولىدۇ. نا توغرا ئىشتىن يانمىغۇچىلار ئوچوڭ قىلىچ خەۋپى ئوزاق ئەمەس. ئەمدى مەن سىزگە قازىلار ۋەزىپىسى توغرىسىدا بىر ئاز سوزلەي. ئەي شاھ، پەقەت ئىشنى پوختا تەكشوروپ قىلىنغان ھوكومگىلا "توغرا" دەپ قارالسا بولىدۇ. كوچلوكلەر ئاجىزلارنى جەۋرىلەشكە ئىنتىلمەسلىكلىرى، كوچسىزلەر ھەقىقەتتىن ئومىتسىزلەنمەسلىكلىرى ئوچوڭ، قازىلار ھەممىگە بىرخىل كوز بىلەن قاراشلىرى زورۇر. قازىلار دەۋانىڭ ئىسپاتىنى دەۋاگەردىن تەلەپ قىلىشلىرى زورۇر ۋە شەرت. ھالالىنى ھارام، ھارامنى ھالال قىلماسلىق شەرتى بىلەن ئىككى كىشى ئوتتوراسىدىكى ئىشنى كېلىشتوروش مومكىن. ئەگەر سىز بوگون بىر ئىشتىن گومانلانسىڭىز، ھەقىقەتنى بىلىش ئوچوڭ، ئەقلىڭىزنىڭ ياردىمى بىلەن ئېنىقلاشقا

ئۇرۇنۇپ كورۇڭ! چۈنكى، ھەقسىقەتنى بىلىشكە، ھەق ئىشنى بېجىرىشكە بۇيرۇلغان ۋە يارىتىلغانسىز. بەس، گۇمانلىق ئىشنى بىلگەندىن كېيىن ۋە كورگەندىن كېيىن ھەقسىقەتكە ئىنتىلىش زورۇر. ئوتكەنلەردىن ئىبرەت ئېلىڭ! ماقال-تەمسىلەرگە مۇڭايىق ئېغىرلىقنى ئوزىڭىزدە ساقلاشقا ئادەتلىنىڭ! ھەقىقەتكىلا ئېتىۋار قىلىڭ! دەۋاگەردىن گۇۋا، ئىسپات، دەلىل، ھوججەت تەلەپ قىلىڭ! گۇۋالار ھازىر بولسا، ئۇلارنىڭ سالاھىيىتىنى سۈرۈشتۈرۈپ كورۇڭ! ئەگەر بۇ شەرتلەر يوق بولسا، ئېيىپلەنگۈچىگە قەسەم بۇيرۇڭ! شۇنداق ھوكۇملا ئادىل ھوكۇم بولىدۇ. قازىلار ئاغرىق، خاپا، ئاچ ۋاقىتلاردا ھوكۇم قىلىشتىن قېچىشى لازىم. ئادەملەر ئارىسىدىكى ھوكۇمدە، خۇدا رازىلىغىغا ئۇرۇنۇش، سۈيۇنۇش زورۇر. چۈنكى، نىيىتى خالىس، ئوز نەپسىدىن كەچكەن كىشىنىڭ ئادەملەر ئارىسىدىكى ھوكىمى ئەلۋەتتە توغرا بولۇدۇ. ئەز زۇھرى "ئۇچ خىل كىشىنى قازىلار مەھكىمىسىدىن ئۇزاقلاشتۇرۇش كېرەك" دىگەن. ئۇلار ــ يامانلارنى ھورمەت قىلىدىغان، ماختىغۇچىلارنى ياخشى كورىدىغان، ئەمەلدىن چۈشۈشنى ئىستەمەيغان كىشىلەر.

ئومەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز بىر قازىنى ۋەزىپىسىدىن بوشاتتى. قازى ئومەردىن: "نىمە ئۈچۈن مېنى بوشىتىسىز؟" دەپ سورىدى. "ۋەزىپەڭدىن سوزۇڭ چوڭراق ئىكەن!" دەپ جاۋاپ بەردى ئومەر.

ئىسكەندەر ئوزىنىڭ قازىسىغا: "مەن سېنى بۇ ۋەزىپىگە تەيىن قىلىش بىلەن، ئوز جېنىمنى، ئوز نومۇسۇمنى، ئوز جاسارىتىمنى ساڭا تاپشۇردۇم. بۇ ۋەزىپىنى سەن ئوز ئەقىلىڭ بىلەن

ئىشلەپ، ئوز جېنىڭ بىلەن ساقلا!" ــ دەپتۇ.

ئۇ، ئوزىنىڭ ئاشپىزىگە "مېنىڭ گەۋدەم ساڭا تاپشۇرۇلدى. ئۇنىڭغا سەن ئوز جېنىڭغا كويۇنگەندەك غەمخورلۇق قىل!" دەپتۇ. مىرزىسغا: "سەن مېنىڭ ئەقلىمنىڭ ئۇستىدىن ئىش كورىسەن. يېزىۋاتقان نەرسىلىرىڭدە مېنى خاتالىقتىن ساقلا!" دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن، بىرىنچى كېنىزەك سوزىنى تۇگىتىپ، ئوز ئورنىغا چېكىندى. ئىككىنچى كېنىزەك ئورنىدىن تۇردى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

بىرىنچى كېنىزەك سوزىنى تۇگىتىپ، ئوز ئورنىغا چېكىندى. ئىككىنچى كېنىزەك ئورنىدىن تۇرۇپ، سوز باشلاشتىن ئىلگىرى، ئاتىكىز ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ ئالدىدا يەتتە سەكسەننىچى كېچە مەرتىۋە يەرنى سۆيۈپ، كېيىن سوزگە كىرىشتى: "لوقمانى ھېكىم ئوغلىغا: ئوچ نەرسە ئوچ يەردىن باشلىنىدۇ دىگەن. ئۇ ئوچ نەرسە مانا بۇلار: چىداملىق ــ باشقا كۇلپەت چۇشكەندە، باتۇرلۇق ــ كۇرەشكە دۇچ كەلگەندە، دوستلۇق ــ ھاجەت چۇشكەندە. بۇ ھەقتە شائىر مۇنداق دىگەن:

زالىمنى ماختىساڭ، ئىشتا يەيسەن دايىم پۇشايمان،
مەزلۇم ئەلەم ئىچىدە ياشامدۇ شادۇ ـ خەندان.

هەرکىمنىڭ ئۆزىنىيىتى بولۇر، ئۆزىگە يولداش،
كىم دۇنياغا ئامراق بولسا، ئازاپ تارتار ئەشۇ جان.

"بىلگىن، ئەي شاھ، ئىنساندىكى كىشىنى ھەيران قالدۇرار-لىق ئىككى مۇھىم نەرسە دىلدۇر. چۈنكى، كىشىنىڭ تىزگىنى دىلدىدۇر. دىلدا ئاچ كوزلۇك غەلىبە قىلسا، كىشىنى ئارزۇ-ھەۋەس ئولتۇرىدۇ. ئۇنى غەم ئىگەللىسە، ئەلۋەتتە كىشىنى ئۆز ئەلەم ھالاك قىلىدۇ. دىلدا غەزەپ كۈچەيسە، كىشىنى رەنجۇ-مەھنەت قاپلايدۇ. دىلدا قانائەت-ئۇلۇغلۇق بولسا، ئۇنداق دىلغا ئىگە كىشى قىينىچىلىقلاردىن ئازات بولىدۇ. دىلنى قورقۇنۇچ قاپلىسا، كىشىنى قايغۇ ئازاپلايدۇ. دىلغا مۇسىبەت چۈشسە، كىشىگە غەم-ئەلەم ھۇجۇم قىلىدۇ. ئەگەر ئۇ، مالغا ئىگە بولسا، كوپۇنچە خۇدانى ئۇنتۇيدۇ. كەمبەغەللەشسە، قايغۇدا قىسىلىدۇ. غەم ھۇجۇم قىلغاندا، كىشىنى كۈچسىزلەندۈرۈپ، ئولتۇرغۇزۇپ قويىدۇ-ھەرقانداق چاغدا-دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئىشىنى ھەل قىلىشتا، خۇدانى ئەسلەش لازىم. بەزىدە دانالاردىن: "كىمنىڭ ئەھۋالى ھەممىدىن يامانراق؟" دەپ سورىغاندا، "شەھۋانى نەپسى غەلىبە قىلغان ۋە شۇ يولدا يۈرگەن كىشى، ئۇلۇغ ئىشلار ئالدىدا ھىممەتسىزلىك قىلغۇچى، چۈشەنچىسى كەڭ، ئەمما قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان كىشى" دەپ جاۋاپ بەرگەن. قەيسىنىڭ بۇ ھەقتىكى شېئىرى ناھايىتى ئورۇنلۇق:

باشقىلار ئىشىغا چېپىلغانىنى مەن،
كىشىلەر ئىچىدە كورىمەن يامان.
ئۆلار ئوز يولىنى تاپالماي تۇرۇپ،
ئوزگىنى ئازدى دەپ قىلىدۇ گۇمان.

بايلىق ۋە ئەخلاق ئۇندا ئامانەت،
ھەركىم ئوز يۈكىنى كوتىرەر پىنھان.
بىر قېتىم يولدىن ئازغىنىڭ كەتسەك،
كېيىن توغرا يولنى تېپىشلىق ئاسان.

كېنىزەك سوزىنى يەنە داۋام قىلىپ: "ئەمدى مۇشەققەت تارتىپ ئىبادەت قىلغۇچى سوپى-زاھىدلار ئەھلىگە كەلسەك، ھۇشىنى بىنىڭ بۇشىرمەن ئومەر ئىبنى ئۇبەيددىن: "زاھىدلىق دىگەن نىمە؟" دەپ سوراپتۇ. ئۇ، بۇنىڭغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام-نىڭ توۋەندىكى سوزىنى نەقىل كەلتۈرۈپ جاۋاپ بېرىپتۇ: "زاھىد ھەرقاچان قەۋرە ۋە ئىمتىھان كۈنلىرىنى ئەسلەپ تۇرغۇچى، ئوتكۈنچىلىكتىن ئەبەدىلىكنى يۇقۇرى ھىساپلىغۇچى، ئەتىكى كۈنىنى ئوزىنىڭ كۈنى ھىساۋىدا كورمىگۈچى، ئوزىنى ئولگەن دەپ چۈشەنگۈچى كىشىدۇر".

ئەبۇزەر غەپىلىرى: "كەمبىغەللىك ماڭا بايلىقتىن يۇقۇرى، كېسەللىك ماڭا ساقلىقتىن ئەلادۇر" دىگەن.

ئىشەنچلىك ئادەملەرنىڭ بىرسىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئىبنى ئەبۇئەۋف بىز بىلەن بامدات نامىزىنى بىللە ئوقۇدى ۋە نامازدا "يا ئەييۇھەل مۇدەپسىر" دەپ باشلىنىدىغان ئايەتنى ئوقۇدى. سۇرىنىڭ "فەئىزەنقىرافىناقۇر" دىگەن جايىغا كەلگەندە، ئولۇك ھالدا يىقىلدى.

سابىت ئەل بەنانى كوزلىرى كېرەكتىن چىققىچە يىغلىدى. ئۇنىڭ كوزىنى داۋالاش ئۇچۇن، تىۋىپ ئېلىپ كېلىشتى ۋە ئۇنىڭ كوزىنى داۋالاشنى سورىدى. "ئەگەر مېنىڭ سوزۇمگە كىرسەڭ داۋالايمەن،" ــ دىدى تىۋىپ. "مەن كىرىدىغان قانداق

سوز؟"ـــ دەپ سوردى سابىت. "يىغلىماسلىقنى تەكلىپ قىلمەن"ـــ دەپتۇ تۇنۇپ. "يىغلىمىغان كوزنىڭ ماڭا نىمە كېرىكى بار!"ـــ دەپ، ئۇنىڭ شەرتىنى قوبۇل قىلماپتۇ سابىت.

مۇھەممەت ئىبنى ئابدۇللانىڭ ئالدىغا بىر كىشى كېلىپ "ماڭا نەسىھەت قىلىڭ!"ـــ دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

سەكسەن بىرىنچى كېچە

ۋەزىر دەندان زۇئۇلماكانغا ھىكايە قىلىپ بېرىشنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىپ:

"مەرھۇم ئاتىڭز ئومەر ئىبنى نوئمانغا ئىككىنچى كېنىزەك مۇنداق دىدى:

"مۇھەممەت ئىبنى ئابدۇللاغا بىر كىشى كېلىپ: "ماڭا نەسىھەت قىلىڭ" دەپتۇ. مۇھەممەت ئىبنى ئابدۇللا ئۇ كىشىگە: "بۇ دۇنيادا باي بولۇش بىلەن بىللە، پەرىزلەرنى ئادا قىلىدىغان بول! ئۇ دۇنياغا بولغان تامايىڭنى ئۈزمە. ئۇ دۇنيانىڭمۇ بايلىغىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىش!"ـــ دەپتۇ. "ئۇنىڭغا قانداق قىلىپ يېتىشىش مۇمكىن؟"ـــ دەپ سوراپتۇ ئۇ كىشى مۇھەممەت ئىبنى ئابدۇللادىن. "بۇ دۇنيانىڭ پەرىزلىرىگە رىايە قىلغانلار بۇ دۇنيا ۋە ئۇ دۇنيانىڭ بايلىغىنى ئىگىلىگۈچى كىشىلەردۇر" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ مۇھەممەت ئىبنى ئابدۇللا.

غەۋس ئىبنى ئابدۇللا مۇنداق دىگەن: "ئىسرائىلىيده بىر ئاكا-ئۇكا بار ئىدى، بىرىنچىسى ئىككىنچىسىدىن: "قايسى قىلغان گۇناھىڭ ئۇچۇن خۇدادىن قورقىسەن؟" — دەپ سوراپتۇ. "بىر كۇنىسى مەن قۇشلار ئۇگىسى يېنىدىن ئوتتۇم. قۇشلاردىن بىرىنى ئۇگىسىدىن ئالدىم. كېيىن يەنە ئۇنى ئۇگىغا سېلىپ قويدۇم. لېكىن بۇ، ئوزىنىڭ ئۇگىسى ئەمەس، باشقا بىر جايدىكى ئۇگا ئىدى. ئەڭ قورقۇنۇچلۇق ئىشىم شۇ" — دىدى ئۇ. "سېنىڭچۇ؟ سېنىڭ قورقىدىغان ئىشىڭ نىمە؟" دەپ سورىدى ئىككىنچىسى. "مېنىڭ ئەڭ يامان قورقىدىغان ئىشىم شۇكى، ھەر كۇنى نامازغا تۇرغىنىمدا، قىلغان ئىبادىتىم مۇكاپات تەلەپ قىلىش مەقسىدىده قىلىنغان ئىبادەت بولۇپ قالمىسا، دەپ قورقىمەن" دىدى ئۇ. ئۇلارنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان ئاتىسى: "ئەگەر بۇلارنىڭ دىگەن سوزلىرى راست بولسا، ئوز دەرگاھىڭغا ئال!" دەپتۇ ئاسمانغا قاراپ.

سەئىد ئابدۇللا ئىبنى جابىر مۇنداق دىگەن: "فۇزالەبىنى ئۇبەيدىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن سوزلەشتىم. ئۇنىڭ ماڭا نەسىھەت قىلىشىنى سورۇدۇم. ئۇ، ماڭا: "ئىككى نەرسىگە سەگەك بول! ئۇنىڭ بىرى — خۇداغا شەك كەلتۇرۇشتىن يىراق بولۇش؛ ئىككىنچىسى — ھەرقانداق جانلىق نەرسىگە ئازار بەرمەسلىك. مانا مۇشۇ ئىككى ئىشنى ھېچقاچان ئۇنۇتما! ئېسىڭدە مەھكەم ساقلا!" دەپ، توۋەندىكى شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

تاۋىغا ياققانچە بول كەڭ، بەك كەرەملىكتۇر خۇدا،
ھەر ئىش ئاجىز زەرەرسىزدۇر، غەمگە بولما مۇپتىلا.
ئىستىمە شېرىك خۇداغا، چوڭ زىياندۇر بەندىگە،
ساقلا يادىڭدا، بۇ ئىككى ئىشنى قىلما مۇتلەقا.

بىر شائىر مۇنداق دىگەن:

دۇنيادا ياخشى ئىش قىلىمغان بولسائ،
قىلغانلارغا دۇچار بولسەن ئولسەئ.
سەن شۇندا ئۇلارغا تەئ كىلەلمەيسەن،
ئەجەپ ئەمەس شۇندىلا پۇشايمان قىلسائ.

* * *

كۇچلۇك مەن دەپ كىشىگە قىلمىغىن زۇلۇم،
ساڭمۇ ياندۇرار باشقىسى چوقۇم.
قورىما، مىجىپ ئاجىز قولىنى،
توسارسەن ئۇزەڭنىڭ ماڭار يولىنى.

ئىككىنچى كېنىزەك سوزىنى تۇگۇتۇپ، ئارقىغا چېكىنىگەندىن كېيىن، ئۇچىنچى كېنىزەك ئورنىدىن تۇردى. "زاھىدلىق بابى ناھايىتىمۇ كەئ ــ دىدى ئۇ سوزىنى باشلاپ، ــ لېكىن، مەن بۇنىڭ بابلىرىدىن ئېسىمدە قالغانلىرىنىلا سوزلەيمەن.

بىلىمدانلاردىن بەزىلىرى مۇنداق دىگەن: "مەن ئولۇمدىن شاتلىنىمەن. ئولگەنده تېچلىنىشقا ئىشەنمەيمەن. ئەمما، ئولۇم كىشى بىلەن ئۇنىڭ ئىشى ئارىسىدا ئىكەنلىگىنى بىلىمەن. ياخشى ئىشلارنىڭ ئىككىنچى قېتىم تەكرارلىنىپ ئېشىپ بېرىشىنى، يامان ئىشلارنىڭ توختىلىشىنى ئۇمىت قىلىمەن".

ئەتائۇسسەلامنىڭ ئادىتى شۇنداق ئىدى. "ھەمىشە نەسىھەتنى تۇگەتكەندىن كېيىنلا، يېنىدىكى ئادەملەر سەزگەنىڭ ھالدا تىترەيتتى ۋە قاتتىق يىغلايتتى. كىشىلەر ئۇنىڭدىن: "نىمە ئۇچۇن مۇنداق بىزارام بولىسىز؟" دەپ سوراشقاندا، "مەن چوڭ ئىشقا قەدەم قويۇش ئالدىدىمەن، يەنى خۇدا دەرگاھىغا نەسىھەتكە

مۇۋاپىق ئەملىيەت بىلەن بېرىشقا تىرىشۋاتىمەن" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

ئىمام ھۇسەيىن ئوغلى ئىمام زەينەل ئابىدىن نامازنى تىترەپ تۇرۇپ ئوقۇيتتى. يېقىن كىشىلىرى ئىمامدىن بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، "سىلەر بىلمەمسىلەر، مەن كىم ئالدىدا تۇرۇپ كىمگە مۇراجىەەت قىلىپ سوزلەيمەن" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

سۇفىيان سۇرى قېشىدا كوزى كور بىر كىشى تۇراتتى. روزا كەلگەندە ئۇ، ئادەملەر بىلەن نامازغا ئوقۇشقا چىقاتتى. ئادەملەر-دىن كېيىن قېلىپ جىم ئولتۇراتتى. سۇفىيان: "قىيامەت بولغاندا، پەرىشتىلەر ئەھلى قۇرئانلارغا كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئىبادىتى باشقىلار-دىن ئارتۇق بولغىنى ئۈچۇن، ئۇلارنى كىشىلەر ئارىسىدىن ئايرىپ ئالىدۇ" دىدى. ئۇ كىشى مۇنداق دەپ قوشۇمچە قىلدى: "جان تەنگە كىرگەندە، ياخشى ئىشلىرى ئۈچۇن، جەننەتنى كوزلەپ، شاتلىق بىلەن زوخلىنىدۇ؛ يامان ئىشلىرى ئۈچۇن، دوزاقتىن قورقۇپ، ئاللىقاچان نۇرى ئوچكەن بولىدۇ." سۇفىيان يەنە "زالىمنىڭ يۇزىگە قارىشىمۇ گۇناھۇر" دىگەن. ئۇچىنچى كېنىزەك سوزىنى تۇگىتىپ چېكىندى.

توتىنچى كېنىزەك ئورنىدىن تۇردى. "مەن توغرا ئېيتقاتلىق ياخشى ئادەملەر ھىكايىلىرىدىن خاتىرەمدە قالغان بەزى بىر ۋەقەلەرنى سوزلەيمەن" دىدى ئۇ.

بىركۇنى ئىبراھىم بىننى ئەدھەم نامازغا ئوقۇۋاتاتتى. بىشرى ھافىمۇ نامازدا بىللە بولدى. مۇئەززىن تەكبىر ئېيتقىچە، مەن ئۇنىڭ ئارقىسىغا ئوتۇپ ئىقتىدا قىلدىم. كىيىمى يىرتىق بىر كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ: "ئەي خالايىق، زىيانلىق راست سوزدىن

بىر شائىر مۇنداق دىگەن:

دۇنيادا ياخشى ئىش قىلىمغان بولسائ،
قىلغانلارغا دۇچار بولسەن ئولسەئ.
سەن شۇندا ئۇلارغا تەئ كىلەلمەيسەن،
ئەجەپ ئەمەس شۇندىلا پۇشايمان قىلسائ.

* * *

كۇچلۇك مەن دەپ كىشىگە قىلمىغىن زۇلۇم،
ساڭمۇ ياندۇرار باشقىسى چوقۇم.
قورىما، مىجىپ ئاجىز قولىنى،
توسارسەن ئۇزەڭنىڭ ماڭار يولىنى.

ئىككىنچى كېنىزەك سوزىنى تۇگۇتۇپ، ئارقىغا چېكىنىگەندىن كېيىن، ئۇچىنچى كېنىزەك ئورنىدىن تۇردى. "زاھىدلىق بابى ناھايىتىمۇ كەئ ــ دىدى ئۇ سوزىنى باشلاپ، ــ لېكىن، مەن بۇنىڭ بابلىرىدىن ئېسىمدە قالغانلىرىنىلا سوزلەيمەن.

بىلىمدانلاردىن بەزىلىرى مۇنداق دىگەن: "مەن ئولۇمدىن شاتلىنىمەن. ئولگەنده تېچلىنىشقا ئىشەنمەيمەن. ئەمما، ئولۇم كىشى بىلەن ئۇنىڭ ئىشى ئارىسىدا ئىكەنلىگىنى بىلىمەن. ياخشى ئىشلارنىڭ ئىككىنچى قېتىم تەكرارلىنىپ ئېشىپ بېرىشىنى، يامان ئىشلارنىڭ توختىلىشىنى ئۇمىت قىلىمەن".

ئەتائۇسسەلامنىڭ ئادىتى شۇنداق ئىدى. "ھەمىشە نەسىھەتنى تۇگەتكەندىن كېيىنلا، يېنىدىكى ئادەملەر سەزگەنىڭ ھالدا تىترەيتتى ۋە قاتتىق يىغلايتتى. كىشىلەر ئۇنىڭدىن: "نىمە ئۇچۇن مۇنداق بىزارام بولىسىز؟" دەپ سوراشقاندا، "مەن چوڭ ئىشقا قەدەم قويۇش ئالدىدىمەن، يەنى خۇدا دەرگاھىغا نەسىھەتكە

مۇۋاپىق ئەملىيەت بىلەن بېرىشقا تىرىشۋاتىمەن" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

ئىمام ھۇسەيىن ئوغلى ئىمام زەينەل ئابىدىن نامازنى تىترەپ تۇرۇپ ئوقۇيتتى. يېقىن كىشىلىرى ئىمامدىن بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، "سىلەر بىلمەمسىلەر، مەن كىم ئالدىدا تۇرۇپ كىمگە مۇراجىەەت قىلىپ سوزلەيمەن" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

سۇفىيان سۇرى قېشىدا كوزى كور بىر كىشى تۇراتتى. روزا كەلگەندە ئۇ، ئادەملەر بىلەن نامازغا ئوقۇشقا چىقاتتى. ئادەملەر-دىن كېيىن قېلىپ جىم ئولتۇراتتى. سۇفىيان: "قىيامەت بولغاندا، پەرىشتىلەر ئەھلى قۇرئانلارغا كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئىبادىتى باشقىلار-دىن ئارتۇق بولغىنى ئۈچۇن، ئۇلارنى كىشىلەر ئارىسىدىن ئايرىپ ئالىدۇ" دىدى. ئۇ كىشى مۇنداق دەپ قوشۇمچە قىلدى: "جان تەنگە كىرگەندە، ياخشى ئىشلىرى ئۈچۇن، جەننەتنى كوزلەپ، شاتلىق بىلەن زوخلىنىدۇ؛ يامان ئىشلىرى ئۈچۇن، دوزاقتىن قورقۇپ، ئاللىقاچان نۇرى ئوچكەن بولىدۇ." سۇفىيان يەنە "زالىمنىڭ يۇزىگە قارىشىمۇ گۇناھۇر" دىگەن. ئۇچىنچى كېنىزەك سوزىنى تۇگىتىپ چېكىندى.

توتىنچى كېنىزەك ئورنىدىن تۇردى. "مەن توغرا ئېيتقاتلىق ياخشى ئادەملەر ھىكايىلىرىدىن خاتىرەمدە قالغان بەزى بىر ۋەقەلەرنى سوزلەيمەن" دىدى ئۇ.

بىركۇنى ئىبراھىم بىننى ئەدھەم نامازغا ئوقۇۋاتاتتى. بىشرى ھافىمۇ نامازدا بىللە بولدى. مۇئەززىن تەكبىر ئېيتقىچە، مەن ئۇنىڭ ئارقىسىغا ئوتۇپ ئىقتىدا قىلدىم. كىيىمى يىرتىق بىر كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ: "ئەي خالايىق، زىيانلىق راست سوزدىن

پایدىلىق يالغان سوز ياخشى. زورۇرىيەتتە كىشى ئىختىيارسىزدۇر. هاياتلىقتا سوزلىمەسلىك زىيان سالمىغانىدەك، ۋاقتى ئوتكەن سوزنىڭمۇ پايدىسى يوق" دىدى.

ئىبراهىم بىنىنى ئەدهەم بۇنداق دىدى: "بىر كۈنى مەن بىشرىنى كوردۇم. ئۇنىڭ بىر تىنىنى يوقالىدى. مەن ئۇنىڭغا بىر تەڭگە بەردىم. "بۇنى ئالمايمەن!" دىدى ئۇ. "بۇ خالىس ۋە هالال" دىدىم مەن. "مەن بۇ دۇنيا نېمىتىنى ئاخىرەت نېمىتىگە ئالماشتۇرغۇچى ئەمەسمەن!" دىدى ئۇ قەتئىلىك بىلەن.

بىشرى هافىنىڭ سىڭلىسى بىركۈنى ئەهمەدى هەنبەل يېنىغا كەلدى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەهرىزد هىكايىسىنى توختاتتى.

سەكسەن ئىككىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاه، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەهرىزاد هىكايىسىنى.

ۋەزىر دەندان زۇئۇلماكانغا هىكايە قىلىشنى داۋام قىلدۇردى. "كېنىزەك ئاتىگىز ئوممەر ئىبنى نوئمانغا شۇنداق دىدى: "بىشرى هافىنىڭ سىڭلىسى بىر كۈنى ئەهمەدى هەنبەل يېنىغا كېلىپ: "ئەي دىنىنىڭ ئىمامى، بىز كۈندۈزى كۈن بويى تىرىكچىلىك غېمىدە بولۇپ، كېچىسى يىپ ئىگرىمىز. كوپۇنچە باغداد هاكىمىنىڭ ساقچىلىرى بىزنىڭ يېنىمىزدىن مەشئەل يېقىپ ئوتىدۇ. بىزنىڭ شۇ مەشئەل يورۇغىدىن پايدىلىنىپ ئىگرىگەن يىپىمىز

هارامۇ ياكى هالالمۇ؟" دەپ سوردى. "سەن ئوزەڭ كىمسەن؟" دەپ سوردى ئەھمدى ھەنبەل ئۇنىڭدىن. "بېشرى ھافىنىڭ سىڭلىسى بولىمەن" دەپ جاۋاپ بەردى. "ئەي بېشرى جەمەتى، مەن سىلەرنىڭ دىلىڭلاردىكى تەقۋادارلىقنى تارتىپ ئېلىشنى خالىمايمەن" دىدى ئەھمدى ھەنبەل.

بەزى دانالار: "خۇدا ئەگەر بەندىسگە ياخشىلىق ئىشىگىنى ئېچىشنى خالسا، ئۇنىڭ ئىش-ھەركىتىگە بەرىكەت بېرىدۇ" دىگەن. مالىڭ ئىبنى دىنار بازاردىن ئوتكەندە، كوڭلى بىرەر نەرسىنى تارتقۇدەك بولسا، "ئەي نەپس، تېچلان! سەۋرى قىل! سېنىڭ ئىستىگەنلىرىڭنى قىلىۋېرىمەن" دەيتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇنداق دىگەن: "نەپسىنىڭ سالامەتلىگى ئۇنىڭ خاھىشىغا يول بەرمەسلىكتە. نەپسىنىڭ كۇلپەتلەرگە يولۇقۇشى ئۇنىڭ خاھىشىنى قاندۇرغانلىقتا".

مەنسۇر ئىبنى ئەممار شۇنداق دىگەن: "بىر چاغدا مەن ھەجگە بارماقچى بولدۇم. مەككىگە كۇفە ئارقىلىق ماڭدىم. كېچە قاراڭغۇ ئىدى. شۇ قاراڭغۇ كېچىدە، بىر ئادەم: "ئەي خۇدا، ئۇلۇغلىغىڭ ۋە بۇيۇكلىگىڭ ھەقىقى، سېنىڭ دەرگاھىڭغا گۇنا قىلىشنى، بۇيرۇقلىرىڭغا بوي سۇنماي ئاسى بولۇشنى ئىستىمگەن ئىدىم. بىرلىگىڭنى ئىنكار قىلمايتتىم. بۇ گۇناھلىرىم ئەزەلدە پىشانەمگە يېزىلغان ئىكەن. گۇنايىمنى كەچۇر، مەن بۇنى نادانلىق ئارقىسىدا قىلدىم" دەپ ئىلتىجا قىلاتتى. كېيىن ئۇ: "يائەيىۇھەللەزىئە ئامەنۇ" دىگەن ئايەتنى ئوقۇدى. مەن ئۇنىڭ يىغلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدىم. سەۋىنى بىلەلمەي، ئوز يولۇمغا كەتتىم. ئەتىسگە يولدىن ئوتكىنىمدە، بىر جىنازىنى قەۋرىستانلىققا ئېلىپ كېتىۋاتـ

قانلىغىنى كوردۇم. تاۋۇتنىڭ ئارقىسىدا ھالىدىن كەتكەن بىر موماي يىغلاپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭدىن ئولگەن كىشى توغرىسىدا سورۇدۇم. "بۇ مېنىڭ ئوغلۇم، كېچە كوچىدا تۇرغاندا، يىغلاپ قۇرئاندىن ئايەت ئوقۇپ تۇرۇپ، ئوتى يېرىلىپ ئولدى" دىدى موماي. توتىنچى كېنىزەك سوزىنى تۇگىتىپ، تۇرغان ئورنىدىن چېكىندى.

بەشىنچى كېنىزەك سوز باشلاپ: "مەن بۇرۇنلاردا ئوتكەن ياخشى كىشىلەر توغرىسىدا ئېسىمدە قالغانلىرىنى سوزلەيمەن" — دىدى ئۇ — مەسىلەمە ئىبنى دىنار بۇنداق دىگەن: "دىل توغرا بولسا، چوڭ - كىچىك گۇناھلار كەچۇرىلىدۇ. ئادەملەر گۇنا بولىدىغان ئادەتلەرنى تاشلاشقا، گۇنا قىلماسلىققا بەل باغلايدۇ. خۇدامۇ ئۇلارغا تەۋپىق بېرىدۇ. ئازغىنا بايلىق ئاخىرەتنىڭ كوپ ياخشى ئىشلىرىدىن مەھرۇم قىلىدۇ. بايلىقنىڭ كوپىيىشى ئاخىرەت ھەققىدىكى ئاز - تولا ئۇمىتنىمۇ يوقىتىشقا ۋە ئۇنتۇلۇشقا ئېلىپ بارىدۇ." ئەبۇھازىمدىن كىشىلەر: "ئادەمنىڭ بايراقى كىم؟" دەپ سورىدى. "ئومرىنى خۇدانىڭ تائەت - ئىبادىتىغا بېغىشلىغان كىشىدۇر" دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ. "ئادەملەرنىڭ ئەخمەقراقى قانداق بولىدۇ؟" دەپ سورىدى. "بۇ دۇنيانىڭ راھىتى ئۇچۇن ئاخىرەتلىكىنى ساتقان كىشىلەردۇر" دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، مۇسا ئەلەيھىسسالام مەدىيان سۇيىگە يەتكەندە، "ئەي خۇدا، مەن سېنىڭ تەرىپىڭدىن ئەۋەتىلگەن ئەرسىگە مۇھتاجمەن" دىدى. شۇ چاغدا، ئىككى قىز كەلدى. ئۇلارنىڭ مالىلىرىغا سۇ ئىچكۇزدى. قىزلارنى ئوتكەزمىدى. قىزلار بېرىپ، بۇ

ۋەقەنى ئاتىسى شۇئەيپ ئەلەيھىسسالامغا ئېيتىتى. "ئۇ كىشى ئاچ بولسا كېرەك" دىدى ئاتىسى قىزلىرىغا، ئاندىن قىزىنىڭ بىرىگە: "سەن بېرىپ، ئۇ كىشىنى قىچقىرىپ كەل!" دىدى. قىز مۇسا پەيغەمبەرنىڭ يېنىغا كېلىپ، يۈزىنى بېكىتىپ تۇرۇپ: "ئاتام بىزگە سۇ بەرگىنىڭىز ئۈچۈن، سىزنىڭ ھەققىڭىزنى بېرىشكە قىچقىردى" دىدى. مۇسا پەيغەمبەر ماقۇل بولۇپ ماڭدى. قىز ئالدىدا يول باشلاپ كېتىپ بارغان ئىدى. شامال ئۇنىڭ ئىتىگىنى ئېچىشقا باشلىدى. مۇسا پەيغەمبەرنىڭ ئۇنىڭغا كوزى چۈشتى. "سەن ئارقامدىن ماڭ، مەن ئالدىدا ماڭىمەن. مۇبادا مەن يولدىن چەتلىسەم، سەن توغرا يولنى كورسەت!" دىدى. مۇسا پەيغەمبەر بىلەن قىز شۇ يوسۇندا يۈرۈپ، شۇئەيپ پەيغەمبەرنىڭ ئالدىغا باردى. ئۇلار يېتىپ كەلگەندە، كەچكى تاماق تەييارلانغان ئىدى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسنى توختاتتى.

سەكسەن ئۈچىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسنى.

ۋەزىر دەندان زۇئۇلماكانغا ھىكايە سوزلەشنى داۋام قىلدۇرۇپتۇ: بەشىنچى كېنىزەك ئاتىڭزغا مۇنداق دىدى: "كەچكى تاماق ھازىرلانغان ۋە دەستىخانغا قويۇلغان ئىدى. مۇسا ئەلەيھىسسالام سالام قىلىپ شۇئەيپ ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كىردى. "بۇلارغا سۇ بەرگىنىڭ ئۈچۈن، ساڭا ھەق تولىمەكچىمەن" دىدى شۇئەيپ مۇسا

پەيغەمبەرگە. "مەن ئاخىرەتنىڭ ئىشى ئۇچۇن بۇ دۇنيانىڭ مېلىنى ئالمايمەن" دىدى مۇسا پەيغەمبەر. "ئەي يىگىت، سەن بۇ كېچە مېنىڭ مېھمىنىم سەن. مېنىڭمۇ، ئاتىلىرىمنىڭمۇ ئادىتى — مېھمانىنى زىيادە قىلىپ، هورمەت قىلىش" دىدى شۇئەيپ پەيغەمبەر. مۇسا پەيغەمبەر ئولتۇرۇپ تاماق يىدى. شۇئەيپ پەيغەمبەر مۇسا پەيغەمبەرنى سەككىز يىل مال بېقىشقا ياللىدى. مۇسا پەيغەمبەرنىڭ بۇ خىزمەت هەققى ئۇچۇن، ئۇزۇنىڭ بىر قىزىنى ئۇنىڭغا نىكاهلاپ بەرمەكچى بولدى.

بىر ئادەم ئۇزۇنىڭ خېلىدىن بېرى كۆرەلمىگەن دوستىغا: "سەن مېنى سېغىنىدۇرۇپ قويىدۇڭ. مەن خېلىدىن بېرى سېنى كۆرەلمەي، كوپ ئەسلىدىم" دىگەن ئىدى. "مېنى سەندىن ئىبنى شاهاپ ئايرىدى" دىدى ئۇ جاۋاپ بېرىپ. "سەن ئۇنى بىلەمسەن؟" دەپ سورىدى دوستى ئۇنىڭدىن. "هە، ئۇ مېنىڭ ئوتتۇز يىللىق خوشنام. لېكىن، مەن ئۇنىڭ بىلەن سوزلەشمەيمەن" دىدى ئۇ. "سەن خۇدانى ئۇنۇتقانسەن! شۇنىڭ ئۇچۇن، خوشنالىڭ بىلەن سوزلەشمەيسەن. سەن ئەگەر خۇدانى يادىڭغا ئالغان بولساڭ، خوشنالىڭنى ياخشى كۆرەتتىڭ، — دىدى دوستى — سەن خوشنالىڭنىڭ خۇددىً قېرىنداش تۇققانلارىدەك هەققى بارلىغىنى بىلەمسەن؟" شۇنىڭ بىلەن بەشىنچى كېىنزەكمۇ سوزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ چېكىندى.

بۇۋى ئورنىدىن قوزغالدى. شاه ئالدىدا توققۇز تازىم قىلىپ ئىگىلدى. كېيىن ئۇ سوزگە كىرىشتى: "مەن بۇلارنىڭ زاهىد ۋە تەقۋادارلار توغرىسىدىكى سوزلىرىنى ئاڭلىدىم. مەنمۇ شۇلارغا تەقلىت قىلىپ، ئۇلۇغلار سوزلىرىدىن بەزى نەرسىلەرنى سوزلەپ-

مەن. ئېيتىشلىرىچە، ئىمامى شافى (خۇدا ئۇ كىشىدىن رازى بولسۇن) كېچىنى ئۈچكە ئايرىغان: بىرىنچى بولۇگىنى ئىلمىگە، ئىككىنچىسىنى ئۇيقىغا، ئۈچىنچىسىنى كەچكى نامازغا بېغىشلىغان. ئىمام ئەنزەم ئەبۇھەنىپە كېچىنىڭ يېرىمىنى ئويغاق ئوتكۇزەتتى. يولۇچىلاردىن بىرى ئۇ كىشىنىڭ كېچىنى يۇرۇپ ئوتكەزگىنىنى كورۇپ، ئىككىنچىسىگە: "بۇ كىشى پۈتۈن كېچىنى ئۇخلىماي ئوتكۇزىدۇ" دىدى. بۇ سوزنى ئۇ كىشى ئاڭلاپ: "مەندە يوق سۇپەتلەر بىلەن مېنى ماختاشقا سېنى نىمە مەجبۇر قىلدى؟ قاراپ تۇرۇپ يالغان سوزلەشتىن ئۇيالساڭچۇ؟ خۇدادىنمۇ قورقمامسەن؟" دىدى ۋە شۇ تۈندىن باشلاپ پۈتۈن كېچىنى ئۇيقىسىز ئوتكۇزىدىغان بولدى.

ئىمام شافى رەھمىتۇللاھى ئەلەيھى روزى ئېيىدا، نامازئارىسىدا يەتمىش نوۋەت خەتمە ـ قۇرئان قىلاتتى. ئىمام شافى شۇنداق دىدى: "مەن ئون يىلغىچە ئارپا نېنىنى تويغىچە يىمىدىم. چۈنكى، توقلۇق دىلنى قاتۇرۇدۇ، ھۇشيارلىقنى كېمەيتىدۇ، ئۇيقىنى كۆچەيتىدۇ، كىشىنىڭ خاراكتېرىنى بوشاشتۇرۇدۇ". ئابدۇللا ئىبنى مۇھەممىدى سۇكۇرىدىن شۇنداق نەقىل كەلتۈرىدۇ: "مەن ھازىرغىنە ئومەر بىلەن سوھبەتلەشتىم. ھەزرىتى ئومەر: مەن مۇھەممەت ئىبنى ئىدرىس شافىدەك پەرھىزكار ۋە ناتىق كىشىنى كورمىدىم. بىر كۈنى مەن ھارىس ئىبنى لەبىۋسەففار بىلەن كوچىغا چىقتىم. ھارىس مۇزىنىنىڭ شاگىرتى ئىدى. ئۇ، ناھايىتى خوش ئاۋاز ئىدى. ئۇ، قۇرئاندىن: "ھازا يەۋمۇن لايەتىقۇن ۋەلايۇزىنۇلەھۇم فەيەئىتەزىرۇن" (يەنى: بۈگۈن ئۇلار سوزلىمەيدىغان، ئوزرىنى قوبۇلمۇ قىلىشمايدىغان كۈندۇر) دىگەن ئايەتنى ئوقۇدى. قارد-

سام، ئىمام شافىنىڭ رەڭگى ئوچتى، مويلىرى تىك بولدى. قاتتىق تىترەپ، ھۇشسىز يەرگە يىقىلدى، يەنە ھۇشىغا كېلىپ ئورنىدىن تۇردى. شۇ كۈندە، يالغانچىلار قاتاردا تۇرۇشتىن، بوي سۇنمىغۇچىلار سېپىدە بولۇشتىن ئۆزەڭ ساقلا، ئەي خۇدا! دەپ زارلاندى. ئەي خۇدا، بىلىم ئەھلى دەيدۇ: "دايىم ساڭا ئىتائەتتە بولۇپ كەلدۇق، ئەي ئۇلۇق تەڭرىم! ئوز كەرىمىڭ بىلەن گۇناھىمىزدىن ئوتكىن. گۇناھىمىزدىن پاك قىلىش بىلەن، بىزنى كورىكەملىك ساپ قىل! جامالىڭغا مۇشەررەپ قىلىپ، كامچىلىقلىرىمىزنى ئۆزەڭ كەچۈر!" دېيىشتى. كېيىن، مەن تۇرۇپ يولۇمغا ماڭدىم.

ئىشەنچلىك كىشىلەردىن بىرى شۇنداق دېگەن: "باغدادقا بارغىنىمدا، ئىمام شافىمۇ شۇ شەھەردە ئىكەن، دەجلە دەرياسىنىڭ لېۋىدە تاھارەت ئالغىلى ئولتۇردۇم. بىر كىشى يېنىمدىن ئوتۇپ كېتىپ بېرىپ: "ئەي ئوغلۇم، تاھارەتنى ياخشىراق ئال!" دېدى. مەن ئۇ كىشىگە قارىدىم. بىر كىشى ئالدىدا مېڭىپتۇ، بىرقانچە كىشىلەر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېتىپ بېرىپتۇ. تاھارەتنى ئالدىراپ ئېلىپ تۇگەتتىم. ئارقىسىدىن يۇگۇرۇپ بېرىپ، مەنمۇ ئۇ كىشىلەرگە قوشۇلدۇم. شۇ چاغدا، ئۇ كىشى ماڭا قاراپ: "سېنىڭ مەندە بىرەر ئىشىڭ بارمىدى؟" دەپ سوردى. "توغرا، ئىشىم بار. خۇدا ساڭا بەرگەن بىلىملەردىن ماڭمۇ سوزلىسەڭ" دىدىم. "ھەممە ئىشتا توغرا ۋە راست سوزلىگىن. قۇتۇلۇش يولى راستلىقتا" دەپ يولىغا ماڭدى. مەن ئۇلارنىڭ بىرىدىن سورۇدۇم: "بۇ كىشى كىم؟" ئۇ ئېيتتى: "بۇ كىشى ئىمام شافى". يەنە ئىمام شافىنىڭ بۇ بىر جۈملە سوزىنىمۇ ماڭا ئېيتىپ بەردى: "مېنىڭ

بىلىمىدىن مەنپەئەت ئېلىپ، ماڭا سوز كەلتۈرمىگەن كىشنى دوست تۇتمەن".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسنى توختاتتى.

سەكسەن توتنىچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسنى.

ۋەزىر دەندان زۇئۇلماكانغا ھىكايىنى ئېيتىپ كېلىپ مۇنداق دەپتۇ: ئىمام شافى شۇنداق دىگەن: ـــ دىدى بۇۋى سوزىنى داۋام قىلىپ، ـــ "مەن بىرەر كىشى بىلەن مۇنازىرە قىلغىنىمدا ئۇنىڭ ھەقىقەتنى چۈشۇنۇشىنى خالايمەن ۋە شۇنداق مۇئامىلە قىلىشنى ياخشى كورىمەن. ھەر ۋاقىت پەقەت ھەقىقەتنى ئاشكارە قىلىش ئۈچۈنلا بەسلىشىمەن. ئەگەر بىلىم بىلەن مەغرۇرلىنىشتەك كامچىلىقلاردىن قورقمىساڭ، ئۇ ۋاقىتتا، كىمنىڭ رازىلىغنى ئىستىشكىنى، قانداق نېمەتلەرگە ھەۋەسكارلىغىنى، قانداق ئازاپتىن قورقۇشۇكنى ئەسلە!" بىركىم "ئىمام ئەئزەم ئەبۇھەنىپىگە "خەلىپە ئەبۇجەپەر مەنسۇر سزگە قازىلىق ۋەزىپىسنى بەردى. بۇنىڭ ئۈچۈن، سىزگە ئون مىڭ دىنار مۇئاش بەلگۈلىدى" دىدى. ئىمام ئەئزەم رازى بولمىدى. ئۇنىڭغا پۇلنى ئېلىپ كەلگەن كۇنى نامازنى ئوقۇدى. نامازنى تۇگىتىپ چاپانغا ئورۇنۇپ ياتتى. ھەچكىمگە سوزلىمىدى. خەلىپىنىڭ ئەلچىسى ئۇنىڭ ئالدىغا پۇلنى قويدى. ئىمام ئەئزەم ئېغىز ئاچمىدى. "يا ئىمام، بۇ پۇل سزگە

هالال!" دىدى خەلىپىنىڭ ئەلچىسى. "بىلىمەن ــ دىدى ئىمامى ئەئزەم ــ بۇ پۇل ماڭا هالال، لېكىن، بۇ پۇل بىلەن دىلىمنىڭ زالىملارنىڭ مۇھەببىتى ئورۇنلۇشۇشتىن قورقىمەن." "پۇلنى ئالغىن، زالىملار بىلەن چىقىشقىن. لېكىن، كۆڭلۈڭدە ئۇنى دوست تۇتمىغىن. شۇ چاغدا ئۇنىڭ مۇھەببىتى دىلىڭغا يېقىن يولىمايدۇ" دىدى خەلىپىنىڭ ئەلچىسى. "دەريانىڭ چۈشۈپ، تونۇمىنىڭ هول بولماي چىقىشىغا ئىشەنمەيمەن" دىدى ئىمام ئەئزەم. كېيىن ئىمام شاپىنىڭ سوزلىرىدىن بۇ شېئىرنى نەقىل كەلتۈردى:

نەپسى سەن قىلىڭ سوزۇمگە ئېتىۋار،
ئىززەتۇ ـ ئىكرام ساڭا بولغۇسى يار.
دۇنيا كەيپى ـ ساپاسىنى ئەيلە تەرك،
كوپ كىشىلەر بەزمە ـ كەيپ دەپ، بولدى خار.

سۇفيان سۇرىنىڭ ئەلى ئىبنى سەلىمغا قىلغان نەسىيىتى شۇدۇر: "توغرا بول! كىشىلەرنى ئالداشتىن، ئىككى يۈزلۈكلەر ـ دىن، چېقىمچى غەيبەتخورلاردىن ساقلان! چۈنكى، هەرقانداق ياخشى ئىشلار شۇ خىلدىكى يامان قىلىقلار سەۋىبىدىن بىكار بولۇپ كېتىدۇ. دىنىنى ئوز دىنىنى هىمايە قىلغۇچىلاردىن ئۇگەن. تەقۋادارلار، پەرهىز تۇتقۇچىلار بىلەن هەم سوهبەت بول! ئولۇمنى كوپرەك ئويلا! خۇدادىن پات ـ پات كېچىرىم سورا. قالغان ئومرۇڭدە تېچىلىق ۋە پاراۋانلىقنى سورا! دىنى مەسىلىلەردە سەندىن سوئال سورىغۇچىلارغا سەممى جاۋاپ ۋە مەسلىهەت بەر! مومىنلەرگە خىيانەت قىلىشتىن ساقلان. مومىنلەرگە خىيانەت قىلغۇچى كىشى خۇدا ۋە پەيغەمبەرگە خىيانەت قىلغۇچىدۇر. ئۇرۇشۇش، باشقىلارغا دۇشمەنلىك قىلىشتىن ئوزەڭنى تارت! سېنى ئېيىپلە ـ

مغانـلارنى ئېيىپـلاشـتىن ساقـلان! شۇ چاغـدىلا، ساق ۋە تېچ ياشايسەن. كىشىلەرنى ياخشىلىقـقا ئۈنـدە، يامانلىقـتىن يانـدۇر. شۇنداق قىلغانـدىلا، پەيغەمـبەرنىڭ دوسـتى ۋە ياخـشى ئۈممىتى بولالايسەن. دىلىڭنى تازا تۇت! ساڭا بىرەر توغرىدا ئۇزرە ئېيتـقانـلارنىڭ ئۇزرىـسىنى قوبۇل قىل! بىرەر كـىشىگە دۇشـمەنلىك قىلما! سەن بىلەن دوست بولۇشنى ئىستىگەنلەرگە ياخشى مۇئامىلە قىل! زۇلۇم قىلغۇچى گۇناكارلاردىن قاچساڭ، پەيـغەمـبەرلەرنىڭ ياخشى ئۈممىتى بولالايسەن. ئولۇشنى ۋە قىيامەتـتە تىرىـلىشنى، مەھشەر كۈنى خۇدا ئالدىغا بېرىشنى ئويلاپ كورگۈچى كىشىلەر-دەك خۇدادىن قورق! ئىككى ئويـدىن بىرىگە ـــ يا ئالى جەننەتكە ۋە ياكى كويـدۇرۇپ ئازاپـلىغۇچى دوزاقـقا بېرىـشىگىنى ئۈزەڭ تاللا!" دىدى. كېيىن بۇۋىنمۇ سوزىنى تۈگىتىپ، كېنىزەكلەر يېنىغا بېرىپ ئولـتۇردى. مەرھۇم ئاتاڭ ئۇلارنىڭ سوزلىرىنى ئاڭـلاپ. ئۇلارنىڭ زامانىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ كىشىلىرىدىن ئىكەنـلىگىگە ئىشەنـدى. شۇنچە هوسنى ـ جامالى بىلەن ئۇلارنىڭ ئەدەپ ـ قايىدىلىرىغا ئالدىنىپ، دىلى باغلاندى. بۇۋى ئالدىدا يەرنى سۇيدى، ئۈنىڭغا هورمەت كورسەتتى. بۇۋى ۋە كېنىزەكلەرنى رۇم شاهىـنىڭ قىزى مەلىكە ئەبرىزە تۇرغان مەخسۇس سارايغا ئورۇنلاشتۇردى. ئۇلارنى ئەڭ ئالى نەرسە ـ كېرەكلەر بىلەن تەمىنـلىـدى. بۇۋى ئۇ يەردە ئۇچ كۇن تۇردى. قاچان شاه ئۇ يەرگە بارسا، بۇۋىـنى نامازدا، سەجدىدە كورەتتى. بۇۋى كېچىلىرى ئۇخلىمايتتى، كۇندۇزى روزا تۇتاتتى. شاهنىڭ دىلىدا ئۇنىڭغا چەكسىز مۇھەببەت پەيدا بولدى. شاه ماڭا: "ئەي ۋەزىر، بۇ، بۇۋى ئەلۋەتتە ئەڭ ئېقىللىق خوتۇن-لاردىنبۇر. مېنىڭ دىلىمدا ئۇنىڭ مۇھەببىتى كۇچەيدى" دىدى.

ئون بىرىنچى كۈنى ئاتاڭ كېنىزەكلەرنىڭ پۇلىنى تولەش ئۈچۈن، بۈۋىنى ئوز يېنىغا قىچقىردى. "بۇلارنىڭ قىممىتى ئادەملەر باھا-سىدىن يۇقۇرى تۇرۇدۇ، ــ دېدى بۇۋى، ــ مەن بۇلارنىڭ قىممىتى ئۈچۈن، ئالتۇن ـ كۈمۈش ياكى ئاز ـ تولا قىممەتباھا گوھەر تاش تەلەپ قىلمايمەن". ئاتاڭ بۇۋىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، ھەيران بولدى. "ئانداق بولسا، بۇلارنىڭ قىممىتىگە نىمە ئالىسەن؟" دەپ سورىدى بۇۋىدىن. "مەن بۇلارنى راسا بىر ئاي كۈندۈزى روزا-كېچىسى ئۈخلىماي ئويغاق تۇرۇپ ئىبادەت قىلىش باراۋىرىگىلا ساتىمەن. شۇ شەرتىنى ئادا قىلساڭ، بۇلار سېنىڭ سارىيىڭنى زىننەتلەيدۇ. سېنىڭ مۇلكۈڭ بولىدۇ" دېدى بۇۋى. شاھ ئۇنىڭ دىنى ئېتىقادىنىڭ بۇنداق كۈچلۈكلىگىنى، ناھايىتى تەقۋادار، پاكلىغىنى كورۈپ، ھەيران بولدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە، بۇۋىنىڭ ھورمىتى يەنمۇ ئاشتى. "ئىلاھىم ماڭا شۇ پاك خوتۇننىڭ پايدىسى تەگسۇن" دەپ تىلىدى. بۇۋىنىڭ شەرتىگە مۇۋاپىق، راسا بىر ئاي كۈندۈزى روزا تۇتۇشقا، كېچىسى ئۈخلىماي ئويغاق تۇرۇپ ئىبادەت قىلىشقا رازى بولدى. "مەن ساڭا دۇئالار بىلەن يارەم بېرىمەن، ماڭا بىر چوگۇن سۇ ئېلىپ كېلىپ بېرىڭلار" دېدى شاھقا. بىر چەي-نەكتە سۇ ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭغا تۇتۇشتى. بۇۋى سۇنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا قاراپ پىچىرلاپ دۇئا ئوقىدى. بىر سائەت ئولتۇرۇپ، بىز چۈشۈنەلمەيدىغان بىر نىمىلەرنى سوزلىدى. كېيىن چەينەك-نىڭ ئاغزىنى لاتا بىلەن باغلاپ تامغىلىدى. ئۇنى ئاتاڭغا بېرىپ تۇرۇپ: "ئون بىرىنچى كۈنكى روزاڭنى مۈشۈ سۇدا ئېچىتار قىلىپ ئاچقىن. يۇرۇگۈڭدىن دۇنيا مۇھەببىتىنى كەتكۈزىدۇ، ئېتىقادىڭنى كۈچەيتىدۇ، دىلىڭنى يورۇتىدۇ. مەن ئەتىلىكە دوستۇم غايىپ

كىشىلەر (يەنى رىجالىل غايىپىلار) يېنىغا بارىمەن. ئۇلارنى سېغىندىم. ئون كۈن ئوتكەندىن كېيىن، سېنىڭ قېشىڭغا يەنە قايتىپ كېلىمەن" دىدى. ئاتاڭ چەينەكىنى ئېھتىيات بىلەن قولىغا ئېلىپ، مەخسۇس جايىغا قويۇپ ساقلىدى. ئۇنى قويغان يەرنى قولۇپلاپ، ئاچقۇچنى دائىم ئوزى ساقلىدى. ئەتىسىدىن باشلاپ ئۇ، روزا تۇتۇشقا باشلىدى. بۇۋى ئوز يولىغا كەتتى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

سەكسەن بەشىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ۋەزىر دەندان زۇئۇلماكانغا سوزىنى داۋام قىلىپ كېلىپ شۇنداق دەپتۇ: تاڭ ئاتتى، شاھ روزىسىنى باشلىدى. بۇۋى ئوزىنىڭ يولىغا كەتتى. شاھ ئون كۈنى روزا تۇتۇش بىلەن ئوتكەزدى. ئون بىرىنچى كۈنى چەينەكىنى سۇنى ئىچىپ ئىپتار قىلىش ئۈچۈن تەييارلاندى. ئۇنىڭ ئاغزىدىكى موھرىنى ئېلىپ، پىچەتنى ئاچتى. ئۇنىڭدىكى سۇنى ئىچتى. ئاتاڭنىڭ ئېيتقىنىغا قارىغاندا، ئۇ سۇ لەززەتلىك ئىدى. سۇ ئۇنىڭغا شىرىن تۇيۇلغان. ئون ئىككىنچى كۈنى بۇۋى يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا سىرىق، تاتلىق يوپۇرماق بار ئىدى. ئۇ بىز كورگەن دەرەخنىڭ يوپۇرمىغا ئوخشىمايتتى. بۇۋى ئاتىڭنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۇنىڭ تازىم قىلدى. ئاتىڭ ئۇنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن، ئورنىدىن تۇردى

"خوش كېلىپسىز، ئەي تەقۋادار بۇۋى" دىدى ئۇ قېرىغا. "ئە-
.شاھ، غايىپ كىشى (رىجالىل غايىپ)لەر ساڭا سالام ئېيتتى
چۈنكى، مەن ئۇلارغا سېنىڭ ۋەقەلىرىڭنى سوزلىدىم. ئۇلار خوش
بولۇشتى. مانا بۇ شىرىنلىكنى ساڭا ئەۋەتتى. بۇ ئاخىرەت
شىرىنلىكلىرىدىن. ئېپتاردا شۇنى يېگىن" دىدى بۇۋى شاھقا
ئاتىڭنىڭ ناھايىتى سۆيۈندى. "ماڭا غايىپ كىشىلەرنى دوست قىلغان،
خۇداغا شۈكرى" دىدى ئۇ. سۆيۈنچ بىلەن ۋە بۇۋىگە قاراپ مىنەتدا
دارلىق بىلدۈردى، ئۇنىڭ قولىنى سۆيۈپ هورمەتلىدى. ئاتىڭ
يىگىرمە كۈننى روزا تۇتۇپ ئوتكەزدى. بۇۋى ئاتىڭنىڭ ئالدىدا
يەرنى سۆيۈپ: "ئەي شاھ، ــ دىدى ئۇ، ــ سەن بىلەن مېنىڭ
ئارامدا بولغان مۇھەببەتنى غايىپ كىشىلەرگە ئېيتتىم. كېنىزەك-
لەرنى سېنىڭ ئالدىڭدا قالدۇرغىنىمنىمۇ سوزلىدىم. غايىپ كىشىلەر
كېنىزەكلەرنىڭ سەندەك پەرھىز تۇتقۇچى شاھنىڭ يېنىدا ئىكەن-
لىگىگە خۇرسەن بولۇشتى. چۈنكى، ئۇلار كېنىزەكلەرنى كورگەن-
لىرىدە، ئەلۋەتتە خۇدا نەزىرىدە قوبۇل بولىدىغان دۇئالارنى
قىلىدۇ. غايىپ كىشىلەرنىڭ مۇبارەك نەپەسلىرى بۇلارغا يېتىپ
كېلىش ئۈچۈن، كېنىزەكلەرنىمۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارماق-
چىمەن. ئۇلار ساڭا يەر يۈزىنىڭ خەزىنىسىنى ئىگىلەپ قايتىدۇ.
سەن روزا تامام بولۇشى بىلەن، ئۇلارنى كىيىندۈرىسەن. ئۇلار
ئېلىپ كەلگەن دۇنيا سېنىڭ دىلىڭدىكى مەقسەتلىرىڭنىڭ ئەمەلگە
ئېشىشى ئۈچۈن كومەك بېرىدۇ." بۇۋىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ،
ئاتىڭ ئۇنىڭغا قايتا مىنەتدارلىق بىلدۈردى. "ئەگەر بۇ ئىشىم
ساڭا قارشىلىق بولۇپ قېلىشىدىن قورقمىغىنىمدا، ئۇلارنىڭ ئېلىپ
كېلىدىغان خەزىنىسىگە ۋە باشقا مەھرى-شەپقەتلىرىگە كونمەيتتىم.

چۈنكى، مېنىڭ سىلەردىن بىردەم نېرى بولۇشقا سەۋرى-تاقىتىم يوق. ئەمدى ئېيتىڭلار! بۇ نوۋەت يەنە قاچان كېلىسىلەر؟" دەپ سوردى ئۇ بۇۋىلاردىن. "يىگىرمە يەتتىنچى كۈنى يولغا چىقىپ، مۇشۇ ئاينىڭ بەشىدا يېتىپ كېلىمىز. ئۇ ۋاقىتقىچە سەن روزىنى تامام قىلىسەن. شۇنىڭغىچە كېنىزەكلەرنىڭ ئىددەتلىرىمۇ① توشىدۇ، ئۇلار سېنىڭ ئىختىيارىڭدا بولىدۇ. خۇدا ھەققى، كېنىزەكلەرنىڭ ھەر بىرىنىڭ باھاسى سېنىڭ ھەشەمىتىڭدىن بىرنەچچە ھەسسە ئارتۇقتۇر" دىدى بۇۋاي. "مەن بۇنى ياخشى بىلىمەن، ئەي تەقۋادار سەئىدە" دىدى شاھ بۇۋىگە. "ئۇلار بىلەن بىللە، ئەڭ سۈيۈملۈك خوتۇنىڭنى قوشۇپ ئىۋەتسەڭ، ئۇمۇ غايىپ كىشىلەر بىلەن ئۇچرۇشۇپ، ئۇنىڭ نەپەسىدىن پايدىلانسا، تېخىمۇ ياخشى بولاتتى" دىدى بۇۋاي ئاتىڭزغا. "مېنىڭ رۇخسىتىم بىر كېنىزىگىم بار. ئىسمى سەفىيە، ئۇنىڭدىن خۇدا مانا بىر قىز، بىر ئوغۇل بەرگەن ئىدى. لېكىن ئۇ باللار، بىرنەچچە يىل بولدى، يوقالدى. غايىپ كىشىلەرنىڭ دۇنياسىدا سەۋەپ بولۇپ، ئۇنىڭ بالىلىرى قايتىپ كەلسە ئەجەپ ئەمەس. ئەنە شۇ خوتۇننى ئوزلىرىڭىز بىلەن بىللە ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىڭىزلار" دىدى شاھ بۇۋىگە.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

---

① ئىددەت — شەرئىەت قانۇنىدا، ئايالىلارنىڭ نىكاھتىن چىقىپ، ئىككىنچى بىر كىشىگە نىكاھ قىلىنغىچە ئارىلىقتا ئوتۇشى لازىم بولغان مۇددەت كۈن ئىددەت دېيىلىدۇ. بۇ، بۇرۇنقى نىكاھلانغان ئېرىدىن بويىدا قالغان ياكى قالمىغانلىغىنى بىلىش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن.

سەكسەن ئالتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھەرزاد ھىكايىسىنى.

ۋەزىر دەندان زۇئۇلماكانغا ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ سوزلەپ كېلىپ، شۇنداق دىدى: ئاتىگىز بۇۋىگە: "غايىپ كىشىلەر ئالدىغا ئەنە شۇ ئايالنى ئوزەگىلار بىلەن بىللە ئېلىپ بېرىگلار!" دىدى. "ناھايىتى ياخشى" دىدى بۇۋى سۇيۇنۇپ، موماينىڭ مەقسىدىمۇ شۇ ئىكەن. ئاتىگىزنىڭ ئىپتار ۋاقتى ناھايىتى يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. "ئەي ئوغلۇم، ـــ دىدى بۇۋى شاھقا، ـــ مەن غايىپ كىشىلەر يېنىغا بارىمەن. ھازىر مېگىشىم كېرەك. ماڭا سەفىيەنى قىچقىرىپ بەر!" شاھ سەفىيەنى قىچقىرىشنى بۇيرۇدى. سەفىيەمۇ شۇ ئاندىلا يېتىپ كەلدى. شاھ ئۇنى بۇۋىگە تاپشۇردى. بۇۋى سەفىيەنى كېنىزەك قىزلىرىغا قوشتى، ئوزى ئويگە كىرىپ، ئاتىگىزغا ئاغزى يېپىشقلىق، مۇھرلەنگەن بىر قاچا ئېلىپ كەلدى. "روزىنىڭ ئوتتۇزىنچى كۇنى ھامامغا كىر! ھاممامدىن چىقىپ، سارايدىكى خالى بىر ئويگە كىر! قاچىدىكىنى ئىچىپ ئۇخلا! خالىغان تەلۇنگە يېتىسەن. مەندىن ساڭا ھەدىيە" دىدى بۇۋى. شاھ شاتلىقتىن بۇۋىنىڭ قوللىرىنى سۇيۇپ، مىننەتدارلىق بىلدۇردى. "سېنى خۇداغا تاپشۇردۇم" دىدى بۇۋى شاھقا. بۇۋى شاھقا دۇئا قىلىپ، كېنىزەكلەر بىلەن سەفىيەنى بىللە ئېلىپ يولغا چۇشتى. ئۇچ كۇن ئوتتى. يېڭى ئاي كورۇندى. شاھ ئورنىدىن تۇردى، ھاممامغا كىردى. ھاممامدىن چىقتى، سارايدىكى خالى

بىر ئويگە كىردى. ھىچكىمنىڭ كىرمەسلىگىنى تاپىلاپ، ئىشكىنى قۇلۇپلىدى. قاچىدىكى نەرسىنى ئىچىپ، ئۇيقىغا ياتتى .... بىز ئەتىسى ئۇنىڭ ئويدىن چىقىشىنى كۈتتۇق. لېكىن ئۇ چىقمىدى. "بەلكى ئۇ، ھامامدا چارچىغاندۇر ياكى روزا تۇتۇشتىن ھالسىزلانغاندۇر. كېچىلەرنى ئۇيقىسىز ئوتكۈزگەنلىكتىن، دەرمانسىزلانغاندۇر. ئۇيقىسىزلىق ۋە دەرمانسىزلىق بىلەن قاتتىق ئۇخلاپ قالغاندۇر" دېيىشتۇق. ئەتىسى كەچكىچە كۈتتۇق. ئۇ چىقمىدى. ئۇ كىرگەن خالى ئوينىڭ ئىشىگى يېنىغا بېرىپ، يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ھەر خىل سوزلەرنى قىلىشتۇق. "ئاۋازىمىزنى ئاڭلاپ ئويغىنار، نىمە گەپ دەپ سورار" دەپ ئويلىدۇق. كۈتكىنىمىز دىكىدەك بولمىدى. ئىشكىنى بۇزۇپ ئىچكىرى كىردۇق. قارىساق شاھنىڭ مۇردىسى يېتىپۇ؛ گوشلىرى بولۇنۇپ، سۆڭەكلىرى ئاجراپتۇ. ئۇنى بۇ ھالدا كورۈپ، ھەددىدىن ئارتۇق قايغۇردۇق. قاچىنى ئالدۇق. ئۇنىڭ ئاغزىغا ئورالغان لاتىنىڭ چېتىندە بىر تۇگۇنچەك بار ئىكەن. ئۇنى ئالدۇق. بىر پارچە قەغەز چىقتى. قېتىنى ئاچساق، مۇنداق سوزلەر يېزىلغان ئىكەن: "يامانلىق قىلغان كىشىگە رەھمى قىلىنمايدۇ. شاھلارنىڭ قىزلىرىغا ھىلە قىلىدىغان، ئۇلارغا زورلۇق قىلىدىغان كىشىنىڭ جازاسى شۇدۇر. بىز بۇ خەتنى ئوقۇغۇچىلارغا شۇنى بىلدۇرىمىزكى، شەررىكان بىزنىڭ مەملىكىتىمىزگە بېرىپ مەلىكە ئەبرىزنى يولدىن چىقاردى. بۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلماي، ئۇنى ئوز شەھرىگە ئېلىپ كەلدى. كېيىن ئومەرئىبنى نوئمان ئۇنىڭ نومۇسىغا تەگدى. ئۇ، ھاملىدار بولۇپ، تۇغدىغان ۋاقتىغا يېقىن بىر قارا ۋەھشى قۇلنى قوشۇپ يولىغا سالدى. قارا قۇل ئۇنى يولدا ئولتۇردى. بىز ئۇنىڭ

مۇردىسىنى بىر چولدىن تاپىتۇق. شاھمۇ شۇنداق يامان ئىش قىلامدۇ؟ بۇ ئىشنى قىلغان كىشى ئۆچۈن جازا ئەنە شۇدۇر شاھنىڭ ئولتۇرۇلۇشىگە ھېچكىمدىن گۇمانلانماسلىغىلار لازىم. ئىشنى زاتۇد داۋاھى دېگەن نامدار ھىلىگەر مومای قىلدى شاھنىڭ سەفىيە دېگەن خوتۇنىنى ئوزەم بىللە ئېلىپ كەتتىم ئۇنى ئوزىنىڭ ئاتىسى قوستەنتىنە شاھى ئەفرىدۇنغا ئەۋەتتىم بېرىمەن، بىزنىڭ سىلەرگە ھۇجۇم قىلىشىمىزدىنمۇ گۇمان قىلما غايىسىلەر. ئوزلىرىڭلارنى ھالاك قىلىپ، يەرلىرىڭلارنى تارتىۋ ئالىمىز. بىرىڭلارمۇ قالماي ھالاك بولىسىلەر. يەرلىرىڭلاردا تىرىك جاندىن بىرەر ئوت ياققۇچى قالمايدۇ. پەقەت بۇتقا چوقۇنۇپ زۇننار① ئاسقۇچىلارلا سالامەت قالىدۇ."

خەتنى ئوقۇپ، قېرى دەللىنىڭ بىزنى ئالدىغىنىنى، ئوزىنىڭ مەقسىدىگە يەتكىنىنى بىلدۇق. دادۇ-پەريات كوتەردۇق. يۇزلىرىمىزنى تاتلاپ يىغلىدۇق. بىراق، يىغىدىن پايدا چىقمىدى. ئەسكەرلەر ئارىسىدا كىمنى شاھ قىلىش توغرىسىدا ئىختىلاپ ۋە تالاش-تارتىش پەيدا بولدى. بەزىلەر سىزنىڭ ۋە بەزىلەر ئاكىڭىز شەررىكانىنىڭ شاھ بولۇشىغا تەرەپتار بولۇپ چىقتى. بىر ئايغىچە كېلىشەلمىدۇق. كېيىن، سىلەر بولمىغانلىقتىن، ئاكىڭىزنىڭ ئالدىغا بېرىشقا قارار قىلدۇق. شۇ مەقسەتتە يولغا چىقىپ، سىز بىلەن ئۇچراشتۇق. "شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئولۇمىنىڭ سەۋىۋى مانا شۇ!"—دەپ سوزىنى تۇگەتتى ۋەزىر دەندان.

① زۇننار—مۇسۇلمان بولمىغانلار مۇسۇلمانلار شەھرىدە ئوزلىرىنىڭ غەيرى دىنىدا ئىكەنلىگىنى كورسىتىش ئۆچۈن ئاسىدىغان بەلگۈ—بويۇن تۇمار.

ۆەزىر سوزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، زۇئۇلماكان ۆە ئۇنىڭ ئاچىسى نۇزھەتۇززامان "ئاھ" ئۇرۇپ يىغلىشىپتۇ. ھاجىپمۇ بۇ يىغىغا قوشۇلۇپتۇ. كېيىن زۇئۇلماكانغا: "ئەي شاھ، يىغىنىڭ پايدىسى يوق. سەن ئەمدى دىلىڭنى توختۇتۇپ، ئىرادىلىك بولۇشۇڭ، مەملىكەتنى مۇستەھكەملىشىڭ لازىم. سېنىڭدەك بالىنى قالدۇرغان ئاتىنى ئولمىگەن ھىساپلاش مۇمكىن" دەپتۇ. زۇئۇلما-كان يىغىدىن توختاپتۇ. تەختنى تاشقىرىسىغا چىقىرىپ قويۇشقا، ئەسكەرلىرىنى ئوزىگە قاراپ سەپ بولۇشقا بۇيرۇپتۇ. ھاجىپ ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپتۇ. مەخسۇس ساقچىلار ئەتراپىنى مۇھاپىزەت قىلىپ تۇرۇپتۇ. ۆەزىر دەندان ئالدىدا، بارچە ئەمرلەر ۆە ۆەزىرلەر، ساراي ئەربابلىرى ئوز مەرتىۋىلىرىگە لايىق جايلىشىپتۇ. شۇ چاغدا، شاھ زۇئۇلماكان ۆەزىر دەندانغا: "ئەمدى، سىز ئاتامنىڭ خەزىنىلىرى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىڭ!" دەپتۇ. "خوپ!" دەپتۇ ۆەزىر دەندان. ئۇ، خەزىنىدىكى مالىلار، قىممەتباھا رەخلەر ۆە بار پۇللار توغرىسىدا مەلۇمات بېرىپتۇ. ۆەزىر دەندانغا قىممەت-باھالىق تون تەقدىم قىپتۇ. "سەن ئوز مەرتىۋەڭدە قالىسەن!" دەپتۇ شاھ. ۆەزىر شاھ قېشىدا يەرنى سۈيۈپتۇ، "شاھنىڭ دولىتى مەڭگۈلۈك بولسۇن!" دەپ دۇئا قىپتۇ. شاھ ئەمرلەرگىمۇ تون كەيگۈزۈپتۇ. كېيىن ھاجىپقا: "ئىلىپ كېلىۋاتقان شامنىڭ خىرا-جىنى ئىلىپ كەل!" دەپ بۇيرۇپتۇ. ھاجىپ ساندۇقتىكى مالىلار، قىممەتلىك تاشلار ۆە باشقا تارتۇقلارنى شاھقا تەقدىم قىپتۇ. شاھ ئۇلارنى ئىلىپ، ئەسكەرلەرگە بولۇپ بېرىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

سەكسەن يەتتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھەرزاد ھىكايىسىنى.

ئەمرلەر شاھ ئالدىدا يەرنى سۆيۈپتۇ. شاھ ئۆزۈن ئومۇر تىلەپتۇ. پۈتمەس-تۈگۈمەس بەخت-سائادەت سوراپ دۇئا قىپتۇ. "شۇنداق ھەدىيە ۋە ئىنئام قىلغۇچى شاھىنى بىز ئومرد مىزدە كورگىنىمىز يوق!" دەپ باركاللا ئوقۇشۇپتۇ. تاڭ ئاتقاندا، شاھ يولغا چىقىشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ. ئۇلار يەنە ئۈچ كون يول يۈرۈپ، باغدادقا كېلىشىپتۇ. شەھەرگە كىرىسە، شەھەر بىزەلگەن ئىكەن. شاھ زۇئۇلماكان ئاتىسىنىڭ قەسرىگە كىرىپ، تەختكە ئولتۇرۇپتۇ. ئەمرلەر، ۋەزىرلەر، ساراي باشلىقلىرى ـــ ھاجىپلار، ۋەزىر دەندان، شەررىكاننىڭ ھاجىپى ئۇنىڭغا قول باغلاپ تۇرۇپتۇ. شاھ ئوزىنىڭ مەخسۇس مىرزىسىغا ئاكىسى شەررىكان نامىغا مەكتۇپ يازدۇرۇپتۇ. مەكتۇپتە، بولغان ۋەقەنى مۇكەممەل كورسۇتۇپ، ئاخىرىغا خەتنى ئېلىش بىلەن ئەسكەرلىرىنى ئاتلاندۇرۇپ يولغا چىقىشىنىڭ، دۇشمەنلىرىگە قارشى غازات قىلىشنىڭ، ئۇلاردىن ئوچ ئېلىپ، بۇلغانغان نومۇسنى يۇيۇشنىڭ لازىملىغىنى ئالاھىدە كىرگۈزۈپتۇ. خەتكە تامغىنى بېسىپ ۋەزىر دەندانغا قاراپ: "بۇ خەتنى يەتكۈزۈشنى سەندىن باشقا ھىچكىم ياخشى ئادا قىلالمايدۇ. لېكىن ناھايىتى يۇمشاق سوزلەر بىلەن: ئەگەر ئاتاڭنىڭ ئورنىغا ئولتۇرۇشنى خالىساڭ، تەخت سېنىڭكى؛ ئۇكاڭ دەمەشقتە ساڭا يارەمچى بولۇپ تۇرىدۇ. بىزگە شۇنداق دەپ چۈشەندۈردى، دەپ ئۇختۇ-

رۇشۇك شەرت" دەپ تاپىلاپتۇ.

ۋەزىر دەندان شۇ ئاندىلا ئورنىدىن تۇرۇپ سەپەرگە چىقىش ئۇچۇن ھازىرلىنىپتۇ. ئاندىن كېيىن زۇئۇلماكان گۇلەخچىغا ئالا-ھىدە جاي ھازىرلاپ، ئۇنى ئەكە ياخشى نەرسىلەر بىلەن جاھازىلاشنى بۇيرۇپتۇ. گۇلەخچىنىك ئەھۋالى ياخشىلىنىپ، شۇ جايغا ئورۇنلاشتۇ-رۇلۇپتۇ، زۇئۇلماكان بىر كۇنى شىكارغا چىقىپتۇ. شىكاردىن قايىتىپ كەلگەندە، ئەمرلەردىن بىرى ئۇنىڭغا نەسىلىك بىر ئات بىلەن چىرايلىق كېنىزەكلەر تەقدىم قىپتۇ. تەقدىم قىلىنغان كېنىزەكلەر-نىڭ ھەممىسى گۇزەللەردىن ئىكەن، تەرىپلەش قىيىن ئىكەن. شۇ كېنىزەكلەردىن بىرى شاھقا يېقىپ قاپتۇ. شاھ ئۇنى باشقىلار-دىن ئايرىپ قېلىپ، كېچىسى شۇنىڭ بىلەن ئوتكۇزۇپتۇ. شۇ كېچىدىلا، ئۇ كېنىزەك ھاملدار بولۇپ قاپتۇ. ئاردىدىن بىرقانچە ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن، ۋەزىر دەندان سەپەردىن قايىتىپ، ئاكىسى شەررىكاننىڭ كېلىش خەۋىرىنى شاھقا يەتكۇزۇپتۇ ۋە ئۇنى قارشى ئېلىش ئۇچۇن ئالدىغا چىقىشنىڭ زورۇرلىگىنى سوزلەپتۇ. "خوپ!" دەپتۇ شاھ زۇئۇلماكان، ئاكىسىنى قارشى ئېلىش ئۇچۇن، ساراي ئەھلى بىلەن بىللە، بىر كۇنلۇك يولغا ئالدىغا چىقىپ كۇتۇپ تۇرۇپتۇ. شۇ يەرگە چېدىر تىكتۇرۇپتۇ. تاڭ ئاتار ۋاقتىدا، شەررىكان دەمەشق لەشكەرلىرى بىلەن يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار بىلەن بىللە ھېچ نەرسىدىن قورقمايدىغان باتۇرلار، شىردەك يۇرەكلىك، ھەرقانداق نەرسىدىن تەپ تارتمايدىغان ھەيۋەتلىك پالۋانلارمۇ بىللە كەپتۇ، چاڭ-توزان ھاۋاغا كوتىرىلىپتۇ. ئاتلارنىڭ تۇياق ئاۋازلىرى يېقىنلىشىشى، بايراقلار كورىنىشى بىلەنلا، زۇئۇلماكان ئۇزىنىڭ ساراي ئەربابلىرى بىلەن ئورنىدىن قوزغۇلۇپتۇ. زۇئۇلما-

كانىڭ ئوز ئالدىدا يەر سۈيۈشكە ئۇرۇنغانلىغىنى كورگەن شەررىكى
ئۇنى بۇ ئىشتىن توختىتىپتۇ. شەررىكان ئالدىراپ ئۇنىڭ ئالدى
كەپتۇ. زۇئۇلماكانغا يېقىنلىشىش بىلەن ئۇكىسى ئوزىنى شەررى
كانىڭ قۇچىغىغا ئېتىپتۇ. شەررىكانمۇ ئۇنى كوكرىگىگە بېسىپتۇ
ئىككىسى بىردەم يىغلاپ، كېيىن بىر-بىرىگە تەسەللى بېرىشىپتۇ
كېيىن ئىككىسىمۇ ئاتقا مىنىپ، بىللە يولغا چۈشۈپتۇ، ئەسكەرلى
ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يۇرۇشۇپتۇ. باغدادقا كېلىپ، ھەممىلىرى
ئاتتىن چۈشۈپتۇ. زۇئۇلماكان بىلەن شەررىكان شاھ سارىيغا كىرىپ
ئۇيقىغا چۈشۈپتۇ. تاڭ ئاتقاندا، زۇئۇلماكان تاشقىرىغا چىقىپتۇ
ئەسكەرلىرىنى توپلىنىشقا بۇيرۇپتۇ. مۇقەددەس جەڭ ئۇچۇمى
ئاتلىنىشقا جارسالدۇرۇپتۇ، ئۇلار باشقا شەھەرلەردىن ئەسكەرلەر
يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپتۇ. كەلگەنلىرىنى ھورمەت بىلەن كۈتۈۋې
ئاپتۇ. تەيىنلەنگەن جايلىرىغا چۈشۈرۈپتۇ. شۇ يوسۇندا، راسا بى
ئاي ئوتۇپتۇ. ئادەملەر تەرەپ-تەرەپتىن توپ-توپ بولۇپ
كېلىۋېرىپتۇ.

كېيىن شەررىكان زۇئۇلماكاندىن: "قېنى ئەمدى سەن ئوز
كورگەنلىرىڭنى سوزلە!" دەپ، ئۇنىڭ بېشىدىن ئوتكەن ۋەقەلەرنى
ئېيتىپ بېرىشنى سوراپتۇ. ئىنىسى زۇئۇلماكان ئاكىسى شەررىكانغا
ئوزىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى باشتىن-ئاياق سوزلەپ بېرىپتۇ.
گۈلەخچىنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنىمۇ مۇكەممەل قىلىپ ئېيتىپ
بېرىپتۇ: "كېيىن ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرى ئۇچۇن مۇكاپاتلى
دىگىمۇ؟" دەپ سوراپتۇ شەررىكان زۇئۇلماكاندىن. "ھەي ئاكا،
مەن ئۇنى بۇگۈنگىچە ئېخى مۇكاپاتلىغىنىم يوق. خۇدا خالسا،
غازاتتىن قايتقاندا مۇكاپاتلايمەن" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ زۇئۇل-

ماكان.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

سەككىزىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"زۇئۇلماكان گۈلەخچىنى خۇدا خالىسا جەڭـ دىن قايتقاندىن كېيىن مۇكاپاتـلايـمەن" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا، شەھرىـكان سىگلـ سى نۇزھەتۇززامانىڭ سوزىنىڭ تامامەن توغرىـ لىغىنى بىلىپتۇ. لېكىن ئۇزى بىلەن نۇزھەتۇز ـ زامان ئارىـسـىدىـكى ۋەقەنى سـىر تۇتۇپـتۇ. ئۇنىڭ ئېرى ھـاجـىپ ئارقـىلىق ئۇنىڭغا سالام ئېيىتـپـتۇ. نۇز ـ ھەتۇززامانمۇ ھاجىپ ئارقىلىق شەھرىكانغا جاۋاپ سالام يوللاپتۇ. ئۇنىڭغا ياخشى تىلەكـلەر بىلەن ئىشـلىرىغا غەلـبە تىلەپـتۇ. ئۇ، شەھرىكانـنىڭ قىزى قۇزىـيە پاكانـنـمۇ، ساق ـ سالامەت تاپشۇرۇپ ئالغانلىغى، بۇندىن كېيىن ئۇنى ياخشى كۆتىشى توغرىسىدا خەۋەر بېرىپتۇ. شەھرىكان ئۇكىسى زۇئۇلماكان بىلەن نوۋەتتىكى ئۇرۇش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىپتۇ، زۇئۇلماكانـنىڭ ئەسكەرلىرى تامامەن توپلىنىپتۇ. ھەممە يۇرت شەھەرلەردىن يېگىدىن ـ يېگى ئەسكەرلەر كېلىپ قوشۇلۇپتۇ، ئۇلارنىڭ تامامەن يېتىپ كېلىپ بولۇشى بىلەن يولغا چىقىپ يۇرۇش قىلىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ ئالاقە ئىشلىرىنى يولغا قويۇپـتۇ. ئۇ، ھەربى جابـدۇقلار ۋە يولـغا لازىم بولغىدەك ئوزۇق تەييارلاشنى بۇيرۇپتۇ. كېيىن ئۇ، خوتۇنى يېنىغا كىرىپتۇ.

ئۇنىڭ قوساق كوتەرگىنىگە بەش ئاي بولغان ئىكەن. ئۇنىڭغا يا-
دەملىشىش ئۈچۈن كىشىلەرنى بەلگۈلەپ ئۇلارغا مۇئاش توختىتىپ
ئەرەپ ئەسكەرلىرى تامامەن تولۇقلانغان چاغدا يۇرۇش باشلىنىپتۇ-
دەيلەم ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىغى رۇستەم ئىكەن. تۇرك ئەسكەر-
لىرىنىڭ باشلىغى بەھرام ئىكەن. ئوتتۇرىغا زۇئۇلماكان ئەسكەر-
لىرى بىلەن جايلىشىپتۇ. ئوڭ تەرەپكە ئاكسى شەررىكان جايلىشىپتۇ
چەپ تەرەپكە نۇزھەتۇززامانىنىڭ ئىرى ھاجىپ جايلىشىپتۇ، ئۇلا
بىر ئاي يول يۇرۇشۇپتۇ. ھەر جۈمە كۈنى بىرەر يەرگە چۈشۈپ
ئىككى-ئۈچ كۈن دەم ئالىدىكەن. چۈنكى توپلانغان قوشۇن
ھىساپسىز ئىكەن. شۇ يوسۇندا يول يۇرۇپ، رۇم مەملىكىتىگە يېتىپ
بېرىپتۇ. بۇلارنى كورۇش بىلەن شەھەر ۋە قىشلاق خەلقى قۇ-
تەنتىنەگە قاراپ قېچىپتۇ. قۇستەنتىنە شاھى ھەردۇپ بۇ خەۋەرنى
ئاڭلاش بىلەن ئورنىدىن قوزغۇلۇپ، زاتۇد داۋاھى يېنىغا كىرىپتۇ.
چۈنكى، شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنى ئولتۇرگەنمۇ شۇ، شاھ قىزى
سەفىيەنى ئېلىپ كەلگەنمۇ شۇ ئىكەن. قىزى دەللە باغدادتىن
ئوغلى رۇم شاھى يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا: خوش بول! قىزىڭ
مەلىكە ئەبرىزنىڭ قىساسىنى ئالدىم. شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنى
ئولتۇردىم، سەفىيەنى ئېلىپ كەلدىم، سەن ئەمدى بۇ ۋەقەنى قۇس-
تەنتىنە شاھىغا يەتكۈز. قىزى سەفىيەنى ئۇنىڭغا تاپشۇر. ھازىر-
لىنىپ تۇرشىمىزنىڭ زورۇرلىگىنى ئۇنىڭغا ئېيتقىن. قۇستەنتىنە
شاھى قېشىغا مەنمۇ بىللە بارىمەن. "مېنىڭچە مۇسۇلمانلار بىز
بىلەن ئۇرۇشقا چىقالمايدۇ" دىگەن ئىدى، ئۇلار يېقىنلىشىپ
كەلگەننى كورۇپ، "ئۇلار كەلگىچە تۇرۇپ تۇر. ئۇزىمىز ھازىرلە-
نىمىز" دەپتۇ رۇم شاھىنىڭ ئانىسى ئوغلىغا. ئۇلارمۇ ئادەم توپلاپ

قوراللرىنى تەييارلاپ ھازىرلىنىشقا باشلاپتۇ، ئۇلارغا مۇسولمان-لارنىڭ ئەسكەر توپلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاتقان چاغدا، ئۇلار تەييارلىنىپ بولغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ سېپىنىڭ ئالدىدا زاتۇد داۋاھىنىڭ ئوزى مېڭىپتۇ، ئۇلار قۇستەنتىنەگە يېتىپ بارغاندا، ئۇلۇغ شاھ ئەفرىدۇن رۇم شاھى ھەردۇپىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. ئەفرىدۇن ئۇنىڭ ھالىنى، كېلىش سەۋەبىنى سوراپتۇ. شاھ ھەردۇپ ئۇنىڭغا ئانىسى زاتۇد داۋاھىنىڭ قىلغان ھىللىرىنى، موسۇلمانلارنىڭ شاھى ئومەر ئىبنى نوئمانىنى ئولتۇرگىنىنى، ئۇنىڭ قىزى سەفىيەنىڭ ساق-سالامەت ئېلىپ كېلىنگىنىنى تولۇق سوزلەپ بېرىپتۇ. "ھازىر مۇسۇلمانلار پۈتۈن ئەسكەرلىرىنى توپلاپ بىزگە قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن كەلدى. بىزمۇ ئۇلارغا قارشى بىر كىشىدەك بولۇپ توپلىنىپ، بىللە قارشىلىق كورسىتىشنى ئىستەيمىز" دەپتۇ. سوزنىڭ ئاخىردا، شاھ ئەفرىدۇن قىزىنىڭ قايىتىپ كەلگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلاپ، شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئولگىنىدىنمۇ بەك خوش بوپتۇ. ئوزىگە مەدەت سوراش، ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ نىمە سەۋەپتىن ئولگەنلىگىنى ئاڭلىتىش ئۈچۈن ھەمىمە تەرەپكە ئەلچىلەر ماڭغۇزۇپتۇ. نىسارا ئەسكەرلىرى ناھايىتى تېز، ئاردىدىن ئۇچ ئاي ئوتمەيلا يىغىلىپتۇ. كېيىن ھەر تەرەپتىن پەرەڭلەر كېلىشكە باشلاپتۇ، نېمىسلار، بەندەقلەر، فىرانسۇزلار ۋە باشقا ئاق جىنىسقا تەۋە ئەسكەرلەرمۇ يېتىپ كېلىشپتۇ. ئۇلارنىڭ ئەسكەرلىرى يەر ۋە كوككە سىغماي كېتىپتۇ، ئۇلۇغ شاھ ئەفرىدۇن ئەسكەرلىرىگە قۇستەنتىنەدىن يۇرۇشنى بۇيرۇپتۇ. ئەسكەرلەر يولغا چۇشۇپ، ئون كۈنگىچە توختىماي يۇرۇپتۇ. ئەسكەرلەرنىڭ

بىر ئۇچى ئەتراپى كەڭ، دەريانى بار ۋادىغا بېرىپ يېتىپتۇ. ئۇ يەردە ئۇچ كۈن قونۇپتۇ. توتىنچى كۈنى تېخى مېڭىشقا تەمشىلمىگەن ئىكەن، ئاسمانىنى بۇلۇتتەك چاڭ - توزان قاپلاپتۇ. ئارقىدىن بىرەر سائەت ئوتكەندە چاڭ بېسىلىپ ھاۋا يورۇشۇپتۇ. بايراق كوتەرگەن ئىسلام ئەسكەرلىرى كورۇنۇپتۇ. دولقۇنلىنىپ تېشىۋاتقان دېڭىزدەك ھەيۋەتلىك، تومۇر كىيىم كىيگەن، ئۇلار خۇددى ئاينى يوشۇرغۇچى بۇلۇتتەك يوپۇرۇلۇشۇپ كېلىشىپتۇ. بىردىنلا ئىككى تەرەپ ئەسكەرلىرى توقۇنۇشۇپ كېتىپتۇ. گويا ئىككى دېڭىز دولقۇنلاپ تاشقاندەك بولۇپ كېتىپتۇ. بىرىنچى بولۇپ جەڭگە كىرگەن كىشى شام ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىغى ۋەزىر دەندان بوپتۇ. ئۇلار ئوتتۇز مىڭ ئاتلىق ئەسكەر ئىكەن. ۋەزىر دەندانىنىڭ قېشىدا دەيلەم ئەسكەرلىرىنىڭ قۇماندانى رۇستەم، تۇرك ئەسكەرلىرىنىڭ قوماندانى بەھرام بار ئىكەن. رۇستەمنىڭ يىگىرمە مىڭ، بەھرامنىڭ يىگىرمە مىڭ ئەسكىرى باشلىقلىرىنىڭ ئارقىسىدىن شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئوتۇپتۇ. ئۇلارغا دېڭىز تەرەپتىنمۇ ئەسكەرلەر كېلىپ قوشۇلۇپتۇ. ئېغىر ساۋۇتقا ئورالغان بۇ ئەسكەرلەر، قاراڭغۇ كېچىدە نۇر چېچىپ چىقىقان ئايدەك، نۇر چېچىپ كېلىۋېرىپتۇ. نىسرا ئەسكەرلىرى "ئەي ھەزرىتى ئەيسا، ئەي بۇۋاي مەريەم" دەپ چوقۇنۇپ ۋاقىرىشىپتۇ. كېيىن ئۇلار ۋەزىر دەندان ۋە ئونىڭ ئەسكەرلىرىگە تەڭلىشىپتۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى زاتىدە داۋاھنىڭ كورسەتمىسىگە مۇۋاپىق قىلىنغان ئىكەن. شاھ ئونىڭ بىلەن بۇ ھەقتە كېڭىشىپ توردىكەن. نەمە قىلىش ۋە قانداق ئۇرۇش قىلىش، قانداق ئىش كورۇش ھەققىدە ئونىڭ بىلەن كېڭىشىپ، ئونىڭدىن مەسلىھەت سوراپ تۇردىكەن. "بۇ ئۇلۇغ ماجرانىڭ

سەۋەپچىسى سەن" دەپ ئۇنى ئېيىپلايدىكەن. "ئەي ئۇلۇغ شاھ، ئەي ھورمەتلىك دانا، مەن شۇنداق بىر ھىلە قىلايكى، شەيتانمۇ بۇ ئىشقا چارە تېپىشتىن ئاجىز كەلسۇن" دەپتۇ دەللە زاتۇد داۋاھى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاك ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

سەكسەن ئوققۇزىنچى كېچە

—ئەي بەختلىك شاھ، —دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"ئەللىك مىڭ كىشىنى كېمىگە چۈشەر. سۇ ئارقىلىق دۇخان تېغىغا قاراپ يۈرسۇن. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى كەلگىچە شۇ يەردە سىلجەماي تۇرسۇن. كېيىن ئۇلارغا يەنە يارداملىق كېلەر. بىز ئۇلارغا قۇرۇقلۇقتىن قارشى جەڭ باشلاپ قىسىپ بارىمىز، شۇنداق قىلساق، ئۇلاردىن بىرەر جان ئىگىسى قېچىپ قوتۇلۇپ كېتەلمەيدۇ."

شاھ ئەفرىدۇن قېرى دەللىنىڭ پىكرىنى ماقۇللاپتۇ. "سېنىڭ پىكرىڭ جايىدا، ئەي ھىلىگەر مومای، ئەي ئادەم ئولتۇرۇش يوللىرىنى ئويلاپ تاپقۇچى كەمپىر" دەپتۇ شاھ. بىراق، ئىسلام ئەسكەرلىرى ھۇجۇمنى باشلىغاچ، ئۇلارنىڭ چېدىرلىرىغا قارىتىپ ئېتىلغان ئوقلار ئادەملەرگە تېگىشكە باشلاپتۇ، قىلىچلاردىن گاڭگىراپ قالغان كىشىلەرمۇ كورۇنۇپتۇ.

كېيىن باغداد ۋە خوراسانىڭ بىر يۇز يىگىرمە مىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى يېتىپ كەپتۇ. ئۇلارغا زۇئۇلماكان قوماندانلىق قىلە-

دىكەن. خۇراسان ئەسكەرلىرى ئۇلارنى كورۇش بىلەن جانلىنىپ، سۇدىن چىقىپ جەڭگە كىرىشىپتۇ، ھۇجۇم قىلىشىپتۇ. بۇنى كورۇپ، "ئەي مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ ئۇممەتلىرى، شەپقەتلىك قۇمانداڭلىرىڭىزغا ئىتائەت قىلىپ، ساپ دىللىق بىلەن كاپىرلارغا ھۇجۇم قىلىڭلار، ئىپلاس دۇشمەننى تار-مار قىلىڭلار" دەپ ۋاقىراپتۇ. شۇ چاغدا شەررىكانمۇ يۇز يىگىرمە مىڭ تالىلانغان ئاتلىق ئەسكەرلىرى بىلەن يېتىپ كېلىپ، جەڭگە كىرىشىپتۇ. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى بىر-بىرلىرىگە قوشۇلۇپ، دىللىرىغا جەڭگىۋارلىق ئورنۇشۇپتۇ، كۇچلىرىگە كۇچ قوشۇلۇپتۇ. قىلىچ ۋە نەيزىلەر جالاقلىشىپ توقۇنۇشۇپتۇ، شەررىكان ئەسكەرلەرنى يېرىپ، مىڭ-مىڭلاپ ئەسكەرلەر ئارىسىغا كىرىپ، شىددەت بىلەن ئۇرۇشۇپتۇ. دۇشمەن يەنە ئوز جايىغا، دېڭىز قىرغىغىغا چېكىنگىچە شۇ يوسۇندا جەڭ قىلىشىپتۇ. نىسارالار ئوزلىرىنى ئوڭلىيالماي قاپتۇ. زۇئۇلماكان ۋە شەررىكانلار غەلىبە قىلىشىپتۇ. ئۇرۇشتا نىسارالاردىن قىرىق بەش مىڭ كىشى ئولۇپتۇ، مۇسۇلمانلاردىن ئوچ مىڭ بەش يوز كىشى قۇربان بوپتۇ. شەررىكانمۇ، زۇئۇلماكانمۇ شۇ كېچىنى ئۇخلىماي ئادەملەرنى ئۇرۇشقا دەۋەت قىلىش بىلەن ئوتكوزۇپتۇ. قولغا كەلتۇرگەن مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىلەن بىر-بىرلىرىنى تەبرىكلەشىپ، يارىدارلارنىڭ كوڭلىنى ئاپتۇ، روھىنى ئوستۇرۇپتۇ. قۇستەنتىنە شاھى ئەفرىدۇن بىلەن رۇم شاھى ھەردۇپ ۋە ئۇنىڭ ئانىسى زاتۇد داۋاھلار ئەسكەر باشلىقلىرىنى يىغىپ، ئوز ئارا سوھبەتلىشىپتۇ. "بىز ئەلۋەتتە مەقسەتكە يېتىپ كوڭلىمىزنى تىچلاندۇرار ئىدۇق. لېكىن، كوپچىلىكىنىڭ ئالدىراقسانلىغى بىزنى يولدىن چىقاردى" دەپتۇ ئارىسىدىن بىرسى. "ئەيسا‌غا چىن

كۆڭلىڭىزدىن سېغىنىپ، ئېتىقادىڭىز مۇستەھكەم بولغاندىلا غەلىبە قىلىسىز! ــ دەپتۇ زاتۇد داۋاھى. ــ مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىگە پەقەت شەيتان شەررىكان قۇۋەت بەردى، بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىزنى شەررىكان مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتتى". "مەن ئەتە بولىدىغان ئۇرۇشقا ئۇلارنىڭ ئەدىۋىنى بېرىش ئۈچۈن، مەشھۇر باتۇر لۇقا ئىبنى شاملۇتنى مەيدانغا چىقىرىمەن، ــ دەپتۇ شاھ ئەفرىدۇن، ــ ئەگەر ئۇ، شەررىكان بىلەن مەيداندا جەڭ قىلسا، شەك يوقكى، ئۇنىمۇ، باشقا باتۇرلارنىمۇ يېڭىدۇ. ئۇلارنىڭ باتۇرلىرىنىڭ بىرەرسىنىمۇ قويمايدۇ. بۈگۈن مەن سىزلەرگە تەۋەررۇك بولغان مۇشۇ ئەتىرنى تۇتىمەن". ئەفرىدۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنى مەغرۇرلۇق قاپلاپ، يەرنى سۈيۈپتۇ. چۈنكى بۇ، بۇرۇتۇلغان ئەترە ئۇلۇغ دىنى راھىپنىڭ تېزىگىدىن قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭ باتۇرلارنىڭ كۆرىشىگە بېغىشلايدىغان روھى كەيپىياتى چەكسىز ئىكەن. ئۇنىڭغا يېتىشىش ئۈچۈن، ھەممە كىشى ئىنتىلىدىكەن. رۇم پالۋانلىرىنىڭ چوڭلىرى ئۇنى باشقا ئىقلىملاردىن ئىزلىتىپ تاپىدىكەن، شاھلار ئۇنىڭ بىر سەر ئېغىرلىقتىكسىنى مىڭ دىنارغا سېتىپ ئالىدىكەن. راھىپلار ئۇنى ئاددى ئەترە بىلەن ئارىلاشتۇرىدىكەن. چۈنكى، ساپ ھالدا ئۇنى پۈتۈن مەملىكەتكە يېتىشتۇرۇش تەس ئىكەن، ئايرىم شاھلار ئۇنى كوزىگە سۈرمە قىلىپ تارتىپ، شۇنىڭ بىلەن كېسەللەرنى داۋالايدىكەن. تاڭ يورۇپتۇ. باتۇرلار جەڭگە ئاتلىنىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

توقسىنىچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

تاڭ ئاتقاچ باتۇرلار جەڭگە ئاتلىنىپتۇ. شاھ ئەفرىدۇن ئەڭ يېقىن مىڭ بېشى ۋە ئۇلارنىڭ باتۇرلىرى بىلەن دولەت ئەرباپلىرىنى قىچقىرىپ ئۇلارنى مۇكاپاتلاپتۇ. ئۇلار يۇزىگە بوت نەقىشىنى سىزىپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە يۇقۇرىدا تەرىپ قىلىنغان خۇشبۇي ئەتىرە ۋە باشقا ئالى تارتۇقلار تارتىلىپتۇ، لۇقا ئىبنى شاملۇت دېگەن باتۇرنى قىچقىرىپتۇ. ئۇنى "ئەيسانىڭ قىلىچى" دەپ ماختىشىدىكەن. مەخسۇس ئىسىرىق سېلىنىپ، ئۇنىڭ پىشانىسىگە ئىسىرىقنىڭ كۆلىنى سۇرتۇپتۇ. ھىدلاش ئۈچۈنمۇ ئىسىرىق تۇتۇپ، ئۇنىڭ كۆلىنى يۇزىنىڭ ياڭاقلىرىغىچە سۇركەپتۇ. خۇشبۇي بوياق بىلەن ساقال ـ بۇرۇتىنى بوياپتۇ. رۇمدا لۇقا ئىبنى شاملۇتنىڭ گەۋدىلىك، كورۇنۈشى ۋەھىمىلىك ئادەم شۇ زاماندا يوق ئىكەن. ئۇقيا ئېتىشتا، قىلىچۋازلىقتا، نەيزىۋازلىقتا ھېچكىم ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەيدىكەن. ئۇنىڭ تاشقى كورۇنۈشى ناھايىتى خۇنۈك بولۇپ، يۈزى خۇددى مايمۇننىڭ يۈزىدەك، شەكلى ئىشەكتەك، تۇرقى ئالۋاستىدەك، رەڭگى تۈندەك قارا، نەپەستىن بىرخىل سېسىق بۇي چىقىپ تۇرىدىكەن. قىتىغرلىق ئۇنىڭغا سىڭىپ كەتكەن ئىكەن. ئۇ، شاھ ئالدىدا يەرنى سۈيۈپ ئۇنىڭ پەرمانىغا كوز تىكىپ تۇرۇپتۇ. "سەن، ــ دەپتۇ شاھ ئەفرىدۇن، ــ ئەتە مەيدانغا چۈشۈپ ئۇمەر ئىبنى نوئماننىڭ ئوغلى شاھزادە شەررىكان بىلەن جەڭ قىلىپ، ئۇ بالايى ـ ئەزمىنى بىزنىڭ بېشىمىزدىن كوتەر! مەن

شۇ كۆلپىتمىزنى يىنكلتىشكىنى سورايمەن". "خوپ!" دەپتۇ لۇقا ئىبنى شاملۇت. شاھ ئوز قولى بىلەن ئۇنىڭ يۈزىگە كىرىس نىشانىسىنى سىزىپ، ئۇنى غەلىبە قىلىشقا ئۇندەپتۇ. لۇقا شاھ ئەفرىدۇن ئالدىدىن چىقىپ تورۇق ئېتىغا مىنىپتۇ، قىزىل كىيىم كىيىپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر تۈرلۈك قىممەتباھا تاشلار قادالغان ئالتۇن ساۋۇتىنى كىيىپتۇ. ئۇچ قىرلىق نەيزىسىنى كوتۇرۇپ، چوچەكلەردىكىدەك يۈزلىرى سەت ئىبلىس تۈسىغا كىرىپتۇ. لۇقا ۋە ئۇنىڭغا خىزمەت قىلغۇچىلار ئۇرۇش مەيدانىغا قاراپ يولغا چۈشۈپتۇ. ئۇلارنىڭ كورۇنۈشى خۇددى كىشىلەرنى ئازاپلاش ئۈچۈن دۇزاققا كېتىۋاتقاندەك، قورقۇنۇچلۇق ئىكەن. ھەر ئىككى تەرەپ سەپ تارتىپ تۇرۇپتۇ. ئۇلار ئارىسىدىكى جارچى ساپ ئەرەپ تىلدا: "ئەي مۇھەممەت ئۈممەتلىرى، بۈگۈن سىزلەردىن پەقەت بىرلا باتۇرىڭىز ــ ئىسلامنىڭ قىلىچى، دەمەشقنىڭ ئەمىرى، شەررىكاننىڭ ئوزىلا يالغۇز جەڭگە چىقسۇن!..."

تېخى جارچىنىڭ سوزى تۈگىمەي تۇرۇپلا، مەيدانغا كېلىۋاتقان ھەنىن كۇننى① ئەسلەتكۈچى ئات تۇياغنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئادەملەر يۇرىگىنى قورقۇنچ بېسىپتۇ. ھەممە كىشى ئاۋاز چىقىۋاتقان تەرەپكە ئىكىشىپ قاراپتۇ. كىشىلەرنىڭ كوز ئالدىدا بىردىن شاھ ئوغلى ئوغلى شاھزادە شەررىكاننىڭ گەۋ-

---

① ھەنىن كۇنى ــ مۇھەممەت پەيغەمبەر ئەسكەرلىرى بىلەن بەدىۋى قەبىلىلەر ئارىسىدا يۈز بەرگەن ئۇرۇش مەيدانىنىڭ ئىسمى. بۇ يەر مەككە-نىڭ يېنىدىكى سەھرا بولۇپ، شۇ نام بىلەن ئاتالغان. بۇ ئۇرۇشتا مۇھەممەت پەيغەمبەر ئەسكەرلىرى يېڭىلگەن.

دىسى پەيدا بوپتۇ. ئۇكىسى زۇئۇلماكان لۇقانى مەيدانىدا كورۇش بىلەن تەڭ جارچىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ ئاكىسى شەررىكانغا قاراپتۇ ۋە: "ئۇلار سېنى سوراۋاتىدۇ" دەپتۇ مەيۇسلىك بىلەن. "بۇ مەن ئۇچۇن بەخت!" دەپتۇ شەررىكان. "مەيدانغا شەررىكاندىن باشقا كىشى چۇشمىسۇن!" دىگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ ئادەملەر رۇملۇق باتۇرنىڭ نىيىتى يەر يۇزىنى مۇسۇلمانلاردىن تازىلاش ئىكەنلىگىنى ناھايىنى تېز چۇشۇنۇپ يېتىپتۇ، شۇ چاغدا شەررىكان شىردەك گۇكرەپ كوكرەك كېرىپ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. شەررىكانىڭ ھۇركىگەك شوخ كىيىكتەك ئويناپ تۇرىدىغان ئېتى، لوقانىڭ ئېتىغا قاراپ چاپچىپ قويۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەن شەررىكان زەھەرلىك ئىلانىدەك نەيزىسىنى ئويناتىپ تۇرۇپ شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئېتىم جەڭلان قىلسا مەيدان ئىچىدە،
دوشمەنلەر قالىدۇ تۇزان ئىچىدە.
ئەگەر سالسام رەقىبكە شەمشىرىمنى،
زەربەمدىن تىترەيدۇ جان، ئىچىدە.

* * *

ئاستىمدا ئويناپدۇ، شۇ دەم ئۇچقۇر ئات،
ھەر قاچان ماڭا ئۇ، ئولمەس قوش قانات.
ھەر نەيزەم يۇزىگە ئاپەت يەتكۇزەر،
ئولۇمنىڭ ئەلچىسى قولۇڭنى ئۇزات.
ئوقيار ئۇچلىرىنى ھازىر چاقلىدىم،
چاقماقتەك يالتىرار توسالماس پولات.

بۇ شېئىرنىڭ مەزمۇنىنى لۇقا چۇشەنمەپتۇ. ئۇ، يۇزىگە نەقىش

قىلىنغان بۇت هورمىتى ئۇچۇن ئۇنىڭغا چوقۇنۇپتۇ، ئۇنى سۆيۈپتۇ. نەيزىسىنى ئويىنىتىپتۇ. كېيىن ئوقياسىنى شەرىكانغا نىشانلاپ ئېتىپتۇ. ئوزىمۇ شەرىكانغا قاراپ ئېتىلغاندەك ھەيۋە قىپتۇ. ئۇ، ئاتقان ئوق سەھرىلەنگەندەك، كىشىلەرنىڭ كوزىگە كورۇنمەي قاپتۇ. يانى ئىككىنچى قېتىم قولىغا ئېلىپ شەرىكانغا قارىتىپ يەنە ئوق ئېتىپتۇ، ئوق ئوتتەك چاچراپ ئۇچۇپتۇ، ئادەملەر شەرىكانغا بۇ ئوقنىڭ تېگىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ئۇنىڭغا ئېچىنىپ چوقان كوتۇرۇپتۇ. شەرىكان ئۇچۇپ كېلىۋاتقان ئوقنى قولى بىلەن توتۇپ ئاپتۇ. ئادەملەر ئۇنىڭ باتۇر ھەم چاققانلىغىدىن ھەيران بوپتۇ. شەرىكان ئۇ ئوقنى ئاسمانغا پىقىرىتىپ ئاتقان ئىكەن، كوزدىن غايىپ بوپتۇ. شەرىكان لۇقانىڭ ئىككىنچى ئوقنى يەنە بىر قولىدا چاققانلىق بىلەن توتۇپ ئاپتۇ. ئاچچىغى بىلەن: "يەتتە قەۋەت ئاسماننى ياراتقان تەڭرى ھەققى ـ ھورمىتى، مەن بۇ مەلئۇنغا پۇتۇن دۇنياغا داڭقى كەتكىدەك بىر ئىش قىلاي!" لۇقانىڭ ئوزىنىڭ ئوقنى ئۇنىڭ ئوزىگە قارىتىپ ئېتىپتۇ، لۇقامۇ شەرىكاندەك ئوقنى ھاۋادا توتۇپ ئالماقچى بولغان ئىكەن، شەرىكان چاقىلىق بىلەن ئىككىنچى ئوقنى ئۇنىڭغا قارىتىپ ئېتىپتۇ. ئوق بېرىپ بۇت نىشانە قىلىنغان پىشانىسىغا سانجىلىپ قاپتۇ. لۇقا ئىبنى شاملۇت ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ يېنىغا قاراپ مېڭىپتۇ، بۇنى كورگەن نىسارالار، دادۇ ـ پەريات كوتىرىشىپتۇ. يۇزلىرىنى كاچاتلاپ، ساقاللىرىنى يۇلۇپ، راھىپلىرىغا سېغىنىپ يىغلىشىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

توقسان برىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

لۇقا ئىبنى شاملۇتنىڭ ئولگىنىنى كورگەن نسارالار يۇزلىرىنى تاتىلاپ راھىپلىرىغا سىغىنىپ يىغلىشىپتۇ. ئەلەم بىلەن ھەممىلىرى بىرلىشىپ شەررىكانغا قاراپ نەيزە قىلىچلىرىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ ھۇجۇم قىلىشىپتۇ. ئوتتۇر قىلىچ بىلەن نەيزە قالقانلىرىنى ئاۋازى مەيدانىنى بىر ئاپتۇ. جەڭ قىزىپ كېتىپتۇ. ئىككى تەرەپنىڭ ئەسكەرلىرى بىر-بىرلىرى بىلەن ئارىلىشىپ كېتىپتۇ. ئۇ تەرەپنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن بۇ تەرەپنىڭ ئەسكەرلىرى غەزەپ بىلەن توقۇنۇشۇپتۇ. پالۋانلارنىڭ كوكسىدە ئاتنىڭ تۇياقلىرى ئوينىپتۇ. ئوتتۇر قىلىچلار، ئۇچ بىسلىق پولات نەيزىلەر ئىشقا چۈشۈپتۇ. يىگىتلەرنىڭ باشلىرى تېنىدىن ئايرىلىپتۇ. جان ئالغۇچىنىڭ بازىرى قىزىپتۇ. باتۇرلارنىڭ بىلەكلىرى تېلىپتۇ. ئىگىز ئاتلار ھەر تەرەپكە چېپىشىپتۇ. قان كېچىپ پۇتلىرى تېچىرقاپتۇ. جارچىلار كىشىلەرنى توختىماي جەڭگە قىچقىرىپتۇ. كەچ بولۇپ قاش قارىيىپتۇ. ئەسكەرلەر بىر-بىرىدىن ئايرىلىپتۇ، باتۇرلار قاتتىق جەڭ ۋە زەربىنىڭ تەسىرىدىن مەيداندىن مەس كىشىلەردەك چايقىلىپ، ئىككى تەرەپكە ئېغىناپ چىقىشىپتۇ. جەڭ مەيدانى كېسىلگەن باش، چېپىلغان جەسەتلەر بىلەن لىق تولۇپتۇ. تۇيۇقسىز قان بىلەن ئارىلىشىپ قىزىل لايغا ئايلىنىپتۇ. شەررىكان ئوكسىز ژۇئۇلماكان، ھاجىپ ۋە ۋەزىر دەندانغا قاراپ: "نسارالارغا ھالا-

كەت ئىشىگى ئېچىلدى... ئەرەپلەر ۋە ئەجەملىكلەردىن بۇ قازانى كوتەردى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇغ تەڭرىگە شۈكرى ئېيتىشىمىز كېرەك" دەپتۇ. "سېنىڭ مەلئۇن لۇقا بىلەن قىلغان كۈرىشىڭ، ئۇنىڭ ئوقىنى ھاۋادا توتۇپ ئېلىپ ئۇنى غەپلەتتە قالدۇرۇشۇڭ، ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان ئاكىسى شەررىكانغا قاراپ، ــ بۇ دۇنيادا ئادەملەر ئاغزىدا ئەۋلاتتىن ـ ئەۋلاتقىچە داستان بولۇپ خاتىرىدە قالغۇسى."

"ئەي ھاجىپ ۋە قەيسەر باتۇر ــ دەپتۇ شەررىكان ساراي باشلىغىغا ــ سەن ۋەزىر دەندان بىلەن يىگىرمە مىڭ ئەسكەرنى ئېلىپ دەريانىڭ قىرغىغىدىن بىر چاقىرىم يىراقلىقتا جايلاشقىن. دەريا لەۋگە يەتكىچە ئالدىرا. سىلەر بىلەن دوشمەن ئارىلىغى ئىككى چاقىرىمدىن ئاشمىسۇن. نىسارالارنىڭ كېمىدىن چۈشۈپ كەلگەنلىرى مەلۇم بولغىچە، خەندەكتە ئوزەكلارنى يوشۇرۇپ تۇرۇڭلار. بىز بىلەن دوشمەنلىرىمىز ئارىسىدا نەيزىۋازلىق باشلانغاندىن كېيىن، ئەسكەرلىرىمىز قاچقاندەك بولۇپ ئارقىغا قايتىسۇن. شۇ چاغدا ئەسكەرلىرىمزنى قاچتى دەپ ھىساپلىغان نىسارا قوشۇنلىرى بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمزنىڭ ئارقىسىغا چۈشۈپ، ھەر تەرەپتىن، دېگىز بويىدىن، چېدىرلىرىدىن چىقىپ قوغلاشقا كىرىشىدۇ. سىلەر ھامان خەندەكتە كۈتۈڭلار، قاچان: "لائىلاھە ئىللەللاھۇ مۇھەممەدۇن رەسۇلىللا" دىگەن لەۋھە يېزىلغان بايراقنى كۆرگەندە، ۋاقىراپ "ئاللاھۇ ئەكبەر!" دەپ خىتاپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاڭلار! بىرەرسى قالمىغىچە توختىماي جەڭ قىلىڭلار!"

"خوپ!" دەپتۇ ھاجىپ. ئۇلار شۇ قارارغا كېلىپ ھازىرلىق كورۇشۇپتۇ. ھاجىپ شەررىكانىنىڭ ئېيتقىنىدەك قىلىپ، يىگىرمە مىڭ ئەسكەرنى ئېلىپ يولغا چۈشۈپتۇ. تاڭ ئېتىپ دۇشمەن ئەسكەرلىرى

لىرى كورۈنۈپتۇ. ئۇلار قىلىچ يالتىڭاچلىغان، نەيزە كوتەرگەن، قورال تاققان، ئاتلارنىڭ بوينىغا بوت ئېسىپ ئالغان ئىكەن. نسارالار توپە ۋە چوڭقۇرلارغا جايلىشىپتۇ. ئۇلار ھەر تەرەپتىن كەلگەن ئەسكەرلىرىنى دېڭىزنىڭ بويىغا يىغىپتۇ. كېيىن قىلىچ-لىرىنى پاقىرتىپ ئادەملەر توپ-توپ بولۇشۇپ ئىلگىرى يۈرۈپتۇ. ساۋۇتلار كەيگەن، يېنىدىكى نەيزە-قىلىچلار چاقماقتەك ۋالىلداپ تۇرغان قوراللار ئىشقا چۈشۈشى بىلەن ئولۇم تۈگمىنى ئادەملەر ۋە ئاتلارنىڭ ئۈستىدە ئايلىنىشقا باشلاپتۇ. باشلار گەۋدىلەردىن ئايرىلىپتۇ. تىللار چاينىلىپتۇ. كوزلەرنى مەڭگۈ قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ. جەڭگە قاتناشقان ھەر بىر نەرسىگە زىيان يېتىپتۇ. قىلىچلار ئىشقا چۈشۈپ كاللىلار دومىلاپتۇ. بىلەكلەر كېسىلىپتۇ. ئاتلار قانغا مىلىنىپتۇ. جەڭچىلەر قوراللىرىنى تاشلاپ بىر-بىرىنىڭ ساقاللىرىغا ئېسىلىپتۇ، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى خۇداغا سېغىنىپتۇ، پەيغەمبەرنى ئەسلەپتۇ، سالام-سالىۋات ئېيتىپتۇ. نسارا ئەسكەرلىرى بوت ۋە زۇننارلارغا، راھىبلىرىغا سانا ئېيتىپتۇ، مەدەت سوراپتۇ. زۇئۇلماكان بىلەن شەررىكان ئەسكەرلىرى ئارقىغا چېكىنىشكە باشلاپتۇ. دوشمەنگە بۇ ئىش مەغلۇپ بولۇپ قاچقاندەك تۇيۇلۇپتۇ. نسارالار مۇسۇلمانلارنى يېڭىلدى، دەپ ئويلاپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاشقا كىرىشىپتۇ. ئولگەنلەر ئات تۇيغى ئاستىدا قېلىپ يەنچىلىپتۇ. نسارا جارچىسى: "ئەي ھەققى دىنغا ئىشەنگۈچى ئەيسانىڭ قۇللىرى، ئەي دىنى ئەقىدىلەر پىشقەدەملىرى، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش سىزلەرگە نېسىپ بولدى. ئۇلار قېچىشقا باشلىدى. يەنە قايتا تىرىلىشىلىرىگە، باش كوتۇرۇشلىرىگە يول قويماڭلار! ئايىماي قىلىچ چېپىڭلار! داۋاملا-

لىق ئارام بەرمەي قوغلاڭلار! بولمسا بوشۇكتە سوزلىگەن مەريەم ئوغلى ئەيسانىڭ دىنىدىن چېكىنگەن بولسىلەر" دەپ جار سالىتۇ.

قۇستەنتىنە شاھى ئەفرىدۇن بۇ ئىشنى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەتىيە-لەپ تەدبىر ئۇچۇن قىلىۋاتقىنىنى چۇشەنمەي، ئوز ئەسكەرلىرى-نىڭ غەلىبىسى دەپ ئويلايتۇ. ئۇ، رۇم شاھى ھەردۇيقا ئوزىنىڭ بۇ غەلىبىسى توغرىسىدا خەۋەر ئەۋەتمەيتۇ. خەۋەر ئۇچۇن ئەۋەتىل-گەن غەلىبە خەتنىگە توۋەندىكى سوزنى يېزىپىتۇ. "بىزگە پەقەت ئۇلۇغ راھىپ تىزىگىلا ياردەم بەردى. ئۇنىڭ ساقلى-بۇرۇتلىرى ئارىسىدىن تارقالغان ھىدنىڭ خاسىيىتى بىلەن بىز غەلىبە قىلدۇق. نسارا دىنى موجىزىلىرى ۋە مۇبارەك سۇ بىلەن قەسەمىيات قىل-مەنكى، يەر يۇزىدە بىرەر دىن تالىشىپ ئۇچراشقۇچىنى قويمايمەن. مەن بۇ نىيەتكە سادىقمەن." چاپارمان خەتنى ئېلىپ مېڭىپتۇ. نسا-رالار بىر-بىرىگە: "لۇقا ئىنجىلى شاملۇتىنىڭ ئوچىنى ئېلىڭلار" دەپ قىچقىرىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

توقسان ئىككىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

نسارالار بىر-بىرىگە: "لۇقا ئىنجىلى شاملۇتىنىڭ ئوچىنى ئېلىڭلار" دەپ ۋاقىرىشاتتى. رۇم شاھى ئەسكەرلىرى بولسا، "مەلىكە ئەبرىزىنىڭ ئوچىنى ئېلىڭلار!" دەپ ۋاقىرايتتى. شۇ ۋاقىتتا زۇئۇلماكان: "ئەي خىزمىتىگە لايىق ئىنئامىلار ئالغۇچىسى شاھ دوستلىرى، گۇناكارلارنى قىلىچ

ۆه نەيـزه بىلەن ئۇرۇڭـلار!" دەپ نەره تارتـىپتۇ. مۇسۇلـمانلار نـسارالارغا قارشى قايتـسدىن جەڭ باشـلاپـتۇ. مۇسۇلمانـلارنىڭ جارچىسى: "ئەي مۇھەممەت پەيـغەمـبەرنىڭ ئۇممەتـلىرى، دىـن دۇشمەنـلىرىـگە هـۇجۇم قىلىڭـلار! نىمەتـلەر بەرگۇچـى ۆه هەر نەرسىنى كەچـۇرگۇچـى خۇدا رىـزاسى ئۈچۈن جان پـدا قىلـش ۋاقتى يـېتـىپ كەلـدى. ئەي قورقۇنـچـلۇق كۇنـلەردە نـجات تېـپـىش ئۇمـدىـده بولغانـلار، ئەي پالـۋانـلار، جەڭـچـىلەر، جەننەتنىڭ ئاچقۇچى قىلىچلىرىڭىزنىڭ بىسىدىدۇر. دۇشمەنلەرنى ئايىماي ئۇرۇڭلار!" دەپ قىچقىرىشتى. شۇ چاغدا، شەررىكان ئوز قول ئاستىدىكىلەرگە باشچىلىق قىلىپ، نسارالارغا قايتۇرما هۇجۇم باشلىدى. ئۇلارنىڭ قاچىدىغان يولىنى توسۇپ قويۇپ ۆه قامالدا قالغانلارنىڭ ئارىسدا ئات ئويىنتـىپ يۇرۇپ، توغـرا كەلگەنـنى قىلىچدىن ئوتكۇزۇپتۇ. شۇ چاغدا بىردىنلا قانداقتۇر نىقابلىق بىر ئاتـلىق پەيدا بولۇپ، نـسارا ئەسكەرلىرىـنى قىلىچـقا تۇتۇشـقا باشـلاپـتۇ. ئۇ، بىر نەپـەستە هەمـمە تەرەپـنى بېشى تېنىـدىن ئايرىلغان جەسەتكە تولدۇرۇپتۇ. دۇشـمەن ئۇنىڭ زەربىدىن قور-قۇپ قېچىپتۇ. ئۇ ئىككى قىلـىچ (ئوتـكۇر كوز بىلەن كوزىتـىش، قىلىچ بىلەن چېپىش) بىلەن ۆه ئىككى نەيـزه (ئادالەت ۆه تىغ) بىلەن هـۇجۇم قىپـتۇ. ئۇنىڭ چاچـلىرىـنىڭ سانى شۇ ساندىـكى ئەسكەرلەرنىڭ ئورنـىـنى باسقـدەك كوپ ئىـكەن. بۇ هەقـتە بىر شائىر مۇنداق دىگەن ئىكەن:

جەڭ كۇنلىرى هەتتا بۇرۇتلار بولغاندا قان،
چاچ كۇكۇلىسى يىگىتكە ببغىشلايدۇ جان.
نەيزىۋازلار يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرسا ئۇ،

دۇشمەنگە نەيزە، دوستلارغا بولىدۇ قالقان.

دىگەن ئىدىم، ــ ئۇ بىلىگە ئاسقاندا قىلىچ،
ــ قاراشلىرىڭ يېتىشمەمدۇ بۇ قىلىچقا ھېچ؟
ــ ئوتكۇر كوز قاراش ئاشقىلار ئۈچۈن،
ئىشقسىزلارغا كورسۈتۈر كۆچنى قىلىچ.

شەرىكان ئۇنى كورۈپ: "كىمسەن! ئەي باتۇرلارنىڭ ئۇلۇغى، خۇدا ھەققى ۋە قۇرئاننىڭ ھورمىتى، ھەممىگە ئىھسان قىلغوچى تەڭرى سوزى بىلەن قەسەم ئىچمەنكى، سەن ئوز ئىشلىرىڭ بىلەن ھەركىمنى ئوز ھىممىتىگە مۇناسىپ تەقدىرلىگۈچى شاھنى خوش قىلدىڭ!" دەپتۇ. ئۇ ئاتلىق يىگىت: "كىچە بىز شۇنداق كېلىشكەن ئىدۇققۇ؟ نىمە ئۈچۈن ئۇنى ئاسانلا يادىگدىن چىقىرىپ قويدۇڭ؟" دەپ يۇزىدىن پەردىنى ئاپتۇ، قارىسا، ئۇ، ئىنىسى زۇئۇلماكان ئىكەن. شەرىكان ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ شۇ قالايماقان توپ كىشىلەر ئارىسىدا بىرەر زىيانكەشلىككە ئۇچراپ قېلىشىنى ۋە ئوزلىرىنىڭ قورشاۋ ھالقىسىدا ئىكەنلىگىنى ئويلاپتۇ. باتۇرلارنىڭ ئۇنىڭغا بىپەرۋالىق بىلەن ياكى مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قەستەن زىيانكەشلىك قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپتۇ. "سەن ئوزەڭنى خەۋپ ـ خەتەر ئىچىگە تاشلىغانسەن. ئەي شاھ ـ دەپتۇ شەرىكان زۇئۇلماكانغا ـ ئېتىڭنى مېنىڭ ئېتىمىنىڭ يېنىغا يېقىنراق ئېلىپ كېلىپ، ماڭا يانداشقىن. سېنىڭ ئۇچۇن دۇشمەنلەر خەۋپلىك". "جەڭدىمۇ سەن بىلەن بىللە تۇرۇشنى خالايمەن" دەپتۇ زۇئۇلماكان ئاكىسى شەرىكانغا. زۇئۇلماكان ئەسكەرلىرى نىسبەتەن ئازلارغا ھۇجۇم باشلاپ، ھەر تەرەپتىن ئۇلارنى

ئوراپ ئاپتۇ. قاتتىق جەڭ قىلىپ، ئۇلارنىڭ بۇزۇقچىلىق، چوڭچىلىق ۋە شانۇ-شەۋكەتلىرىنى سۇندۇرۇپتۇ. رۇملۇقلار بېشىغا چۈشكەن بۇ يامان ئاقىۋەتنى كورۇپ، شاھ ئەفرىدۇن قايغۇغا پېتىپتۇ. ئۇلار ئارقىسىغا قايرىلىپ، كېمىسىگە چۈشۈپ قېچىشنى مولچەرلەشكە باشلىغان ئىكەن. بىردىن دېڭىز قىرغىغىدىن ئۇلارغا قارشى ئەسكەرلەر چىقىپ قاپتۇ. بۇ ئەسكەرلەر توپىنى ۋەزىر دەندان باشقۇرىدىكەن. ۋەزىر دەندان دۇشمەنگە قىلىچ ۋە نەيزىسىنىڭ كۈچىنى تونۇتۇشقا كىرىشىپتۇ. نىسارالار قورشاپ ئېلىنىپتۇ. بىر توپ ئەسكەرلەر كېمىدىكىلەرگە ھۇجۇم قىپتۇ. دۇشمەننىڭ بىر قىسمى ئۇزىنى دېڭىزغا تاشلاپتۇ. شۇ جەڭدە دۇشمەن ئەسكەرلىرىدىن يۈز مىڭدىن ئارتۇق كىشى ھالاك بوپتۇ. نىسارالارنىڭ چوڭ-كىچىك باتۇرلىرىدىن بىرسىمۇ ساق قالماپتۇ. پەقەت يىگىرمە كېمىدىن باشقا كېمىلەرنى پۈتۈن مال-مۇلكى، ياراق-جابدۇقلىرى بىلەن قولغا چۈشۈرۈپتۇ. ئەشۇ يىگىرمە كېمىلا ئۇلاردىن قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ. مۇسولمانلار ناھايىتى چوڭ ئولجا-غەنىمەتلەرگە ئىگە بوپتۇ، بۇنداق جەڭنىمۇ، بۇنداق غەنىمەتلەر-نىمۇ، زور كولەملىك ئولجىنىمۇ ئۇلار بۇگۈنكى كۈنگىچە كورۈش ئۇياقتا تۇرسۇن، قۇلاقلىرىمۇ ئاڭلىمىغان ئىكەن. پەقەت ئاتنىڭ ئوزىدىنلا ئەللىك مىڭ تۈياقنى قولغا كىرگۈزۈپتۇ. باشقا غەنىمەت-لەرنىڭ سان-سانىغىنى ئالالماپتۇ. مۇسولمان ئەسكەرلىرى غەلىبە ۋە غەنىمەتلەر ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ تەنتەنە قىلىشىپتۇ. بۇلار بۇ يەردە خوشاللىق بىلەن تۇرۇپ تۇرسۇن، قېچىپ قۇتۇلغانلارنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە سوزلىشەيلى. ئۇلار شۇ قېچىشىدا، ئالدى-ئارقىسىغا قارىماي، ھىچىيەردە توختىماي، توپ توغرا قۇستەنتىنگە

يېتىپ بېرىپتۇ. ئىلگىرى قۇستەتتىنەگە شاھ ئەفرىدۇننىڭ مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى ئۇستىدىن غەلىبە قىلغانلىغى ھەققىدىكى خوشخەۋەر خېتى يېتىپ بېرىپ، ئۇلارنى خوشاللاندۇرغان ئىكەن. ئۇلار شەھەرنى غەلىبە بىلەن قايتىپ كەلگۈچىلەرنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن زىننەتلىگەن ئىكەن. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن، ھەممە يەردە شاتلىق بەزمىلىرى قۇرۇلغان ئىكەن. ئۇلار نەمە گەپلەر بولۇۋاتقانلىغىنى بىلمەيدىكەن. نىسارالارنىڭ شاتلىق كۈنلىرى قايغۇ-ئەلەم ۋە ماتەم-ھازا بىلەن ئالمىشىپتۇ. جەڭدىن قاچقان بىگرىمە كىمىدىكىلەر ناله-پەريادلار بىلەن يېتىپ كەپتۇ. ئۇلارنى قۇستەتتىنە شاھ ئەفرىدۇن بىلەن قېچىپ كەلگەنلەرنى بۇ ھالدا كورۈپ، شاھ ھەردۇپ بىلەن شەھەر ئاھالىسى سولغۇن قارشى ئاپتۇ. ئۇلار مۇسۇلمانلاردىن يەتكەن كۈلپەتلەرنى سوزلەپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن شكايەت قىلىشپتۇ. ھەممىسىنىڭ دادۇ-پەريادلىرى ئېشىپ، نالىلىرى كوككە يېتىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ، شاھ ھەردۇپنىڭ بېشىغا غەم تېغى يېقىلىپتۇ. ئۇ، بۇ خاتالىقنى توزىتىپ بولماسلىغىنى پەملەپتۇ. رۇملۇقلار ئارىسىدا ھەسرەت، ئەلەم كۈچىيىپتۇ. شاھ ئەفرىدۇن شاھ ھەردۇپقا مۇسۇلمانلارنىڭ قىلغان ھىلىلىرىنى، ئۇزىنىڭ مۇشۇ بىلله كەلگەنلەردىن باشقا ئەسكەرلىرىنىڭ قالغان قىرىلغىنىنى ئېيتىپ تۇرۇپ، ھۇشىدىن كېتىپتۇ. شاھ ھەردۇپ بۇ ئەھۋالدىن قايغۇلۇنۇپ، ئانىسى زاتۇد داۋاھىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئايىغىغا يېقىلىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

توقسان ئۇچىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ئەفرىدۇن ھۇشىغا كەپتۇ. قارىسا، ھەردۇپ شاھ يوق، ئۇنى ئۇمتسىزلىك خەۋپىي قورشاپ ئاپتۇ. ئۇ، ھىلىمۇ ئازاپ چېكىپ تىترەيدىكەن. ئۇ، قەيرى دەللە زاتۇد داۋاھىدىن شىكايەت قىلىشقا باشلاپتۇ. زاتۇد داۋاھى ئۇچىغا چىققان بۇزۇق، سەرىگەر ۋە جادۇگەر. يالغانچىلىقتا تەڭدىشى يوق، نەيرەڭۋازلىق ۋە ئەخلاقسىزلىقتا تەڭسىز، پىتنە ـ پاساتتا مىسالى يوق. ۋاپاسىزلىقتا ئوزى تەنھا ھەممىگە تېتىيدىغان، ئاغىزى سېسىق پۇراپ تۇرىدىغان، كوزى ئوردەك چوڭقۇر، قاپىغى ئەتەيلەپ قۇيۇپ قويۇلغاندەك دوك ۋە پوكانىدەك قىزىل ئىكەن. يۇزى يىرگىنەرلىك ئاچ سېرىق، كوزى چاپاق، ئاق ـ قارا ئىسرىق دانىسى سەپىلگەنىدەك داغ چۇشكەن، چېچى كىرپىنىڭ تىكىنىدەك يىرىك ۋە قىسقا ئىكەن. لېكىن ئۇ، ئىسلام دىنى قائىدىلىرىنى ئۇگىنىش ئۇچۇن، مۇسۇلمان ئالىملىرىنىڭ كىتاپلىرىنى، ئىسلام تارىخىنى ئوقۇغان ئىكەن. مەككىگىمۇ بارغان، قۇرئاننىمۇ تاماملىغان ئىكەن. ئادەملەر مىكرىنى ـ ئۇگىنىش، جىنلار بىلىملىرىنى بىلىش ئۇچۇن، ئەتەيلەپ قۇددۇستا ئىككى يىل تۇرغان ئىكەن. يىغىپ ئېيتقاندا، ئۇ، ئادەملەر ئۇچۇن زور خەۋپ ۋە ئارتۇقچە بالا ئىكەن. ئۇ، ناھايىتى يامان بۇزۇق، ئېتىقادسىزلىق تايىنى يوق، كىم بىلەن يېقىنلاشسا، شۇنىڭ دىنىدا تۇرغۇچى مەككار ئىكەن. ئۇ، كوپرەك ئوغلى

ھەردۇپ شاھ يېنىدا، ھوردەك قىزلار بىلەن بىللە تۇرىدىكەن. مەلىكە ئەبرىزە ھايات چېغىدا ئۇنى ياقتۇرمايدىكەن. ئۇمۇ مەلىكە بىلەن بىللە تۇرۇشنى خالىمايدىكەن. زاتۇد داۋاھى قىممەتلىك كىيىملەرنى بېرىش ۋە ھەرخىل نەرسىلەرنى ئۇگىتىش باناسى بىلەن قىزلارنى ئوزىگە تارتىشقا تىرىشىدىكەن، مەلىكە ئەبرىزە ئۇنىڭدىن قېچىپ، دانالار، بىلىملىكلەردىن ئىلىم ئالىدىكەن. مەلىكە ئەبرىزىنىڭ بۇ ھىلە-مىكىر خالتىسى بىلەن پۇرچىغى پىشمايدىكەن. بۇ ھەقتە بىر شائىر مۇنداق دىگەن ئىكەن:

ئەي، سەن دولەتلىكلەر ئالدىدا بولۇرسەن خار،
كەمبىغەل ئەلنى كورسەك، سوزلەشتىن قىلسەن ئار.
باسالماس ئەتىمۇ سېسىق بۇسكىنى ھېچقاچان، بىلگىن،
پۇل بىلەن ئېيىۋىكنى يېپىش چارەك بولۇر بىكار.

دىگەندەك، مەلىكە ئەبرىزە ئۇنىڭدىن يىرگىنىدىكەن، ئوزىنى ئېلىپ قاچىدىكەن. زاتۇد داۋاھى ئوغلى شاھ ھەردۇپنى پەردىشان كورۇپ، ئۇنىڭ سەۋىۋىنى سوراپتۇ. ئۇ، بولغان جەڭنى ۋە مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغانلىغىنى سوزلەپ، ئۇنى شاھ ئەفرىدۇننىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا تەسەللى ئېيتىپ: "ئەمدى بىزگە راھىپلارغا سىغىنىشنىڭ ئورنى يوق. نام زاتۇد داۋاھىنىڭ پىكرى ۋە تەدبىرىگە تايىنىپ ئىش كورۇشتىن باشقا چارە قالمىدى. سەن ئانامنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا يەنە قانداق كۇلپەتلەرنى سالماقچى بولغانلىغىنى ئوز ئاغزىدىن ئاڭلا!" دەپتۇ. شاھ ئەفرىدۇن زاتۇد داۋاھى تاپقان ھىلىنى ئاڭلاپ، كوڭلى خاتىرجەم بولۇپ، قايتىدىن ئەسكەر توپلاشقا كىرىشىپتۇ. ش ئاندىلا ئۇ پۇتۇن نىسارا مەملىكەتلىرىگە شۇ مەزمۇندا خە

يېزىپتۇ: "پۇتۇن نسارا دىنىدىكىلەر ۋە پۇتۇن ئەھلى زۇننارلار، خۇسۇسەن قورغان شەھەر كىشىلىرىدىن جەڭگە يارىغىدەك بىرەر كىشى قالماي، ئاتلىق ۋە پىيادە ھۇزۇرۇمغا يېتىپ كېلىڭلەر! ھەتتا خوتۇنلارمۇ، بالىلارمۇ بۇ ئىشقا ئالدىرىسۇن. چۇنكى، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى يۇرتىمىزغا ئايىق باستۇرۇپ كەلدى. ھالاكەت ئالدىدىن ئالدىراش ھەركىم ئۇچۇن زورۇر". قېرى زاتۇد داۋاھى ئۇزىنىڭ ھەمراللرى بىلەن شەھەردىن چىقىپ، ئۇلارغا مۇسۇلمان سودىگەرلىرىنىڭ كېيىملىرىنى كەيگۈزۈپتۇ. ئۇ، ئوزى بىلەن مەدىنە ئەتلەسلىرى، شايى-زەرباپلىرى ۋە باشقا ماتالىرى ئارتىلغان يۇز خېچىرنى ئېلىپ، شاھ ئەفرىدۇن نامىدىن: "بۇ سودىگەرلەر بىزنىڭ شەھرىمىز ۋە باشقا بىزگە تەۋە شەھەرلەردە ئوزلىرى خالىغانچە سودا-سېتىق بىلەن تۇرىدۇ ۋە يۇرىدۇ. بۇلار بىزنىڭ تەۋەيىمىزدە تۇرغان چاغلىرىدا ھەرقانداق بىر كىشىنىڭ ئۇلارغا زىيان يەتكۈزمەسلىگى، ھوكۇمەت ئورۇنلىرى يولسىزلىق بىلەن باج ۋە جېرىمانە ئالماسلىقلىرى زورۇر. چۇنكى، مەملىكەتنىڭ ئاۋاتلىغى سودىگەرلەر بىلەندۇر. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇلار ھەربىلەرمۇ ئەمەس، پىتنە-پاساتچىلارمۇ ئەمەس، قاچان ئوزلىرىنىڭ سېتىپ ئالغان مالىلرىنى ئېلىپ يۇرتىلىرىغا قايتسا، ئۇنىڭغىمۇ دەخلى قىلماسلىغى، يولىلاردا توسۇلماسلىغى لازىم" دىگەن خەتنى ئېلىپ، ھەمراللرىغا: "مەن مۇسۇلمانلار ۋە ئۇلارنىڭ باشلىقلىرىنى ئالداپ ھالاك قىلىش ئۇچۇن ھىلە قىلماقچىمەن" دەپتۇ زاتۇد داۋاھى. ھەمراللرى ئۇنىڭغا: "خالىغىنىڭىزنى قىلىڭ! سىز نېمىنى بۇيرىسىڭىز، بىز شۇنى ئورۇنداشقا تەييار. ھەزرىتى ئەيسا ئىشىكىزغا ئوكۇشلۇق بىلەن

مەدەت بەرسۇن" دېيىشىپتۇ. قېرى زاتۇد داۋاھى ئاق يۈگدىن قىلىنغان كىيىم كىيىپتۇ. پىشانىسىنىڭ چوڭ بىر تامغا ئورنىدەك يېرىگە بىر خىل ياغنى سۈركەپ ئۇگلاپتۇ. ئاخىر ئۇ يەردىن پاقىراپ نۇر چىقىپ تۇرىدىغان بوپتۇ. بۇ نۇر ھەركىمگە كورۈنىدىغان ھالغا كەپتۇ. مەلئۇنىنىڭ كوزلىرى ياشاڭغىراپ تۇرىدىغان، ئوزى ئورۇق-ئۇستىخان ئىكەن. ئۇ ئىككى ئايغىنىڭ ئوشۇغىدىن يۇقۇرىسىغا ئىشكال ساپتۇ. كېيىن ئىشكالىنى ئالغان ئىكەن، پۈتىدا ئۇنىڭ ئىزلىرى قاپتۇ. بۇ ئىزنىڭ ئۇستىگە ئەجدىھارنىڭ قېنىنى سۈركەپتۇ. كېيىن ئۇ، ھەمرالىرىغا قاراپ: "مېنى ئاۋال راسا ساۋاقلار، ئاندىن ساندۇققا سېلىڭلار! باشقا مالىلار قاتارىدا خېچىرغا ئارتىڭلار!" دەپ بۇيرۇپتۇ. "سەن بىزنىڭ شاھمىزنىڭ ئانىسى تۇرساڭ، قانداق قىلىپ سېنى ئازاپلاپ ئۇرىمىز" دېيىشىپتۇ ئۇلار. "زۇرۇرىيەتنى بىجىرگۈچىلەر ئۇچۇن خەۋپسىز يوق، زىيانسىز بولمايدۇ. زۇرۇرىيەتنى ئوتەش ئۇچۇن ھەر قانداق ئىشنى قىلىش مۇمكىن،—دەپتۇ ئۇ قېرى،—ساندۇققا سالغاندىن كېيىن، كوتىرىپ ئېلىپ بېرىپ، مالىلار قاتارىدا خېچىرغا ئارتىڭلار! مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى تەرەپكە يۇرۇڭلار! ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىدىن، سوزلىرىدىن قورقماڭلار! مۇسۇلمانلاردىن بىرەرسى قارشىلىق قىلسا، خېچىرلارنى ۋە پۇتۇن مالىلارنى تولۇغى بىلەن ئۇلارغا تاپشۇرۇڭلار! ئوزىڭىزلەر شاھ زۇئۇلماكانىنى ئىستەپ تېپىپ بېرىپ، ئەرىزە قىلىڭلار! ئۇنىڭدىن ياردەم سوراڭلار. بىز نىسارالار شەھرىدە تۇرغىنىمىزدا، ھېچكىم بىزدىن ھېچقانداق جېرىمانە ئالمىغان ئىدى. تېخى بىزگە ھېچكىمنىڭ دەخلى قىلماسلىغى توغرىسىدا رۇخسەتنامە يېزىپ بەرگەن ئىدى. قانداق قىلىپ

سىلەر بىزلەرنىڭ مالىلىرىمىزنى ئالماقچى بولىسىلەر؟ دەپ، مالىلىرىنىڭلارغا ھىچكىمنىڭ كوز ئالايتماسلىغى توغرىسىدىكى مانا بۇ رۇخسەتنامىنى كورسىتىدىلار. "سودا ئۇچۇن رۇمدىن قانداق مال ئېلىپ كەلدىڭىزلەر؟" دەپ سورىسا، سودا مېلىمىز ئون بەش يىل يەر ئاستىدا ئازاپ تارتقان بىر ئۇلۇغ كىشىدۇر. ئۇ، بىچارە شۇنچە زاماندىن بېرى ئادەملەردىن ياردەم سورىغان. كاپىرلار ئۇنى قويۇپ بېرىش ئورنىغا ئارتۇقچە ئازاپ بېرىشكە ئۇرۇنغان. كوپ يىللاردىن بېرى قۇستەنتىنەدە ئوز كەسپىمىز بولغان ئالدى-ساتتى بىلەن ئاۋارە بولۇپ قېلىپ، بۇنىڭدىن خەۋەرسىز ئىدۇق. شۇ كېچە يۇرتىمىزغا قايتىش سەپىرى توغرىسىدا كېڭەش-تۇق. تاڭ ئاتقانىدا تامدىكى بىر سۇرەتكە كوزىمىز چۈشتى. ئۇنىڭغا يېقىنراق باردۇق. ئۇ، جانلىق كىشىدەك ھەركەت قىلىپ: "ئەي مۇسۇلمانلار، ئارىڭىزدا خۇدا يولىدا ياخشىلىق قىلغۇچى بىرەر كىشى يوقمۇ!؟" دەپ سورىدى. "ئۇ نىمە دىگىنىڭ؟" دەپ سورىدۇق بىز. سۇرەت يەنە سوزگە كەلدى: "خۇدا ماڭا ئىشەنچە-ڭىزلارنى مۇستەھكەملەش ۋە دىنىڭىزلار توغرىسىدا ئويلاشقا مەجبۇر قىلىش ئۇچۇن تىل بەردى. سىزلەر كاپىرلار تەرىپىدىن چىقىپ، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى تەرەپكە مېڭىڭىزلار. چۇنكى، ئۇ يەردە ئوز زامانىسىنىڭ باتۇرى مەرھەمەتلىك شەرىكان ۋە شاھ زۇنۇلماكان بار. ئۇلار قۇستەنتىنەنى ئىشغال قىلغۇچى ۋە پۇتۇن نىسارا دىنىدىكىلەرنى ھالاك قىلغۇچىدۇر. سىزلەر ئۇچ كۇن يول يۇرگەندىن كېيىن، مەتروخەننى دىگەن بىر ۋادىغا يېتىسىزلەر. شۇ ۋادىدا بىر ھوجرا بار. خالىس نىيەت بىلەن قولدىن كېلىشچە ئۇ يەرگە كىرىشكە ھەركەت قىلىڭىزلار. ئۇ يەردە ئابدۇللا ئىسمە-

لىك قۇددۇسلۇق بىر دىندار كىشى بار. ئۇ كىشى ئەڭ زور دىندار بولۇپ، كارامەت كورسىتىدۇ. ھەر قانداق گۇمانلارنى ئايدىڭلاشتۇرىدۇ. ئۇنى بىر راھىپ ئالداپ، يەر ئاستىغا قاماپ قويغان. بىچارە ئۇ يەردە كوپ ۋاقىتلاردىن بېرى ئارام ئالالماي. ئازاپلىنىپ كەلمەكتە. ئۇنى قۇتقۇزۇش دىن يولدىكى ئەڭ ساۋاپلىق ئىشتۇر!" دىدى دەڭلار. شەررىكان سوزلىرىڭىزنى دىققەت بىلەن ئاڭلاشقا مايىل بولغانىدا. "سۇرەتتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ. ئۇنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ دىندار ئىكەنلىگىگە، ئىبادەتكار ئىكەنلىگىگە ئىشىنىپ، ئېتىقادىمىز كۇچەيدى" دەڭلار.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

توقسان توتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

قېرى ھەمراللرىغا گەپ ئۇقتىپ سوزىنى داۋام قىلدى: ئۇچ كۇن يول يۇرۇپ، ئۇنىڭ دىگەن ۋادىسىغا يەتتۇق. بۇرۇلۇپ، ئۇ ھۇجرا تەرەپكە يول سالدۇق. كوندۇز كۇنى ئۇ يەردە سودىگەرلەر بىلەن ئادەتتىكىدەك ئالدى ـ ساتتى ئىشلىرىنى ئېلىپ باردۇق. كەچكىرگىچە يۇقۇرىدا ئېيتىلغان ھۇجرىنى ئىستەپ تېپىپ، ئۇنىڭ يېنىغا جايلاشتۇق. قۇددۇسلۇق دىندار قۇرئان سۇرىلىرىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، شۇ شەھرنى ئوقىدى:

بۇ يۇرتتا مەن غېرىپ ـ مىسكىن سۇپەت بىچارىمەن،

بۇت پەرەستلەر قولىدا، ئازاپ ئىچىدە خارىمەن.
يوق ماڭا غەمگە شېرىك بولغۇچى بىر دوس غەمگۇزار،
يالغۇزلىقتىن قاتتىق باش، زىنداندىمەن ئاۋارىمەن.

* * *

سەۋرى قىل دىسەم دىلىمغا، دەيدۇ: "كوكسۇم ناھايىتى تار"،
بۇ دىلىمدا غەم-ئەلەملەر گويا دېڭىزدەك مەۋج ئۇرار.
يەتسۇن ئەجەل، قۇتۇلۇشىنىڭ يولى ئەگەر يار بولمىسا،
بۇ ئازاپتىن ھەر زامانىدا ئۆلگەن ياخشى يۇز مىڭ قاتار.
چاقماق! ئەگەر ئۆلكەمگە بېرىپ كورسەڭ خەلقىمنى،
سەنمۇ نۇرسىزلىنىسەن شۇنداق پارلاق ئۇ دىيار.

ئۇچرۇشۇش مۇمكىن ئەمەس، ئۇرۇش، نىزا، يوللار توسۇق،
كويۇپ خانۇ-مانىمىز سارغايدى بۇ گۈلدەك دىدار.
سالامىنى بېرىپ يەتكۈز، دوستلىرىمغا ئۇ يەردە،
مەن كىشەندە ياتارمەن رۇم شەھرىدە بولۇپ خار.

"مەن مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى يېنىغا يەتكەندىن كېيىن، ئۇلارغا قانداق ئۇيۇنلارنى كورستىشىمنى، بىرەرسىنمۇ تىرىك قالدۇرماي ھالاك قىلىشىمنى تاماشا قىلىڭلار!" دەپتۇ قېرى دەللە. قېرىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، نىسارالار ئۇنىڭ قول-پۇتلىرىنى سۇيۇپتۇ. ئۇنىڭ بۇيرۇغىنغا بىنائەن، ئاۋال راسا ساۋاپتۇ. ئاندىن ئۇنى ساندۇقىغا ساپتۇ. چۇنكى، ئۇنىڭ دىگەنلىرىنى قىلىشنىڭ زورۇرلىگىنى ھەمرالىرىمۇ چۈشۈنۈپتۇ. بۇ كارۋان مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. زاتۇد داۋاھى ۋە ئۇنىڭ ھەمرالىرى ئوز يولىدا مېڭىپ تۇرسۇن. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى توغرىسىدا سوزلىشەيلى! ئۇلار نسارا ئەسكەرلىرى ئۇستىدىن

غەلىبە قازىنىپ، نۇرغۇن كېمىلەردىكى غەنىمەتلەرگە ئىگە بوپتۇ. ئوز ئارا سوھبەتلىشىپتۇ. زۇئۇلماكان ئاكىسى شەررىكانغا: "بىز بىر-بىرىمىزگە بوي سۇنۇپ، ئوزئارا ئىتتىپاقلىق بىلەن مەسلەھەتلىك ئىش قىلغىنىمىز ئۈچۈن، ئادالەت بىلەن ئىش كورگىنىمىز ئۈچۈن، خۇدا بىزلەرگە غەلىبىنى نېسىپ قىلدى. ئەمدى خۇدا ھەققى سەن مېنىڭ پەرمانىمىغا ئىتائەت قىل!" دەپتۇ. "ساڭا ھورمەت بىلەن شۇنى ئىشەندۇرۇپ ئېيتايكى، — دەپتۇ شەررەكان، — سەن نىمىگە ئىشارەت قىلساڭ، مەن شۇ ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزۈپ ئورۇندايمەن، — ئۇ، ئۇكىسى زۇئۇلماكانىنىڭ قولىنى سىقىپ تۇرۇپ، — ئەگەر خۇدا ساڭا ئوغۇل بەرسە، قىزىم قۇزىيە پاكانىنى ساڭا كىلىنلىككە بېرەتتىم". زۇئۇلماكان بۇ سوزنى ئاڭلاپ، خوش بوپتۇ. شۇ سوزلەردىن كېيىن، ئۇلار بىر-بىرىنى دۇشمەنلەر ئۇستىدىن بولغان غەلىبە بىلەن تەبرىكلەپتۇ. "بىز، — دەپتۇ ۋەزىر دەندان زۇئۇلماكان بىلەن شەررىكانغا، — قېرىنداش-ئۇرۇقتىن، ۋەتەندىن ئايرىلىپ ۋە جېنىمىزدىن كېچىپ، بارلىغ-مىزنى خۇدا يولىغا ھەدىيە قىلغىنىمىز ئۈچۈن، خۇدا بىزگە غەلىبە ئاتا قىلدى. مېنىڭ پىكرىمچە، بىز بۇ يۇرۇشنى داۋاملاش-تۇرىشىمىز، دۇشمەننى تار-مار قىلىشىمىز زورۇر. ئۇمىت شۇكى، خۇدا تىلىگىمىزنى بېرەر. دۇشمەننى ئوز يېرىدە ھالاك قىلارمىز. ئەگەر قارشى بولمىسىڭلار، شۇ كېمىگە ئولتۇرۇپ، سۇ بىلەن يۇرۇڭلار! بىز قورۇغلۇقتىن بارىمىز. دۇشمەنگە قارشى چىداملىق بىلەن كۇرەش ئېلىپ بارىمىز." كېيىن ۋەزىر دەندان ئۇلارنى ئۇرۇشقا قىزىقتۇرۇپ، شائىرنىڭ شۇ شەرىنى ئوقۇپتۇ:

بۇ جەڭدە قىلىمىز دۇشمەن بېشىنى جۇدا،

ۆه يا كېلىدۇ بىزگه ئۇلاردىن قازا.
يا ئېلىشقا، يا بېرىشكه تۇرايلى باشنى،
بۇنىڭدىن باشقا يوقتۇر مۇددىا.

* * *

دۇنيادا ئەڭ ياخشى ئىش ــ دۇشمەننى قىلماقتۇر هالاك،
خۇددى شامالدەك ئات مىنىپ، دۇشمەن بېشىغا بول بالا.
ياكى يارىڭدىن خەۋەر كەلتۇرسە بىر ياخشى كىشى،
يا ئوزى كەلسە، ئاڭا سەن جان پىدا قىل دىلرىبا.

باشقا بىر شائىر ئېيتقاندەك:

جاهاندا تا تىرىكمەن، ئۇرۇش مېنىڭ ئانامدۇر...
نەيزە ئاكا، ئوق ئىنىم، قىلىچ مېنىڭ ئاتامدۇر...
ئولۇمگه تىك قارايمەن، كۆلۈپ قارشى ئالىمەن...
تىلىگىم شۇدۇر هامان، قورقۇش ماڭا هارامدۇر!...

ۆەزىر دەندان شېرىنى تۇگىتىپ: "بىزگه قۇۋەت بېرىپ، شۇنچه ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى يەتكۈزگەن زاتقا شۈكرى... ۆه شان ـ شەرەپلەر ياغسۇن!" دەپتۇ. زۇئۇلماكان ئەسكەرلىرىگه "ئاتلىنىڭلار!..." دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. ئۇلار تېزلىك بىلەن قۇستەنتىنەگه قاراپ مېڭىپتۇ. بىر چاغدا ئۇلار كەڭرى بىر چىمەنزارغا يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ چىمەنزاردا هەرخىل ئاجايىپ شوخ هايۋانلار ۆه كىيىكلەر بار ئىكەن. ئەسكەرلەر ئۇزاق يول يۈرگەشكه، سۇلىرى تۇگىگىنىگه ئالتە كۈن بولغان ئىكەن. ئۇلار بۇ چىمەنزاردا ئويناپ، ئېقىپ تۇرغان بۇلاقلارنى، پىشىپ يېتىشكەن مېۋىلەرنى كورۇشۇپتۇ. دەرەخلەرمۇ تازا رەتلىك تىكىلگەن، كوكچەم ۆه شاخلىرىمۇ هەر تەرەپكه بوي تارتقان بولۇپ، بۇ چىمەنزارغا زىننەت بېرىپ تۇرىدىكەن. بۇ چىمەنزار تامامەن جەننەت باغچىسىغا

ئوخشايدىكەن. باغچىدا ئۇچقان يېقىملىق، يۇمشاق شامال تەنلەرگە ئارام ۋە ھۇزۇر بېغىشلاپ، جاننى ئوينىتىدىكەن. ئۇنىڭ كورۇنۇشى كىشىنىڭ ئەقلىنى ھەيرانلىقتا قالدۇرىدىكەن. بۇنداق جايلار ھەققىدە شائىر مۇنداق دەپ شېئىر يازغان ئىكەن:

ھاۋاسى يېقىملىق، سەھىسى چىمەن،
كوزنى قاماشتۇرار دەرەخ، گۈل دېگەن.
جاھاننى ياڭرىتار تۇتىلار ئۇنى،
بۇلبۇللار سايرىشۇر شوخ سادا بىلەن...

* * *

ئېقىل ھەيران، بەك چىرايلىق، گۈزەل بۇ يەر، تەبىئەت —
يېشىل گىلەم تۇقۇپ يازغان چىمەن ئىچرە ھۇسنى خەت...
كوز قامىشار، دىل باغلىنار، مەپتۇن قىلار ھەركىمنى،
دولقۇنلىنار مۇسى، سۇيى شەرۇەت كول پەقەت.
بۇندا دەرەخ سايىسى نەگە بارساڭ بېشىڭدا،
چۇرۇقلۇشۇپ سايرىشىپ، دەيدۇ:
— كەلگىن بول تۇلپەت.

بۇ ھەقتە باشقا بىر شائىر مانا بۇنداق دەپ يازغان ئىكەن:

كول پارقىرار جانانىمنىڭ يۇزىدەك...
چېچى ئېرۇر مەجنۇن تاللار سايىسى...
قاش تېشى بىلەيزۇكتەك تالنىڭ شېخى،
ئەتراپى سۇ، كورۇنمەيدۇ دالىسى.
بۇ يەرنىڭ ھوسنى شۇنچە چىرايلىق،
گويا جەننەت بۇ گۈلشەنلەر ۋادىسى.

زۇئۇلماكان سەپ تارتقان دەرەخلەر، كوزلەرنى قاماشتۇرغۇچى گۈللەر، كىشىلەرنى مەس قىلغۇچى خوش ئاۋازلىق نەغمىچى قۇشلار ئۇچۇپ يۇرگەن بۇ چىمەنزارنى كورۇپ، ئاكىسى شەررىكانە

ۆه يا كېلىدۇ بىزگه ئۇلاردىن قازا.
يا ئېلىشقا، يا بېرىشكه تۇرايلى باشنى،
بۇنىڭدىن باشقا يوقتۇر مۇددىا.

* * *

دۇنيادا ئەڭ ياخشى ئىش ــ دۇشمەننى قىلماقتۇر هالاك،
خۇددى شامالدەك ئات مىنىپ، دۇشمەن بېشىغا بول بالا.
ياكى يارىڭدىن خەۋەر كەلتۇرسە بىر ياخشى كىشى،
يا ئوزى كەلسە، ئاڭا سەن جان پىدا قىل دىلرىبا.

باشقا بىر شائىر ئېيتقاندەك:

جاهاندا تا تىرىكمەن، ئۇرۇش مېنىڭ ئانامدۇر...
نەيزە ئاكا، ئوق ئىنىم، قىلىچ مېنىڭ ئاتامدۇر...
ئولۇمگه تىڭ قارايمەن، كۆلۈپ قارشى ئالىمەن...
تىلىگىم شۇدۇر هامان، قورقۇش ماڭا هارامدۇر!...

ۆەزىر دەندان شېھرىنى تۇگىتىپ: "بىزگه قۇۋەت بېرىپ، شۇنچه ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى يەتكۈزگەن زاتقا شۇكرى... ۆه شان ـ شەرەپلەر ياغسۇن!" دەپتۇ. زۇئۇلماكان ئەسكەرلىرىگه "ئاتلىنىڭلار!..." دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. ئۇلار تېزلىك بىلەن قۇستەنتىنەگه قاراپ مېڭىپتۇ. بىر چاغدا ئۇلار كەڭرى بىر چىمەنـزارلىغا يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ چىمەنـزاردا هەرخىل ئاجايىپ شوخ هايۋانلار ۆه كىيىكلەر بار ئىكەن. ئەسكەرلەر ئۇزاق يول يۈرگەشكه، سۇلىرى تۇگىگىنىگه ئالته كۈن بولغان ئىكەن. ئۇلار بۇ چىمەنزاردا ئۇيناپ، ئېقىپ تۇرغان بۇلاقلارنى، پىشىپ يېتىشكەن مېۋىلەرنى كورۇشۇپتۇ. دەرەخلەرمۇ تازا رەتلىك تىكىلگەن، كوگچەم ۆه شاخلىرىمۇ هەر تەرەپكه بوي تارتقان بولۇپ، بۇ چىمەنزارغا زىننەت بېرىپ تۇرىدىكەن. بۇ چىمەنزار تامامەن جەننەت باغچىسىغا

ئوخشايدىكەن. باغچىدا ئۇچقان يېقىملىق، يۇمشاق شامال تەنلەرگە ئارام ۋە ھۇزۇر بېغىشلاپ، جاننى ئويىنتىدىكەن. ئۇنىڭ كورۇنۇشى كىشىنىڭ ئەقلىنى ھەيرانلىقتا قالدۇرىدىكەن. بۇنداق جايلار ھەققىدە شائىر مۇنداق دەپ شېئىر يازغان ئىكەن:

ھاۋاسى يېقىملىق، سەھىنسى چىمەن،
كوزنى قامائتۇرار دەرەخ، گۈل دېگەن.
جاھاننى ياڭرىتار تۇتىلار ئۇنى،
بۇلبۇللار سايرىشۇر شوخ سادا بىلەن...

* * *

ئېقىل ھەيران، بەك چىرايلىق، گۈزەل بۇ يەر، تەبىئەت —
يېشىل گىلەم تۇقۇپ يازغان چىمەن ئىچرە ھۇسنى خەت...
كوز قامىشار، دىل باغلىنار، مەپتۇن قىلار ھەركىمنى،
دولقۇنلىنار مۇسى. سۇيى شەرۇەت كول پەقەت.
بۇندا دەرەخ سايىسى نەگە بارساڭ بېشىڭدا،
چۇرۇقلۇشۇپ سايرىشىپ، دەيدۇ:
— كەلگىن بول ئۇلپەت.

بۇ ھەقتە باشقا بىر شائىر مانا بۇنداق دەپ يازغان ئىكەن:

كول پارقىرار جانانىمنىڭ يۈزىدەك...
چېچى ئېرۇر مەجنۇن تاللار سايىسى...
قاش تېشى بىلەيزۇكتەك تالنىڭ شېخى،
ئەتراپى سۇ، كورۇنمەيدۇ دالىسى.
بۇ يەرنىڭ ھوسنى شۇنچە چىرايلىق،
گويا جەننەت بۇ گۈلشەنلەر ۋادىسى.

زۇئۇلماكان سەپ تارتقان دەرەخلەر، كوزلەرنى قامائتۇرغۇچى گۈللەر، كىشىلەرنى مەس قىلغۇچى خوش ئاۋازلىق نەغمىچى قۇشلار ئۇچۇپ يۇرگەن بۇ چىمەنزارنى كورۇپ، ئاكىسى شەررىكانـ

غا: "بۇنداق گۈزەل مەنزىرىلىك، كېلىشكەن جاي دەمەشقىتىمۇ يوق. بۇ يەرگە چۈشۈپ، ئۇچ كۈن دەم ئېلىپ تۇرۇپ، ئەسكەرلەرگە ئارام بەرسەك، ئۇلارمۇ ھاردۇغىنى چىقىرىپ، نىسارالارغا قارشى يەنىمۇ كۈچلۈكرەك ھۇجۇم قىلىشلىرى مۇمكىن" دەپتۇ. ئۇلار باغچىدەك بىر چىرايلىق كېلىشكەن يەرگە چۈشۈپتۇ. ئەسكەرلىرىگىمۇ شۇ يەرلەرگە جايلىشىپ دەم ئېلىشقا پەرمان بېرىپتۇ. ھەممىلىرى جايلىشىپتۇ. شۇ چاغدا، ئۇزاقتىن قوڭغىراق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. زۇئۇلماكان بۇ ئاۋاز توغرىسىدا سۇرۇشتۇرغەن ئىكەن، "شاملىق سودا كارۋانلىرى، ئۇلارمۇ دەم ئېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە چۈشكەن ئىكەن، ئېھتىمال، ئەسكەرلەرگە دۇچ كېلىشكەندۇر ياكى بەرەرسى ئۇلارنىڭ مالىلىرىنى تالىغاندۇر. چۈنكى، ئۇ سودىگەرلەر نىسارالار يۇرتىدىن كېلىۋاتقان ئىكەن" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن، سودىگەرلەر يىغىلىشىپ، زۇئۇلماكانغا ئەرزە قىلغىلى، ئۇنىڭدىن ياردەم سورىغىلى كېلىشىپتۇ. زۇئۇلماكان ئۇلارنىڭ ئەرزلىرىگە ئادىللىق بىلەن قۇلاق سېلىپتۇ: "ئەي شاھ، بىز كاپىرلار شەھرىدە تۇرغان چېغىمىزدا، كاپىرلار بىزنىڭ نەرسە-كېرەكلىرىمىزنى ئالمىغان ئىدى، بەلكى ئەركىن سودا قىلىشقا يول قويغان ئىدى. ئەمدى ئۇز دىنىمىزدىكىلەر ئىچىگە كەلسەك، ئۇز بۇرادەرلىرىمىز، نېمە سەۋەبتىندۇر بىلمەيمىز، مېلىمىزنى تارتىپ ئالدى؟!.... ئەسكەرلىرىمىزنى كورۇپ، ئۇلارغا يېقىنلاشقان ئىدۇق، لېكىن ئۇلار بىزلەرگە دىنسىزلاردىنمۇ يامان مۇئامىلە قىلدى" دەپتۇ سودىگەرلەر يانلىرىدىن قۇستەنتىنە شاھى ئەفرىدۇن يېزىپ بەرگەن رۇخسەتنامىنى ئېلىپ كورسىتىپ تۇرۇپ.

شەررىكان خەتنى ئېلىپ ئوقۇپ: "مالىلىرىڭلارنى قايتۇرىمىز. لېكىن، سىلەر بۇندىن كېيىن كاپىرلار يۇرتىغا مال ئېلىپ بارماس-

لىغىتلار شەرت" دەپتۇ. "ئەي خوجىمىز ــ دىيىشىپتۇ سودىگەرلەر شەررىكانغا، ــ خۇدا بىزنى ئۇ تەرەپلەردە ھەچكىم يېتىشەلمىگەن ۋە ھەتتا سىزمۇ شۇ ئۇلۇغ غازاتتا قولغا كىرگۈزەلمىگەن مۇڭەپپەقە-يەتلەرگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئىكەن." "ئۇ، قانداق مۇڭەپپەقىيەت؟" دەپتۇ شەررىكان. "بىز ئۇنى خالى ئورۇندا سوزلەپ بېرىشىمىز مۇمكىن. بولمىسا، بۇ ئىش ئادەملەر ئارىسىغا تارقىلىپ كېتىپ، ئۇنىڭدىن بىرەر غەيرى كىشى خەۋەردار بولۇپ قالسا، رۇمغا بارغۇچى ھەربىر مۇسۇلمانىنىڭ يولىنىڭ توسۇلۇشىغا سەۋەبچى بولۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن" دەپتۇ. سودىگەرلەر لەنتى زاتۇد داۋاھى سېلىنغان ساندۇقنى كوتىرىشىپ ئېلىپ كەپتۇ. زۇئۇلماكان بىلەن شەررىكان ئۇلارنى خالى جايغا باشلاپ ئېلىپ كىرىپتۇ. سودىگەر-لەر ئۇلارغا ساندۇق ئىچىدىكى زاھىت ۋەقەسىنى ئېيتىشىپتۇ ۋە ئوزلىرىنى تۇتالماي يىغلاپتۇ. زۇئۇلماكان بىلەن شەررىكانمۇ ئۇلارنىڭ يىغىسىغا قوشۇلۇپ يىغلاپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

توقسان بەشىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

سودىگەرلەر سۇرىتىدىكى رۇملۇقلار ھىلىگەر قېرى زاتۇد داۋاھى ئۇگەتكەن ھەممە گەپلەرنى تولۇق ئوز جايىدا ئېيتىپتۇ. شەررىكانىنىڭ دىلى يۇمشاپ، مەھرى ـ شەپقەت ھىسلىرى قوزغۇ-لۇپتۇ. ئۇ: "زاھىدنى قوتقازدىگىزلارمۇ ياكى ئۇ تىخى ھامان شۇ يەردىمۇ؟" دەپ سوراپتۇ

سودىگەرلەردىن. "قۇتقازدۇق. ئوزىمىز قورقۇپ ۋادى باش-لىغىنى ئولتۇردۇق. كېيىن يەنە بىرەر يامان ھادىسە يۈز بەرمەسلىگى ئۈچۈن قېچىشقا ئۇرۇندۇق. كىشىلەر: "بۇ يەردە ئالتۇن، كۈمۈش ۋە باشقا قىممەتلىك گەۋھەرلەر ھاسىل كوپ، دەپ خەۋەر قىلىشتى" دىيىشىپتۇ. ساندۇقنى ئېچىپ ئۇنىڭ ئىچىدىن زاتۇد داۋاھىنى ئاپتۇ. ئۇ زەنجىرلەر بىلەن باغلانغانلىغى ئۈچۈن، ئورۇقلاپ قاريىپ كەتكەندەك ئىكەن. ئۇنى كورۇپ زۇئۇلماكان ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى كىشىلەر: "بۇ، ئەۋەتتە ئەڭ زور زاھىد ۋە ئۇلۇغ دىندار كىشى بولسا كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ. چۈنكى، پىشانىسىنىڭ ياغ سۇركىگەن يېرى پاقىراپ نۇر چېچىپ تۇرىدە-كەن. كىشىلەر ئۇنى كورۇپ، ئىخلاسلىرى كۈچىيىپتۇ. زۇئۇلماكان-مۇ، ئاكسىمۇ ئۇنىڭ ھالىغا ئېچىنىپتۇ، يىغلىشىپتۇ، ئاياق-قوللىرىنى سۈيۈشۈپتۇ. قېرى ئۇلارغا ئىشارەت قىلىپ: "يىغلاش پايدىسىز. مېنىڭ سوزۈمگە قۇلاق سېلىڭلار" دەپتۇ. ئۇنىڭ ئېيتقان سوزلە-رىگە ئەمەل قىلىپ، كوز ياشلىرىنى سۈرتۈشۈپتۇ. "خۇدا بېشىمغا سالغان بۇ بالالار ئۈچۈن رازىمەن، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ چۈنكى، خۇدا بۇ بالالارنى مېنىڭ بېشىمغا مېنى سىناش ئۈچۈن سالغاندۇر. خۇدا ئەۋەتكەن بالا-كۇلپەتلەرگە سەۋرى قىلمىغانلار ئۇ دۇنيادا جەننەتتىن مەھرۇم بولىدۇ. مەن بۇ بالا-قازانىڭ بېشىمغا كەلگە-نىدىن خوشمەن. شكايەتمۇ قىلمايمەن. ئەمدى مەن غازىلار بىلەن بىللە بولۇشنى ئىستەيمەن. بۇ ــ مېنىڭ ئارزۇيۇم. بۇ ئارزۇ باشقا چۈشكەن كۇلپەتلەرگە تاقەتسىزلىكتىن ئەمەس، بەلكى دىنى ئىسلام يولىدا كۇرەش قىلۇاتقان ئەسكەرلەرنىڭ ئايىغى ئاستىدا جان بېرىش ئۈچۈندۇر. چۈنكى، مەن بۇ غازىلارنىڭ خىزمىتىنى

قىلسام، ئۇ ئاخىرەتلىگىم ئۈچۈن تەييارلىغان باھاسىز يولۇق بولىدۇ. مەن ئۇ دۇنياغا بۇ دۇنيادىلا تەييارلىق قىلىپ بارغان بولىمەن" دەپ، شۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

غازى شۇدۇر كىمكى قىلسا دايىم غازات،
ھەق رىزاسى ئۈچۈن قىلسا ئەلنى ئازات.
جاپا بىلەن ئەلەملەردىن يۈز ئۇرمىگەن،
لاپ ئاتقۇچى مۇتەھەمدۇر، غازىلىق يات.

* * *

مانا قەلئە، سىياھ تېغى،
سوھبەت قىلغان مۇسا تېخى.
ھاساڭنى سەن ئىرغىت ئەمدى،
يوق بولسۇن ياۋ يارىغى.

ئارغامچىسى ئىلىنمىسۇن،
زادى قوقما ھۇجۇم چېغى.
غەزەل يازغىن قىلىچ بىلەن،
بوغۇزلانسۇن ياۋ تامىغى.

زاتۇد داۋاھىنىڭ شېئىرى تۇگىگەندە، كوزلىرىدىن ياش تامچىلاپتۇ. پىشانىسى تېخىمۇ نۇرلىنىپتۇ. پارقىرىغاندەك بوپتۇ. شەرەكان ئۇرنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ قولىنى سۈيۈپتۇ. قېرىغا تاماق ئېلىپ كەلگەن ئىكەن. ئۇ، تاماقنى ياندۇرۇپ: "ئون بەش يىلدىن بېرى تاماق يېمەي، ئەمدى ئۇرەمنى بۇزامدىمەن. خۇدا مېنى ئوزىنىڭ قۇدرىتى بىلەن كاپىرلار زىندانىدىن قۇتقازدى. دوزاخ ئازاۋىغا يېقىنراق كۇلپەتلەرنى بېشىمدىن كوتەردى. مەن كۇن پېتىپ تاكى ئىپتار بولمىغىچە روزامنى ئاچمايمەن" دەپتۇ. ئىپتار ۋاقتى

بولغاندا، شەرىكان بىلەن زۇئۇلماكان ئۇنىڭغا تاماق كەلتۈرۈپتۇ. "ئەي ئۇلۇغ كىشى، تاماق يەڭ!" دەپتۇ تەكلىپ بىلەن. قېرى: "تېخى ھازىر تاماقنىڭ ۋاقتى ئەمەس، بەلكى تائەت قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئىبادىتىگە يارىشا مۇكاپات بەرگۈچىنىڭ ھەققىگە ئەستايىدىللىق بىلەن ئىبادەت قىلىش ۋاقتىدۇر" دەپتۇ، جايىناماز سېلىپ، پۈتۈن كېچىنى ناماز ئوقۇش بىلەن ئوتكۈزۈپتۇ. شۇ يوسۇندا، ئۈچ كۈنگىچە ئۇرە تۇرۇپ، مىكرى نامىزىنى ئوقۇپ، ھىلە روزىسىنى تۇتۇپ، يالغان ئىبادەت بىلەن ئۇلارنى ئالداپتۇ. پەقەت ناماز ئارىسىدىلا ئولتۇرۇپ ئارام ئاپتۇ. زۇئۇلماكان ئۇنىڭ بۇ خىل سوپىلىغىنى كورۇپ، ئۇنىڭغا ئىخلاسىنى يەنمۇ كۈچەيتىپتۇ. ئېتىقادى مۇستەھكەملىنىپتۇ. ئۇ، ئاكىسى شەرىكانغا: "بۇ سوپى ئۇچۇن مەخسۇس چېدىر تىكتۇرۇپ، ئالاھىدە كۇتكۇچى بەلگۈلەش زورۇر ئىكەن" دەپتۇ. توتىنچى كۇنى بۇ سوپى تاماق سوراپتۇ. دەرھال ئىشتىھانى ئېچىپ، كىشىنى ھۇزۇرلاندۇرۇپ، قۇۋەت بېرىدىغان ھەرخىل مەزىلىك تاماقلارنى ھازىرلاپتۇ. قېرى بىر پارچە نانىنى تۇزغا چىلاپ ئىپتار قىپتۇ. كېيىن ئۇ، يەنە ھىلە روزىسىنى تۇتۇپ، يالغان نامىزىنى ئوقۇشقا تۇرۇپتۇ. "بۇ سوپى ئۇزۇنىڭ بارلىق ھاياتىنى خۇدا يولىغا بېغىشلىغان. جېنىنى خۇدا يولىغا تىككەن، چىن ئىخلاسى بىلەن دۇنيانىڭ بارلىق لەززەتلىرىدىن قولىنى ئۇزگەن كىشى ئىكەن. ئەگەر ئۇرۇش ۋاقتى بولمىغان بولسا ئىدى، بىر مىنۇتمۇ ئۇنىڭ يېنىدىن ئايرىلماي، ئۇزەم خىزمىتىنى قىلاتتىم. ــ دەپتۇ شەرىكان زۇئۇلماكانغا، ــ ئەپسۇسكى، ئەتىلىككە يەنە غازاتقا ماڭىمىز. شۇنداق بولسىمۇ، مەن ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ بىر ئاز سوزلىشىشنى ئىستەيمەن." "مەنمۇ بىللە

كىرىمەن. چۈنكى، ئەتىلىككە بىز غازاتقا كەتسەك، ئۇنىڭ بىلەن سوزلىشىشكە يەنە ۋاقىت چىقمايدۇ." دەپتۇ زۇئۇلماكان. "مەنمۇ ئۇ، سوپىنى كورۇشنى ئىستەيمەن. چۈنكى ئۇ، مېنىڭ جەڭدە مەرتلەرچە شەھىت بولۇپ، خۇدا دەرگاھىغا بېرىپ خۇدانىڭ دىدارىنى كورۇ-شۈمگە دۇئا قىلسا، ئۇنىڭ دۇئاسىنىڭ خاسىيىتىدىن ياخشى ئولۇم بىلەن ئولۇپ، خۇدا ئالدىغا بارسام دەيمەن. چۈنكى، مەن يەيدىغە-نىمنى يەپ، ئومرۇمنى ئاخىرلاشتۇرغان ۋە بۇ دۇنيادىن تويغان ئا-دەممەن" دەپتۇ ۋەزىر دەندان. كەچ كىرگەندە، ئۇ ئۇچ كىشى ھىلە خالتىسى زاتۇد داۋاھىنىڭ مەخسۇس چېدىرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار كېلىپ قارىسا، قېرى تېخىچىلا ناماز ئوستىدە ئىكەن. بىر-بىرلەپ ئاستا ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. ئۇنى كورۇش بىلەن ئۇنىڭغا رەھىم-لىرى كېلىپ، يىغلاشقا باشلاپتۇ. قېرى يېرىم كېچىگىچە ئۇلارغا ئىبتىۋار قىلماي، يالغان (رىيا) ناماز بىلەن مەشغۇل بوپتۇ. ئاخىر يالغان نامىزىنى توگىتىپ، ئۇلار بىلەن سالاملىشىپتۇ. "بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن قاچان كەلدىڭىلەر؟" دەپ سوراپتۇ قېرى ئۇخمىغان كىشى بولۇپ. "ئەي سوپى، بىز بۇ يەردە خىلە-دىن بىرى بار. ئوز ئارا سوھبەتمۇ قىلىشتۇق. سېنىڭ بىزنىڭ ئاۋازىمىزنى ئاڭلىمىغىنىڭ ئاجايىپ ئىش" دەپتۇ ئۇلار. قېرى ئۇلارنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ: "خۇداسىغا چىن كوڭۈلدىن ئىبادەت قىلىشقا ئولتۇرغان كىشىنىڭ دىلى، ئىختىيارى، كوڭلى ئوزىدە بولمايدۇ. دۇنيانىڭ باشقا ئىشلىرى بىلەن كارى تېخمۇ بولمايدۇ" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. "ئۇنداق بولسا ئاڭلا! ئەي سوپى! بىز بۇ يەرگە سېنىڭ ئەسرلىككە چۈشۈش ئەھۋالىڭنى بىلىش ئۈچۈن خېلى بالدۇرلا كەلگەن ئىدۇق. بىز كەلسەك، سەن نامازدا ئىكەن-

سەن. هازىر يېرىم كېچە بولاي دېدى. رەنجىمىسەڭ، شۇ تەلۈد-
مىزنى ئورۇندىساڭ، شۇنداقلا بىزگە بۇ كېچە دۇئايىڭنىمۇ ئايمە-
ساڭ، چۈنكى، سېنىڭ دۇئايىڭنى ئېلىش بىز ئۈچۈن قۇستەنتىنەنى
ئىگەللەشتىنمۇ مۇھىمراقتۇر" دېيىشىپتۇ ئۇلار. قېرى ئۇلارنىڭ سو-
زىنى ئاڭلاپ: ئەزىزلايى خۇدا، ئەگەر سىزلەر مۇسۇلمان بولمىغىنە-
ڭىزلاردا، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ شاھلىرى بولمىغىنىڭىزلاردا، مەن ھېچ
نەرسىنى سوزلىمەيتتىم. چۈنكى، بۇنى سوزلەش شكايەت بولىدۇ.
خۇدا يولىدا تارتقان ئاز-تولا دەرتنى سوزلەپ، سىرنى ئاشكارە
قىلىش مەندەكلەرگە راۋا ئەمەس. شۇنداق بولسىمۇ، مېنىڭ ئەسىر-
لىككە چۈشۈشىمدىكى سىرنى سوزلەي، ــ دەپ، سوز باشلاپتۇ ئۇ ــ
قۇددۇستا خۇداغا يېتىشكەن بىر نەچچە ئەۋلىيالار بىلەن بىللە ئىدىم.
لېكىن، ئۇلار ئالدىدا ئۇزەمنى توۋەن تۇتاتتىم. چۈنكى، خۇدا ماڭا
ئىبادەت قىلىش بىلەن كىبىرلەنمەسلىك، ماختانماسلىق خىسلىتىنى
بەرگەن. بىر كېچە دېگىزغا كىردىم، سۇدا ئۈزدۈم. قەيەردىندۇر،
كۆڭلۈمگە قانائەتچانلىق پەيدا بولدى. "كىم مەندەك ئۇزەلەيدۇ؟"
دەپ مەغرۇرلاندىم. شۇ كۈندىن باشلاپ، دىلىم قاراڭغۇلاشتى.
خۇدا دىلىمغا سايا‌ھەت قىلىش ھەۋىسىنى سالدى. رۇم شەھرىگە
قاراپ ماڭدىم. بۇ شەھەردە بىر يىل يۈردۈم، ھەممە ياقنى كوردۈم.
مەن كىرىپ كورمىگەن ۋە خۇداغا سېغىنىپ ئىبادەت قىلمىغان
بىرەر جاي قالمىدى. شۇيەرگە كېلىپ تاققا چىقتىم. ئۇ يەردە مەتروخا
ناملىق بىر راھىپقا قاراشلىق بىر ۋادى بار ئىكەن. راھىپ مېنى
كورۈپ، ئالدىمغا چىقتى. ئاياق-قوللىرىمنى سۆيۈپ تۇرۇپ:
"مەن سېنى رۇم شەھرىگە كىرگەن كۈنلا كورگەن ئىدىم. سەن
مېنى مۇسۇلمان مەملىكتىگە بېرىشقا قىزىقتۇردۇڭ" دېدى. قولۇمدىن

يىتىلەپ، شۇ ۋادىغا ئېلىپ كېلىپ، بىر قاراڭغۇ ھۇجرىغا كىرگۈزدى. مېنى غەپلەتتە قويۇپ، ھۇجرىغا قولۇپ سالدى. شۇنىڭ بىلەن شۇ ھۇجرىغا قامالدىم. شۇ ھۇجرىدا قىرىق كۈن تاماقسىز قويدى. ئۇنىڭ مەقسىدى مېنى ئاستا-ئاستا ئاجىزلىتىپ ئولتۇرۇش ئىكەن. كۈنلەردىن بىركۈنى دىقيانۇس ئىسىملىك نىسارالارنىڭ بىر راھىبى ئوزىنىڭ ئوندەك قۇلى بىلەن شۇ ۋادىغا كەلدى. ئۇنىڭ تاماسلى ئىسىملىك بىر قىزىمۇ بار ئىدى. ئۇ، چىرايدا زامانىسىنىڭ يالغۇزى ئىدى. ئىبادەتخانىغا كىرگەندە، راھىپ مەترۇخا—مېنىڭ ھالىمنى دىقيانۇسقا دەپتۇ. "بۇ چاقتا قەدەر قۇش يىگىدەكمۇ گوشى قالمىغان-دۇر، ئۇنى چىقىرىڭلار!" دەپتۇ دىقيانۇس. قاراڭغۇ ھۇجرىنى ئېچىپ، مېنى مىھراپ ئالدىدا يولەنگەن ھالدا كورۇپتۇ. مەن ئۇ چاغدا، ناماز ئوقوپ، قۇرئان تالاۋەت قىلىپ، تەسبىھ تارتقىنىمچە خۇداغا يىغلاپ، ناله-زار قىلىۋاتقان ئىدىم. مېنى شۇ ھالدا كورۇپ: "بۇ ئوتۇپ كەتكەن جادۇگەر ئىكەن" دىدى مەترۇخا. ئۇنىڭدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ھەممىلىرى يېنىمغا كىرىشتى. دىقيانۇس قۇللىرى بىلەن ماڭا يېقىن كەلدى. ھەممىلىرى بىرلەشىپ ئۇرۇشقا باشلىدى. مەن خۇداغا يېلىنىپ ئولۇم تىلىدىم. "خۇدا بەرگەن نېمەتنى ئۇنتۇلۇپ، ھەددىدىن ئاشقان، قولىدىن كەلمەيدىغان ئىشقا ئۇرۇنۇپ ئاتىكاچىلىق قىلغان كىشىنىڭ جازاسى شۇ" دەپ، ئوزەمگە-ئوزەم تاپا قىلدىم. "ئەي نەپس،—دىدىم ئوز-ئوزەمگە ئاچچىغلىنىپ،—ھاكاۋۇرلۇق خۇدانى غەزەپلەندۇرۇشنى، دىلنى ئاغرىتىشنى، كىشىنى ئوتقا سېلىشنى بىلمىدىڭ؟! ئاخىر كېلىپ، تاپقىنىڭ ۋە كورگىنىڭ مۇشۇ". كېيىن ئۇلار مېنى زەنجىر بىلەن باغلىدى، كىشەن سالدى. قاراڭغۇ ھۇجرىغا يەنە ئېلىپ كىرىپ

تاشلىدى. ھەر ئۇچ كۈندە ئارپا ئۈنىدىن قىلىنغان بىر كۈيۈك كومەچ نان بىلەن بىر يۈتۈم سۇ بېرىشتى. دىقيانۇس بىر ئايدا، بەزىدە ئىككى ئايدا ئىبادەتخانىغا كېلىدۇ. ئۈنىڭ قىزى تاماسلى خېلىلا چوڭ بولۇپ قالغان ئىدى. دەسلەپتە كورگىنىمدە ئۇ تېخى توقۇز ياشتا ئىدى. مەن ئون بەش يىل قامالدىم. ئۇ ھازىر يىگىرمە توت ياشقا كىردى. بىزنىڭ شەھرىمىزدىلا ئەمەس، رۇمدىمۇ ئۈنىڭدىن كوركەم قىز يوق. ئاتىسى ئۈنى "شاھ ئېلىپ قاچمىسۇن!" دەپ قورقۇپ، ئوزى بىلەن بىلله ئاتتا، باتۇرلار قاتاردا، ئەر كىشى كىيمىدە ئېلىپ يۈرمەكتە. كورگەن كىشى ئۈنىڭ قىز ئىكەنلىگىنى بىلەلمەيدۇ. ئاتىسى قىزىنىڭ پايدىلىنىدىغان بارلىق نەرسىلىرىنى شۇ ئىبادەتخانىغا قويغان. ئادەتتە ھەركىم ئوزىنىڭ قىممەتلىك مال ـ مۈلكىنى ۋە دۇنياسىنى شۇ ۋادىغا قويىدۇ. مەن ئۇ يەردە، ئالتۇن ـ كۈمۈش، ھەر خىل قىممەتباھا گوھەرلەر ۋە باشقا تۇرلۇك ـ تۇمەن، تارتۇق قىلىشقا لايىق ئەسۋاپ ـ قاچىلارنى كوردۇم. ئۇلارنىڭ سان ـ سانىغى كوپ، خۇدادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. بۇ ماللارغا نىسبالار ئەمەس، سىزلەرنىڭ ئىگە بولۇشىڭىزلار ئېقىلغا مۇناسىپ. ئۇ ماتالارنى ئېلىپ، مۇسۇلمانلارغا، بولۇپمۇ ئوزلىرىنى دىن يولىغا بېغىشلىغان كىشىلەرگە بېرىشىڭلار ئورۇنلۇق. بۇ سودىگەرلەر قۇستەنتىنەگە كېلىپ سودا قىلىۋاتقىنىدا، ئۇلۇغ تەڭرىنىڭ مېنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن مەھرىبانلىغى بىلەن تامدىكى سۇرەت تىلغا كىرىپ، بۇلارغا مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئېيتقان. بۇلار ئىبادەتخانىغا كىرىپ، مەتروخانىغا ھەددىدىن ئارتۇق ئازاپ قىلدى؛ ساقلىدىن تۇتۇپ سورەپ، مېنى تېپىپ بېرىشكە مەجبۇر قىلدى. مېنى قۇتۇلدۇرۇپ، مەتروخانى ئولتۇردى. تاما-

سلى ئوز ئادىتى بويىچە، ھىلمۇ ئىبادەتخانىغا كىرىپ تۇرىدۇ. ئاتىسى ئۇنىڭغا قۇللىرىنى قوشۇپ قويىدۇ. چۈنكى، ئاتىسى ئۇ قىز-دىن ئەنسىرەيدۇ. بۇ ۋەقەنى ئوز كۆزىگىزلەر بىلەن كۆرمەكچى بولىگىزلار، مېنىمۇ ئۇزىگىزلەر بىلەن بىللە ئېلىپ بېرىگىزلار. سىزلەرگە مالىلارنى ۋە راھىپ دىقيانۇسنىڭ خەزىنىسىنى تېپىپ بېرىمەن. كاپىرلار ئىبادەتخانىسىدىن ئالتۇن-كۈمۈش قاچىلىرىنى ئېلىپ، ئۇ ئايالىردا مەي ئىچكەنلىرىنى، يانلىرىدا قىزلار ئەرەپچە ناخشا ئېيتقانلىغىنى ئوز كۆزۈم بىلەن كوردۇم. خالىسائلار، ئىبادەت-خانىغا كىرىپ، دىقيانۇس قىزى بىلەن يېتىپ كەلگىچە، يوشۇرۇ-نۇپ تۇرۇڭلار! كېيىن ئۇنى قولىغا كىرگۈزۈڭلار. چۈنكى ئۇ، پەقەت زامانىنىڭ شاھى شەررىكانىغا ياكى شاھ زۇئۇلماكانغىلا مۇناسىپ". قېرىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، ۋەزىر دەندانىدىن باشقىسى بۇ سوزگە ئىشىنىپ سۇيۇنۇپتۇ. پەقەت ۋەزىر دەندانلا ئۇنىڭغا ۋە سوزىگە ئىشىنەلمەي، گۇمان قىلىشقا باشلاپتۇ، ئۇنىڭ سوزىگە تۇزۇكرەك قۇلاق سېلىشنىمۇ خالىماپتۇ. لېكىن ئۇ، شاھزادىلارنىڭ يۇزىنى قىلىپ، گەپ-سوز قىلماپتۇ. بارغانسېرى ئۇنىڭ گۇمانى ئېشىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ يۇزىدىن ۋە كوزىدىن يالغان سوزلەۋاتقا-لىغى چىقىپلا تۇرغاندەك بىلىنىپتۇ، ئۇنىڭدىن يىرگىنىپتۇ. "دىقيانۇس كېلىپ، ئۇ ئەسكەرلەرنى كورسە، ئىبادەتخانىغا كىرىشكە جۇرئەت قىلالماي، قايتىپ كېتىپ قالمىسا، دەپ قورقىمەن" دەپتۇ زاتۇد داۋاھى. شاھ ئەسكەرلىرىگە قۇستەنتىنەگە قاراپ مېڭىشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ. "مەن يۇز باتۇر ۋە يۇز خېچىرنى ئېلىپ، شۇ تاققا چىقىپ، ئۇ يەردىكى بايلىقلارنى ئولجا قىلىپ، ئېلىپ كېلىشنى خالايمەن" دەپتۇ زۇئۇلماكان ۋە شۇ زامانلا ھاجىپ، رۇستەم، بەھرامىلارغا كىشى ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار يېتىپ كەلگەندە: "تاڭ ئېتىشى بىلەن قۇستەنتىنەگە

قاراپ يۇرۇش قىلىڭلار! ئەي ئەربابلار! ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان ئۇلارغا، ــ سىزلەرنىڭ ھەر بىرىڭىزلار ئىش ۋە مەسلىھەتتە بىزنىڭ ئورنىمىزنى تولدۇرىسىزلەر. يوقلىغىمىزنى بىلدۇرمەيسىزلەر. رۇستەم، سەن جەڭدە ئاتامنىڭ ئورنىنى ئىگىلەپ تۇر! ئارىڭىزلاردا بىزنىڭ يوقلىغىمىزنى ھېچكىمگە بىلدۇرمەڭلەر! ئۇچ كۈندىن كېيىن بىز سىزلەرگە يېتىپ ئالىمىز". زۇئۇلماكان يۇز ئاتلىق باتۇرنى ئېلىپ، ئاكسى شەررىكان، ۋەزىر دەندانىڭ ھەمراللىغىدا يۇز خېچىرنى يېتىلەپ، تاققا قاراپ مېڭىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

توقسان ئالتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ دادام قېپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

شەررىكان، زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندان ۋە ئۇلار بىلەن بىللە يولغا چىقىقان يۇز ئاتلىق باتۇر يۇز خېچىرنى يېتىلەپ، تاغدىكى ئىبادەتخانىغا قاراپ مېڭىپتۇ. تاڭ ئېتىشى بىلەن ھاجىپ ئەسكەرلەرنى يۇرۇشكە دەۋەت قېپتۇ. ئۇلار شەررىكان، زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندانىنى ئوزلىرى بىلەن بىللە يولغا چىقتى، دەپ ئويلاشۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىپادەتخانىغا كەتكەنلىگىنى بىلمەپتۇ. ھىلىگەر زاتۇد داۋاھىنىڭ كىشىلىرى ئۇلار يولغا چىقىش ئالدىدا ئۇنىڭ يېنىغا يوشۇرۇنچە كىرىپ، ئۇنىڭ قول ـ پۇتلىرىنى سۇيۇشۇپتۇ، يولغا چىقىش ئۇچۇن رۇخسەت سورۇشۇپتۇ. قېرى ئۇلارغا قانداق ھىلىلەر قىلغىنىنى ئېيتىپ، ئوزلىرىنىڭ تەييارلىق كورۇشىنى تاپىلاپ،

يېنىغا كىرگەنلەرگە رۇخسەت بېرىپتۇ. شەررىكىان بىلەن زۇئۇلـ
ماكان، ۋەزىر دەندان يۈز ئاتلىق باتۇر بىلەن كەچكىچە يول
يۈرۈپ، قېرىنىڭ تەيىنلىگەن يېرىگە يېتىپ بېرىپتۇ. قاراڭغۇ چۈش-
كەندە، زاتۇد داۋاھى ئۇ يەردىن قوزغۇلۇپتۇ. "مەن بىلەن بىللە
بىر نەچچە كىشىلا تاقتا چىقىڭلار!" دەپتۇ ئۇ زۇئۇلماكانغا. ئۇلار
رازى بوپتۇ. تاقتا چىقىدىغان يەردە بەش ئەسكەرنى قالدۇرۇپ،
قالغانلار زاتۇد داۋاھىغا ئەگىشىپ مېڭىشىپتۇ. قېرى سۈيۈنگىنىدىن
ناھايىتى تېتىكلىشىپ كېتىپتۇ. "ھىلىغچە كىشىلەر كورۇپ باقمىغان
بۇ زاھىدقا بۇنداق قۇۋەت بەرگەن زاتقا ھەمدۇسانالار بولسۇن!" دەپتۇ
زۇئۇلماكان. ھىلىگەر قېرى قۇستەنتىنە شاھىغا خەت يېزىپ، ئۇنى
بۇ يەرگە مېڭىشتىن بۇرۇن يولغا چىقىقان ھەمرالىرىدىن ئەۋەتكەن
ئىكەن. خەتتە ئۇ، پۈتۈن ۋەقەنى بايان قىلىپ، ئاخىرىدا: "ئۇن مىڭ
رۇم باتۇرىدىن تالىلانغان قوشۇننى تاقتا ئەۋەتىڭلار! لېكىن،
ئۇلار ئۇزلىرىنى ئىسلام ئەسكەرلىرىگە كورسەتمەي، تاغ باغرىدا
مەن پەيدا بولغىچە يوشۇرۇنۇپ تۇرسۇن. مەن بىلەن بىللە شەررە-
كان ۋە ئۇنىڭ ئۇكىسى زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندانمۇ بىللە
بولىدۇ. ئۇلارنى يۈز نەپەر باتۇرى بىلەن بىللە ھىلە قىلىپ،
ئۇ يەرگە ئېلىپ بارىمەن. مەن ئۇلارغا ئىبادەتخانىدىكى ئالتۇن
بۇتنى بېرىمەن. ئىبادەتخانىدىكى راھىپ مەتروخانى ئولتۇرۇشكە
بەل باغلىدىم. چۈنكى، مېنىڭ ھىللىرىم پەقەت ئۇ ئولگەندىلا
ئەمەلگە ئاشىدۇ. ئەگەر مېنىڭ ھىللىرىم ئەمەلگە ئاشسا، دۇشمەنـ
لىرىمىزنىڭ بىرسىمۇ ئوز يۇرتىغا ساق قايتالمايدۇ. مەتروخا نىسارا
دىنى يولىدا بۇت ئۇچۇن قۇربان بولىدۇ" دەپ يازغان ئىكەن.
خەت قۇستەنتىنەگە يېتىپ بارغان ھامان، شاھ ئەفرىدۇن خەتنى

ئېچىپ ئوقۇپتۇ. ئالدىراش ئەسكەرلىرىنى قورالـلاندۇرۇپتۇ. ھەممـە-سىنى ئات، توگە، خېـچىر ۋە باشقا يولدا زورۇر لازىم بولىدىغان نەرسـلەر بىلەن تەمىنلەپـتۇ. ئۇلارغا ئوزلىرىـگە مەلۇم بولغان ئىبادەتخانىغا بېرىپ، قەيەردە ۋە قانداق يوشۇرۇنۇپ تۇرۇشلىرىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. زۇئۇلـماكان ئاكىسى شەرىكان، ۋەزىر دەنـدانـنى ھەمـراللرى بىلەن بىللـە زاتۇد داۋاھى ئـىبادەتـخانـغا باشلاپ كىرىپتۇ. ئۇلار ئېچـكىرى كىرىپ، راھـىپ مەترۇخانىكورۇپـتۇ. مەتـرۇخا ئۇلارنى سۇرۇشـتۇرۇش ئۈچـۈن ئورنـىدىن تۇرۇپـتۇ. "بۇ مەلئۇننى ئولتۇرۇڭـلار! بۇ ماڭا كوپ ئازاپ سالـغان!" دەپتۇ زاتۇد داۋاھـى. ئۇلار قىلىـچ بىلەن بىچارىـغا ئولۇم شەربىتـىنى ئىچكۈزۈپـتۇ. زاتۇد داۋاھـى ئۇلارنى باشلاپ، خەزىنە توپلانغان جايـغا ئېلىـپ بېرىپـتۇ. ئۇ يەردە قېرىـنىڭ دىـگىنىدىنـمۇ كوپ ھەسسە ئارتۇغراق قىممەتـباھا نەرسـلەر ۋە رەخـلەرنى تېپىپتۇ. ماللارنى توپـلاپ، سانـدۇقلارغا قاچلاپـتۇ. خېچىرلارغا ئارتـىشقا تەييار قىپـتۇ. لېـكىن، تاماسلىـنىڭ ئوزىـدىنمۇ، ئاتىسىدىنـمۇ دېرەك ئالالـماپـتۇ. زۇئۇلـماكان ئۇلارنى كۈتۈپ، ئۇ يەردە ئۇچ كۈن تۇرۇپ قاپتۇ. توتىنچى كۈنى شەرىكان: "بىزدىن ئايرىلىپ ئىسلام ئەسكەرلىرىنىڭ ئەھۋالى قانداق بولدىكىن؟ مېنىڭ پىكرىم: بىز مۇشۇ بايـلىقـلارنى قولـغا كىرگۈزدۇق، ئەمـدى بۇ يەردىـن قوزغالغىنىـمىز" تۇزۇك" دەپـتۇ زۇئۇلـماكانـغا. "ھە، بىز شۇنـچە بايلىقـلاڑنى قولـغا كىرگۈزگەنـدىن كېيىن، ــ دەپتۇ زۇئۇلماكانمۇ ئاكىسىغا، ــ ئەمدى تاماسلى بولامدۇ، يا باشقىسى بولامـدۇ، كىم بولـسا مەيـلى، بۇ يەردە يۈز بەرگەن شۇنـچە قانـلىق ۋەقەدىن كېيىن، بۇ ئىبادەتخانىغا كەلمەيدۇ. شۇنداق بولغاندىن كېيىن، خۇدا-

نىڭ بەرگىنىگە قانائەت قىلىپ، يولىغا چىۇشۇشمىز كېرەك".
"ئەمدى بىز قۇستەنتىنەنى ئىشغال قىلىشقا ماڭغان ئەسكەرلەرگە
ياردەم بېرىش ئۈچۈن، تاغدىن چۈشەيلى" دېيىشىپتۇ باشقىلار.
شۇنىڭ بىلەن، تاغدىن چۈشۈپتۇ. زاتۇد داۋاھى ھىلىسى بىلىنىپ
قېلىشتىن قورقۇپ، ئۇلارنى ئۇ يەردىن چۈشۈرمەسلىكە كوپ
ئۇرۇنۇپتۇ. لېكىن، ئۇلارمۇ كونمەپتۇ. ئۇلارتاغدىن چۈشۈپ، ئىككى
تاغ ئارىسىدىكى تار بىر جايىغا بارغاندا، تاغ ئارىسىدا ئۇلارنى
ماراپ كۈتۈپ ياتقان ئون مىڭ ئاتلىق ئەسكەر ئۇلارنىڭ ئالدى
ۋە ئارقىسىدىن، يان تەرەپتىن ئوراپ، ھۇجۇم قىلىشقا باشلاپتۇ.
نەيزىسىنى پاقىرىتىپ، قىلىچلىرىنى يالتىڭچىلاپ، ئوز تىللىرىدا
نىمىلەرنىدۇ دەپ ۋاقىرىشىپ، جەڭگە كىرىشىپتۇ. شەرىكان،
زۇئۇلماكان ۋە ۋەزىر دەندان قارىسا، بۇلار ناھايىتى كوپ ئىكەن.
"بۇلارغا بىز توغرىلىق كىم خەۋەر بەرگەندۇ" دەپتۇ زۇئۇلماكان
ئاچچىغى بىلەن. "ھازىر تىل بىلەن سوزلىشىدىغان ۋاقىت ئەمەس؛
قىلىچ، نەيزىنىڭ تىلى بىلەن سوزلىشىدىغان ۋاقىت،—دەپتۇ
شەرىكان زۇئۇلماكانغا،—ئوزىڭنى دادىل تۇتۇڭ! قەتئىلىكنى
قولدىن بەرمەڭ! چۈنكى، بۇ يەر ئىككى ئىشكىلىك ھويلىغا ئوخشاش.
ئەگەر بۇ جاي
ئەرەپ ۋە ئەجەمىلىكلەر ئۇلۇغىنىڭ ھورمىتى،
شۇنداق تار بولمىغىنىدا، دۇشمەن ئەسكىرى ئون مىڭ ئەمەس،
يۈز مىڭ بولسىمۇ كەشىنى توغرىلاپ قويىاتتىم". "ئەگەر بۇنداق
بولۇشىنى بىلگىنىمىدە، ئوزەم بىلەن بەش مىڭ ئەسكەرنى بىللە
ئېلىپ كېلەتتىم" دەپتۇ زۇئۇلماكان. "بۇ تار جايىدا ئون مىڭ
ئەسكىرىمىز بولغاندىمۇ پايدىسى تەگمەيتتى. ئىشمىزنى خۇدانىڭ
ئوزى ئوڭلىسۇن. مەن بۇ تار يەرنى ياخشى بىلىمەن. بۇ يەردە
يوشۇرۇنىدىغان جايلار كوپ. چۈنكى، بىز قۇستەنتىنەنى قورشاشتا،

شاه ئومەر ئىبنى نوئمان بىلەن بىللە شۇ يەردە تۇرغانىمىز. بۇ يەردىن قاردىنمۇ سوغۇقراق سۇ ئېقىپ ئوتمىدۇ. تېز يۇرۇڭلەر، نىسارالار قوزغۇلۇپ كوپىيىپ كېتىشىدىن ۋە بىزدىن بۇرۇن تاغ چوققىسىغا جايلىشىپ ئېلىشىدىن ئىلگىرى، تاغ توپىسىگە چىقمۇالايلى! چۈنكى، ئۇلار توپىدىن تاش ئېتىشلىرى مۇمكىن. ئۇ چاغدا ھالىمىز قېيىن بولىدۇ" دەپتۇ ۋەزىر دەندان. ئۇلار تار جىلغىدىن چىقىشقا ئالدىراپتۇ. "مۇنچە قورقمىساڭلارمۇ بولىدۇ!ـــدەپتۇ قېرى،ـــچۈنكى، سىزلەر ئۆزىڭىزلەرنىڭ جېنىنى خۇداغا ھەدىيە قىلغانغۇ؟! مەن يەر ئاستىدا ئون بەش يىل كىشەن بىلەن ياتتىم. خۇدا سالغان بۇ كۆلچەتلەرگە نارازىلىق بىلدۈرگىنىم يوق! تەڭرى تائالا يولىدا جان پىدالىق بىلەن جەڭ قىلغىزلار! ئولىسىڭىزلەر شەھىت بولىسىزلەر، جەننەتتىن ئورۇن ئالىسىزلەر. ئولتۇرگىنىڭىز-لەر غازىلىق شەرىپىگە ئىگە بولىسىزلەر ئەمەسمۇ؟!..." بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ غەملىرى تارقاپ، دىللىرى توختاپ، ئىرادىسى مۇستەھكەملىنىپتۇ. شۇ چاغدا، نىسارالار يەنە ھەر تەرەپتىن ھۇجۇم باشلاپتۇ. شەررىكان ۋە زۇئۇلماكان ھالاكەتتىن يۈز ئورۇپ، قاتتىق جەڭگە كىرىشىپتۇ. زۇئۇلماكانمۇ ئادەملەرنى ھەيران قالدۇر-غىدەك دەرىجىدە، ئالدىغا توغرا كەلگەن باتۇرلارنى ساناپ ۋە ئىلغاپ تۇرماي، لاختۇرۇپ تاشلاپ، ئۇلارنىڭ كاللىسىنى ئاپتۇ. بىر پەستە، ھىساپسىز دۇشمەنلەرنى قىرىپتۇ. قارىسا، لەنىتى زاتۇد داۋاھى دۇشمەنلەرنى ئۇرۇشقا قىزىقتۇرۇپ ئىشقا سېلىۋاتقان، قورققان-قاچقانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ يېنىغا كېلىۋاتقان ئىكەن. ئۇ، ئەسكەرلىرىگە "شەررىكانىنى ئولتۇرۇڭلار!" دېگەندەك ئىشارەت قىپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، شەررىكانغا بىرىنىڭ كەينىدىن-بىرى ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋېرىپتۇ. شەررىكانمۇ ئۇلارنىڭ ھۇجۇمىنى ئوز ۋاقتىدا

رەت قىلىسپ، قىلىچ بىلەن جاۋاپ بېرىۋېرىپتۇ. شەررىكان بۇ ئەلىبنى سوپىنىڭ دۇئاسىنىڭ بەرىكىتىدىن دەپ تونۇپىتۇ. "نىمە ئۈچۈندۇر، ئۇلار ماڭا يۇزمۇ-يۈز توغرا كېلەلمەي ياكى توغرا كېلىپ مەن بىلەن ئېلىشالماي، ئارقىسىغا داجيدۇ؟ مەندىكى بۇ قۇۋەت ۋە غەيرەت ھىچبىر گۈمانسىز شۇ سوپىنىڭ دۇئاسىنىڭ خاسىيىتى بولسا كېرەك. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا، مەنمەن دېگەنلىرىمۇ مېنى كورۈشى بىلەن نىمە ئۈچۈن ئارقىغا چېكىنىدۇ؟" دەپ ئويلاپتۇ. پۈتۈن كۈن بويى ئۇرۇشۇپتۇ. كەچ كىرگەندە، تىنىمسىز كۈرەش زەربىسىدە ئېزىلىپ، ھېرىپ-چارچاپ، ئىبادەتخانا يېنىدىكى بىر غارغا قايتىشىپتۇ. ئۇلاردىن شۇ كۈنى قىرىق بەش كىشى قازا قىپتۇ. بىر يەرگە يىغىلىپ، ھىلىقى سوپىنى ئىستەپتۇ. قارىسا، ئۇنىڭدىن دېرەك يوق. بۇ ھال ئۇلارغا ئېغىر تۇيۇلۇپتۇ. "شەھىت بولغان بولسا كېرەك" دەپتۇ بەزىلەر. "ۋەز-نەسىھەتلەرنى ئىشقا سالغىنىنى كورگەن ئىدىم" دەپتۇ شەررىكان، شۇ چاغدا زاتۇد داۋاھى نىسارالارنىڭ يىگىرمە مىڭ ئەسكىرىنىڭ باشلىغىنىڭ كاللىسىنى كوتىرىپ كىرىپتۇ. بۇ ئەسكەر باشلىغى ئوتۇپ كەتكەن ئالدامچى ۋە ناھايىتمۇ زالىم ئىكەن. ئۇنىڭ تۇرمۇ ئەسكەرلىرىدىن بىرى ئوقيا بىلەن ئېتىپ ئولتۇرگەن ئىكەن. نىسارالار باشلىقلىرىغا بىر مۇسۇلمانىنىڭ قىلغان بۇ مەردانە ھەرىكىتىنى كورۈپ ئۇلارنىڭ بۇ تۇرمۇ باتۇرىغا بىرلىشىپ ھۇجۇم قىلغان ۋە ئۇنى قىلىچ بىلەن چېپىپ تاشلاشقان ئىكەن. قېرى زاتۇد داۋاھى بۇ جەڭنى كوزىتىپ تۇرۇپ، بۇ يەردىكىلەر ئىشلىرىنى تۈگىتىپ باشقا ياقتا بۇرۇلغاندا، مەيداننىڭ بوش قالغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، بۇ باشلىقنىڭ كاللىسىنى ئۈزۈپتۇ. ئۇنى شەررىكان، زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندانىنىڭ ئالدىغا كوتىرىپ ئېلىپ كېلىپ

تاشلاپتۇ. شەررىكان ئۇنى كورۇپ هورمەت ئۇچۇن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. "ئەي ئۇلۇغ سوپى، خۇدا سېنىڭ يۇزۇڭنىڭ نۇرى بىلەن بىزنىڭ كوزىمىزنى روشەن قىلدى. سېنى ساق-سالامەت كورگىنىمىز ئۇچۇن خۇداغا شۇكرى" دەپتۇ.

"مەن بۇگۇنكى غازاتتا خۇدادىن شەھىتلىك مەرتىۋىسىنى تىلىگەن ئىدىم. شۇنىڭ ئۇچۇن ئۇزەمنى كاپىرلارنىڭ چېرىكلىرى ئۇستىگە تاشلىغان ئىدىم. لېكىن مەن ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىشىم بىلەن ئۇلار مەندىن قاچتى، قورقتى. سىزلەر تارقالغاندا مېنىڭ پېغانىم ئورلىدى. كۇپپارلارنىڭ باشلىقلىرىغا قاراپ ھۇجۇم قىلدىم. بۇ ئوزىنى مىڭ ئاتلىق باتۇرغا تەڭ قىلمايتتى. قىلىچ بىلەن بوينىغا ئۇرۇپ كاللىسىنى تېنىدىن ئايرىپ يەرگە يۇمىلاتتىم. كاپىرلارنىڭ بىرەرسىمۇ ماڭا يېقىن كىلەلمىدى. ئۇنىڭ بېشىنى كوتەرگىنىمچە سىزلەرنىڭ ئالدىڭلارغا كەلدىم" دەپتۇ قېرى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى. شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

توقسان يەتتىنچى كېچە

—ئەي بەختلىك شاھ،—دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

قېرى سوپى سوزىنى شۇنداق دەپ داۋاملاشتۇرۇپتۇ. "دىللىرىڭىزنى كاپىرلارغا قارشى بولغان غازاتقا رىغبەتلەندۇرۇش، شۇ ئىشىڭلار بىلەن بەندىلەرنىڭ تەڭرىسىنىڭ رازىلىغىنى قولغا كەلتۇرۇشىڭلار ئۇچۇن ئۇنىڭ بېشىنى ئۇزۇپ سىزلەرنىڭ ئالدىڭلارغا ئېلىپ كەلدىم.

ئەگەر ماقۇل كورسىڭىزلەر، سىزلەر بۇ يەردە ئۇرۇشنى داۋام قىلدۇر-سىڭىزلار، مەن بۇ كاپىرلارنى تامامەن قىرىپ تۈگىتىش ئۈچۈن قۇستەنتىنەگە بېرىپ، قۇستەنتىنەگە بېسىپ كىرىش ئالدىدا تۇرغان ئەسكەرلىرىڭىزدىن سىزلەرگە ياردەم ئۈچۈن يەنە يىگىرمە مىڭ كىشىنى ئېلىپ كەلسەم دەيمەن" دەپتۇ. "بۇ يەردىن چىقىپ ئۇلار-نىڭ ئارىسىدىن قانداق قىلىپ ئوتۇپ كېتىسەن ئەي سوپى، ھەممە تەرەپلەرنى كاپىرلار قورشاپ ئالغانلىغىنى كورمىدىڭمۇ؟" دەپتۇ شەررىكان. "خۇدا مېنى ئۇلارنىڭ كوزلىرىدىن غايىپ قىلىدۇ. ئۇلار كوزلىرىنى ئېچىپ قاراپ تۇرۇپمۇ مېنى كورمەيدۇ. كورگەنلىرىمۇ ماڭا قارشى تۇرۇشقا پېتىنالمايدۇ. خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن ھازىر غايىپ بولىمەن دىسەم، غايىپ بولىمەن. خۇدانىڭ ئوزى مېنى دۇشمەندىن ساقلايدۇ" دەپتۇ قېرى. "توغرا دىدىڭ ئەي سوپى، مەن بۇ ئەھۋالنى ئوز كوزۇم بىلەن كورگەندەك بولدۇم، ئەگەر شۇنداق نىيىتىڭ بولسا، كەچ كىرىشى بىلەن ماڭغىن. شۇنداق قىلساڭ سىز ئۇچۇنمۇ ناھايىتى ياخشى" دەپتۇ شەررىكان. "ھازىرلا ماڭىمەن. ئەگەر سەنمۇ مەن بىلەن بىللە يۇرۇپ، ھېچكىمگە كورۇنمەي بېرىشنى خالىساڭ، ئورنىڭدىن تۇر! ئۇكاڭ زۇئۇلماكان بارماقچى بولسىمۇ مەيلى! لېكىن، ئۇنىڭدىن ئارتۇق بىرەر كىشنى ئېلىپ ئوتۇشكە تېخى مېنىڭ كارامىتىمنىڭ كۇچى يېتىشمەيدۇ. چۇنكى، ئەۋلىيا-لارنىڭ سايىسىمۇ ئىككىدىن ئارتۇق كىشىنىڭ قارىسىنى يوشۇرالـ مايدۇ" دەپتۇ زاتۇد داۋاھى. "مەن بۇ يەردىكى ھەمرالىرىمنى تاشلاپ كەتمەيمەن. لېكىن، ئۇكام زۇئۇلماكان سەن بىلەن بېرىشـ نى خالىسا، ئىختىيارى. مەن ئۇنىڭ بۇ تار قورغاندىن سەن بىلەن بىللە قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتىشىگە قارشى ئەمەسمەن،ـــدەپتۇ شەررە-

كان،ـــئەگەر ئۇكام ۋەزىر دەندانىنمۇ ياكى باشقا بىرەر كىشىنمۇ ئوزى بىلەن بىللە ئېلىپ چىقىپ كېتىشنى خالىسا، مەيلى، ئىختىيارى ئوزىدە. بۇ ئەبلەخلەرگە قارشى جەڭ ئېلىپ بېرىش ئۇچۇن بىزگە كومەككە ئون مىڭ كىشى ئەۋەتسۇن." ئۇلار بۇ ھەقتە خېلىغىچە سوزلىشىپ، سوھبەتلىشىپ، ئاخىرى بىر قارارغا كېلىشىپتۇ. "ماڭا بىر ئاز مۇھلەت بېرىڭ، ئالدىدىن ئوزۇم بىر چىقىپ كورەي. نسارالار ئويغاقمۇ ياكى ئۇخلاپ قالغانمۇ؟ بىلىپ كېلەي" دەپتۇ قېرى سوپى. "ئانداق بولسا، بىزمۇ سەن بىلەن بىللە چىقىمىز. خۇداغا تەۋەككۇل قىلىمىز" دېيىشىپتۇ ئۇلار. "مەن سىزلەرگە ياردەم قىلغاندىن كېيىن، سىلەرمۇ مېنى خجالەتكە سېلىپ قېينىماڭلار! مېنىڭ پىكرىمچە، ماڭا بىر ئاز ۋاقىت بېرىڭلار! مەن چىقىپ ئەھۋالنى ئېنىقلاپ كېلەي!" دەپتۇ قېرى. "مەيلى بېرىپ قارىغىن. لېكىن، يېراق كېتىپ قېلىپ بىزنى ساقلىتىپ قويما! بىز ساڭا قاراپ تۇرىمىز" دەپتۇ شەررىكان. زاتۇد داۋاھى تاشقىرى چىقىپتۇ. ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، شەررىكان ئۇكىسى زۇئۇلماكانغا: "ئەگەر بۇ قېرى سوپى كارامەت ئىگىسى بولمىسا، بۇ زالىم، قانخور ئەسكەر باشلىغىنى ئولتۇرەلمىگەن بولاتتى. شۇ ئىشنىڭ ئوزى ئۇنىڭ ئەۋلىيالىق كارامىتىنىڭ خاسىيىتىنى كورسىتىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ، بۇ باشلىقنى ئولتۇرۇش بىلەن نسارا ئەسكەرلىرىنىڭ شانلىق دەبدىبىسىنى سۇندۇردى. چۇنكى، بۇ، ئوتۇپ كەتكەن مەككار ۋە ناھايىتى رەھىمسىز ئىدى، دىگەننى ئاڭلىغانمەن" دەپتۇ. ئۇ، ئالدامچى قېرىنىڭ ساقتا كارامەتلىرىنى تازا قىزىق سوزلىشىپ ئولتۇرغاندا، زاتۇد داۋاھى قايتىپ كىرىپ كەپتۇ. ئۇلارنى كاپىرلار ئۇستىدىن غەلبە قازىنىشقا ئىشەندۇرۇپ سوزلەپتۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن، ئۇلار سوپىغا مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپتۇ. ئۇلار بۇ مەككارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ

ئالدامچىلىق ۋە ھىلىگەرلىك ئىكەنلىگىنى بىلەلمەپتۇ. "زامانىمىزنىڭ شاھى، زۇئۇلماكان قەيەردە؟" دەپ سوراپتۇ قېرى. "لەببەي" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ زۇئۇلماكان. "قېنى ئەمسە، ئوزەڭ بىلەن ۋەزىر دەندانىنى ئالغىن! مېنىڭ ئارقامدىن قۇستەنتىنەگە قاراپ ماڭ!" دەپتۇ زاتۇد داۋاھى. ئۇ، تاشقىرىغا چىققاندا، نىسرالارغا ئوزىنىڭ ئىشلەتكەن ھىلىسىنى ئېيتىپ قويغان ئىكەن. ئۇلار ناھايىتى خۇرسەن بولۇشۇپتۇ. "باشلىغىمىزنىڭ ئورنىغا ئۇلارنىڭ شاھىنى ئولتۇرگەندىلا ئاندىن پۇخادىن چىقمىز. چۈنكى، بىزدە ئۇنىڭدىن جاسارەتلىگىرەك كىشى يوق،—دەپتۇ قېرى ئۇلارغا،—مانا مەن ھازىر مۇسۇلمانلارنىڭ پادىشاسىنى ئېلىپ كېلىمەن. ئۇنى بىز قۇستەنتىنە شاھى ئەفرىدۇننىڭ ئالدىغا سوغات قىلىپ ئېلىپ بارىمىز." شۇنداق قىلىپ، قېرى سوپى زاتۇد داۋاھى شاھ زۇئۇلماكان بىلەن ۋەزىر دەندانىنى ئوزى بىلەن بىللە ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. قېرى ئالدىدا كېتىپ بېرىپ ئۇلارغا: "ئۇلۇغ خۇداغا سېغىنىپ مېڭىلار!" دەپتۇ. "خوپ!" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئۇلار. ئۇلار بىرلىشىپ مېڭىپتۇ. رۇم ئەسكەرلىرى سېپىنىڭ ئوتتۇرىسىغچە يېتىپ بېرىپتۇ. كاپىر ئەسكەرلىرى ئۇلارغا تىكىلىپمۇ قارىماپتۇ. كورگەنلەرمۇ ھىچكىشىنى كورمىگەندەك قىلىپ، ئۇلارغا قارشى ھىچقانداق ئىش ۋە ھەرىكەت، سوزمۇ قىلماپتۇ. چۈنكى، قېرى يۇقۇرىدا ئېيتقاندەك، بۇ ئىشنى ئالدىن-ئالا ئوروئىلاشتۇرۇپ قويغان ئىكەن. كاپىرلار ئەسكەرلىرىنىڭ ئىندىمەي قويۇشلىرىغا زۇئۇلماكان بىلەن ۋەزىر دەندان ھەيران قالغان بولسىمۇ، لېكىن: "ھەقىقەتەن بۇ كارامەت دىگىدەك ئىش. ھىچقانداق گۇمان يوقكى، بۇ سوپى خۇدانىڭ ئەڭ يېقىن بەندىلىرىدىن بىرى، زور ئەۋلىيادۇر. بۇ—ئەشۇ ئەۋلىيانىڭ شاراپىتى" دىيىشىپتۇ. "كاپىر ئەسكەرلىرىنى قارغۇ دەپ ئېيتىشقا

بولمايدۇ. بىز ئۇلارنى كورۈۋاتىمىز. ئۇلارنىڭ بىزنى كورمەسلىگى ئەۋلىيانىڭ كارامىتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس" دەپتۇ زۇئۇلماكان. شۇ يوسۇندا ئۇلار كاپىرلار ئارىسىدا، سوپىنىڭ كارامىتى بىلەن ئۇنىڭ تىنىمسىز ھالدا خۇداغا قىلغان ئىبادەتلىرى ھەققىدە سوزلەپ، ئۇنى ماختاپ مېڭۈۋېرىپتۇ. بىر ۋاقىتتا تۇيۇقسىزلا كاپىرلار ھۇجۇم قىلىپ ئۇلارنى ھەر تەرەپتىن قورشاپ ئاپتۇ. ئۇلارنى تۇتۇۋېلىپ: "ئىككىلاردىن باشقا، يەنە كىم بار؟" دەپ سوراق قىپتۇ نسارالار. "ئارىمىزدا تۇرغان كىشىنى كورمەمسىلەر؟" دەپتۇ ۋەزىر دەندان ئۇلارنىڭ سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاپ بېرىپ. "خۇدا ھەققى، راھىپلار ۋە ئەۋلىيالار ھەققى، بىز ئىككىلاردىن باشقا ھېچكىمنى كورمەيۋاتىمىز" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ نسارالار. "خۇدا ھەققى، بۇ بالالار بىزگە ئۇزىمىزنىڭ يامانلىغىدىن كەلدى. — دەپتۇ ۋەزىر دەندان — سوپىنىڭ خىزمىتىنى قىلالمىدۇق ۋە ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئالالمىدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ بالاغا گىرىپتار بولدۇق".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى. شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

توقسان سەككىزىنچى كېچە

— ئەي بەختلىك شاھ، — دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

"خۇدا ھەققى، بۇ بالا بىزگە ئۇزىمىزنىڭ يامانلىغىدىن كەلدى" دەپتۇ ۋەزىر دەندان. نسارالار ئۇلارنىڭ ئاياقلىرىغا كىشەن ساپتۇ. ئۇلارنى ساقلاشقا مەخسۇس ئادەملەرنى بەلگىلەپتۇ. ئۇلار يەنىلا قېرىنىڭ ھىلىسىنى چۈشەنمەي، ھەسرەتلىشىپ، بىر-بىرىگە "ئەۋلە-

يالارنى رەنجىتىش بىزگە يەتكەن ئەلەمدىنمۇ چوڭراق بالالارنى بەشىمىزغا ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن" دېيىشىپتۇ. شەررىكان شۇ كۈنى كەچتە يېتىپ، تاڭ ئاتقانىدا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. بامدات نامزىنى ئوقۇپ بولۇپ، ئەسكەرلىرى بىلەن قوزغۇلۇپتۇ. ئۇلار نىسارالار بىلەن ئۇرۇشۇشقا ھازىرلىنىپتۇ. شەررىكان يىگىتلىرىگە كوپ نەرسىلەرنى ۋەدە قىلىپ، ئۇلارنى روھلاندۇرۇپتۇ. غەيرەتلىرىگە قۇۋەت بېرىپتۇ. ئۇلار نىسارالار تۇرغان جايغا قاراپ يۇرۇپتۇ. "ئەي مۇسۇلمانلار، بىزلەر شاھىگىزلارنى ۋەزىرى بىلەن ئەسىر قىلىپ ئالىدۇق. سىزلەرنىڭ ئىشىگىلار شۇلار بىلەن ئوكۇشلۇق بولاتتى. ئەگەر ھىلىمۇ جەڭدىن قول يىغمىساڭلار، بىرىگىلارنىمۇ قالدۇرماي ھالاك قىلىمىز. تەسلىم بولساڭلار، بىزنىڭ يۇرتىتىن چىقماسلىق، يۇرتىگىزلارغا قايتىماسلىق شەرتى بىلەن سىزلەرنى ئازات قىلىپ، يۇرتلىرىمىزغا قايتىمىز. بىز سىزلەرگە، سىزلەر بىزگە ھىچقانداق زىيان يەتكۈزمەسلىك ھەققىدە كېلىشىمىز. بۇ شەرتنى قوبۇل قىلىپ، پۈتۈمگە كېلىش ـ كەلمەسلىك ئىختىيارى ئۆزەڭلەردە؛ كەلمىسەڭلەر، ئىشىگىلار ئولۇم بىلەن تۇگەيدۇ. شۇنىمۇ بىلىگىلاركى، بۇ سوز بىزنىڭ ئاخىرقى سوزىمىز" دېيىشىپتۇ نىسارالار. ئۇزاقتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، شەررىكان ئۇكىسى زۇئۇلماكان ۋە ۋەزىرى دەندانىنىڭ ئەسىرگە ئېلىنغانلىغىنى بىلىپتۇ. ئۇلاردىن قايغۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىغا ئىچىنىپتۇ، يىغلاپتۇ. تومۇرلىرى بوشاپ، ھالاكەتكە جەزمە قىپتۇ. ئوزلىرىچە، ئۇلارنىڭ ئەسىر بولۇش سەۋەبلىرىنى ئويلاپتۇ: "سوپىغا بىرەر ئەدەپسىزلىك قىلغاندىمۇ؟ ئۇنىڭ پىكرىگە قارشىلىق قىلغاندىمۇ؟ نىمە ئەھۋال يۈز بەرگەندۇ؟" ـــ دەپتۇ. ئاخىر ئۇلار كاپىرلار بىلەن جەڭ قىلىشقا كىرىشىپتۇ. كوپلىگەن

دۇشمەنلەرنى قىرىپتۇ. شۇ كۈنى باتۇرلار ئىچىدىنمۇ قورقاقلار ئايرىلىپ چىقىپتۇ. قىلىچ بىلەن نەيزىلەر قانغا بويۇلۇپتۇ. ئۇ كاپىرلار شەررىكان ۋە ئۇنىڭ باتۇرلىرىغا ھەر تەرەپتىن، خۇددى شىرنىغا ئولاشقان چۈشەندەك توپلىشىپ، ھۇجۇم قىلىشىپتۇ. شەررىكان يىگىتلىرى بىلەن توختىماي، ئۇلارنىڭ دۈشمەن يۈرەك باتۇرلىرىنى ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. ئولۇمنى نەزىرىگە ئىلماي، راسا جەڭ قىلىشىپتۇ. ۋاددىدا قانلار ئېرىق بولۇپ ئېقىپتۇ، يەرلەر ئولۇكلەر بىلەن تولۇپتۇ، باشلار ساينىڭ تېشىدەك دوۋۇلۇنۇپتۇ. كەچ كىرگەندە، ئىككى تەرەپنىڭ ئەسكەرلىرى ئوز جايلىرىغا قايتىشىپتۇ. شەررىكانىنىڭ ئەسكەرلىرىمۇ ئوز باشپانا جايلىرىغا قايتىپتۇ. ئۇلاردىن ناھايىتى ئاز كىشى قاپتۇ. ئۇلار خۇداغا ۋە قىلىچلىرىغا سېغىنىپتۇ. ئۇلارنىڭ باتۇرلىرىدىن شۇ كۈنكى جەڭدە ئوتتوز بەش كىشى ئولۇپتۇ، لېكىن، ئۇلارنىڭ قىلىچ، نەيزىلىرىدىن بىر نەچچە مىڭلاپ ئاتلىق ۋە پىيادە نىسىرا ئەسكەرلىرى ئەجەل مەيلىرىنى ئىچىپتۇ. شەررىكان ئادەملىرىنىڭ ئاز قالغانلىغىنى كورۈپ: "ئەدى بىزنىڭ ئىشىمىز قانداق ئاخىرلىشار؟" دەپ يىگىتلىرىگە مەسلىھەت سالىتۇ. "خۇدانىڭ خالىغىنىچە بولار!" دېيىشىپتۇ ئۇلار. ئەتىسى شەررىكان يىگىتلىرىگە شۇنداق دەپتۇ: "ئەدى جەڭگە چىقساق، بارىمىز ساق قالمايمىز. چۈنكى، بىز ناھايىتى ئازغىنە كىشى قالدۇق. سۈيىمزمۇ ناھايىتى ئاز قالدى. مېنىڭ خىيالىمغا مانا بۇنداق بىر پىكىر كېلىدۇ: قىلىچلىرىمىزنى يالتىڭلاپ، نەيزىلىرىمىزنى دۈشمەن كوكسىگە، ئوقيالىرىمىزنى ئۇلارنىڭ پىشانىلىرىغا توغرىلاپ، شۇ غارنىڭ ئىشىگى ئالدىدا تۇرىمىز. ھۇجۇم قىلغانلارغا شۇ يەردىن زەربە بېرىپ قايتۇرىمىز. مېنىڭچە، سوپى قولغا چۈشمىگەن ئوخشايدۇ.

ئۇ، ئەگەر بىرىپ خەۋەر قىلسىلا، تېزدىن بىزگە يارىدەم ئۇچۇن ئون مىڭ كىشىلىك قوشۇن كېلىدۇ. چۇنكى، نىسارالار باشقىلارنى ئەسىرگە ئالغانىدا، ئۇنى كورمەي قالغان بولۇشى مۇمكىن." "بۇ پىكىر ناھايىتى توغرا!" دىيىشىپتۇ قالغان يىگىتلەر. شەررىكاننىڭ يىگىتلىرى سىرتقا چىقىپ، غارغا كىرىدىغان جاينىڭ ئىككى تەرىپىگە ئورۇنلۇشۇپ ئاپتۇ. غارغا كىرىشكە ئۇرۇنغان ھەر بىر نىسارانى شۇ يەردىن پايلاپ تۇرۇپ ئۇجۇقتۇرۇشقا باشلاپتۇ. كەچكىچە دۇشمەننىڭ ئالدىنى شۇ يوسۇندا توسۇپ جەڭ قىپتۇ. ئۇلارنىڭ غارغا بوسۇپ كىرىشگە يول قويماي ئېلىشىپتۇ، كەچ بوپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى. شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

توقسان توققۇزىنچى كېچە

ـــ ئەي پەختلىك شاھ. ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

كەچ بوپتۇ. شاھزادە شەررىكاننىڭ يېنىدا پەقەت يىگىرمە بەشلا كىشى قاپتۇ. "بۇ قايغۇلۇق كۇنلەر قاچان تۇگەيدىكىن؟ مۇسۇلمانلار بىلەن جەڭ قىلىۋېرىپ. جېنىمىزدىن جاق تويدۇق" دىيىشىپتۇ نىسارالارنىڭ بەزىلىرى بىر-بىرى بىلەن سوزلەشكەندە. "قوزغۇلۇڭلار! مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم باشلايمىز. ئۇلاردىن پەقەت يىگىرمە بەش كىشىلا قالدى. ئەگەر كۇچىمىز يەتمىسە، ئوت قويۇپ ياندۇرىمىز، ـــ دەپتۇ ئۇلاردىن بىرى، ـــ ئەگەر تەسلىم بولسا، ئەسىر ئالمىز. كىم بۇ ھۇجۇمدىن باش تارتسا، ئۇنى باشقىلارغا ئىبرەت

قىلىش ئۇچۇن تۇتروق قىلىپ كويدۇرىسمىز. مۇسا پەيغەمبەرمۇ ئۇنىڭ روھىغا شاپائەت قىلمايدۇ".

ئۇلار غارنىڭ ئىشىگىگە ئوتۇن ئېلىپ كېلىپ، ئوت تۇتاشتۇرۇپتۇ. شەررىكان بىلەن ئۇنىڭ يىگىتلىرى ئولۇمگە بەل باغلاپ، "تۇتۇنگە بۇرۇختۇم بولۇپ ئولگەندىن تەسلىم بولغان ياخشىدۇر" — دەپ، تەسلىم بولۇشۇپتۇ. نىسارا ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىغى: "ئۇلار تەسلىم بولۇشتى. ئەمدى ئۇلارنى تۇتۇنگە بۇرۇختۇم قىلىپ ئولتۇرۇپ قويغانىنىڭ پايدىسى يوق. ئۇلارنى شۇ ھالدا تىرىك تۇتۇپ باغلاپ، پۇتلىرىغا كىشەن سېلىپ، شاھ ئەفرىدۇن بىلەن شاھ ھەردۇپىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارساق، بىز ئۇچۇن چوڭ ئابروي ئەمەسمۇ؟ شاھ بۇلارنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ئوزى نەمنى خالىسا شۇنى قىلسۇن" دەپتۇ ئەسكەرلىرىگە. "بۇ توغرا پىكىر، شۇنداق قىلايلى!" دەپتۇ ئۇنىڭ يېنىدىكىلەر. ئۇلار ئەسىرلەرنىڭ ئايىغىغا كىشەن سالىتۇ. ئۇلارنى قوغداشنى مەخسۇس قاراۋۇللارغا تاپشۇرۇپتۇ. كەچ بولۇپ، بۇ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، نىسارالار ئوزئارا كوڭۇل ئېچىش، ئويۇن-كۇلكە بىلەن كېچىنى قارشى ئالىتۇ. شاتلىق بەزمىسىنى كورۇپ، تۇرلۇك تاماقلارنى ھازىرلاپ كەيپ سۇرۇشۇپتۇ. ئىچىملىكنى كوپ ئىچكەنلىگى ئۇچۇن، ھەممىسى ھوشىنى يوقىتىپ، كاللىپاي بولۇپ يىقىلىپ يېتىپتۇ. شەررىكان، زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندان ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرى زەنجىر بىلەن باغلاپ قويۇلغان ئىكەن. شەررىكان ئۇكىسى زۇئۇلماكانغا قاراپ: "ھەي ئۇكام بۇ يەردىن قانداق قىلىپ قۇتۇلىمىز؟" دەپ سوراپتۇ. "قەپەزگە چۇشكەن قۇشلارنىڭ كۇنىگە قالدۇق. خۇدا ھەققى، قانداق قۇتۇلۇشنى بىلمەيمەن!" دەپتۇ زۇئۇلماكان. شەررىكان ناھايىتى غەزەپلىنىپتۇ. ئۇ ناھايىتى ئاچچىقلانغانلىغىدىن،

دىمنى ئىچىگە ئېلىپ، ئوپكىسىنى ھاۋاغا تولدۇرۇپتۇ. ئاندىن چوڭقۇر بىر نەپەس ئېلىپ، بار كۈچى بىلەن ھەركەتلەنگەن ئىكەن، زەنجىر ئۈزۈلۈپ كېتىپتۇ. ئۇ، كىشەندىن قۇتۇلۇپ، توپتوغرى باش گۈندىپاينىك يېنىغا بېرىپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدىن كىشەنلەرنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىپ، زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندان ۋە باشقا باتۇر يىگىت-لەرنىڭ كىشەنلىرىنى ئېچىپ، ئۇلارنى بىكار قىپتۇ. ئۇكىسى زۇئۇلماكان ۋە ۋەزىر دەندانغا قانداق قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەت سالىتۇ. "گۈندىپايلارنىڭ باشلىقلىرىدىن ئۈچ كىشىنى ئولتۇرىسمز. ئۇلارنىڭ كىيىمىنى كىيىپ ئېلىپ، رۇملۇقتەك ياسىنىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىمىز. بىرەر كىشى بىزنى پايقىمايدۇ. ئاندىن ئەسكەر-لىرىمىز يېنىغا قايتىمىز"—دەپتۇ شەررىكان ئوز پىكرىنى بىلدۇرۇپ. "بۇ پىكىرگە قوشۇلۇش قىيىن، ئۇلارنى ئولتۇرسەك، بوغۇزلانغاندا خىقىرغىنىدىن بىرەر كىشى تۈيۈپ ئويغىنىپ قالسا، ئىشىمىز بۇزۇ-لۇدۇ. ئۇ چاغدا، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئويغۇنۇپ كېتىدۇ. ھۇجۇم قىلىپ كېلىپ قالسا، بىزنى تۇتۇپ، قىساس ئۇچۇن ئولتۇرىدۇ. ئەگ ياخشىسى—بىز ئوزىمىزنى قۇتقۇزغىنىمىزچە چىقىپ قاچايلى!" ھەممىلىرى شۇ پىكىرگە قوشۇلۇپتۇ. بىر ئاز ماڭغان ئىكەن، ئاتلىرىنى باغلاپ قويۇپ، ئۇنىڭ يېنىدا ئۇخلاپ ياتقان بىر بولۇم ئەسكەرلەرگە توغرا كەپتۇ. "ھەممىز شۇ ئاتلاردىن بىردىن ئېلىشىمىز كېرەك" دەپتۇ شەررىكان. ئۇلار يىگىرمە سەككىز كىشى ئىكەن. يىگىرمە سەككىز ئاتنى ئاپتۇ. بۇلارنىڭ بەختىگە خۇدا مەس نىسارالارغا ئولۇكتەك ئۇيقۇ بېرىپتۇ. شەررىكان دەرھال ئۇلارنىڭ نەيزە، قىلىچ، قالقانلىرىنى يىغىپ ئاپتۇ. ئوزلىرىگە يەتكىدەك قوراللار بىلەن قورالىنىپ، غەنىمەت ئېلىشقان ئاتلىرىغا مىنىشىپ، يولغا

چۇشۇپتۇ. نسارالار شەررىكاننىمۇ ۋە باشقا بىرەر كىشىنىمۇ "زەنجىرنى ئۈزىدۇ، كىشەننى ئاچىدۇ" دەپ ئويلىمىغان ئىكەن. ئەسىرلىكتىن قۇتۇلۇپ چىققان شەررىكان ئوز باتۇرلىرىغا قاراپ: "خۇدا بىزنى هالاكەتتىن قۇتقازدى. ئەمدى قورقۇنۇچلۇق ئەھۋال يوق. لېكىن، مەندە يەنە يېڭى بىر پىكىر پەيدا بولدى، ئۇنى ئوزەمچە توغرا پىكىر دەپ هىساپلايمەن" دەپتۇ. "قانداق پىكىر؟" دەپ سوراپتۇ هەمراللىرى. "هەممىمىز تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىمىز. ۋاقىراپ: 'ئاللاهۇ ئەكبەر' دەپ تەكبىر ئېيتىمىز. ئاندىن كېيىن يەنىمۇ يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن: 'مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى كەلدىلەر، ئەي نسارالار، هەممەڭلار ئوزەڭلارغا گور ۋە كىپەنلىك تەييارلاڭلار' دەپ داۋراڭ سالىمىز. نسارالار قورقۇپ تارقىلىدۇ، ئوزئارا ۋەهىمگە چۈشىدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ هەممىسى مەس. مەسلىكتە بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ، ئۇيقۇ ئارىلاش 'مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى بىزنى هەر تەرەپتىن قورشاپ ئالغان ئىكەن' دەپ ئويلاپ، بىر-بىرلىرى بىلەن ئارىلىشىپ، ئۇقۇشماي جەڭ قىلىشىدۇ. بىزمۇ بۇ تەرەپتىن ئۇلارنى قىلىچقا تۇتىمىز. تاڭ ئاتقىچە ئۇلارنى راسا باپلايمىز" دەپتۇ شەررىكان. "بۇ پىكىر توغرا ئەمەس، ئەڭ ياخشىسى شۇكى، بىز بىرەر ئېغىز سوز قىلماي، ئەسكەرلىرىمىز تەرەپكە قاراپ ماڭمىز، — دەپتۇ زۇ-ئۇلماكان، — ئەگەر بىز 'ئاللاهۇ ئەكبەر' دەپ تەكبىر ئېيتىپ ۋاقىرىساق، ئۇلار ئويغۇنۇپ، كەينىمىزدىن قوغلاپ كېلىپ، قورشاپ ئالسا، بىرەرىمىزمۇ ئامان قالمايمىز". خۇدا هەققى، "ئۇلار ئويغانسىمۇ بىز ئۇچۇن ئانچىلا خەتەرلىك ئەمەس. مېنىڭ سوزۇمگە كىرىڭلار" دەپتۇ شەررىكان.

هەممىسى رازى بولۇشۇپ، تاغ ئۈستىگە چىقىشىپتۇ ۋە: "ئاللاهۇ-

ئەكبەر!" دەپ يۇقۇرى ئاۋازدا تەكبىر ئېيتىپتۇ. تاغۇ-تاشلارمۇ بۇ ئاۋازغا يۇقۇرى سادا بىلەن ئەكس جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ. ھەممە يەرنى تەكبىر ئاۋازى "ئاللاھۇ ئەكبەر!" قاپلاپ كېتىپتۇ. نسارالار ۋەھىمگە چۈشۈپتۇ، مەسلەر ئارا ئالاقزادىلىق باشلىنىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاك ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۈزىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ئۇلار تاغ ئۈستىدىن ۋاقىراپ: "ئاللاھۇ ئەكبەر!" دەپ تەكبىر ئېيتىشىپتۇ. تاغۇ-تاشلار ئەكس سادا بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ. مەس نسارالاردا ئالاقزادىلىق باشلىنىپتۇ. "دۈشمەنلەر بىزگە كېچىلىك ھۇجۇمنى باشلىغان ئىكەن. بىزنى شەرمەندە قىلما، ئەي ئەيسا!" دەپ قورالسىنىپ، قارائىغۇ كېچىدە بىر-بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپتۇ. ئۇلار بىر-بىرىنى شۇنداق قىرىشىپتۇكى، ئولۇكلەر دوۋۇلۇنۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ سانىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن. پەقەت تاك ئاتقاندىلا، ئۇلار ئۇزلىرى بىر-بىرىنى قىرغانلىغىنى، ئاردىلىرىدا بىرمۇ مۇسۇلمان ئەسكىرى يوقلىغىنى سېزىپتۇ. ئۇلار ھۇشىنى تېپىپ، ئەسرلەرنى ئېستەشكە كىرىشىپتۇ. قارىسا، ئەسرلەردىن بىرمۇ كىشى قالمىغان. كىشىلەر پاچاقلانغان ھالدا تۇرغان. "بۇ ئىشلارنى قىلغان قولىمىزدىن قاچقان ئەسرلەر ئىكەن. ئۇلار ئۇزاپ كەتمەستە، ئارقىسىدىن قوغلاڭلار! ئۇلارغا ئولۇم شەرۋىتىنى

ئىچكۈزۈڭلار! ئۇلاردىن چۈچىماڭلار! قورقماڭلار! ئۇلار ئاز، كۆچسىز، دەرمانسىز، ئاچ!" دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ نسارالار باشلىغى. ئۇلار ئاتلىرىغا مىنىپ، ئەسىرلەرنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ مېڭىپتۇ. ئارىدىن كوپ ئوتمەي، ئۇلارغا يېتىشىپ ئاپتۇ. شەررىكان، زۇ-ئۇلماكان ۋە باشقىلارنى قورشاپ ئاپتۇ... زۇئۇلماكان قورشاۋدا قالغىنىنى پەملەپ قاتتىق خاپا بوپتۇ. "ئىش مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك بولدى، ــ دەپتۇ ئۇ ئاكىسىغا ۋە باشقىلارغا، ــ ئەمدى ئۇلارغا قارشى ئاتۇرلۇق ۋە جان پىدالىق بىلەن جەڭ قىلىشتىن باشقا چارە يوق". شەررىكان سوزلىمەسلىكنى ماقۇل كورۇپ، لام-جىم دىمەپتۇ. زۇئۇلماكان تاغ ئۇستىدىن "ئاللاھۇ ئەكبەر" دەپ تەكبىر ئېيتىپ، پەسكە قاراپ مېڭىپتۇ. باشقا ئاتۇرلارمۇ تەڭلا "ئاللاھۇ ئەكبەر!" دەپ چوقان كوتۇرۇشۇپ، غەيرەت بىلەن جەڭگە يۇرۇش قىپتۇ. شەررىكان بىلەن ئۇنىڭ دوستلىرىمۇ تەكبىر ئېيتىشىپ، نسارالارغا تىغ سىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىدىن يەر تەۋرىگۈدەك ھالەتكە كەپتۇ. نسارالارنىڭ ئەسكەرلىرى تاغنىڭ باغرىغا تارقىلىپتۇ. مۇسۇلمانلار غەيرەت بىلەن ئۇلارنى قوغلاپ، جەڭ قىلىشقا كىرىشىپتۇ. يەتكەن يەردە ئۇلارنىڭ باشلىرىنى تەنلىرىدىن جۇدا قىلىپتۇ. شۇ چاغدا، ھەممە تەرەپتىن تەڭلا يەنە: "ئاللاھۇ ئەكبەر" دېگەن تەكبىر ئاۋازى كەپتۇ. شەررىكان ۋە زۇئۇلماكانىڭ باتۇرلىرى بۇ ئاۋازدىن روھلۇنۇپ، يېڭىۋاشتىن جەڭگە كىرىشىپتۇ. ئۇلار تا كەچ كىرگىچە ئۇرۇشۇپ، نسارالارنى قانغا بويىاپ، كوپ چىقىمدار قىپتۇ. كەچ كىرگەندە، ئۇرۇش توختاپتۇ. پۈتۈن تۈنىنى ئۇلار خوشاللىق بىلەن ئوتكۈزۈپتۇ. تاڭ ئاتقاندىلا، ئۇلار دەيلەم ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىغى رۇستەم،

تۇرك ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىغى بەھرامنى كۆرۈپتۇ. ئۇلار ئۇزلىرى بىلەن يىگىرمە مىڭ ئاتلىق ئەسكەرنى باشلاپ كەلگەن ئىكەن. ئاتلىقلار زۇئۇلماكانىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ھورمىتىنى بىجا كەلتۈرۈپتۇ. "مۇسۇلمانلارنىڭ غەلبىسى، نىسارالار نەسلىنىڭ ھالاكىتىگە خوش بولۇڭلار!" دەپتۇ زۇئۇلماكان ئۇلارغا. ئۇلار بىر-بىرىنى قازانغان مۇۋەپپىقىيەتلىرى ۋە قىيامەت كۈنى كېلىدىغان نەتىجىلىرى بىلەن تەبرىكلىشىپتۇ.

ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىنىڭ سەۋەۋى مۇنداق ئىكەن: ئەمىر بەھرام، ئەمىر رۇستەم، ھاجىپلار بايراقلىرىنى باشلىرىدا لەپىلدىتىپ، ئەسكەرلىرى بىلەن بىللە قۇستەنتىنەگە يېتىپ كېلىپ قارىسا، نىسارالار مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىنىڭ كېلىۋاتقىنىنى ئاڭلاپ، بارلىق كۈچى بىلەن ۋە قولىدا بار پۇلى بىلەن قاتتىق مۇداپىسىدە تۇرغان، پۈتۈن شەھەر خەلقىنى مۇداپىسىگە ئۈيۇشتۇرغان، ھەممە تەرەپكە ئەسكەر جايلاشتۇرغانلىغىنى كۆرۈپتۇ. رۇملۇقلار ئات تۇياقلىغىدىن ئاسمانغا كوتۇرۇلگەن چاڭلار، ئاتلارنىڭ پۇشقۇرۇپ كىشنەشلىرى، قورال-ياراقلارنىڭ تاراق-تۇرۇق ئاۋازلىرى، تەكبىرنىڭ ھەيۋەتلىك ساداسى، قۇرئان ئوقۇپ كېلىۋاتقانلارنىڭ تاۋۇشلىرىنى يىراقتىن ئاڭلاپتۇ. ئۇلارغا بۇنداق پۇختا تەييارلىق قىلىشنى ھىلىگەر دەللە، ئالدامچى، ئۇچىغا چىققان جاسۇس زاتۇد داۋاھى بۇيرىغان ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار چوڭ-كىچىك، ئەر-خوتۇن، بالا-چاقىلىرى بىلەن تاشقىن دېگىزدەك ھەركەتكە كېلىپ، يەر يۈزىنى بوش قويمىغان ئىكەن. ھاجىپ بۇنى كۆرۈپ، تۇرك ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىغى بەھرام، دەيلەم ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىغى رۇستەمگە مۇنداق دەپتۇ: "ئەي ئەمىرلەر، دۇشمەن ئەسـ

كەرلىرى ناھايىتى كوپ، ئۇلارنىڭ تەييارلىقلىرىمۇ ناھايىتى پۇختا. خۇددى دېڭىز دولقۇنىدەك ئورکەشلەپ تۇرۇپتۇ. بۇنى مەن دىمىسەممۇ ئۇزەڭلار كورۇپ تۇرۇپسىلەر. ھەقىقەتەنمۇ ئۇلار بىز- دىن يۈز ھەسسە كوپ. بىرەر جاسۇس بىزنىڭ ئارىمىزدا شاھسىز زۇئۇلماكان ۋە ئۇنىڭ ئاكىسى شەررىكان، ۋەزىر دەندانلارنىڭ يوقلىغىنى ئۇلارغا خەۋەر قىلغان بولۇشمۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس. بۇ نەرسە بىز ئۇچۇن دۇشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ خەۋپە- دىنمۇ كۇچلۇگرەك بېسىم كەلتۇرىدۇ. ئۇلار ئۇزلىرىنىڭ سان- ساناقسىز ئەسكەرلىرى بىلەن بىزنى تەھلىكىگە سالىدۇ. بىزنىڭ ھەممىزگە قىلىچنىڭ بىسىنى، نەيزىسىنىڭ ئۇچىنى توغرىلايدۇ. ئۇ ھالدا، بىزنىڭ بىرەر كىشىمىزنىڭ قېچىپ قۇتۇلۇشى ناتايىن. ئەڭ ياخشىسى شۇكى، ھەر ئىككىڭلار ئون مىڭدىن يىگىرمە مىڭ ئاتلىق ئەسكەرنى ئېلىپ مەترۇخا ۋادىسىغا، مەترۇخا چىمەن- زارلىغىغا بۇرادەرلىرىمىزنى ئىستەپ بېرىشىڭلار لازىم. ئەگەر بۇ سوزۇمگە ئۇنىمىساڭلار، بىز چوڭ زىيان تارتىمىز. زىيانىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، ئۇلارنى نىسارالارنىڭ توسۇپ قويۇشىدىن قۇتقۇ- زۇشنىڭ چارىسىنى قىلىشىمىز لازىم. مېنىڭ بۇ گېپىمگە ئۇنىمىساڭ- لار، زورلىمايمەن. ئەمما، كېيىنكى مالامەت گەپلەردىن قۇتۇلمەن. بارغاندىمۇ ناھايىتى تېزلىك بىلەن بېرىپ قايتىشىمىز كېرەك. چۇنكى، ئېھتىياتكارلىق ئەڭ ياخشى مەسلىھەتتۇر". ئەمرلەر بۇ پىكىرنى قوبۇل قىپتۇ. ئىككى ئەمىر يىگىرمە مىڭ ئاتلىق ئەس- كەرنى ئېلىپ يولغا چۇشۇپتۇ. داۋان ئېشىپ، تاغدىن ئوتۇپ، توختماي يول بېسىپ، مەزكۇر چىمەنزار دائىرىق ۋادىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىنىڭ سەۋەبلىرى مانا شۇنداق

ئىكەن.

ئەمدى، قېرى دەللە زاتۇد داۋاھىغا كەلسەك، شەررىكان، زۇ-ئۇلماكان ۋە ۋەزىر دەندانلارنى ئەسىر قىلىپ ئېلىپ، نىسارالار قولىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئۇ ھىلىگەر بۇزۇق، ئاتقا مىنىپ نىسارالارغا شۇنداق دەپتۇ:"مەن مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى ئارقىسىدىن يېتىپ بارىمەن. ئۇلارنى ئولتۇرۇش ئۈچۈن ھىلە قۇراشتۇرۇپ چىقىمەن. چۈنكى، ئۇلار قۇستەنتىنەگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن كەتكەن. ئۇلارغا ياردەمدىكى تامامەن قىرىلغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىتىمەن. ئۇلار بۇ گەپنى ئاڭلىسا، بېشى قېيىپ ھەر تەرەپكە تارقايدۇ. باش-پانا ئىستەپ كېتىدۇ. بىر-بىرلىرى بىلەن بولغان ئالاقىسى ئۈزۈلىدۇ. مەن بۇ ھالنى قۇستەنتىنە شاھى ئەفرىدۇنغا ۋە ئوغلۇم رۇم پادىشاسى ھەردۇپقا يەتكۈزىمەن. ئۇلار مۇسۇلمانلارغا قارشى ئاتلىنىپ چىقىپ، بىرەرسىنمۇ قالدۇرماي قىرىپ تاشلايدۇ". شۇ پىكرىنى ئېيتقاندىن كېيىن ئۇ، يولغا چۈشۈپتۇ. پۈتۈن تۈن بويى ئات ئۈستىدە يۈرۈپتۇ. تاڭ ئاتقاندا، ئۇ، رۇستەم بىلەن بەھرام ئەسكەرلىرىنى كورۇپتۇ. زاتۇد داۋاھى پانا بىر جايىنى تېپىپ كىرىپ، ئېتىنى يوشۇرۇپ قويۇپ، ئوزى چىقىپ بىر ئاز يۈرۈپتۇ. چۈنكى ئۇ: "مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى قۇستەنتىنە ئۇرۇشىدىن يېڭىلىپ قاچقان بولسا كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ. ئۇلار يېقىنلىشىپ كەلگەندە، ئۇ، ئەسكەرلەرگە ئىنچىكىلەپ قارىسا، يېڭىلگەن كىشىلەردەك ئەمەس. بايراقلىرىغا دىققەت بىلەن تىكىلىپتۇ. بايراقىمۇ پەسكە ئېگىلمىگەن. قېرى بۇلارنىڭ يېڭىلمىگەنلىگىنى، شاھلىرى ۋە بۇرادەرلىرى ئۈچۈن خاتىرجەمسىزلىنىپ كېلىۋاتقانلىغىنى بىلىپتۇ. ئۇنىڭ بۇ ئىشقا كوزى يەتكەندىن كېيىن، ئۇلار تەرەپكە

خۇددى شەيتاندەك ئالدىراپ چىپىتۇ. ئۇلارغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئوزىنى ئاغرىق، ھالسىز قىياپەتكە سېلىپ تۇرۇپ، "شەيتانلار ئەۋلادى بىلەن قىلىدىغان جەڭگە ئالدىراڭلار! ئەي شەپقەت ۋە مەرھەمەت ئىگىلىرىنىڭ ئەسكەرلىرى" دەپتۇ ئۇ ۋاقىراپ. بەھرام قېرى دەللىنى كورۇپ، ئېتىنى ئۇنىڭغا يۈگۈرتۈپتۇ. ئۇ، قېرىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، قېرى ئوزىنى يەرگە ئېتىپ، ئومىلەپ كېلىپ، يەرنى سۈيۈپ، يۈزىگە توپا چېچىپ تۇرۇپتۇ. ئۇلار بۇ قېرىنى بۇ ھالدا كورۇپ: "ئەي خۇدانىڭ دوستى! قانداق خوشخەۋەرلەر بار؟" دەپ سوراپتۇ. "يامان ئەھۋاللار ۋە دەھشەتلىك ئىشلار توغرىسىدا سورىمايلا قوي! ــ دەپتۇ لەنتى قېرى، ــ دوستلىرىمىز مەتروخا ۋادىسىدىكى بايلىقنى قولغا كىرگۈزگەندىن كېيىن، قۇستەنتىنە تەرەپكە قاراپ مېڭىپ، سىلەرگە يېتىشىپ ئالماقچى بولۇپ يولغا چىققان ئىدى. تۈيۈقسىزدىن نىسارالارنىڭ پالاكەتلىك ئۇرۇغنى چاچقۇچى ئەسكەرلىرى ئۇلارغا قارشى چىقتى، ــ كېيىن مەككار قېرى ئۇلارنى يەنمۇ ئارتۇغراق تەشۋىشكە سېلىش ئۈچۈن، ــ ئۇلارنىڭ كوپچىلىگى نسارالار چېركىلىرى بىلەن بولغان جەڭدە شەھىت بولدى. پەقەت يىگىرمە يەتتە كىشى تىرىك قالدى" دەپتۇ. "سەن ئۇلاردىن قاچان ئايرىلدىڭ؟" دەپ سوراپتۇ بەھرام. "بۈگۈن شۇ كېچە" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قېرى دەللە. "خورما ياغىچىدىن ياسالغان ھاسىغا تايىنىپ يۈرۈپمۇ، شۇنچە ئۇزاق يوللارنى بېسىپسەن. ھېچقانداق گۇمان يوقكى، ساڭا ئوخشاش ئەۋلىيالارنىڭ ئالدىدا يولىنىڭ ئۇزۇنلىغى ھېچقانچە گەپ ئەمەس" دەپ بەھرام ئېتىغا مىنىپتۇ. بەھرام ھىلىگەر، ئالدامچى ۋە ھادامزادە بۇ قېرىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، بوشۇشۇپ قاپتۇ ۋە ھەيرانمۇ بوپتۇ،

"لاھەۋلى ۋالاقۇۋەتى، ئللا بللاھى، ئەلبىۋل ئەزىم" دەپ ئوقۇپتۇ. ئوزىچە "ئەپسۇس، ئەمگەكلىرىمىز زايا بولغان، شاھسىز ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ئەسىر ئېلىنغان بولمىغدى؟" دەپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار يەنە يول يۈرۈپتۇ. يولنىمۇ مول يۈرۈپتۇ. ئاخىر سەھەر ۋاقتىدا ۋادىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ كوزلىرى زۇئۇلماكان ۋە ئۇنىڭ ئاكىسى شەررىكانغا، ۋەزىر دەندانغا چۈشۈپتۇ. قارىسا، ئۇلار غەيرەت بىلەن جەڭ قىلىشۋاتقان. شەررىكان بىلەن ئۇنىڭ يار-دوستلىرى نىسارالارنى ئۇزۇك ھالقىسىمدەك ئوراپ ئالغان. ئۇلارنىڭ ۋاقىراپ قىچقىرىشلىرىدىن نىسارا باشلىقلىرى، باتۇرلىرى قاچقىلى جاي تاپالماي قالغان. بۇلارنىڭ غەزىۋىدىن تاغلارمۇ يېرىلىشقا ئازلا قالغان. ئەينى شۇ چاغدا، ئۇلارمۇ يېتىپ كېلىپ، نىسارالارغا قارشى تەكبىر بىلەن جەڭگە كىرىشىپتۇ. كەچتە جەڭ-دىن يېنىپ، تاغ باغرىغا جايلىشىپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، ئۇلار زۇئۇلماكان، شەررىكان، ۋەزىر دەندان ۋە ئۇلارنىڭ باشقا ھەمراللىرى بىلەن كورۇشۇپتۇ. شەررىكان ئۇلارغا غاردا بولغان ۋەقەنى سوزلەپ بېرىپتۇ. ئۇلارمۇ بۇ ئىشتىن ھەيران بوپتۇ. "قۇس-تەنتىنەگە تېزراق قايتىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ ئۇ يەردە ياخشى دوستلىرىمىز قالدى. ئەگەر بىز ۋاقتىدا يېتىپ بارمساق، ئۇلار-نىڭ پىكرى-خىيالى بىزدە بولۇپ قالدۇ" دېيىشىپتۇ ئۇلار. شۇ سوز بىلەن ئۇلار يەنە يولغا چىقىشىپتۇ. زۇئۇلماكان ئۇلارنى غەيرەت ۋە شجائەتكە ئۇندەپ، بۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

شەرەپلەر ساڭا بولسۇن ئەي ئۇلۇغ زات،
دەرىغ تۇتماي ئىشىمغا قىل ئىلتىپات.
غېرىپلىق يۇرتىدا ئوستۇم مۇساپىر،

قولۇمنى تۇت، مۇساپىرغا بولۇپ پىر.

قانىتىڭغا ئېلىپ قىلغىن ھمايە،
غەمنى يەڭدىم، بەخت بولدى ماڭا دايە.
ئۇزەڭ بەردىڭ ماڭا بايلىق ـ پاراۋان،
ھساپسىز نازۇ ـ نىمەت ھەم تاجۇ، دەۋران.

زەپەر شاملىرىنى بەردىڭ قولۇمغا،
بىلىم نۇرىنى چاچتىڭ يولۇمغا.
ماڭا تەختۇ ـ بەختنى بەرگەن ئۇزەڭسەن،
قىلىپ ئىھسان غەيرەتنى بەرگەن ئۇزەڭسەن.

ۋەزىر بەردىڭ ماڭا ئوتكۇر، ئېقىللىق،
مېنى خەۋپتىن خالاس ئەتتىڭ قىلىپ يېقىنلىق.
سېنىڭ قىلغان ئىلتىپاتىڭ چەكسىز ناھايەت،
رۇملۇقلار ببشىغا سالدۇق قىيامەت.

قىزىل قانغا بويالدى ئۇستى ـ باشى،
ئىلىگە قاچتى غەمكىن، كوزدە ياشى.
ئاۋال قورقۇپ، دىلىم بولدى خىرە ـ كىر،
كېيىن ياۋغا ئېتىلدىم، بولۇپ گويا شىر.

ھۇجۇم بىرلە قىلدىم تۇپراق ئارا پەس،
ئەجەلدىن مەي ئىچۇردۇم بولدىلەر مەس.
ئىگىلەپ ئالدۇق ئۇلارنىڭ بايلىغىنى،
شەھەر، قەلئە، يەر، سۇ، يايلىغىنى.

كېلىپ بىر سوپى ياردەم قىلدى شۇدەم،
كارامتى بىرلە ئاۋات بولدى ئولكەم.

دۇشمەنلەردىن ئېلىندى ئوچمىزمۇ،
ئۇنىڭ شوھرىتىدىن ئاشتى كۆچمىزمۇ.

سېپىمىزدىن كىمەيدى بىر قانچە پالۋان،
ئۇلارنى قارشى ئالسۇن جەننەتۇ-رىزۋان.
كېلىنلار غازىلار، بولايلى بىز جەم،
نىسارالار كوزىگە تار بولسۇن ئالەم.

شاھ زۇئۇلماكان شەھرىنى ئوقۇپ تۇگەتكەندىن كېيىن، ئاكىسى شەررىكان ئۇكىسىنى يېڭى غەلىبە بىلەن تەبرىكلەپتۇ. باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا ياخشى تىلەكلەرنى تىلەپتۇ. كېيىن ئۇلار قولغا چۈشكەن غەنىمەتلىرىنى ئېلىپ، خوشال-خورام بىلەن قۇستەنتىنەدە قالغان ئەسكەرلىرىگە قوشۇلۇش ئۇچۇن يولغا چىقىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز بىرىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

كېيىن ئۇلار ئەسكەرلىرى ئارقىسىدىن قۇستەنتىنەگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. قېرى زاتۇد داۋاھىي بەھرام ۋە رۇستەم ئەسكەرلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، ئېتىنى يوشۇرۇپ قويغان جايىغا بېرىپتۇ. ئۇنى قايتىدىن مىنىپ، ئالدىراپ-تىنەپ قۇستەنتىنەنى قورشاپ تۇرغان مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى قېشىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئېتىدىن چۈشۈپ، ھاجىپ تۇرغان چېدىرىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. ھاجىپ ئۇ دەل-

لىنى كورۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ: "خوش كېلىپسىز، ئەي ئۇلۇغ سوپى" دەپ، ئەھۋال سوراپتۇ. كېيىن قانداق ۋەقەلەر يۈز بەرگەنلىگىنى سوزلەپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. قېرى كىشىنى ۋەھىمىگە سالغۇچى، يالغان-ياۋىداق گەپلەرنى سوزلەپ كېلىپ: "مەن ئەمىر رۇستەم ۋە باتۇر بەھرامىلار ئۈچۈن قاتتىق قايغۇرىمەن. ئۇلار بىلەن يولدا ئۇچرۇشۇپ، ئۇلارنى شاھ تەرىپىگە يولغا سالدىم. ئۇلارنىڭ سانى ئاران يىگىرمە مىڭ ئىكەن. نىسارالار بولسا ئۇلاردىن كوپ. شۇ سائەتتىن باشلاپ، پۈتۈن ئەسكەرلىرىنى ئېلىپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن بېرىشىنى سورايمەن. بولمىسا، نىسارالار ئۇلارنىڭ بىرەرسىنمۇ تىرىك قويماي ھالاك قىلىدۇ..." دەپتۇ ختتاپ قىلىپ. ھاجىپ بىلەن ئۇنىڭ ئادەملىرى قېرىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، كوڭلى يېرىم بوپتۇ. ھەممىسىنىڭ كوزىگە ياش كەپتۇ. "خۇدادىن مەدەت سوراپ، چىداملىق بولۇشىڭ لازىم. بۇ ئىشتا، سىزلەر مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ ئۇممەتلىرى، ئاتا-بوۋىلەرنىڭغا تەقلىت قىلىشىڭلار لازىم. شېھىت بولغانلارغا خۇدا جەننەتنى ۋەدە قىلغان. ھەممە كىشى ئۆلىدۇ. لېكىن، ئۇلگەنىدىن كېيىن جەننەتتە بولۇش ساۋاپتۇر. غازاتتا ئۇلگەن كىشى ئەلۋەتتە شۇ ساۋاپقا يېتىشىدۇ. غازاتتىن قېچىش مۇسۇلمانلار ئۈچۈن نومۇس-لۇق ئىش" دەپتۇ زاتۇد داۋاھى. ھاجىپ قېرىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، ئەمىر بەھرامنىڭ ئۇكىسىنى قىچقىرتىپتۇ. ئۇمۇ ناھايىتى كېلىشكەن باتۇر ۋە قامەتلىك، قورقۇمسز ئىكەن. ئۇنى ئەمىرى تۇركەش دەپ ئاتايدىكەن. تۇركەشكە ئەڭ ئىشەنچلىك تاللانغان ئون مىڭ ئاتلىق ئەسكەرنى ئېلىپ ئاكسىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن يولغا چۇشۇشنى بۇيرۇپتۇ. تۇركەش تاللانغان ئەسكىرى بىلەن شۇ

كۈنى يولغا چىقىپ ماڭغىنىچە مۇسۇلمانلارغا يېقىنلىشىپتۇ. تاڭ ئاتقاندا، شەرىكان ئۇزاقتىن كوتىرىلگەن چاڭ-توزانىنى كۆرۈپتۇ. ئوز ئەسكەرلىرىدىن ئەنسىرەپتۇ. "ئەگەر بۇ كېلىۋاتقان ئەسكەرلەر مۇسۇلمانلار بولسا، بىزنىڭ غەلبە قىلىشىمىز چوقۇم؛ ئەگەر نىسارالار بولسا، ئۇ چاغدا ئەھۋال يامان. نېمە بولسا مەيلى، تەقدىرنى ئوزگەرتىپ كەتكىلى بولمايدۇ" دەپتۇ. كېيىن شەرىكان ئۇكىسى زۇئۇلماكانىنىڭ يېنىغا كەپتۇ: "ھېچ نەرسىدىن قورقما! مەن سېنى ئوزەمنىڭ جېنى بەدىلىگە بولسۇن، ھالاكەت گىرداۋىغا تاشلاپ قويماي قوغدايمەن! بۇ ئەسكەرلەر ئوز ئادەملىرىمىز بولسا، ئەلۋەتتە زور مەرھەمەتتۇر. نىسارالار بولسۇن، ئۇلار بىلەن كۆرەش قىلىشىمىز لازىم بولىدۇ. مەن ئولۇشتىن بۇرۇن بىۋاسىتە دۇئاسىنى ئېلىپ، جامالىنى كورۇشنى خالايتتىم" دەپتۇ. ئۇلار شۇ سوز ئۇستىدە تۇرغاندا، چاڭ-توزان ئىچىدىن مۇسۇلمانلارنىڭ بايراقلىرى كورۇنۇپتۇ. "ئىشلىرىڭلار قانداق؟" دەپ سوراپتۇ شەرىكان ئۇلار بىلەن كورۇشكەندىن كېيىن. "ساق-سالامەتمىز، بىز پەقەت سىزلەردىن ئەنسىرەپ كەلدۇق" دېيىشىپتۇ ئۇلار. تۇركەش ئاتتىن چۈشۈپ، شەرىكانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ تازىم قىپتۇ. "زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندان، رۇستەم ۋە بەھرام-لارنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ ئەي ئۇلۇغ شاھزادەم" دەپتۇ شەرىكانغا قاراپ. "ھەممىسى ساق-سالامەت، بىزنىڭ ئىشلىرىمىز توغرىسىدا سىزلەرگە كىم خەۋەر قىلدى؟" دەپ سوراپتۇ شەرىكان تۇركەشتىن. "سوپى،—دەپتۇ تۇركەش سوزىنى داۋام قىلىپ،—ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، مېنىڭ ئاكام بەھرام ۋە رۇستەملەرنى يولدا كورۈپ، ئۇلارنى سىزگە ئەۋەتكەن ئىكەن؛ 'نىسارالار ناھايىتى كوپ بولۇپ،

ئۇلارنى قورشاپ ئالغان، دىگەن ئىدى. بۇ يەردە مەن تامامەن ئۇنىڭ ئەكسىنى كورۇۋاتىمەن. سىزلەر غەلىبە قىلىپسىزلەر". "سوپى سىزلەرنىڭ قېشىگىزلارغا قاچان باردى؟ ۋە نىمە مىنىپ باردى؟" دەپ سوراپتۇ شەرىكان تۇركەشتىن. "ئېيتىشلىرىچە، پىيادە بارغانلىغى مەلۇم" دەپتۇ تۇركەش. "ھىچقانداق شەك يوقىكى، ئۇ خۇدانىڭ يۇۋاش-مومىن بەندىسى ۋە ھەقىقى ئەۋلىيادۇر، — دەپتۇ شەرىكان. — قېنى، ئۇنىڭ ئوزى قەيەردە؟". "بىز ئۇنى شۇ يەردىكى ئەسكەرلەر ئارىسدا قالدۇردۇق. ئۇ ئادەملەرنى كاپىرلارغا قارشى ئەستايىدىللىق بىلەن غازات قىلىشقا دەۋەت قىلماقتا" دەپتۇ تۇركەش. شەرىكان تۇركەشتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ناھايىتى خوش بوپتۇ. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى ۋە سوپىنىڭ سالامەتلىگىنى بىلىپ، شەرىكان خۇداغا شوكرىلەر قىپتۇ. ئولگەنلەرگە خۇدانىڭ مەرھىمىتىنى سوراپ دۇئا قىپتۇ. "مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى تەقدىردە يېزىلغان ئىشلار" دەپتۇ ئۇ ئوزىچە. كېيىن ئۇلار ئاتلىنىپ يولغا چۇشۇپتۇ. بىر ئاز يۇرگەندىن كېيىن، بىردىنلا ھاۋادا توزان كوتۇرۇلۇپتۇ. چاڭنىڭ قويۇقلىغىدىن ئەتراپنى قاراڭغۇلۇق بېسىپتۇ. ئات تۇياقلىرىنىڭ زەربىسىدىن يەرلەر تىترەپتۇ. "نسارالار مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىنىڭ كۇچىنى قىرقىغان بولمىسا، دەپ قورقىمەن. چۇنكى، بۇ توزاڭ يېيىلماستىن كوك يۇزىنى قاپلىدى" دەپتۇ شەرىكان. بىر دەمدە چاڭنىڭ ئىچىدىن كىچىككىنە قارا داغ كورۇنۇپتۇ. يېقىنلاشقانسىرى قارىسا، ئۇ، كىتاپخانىلارغا مەلۇم ۋە مەشھۇر بولغان سوپى ئىكەن. ئادەملەر ئۇنىڭ قولىنى سۇيۇپتۇ. "ئەي ھورمەتلىك زات، ئۇممەتلىرى، ئەي قاراڭغۇ زۇلمەت مەشئەلىنىڭ نۇرلىرى، — دەپ ۋاقىراپتۇ ئۇ، — نسارالار مۇسۇلمانلارغا

هىلە قىلدى. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى ئارقىسىدىن بېرىڭلار! ئۇلارنى بەدبەختە كاپىرلارنىڭ چاڭگىلىدىن تېز قۇتقۇزۇڭلار. مۇسۇلمانلار ئوز چېدىرلىرىدا تېچ ئولتۇرغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ ئۇلار باستۇرۇپ كەلدى. مۇسۇلمانلارنىڭ باشلىرىنى غەم باستى". سوپىدىن بۇ سوزنى ئاڭلىغان شەررىكانىنىڭ غەزىۋى ئورلەپ، دىلىنى ئەلەمنىڭ قاتتىق قوللىرى مۇجۇپتۇ. نېمە قىلىشنى بىلمەي، ئېتىدىن سەكرەپ چۈشۈپتۇ. شەررىكان، زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندان بىر-بىرلەپ كېلىپ، سوپىنىڭ قولىنى سۈيۈپتۇ. "خۇدا ھەققى، شۇ سوپىدىن مېنىڭ دىلىم يىرگىنىدۇ، — دەپتۇ ۋەزىر دەندان، — مەن ئوتۇپ كەتكەن مانا شۇنداق خۇدا پەرەسلەردىن بۇزۇقچىلىقتىن باشقا بىرەر ياخشىلىقنى كورمىگەنمەن. ئۇنى ئوز ھالىغا قويۇپ بېرىڭلار. ئوزەڭلەرنىڭ يولى بىلەن مېڭىپ ئوزەڭلەرنىڭ بۇرادەرلىرىنى ئىستەڭلەر. چۇنكى، بۇ سوپى دۇنيانى ياراتقۇچى تەڭرىنىڭ رەھمىتىدىن قوغلانغانلاردەك تۇرىدۇ. مەن بىر نەچچە قېتىم بۇ يەرلەردە شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان بىلەن بىللە غازاتتا بولدۇم. كوپ ۋەقەلەرنى بېشىمدىن كەچۈردۇم. لېكىن، بۇنىڭ قىلىپ يۇرگەن ئىشلىرىنى، ئېيتىپ يۇرگەن ۋەقەلىرىنى كورمىگەنمەن". "بۇ بولمىغۇر پىكرىڭنى تاشلا! ئوزى قىلىچ ۋە نەيزىنىڭ ئىچىدە يۇرۇپ، مۇسۇلمانلارنى جەڭگە كىرىشكە قانداق تەرغىپ قىلغىنىنى كورمىدىڭمۇ؟ — دەپتۇ شەررىكان ئۇنىڭغا، — ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كەلسە-كەلمەس سوزلەرنى قىلما! غەيۋەت ئەر كىشى ئوچۇن ئەڭ يامان نومۇسلۇق ئىشتۇر. ئۇنىڭ دۇشمەننى يوقىتىش ئوچۇن قىلىۋاتقان ھەركەتلىرىنىمۇ كورگىن. خۇدا ئۇنى دوست تۇتمىغاندا، شۇنچە ئازاپلار بىلەن قىيناپ، شۇنچە ئوزۇن ئارىلىقنى

ئۇنىڭغا يېقىن قىلمايتتى". شۇنىڭدىن كېيىن شەررىكان سوپىغا مىنىش ئۈچۈن ئوبىيە خېچىرلىرىدىن بىرىنى يەتكۈزۈپ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇنى ئېلىپ كېلىپ: "بۇ خېچىرغا ئوزۇڭ مىنگىن. ئەي پاك دىل سوپى" دەپتۇ قېرىنىغا.

قېرى خېچىرنى قوبۇل قىلماپتۇ. مەقسىدىگە يېتىش ئۈچۈن. ئوزىنى خۇداغا يەنمۇ سېغىنغان سوپى قىلىپ كورسۇتۈپ، خېچىرغا مىنىشتىن باش تارتىپتۇ. ئۇلار سوپىنىڭ بۇ مىكرى-ھىللىرىنى سەزمەپتۇ. بۇنىڭغا ئوخشىغان سوپىلار توغرىسىدا بىر شائىر مۇنداق دېگەن ئىكەن:

نىيىتىمگە يەتەي دەپ، كۆندە روزا تۇتتى،
خالى جايدا تاپقانىنى گېلىنغا ئىلغىماي يۇتتى.
پىشانىسىنى يېغىر قىپ، تىنماي ئوقۇپ نامازنى،
مەقسىدىگە يەتكەندە ئۇ خۇدانى ئونوتتى.

سوپى خۇددى لوقما ئىزلەپ يەپ يۇرگەن ھىلىگەر-قۇۋ تۇلكە-دەك، ئاتلىق ۋە پىيادە ئەسكەرلەر ئارىسىدا، چول-دەشتلەردە كېزىپ يۇرۇپ، كىشىلەرنى كورسە ئۇنلۇك قۇرئان ئوقۇپتۇ، تەسۋى سېرىپتۇ. شۇنداق يۇرۇپ، ئۇلار بىلەن بىللە مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى يېنىغا يېتىپ بېرىپتۇ. شەررىكان قارىسا، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى مەغلۇبىيەتكە پوز تۇتقان. ھاجىپ ئوزىنى قوتقوزۇشقا ئىنتىلەۋاتقان، مۇسۇلمانلار بىلەن نىسارالار ئەسكەرلىرىنىڭ ئارىلىرىدا قىلىچ ئويناۋاتقان ھالدا تۇرغان.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ـــئەي بەختلىك شاھ،ـــدەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

بىر يۇز ئىككىنچى كېچە

ھاجىپ ئوزىنى ئېلىپ قېچىشقا ھەركەت قىلمۇاتقان ئىكەن. نىسارالار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىدا قىلىچ ئوينىاۋاتقان ئىكەن. مۇسۇلمانلارنىڭ يېڭىلمۇاتقانلىغىغا سەۋەپ بولغان مەككار زاتۇد داۋاھى بەھرام ۋە رۇسىتەملەرنىڭ ئوز ئەسكەرلىرى بىلەن شەررىكان ۋە زۇئۇلماكانىنىڭ يېنىغا ماڭغانلىغىنى كورگەندىن كېيىن، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. يۇقۇرىدا ئېيتىلغاندەك، ئۇلارنى ۋەھىمگە سېلىپ، ئەمىر تۇركەشنى ئەسكەرلىرى بىلەن ماڭدۇرۇپتۇ. ئۇ، بۇ ئىشلارنى ئۇلارغا كويۇنگەنلىگىدىن ئەمەس، ئۇلارنىڭ كۇچىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، بولۇپ تاشلاپ، پاراكەندىچىلىك سېلىش ئۈچۈن قىپتۇ. كېيىن ئۇ، قۇستەنتىنەگە قاراپ مېڭىپتۇ. رۇم باتۇرلىرىغا قاراپ، ئاۋازىنىڭ بارىچە ۋاقىراپ تۇرۇپ: "قورغانىنىڭ ئۈستىدىن توۋەنگە ئاغامچا تاشلاڭلار! مەن ئۇنىڭغا مانا بۇ خەتنى چىگىپ بېرىمەن، سىلەر ئۇنى شاھىڭلار ئەفرىدۇن ۋە ئوغلۇم رۇم شاھى ھەردۇپقا يەتكۈزۈڭلار! ئۇلار شۇ خەتنى ئوقۇسۇن. شۇنىڭغا قاراپ ئىش قىلسۇن" دەپ ۋاقىراپتۇ. نسارالار ئاغامچا تاشلاپتۇ، ئۇ ئاغامچىغا توۋەندىكى سوزلەر يېزىلغان خەتنى چىگىپتۇ: "ئۇلۇغ بەختسىز ۋە بۇيۇك تەشۋىشلىك زاتۇد داۋاھىدىن، شاھ ئەفرىدۇنغا ۋە ئوغلۇم شاھ ھەردۇپقا يېتىپ مەلۇم بولسۇنكى، مەن سىزلەر ئۈچۈن مۇسۇلمان-

لارنى هالاك قىلىش توغرىسىدا كوپ ھىللەر قىلدىم. تېچلىنىپ، كۆلۈڭلەرنى توق تۇتۇڭلار! ئۇلارنىڭ شاھلىرى زۇئۇلماكان، شەررىكان ۋە ۋەزىر دەندانىنى ھەمرالىرى بىلەن بىللە ئەسىر قىلىپ ئالدىم. ئۇلار ھازىر مېنىڭ قولۇمدا. كېيىن ئۇلارنىڭ ئەسكەرلىرى قالغان يەرگە كېلىپ، باشلىقلىرىنىڭ ئىشلىرى ھەققىدە ئۇلارغا تەشۋىشلىك خەۋەرلەرنى يەتكۈزدۈم. ئۇ قايغۇلۇق خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ روھى چۈشتى، غەيرىتى بوشاشتى. تومۇرلىرىنىڭ ئۇرۇشى سۇسلاشتى. مەن ھازىر قۇستەنتىنەنى قورشاپ تۇرغان مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىنىڭ ئىچىدىمەن. ئۇلارنىڭ ئەسكەرلىرىدىن بەھرام، رۇستەم ۋە تۇركەش باتۇرلىرىنى ئىلگىرى-ئاخىرى بولۇپ بۇتىتۇز مىڭدىن ئارتۇق ئەسكەرلىرى بىلەن شاھلىرىنىڭ قېشىغا ماڭدۇردۇم. شۇنداق قىلىپ، بۇ يەردە سىلەرنى قورشاپ تۇرغان مۇسۇلمانلارنىڭ ناھايىتى ئازلا ئەسكىرى قالدى. ئۇلارنىڭمۇ ئەھۋالى ئانچە ياخشى ئەمەس. ئەمدى سىلەر تېزلىك بىلەن ئۇلارغا قارشى پۈتۈن كۈچىڭلارنى توپلاپ جەڭگە چىقىڭلار. چېدىرلارغىچە باستۇرۇپ كىرىپ ھۇجۇم قىلىڭلار! بىرەرسىنمۇ تىرىك قالدۇرماي، قىرىپ تاشلاڭلار! ھەزرىتى ئەيسا سىلەرگە مەدەت قىلسۇن! مەھرى-شەپقەت قىلسۇن! بەخت يۈلتۈزۇڭلار كۆلۈپ چاقناپ تۇرۇپتۇ. ھەزرىتى ئەيسادىن ئۇنىڭ قەۋملىرىغا قىلغان بۇ خەيرخالىغىم ئۈچۈن ئۈمىدىم چوڭ!" خەت ئەفرىدۇنغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئەفرىدۇن ئۇنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەر تېپىپ شاتلىنىپتۇ. شۇ زامانلا زاتۇد داۋاھىنىڭ ئوغلى رۇم شاھى ھەردۇپقا كىشى ئەۋەتىپ، ئۇنى تەكلىپ قىلىپ كەپتۇ. ئەفرىدۇن ھەردۇپقا خەتنى ئوقۇپ كورۇش ئۈچۈن بېرىپتۇ. رۇم شاھى ھەردۇپ

خەتنى ئوقۇپ، ناھايىتى خوش بوپتۇ ۋە: "ئانامنىڭ قىلغان ھىلە-مىرىنى كور! بۇ، بىزنى قىلمىچنىڭ بىسى ۋە نەيزىنىڭ ئۇچىدىن قۇتقازدى. ئۇنىڭ كورۇنۇشى قورقۇنۇچلىق كۆنىلەرنىڭ خەۋپ-خەتەرلىرىنى يېنىكلىتىدۇ" دەپتۇ ئۇ كېرىلىپ. "ئەيسا بىزنى ئاناڭ-نىڭ مىكىرلىرى ۋە قاباھەتلىك، خىلمۇ-خىل ھىللىرىنىڭ مۇسە-دىن ھەردايىم مەھرۇم قىلمىسۇن". ئەفرىدۇن شاھ بۇ گەپنى قىلىپ بولۇپ، باتۇرلىرىغا ۋە ئەسكەر باشلىقلىرىغا شەھەرنىڭ تاشقىرىسىغا چىقىش توغرىسىدا جار سېلىشقا پەرمان بېرىپتۇ. بۇ خەۋەر پۈتۈن قۇستەنتىنەگە تارقىلىپتۇ. نىسارالار ۋە بۇتقا چوقۇنغۇچىلارنىڭ ئەسكەرلىرىمۇ غازاتقا ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار قىلىچلىرىنى قىنىدىن چىقىرىپ، كۈپرۈلۈق سوزلىرىنى ۋە خۇراپى ئېتىقاتلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ، قىچقىرىشىپتۇ.

بۇلارنىڭ ئەلپازىنى كورۇپ، ھاجىپ: "رۇملۇقلار بىزگە يېقىنلىشىپ كەلمەكتە. ئۇلار ئارىمىزدا شاھىمىزنىڭ يوقلىغىنى بىلگەن ئوخشايدۇ. ئېھتىمال، ئۇلار مۇشۇ يۇرۇشلىرىدە بىزگە ھۇجۇم قىلىپ قويۇشلىرىمۇ مۇمكىن. ھالبۇكى، كوپلىگەن ئەسكەر-لىرىمىز، ئاتاغلىق باتۇر ۋە ئەمىرلىرىمىز زۇئۇلماكان تەرەپكە كەتتى" دەپتۇ ئوزىچە. كېيىن، ناھايىتى يامان دەرىجىدە غەزەپ-لىنىپ: "ئەي مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى، ئەي دىنىڭ مۇستەھكەم ھىمايىچىلىرى! قاچسىڭلار ئورۇنسىز يامان نام بىلەن ھالاك بولىسىلەر. چىدامليق بولۇپ، غەيرەت بىلەن جەڭ قىلىڭلار غەلبە قىلىسىلەر. شجائەتلىك بولۇش دېگەن سوز چىدامليق بولوش دېگەن سوزدۇر. خۇدانىڭ ئوزى ئىشىمىزنى يېنىكلەتسۇن. خۇدانىڭ ئوزى سىلەرگە غەلبە بەرسۇن. خۇداغا سېغىنىڭلار.

خۇدانىڭ ئۆزى سىزلەرگە رەخمەت نەزىرى بىلەن باقسۇن" دەپتۇ هاجىپ ئەسكەرلىرىگە. بۇ سوز بىلەن مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى روهلىنىپتۇ. ئۇلار تەرەپ-تەرەپتىن: "ئاللاهۇ ئەكبەر!" دەپ تەكبىر ئېيتىشقا باشلاپتۇ. قۇرئاننىڭ سۇرىلىرىنى ئۇنلۇك ئوقۇشۇپ، نىسرا-لار بىلەن جەڭ قىلىشقا باشلاپتۇ، قىلىچ ۋە نەيزىلەر ئىشقا چۈشۈپ-تۇ، ئەجەل تۆگمىنى پىقىراپتۇ، تۆز ۋە چوڭقۇرلاردا قان ئېقىشقا باشلاپتۇ. دىن راهىپلىرى ۋە مەخسۇس ئىبادەتخانا باشلىقلىرى ئۆزىگە خاس كىيىملەرنى كىيىپ، بەللىرىنى كەمەر بىلەن باغلاپ، بۇتلىرىنى كوتۇرۇپ، خىزمەت ئىشلىشىپتۇ. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى تەكبىرگە سېغىنىپ، تەكبىر ئېيتىشىپ، يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن قۇرئان ئوقۇپ، جەڭگە كىرىپتۇ. شۇ يوسۇندا كەچكىچە قىلىچ ۋە نەيزە-لىرىنى ئىشقا سېلىپ جەڭ قىلىشىپتۇ. ئاخىرى، بۇت پەرەستلەر مۇسۇلمانلارنى ئوراپ ئاپتۇ. هاجىپ ۋە ئۇنىڭ كىشىلىرى ئېتىدىن چۈشمەي، خۇدادىن مەدەت تىلەپ، جەڭ قىلىۋېرىپتۇ. ئادەملەر ئارىلىشىپ كېتىپتۇ. ئۇرۇش قىزىپ، ئادەملەردىن قورقۇش يوقاپتۇ. باتۇرلار ئاتلىرىدىن ئۇچۇپ چۈشۈپ، يەرگە ئېغىناپتۇ. يەرلەر ئولۇكلەر بىلەن تولغىچە، ئولۇم قازىسى ئۇز هوكمىنى يۇرگۈزۈپتۇ. مۇسۇلمانلار ئارقىغا چېكىنىپتۇ. رۇملۇقلار بەزى چېدىرلارنى ئىگەلەپتۇ، بەزى جايلارنى تازىلاشقا كىرىشىپتۇ. مۇسۇلمانلار قېچىشقا ئىمكانىيەت هازىرلاپتۇ. شۇ ئاردا شەرىكان ئەسكەرلىرى بىلەن مۇسۇلمانلار بايراقلىرىنى كوتۇرۇشۇپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇ، يېنىغا زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندان، ئەمىر بەهرام، ئەمىر رۇستەم ۋە تۇركەش باتۇرلارنى ئېلىپ، جەڭ مەيدانىغا كىرىپتۇ. نىسرالار بۇلارنى كورۇپ، ۋەهىمىگە چۈشۈپتۇ. ئاسمانىنى چاڭ-توزان،

زىمىننى قان ـ جەسەت، ناله ـ پەريات، ۋەھىمە، ئىگىراشلار قاپلاپتۇ.

مۇسۇلمانلار ئۇزلىرىنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرى بىلەن تېپىشىپتۇ، تونۇشۇپتۇ، كورۇشۇپتۇ. شەررىكان ھاجىپ بىلەن كورۇشۇپتۇ. ھاجىپ شەررىكانىنىڭ چىداملىقلىغى، ماختاشقا ئەرزىگىدەك باتۇرلۇغىغا بارىكاللا ئېيتىپتۇ. شەررىكانمۇ ئۇنى كورسەتكەن خىزمىتى بىلەن تەبرىكلەپتۇ. مۇسۇلمانلار غەيرەتكە كېلىپ، يېڭى غەلبە ئۇچۇن بېلىنى باغلاپتۇ.

نسارالار ئايەتلەر يېزىلغان مۇسۇلمان بايراقلىرىنى كورۇپ، باشلىرىنى كوتۇرەلمەپتۇ. ئۇلار ئۇزلىرىنىڭ بېشىغا چۇشكەن بۇ يېڭى كۇلپەتلەردىن قايغۇرۇپتۇ. دىن ھمايىچىلىرى، يۇھان، مەريەمنىڭ راھىپلىرى ئۇزىنىڭ ئۇلۇقلىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ خاتىرىسى ئۇچۇن قويۇلغان بۇتلىرىنى تىلغا ئېلىپ، مەدەت سورۇشۇپتۇ. ئۇلار روھسزلىنىپ، ئۇرۇشقا جۇرئەتسزلىك قىلىپ، قوللىرىنى تۇزۇگرەكمۇ كوتىرەلمەي قاپتۇ، ھالسزلىنىپتۇ، ئۇرۇشتىن كوڭلى قېلىپ بوشۇشۇپتۇ. ئۇلار ئولۇمنى ئۇزلىرىنىڭ بوينىغا ئاپتۇ. شاھ ئەفرىدۇن رۇم شاھى ھەردۇپىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ھەيۋىسىدىن قاتتىق چوچىغان، تەشۋىشتە قېلىپ ئۇرۇشتىن چارچىغان، روھى چۇشكەن بولسىمۇ، يەنە بىر قېتىم سەپ تارتىپ، شاھ ھەردۇپنى ئۇڭ قاناتقا، ئۇزىنى چەپ قاناتقا، باتۇرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ جەڭ قىلماقچى بوپتۇ. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىمۇ، بارلىق كۇچى جەم بولغىنى ئۇچۇن، ئالاھىدە تەييارلىق كورۇپتۇ. شەررىكان ئۇكىسى زۇئۇلماكانغا قاراپ: "ئەي زامانىمزنىڭ شاھى! ھىچقانداق گۇمان يوقكى، نسارالار بىزگە قارشى بارلىق كۇچىنى بىرلەشتۇردى ۋە تەرتىپكە سالدى. بۇ بىز-

نىڭ كۆتكەن مەقسىتىمىزنىڭ ئەينى ئۆزىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھازىردىن باشلاپ ئەسكەرلىرىمىزنىڭ ئىچىدىكى قورقۇمسىز، ئىلگىرى باتۇرلىرىنى ئالدىنغا ئېلىشتىمىز زورۇر. چۈنكى، ئەقىل-تەدبىر بىلەن ئىش كورۇپ جەڭ قىلىش—ھاياتلىق ۋە تۇرمۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتىدۇر" دەپتۇ. زۇئۇلماكان شەررەكانغا: "نىمە قىلماقچىسەن، ئەي توغرا پىكىرنىڭ ئىگىسى؟" دەپتۇ. "مەن نىسارا ئەسكەرلىرىنىڭ ئۈتتۈرىسىنى نىشانلاپ، ئۈتتۈرىدا تۇراي، ۋەزىر دەندان چەپ قاناتتا تۇرسۇن، سەن ئوڭ قاناتتا تۇرغىن، ئەمىر بەھرام ئوڭ قاناتتا—سېپىنىڭ يېنىگىدا، رۇستەم سول قاناتتا—ۋەزىر دەندانىنىڭ يېنىدا، قالغان باتۇرلار سەپنىڭ ئارقا يانلىرىدا، بايراق ئاستىلىرىدا تۇرسۇن!" دەپتۇ شەررەكان. زۇئۇلماكان ئاكسىنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. شۇ ۋاقىتتا بىردىنلا قىقاس-سۇرەن كوتىرىلىپتۇ. ئەسكەرلەر قىلىچلىرىنى يالتىڭلىشىپتۇ. رۇم باتۇرلىرى ئىچىدىن خېچىر مىنگەن بىرسى بۇلارغا يېقىنلىشىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ مىنگەن خېچىرى جەڭ كۈنلىرى باتۇرلارنى ئوقيادىن قوتقۇلدۇرۇپ ئىلىپ قاچىدىغان يورغىلاردىن ئىكەن. ئۇستىگە كەشمىردە توقۇلغان جەينامازى يېپىلغان. خېچىرنى مىنگەن كىشى ئاپپاق ساقاللىق، ناھايىتى كېلىشكەن، سالاپەتلىك بىر قېرى ئىكەن. ئۇ، ئۇستىگە ئاق نەپىس رەختىن كىيىم كەيگەن ئىكەن. ئۇ، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى سېپىنىڭ ئالدىغا كەلگىچە، خېچىرىنى يورغىلىتىپ، خۇددى ئوق ئىلاندەك يېتىپ كەپتۇ: شەررەكاننىڭ ئالدىدا توختاپ: "مەن شاھ ئەفرىدۇننىڭ ئەلچىسىمەن. ئەلچىنىڭ ۋەزىپىسى ئىشنى ۋە سوزنى جايىغا توغرا يەتكۈزۈپ قىلىشتۇر. رۇخسەت قىلسىڭىز، ماڭا ئامان-

لىق بەرسىڭىز، سىزگە خەت تاپشۇرىمەن" دەپتۇ ئۇ.

"ھەربىلەر قىلىچلىرىدىن قورقما! جەڭ نەيزىلىرىنىڭ ئۇچىدىن چوچىما! قورقساڭ، چوچىساڭ، ئوز ۋەزىپەڭنى تولۇق ئادا قىلالمايسەن، مەن ساڭا ئامانلىق بەردىم" دەپتۇ شەررەكان. كەلگەن ئەلچى راھىپلاردەك بوينىغا ئېسىۋالغان بۇتنى قولىغا ئېلىپ، خېچىردىن چۈشۈپتۇ، شەررەكاننىڭ ئالدىغا كېلىپ بۇتنى ئالدىغا قويۇپتۇ. خۇددى رۇخسەت سورىغاندەك، ئوزى شاھزادە شەررەكانغا ئىگىلىپ تازىم قىپتۇ. "نىمە سوزۇڭ بار؟ نىمە ئېلىپ كەلدىڭ؟" دەپ سوراپتۇ زۇئۇلماكان. "مەن شاھ ئەفرىدۇننىڭ ئالدىدىن كەلگەن ئەلچىمەن. مەن شاھقا بۇ نسارالار گۇروھىنى جەڭدىن توختىتىش ۋە خۇدانىڭ بەندىلىرىنىڭ قېرىلىشىنى تۇگىتىش توغرىسىدا نەسىھەت قىلدىم. قان توكۈشنى توختىتىش، ئىككى تەرەپ باتۇرلىرىنىڭ ھالاكەتتىن ساقلىنىشىنىڭ ساۋابلىغىنى چۈشەندۈردۇم، شاھ رازى بولدى ۋە سزگە: مەن ئوز جېنىمنى ئەسكەرلىرىمنىڭ جېنىنى ئۈچۈن پىدا قىلدىم. ئەمدى مۇسۇلمانلار شاھىنىڭ ئوغلى شەررەكانمۇ ئوز جېنىنى ئەسكەرلىرى جېنىنىڭ ئورنىغا بېغىشلىسا، ئىككىمىزلا مەيدانغا چۈشۈپ جەڭ قىلساق، ئۇ مېنى ئولتۇرسە، مېنىڭ ئەسكەرلىرىم ئۇرۇشنى داۋام قىلدۇرۇشقا غەيرەت قىلمايدۇ. مەن ئۇنى ئولتۇرسەم، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىمۇ بىز بىلەن ئۇرۇشۇپ بىھۇدە قان توكمىسە، ئىش ئىككىمىز بىلەن تۈگىسە دەيدۇ" دەپتۇ. "ئەي راھىپ، مەن بۇنىڭغا رازىمەن. مەن ئۇنىڭ تىلىگى بويىچە جەڭ مەيدانغا چۈشىمەن. مەن—مۇسۇلمانلارنىڭ، ئەفرىدۇن—نسارالارنىڭ باتۇرى، ئەگەر ئۇ مېنى ھالاك قىلسا، ئۇ، بۇ ئۇرۇشتا يەڭگەن بولىدۇ. ئۇ چاغدا

نىڭ كۆتكەن مەقسىتىمىزنىڭ ئەينى ئۆزىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھازىردىن باشلاپ ئەسكەرلىرىمىزنىڭ ئىچىدىكى قورقۇمسىز، ئىلگىرى باتۇرلىرىنى ئالدىنغا ئېلىشتىمىز زورۇر. چۈنكى، ئەقىل-تەدبىر بىلەن ئىش كورۇپ جەڭ قىلىش—ھاياتلىق ۋە تۇرمۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتىدۇر" دەپتۇ. زۇئۇلماكان شەررەكانغا: "نىمە قىلماقچىسەن، ئەي توغرا پىكىرنىڭ ئىگىسى؟" دەپتۇ. "مەن نىسارا ئەسكەرلىرىنىڭ ئۈتتۈرىسىنى نىشانلاپ، ئۈتتۈرىدا تۇراي، ۋەزىر دەندان چەپ قاناتتا تۇرسۇن، سەن ئوڭ قاناتتا تۇرغىن، ئەمىر بەھرام ئوڭ قاناتتا—سېپىنىڭ يېنىگىدا، رۇستەم سول قاناتتا—ۋەزىر دەندانىنىڭ يېنىدا، قالغان باتۇرلار سەپنىڭ ئارقا يانلىرىدا، بايراق ئاستىلىرىدا تۇرسۇن!" دەپتۇ شەررەكان. زۇئۇلماكان ئاكسىنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. شۇ ۋاقىتتا بىردىنلا قىقاس-سۇرەن كوتىرىلىپتۇ. ئەسكەرلەر قىلىچلىرىنى يالتىڭلىشىپتۇ. رۇم باتۇرلىرى ئىچىدىن خېچىر مىنگەن بىرسى بۇلارغا يېقىنلىشىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ مىنگەن خېچىرى جەڭ كۈنلىرى باتۇرلارنى ئوقيادىن قوتقۇلدۇرۇپ ئىلىپ قاچىدىغان يورغىلاردىن ئىكەن. ئۇستىگە كەشمىردە توقۇلغان جەينامازى يېپىلغان. خېچىرنى مىنگەن كىشى ئاپپاق ساقاللىق، ناھايىتى كېلىشكەن، سالاپەتلىك بىر قېرى ئىكەن. ئۇ، ئۇستىگە ئاق نەپىس رەختىن كىيىم كەيگەن ئىكەن. ئۇ، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى سېپىنىڭ ئالدىغا كەلگىچە، خېچىرىنى يورغىلىتىپ، خۇددى ئوق ئىلاندەك يېتىپ كەپتۇ: شەررەكاننىڭ ئالدىدا توختاپ: "مەن شاھ ئەفرىدۇننىڭ ئەلچىسىمەن. ئەلچىنىڭ ۋەزىپىسى ئىشنى ۋە سوزنى جايىغا توغرا يەتكۈزۈپ قىلىشتۇر. رۇخسەت قىلسىڭىز، ماڭا ئامان-

لىق بەرسىڭىز، سىزگە خەت تاپشۇرىمەن" دەپتۇ ئۇ.

"ھەربىلەر قىلىچلىرىدىن قورقما! جەڭ نەيزىلىرىنىڭ ئۇچىدىن چوچىما! قورقساڭ، چوچىساڭ، ئوز ۋەزىپەڭنى تولۇق ئادا قىلالمايسەن، مەن ساڭا ئامانلىق بەردىم" دەپتۇ شەررەكان. كەلگەن ئەلچى راھىپلاردەك بوينىغا ئېسىۋالغان بۇتنى قولىغا ئېلىپ، خېچىردىن چۈشۈپتۇ، شەررەكاننىڭ ئالدىغا كېلىپ بۇتنى ئالدىغا قويۇپتۇ. خۇددى رۇخسەت سورىغاندەك، ئوزى شاھزادە شەررەكانغا ئىگىلىپ تازىم قىپتۇ. "نىمە سوزۇڭ بار؟ نىمە ئېلىپ كەلدىڭ؟" دەپ سوراپتۇ زۇئۇلماكان. "مەن شاھ ئەفرىدۇننىڭ ئالدىدىن كەلگەن ئەلچىمەن. مەن شاھقا بۇ نسارالار گۇروھىنى جەڭدىن توختىتىش ۋە خۇدانىڭ بەندىلىرىنىڭ قېرىلىشىنى تۇگىتىش توغرىسىدا نەسىھەت قىلدىم. قان توكۈشنى توختىتىش، ئىككى تەرەپ باتۇرلىرىنىڭ ھالاكەتتىن ساقلىنىشىنىڭ ساۋاپلىغىنى چۈشەندۈردۈم، شاھ رازى بولدى ۋە سزگە: مەن ئوز جېنىمنى ئەسكەرلىرىمنىڭ جېنىنى ئۈچۈن پىدا قىلدىم. ئەمدى مۇسۇلمانلار شاھىنىڭ ئوغلى شەررەكانمۇ ئوز جېنىنى ئەسكەرلىرى جېنىنىڭ ئورنىغا بېغىشلىسا، ئىككىمىزلا مەيدانغا چۈشۈپ جەڭ قىلساق، ئۇ مېنى ئولتۇرسە، مېنىڭ ئەسكەرلىرىم ئۇرۇشنى داۋام قىلدۇرۇشقا غەيرەت قىلمايدۇ. مەن ئۇنى ئولتۇرسەم، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىمۇ بىز بىلەن ئۇرۇشۇپ بىھۇدە قان توكمىسە، ئىش ئىككىمىز بىلەن تۈگىسە دەيدۇ" دەپتۇ. "ئەي راھىپ، مەن بۇنىڭغا رازىمەن. مەن ئۇنىڭ تىلىگى بويىچە جەڭ مەيدانغا چۈشىمەن. مەن—مۇسۇلمانلارنىڭ، ئەفرىدۇن—نسارالارنىڭ باتۇرى، ئەگەر ئۇ مېنى ھالاك قىلسا، ئۇ، بۇ ئۇرۇشتا يەڭگەن بولىدۇ. ئۇ چاغدا

مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىگە ئوز جايلىرىغا قايتىشتىن باشقا چارە قالمايدۇ. ئەي راھىپ! سەن ئۇنىڭغا بېرىپ ئېيتقىن! جەڭ ئەتە- لىكە بولىدۇ. بىز بۇگۈنلا سەپەردىن كەلدۇق. چارچىدۇق، ھاردۇق. دەم ئالغاندىن كېيىن، ئارمانىمۇ قالمايدۇ. گۈمانىمۇ پەيدا بولمايدۇ" دەپتۇ شەررىكان. راھىپ خوش بولۇپ قايتىپتۇ. ئۇ، شاھ ئەفرىدۇن ۋە رۇم شاھى ھەردۇيىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. ئاڭلىغان سوزلىرىنى بايان قىپتۇ. شاھ ئەفرىدۇن بۇ خەۋەردىن ناھايىتى سۈيۈنۈپتۇ. ئۇنىڭ غەم-ئەلەملىرى تارقىلىپتۇ. "مەن ئەتىلىككە مەيدانغا چۈشسەم، مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىنىڭ ئۇلۇغ باتۇرى شەررىكانىنى ئەلۋەتتە يېڭىمەن. قىلىچ بىلەن چاپسەمەن، نەيزە بىلەن سانچىمەن. ئۇنى چوقۇم ئولتۇرىمەن. شۇنىڭ بىلەن شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ يەنە بىر ئىزىنى يوقتىمەن. بۇنى كورگەن مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچى ئاجىزلىشىدۇ، روھى چۈشىدۇ، ھەيۋىسى سىنىدۇ" ــ دەپتۇ شاھ ئەفرىدۇن ئوز-ئوزىگە. بۇنى ئاڭ- لاپ، زاتۇد داۋاھى ئۇنىڭغا توۋەندىكى خەتنى بېرىپ: "ئۇــباتۇر- لارنىڭ باتۇرى، پالۋانلارنىڭ زورى ۋە غۇرۇرى. شەررىكانىنى يېڭىش ئانچە ئاسان ئەمەس" دەپ، ئۇنى چوچۇتوپتۇ. شاھ ئەفرە- دۇنمۇ مەشق قىلىشتا يېتىشكەن، باتۇرلارنى ھەرقانداق يول بىلەن، مەسلەن، تاش ئېتىش، ئوق ئېتىش، نەيزە سانچىش، قىلىچ بىلەن چېپىش قاتارلىق ماھارەت بىلەن ھالاك قىلىشنى ئۆگەنگەن ۋە چىداملىق بىلەن مەشق قىلغان ئىكەن. ئۇ، جەڭ ۋاقتىدا قوراللىرىنى ئىشلىتىشكە ماھىر ئىكەن. ئۇنىڭ قوراللىرى مۇكەممەل ۋە تولۇق بولۇپ، ھېچقانداق ئېغىرچىلىق ۋە پالاكەتلەردىن قورۇ- مايدىكەن. شەررىگانىنىڭ يەكمۇ-يەك جەڭ قىلىشقا رازىلىق

بەرگىنى توغرىسىدىكى خەۋەرنى راھىپتىن ئاڭلاپ، شاھ ئەفرىدۇن ئوزىنى تۇتالماي، قانات چىقىرىپ ئۇچۇپ يۇرگىنىدە ئەھۋالغا چۈشۈپتۇ. ئۇ، خوشلۇغىنى زادىلا باسالماي قاپتۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئوزىگە ئىشەنچى زور بولۇپ، شۇ كۈنگىچە ھېچكىم ئوزىگە تەڭ كىلەلمىگەنلىگىدىن پەخىرلىنىدىكەن. ئوزىمۇ كۆرەشنى ياخشى بىلىدىكەن. نىسارالار كېچىنى خوشاللىقتا ئوتكۈزۈپتۇ، ئېچىلىڭ ئېچىشىپتۇ. تاڭ ئاتقىچە چوڭ بەزمە قىلىشىپتۇ. تاڭنىڭ ئېتىشى بىلەن ئاتلىقلار يالتىراق قىلىچ، ئوچ قىرلىق ئوتكۈر نەيزىلىرى بىلەن ئوقيالىرىنىڭ ئۈچىنى پاقىرىتىپ چىقىشىپ، سەپلىرىنى تولدۇرۇپتۇ. ھەر ئىككى تەرەپ مەيدانغا كېلىپ، سەپلىرىنى راسلاپ، جەڭنى كۈتۈشۈپ تۇرۇپتۇ.

شۇ چاغدا بىردىنلا مەيدانغا نەسىلىڭ ئاتنى مىنگەن، ئۇرۇش قوراللىرى بىلەن تولۇق قوراللانغان بىر باتۇر كىرىپ كەپتۇ. بۇ باتۇر ئۇستىگە ئەڭ ئېغىر ۋە ئەڭ دەھشەتلىك جەڭلەرگە مولچەرلەپ تەييارلانغان پولات ساۋۇت ۋە پولات كىيىم كەيگەن ئىكەن. ئۇنىڭ كوكرىگىگە قىممەتباھا تاشلاردىن ياسالغان ئەينەك ئورنۇتۇلغان ئىكەن، قولىدا پەرەڭلەرنىڭ ئاتاغلىق ئۇستىلىرى ئىشلىگەن قىلىچ، ئوتكۈر نەيزە بار ئىكەن. ئۇ، يۈزىدىن نىقابىنى ئاپتۇ ۋە: "مېنىڭ كىملىگىمنى بىلگەنلەر ئۇچۇن ئىسمىمنى ئاتاپ سوزلەش ئارتۇقچە، بىلمىگەنلەر تېزلىك بىلەن بىلىپ ئالسۇن. قەيسەر شاھ ئەفرىدۇن دېگەنمەن" دەپتۇ ئۇ مەغرۇر بىر قىياپەتتە. تېخى شاھ ئەفرىدۇننىڭ سوزى تۈگىمەيلا، بىر نەچچە مىڭ دىنارغا ئەرزىگىدەك توروق ئاتقا مىنگەن بىر باتۇر مۇسۇلمانلار سېپىدىن ئاجراپ چىقىپ، مەيدانغا چۈشۈپتۇ. ئۇ، مەرۋايىت ۋە باشقا قىممەتباھا

تاشلار قادالغان قوراللارنى ئاسقان، ئېسىل ۋە ئەڭ قىممەتلىك گوھەر قادالغان كەمبردە جەڭ كۇنلىردە قېيىن ئىشلارنى ئاسانلاشـ تۇرغۇچى مەشھۇر ھىند قىلىچى بار ئىكەن، ئۇ، سەپتىن ئېتىنى چاپتۇروپ چىقىشى بىلانلا، ھەممە باتۇرلار كوزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ تۇرۇپلا قاپتۇ. "ئەي مەلئۇن! ئولۇم ساڭا يار بولسۇن! تېخى سەن مېنى قىزغىنى كۇرەشكە چىداشلىق بىرەلمەيدىغان باتۇرلارغا ئوخشۇتۇپ، تېزلىك بىلەن ئوزەڭنى ماڭا بىلدۇرمەكچى بولدۇڭمۇ؟" دەپ ۋاقىراپتۇ شەرىكان ئەفرىدۇنغا. كېيىن ئۇلار بىرـبىرلىرىگە ھۇجۇم قىلىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ جەڭدىكى ھەركەتـ لىرى خۇددى بىرـبىرىگە ئۇرۇلغان ئىككى تاغ ياكى ئىككى دېڭىز دولقۇنىدەك، كىشىلەر كوزىنى ئالاقـجالاق قىپتۇ. ئۇلار بىردەم يىراقلىشىدىكەن، بىردەم يېقىنلىشىدىكەن. ئۇلارنىڭ بىرـ بىرى بىلەن توقۇنۇشلىرى ۋە ئايرىلىشلىرى، گايى كېلىپ يەنچىپ تاشلىغىدەك غەزەپ بىلەن ئېلىشىشلىرى، ھۇجۇم قىلىشىشلىرى، گايى بىرـبىرىدىن چېكىنىشلىرىنى ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئەسكەر ۋە باتۇرلىرى كوزىنى ئۇزمەي تاماشا قىلىشىپتۇ. بەزىلەر: "شەرىكان يەڭدى!..." دىسە، يەنە بەزىلەر: "ئەفرىدۇن يەڭدى..." دېيىشـ دىكەن. بىر ۋاقىتتا ئاردىدىن گەپـسوز كوتۇرۇلۇپ، ھېچقانداق تاۋۇش چىقماي قاپتۇ. چۇنكى، ئاسمان يۇزى قارىيىپ قۇياش پېتىپتۇ. شۇ ۋاقىتتا شاھ ئەفرىدۇن شەرىكانغا ئەرەپ تىلىدا مۇنداق دەپ ۋاقىراپتۇ: "ئەيسا ۋە مەريەم ھەققى، دىنىمىز ھەققى، سەن كۇچلۇق باتۇر ۋە جەڭگىۋار پالۋان ئىكەنسەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە سەن يەنە ئالدامچى ئىكەنسەن! ھەركىتىڭ ياخشى ئادەملەر ھەركىتىگە ئوخشىمايـ دىكەن. ئىشىڭمۇ ماختىغىدەك ئەمەس. سېنىڭ كۇرەش قىلىشىڭ

ھەقىقى پالۋانلارنىڭ كۆرەش قايىدىلىرىگە خىلاپ، ئەينە، سائا باشقا بىر ئات ۋە باشقا قورال-ياراق ئېلىپ كەلدى. سەن ئۇنى مىنىپ، يېڭى قوراللار بىلەن قوراللىنىپ، مەن بىلەن يەنە كۆرەشمەكچىمۇ؟ شۇنداق قىلىش باتۇرلارنىڭ شەنىگە توغرىمۇ؟ دېدىم ھەقىقى، سەن بىلەن بولغان كۆرەشتە مەن ناھايىتى ئېزىلدىم. قىلىچ ۋە نەيزىلىرىڭنىڭ زەربىسى مېنى چارچاتتى. ئەگەر مەن بىلەن كۆرەش قىلىشنى خالىساڭ، ئېتىڭنىمۇ، قوراللىرىڭنىمۇ يەڭگۈشلىمە. شۇ چاغدىلا، سېنىڭ ھەقىقى پالۋانلىغىڭ مەلۇم بولىدۇ".

شەرىكان بۇ سوزنى ئاڭلاپ غەزەپلىنىپتۇ. يۈزىنى ئارقىسىغا ئورۇپ، دوستلىرىغا قاراپ، ئات ۋە قوراللىرىنى يەڭگۈشلىمەسلىك توغرىسىدا ئىشارەت قىلماقچى بوپتۇ. قارىسا، ئارقىسىدا ھېچكىم ۋە ھېچنەرسە ئېلىپ كېلىشكىنى يوقلۇغىنى كورۈپتۇ. ئۇ، ھىلىگەر لەنىتى ئەفرىدۇنغا ئالدانغانلىغىنى بىلىپ، ئۆزىنى ئۆلتۈشمەچە ئوتكەن پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئەفرىدۇن ئۇنىڭغا ناھايىتى تېزلىك بىلەن نەيزە سانچىپتۇ. مۇسۇلمانلار ۋە نىسارالار قىقاس-سۇرەن كوتۇرۈپتۇ. شەرىكان يۈزىنى ئورىشى بىلەن نەيزە كېلىپ ئۇنىڭ كوكرىگىگە تېگىپتۇ. بېشى ئىگەرگىچە ئىگىلىپ چۈشۈپتۇ. شەرىكاننىڭ كوكرىگى كەڭ ۋە تولۇق ئىكەن. نەيزە ئۇنىڭ كوكرەك قەپىزىنى يېرىپتۇ. ئۇ، قاتتىق ۋاقىراپ، ھۇشسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ. ئۇنىڭ يىقىلغانلىغىنى كورگەن ئەفرىدۇن شاھ شەرىكاننى "ئولدى" دەپ ئويلاپ، شاتلىقتىن ئوزىنى تۇتالماي، نىسارالارغا قاراپ، مەغرۇرلۇق بىلەن ۋاقىراپتۇ. نىسارالار خوش بولۇشۇپ، مۇسۇلمانلار قايغۇلىنىپتۇ. زۇئۇلماكان ئاكسىنىڭ ئاتتىن يىقىلغىنىڭ ھالغا كېلىپ ئىگىلىۋاتقانلىغىنى كورۈپ، باتۇر ۋە پالۋانلارنى ئەۋەتىپتۇ. نىسارالارمۇ مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلىپ ئات سايتۇ.

هەر ئىككى تەرەپ توقۇنۇشۇپتۇ. ئەسكەرلەر بىر-بىرى بىلەن ئارىلىشىپ، گىرەلىشىپ، كىرىشىپ كېتىپتۇ. ئوتكۇر نەيزە، قىلىچلار، باتۇر بىلەكلەر ئىشقا چۈشۈپتۇ. ئەزرائىلنىڭ بازىرى قىزىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۈز ئۇچىنچى كېچە

— ئەي بەختلىك شاھ، — دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

زۇئۇلماكان مەلئۇن ھىلىگەر شاھ ئەفرىدۇنىڭ نەيزە بىلەن ئاكىسى شەررىكانىنىڭ كوكسىگە ئۇرغىنىنى كورۇپ، ئۇنى "ئولىدى!" دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئاكىسىنىڭ قېشىغا باتۇرلارنى ئەۋەتىپتۇ. "شەررىكانغا ئەڭ يېقىن تۇرغان كىشى ۋەزىر دەندان ۋە تۇرك ئەسكەرلىرىنىڭ ئەمىرى بەھرام ئىكەن. ئۇلار شەررىكانىنىڭ قېشىغا يېتىپ بارغاندا، ئۇ، ئاتىتىن 'يىقىلاي' دەپ قالغان ئىكەن. باتۇرلار شەررىكاننى دەرھال قۇتۇلدۇرۇپ ئېلىش ئۈچۈن، ئۇنى ئىككى يېنىدىن يولەپ، قولتۇقلاپ ئاپتۇ. ئۇكىسى زۇئۇلماكاننىڭ ئالدىغا شەررىكاننى ئەشۇ-ھالدا ئېلىپ كەپتۇ. ئۇنى مەخسۇس خىزمەتچىلەر تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئوزلىرى جەڭگە ئاتلىنىپتۇ. جەڭ قىزىپ كېتىپتۇ. نەيزىلەرنىڭ ئۇچلىرى سۇنۇپ، قىلىچلارنىڭ بىسلىرى يېنىپ، قالقانلار ماكچىيىپ، گەپ-سوزلەر توختاپتۇ. كىشىلەر كوزىگە ئېرىقتىكى سۇدەك ئېقىۋاتقان قان، ئۆزۈلۈپ چۈشۈۋاتقان باش، دومىلاپ ياتقان جەسەتلەردىن باشقا نەرسە كورۈنمەپتۇ.

قـلىچ بىلەن قالقانـدىن ئوق ئۆچقۇنـلىرى چاچـراپ چـىقىپتۇ. شۇ ھالدا يېرىم كېچىگىچە جەڭ بولۇپـتۇ. ھەر ئىككى تەرەپـنىڭ ئەسكەرلىرىمۇ چارچاپتۇ. جەڭدىن قايتىشقا بۇيرۇق بېرىلمپتۇ. ھەر بىر تەرەپ ئوز چېدىر-بارىگاھلىرىغا قايتىتشىپتۇ. نـسارالار شاھ ئەفرىدۇن يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا يەر سۆيۈپتۇ. راھىپلارمۇ، دىن باشلىقلىرىمۇ ئۇنى شەرىكان ئۇستـىدىن قىلـغان غەلىبىسى بىلەن تەبـرىكـلىشىپـتۇ. شاھ ئەفـرىدۇن قۇسـتەنـتىنەگە كىرىپ، تەختكە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا رۇم شاھى ھەردۇپ كىرىپـتۇ. "ئەيسا قولۇڭنى كۆچلۈك، ئومرۇڭـنى ئۇزۇن قىلـدى. ئىلاھىم، ئۇ سەندىن يارەم قولىنى تارتمىسۇن. خۇدا ئانام زاتۇد-داۋاھىنىڭ سېـنىڭ ھەقـىڭدە قىلـغان دۇئاسىنى قوبۇل قىلدى. ئەمدى مۇسۇلمانلار بىزگە تەڭ كېلەلمەيدۇ. چۇنكى، ئانام ئېيتقان-دەك، شەرىكان ئۇلارنىڭ باتۇرلىرىنىڭ ئەڭ چوڭى، ئەڭ ئۇلۇغى ئىدى" ــ دەپتۇ. "ئەتە ئۇزۇل-كېـسىل بىر تەرەپ بولـدىـغان كۇنى، ــ دەپتۇ شاھ ئەفرىدۇن، ــ ئەتە مەن جەڭ مەيدانىغا كىرىپ، زۇئۇلـماكانـنى مەن بىلەن جەڭ قىلـىشقا قىچقىرىـمەن. ئۇنى ئولتۇرسەم، مۇسۇلـمان ئەسـكەرلىرى جەڭ مەيدانـىدىن يۇزىنى ئورۇپ، ئارقىسىغا قاراپ قاچـىدۇ." زۇئۇلماكانـمۇ ئوز چېـدىرىغا قايتـىپ كىرىپ، ھىچ نەرسىگە قارىماي، ئاكسـىنىڭ ئەھـۋالىنى سوراپ، ئۇنىڭ دەم ئېلىشىنى ياخشـىلاشنى تاپـىلاپتۇ ۋە ئوزىـمۇ ئۇ يەردىن ئاكسىنىڭ ھۇزۇرىـغا كىرىـپ، ئۇنى ناھايـىتى ئېغىر ئەھۋالدا كورۇپتۇ. شەرىكانـنى داۋالاشقا ئىنـتىلىپ، كېـگىشىش ئۇچۇن ۋەزىر دەنـداننى، ئەمىر رۇستەمـنى، ئەمىر بەھـرامىلارنى قىچقىرتىپتۇ. ئۇلار يېتىپ كېلىشىپتۇ. ئۇلارغا تۇپىلارنى، تېگىگە-

چىلارنى قىچقىرىش زورۇرلىكىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. "بۇنداق باتۇر زا-مانىمىزدا دۇنياغا ئىككىنچى قېتىم كەلمەيدۇ" دېيىشىپتۇ ئۇلار. ئۇلار پۈتۈن تۇنۇنى كىرپىك قاقماي، كوز يۇمماي، ئۇنىڭ يېنىدا ئويغاق ئولتۇرۇپ ئوتكۈزۈپتۇ. تاڭ ئاتار ۋاقتىدا، بۇلارنىڭ قېشىغا سوپى كىرىپ كەپتۇ، ئۇمۇ يىغلاپتۇ. زۇنۇلماكان ئۇنى كورۇش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. سوپى ياردارنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ، قۇرئان-دىن بەزى ئايەتلەرنى ئوقۇپتۇ، دەم سېلىپ ھۇرۇپتۇ. تاڭ ئاتقىچە ئۇلار قىمىرلىماستىن ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇشۇپتۇ. بارغانسېرى شەرىكانىنىڭ ئەھۋالى ياخشىلىنىپ كوزىنى ئېچىپتۇ، تىلى سوزگە كىرىشىپتۇ. شاھ زۇنۇلماكان بۇ ئەھۋالنى كورۇپ سۆيۈنۈپتۇ. "بۇ كارامەت سوپىنىڭ دۇئاسىنىڭ خاسىيىتىدىن بولدى" دەپتۇ شاتلىنىپ. "سالامەتلىك بەرگىنى ئۇچۇن خۇداغا شۇكرى، ياخشى تىلىگىڭىز ۋە ياردىمىڭىزلار ئۇچۇن سىزلەرگە رەخمەت ــ دەپتۇ شەرىكان ئوزىگە زور بېرىپ تۇرۇپ، ــ مەن خېلى ياخشىمەن. ماڭا ئۇ مەككار مەلئۇن ھىلە قىلدى. ئەگەر شۇ مىنۇتتا چاقماق تېزلىگىدە ئوزەمنى ئوڭشاپ ئالالمىغان بولسام، نەيزە كوكرىگىم-دىن تېشىپ ئوتۇپ كېتەتتى،" بىر ئازدىن كېيىن ئۇ: "مۇسۇلمان-لارنىڭ ئەھۋالى قانداق؟" ــ دەپ سوراپتۇ. "ئۇلارنىڭ ھەممىسى سىنىڭ ئۇچۇن ئېچىنىپ يىغلايدۇ" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ زۇنۇلماكان. "مەن ساقىيىمەن، ھازىر ياخشىمەن، ــ دەپتۇ شەرىكان، كېيىن، ــ سوپى قەيەردە؟" ــ دەپ سوراپتۇ، سوپى ئۇنىڭ بېشىدا قاراپ تۇرغان ئىكەن. "بېشىڭدا ئولتۇرۇپتۇ" ــ دېيىشىپتۇ. شەرىكان ئۇنىڭغا قايرىلىپ قاراپ، قولىنى سۇيۇپتۇ. "ئەي بالام! سەۋرىلىك بول! سەۋرى قىلساڭ، خۇدا ساڭا چوڭ ياخشىلىق بېرىدۇ.

مۇشەققەتنى قانچىلىك كوپ تارتساڭ، شۇنچىلىك كوپ راھەتكە يېتىشسەن" ــ دەپ قېرى دۇئا قىپتۇ. تاڭ ئاتقاندا، مۇسۇلمانلار يەنە جەڭ مەيدانىغا بېرىپ، سېپىنى رۇسلاپتۇ، نسارالارمۇ جەڭگە ھازىرلىنىپ، جەڭ مەيدانىغا كەپتۇ. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى جەڭ مەيدانىغا قاراپ يۈرۈش بىلەن قىلىچلىرىنى يالتىڭلاپتۇ. ھەممىنىڭ كوزى جەڭ مەيدانىدا، "بۇگۈن جەڭگە كىم بۇرۇن كىرىدىكىن؟ كىم ـ كىمنى يېڭىدىكىن؟" دېگەن ئويدا تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا، زۇئۇلماكان ئەفرىدۇن بىلەن يەكمۇ ـ يەك تۇرۇپ جەڭ قىلماقچى بولۇپ، ئېتىنى مەيدانغا قارىتىپ ماڭماقچى بوپتۇ. ۋەزىر دەندان بىلەن ئەمر رۇستەم ۋە ئەمىر بەھرامىلار ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ: "ئەي شەھرىيار ئالەم، سېنىڭ ئورنۇڭدا بىز مەيدانغا چۈشۈپ غازات قىلايلى! سەن ئەسكەرلىرىمزگە باش بولۇپ بايراق ئاستىدا تۇرۇپ بەرگىن!..." دەپ سورىشىپتۇ. "بەيتۇلھەرەم ۋە ئابى زەمزەم ھەققى، ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان، ــ بۇ ئەبلەقە قارشى جەڭ مەيدانىغا ئوزەم چۈشمىسەم ۋە ئۇنى ھالاك قىلمىسام تىنچىمايمەن". زۇئۇلماكان شۇ سوزلەرنى ئېيتىپ، قىلىچ ئوينىتىپ، نەيزىنى ئازلىق قىلىپ، مەيدانغا ئات سېلىپ چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ بۇ ماھارىتىنى كورۈپ، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ باتۇرلىرى، پالۋانلىرى ۋە ئەسكەر باشلىقلىرى، ئەسكەرلىرى ھەيران بولۇشۇپتۇ. زۇئۇلماكان نسارالار سېپىنىڭ ئوڭ قانىتىغا بېرىپ، تىغ سېلىپ ئىككى باتۇرنى، سول قانىتىغا ئات سېلىپ بېرىپ، نەيزە بىلەن ئۇرۇپ يەنە ئىككى باتۇرنى ھالاك قىپتۇ ۋە مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا يېنىپ بېرىپ: "قېنى، ئۇ، ئەفرىدۇن دېگەن ھىلىگەر مەلئۇن، مەن بۇگۈن سەن بىلەن جەڭ قىلماقچىمەن. ئەگەر باتۇر بولساڭ،

بۇگۈنمۇ جەڭ مەيدانىغا چۈش. كىمنىڭ ئولۇمدىن قورقايدىغان، مەقسىقى پالۋانلىغىنى سىناپ كۆرىمىز" ــ دەپ ۋاقىراپتۇ مەغرۇر هالدا. ئەفرىدۇن بۇ گەپنى ئاڭلاپ، روهى چۈشكۈن بىر هالغا كەپتۇ. شۇ چاغدا، زۇئۇلماكان ئۇنى يەنە مەيدانغا قىچقىرىپ: "ئەي، هىلىگەرلەرنىڭ شاهى! مەككار مەلئۇن، سەن تۇنۇگۈن مېنىڭ ئاكامنى هىله بىلەن ئولتۇرۇشنى قەستلەپ، ياردار قىلغان ئىدىڭ؟! بۇگۈن كورۇنمەيسەنغۇ؟ نەگە يوقالدىڭ؟ مەيدانغا چۈش! بۇ مەيداندا يا سەن مېنى ئولتۇرىسەن، يا مەن سېنى يەر بىلەن يەكسان قىلىمەن" دەپ، قاتتىق ۋاقىراپتۇ. قولىدا ئوتكۇر قىلىچ پاقىراپ كوزنى چېقىپ تۇرغان، ئاستىدا ناهايىتى كېلىشكەن چاققان ئات ئويناپ تۇرغان ئىكەن. بۇ قارا ئات هەقىقىده شائىر شۇنداق دىگەن ئىكەن:

كوز قىرىڭنى تاشلىساڭ ئۇچار بۇ ئاغماق،
بۇ ئاتنىڭ مەقسىدى تۇلپاردەك ئۇچماق.
رەڭگى تۇندىن قارا، ئايىغى يەڭگىل،
كىشنىشى خۇددى چېقىلغان چاقماق.

ئاۋازىن ئاڭلىغان هۇشىدىن كېتەر،
دۇشمەنلەر كورسە قاچىدۇ يىراق.
كوزلىگەن مەنزىلگە بۇرۇن يەتكۈزەر،
يىتەلمەس تېزلىكتە ئۇنىڭغا چاقماق.

زۇئۇلماكان بىلەن ئەفرىدۇن بىر ـ بىرىگە غەزەپ بىلەن هۇجۇم قىلىشىپتۇ. هەر بىرى دۇشمىنىنىڭ زەربىسىدىن هۇشيارلىق بىلەن ساقلىنىپ، ئۇزىنىڭ هۇنىرىنى كورسىتىپتۇ. گاھى بىر ـ بىرلىرىگە هۇجۇم قىلىشىپ تىغ سېلىشىپ، گاھى بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىپتۇ.

بۇلارغا تىكىلىپ قارىغۇچىلارنىڭ كوزلىرى قاراۋىرىپ تېلىپتۇ. نەتىجە كۆتكۈچىلەرنىڭمۇ سەۋرىلىرى تۈگەپتۇ. شۇ چاغدا زۇنۇلما-كان بار ئاۋاز بىلەن ۋاقىراپ، ئەفرىدۇنغا ھۇجۇم قىپتۇ. شىددەت بىلەن قىلىچ ئۇرۇپ، كاللىسىنى تىنىدىن جۇدا قىپتۇ. نىسارالار بۇنى كورۇپ، زۇنۇلماكان ئۇستىگە ئات چاپتۇرۇپتۇ، زۇنۇلماكانمۇ مەيداندا ئۇلار بىلەن قىزغىن جەڭ قىپتۇ. قىلىچ ۋە نەيزە قالقانلار ئوز ئىشلىرىنى ئادا قىپتۇ. ئادەملەر قېنى سەلدەك ئېقىپتۇ. مۇسۇلمانلار: "ئاللاھۇ ئەكبەر!" دەپ تەكبىر ئېيتىپتۇ. "لائىلاھە ئىللەللاھۇ"دەپ ئىمان كەلتۈرۈشلەر، مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا سالاۋات ئېيتىشلار بىلەن جەڭ قىزىپ كېتىپتۇ. "شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان ۋە ئۇنىڭ باتۇر ئوغلى شەررىكاننىڭ قىساسىنى ئېلىڭلار! ئۇرۇڭلار!" دەپ قاتتىق ۋاقىرىشىپتۇ. ۋەزىر دەندان تۈرۈكلەرگە: "ئۇرۇڭلار، بۇ ئەبلەخلەرنى!" دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. جەڭ تازا قىزىپتۇ. جان ئالغۇچىنىڭ بازىرى چىقىپتۇ. رۇملىقلارنىڭ ئارقىغا قاراپ قېچىشتىن باشقا چارىسى قالماپتۇ. ئۇلار بىر-بىرىگە: "قاچ! قاچمىساڭ ھالاك بولىسەن!" دېيىشىپ قۇيرۇغىنى تىكىپتۇ. ئەللىك مىڭدىن ئارتۇق نىسارا شۇ كۈنكى جەڭدە ھالاك بوپتۇ. ئۇنىڭدىن جىقراق كىشى ئەسىرگە چۈشۈپتۇ. كوپ كىشىلەر شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرىشتە قىسىلىپ-دەسسىلىپ، ئات ئايىغىدا قېلىپ ھالاك بوپتۇ. رۇملۇقلار يۇز بەرگەن بۇ پالاكەتنى كورۇپ، شەھەر دەرۋازىسىنى تاقاپتۇ. مۇسۇلمانلار غەلىبە ۋە شانۇ-شوھرەتلەر بىلەن ئولجىلىرىنى ئېلىشىپ، ئوز چېدىرلىرىغا قايتىشىپتۇ.

زۇنۇلماكان جەڭ مەيداندىن يېنىپ كېلىپ، ئېتىدىن چۈشۈپلا ئاكسىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ ئەھۋالى خىلىلا ياخشىلانغان

ئىكەن. ئۇنىڭغا شىپالىق بەرگەن خۇداغا شۈكرى ـ سانالار ئوقۇپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا يەرنى سۈيۈپتۇ. ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ كېلىپ، سالامەتلىك تىلەپ، ئۇنى يېڭى غەلىبە خەۋەرلىرى ۋە ئەفرىدۇنىڭ زۇئۇلماكان قولىدا مەيداندا ھالاك بولغانلىغى مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلەپتۇ. "بىز بۇ سوپىنىڭ شاراپىتىدىن، ئۇنىڭ خۇداغا يەتكەن دۇئاسىنىڭ خاسىيىتىدىن دۈشمەنگە غالىپ كەلدۇق ۋە غەلىبە قىلدۇق. ئۇ، پۈتۈن بىركۈن مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرۇپ، مېنىڭ سالامەتلىگىمنى، سىزلەرنىڭ غەلىبە قىلىشىڭىزلارنى تىلەپ دۇئا قىلدى" ـــ دەپتۇ شەررىكان.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز توتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى:

"ئۇ، پۈتۈن كۈن بويى مېنىڭ يېنىمدا سىلەرنىڭ غەلىبە قىلىشىڭلارنى تىلەپ دۇئا قىلىپ ئولتۇردى، قېنى ئېيتقىنا ئۇكام، سىلەرنىڭ ئىشلىرىڭلار قانداق بولدى؟ ئۇزەڭ نېمە ئىشلارنى قىلدىڭ؟ مەن سىلەرنىڭ دۈشمەنلىرىڭ ئۈستىدىن ئۇمۇمى غەلىبە قازانغىنىڭلارنى ئاڭلاپ خوش بولدۇم. ئۇزۇم تىتىكلىشىپ، روھى ھالىتىم ياخشىلىنىپ قالدى. شۇنداق بولسىمۇ، سىلەرنىڭ ئىشىڭلارنى يەنە ئاڭلىغۇم بار!" ـــ دەپتۇ شەررىكان زۇئۇلماكانغا قاراپ. زۇئۇلماكان ھىلىگەر لەنىتى ئەفرىدۇننى مەيدانغا يوزمۇ ـ يۈز جەڭگە قىچقىرىپ،

شۇ يەردە ھالاك قىلغانلىغىنى، شۇنىڭدىن كېيىن ئوزلىرىگە يۇزلەن-گەن غەلىبىنى قىسقا قىلىپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. شەرىكان ئۇنى ماختاپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ، غەلىبىسى ئۈچۈن تەبرىكلەپتۇ. ئوزىنى سوپى قىلىپ كورسىتىپ ئولتۇرغان زاتۇد داۋاھى ئەفرىدۇن-نىڭ ئولتۇرۇلگەنلىگىنى ئاڭلاش بىلەن، رەڭگى سارغىيىپ، يۈرىگى سەلىپ كوزلىرىگە جىق ياش تولۇپتۇ. لېكىن ئۇ، بۇ "سە-رىنى" تېزلا يوشۇرۇپتۇ. مۇسۇلمانلارغا يۇزلەنگەن بۇ غەلىبىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ ناھايىتى شاتلانغانلىغىدىن كوزلىرىگە ياش ئېلىپ يىغلىغىنىنى ئېيتىپتۇ. "ئەيسا ھەققى، ــ دەپتۇ قېرى ئوز-ئوزىگە، ــ ئەمدى مەن ئۇنىڭ ئوچىنى شەرىكاندىن ئېلىپ، ئۇكسىنىڭ يۈرىگىنى ئورتىمىسەم، ئالەمدە ياشىغىنىمنىڭ نام-نىشانىسىنى قالدۇرمىسام، ئولسەمۇ كوزۇم ئوچۇق كېتىدۇ. جىگەر پارەم، نىسارا دىنىنىڭ تۇڭرىسىگى ۋە يولەنچۇگى. بۇتقا چوقۇنغۇچىلارنىڭ ھمايىچىسى ئوغلۇم شاھ ئەفرىدۇننى ئولتۇرۇپ، مېنى كويدۇرگىنىگە ئوخشاش، زۇئۇلماكانىنىمۇ يۈرىگىنى كاۋاپ قىلىپ، كوزىنى ياشلىمىسام، ماڭا بۇ تىرىكلىك ھارام بولسۇن!" لېكىن قېرى بۇ ئويلارنى ئۇلاردىن يوشۇرۇپتۇ. ۋەزىر دەندان، ھاجىپ، زۇئۇلماكان شەرىكانىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ۋە تېگىشچىلار بىلەن ئۇنىڭ جاراھىتىنى ياخشىلاپ تېزراق ئەيۋەشكە كەلتۈرۈشكە تىرىشىش توغرىسىدا سوزلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭغا تەييارلانغان دارىلارنى ئىچكۈزۈپتۇ. كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ئەھۋاللىشىپتۇ. شەر-ىكان ئوزىنىڭ خىلىلا ياخشى بولۇپ كېلىۋاتقىنىنى ئۇلارغا ئېيتىپتۇ. ھەممىلىرى بۇ گەپتىن سۆيۈنۈپ، خوش بولۇشۇپتۇ. بۇ ۋەقە ۋە خەۋەرنى پۈتۈن ئەسكەرلەرگە بىلدۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ.

ئەسكەرلەر: "شەھرىكان يەنە بىزگە باشچىلىق قىلىدىكەن..." دەپ خوش بولۇشۇپ، بىر-بىرلىرىنى تەبرىكلىشىپتۇ. شەھرىكان يېنىدە-كىلەرگە قاراپ: "بۇگۈن سىزلەر غازات قىلدىڭىزلار، چارچىغانسىز-لەر. ئۆز ئۇرۇنلىرىڭىزغا قايتىپ دەم ئېلىڭىزلار"—دەپتۇ. ئۇلار: "خوپ!"—دەپتۇ، ھەممىلىرى ئۆز چېدىرلىرىغا قايتىشىپتۇ. شەھرە-كاننىڭ قېشىدا پەقەتلا بىر-ئىككى كۆتكۈچى خادىم، قېرى سوپى زاتۇد داۋاھىلا قاپتۇ. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن، شەھرىكان قېرى سوپى بىلەن بىر ئاز سوزلىشىپ ئولتۇرۇپ، ئۇخلاپ قاپتۇ. خىز-مەتچىلەرمۇ ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇلار چارچىغانلىقى ئۈچۈن خېلى قاتتىق ئۇيقىغا كېتىپتۇ. ئويدە زاتۇد داۋاھىنىڭ بىر ئوزى ئويغاق ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ، شەھرىكانغا قارىسا، بىر ئوبدان شىرىن ئۇيقىدا تاتلىق ئۇخلاۋاتقان. قېرى تۆكسىز مايمۇنىدەك قىياپىتى بىلەن شەھرىكاننىڭ ئايىغى ئۇستىگە سەكرەپ ئوتۇپتۇ. ئاندىن يېنىدىن ئوتكۇر، تاشقا چاپسا شارتتىدە كېسىپ ئىككى پارچە قىلىدىغان، زەھەردە سۇغۇرۇلغان خەنجەرنى چىقىرىپ، يېنىپ چۇشۇپ، شەھ-رىكانىنىڭ بېشى تەرىپىگە ئوتۇپتۇ. شۇ خەنجەرنى شەھرىكاننىڭ بوينىغا بار كۈچى بىلەن سىلىپ، بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇخلاۋاتقان خىزمەتچىلەرنىڭ بېشىغا بېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئويغىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ تۇرۇپ، ئۇلارنىڭمۇ بىرىنىڭ كەينىدىن يەنە بىرىنىڭ كاللىسىنى ئاپتۇ. شەھرىكاننىڭ چېدىرىدىن چىقىپ، شاھ زۇئۇلماكاننىڭ چېدىرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ يەردىكى قاراۋۇللارنىڭ ئويغاقلىغىنى كورۇپ، ۋەزىر دەندانىنىڭ چېدىرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ببرىپ قارىسا، ۋەزىر دەندان قۇرئان ئوقۇپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇنىڭمۇ كوزى قېرى سوپىغا چۇشۈپتۇ.

"ياخشى كېلىپسىز، ئەي پەرھىزكار سوپى" ــ دەپتۇ ۋەزىر ئۇنىڭغا ۋە قېرىغا ئورۇن كورسىتىپ، چېدىرىنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئولتۇرۇشىنى تەكلىپ قىپتۇ. ھىلىگەر قېرى سوپى ۋەزىر دەندىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ھاياجانلانغان كىشىدەك ھەركەت قىلىپ: "تېخى ھازىرلا مېنى ئەۋلىيالاردىن بىرى قىچقىرىپ ئاۋاز بەرگەن ئىدى. مەن دەرھال شۇلارنىڭ قېشىغا بارمىسام بولمايدۇ" دەپ، ئارقىسىغا قايرىلىپتۇ. "قېنى، بۇ نەگە بارىدىكىن؟ ھازىرلا مەن بۇنىڭ ئىزدىدىن مېڭىپ كورەيچۇ؟" دەپتۇ ئۇ ئوز-ئوزىگە. ئۇمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، يوشۇرۇن ھالدا، مەككار قېرىنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپتۇ. مەككار قېرى ۋەزىر دەندانىنىڭ ئوز ئىزىغا چۈشكەنلىگىنى سېزىپ قېلىپ، ئارقىسىغا قاراپ ۋەزىرنى كورۈپتۇ. ئۇ، "ئەگەر ۋەزىرگە بىر ھىلە ئىشلەتمىسەم، ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشىم مۇمكىن؟" دىگەن ئويغا كېلىپ: "ئەي ۋەزىر! مەن ھازىر سىزگە ئېيتقىنىمدەك، ئەۋلىيانىڭ سوزىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىغا كېتىپ بارىمەن. ئەگەر سىزنىڭمۇ كورۈشۈش نىيىتىڭىز بولسا، بۇ بەكمۇ ياخشى ئىش، شۇنداق بولسىمۇ، ئاۋال مەن بېرىپ كورۈشۈپ، سوزىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، سىزنىڭ كورىشىشىڭىز ئۈچۈنمۇ رۇخسەت سوراپ كورەي. ماقۇل كورسە، مەن قايتىپ كېلىپ، سىزنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا باشلاپ باراي. ئەۋلىيادىن رۇخسەتسىز سىز مەن بىلەن بىللە بارماڭ. ئۇلار بۇنى بىلسە، ماڭا غەزەپ قىلىدۇ" ــ دەپتۇ. ۋەزىر دەندان ئۇنىڭدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئوزىنى كورۈپ قالغىنىغا خىجىل بوپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭ بىلەن ئارتۇقچە سوزلىشىپ تۇرماي، توپتوغرا ئوزىنىڭ چېدىرىغا قايتىپ كەپتۇ. ئۇخلىماقچى بولۇپ يېتىپتۇ، لېكىن

ئۇيقىسى كەلمەپتۇ. نىمە ئۇچۇندۇر، دۇنيا ئۇنى يۇتۇپ كېتىۋاتقاندەك ۋەھىمە بېسىپتۇ. كوگلىگە تۇرلۇك خىياللار كەپتۇ. ئاخىرى ئورنىدىن تۇرۇپ، چېدىرىدىن يەنە چىقىپتۇ ۋە: "شەرىكانىڭ قېشىغا باراي. ئۇيقۇم كەلگىچە ئۇنىڭ بىلەن سوزلىشىپ ئولتۇراي" — دەپتۇ-دە، شەرىكانىڭ چېدىرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. شەرىكانىڭ چېدىرىغا يېتىپ كېلىپ قارىسا، ھەممە يەر قان، خىزمەتچىلەرنىڭ بېشى ئېلىنغان. ئوزىنى تۇتالماي، ۋاقىراپ تاشلاپتۇ.

بۇ ئاۋازدىن ئۇخلاۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى ئويغىنىپ كېتىپتۇ. ئادەملەر ئاۋاز چىققان تەرەپكە ئالدىراپ كېلىشىپتۇ ۋە قان ئېقىۋاتقان جەسەت، ئوزۇلگەن باشلارنى كورۇپتۇ. دادۇ-پەريات قىلىشىپ، چېدىرنى بېشىغا كىيىشىپتۇ. شۇ ۋاقىتتا، شاھ زۇئۇلماكان ئويغۇنۇپتۇ. ئۇ، ئوزىنى ئوڭشاپ نىمە ۋەقە بولغانلىغىنى سوراپتۇ. "شەرىكان ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى خىزمەتچىلىرىنى ئولتۇرۇپتۇ" — دەپتۇ ئادەملەر ئۇنىڭغا. زۇئۇلماكان ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. يۇگۇرگىنىچە بېرىپ، ئاكسىنىڭ چېدىرىغا كىرىپتۇ. قارىسا، ئۇ يەردە ۋەزىر دەندان "ۋاي دات" سېلىپ يىغلاپ ئولتۇرغان. ئۇنىڭ ئالدىدا شەرىكانىڭ بېشى ئوزۇلگەن جەسىدى تۇرغان. شاھ بۇنى كورۇپ ھوشىدىن كېتىپتۇ، يەرگە يىقىلىپتۇ. بىر دەمدە بۇ خەۋەر پۈتۈن ئەسكەرلەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. ھەممىلا يەرنى يىغا-زارى قاپلاپتۇ. چېدىرغا كىرگەن كىشىلەر زۇئۇلماكان ھوشىغا كەلگىچە ئۇنىڭغا قارىشىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ، ھوشىغا كېلىپ شەرىكانغا قاراپتۇ. ئوزىنى توختىتالماي، قاتتىق ئۇن تارتىپ يىغلاپتۇ. ۋەزىر دەندان، ھاجىپ، ئەمىر بەھرام، رۇستەم، تۇركەشلەرمۇ ھوكۇرەپ يىغلاپتۇ. "بۇ ئىشنى كىمنىڭ قىلغانلىغىنى بىلمەمسىزلەر؟! نىمە ئۇچۇن دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن قول ئوزگەن سوپى ھازىر بۇ يەردە

يوق؟! ئۇ قېنى؟!..." دەپ سوراپتۇ زۇئۇلماكان.

شاھتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "خۇدا ھەققى، بۇ ئەلەملىك ھادىسىنى پەقەت شۇ ئىپلاس شەيتاندىن باشقا ھېچكىم قىلمىغان. ئاۋالدىن ئاخىر دىلىم ئۇنىڭغا قارا ئىدى. ھەددىدىن ئارتۇق تائەت ـ ئىبادەت قىلغۇچىلارنىڭ ئىپلاس ۋە مەككارلىقلىرىنى مەن كۆپ كورگەن ئىدىم" ـ دەپتۇ ۋەزىر دەندان شاھ زۇئۇلماكانغا. كېيىن ئۇ، زاھىدتىن ئوزى كورگەن گۇمانلىق ئىشلارنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ ئىزىنى قوغلاپ يۇرۇپ كۆزەتمەكچى بولغانلىقىنى، ئۇنىڭ ۋەزىرگە ئەۋلىيالارنى شېپى كەلتۈرۈپ يول بەرمىگەنلىگىنى دەپتۇ. ئادەملەر يىغى ـ زارى قىپتۇ. بۇزۇق، ئەبلەخ نىسارا دەل ـ لىسىنىڭ قولىغا چۈشۈشىنى خۇدادىن تىلەپ دۇئا قىپتۇ. كېيىن شەررىكانىنى كېپەنلىككە ئوراپ، نامىزىنى چۈشۈرۈپ، تاغنىڭ ئېتىگىگە يەرلىك قېزىپ كومۇپتۇ. ئۇنىڭ ياخشى پەزىلەتلىرىنى، باتۇرلىغىنى، مەرتلىگىنى، ئالىجاناپلىغىنى ئەسلىشىپتۇ، يىغلىشىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۈز بەشىنچى كېچە

ـ ئەي بەختلىك شاھ، ـ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

شەررىكانىنى كېپەنگە ئوراپ نامىزىنى چۈشۈرۈپ، تاۋۇتقا سېلىپ ئاپىرىپ تاغ باغرىغا كومۇپتۇ. ئۇنىڭ ياخشى خۇي ـ پەيلىنى، ئالىجاناپلىغىنى، باتۇرلىغىنى ئەسلەپ يىغلىشىپتۇ.

مەلئۇن زاتۇد داۋاھى بۇ ھىلە ـ مىكىرلەردىن كېيىن، جايىغا قايتىپ بېرىپ، قولىغا قەلەم

ۋە قەغەز ئېلىپ، شۇنداق دەپ بىر پارچە خەت يېزىپتۇ: "زاتۇد داۋاھى تەرىپىدىن مۇسۇلمانلارغا يېتىپ مەلۇم بولسۇنكى، مەن شەھەرلىرىڭىزگە باردىم. ھىلە-مىكىرلەر بىلەن بەشىڭلارغا بالايى-كۈلپەتلەرنى سالدىم. ئەڭ ئاۋال شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننى ئوز ئوردىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇردۇم. تاغ باغرىدىمۇ كوپ كىشىڭلەرنى ئالداپ ھالاك قىلدىم. ھىلە-مىكىر ۋە ئالدامچىلىق بىلەن سىلەردىن ئەڭ ئاخىردا ئولتۇرگەن كىشىم شەررىكان ۋە ئۇنىڭ خىزمەتچىلىرى بولدى. ئەگەر ۋاقىت يار بېرىپ، شەيتان ياردەم قىلغان بولسا ئىدى، زامانىنىڭ شاھى زۇئۇلماكاننى ۋە ۋەزىر دەندانىمۇ ئولتۇرەتتىم. سىزلەرگە ئوزەمنى دۇنيادىن قول ئۈزگەن سوپى قىلىپ كورسۇتۇپ، ھىلە-نەيرەڭ بىلەن سىلەرنى مايمۇن قىلىپ ئويناتتىم. بۇنىڭدىن كېيىن تېچىلىق ئىستىسىڭىزلەر، دەرھال ئوز شەھرىڭىزگە قايتىڭىزلار! ئەگەر ھالاك بولۇشقا رازى بولسىڭىزلار، شۇ يەردە تۇرۇڭىزلار! لېكىن بۇ يەردە بىرنەچچە يىللاپ تۇرغان بىلەنمۇ، مەقسىدىڭلارغا يېتەلمەيسىزلەر!" خەتتى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، ئۈچ كۈن شاھ ئەفرىدۇنغا قارىلىق تۇتۇپ تۇرۇپتۇ. كېيىن بىر مەڭ بېشىنى قىچقىرتىپ، خەتنى ئوقياغا باغلاپ مۇسۇلمانلار تەرىپىگە قارىتىپ ئېتىشنى بۇيرۇپتۇ. كېيىن بۇتخانىغا كىرىپ، ئەفرىدۇننى ياتلاپ يىغلاپتۇ. ئالدىغا ئۈچرىغانلا كىشىگە: "زۇئۇلماكاننى ۋە باشقا پۈتۈن مۇسۇلمان ئەمرلىرىنى چوقۇم ئولتۈرىمەن" دەپ داۋراڭ سالپتۇ.

مۇسۇلمانلار شەررىكاننىڭ ۋاپاتىغا قايغۇرۇپ، ئۈچ كۈنگىچە قارىلىق تۇتۇپتۇ، غەم-ئەلەم بىلەن كۈن ئوتكوزۇپتۇ. توتىنچى

كۆنى شەھەر ئىچىدىن رۇملىق مىلك بېشىنىڭ مۇسۇلمانلار تەرىپىگە قارىتىپ ئاتقان ئوقياسىنى كورۇپىتۇ. شاھ زۇئۇلماكان ۋەزىر دەنىدانغا بۇيرۇپ، ئېتىلغان ئوقيانى ئالدۇرۇپ كېلىپ، ئۇنىڭ پەيكانىغا باغلانغان خەتنى كورۇپىتۇ. شاھ ۋەزىرگە خەتنى ئوقۇشنى بۇيرۇپتۇ. خەت ئەرەپچە يېزىلغان بولۇپ، ۋەزىر خەتنى ئوقۇپتۇ. خەت ئوقۇلۇپ تامام بولغاندىن كېيىن، زۇئۇلماكانىنىڭ كوزلىرىگە ياش تولۇپتۇ. زاتۇد داۋاھىنىڭ ھىلىگەرلىگىدىن نەپرەتلىنىپ، غەزەپ بىلەن يىغلاپ تاشلاپتۇ. "قانداق قىلىپ ئۇ مەككار قېرى بىزنى ئىككى قېتىم ئالداپ كەتتى. ئەزىزىرايى خۇدا، مەن ئۇنى تۇتۇپ جىنسى ئەزاسىغا قورغۇشۇننى ئېرىتىپ قۇيمىسام، زىندانغا سېلىپ قەپەزدىكى قۇشقا ئوخشاش زارلىتىپ سايراتمىسام، ئازاپلاپ قينىماپ، چېچىدىن باغلاپ قۇستەنتىنە دەرۋازىسىغا ئېسىپ ئولتۇرمىسەم، بۇ يەردىن ئارمان بىلەن كېتمەن" — دەپ، يەنە ئاكسى شەررىكانىنى ئەسلەپ يىغلاپتۇ. مەككار زاتۇد داۋاھى نىسارالار يېنىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، مۇسۇلمانلار ئىچىدە قىلغان ئىشلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار شەررىكانىنى ئولتۇرگەن زاتۇد داۋاھىنىڭ سالامەتلىگى ئۈچۈن، ناھايىتى چوڭ شاتلىق بەزمىسى ئوتكۈزۈپتۇ. مۇسۇلمانلار شەررىكانىنىڭ ھازىسىنى ئېچىپ تۇگەتكەندىن كېيىن، قۇستەنتىنە دەرۋازىسىغا قاراپ يۇرۇش قىپتۇ. زۇئۇلماكان ئاكسى شەررىكانىنى بىردەمۇ ئېسىدىن چىقارماي، كوز ياشلىرى بىلەن ئەسلەپتۇ. ئۇ، شۇ سەۋەپتىن، ناھايىتى ئورۇقلاپ، بىر تېرە، بىر سۆڭەك بولۇپ قاپتۇ. بۇنى بايقىغان ۋەزىر دەندان بىر كۆنى زۇئۇلماكانىنىڭ قېشىغا كىرىپ شۇنداق دەپتۇ: "ئەي شاھ، قايغۇلارنى تاشلا! كوڭلۇڭنى تېچلاندۇرغىن.

ئاكاڭ شەررىكاننىڭ ئەجىلى يېتىپ قازا تاپتى. بۇنىڭغا ئارتۇقچە قايغۇرۇشنىڭ پايدىسى يوق. ئۇزەڭنى توختات! ئۇنىڭ قىلغان ياخشى ئىشلىرىنى رىۋاجلاندۇر! بۇ ھەقتە شائىر شۇنداق دىگەن:

بولماس ئىشنى جەدەللىشىپ قىلالمايسەن،
بولار نەرسە ئوزى پەيدا بولار ھامان.
جاھىللارنى ياخشى يولغا سالالمايسەن،
دىللىرى غەم-قايغۇغا تولغان يامان.

يىغانىنى قوي! سەۋرى قىل! چىداملىق بول! دىلىڭنى خوش تۇت! مۇستەھكەم ئىرادىلىك بول!" "ئەي ۋەزىر، ئاتام ۋە ئاكام-لىرىڭ ئولۇمى، شەھرىمىزدىن، تۇغۇلغان يېرىمىزدىن، ئېلىمىزدىن يىراقلاشقانلىغىمىز دىلىمنى يارىدار قىلدى. يۇرتىمىزدىكى خەلقىمىز-نىڭ ئەھۋالى قانداق بولدى؟ بۇ يەرگە بىز بىلەن تىرىك كېلىپ، ئۇرۇشتا ۋاپات بولغانلارنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرى بىزدىن نېمىلەرنى كۈتىدۇ، دىگەننى ئويلاپ، بىئارام بولىمەن"—دەپتۇ زۇئۇلماكان. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ۋەزىر دەندان ۋە باشقىلار يىغلىشىپتۇ. بىر قانچە ۋاقىتقىچە قۇستەنتىنە دەرۋازىلىرىنى قورشاپ يېتىشىپتۇ. شۇ ۋاقىتتا شاھ ئەسىرلىرىدىن بىرى باغدادتىن "شاھ زۇئۇلماكاننىڭ خوتۇنى ئوغۇل تۇغدى"—دىگەن خەۋەرنى يەتكۈزۈپ كەپتۇ. زۇئۇلماكاننىڭ ئاچىسى نۇزھەتۇززامانىڭ ئۇنىڭغا "كانى ماكان" دەپ ئىسىم قويغانلىغىنى ئېيتىپتۇ. "لېكىن، بۇ بالىدا بىر خىل ئەجەپلىنەرلىك خىسلەت بار"—دىگەن سوزنىمۇ ئېيتىپتۇ. شۇنىڭغا قاراپ، ئۇنىڭدىن ئاللاقانداق چوڭ ئىشلارنى كۈتۈۋاتقانلىقىنىمۇ يەتكۈزۈپتۇ. خەۋەر ئېلىپ كەلگۈچى زۇئۇلماكانغا ئاچىسى نۇزھەتۇز-زاماننىڭ يازغان خېتىنىمۇ تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. ئۇ خەتتە مۇنداق دەپ

يەزىلغان ئىكەن: "ئالىملارغا، خېتىپلارغا ھەر نامازدىن كېيىن سىز-لەرنى دۇئادا يات قىلىپ تۇرۇشلىرىنى تەكلىپ قىلىپ كېلىۋاتىمەن. بىزنىڭ ھەممىمىز ساق-سالامەت، ئوبدان تۇردۇق. شەھرىمىزدە بۇيىل يېغىنگەرلىك ياخشى بولدى. سىزنىڭ يېقىن دوستىڭىز گۈلەخ-چىنىڭمۇ كوڭلى خوش ياشاپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ خىزمىتىگە مەخسۇس قوللارنى قويدۇق. لېكىن ئۇ، سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى بىلەلمەي ئاۋارە. ئۇ، پات-پاتلا سىزنى سېغىنىپ سورايدۇ ۋە سالام ئېيتىپ تۇرۇدۇ. بىزمۇ سىزلەرنىڭ غەلىبە بىلەن قايتىشىڭىزلارنى ئۈمىت قىلىمىز". زۇئۇلماكان خەتنى ئوقۇپ خوش بولۇپ، شۇنداق دەپتۇ: "ئەمدى مېنىڭ ئارقامۇ مۇستەھكەم بولدى. چۈنكى، خۇدا-يىي تائالا ماڭمۇ 'كانى ماكان' ئىسىملىك بىر ئوغۇل بالا بېرىپ، مېنىڭ كەينىمدىكى بوشلۇقنى تولدۇردى. مېنىڭمۇ نامىم ۋە ئىزىم قالىدىغان بولدى".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىرىيۇز ئالتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"ئەمدى مېنىڭمۇ باغرىم پۈتۈن بولدى. 'كانى ماكان' ئىسىملىك بىر ئوغۇلغا ئىگە بولدۇم. قايغۇ-ئەلەملىرىم پېنىكلەشتى. ئاكام شەررە-كان ئۇچۇن نەزىر قىلىپ بىز بىلەن بىللە كەل-گەن غېرىپ-مىسكىنلەرگە سەدىقە بېرىمەن ۋە خەتمە-قۇرئان ئوقۇتىمەن" ـــ دەپتۇ زۇ-

ئۇلماكان. "بۇنى ناھايىتى ياخشى ئويلاپسىز" ــ دەپتۇ ۋەزىر دەندان. شۇنىڭدىن كېيىن، زۇئۇلماكان ئەسكەرلىرىگە ئوزىنىڭ چېدىرىنى بوتكەپ، ئاكسىنىڭ قەۋرىسىنىڭ يېنىغا تىكشىنى بۇيرۇپتۇ. چېدىر تىكلىپتۇ. ھەممە ئەسكەرلەرمۇ چېدىر ئەتراپىغا، قەۋرە چوڭىسىگە توپلۇنۇپتۇ. زۇئۇلماكان مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى ئىچىدىكى قارىيلارنى يىغدۇرۇپتۇ. قۇرئان تالاۋەت قىلىش باشلىنىپ، غېرىپ، پېقىر، مىسكىنلەرگە نەزىر ئاش تارقىتىلىپتۇ. قەۋرە ئۈستىدە ھوكمەت ئوقۇش باشلىنىپتۇ. شاھ زۇئۇلماكان چېدىرىدىن چىقىپ، ئاكسى شەرىكاننىڭ قەۋرىسىگە كەپتۇ. خۇشبۇي نەرسىلەرنى كويدۇرۇپ، ئىسرىق ساپتۇ. ئاكسىنى ئەسلەپ يىغلاپ تۇرۇپ، شۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

كەتتى ئالەمدىن قىلىپ بىزنى يېتىمۇ ـ ناتىۋان،
بىر جىگەر پارە ئىدى، مېنىڭ بېشىمغا سايىۋان.
مەن پەلەكنىڭ قىلمىشىدىن بىخەۋەر، غاپىل ئىدىم،
بۇ مۇسىبەتكە مېنى قىلدى دۇچار، ئۇ ناگىھان،
ئاھ... مەندەك ھېچكىشى غەمخورىدىن ئايرىلمىسۇن،
ئەي مۇسۇلمانلار جۇدالىق ھەسرىتى بەكمۇ يامان.

* * *

بارچە يىغلار كەينىدىن ئۇنى ئەسلەپ بەھسىاپ،
دادى ـ پەريات، ناله ـ غەمدىن شۇ دەم تۇتۇلدى ئاپىتاپ.
تۇر تاغدا مۇسانىڭ موجىزىسىنى ئەسلىتىپ،
ھەر كىشىنىڭ دىلىغا چۈشتى شۇ دەم يۇز ئىزتىراپ.

ئۇنىڭ قەۋرى بىزنىڭ كوكسىمىزدىن قېزىلدى،
شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ كوزلەر تىنماي يىغلار، دىل خاراپ.

رادىۋا تېغىدەك موردە كوتۇرۇپ يۈرەر خەلق دەپ،
تىرىك تۇرغان چېغىدا ئويلۇمىدىم ماھىتاپ.
دەپنى قىلىندىك سەن گويا يۇلتۇزنى يەرگە كومگەندەك،
كورۇلمىگەن ھىچقاچان بۇ ھادىسە ئەي ئەرباپ.

ئەي تۇپراقتا ياتقانلار، ئۇنى دەرھال تېپىڭلار!...
چۇنكى، چاچار نۇر ئۇنىڭ گورى بولۇپ ئاپىتاپ.
تىرىلدۇردى قايتىدىن ئۇنى گويا ماختاشلار،
ئۇ ئەمدى ئارىمىزدا ئولمەس، تىرىك بار ھىساپ.

زۇئۇلماكان شېئىرنى تۇغىتىپ، ئۇزىنى توختىتالمايى، يەنە ھوگىرەپ يىغلاپتۇ. ئۇنىڭغا شۇ يەردە تۇرغانلارمۇ قوشۇلۇپ يىغلاپتۇ. شۇ يەردە تۇرغانلارنىڭ ئىچىدىن ۋەزىر دەندان ئايرىلىپ چىقىپ، قەۋرە ئۇستىگە كېلىپ، ئۇزىنى توختىتالمايى، قەۋرىنى قۇچاغلاپ تۇرۇپ يىغلاپتۇ ۋە يىغلاپ تۇرۇپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئارىمىزدىن كەتتى شۇ دەم سۇلتانى ئالەم ھەي دەرىغ،
تارتمىدى بىزدەك ئەلەم ئەۋلادى ئادەم ھەي دەرىغ.
بۇ ۋاپاسى يوق جاھاندا كوپ ئىكەن زۇلمى-جاپا،
كەتتى تاشلاپ دوستلىرىنى شاھزادەم ھەي دەرىغ.
ئوتتى بىر-بىرلەپ جاھاندىن شاھ، گادايى، بايى قالمىدى،
ئوز قوينىغا ئالدى تۇپراق، تۇتتى ماتەم ھەي دەرىغ.

* * *

بۇ پانى دۇنيانى تاشلاپ كېتىپسەن باقىغا سەنمۇ؟!...
ئىتىپسەن كوپلەر ئوتكەن بۇ يولنى ئىختىيارسەنمۇ؟...
بۇ يەردىن كەتتىك خاتىرجەم، كوڭۈل شات، دىلدا يوق قورقۇش،
ئۇ يەردە بەختلىك سەن يەنە ئەستىن چىقارسەنمۇ؟...

همایه ئەیلدیلك دۇشمەن ئوقىدىن بىزنى ھەر جەڭدە،
ئىنايەت قىلىپ بىزگە بېشىمىزنى سىلارسەنمۇ؟...

خۇدايىم ئەرشى ـ ئەلادىن ئاتا قىلغاي ساڭا جەننەت،
جامالىنى نەسىپ قىلسا، بىزنى ئەسكە ئالارسەنمۇ؟...
سىنىڭچۇن دىللىرى كويگەن ئەمەسمەن بىر ئوزۇم يالغۇز،
پىراقىك ئوتىدا ياندى شەرق، غەرپ ۋە خۇراسانمۇ!...

ۋەزىر دەندان شېرنى ئوقۇپ بولۇپ، قاتتىق يىغلاپتۇ. ئۇنىڭ كوزلىرىدىن ئاققان ياش يىپى ئۇزۇلگەن مەرۋايىتتەك توكۇلۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، شەررىكاننىڭ يېقىن دوستلىرىدىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئالىجاناپ خۇلقىنى، مەرتلىگىنى، باتۇرلىغىنى ئەسلەپ، قەۋرىنى قۇچاغلاپ تۇرۇپ، شۇ شېرنى ئوقۇپتۇ:

يەرگە كىردى بۇ كەرەملىك قوللىرىك، ئىھسان قېنى؟!...
ساڭا ئوخشاش بۇ بەدەنگە كۇچ بىلەن دەرمان قېنى؟!...
كوز يېشىم يازدى يۇزۇمگە يۇزمىڭ ۋاراقلىق بىر كىتاپ،
كارۋانلار يولدا قالدى، باشلاپ ماڭار سۇلتان قېنى؟!

يۇز، زاڭاقمىغا كوڭۇل سىرىنى سىزدى بۇ پىراق،
باق!... يەنە! ئەسلەپ سېنى يىغلىمىغان بىر جان قېنى؟!...
مەن ئەگەر كوزۇم يېشىنى يەنە ئېقىتسام باشقىغا،
دىل كويۇپ ئاقسۇن كوزۇم قىينالمىغان ۋىژدان قېنى؟!

ئۇ كىشى شېرنى ئوقۇپ تۇگۇتۇپ بولغاندىن كېيىن، زۇئۇلماكان، ۋەزىر دەندان، شەررىكاننىڭ دوستلىرى، ئەمىرلەر، قەۋرە ئەتراپىدا تۇرغانلار ۋە بارلىق ئەسكەرلەر يېگىۋاشتىن دادى-پەريات قىلىشىپ يىغلىشىپتۇ. كېيىن ئۇلار ئولگەنلەر ھەققىدە دۇئا

قىلىپ، ئوز چېدىرلىرىغا قايتىشىپتۇ. زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندان بىلەن بىرنەچچە كىچە-كۈندۈزگىچە جەڭ ئىشلىرى توغرىسىدا سوزلىشىپتۇ. بۇندىن كېيىنكى جەڭنى قانداق ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا كېڭىشىپتۇ. زۇئۇلماكانىڭ قايغۇ-ئەلىمى يېنىكلىمەپتۇ. بىر كۈنى ئۇ، ۋەزىر دەندانىنى قىچقىرىپ، ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ: "مېنىڭ كۆڭلۈم ۋاپادار ئادەملەر، شاھلار ۋەقەلىرى ۋە ئىشقى-مۇھەببەت ئەسەرلىرى توغرىسىدا ھېكايە ئاڭلاشقا ئىنتىلىۋاتىدۇ، چۈنكى، بۇنداق ھېكايە كۆڭلۈمنى بىرئاز كوتۇرۈشى، كوز ياشلىرىمنى توختۇتۇپ، روھىمنى تىتىكلەشتۈرۈشى، قايغۇ-ئەندىشىلەردىن ئازراق بولسىمۇ قۇتۇلۇشقا ياردەم بېرىشى مۇمكىن دەپ ئويلايمەن". "ئوتكەن ۋاپادار كىشىلەر، شاھلار ۋەقەسى، ئاشىق-مەشۇقلەرنىڭ ئاجايىپ ھېكايىسىنى ئاڭلاش بىلەن غەم يېنىكلىشىدىغان بولسا، ئۇ، ئاسان ئىش. بۇ مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدۇ. مەرھۇم ئاتاڭ شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانغىمۇ مەن ھايات چېغىدا قانچە كېچىلەپ شۇنداق ئاجايىپ ھېكايىلارنى سوزلەپ بېرەتتىم. سۈيگۈ-مۇھەببەت ھەققىدىكى شېرلارنىمۇ ئوقۇپ بېرەتتىم. ۋاقتىم بولۇپ مەن ئۇنىڭ يېنىدا بولسامىلا، ئۇ، مېنىڭ شېر، ھېكايەمنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، كۆڭلىدىكى غەم-ئەندىشىلىرىنى باساتتى. بۇ ئاخشامۇ مەن سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكى غەملىرىڭنى تارقىتىش ئۈچۈن، 'ئاشىق-مەشۇق'لەر چوچىگىدىن بىرىنى ئېيتىپ بېرەي"—دەپتۇ ۋەزىر دەندان. زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندانىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ھېچ ئىشقا قول ئۇزاتماي، كەچ كىرىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپتۇ. تېخى قاراڭغۇ چۈشمەستىنلا زۇئۇلماكان شامدانلارغا شام قويدۇ-

رۇپ ئۇنى ياندۇرۇپتۇ. لەززەتلىك ۋە قۇۋەتلىك تاماقلار، شىرنىلىكلەر ھازىرلاشنى بۇيرۇپتۇ. چېدىر ئىچىگە ئەترلەرنى سېپىپتۇ. خىزمەتچىلەر شاھ پەرمانىنى تولۇغى بىلەن ئادا قىپتۇ. زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندانغا كىشى ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر دەندانمۇ شاھ ھۇزۇرىدا ھازىر بوپتۇ. كېيىن بۇ ئولتۇرۇشقا ئەمىر بەھرام، ئەمىر رۇستەم ۋە ھاجىپ، ئەمىر تۇركەش باشلىق كىشىلەرنىمۇ قىچقىرتىپتۇ. ئۇلارمۇ يېتىپ كېلىشىپتۇ. شاھ زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندانغا قاراپ: "كەچ بولۇپ، تۇن قارا پەردىسىنى ئۇستىمىزگە يايدى. بىزگە ۋەدە قىلغان ئاجايىپ چوچەكنى ئاڭلاشنى كۈتۈپ تۇرۇپتىمىز" ــ دەپتۇ. "خوپ!" ــ دەپتۇ ۋەزىر دەندان.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۈز يەتتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندانغا قاراپ: "ئەي ۋەزىر، كەچ بولۇپ تۇن قارا پەردىسىنى ئۇستىمىزگە يايدى. بىزگە ۋەدە قىلغان ئاجايىپ چوچەكنى باشلىشىڭنى سورايمەن" ــ دەپتۇ. "خوپ! ــ دەپتۇ ۋەزىر، ــ ماڭا بىر قىسسە مەلۇم. ئۇ، ئاشىق ـ مەشۇقلەر، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ۋاستىچىلار ۋە ئۇلارنىڭ بېشىدىن كەچۈرگەن ئاجايىپ ـ غارايىپ ۋەقەلەر توغرىسىدا ھېكايە قىلىپ دىلدىكى تەشۋىشنى تارقاتقاندەك ۋە يۈسۈپ پەيغەمبەرنىڭ ئاتىسى

ياقۇپ ئەلەيھىسسالامنىڭ بېشىغا چۈشكەندەك، ئېغىر قايغۇ-ئەلەملەرنىمۇ تارقىتىدۇ."

تاجلىمۇلۇك قىسسىسى

ـــ ئەي پادىشاھىم، بۇرۇنقى زامانىدا ئىسپاھان تاغلىرىنىڭ ئارقىسىدا بىر شەھەر بار ئىكەن. ئۇنى مەدىنە تۇلخىزىرا ـــ كوكلەمزار شەھەر ـــ دەپ ئاتايدىكەن. بۇ شەھەرنىڭ بىر پادىشاسى بار ئىكەن. ئۇنى سۇلايمان شاھ، دەپ ئاتايدىكەن. ئۇ، ئادالەت پەرۋەرلىكتە تەڭدىشى يوق، ئىنساپ بىلەن ئىش قىلىدىغان، ئوچۇق يۈزلۈك، مۇلايىم سوزلۇك، ھەمىشە پۇخرالىرىنىڭ ھال-ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ، دادىغا يېتىپ، رازى قىلىپ تۇرىدىغان، ساخاۋەتلىك، كېلىشىملىك كىشى ئىكەن. ئۇنىڭ ئالدىغا ھەر تەرەپتىن ئەلچىلەر ۋە يولۇچىلار، سودىگەرلەر، سایاھەتچىلەر كېلىپ تۇرىدىكەن. شۇ-نىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ شوھرىتى ھەممە شەھەر ۋە مەملىكەتلەرگە تارقالغان ئىكەن. ئۇ، ئۇزاق زامان ئوز تەختىدە تېچ ۋە شادى-خورامىلىق بىلەن دەۋر سۈرۈپتۇ. لېكىن ئۇ تېخى ئويلەنمىگەن ئىكەن. ئۇنىڭ ياخشىلىقتا ئوزىگە يانداشقان، ئەخلاقلىق، خۇلۇق ۋە كەمتەرلىكتە شاھتىن قېلىشمايدىغان، سېخىلىقتىمۇ ئۇنىڭ ئوزىگە ئوخشاش بىر ۋەزىرى بار ئىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى شاھ ئۇ ۋەزىرىنى ئوزىنىڭ ئالدىغا قىچقىرىپتۇ. "ئەي ۋەزىرىم، ـــ دەپ سوز باشلاپتۇ شاھ، ـــ خوتۇنسىز، بالا-چاقىسىز، يالغۇزلىقتا دىلىم بەكمۇ ئېزىلدى، سەۋرىم قالمىدى. يىگىتلىك دەۋرىم بويىتاقلىقتا ئوتتى. ياشلىغىم بىھۇدە كېتىۋاتىدۇ. خەلقلەر ۋە ئەمرلەر ئۇستە-

دىن ھوكۇم سۈرگۈچى مېنىڭدەك شاھ ئۇچۇن، بۇلداق كۇن كە-
چۈرۈش توغرا ئەمەس. ئۇلار بولسا ئوز ئورۇنلىرىغا، كېلەچەك-
تىكى ئىزلىرىغا ئوز ئەۋلادىنى قالدۇرۇش بىلەن شاتلىنىدۇ ۋە
ماختىنىدۇ. مەن بولسام بۇنىڭدىن مەھرۇم. پەيغەمبىرىمىز: 'ئويلىنىپ
نەسل قالدۇرۇڭلار! مەن قىيامەت كۇنى نەسىل قالدۇرغانلار-
سىزلەر بىلەن پەخىرلىنىمەن' دىگەن. دۇنيانىڭ نېمىتى، شان-
شوھرىتى ياخشى بالا بىلەن ئىكەن. مەن پۇخرالىرىمنى باللىرى
بىلەن كورگىنىمدە خىجىل بولىمەن. كوڭلۇم يېرىم بولىدۇ. چۇنكى،
مەن ئۇلارنىڭ پادىشاسى. مەندە ئەقەللى بىرمۇ بالا يوق. بۇ غەم
ئاقىۋەت مېنى كاردىن چىقارغۇسى. بۇنىڭغا سەن نىمە دەيسەن،
بىرەر يول كورسەت." شاھتىن بۇ سوزنى ئاڭلىغان ۋەزىرنىڭ كوزى
ياشقا لىق تولۇپتۇ. "بۇ مەسلىدە مېنى سوزلەشتىن، پىكىر ۋە
مەسلىھەتتىن خالاس قىل، ئەي ئۇلۇغ شاھ! ــ دەپتۇ ۋەزىر، ــ
چۇنكى، بۇ ئىشتا بىرەر كىشىگە بولۇپمۇ سېنىڭدەك بىر شاھقا
مەسلىھەت بېرىشتىن ئاجىزمەن. كونىلار بۇنى 'ئومۇر سودىسى'
دەپ بىكار ئېيتمىغان. ئاقىۋىتى ياخشى بولمىسا، بۇ مەن ئۇچۇن
زور تەڭلىك. بەلكىم سەن بۇ ئىشنى بىرەر كېنىزەك ئېلىش بىلەن
ھەل قىلارسەن". "ئەي ۋەزىر، ــ دەپتۇ شاھ، ــ كىملىگىنى، تېگى-
تەكتىنى سۈرۈشتۇرۇپ بىلمەي، كېنىزەك سېتىپ ئېلىش بىلەن
بۇ ئىشنى تۈگىتىش شاھلار ئۇچۇن مۇۋاپىق ئىش ئەمەس. چۇنكى،
كېنىزەكنىڭ تېگى-تەكتى پەس بولسا، ئۇنىڭدىن بولغان بالىمۇ
زالىم، مۇناپىق، قانخور بولىدۇ. كېنىزەك بىر پاتقاق يەرگە ئوخ-
شاشتۇر. كىشى پاتقاق يەرگە تېرىغان ئۇرۇقتىن ياخشى ھوسۇل
ئالالمايدۇ. شۇنداقلا، تېگى-تەكتى نامەلۇم كېنىزەكتىن بولغان

بالا همچقاچان ئاتىسىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئىشىنى داۋاملاش-
تۇرمايدۇ، يامانلىقتىن قايتمايدۇ. مەن كىنىزەك سېتىپ ئېلىپ،
بۇنداق ياماڭ ئاقىۋەتلىك ئىشلارغا سەۋەپكار بولۇشىنى، ئاخىرى
لەنەت ۋە نەپرەتلەرگە كومۇلۇپ قېلىشنى خالىمايمەن. چىرايىدا
مەشھۇر، ئەسلى نەسىبى ئېنىق بىرەر مۇسۇلمان شاھنىڭ يېقىم-
لىق، ئەدەپلىك، چىرايلىق بىرەر قىزىنى كورستىشىڭىنى سورايـ-
مەن. ئەگەر ماڭا نەسىبى ئۇلۇغ، ھوسنى تولۇق بىرەر مۇسۇلمان
شاھنىڭ قىزىنى كورسەتسەڭ، ئۇنى تەڭرى رىزاسى بويىچە، قازى
ۋە گۇۋاھلار ئالدىدا نىكاھلاپ ئالىمەن". "ئەگەر تىلىگىڭ شۇ بولسا،
سەن چوقۇم مەقسىدىڭگە يېتىسەن، نىيىتىڭ ئورۇنلىنىدۇ" دەپتۇ
ۋەزىر. "قېنى قانداق ۋە قانداق قىلىپ؟" دەپتۇ شاھ. ۋەزىر مۇنداق
دەپتۇ: "ئاق شەھەر شاھى زۇھەر شاھنىڭ شۇنداق بىر قىزى
بار" دەپ ئاڭلىغانمەن. ئۇنىڭ تەرىپىنى تەلتوكۇس ئېيتىشقا تىل
ئاجىز كېلىدىكەن. قامەتلىرى كېلىشكەن، كىيىك كوز، قوشۇما
قاش، بىر كورگەن كىشى ئۇنىڭدىن كوزىنى ئالالمايدىكەن. ھەر
قانداق كىشىنى ئۇ، بىر قارىشى بىلەنلا ئىسەنكىرىتىپ قويىدىكەن.
بۇ ھەقتە شائىر شۇنداق دېگەن ئىكەن:

سەرۋى قەددى گۈل ئۇنىڭ بىلىدە نازۇك كەمەر،
دىلبىرى شىرىن زۇۋاندۇر، لېۋىدىن تامغاي شەكەر.
ئاي يۈزىنى كىمكى كورسە ئاشقى شەيدا بولۇر،
نۇرىدىن، خىجىل كۇن، ئاي، ئۇ ئەگەر قىلسا نەزەر.

* * *

قامىتىنى كورۈپ خىجالەت بولدى سەرۋى بوستان،
يۈزىنى كورۈپ قۇياش، ئاي تۇتۇلدى شۇ ھامان.

لەۋلىرى، قەن ۋە ھەسەلنى داغدا قويدى ھەر زامان،
چىشلىرى سەپ ـ سەپ سەدەپتەك دۇررى ـــ گوھەردىن لىشان.
ئۇل پەرىنىك ھوسنىنى جەننەت ئەھلى كورمىگەن،
ھور ـ غۇلمان جان پىدا قىلغاي قارا كوزگە شۇ ئان.

ئىشقىدا ئولگەن كىشلەر سانىغا يەتمەس ھىساپ،
كىم ئۇنىك ئىشقى يولىغا كىردى تەسلىم قىلدى جان.
ۋەسلىسىز ماڭا ئولۇم بىرلە باراۋەر بۇ ھايات،
تىرىك تۇرۇپ ئايرىلىش يۇزمىك ئولۇمدىنمۇ ياماڭ.

ۋەزىر قىزنىك تەرىپىنى شۇ شەھر بىلەن تۇگۈتۇپ: "مېنىك پىكرىم دۇنيا ئىشلىرىدىن تەجرىبىسى بار، كوپ قېينىچىلىقلارنى بېشىدىن كەچۈرگەن، مۇئامىلىگە ئۇستا. ئاتىسىنى ماقۇل قىلىپ، قىزىنى ساڭا نىكاھلاشقا كوندۈرەلەيدىغان بىر كىشىنىك ئەلچىلىككە بارغىنى تۇزۇك. ئۇنىدىن باشقا يىراق ـ يېقىنلاردا ئۇنىڭغا تەڭ لىشىدىغان قىز يوق. ئۇنىك گۈزەل يۈزى ساڭا شاتلىق بېغىشلايدۇ. ئۇلۇغ تەڭرىمۇ سېنىڭدىن رازى بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇدرىتى يەتكەن كىشىلەرگە ئويلىنىشكە ئەمر قىلغاندۇر. پەيغەمبەرنىك بۇيرۇغى سۇننەتتۇر". شاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، شاتلىنىپ روھى كوتۇرۇلۇپتۇ. كوڭلى ئېچىلىپ، قايغۇ ـ ئەلەملىرى تارقاپتۇ. شۇ چاغدا شاھ ۋەزىرگە قاراپ: "ئەي ۋەزىر، بۇ ئىشنى سېنىڭدىن باشقا ھىچكىشى ئەپلىيەلمەيدۇ. ھۇشيارلىغىك ۋە ئوز ئارتۇقچىلىقلىرىك بىلەن پەقەت سەنلا بۇ ئىشنى ئوز جايىدا ئادا قىلالايسەن. ئۇنىڭغا ئەلچى بولۇپ سەن بار. ئىشلىرىڭنى تەييارلا. ماختاش بىلەن كوڭلۇمنى قىزىقتۇرغان قىزنى قولىغا كىرگۈزۈش ئۇچۇن،

سەپەرگە ھازىرلىنىپ ئەتىدىن قالماي يولغا چىق! ئۇنى ئوزەڭ بىلەن بىللە ئېلىپ كېلەلمىسەڭ، بۇ يەرگە كەلمە ۋە قارىما!" دەپتۇ. "خوپ!" دەپتۇ ۋەزىر، ئويگە قايتىپ كېلىپ، دەم ئاپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە بېرىپ، شاھلارغا لايىق قىممەتلىك گوھەر ۋە باشقا ئوزى يېنىك، باھاسى ئېغىر، ئاز ئۇچرايدىغان نەرسىلەرنى ئەرەپ ئاتلىرى ۋە تەرىپلەشكە كىشىنىڭ تىلى ئاجىز كەلگىدەك ھەر خىل نەپىس كىيىملىكلەرنى خەزىنىدىن ئېلىپ، ساندۇقلاپ قاچىلاپ، سوغات ئۇچۇن راسلاپ، ئۇلارنى توگە ۋە خېچىرلارغا ئارتىپتۇ. يۇز تىللا كەمەرلىك قۇل، يۇز ساھىپجامال كېنىزەك ۋە بىرقانچە خىزمەتچى قوغدىغۇچىلارنى ئوزىگە ھەمرا قىلىپ، يولغا چۇشۇپتۇ. يولبويى بايراقلار باشلىرىدا يەلپۇنۇپ، جىلۋە قىپتۇ. شاھ ئۇنىڭغا ناھايىتى تېز قايتىشنى تاپىلىغان ئىكەن. ئۇ، كەتكەندىن كېيىن، شاھ كېچە-كۇندۇز شۇ قىز ئىشقىدا يېنىپتۇ. ۋەزىرمۇ مولچەرلىگەن شەھەرگە بىر كۇنلۇك يول قالغىچە تاغ ئېشىپ، قىر بېسىپ، تۇن-كۇن دېمەي يول يۇرۇپتۇ. ئاخىر بىر دەريانىڭ لېۋىگە كېلىپ قونۇپتۇ. ئوزىنىڭ يېقىن كىشىلىرىدىن بىرنى قېچقىرىپ، بۇرۇنراق زۇھەر شاھ ھۇزۇرىغا بېرىپ، ئوزىنىڭ كېلىش خەۋىرىنى يەتكۇزۇشنى بۇيرۇپتۇ. "خوپ!" دەپ خەۋەرچى يولغا چۇشۇپتۇ. خەۋەرچى شەھەرگە كىرىپ بارغان ۋاقىتتا، شاھ كوكۇل ئېچىش ئۇچۇن شەھەر دەرۋازىسى يېنىدىكى بىر باغچىغا چىقىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرغان ئىكەن. يولۇچىنى كورۇپ، ئۇنىڭ باشقا يۇرتتىن كېلىۋاتقان كىشى ئىكەنلىگىنى سېزىپتۇ. باغچا ئوتتۇرىسىدىكى ئىگىز راۋاقتا تۇرۇپ ئۇنى ئالدىغا ئېلىپ كىرىشنى بۇيرۇپتۇ. خەۋەرچى كېلىپ شاھ ھۇزۇرىغا ئىسپىھان تاغلىرى-

چىمەنزارلىقلىرىنىڭ ئىگىسى ئۇلۇغ شاھ سۇلايمانىنىڭ ۋەزىرى كېلە-
ۋاتقىنىنى ئېيتىپتۇ. زۇھەر شاھ ئوچۇق چىراي بىلەن: "قېنى مەر-
ھەمەت!" دەپ، خەۋەرچىنى ساراي تەرەپكە باشلاپ-تۇ. "سەن
ۋەزىردىن قاچان ئايرىلغان ئىدىڭ؟!" دەپ سوراپتۇ زۇھەر شاھ
خەۋەرچىدىن. خەۋەرچى: "× ' دەريا قىرغىغدا ئايرىلغان ئىدىم-
ئۇمۇ ئەتىلىككە بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ!" دەپ، خۇدادىن ئۇنىڭ
دولىتىنىڭ زىيادە بولۇشىغا، يۇرتىنىڭ دايىما گۈللىنىشىگە، ئاتا-
ئانىلىرىنىڭ ئومرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىغا مەدەت قىلىشنى تىلەپ
دۇئا قىپتۇ. زۇھەر شاھ ئوزىنىڭ ۋەزىرىنى ئالدىغا قىچقىرىپ-
ئۇنىڭغا سۇلايمان شاھنىڭ ۋە ئۇنىڭ ۋەزىرىنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن
ئەڭ يېقىن ساراي ئەربابلىرىنى ۋە ئورۇنباسارلىرىنى بىللە ئېلىپ-
ۋەزىرىنىڭ ئالدىغا قارشى ئېلىش ئۈچۈن چىقىشنى بۇيرۇپتۇ-
خەۋەرچى كەتكەندىن كېيىن، سۇلايمان شاھنىڭ ۋەزىرى يېرىم
كېچىگىچە دەريا قىرغىغدا تۇرۇپ، كېيىن شەھەر تەرەپكە قاراپ
مېڭىپتۇ. ئەمدىگىنە تاڭ ئېتىپ، قۇياش ھەر تەرەپكە نۇرىنى
چېچىشقا باشلىغاندا، شەھەرگە بىر نەچچە چاقىرىم يول قاپتۇ-
يىراقتىن شەھەر ۋە ئۇنىڭ مەنزىرىسى كورۇنۇپتۇ. شۇ چاغدا
زۇھەر شاھنىڭ ۋەزىرى، ساراي باشلىقلىرى ۋە بىر قانچە ساراي
ئەمەلدارلىرى ئۇنى قارشى ئېلىپ ئالدىغا چىقىپتۇ. ۋەزىر بۇ قارشى
ئېلىشتىن ئوز نىيىتىگە يېتىشكىنىنى سېزىپتۇ. ئۇلار بىر-بىرلىرى
بىلەن كورۇشۇپتۇ، ھال-ئەھۋال سورۇشۇپتۇ. كېيىن ئۇلارنى
قارشى ئالغۇچىلار باشلاپ، شاھ سارىيىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. يەتتە
بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئوتۇپتۇ. ئۇ يەر شاھ قەسرىگە يېقىن بولغىنى
ئۈچۈن، ئاتلىرىدىن چۈشۈپتۇ. ۋەزىر بىلەن راۋاقتا يەتكىچە پىيادە

بېرىپتۇ. راۋاقنىڭ توربىدە پىل سۆڭەكلىرىدىن قىلىنغان ھەر تۈرلۈك قىممەتلىك تاشلار بىلەن بېزەلگەن تەخت، ئۇنىڭ ئۈستىدە ئالتۇن چېكىلگەن كوك ئەتلەس ياستۇقلار تۈرغان ئىكەن. تەخت ئۈستىگە يەنە تۈرلۈك قىممەتلىك تاشلار، گوھەرلەر قادالغان پەردە ئېسىلغان ئىكەن. زۇھەر شاھ ئەنە شۇ تەخت ئۈستىدە ئولتۇرغان، ساراي ئەھلىلىرى ئۇنىڭ خىزمىتىگە قول باغلاپ تەييار تۇرغان ئىكەن. ۋەزىر، زۇھەر شاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ يەرنى سۆيۈپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز سەككىزىنچى كېچە

ـــئەي بەختلىك شاھ، ـــدەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ۋەزىر زۇھەر شاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ يەرنى سۆيۈپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئالدىدا ئەڭ ئوتكۇر سۆزمەنلىك سەنئىتىنى ئىشقا سېلىپ شۇ شېرلارنى ئوقۇپتۇ:

ئادالەت بىرلە قىلغاچ زۇلۇمنى خار،
جاھان ئەھلى سەن بىلەن قىلۇر ئىپتىخار.
ھىچ ئانا توغمىدى سېنىڭدەك ئوغۇل،
تۇرالماس سەن بىلەن نوشىرۋان① قاتار.

---

① نوشىرۋان ـــ ئىران سۇلالىلىرىنىڭ ئۇچىنچىسى، ئادىلىلىقتا نام چىقارغان كىشى، بۇنى ئەردىشىر دەپمۇ ئاتايدۇ.

ئىشىكدۇر ئەلنى پاراۋان توق قىلىش،
مىسالدۇر ئېلىكدە يوقلىغى ناله ـ زار.
سېخىلىقتا ھاتەم① يىتەلمەس ساڭا،
دەۋرىمىز سەن بىلەن ئىمزۇر بەختىيار.

قەرىپسەن ئىلمۇ ـ ھىكمەتتىن ئورۇق،
ئۇنىڭ شولىسى ئەلنى يورۇتار.
سېنىڭدىن رازىدۇر، چوڭ ـ كىچىك خەلق،
ئومۇر سۈر، شۇلارنىڭ بەختىگە نامدار.

* * *

كېلىشكەن قامىتى نازۇك ئىگىلدى،
كەرەمدىن مۇنىلەر قۇمدەك توكۇلدى.
ئەسىر قىلدى ھەركىمنى قىيا بېقىشتا،
ئەپسۇن كۆچىسىز، جادۇ ئاجىز بۇ ئىشتا.

دىگىن: غەيبەتچىلەرگە قەتئى قىلىپسەن،
سۆيگۈنۈمدىن بىر دەممۇ ئاجرىماسمەن.
جاپاكار دىلىمغا سالسىمۇ غەم،
ئۇنى ياتلار دىلىم ھەرقاچان ـ ھەر دەم.

كېتىپتۇر ئۇيقىغا تاشلاپ مېنى ئۇ،
پەقەت سەن مەن بىلەن ھەر جايدا بىرغۇ.
ماڭا لۇتپى ئەيلەپ خوپ قىلدىڭ ئىھسان،
بېرىپ مەنمۇ ساڭا پىدا قىلاي جان.

بولمىسا ھېچ قىسمىغا بىل تاقېتىم يوق،

① ھاتەم ــ يەمەننىڭ تەي قەبىلىسىدىن چىققان ئاتاغلىق سېخىي ـ مەرت.

زۇھەر شاھ قىسسىدىن بولدى دىلىم توق،
ئەگەر كورسەڭ ئۇنىڭ بىر يېقىشىنى،
ئەلەمدىن پاك قىلۇر، كورگەن كىشىنى.

تىلەپ ئومرىنى دۇئا قىلساڭ مۇقەررەر،
كوتەرگەي خەلقى قول ساڭا باراۋار.

ۋەزىر بۇ ئاجايىپ شېئىرنى تۇگەتكەندىن كېيىن، زۇھەر شاھ ئۇنى يېنىغا قىچقىرىپتۇ. ئۇنىڭغا ناھايىتى زور مەرھەمەت كورسىتىپ، ئوز يېنىغا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. ئوچۇق چىراي، سەممى ھالدا تاڭ ئاتقىچە ئۇنىڭ بىلەن سوھبەت قىپتۇ. كېيىن دەستىخان سېلىپ تۇرلۇك ـ تۇمەن تاماقلار، نازۇ ـ نېمەتلەر تارتىلىپتۇ. ئۇلار تويغىچە يېيىشىپتۇ. كېيىن دەستىخان يىغىلىپ ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى تارقىلىپتۇ. زۇھەر شاھ يېنىدا پەقەت شاھقىلا يېقىن بىر نەچچە كىشى قاپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر ئورنىدىن تۇرۇپ شاھقا يەنە مەدھىيە ئوقۇپتۇ. ئاندىدا يەرنى سۆيۈپ تۇرۇپ، شۇ سوزلەرنى قىپتۇ: "ئەي ئۇلۇغ شاھ، ساخاۋەتلىك جاناپ، مەن ساڭا دايىملىق سائادەت ۋە تۇگىمەس بەخت ـ ئىقبال تىلەپ، مۇھىم بىر ۋەزىپە بىلەن ئىسپاھان تەغى كوكلەمزار يايلاقلىرىنىڭ ئىگىسى، ئادالەتلىك پۇخرالىرىغا ھاكىمىز سۇلايمانغا قىزىقىزنى سوراپ كەلدىم. شاھ سىزگە ھىساپسىز سوغىلار ۋە قىممەتلىك تارتۇقلارنى ئەۋەتتى. ئۇ، سىزگە كۆيوغۇل بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. بۇ ھەقتە سىزنىڭ پىكرىڭىزنىمۇ ئاڭلاشقا ئىنتىلىمەن" دەپتۇ، سوزىنى تۇگىتىپ، شاھتىن جاۋاپ كۇتۇپ تۇرۇپتۇ. زۇھەر شاھ بۇ سوزنى ئاڭلاپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئەدەپ يۇزىسىدىن ئۇمۇ يەرنى سۆيۈپتۇ.

ئولتۇرغانلار شاهنىڭ ۋەزىرگە كورسەتكەن بۇ ئىلتىپاتلىرىغا ھەيران بولۇشۇپتۇ. شاه ئۇلۇغ تەڭرىگە شۈكرىلەر ئېيتىپتۇ. "مەن بۇنىڭغا نىمە دەيتتىم. ئەي ئۇلۇغ ۋەزىر، ئەي ھورمەتكە لايىق زات، دەپتۇ. شاه تۇرغان يېرىدە ئولتۇرماي ئورە تۇرۇپ، شاه سۇلايمانغا غايىبانە تازىم قىپتۇ ۋە ــ بىز ئۇزىمىزنى شاه سۇلايماننىڭ پۇخرا-لىرى قاتارىدا ھېساپلايمىز. ئۇنىڭ بىلەن موناسىۋەتتە بولۇش، ئۇنىڭ ماڭا كويوغۇل بولۇشى مەن ئۈچۈن شەرەپ ۋە ئابرويدۇر. مەن بۇ سوزنى جان-دىلىم بىلەن دەۋاتىمەن. قىزىم ئۇنىڭ كېنىزەكلىرى قاتارىدىكى بىر چوريدۇر. مېنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ تىلىگىم ئۇ بىزگە ھەمىشە يول كورسەتكۈچى ۋە مەدەتكار بولسۇن". كېيىن شاه گۇۋاڭ ۋە قازىلارنى قىچقىرتىپتۇ. قازى ۋە گۇۋاڭلار، شاه سۇلايمانغا زۇھەر شاهنىڭ قىزىنى نىكاھلاش ئۈچۈن ئۇزىنىڭ ۋەزىرىنى ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتكىنىگە گۇۋا بولۇشۇپتۇ. زۇھەر شاه سۇلايمان شاهقا قىزىنى نىكاھلاشقا شاتلىق بىلەن يەنە بىر قېتىم رازىلىق بىلدۇرۇپتۇ. قازى خۇتبە ئوقۇپ ئۇنىڭ ھەققى مەھرىنى ۋە نىكاھ قىلىنغانلىغىنى كورسىتىپ، خەت يېزىپ موھرىنى بېسىپ تەستىقلاپ، ئۇلارنىڭ قوش قېرىشلىرىنى تىلەپتۇ. دۇئا قىپتۇ. قازى نىكاھ خېتىنى شاه بىلەن ۋەزىرگە بېرىپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر ئورنىدىن تۇرۇپ زۇھەر شاهقا ئېلىپ كەلگەن ئېسىل سوغات قىممەتباھا تارتۇقلارنى ئېلىپ كىرىپتۇ. ئۇلارنى زۇھەر شاهقا تەقدىم قىپتۇ. زۇھەر شاه سوغات ۋە تارتۇقلارنى قوبۇل قىلىپ ئالغاندىن كېيىن، قىزىنىڭ يول تەييارلىغىنى ھازىرلاشقا بۇيرۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ۋەزىرنى ھۇرمەتلەپ كۇتۇپتۇ. بۇ زىياپەتكە چوڭ-كىچىك ھەممىنى تەكلىپ قىپتۇ. بۇ توي مۇراسىمى خوشال-

خوراملىق بىلەن ئىككى ئايغىچە داۋام قىلىتۇ. كوز كورگەن، كۆڭۈل تىلىگەن، دىلنى قاندۇرغۇچى ھەر بىر ئورۇن - ئادەتكە تولۇق رايە قىلىنىپتۇ. بۇ ۋاقىت ئىچىدە كىشىن ۋە كۆيوغۇل ئۇچۇن كېرەكلىك ھەممە نەرسە تەييارلىنىپتۇ. ھازىرلىق تۇگىگەندە زۇھەر شاھ تاشقىرىغا چىدىر تىكىشنى بۇيرۇپتۇ. شەھەر تاشقىرىسىغا چىدىر تىكىپ ماللارنى ساندۇققا قاچىلاپتۇ. رۇم ۋە تۇرك قىزلىرىدىن سېتىپ ئېلىنغان كېنىزەك، چورە، دىدەكلەرنى خىزمىتىگە بەلگۇ - لەپتۇ. شاھ قىزىغا ئەڭ نازۇك زىننەت ئەسۋاپلىرى ۋە قىممەتلىك تاشلارنى سوغات قىلىپ بېرىپتۇ. قىزىل ئالتۇن ۋە تۇرلۇك قىممەتباھا تاشلار بىلەن زىننەتلەنگەن مەپە ياستىپ، ئۇنىڭغا ئالاھىدە جابدۇقلار بىلەن بېزەلگەن ئاتلارنى قوشتۇرۇپتۇ. بۇ مەپە چىرايلىق قەسىرنىڭ گۈمبىزىگە، ئىرەم باغلىرىنىڭ گۈلخانىسىغا ئوخشىسا، ئۇنىڭ ئىگىسى بولغان ۋە ئىچىدە ئولتۇرغان قىز جەننەتنىڭ ھۇر - لىرىگە ئوخشىغىدەك ھالەتتە ئىكەن. قىزنى ماڭدۇرغاندىن كېيىن، مالىلارنى تېگىپ توگە ۋە خېچىرلارغا ئارتىپ ئۇچ چاقىرىم يەرگىچە زۇھەر شاھ ئوزى ئۇلارنى ئۇزۇتۇپ كەپتۇ. كېيىن ئۇ قىزى ۋە ۋەزىر ھەم ئۇنىڭ ھەمراللىرى بىلەن خوشلۇشۇپتۇ. خوشال - خوراملىق بىلەن ئوز سارىيىغا قايتىپ كەپتۇ. ۋەزىر ۋە ئۇنىڭ ھەمراللىرى، زۇھەر شاھ ۋە ئۇنىڭ قىزىنى ئۇزۇتۇپ چىققان - لار بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن، توختىماي يول يۇرۇپ، داۋان ئېشىپ، مەنزىل بېسىپ، ئوز يۇرتىنى نىشانلاپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ۋەزىر ۋە ئۇنىڭ ھەمراللىرى شاھ قىزى بىلەن توختىماي يول يۈرۈپ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ، ئۇز شەھرىگە ئۇچ كۈنلۈك يول قالغاندا، خان ئاغىچا قىزنىڭ كېلىۋاتقانلىغىنى بىلدۈ- رۈش ئۈچۈن شاھقا كىشى ئەۋەتىپتۇ. خەۋەرچى ئالدىراپ يولغا چۈشۈپتۇ. شاھ ھۈزۈرىغا يېتىپ كىرىپ ئاغىچا قىزنىڭ كېلىۋاتقانلىق خەۋىرىنى سۈلايمان شاھقا يەتكۈزۈپتۇ. شاھ سۈلايمان سۈيۈنۈپ خەۋەرچىگە باش- ئايالىق كىيىم- كېچەك. شاھانە تون بېرىپتۇ. كېلىۋاتقان قىز ۋە باشقىلارنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن قارشى ئېلىشقا چىقىدىغان تالالانغان ئەسكىرى قىسمىغا يېگىۋاشتىن ئەڭ ياخشى كىيىم- كېچەكلەرنى كەيگۈزۈپتۇ. ئۇلارنى بايراقلىرىنى كوتىرىپ، كەلگەن- لەرنىڭ ئالدىغا چىقىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇلار بۇيرۇقىنى ئورۇنداپ يولغا چىقىپتۇ. جارچى شەھەردە ئاغىچا قىزنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن چىقىمغان بىرەر ئايال، بىرەر قېرى، بىرەر چورى، بىرەر دىدەك ۋە بىرەر كېنىزەكنىڭ قالماسلىغىنى، ھەممىسىگە ئاغىچا قىزنىڭ ۋە ۋەزىرنىڭ ئالدىغا چىقىشنىڭ زورۇرلىگىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. چوڭ- كىچىك ھەممە ئاغىچا قىزنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن كوچىغا چىقىپتۇ. ئەمەلدارلار بو ئىشتا شاھقا ياردەم قىلىپ خىزمەت كورسىتىپتۇ. قىزنى قارشىغۇ چۈشكەندىلا ئاندىن سارايغا ئېلىپ كىرىشنى مەسلىھەت قىلىشىپتۇ. ساراي خىزمەتچىلىرى كوچىلارنى

بىر يۈز توققۇزىنچى كېچە

زىننەتلەشكە، ئوزلىرى كوچىدا تۇرۇپ، قىز بىلەن ۋەزىرنى كۆتۈپ ئېلىشقا ئالدىراپتۇ. كوچىلارغا ئىراقنىڭ شامدانلىرىنى ئورنۇتۇپ، مىسرنىڭ شاملىرىنى يېقىپتۇ. تۈرك ئىپپارلىرىنى چېچىپتۇ. ئاغىچا قىزنىڭ يېنىدا مەخسۇس قىز كېنىزەكلەر، چورىلەر چوردەپ تۇرۇپ، ئۇنى يامان كوزلەردىن قوغداپ كېلىشىپتۇ. قىز ئاتىسى تەقدىم قىلغان قىممەتباھا كىيىملەرنى كەيگەن ئىكەن. ئۇ يېتىپ كېلىش بىلەن شاھنىڭ مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلىرى، ئۇنى ئوڭ ۋە سولدا مۇھاپىزەت قىلىپ سارايغا ئېلىپ كىرىشىپتۇ. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ۋەزىرنىمۇ كۆتۈپ ئېلىپ هورمەت بىلەن شەھەرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. ناغرا ـ كارناي، سۇنايلارنىڭ ئاۋازلىرى، داقا ـ دۇمباقلارنىڭ سادالىرى يەتتە قەۋەت ئاسمانغا كوتىرىلىپتۇ. ئۇنى كورۇش ئۈچۈن كوچىغا چىقمىغان ھەرقانداق ئىشتىكى كىشىنىڭ بىرەرسىمۇ قالماپتۇ. تۈرك كىيىگى ئىپپارلىرىنىڭ ھىدى ھەر تەرەپنى قاپلاپتۇ. ئاتلار كىشنىشىپ بەيگىگە چۈشكەندەك چېپىشىپتۇ. نەگىلا قارىماڭ ۋە قاياققىلا بارماڭ، ئۇ يەردە توي تەنتەنىسى قىزىپتۇ، ئۇلار شۇنداق سەلتەنەت بىلەن ساراي دەرۋازىسىغچە يېتىپ كېلىشىپتۇ. قۇللار مەپىنى خاس ھۇجرىغچە كوتىرىشىپ ئېلىپ كېلىشىپتۇ. قىزنىڭ قىممەتباھالىق جابدۇقلار بىلەن زىننەتلەنگەن كىيىمى بىلەن ئايدەك يۈزى ھەممە تەرەپنى كۈن نۇرىدەك يورۇتۇۋېتىپتۇ. چىرايلىق زىننەتلەنگەن جازىلار ھەر تەرەپكە شولا چېچىپتۇ. مەھرەملەر قەسرىنىڭ يولىنى ئېچىپ تۇرۇشۇپتۇ. قىز مەپىدىن چۈشۈپ كېنىزەكلەر ئوتتۇرىسىدا يۇلتۇزلار ئارىسىدىكى ئايدەك جىلۋىلىنىپتۇ. ئۇ، قىممەتلىك جاھازىلار بىلەن زىننەتلەنگەن ئويگە كىرىپ، ئېسىل گوھەرلەر بىلەن بىزەلگەن مەرمەر تەختكە چىقىپ

ئولتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ يېنىغا شاھ كىرىپ كەپتۇ. قىزنى كورۇپ كوڭلىدە مەھرى ۋە مۇھەببەت ئويغۇنۇپتۇ. قىز بىلەن شاھ بىر ياستۇققا باش قويۇپ بىرىنچى كېچىنى ئوتكۈزۈپتۇ. شۇ بىرىنچى كېچىدىلا قىزنىڭ بويىدا قاپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ شاھنىڭ كوڭلىنى ئىزىپ كېلىۋاتقان غەم-غۇسسىلىرى تارقىلىپتۇ. شاھ بىرئاي دېگەندە ئوزىنىڭ مەھكىمىسىگە چىقىپ تەختىگە ئولتۇرۇپتۇ. توققۇز ئاي ئوتكىچە ئۇ ئوز تەختىدە ئولتۇرۇپ ھوكۇم سۈرۈپتۇ. توققۇز ئاي، توققوز كۈن، توققوز سائەت، توققۇز مىنۇت ۋاقىت ئوتۇپ قىزنى تولغاق تۇتۇپتۇ. تاڭ ئاتقاندا قىزنىڭ كوزى يورۇپتۇ. شاھ سۇلايمان ئوغۇللۇق بوپتۇ. بوۋاق ناھايىتىمۇ چىرايلىق بولۇپ، ئۇنىڭدىن قانداقتۇ بەخت-سائادەتنىڭ بەلگۈلىرى چىقىپ تۇرۇپتۇ. شاھ سۇلايمان خوتۇنىنىڭ ئوغۇل تۇققانلىغىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خوش بوپتۇ. ھەۋەر ئېلىپ كەلگۈچىگە چوڭ ئىنئاملار بېرىپتۇ. ناھايىتى بەك شاتلانغانلىغىدىن شۇ زامانلا بالىنى كورۇشكە بېرىپتۇ. بېكىلا دۇنياغا كەلگەن مەھمانىنى قولىغا ئېلىپ ئۇنىڭ پىشانىسىغا سۈيۈپتۇ. ئۇنىڭ ھۇسنىگە ھەيران بولۇپ تاماشا قىپتۇ. شۇ چاغدا شائىرنىڭ بۇ شېئرىنىڭ توغرىلىغىنى تەن بېرىپ ئۇنى ئوقۇپتۇ:

بۇ يىگىت ئۇچۇن ياراتقان خۇددى يولتۇزنى خۇدا...
شۇنىڭ بىلەن ئاسمانغىمۇ بېرىپتۇ زىننەت مۇتلەقا.

"بۇ ئۇلۇق قورغاننى ساقلا!" دەپ ئەۋەتكەن شېئرىنى،
بۇ يىگىت كەلدى خوشال قىلدى بارچە ئېلىنى...

تەشرىپىدىن شاھ سۈيۇندى، بەك قۇۋاندى تەختىمۇ...

كەلمەسكە كەتتى دەرت ـ ئەلەم، بىللە كەلدى بەختىمۇ...

نەيزىسى ئوتكۇرلۇشۇپ دۇشمەننى بەربات ئەيلىسۇن!...
دوستلىرىنى كۆلدۇرۇپ يۇرتنى ئاۋات ئەيلىسۇن!...

ئاجرىتىڭ ئانا سۈتىدىن سىز ئۇنى ئەي دايلەر،
ئالتۇن بوشۇكتە تەۋرىتىڭ تىلەپ ئۇنىڭغا غايلەر.

دۇشمەن قېنى بولۇر بۇنىڭغا ياخشى ئىچملىك، سۈت، ئوزۇق،
قويمىسۇن ئەل ـ يۇرت ئىچىدە زادى دۇشمەن ۋە بۇزۇق.

سۈت ئانىلىرى بالىنىڭ كىندىگىنى كېسىپ كوزىگە سۈرمە سۈرتۈپ، ئېسىل يوگەكلەرگە يوگەپتۇ. شاھ سۇلايمان ئۇنىڭغا تاجىلمۇلۇك دەپ ئات قويۇپ، ئات تويى قىلىپ بېرىپتۇ. شاھزادىنى بەخت ئويىدە ئالتۇن بوشۇكىكە بولەپ نار سۈتى بىلەن تەربىيلەپتۇ. ئارىدىن ئايلار ۋە يىللار ئوتۇپ بار يەتتە ياشقا كىرىپتۇ. شاھ سۇلايمان ئالىملار ۋە دانىشمەنلىرىنى قىچقىرتىپتۇ. ئوغلىغا، خۇشخەت ۋە ئىلمى ھىكمەت ۋە ئىلمى ئەدەپ ئۇگۇتۇشنى بۇيرۇپتۇ. بىر نەچچە يىلغىچە ئۇلار بۇ بالىغا بۇ بىلىملەرنى ئۇگۇتۇپتۇ. تەلىم بېرىپتۇ. شاھ ئوغلىنىڭ بۇ بىلىملەرنى مۇكەممەل ئۇگەنگەنلىگىگە قانائەت ھاسىل قىلىپ، ئۇنى ھەربى بىلىملەرنى ئۇگەنگەتكۇچى مۇئەللىمگە تاپشۇرۇپتۇ. شۇ ئاردا ئۇنىڭ يېشى ئون توتكە كىرىپتۇ. ئۇ كوچىلاردا كورگەنلەرنىڭ ھەۋىسى كەلگۇدەك. ئەقلى ھەيران قالغۇدەك چىراي ۋە بوي بىلەن ئوسۇپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئونىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھەرىزاد ھىكايىسىنى.

سۇلايمان شاھنىڭ ئوغلى تاجىلمۇلۇك ئوز دەۋرىدىكى سەنئەتكارلارنى ۋە قۇرداشلىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، ئاتىتا چېپىش ۋە باشقا ھەربى ماھارەت كورسىتىش ھۇنىرىنى تولۇق ئىگەللەپتۇ. ئۇ، ھەربى كورەكتە زامانىسىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىن ئورۇن ئاپتۇ. ئۇنىڭ توغرىسىدا بىر شائىر شۇنداق دەپ شېئىر يازغان ئىكەن:

كىم بولۇر، ئاي يۇز يىگىت، بىزنى شەيدا ئەيلىگەن.
قايسى قۇدرەت قولى بۇ، بۇنى زىبا ئەيلىگەن.
كىمكى كورسە ئۇنى بىر، ئومرى مەجنۇن بولغۇسى،
تەختىدىن ۋاز كەچتۇرۇپ شاھنى گادا ئەيلىگەن.

* * *

ئۇنى كورۇپ خۇشبۇي بىلەن شۇ دەم بولدۇم ئوزۈم بىھۇش،
بىلگى نودا چىمەندىن ھىد بىرىپ قىلدى دىلمنى خوش.
مەي ئىچمەي تۇرۇپ مەستمەن، بۇنىڭغا سىز ئەجەپلەنمەڭ،
يۇتۇپ ئاغزىمنىڭ سۇيىنى مەن بولۇپتۇر يەنە بىھۇش.

جاھاندا بار گۈزەللىكنىڭ بارى ئاڭا يىغىلغاندۇر،
ئىلىنغاندۇر تۇزاقىغا كۇكۇللەر بولۇپ بىر قۇش.
ئەگەر دۇنيادىلا بارمەن، ئۇنىڭ يادى بىلەن شاتمەن،
مۇبادا ئولسەم بىلىڭلەر، ئۇنىڭ ھىجرانىدا كەتتىم خوش.

تاجىلمۇلۇك ئون سەككىز ياشقا كىرگەندە، ئاناردەك ئىكەك-

لىرىكە رەيھان كوكىدەك موي قونۇپتۇ. ئۇنىڭ ئەنسىبەر نوقۇتىدەك خالى ئۇنىڭغا يەنە ئالاھىدە چىراي بېغىشلاپتۇ. شائىرنىڭ بۇ ھەقتە يازغان شۇ شېئىرى ئۇنىڭغا شۇنچىلىك باپ ئىكەن:

چىمەن ئۇستىگە قونغاندەك رەيھانىدىن بىر نەچچە تال،
ھۇسنىگە يارىشىپتۇ، چىراي قوشۇپ بۇرۇت-ساقال.
مېنى چاكار قىلدى ئۇنىڭ خۇددى نوقۇتتەك زىننىغى،
يېگى ئېچىلغان غۇنچىدەك كورۇندى كوزۇمگە بۇ ھال.

* * *

ئىككىنچى يۇسۇپ ئۇ، كورگىن چىرايدا،
كورۇنۇپ قالدى بۇگۇن بۇ جايدا.
دىققەت بىلەن ھۇسنىگە سالساڭ نەزەر،
ئىشقى ئەھلىنى قىلار ئوزىگە شەيدا.

باشقا بىر شائىر مۇنداق دەپ شېئىر يازغان ئىكەن:

ھەر نەرسىنىكى كورگەن بۇ كوز،
"بارچىسىدىن ئارتۇق قارا كوز".
قىزىل مەگزىدە قارا خالى،
كورگەننى بىھۇش قىلۇر جامالى.

يەنە بىر شائىر مۇنداقمۇ دىگەن:

دۇنيادا ھەممىنى كورگەن بۇ كوز،
ئۇنىڭ بېقىشىدەكنى كورمىگەن تېخى.
ھۇسنىگە چىراي، مەگزىگە زىننەت،
قوشىدۇ گۈزەل قاپقارا خېلى.

تاجىلمۇلۇك چوڭ بولغانسېرى ئۇنىڭ ھوسنى-جامالى تېخىمۇ

ئېشىپتۇ. ئۇنىڭغا دوست ۋە ئاغىنىلار پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلاشقان ھەر بىر كىشى ئاتىسىدىن كېيىن ئۇنىڭ شاھ بولىدىغانلىغىغا ئىشەنچ باغلاپتۇ. بەزىلىرى ئۇنىڭغا ئەمىر بولۇشقا بەل باغلاپتۇ. بەزىلىرى ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى شەھەرلەرگە ھاكىم بولۇشقا ئۈمىت باغلاپتۇ. تاجىلىمۇلۇك شىكارغا قىزىقىپ قاپتۇ. شىكار قىلىشنى بىرەر سائەتمۇ توختاتمايدىغان ھالغا كەپتۇ. سۇلايمان شاھ "دەشتى-سەھرالاردىكى يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن ئۇغۇلۇمغا زىيان يەتمىگىدى؟" دەپ، ئۇنى شىكار قىلماسلىققا دەۋەت قىلغان بولسىمۇ، تاجىلمۇلۇك دادىسىنىڭ سوزىگە قۇلاق سالماپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى تاجىلمۇلۇك ئوز قوللىرىغا ئون كۈنلۈك ئوزۇق تەييارلاشنى بۇيرۇپتۇ. خىزمەتچىلىرى بۇيرۇقنى ئادا قىپتۇ. شاھزادە ئوزىنىڭ ئادەملىرى بىلەن يەنە شىكارغا مېڭىپتۇ. ئۇلار توت كېچە-كۈندۈز شىكار قىلىپ يۇرۇپ، بىر ياپىلاقتا يېتىپ ببرىپتۇ. ئۇ يەردە شوخ كىيىكلەر ۋە تۇرلۇك ئوۋ ھايۋانلىرى كوپ ئىكەن. دەرەخلەردە مىۋىلەر پىشىپ يېتىشكەن، ئېرىقلاردا ھەسەلدەك شىرىن، مۇزدەك سوغۇق، زۇمرەتتەك سۇزۇك سۇلار شىرىلداپ ئېقىۋاتقان ئىكەن. تاجىلمۇلۇك ئادەملەرگە: "تورنى كەڭراق يېيىڭلار! ھالقىنى ئۇزۇنراق قويۇڭلار! ھالقىنىڭ بېشىدا ئۇچرىشىمىز" دەپتۇ ۋە بىر بولۇم ئوۋچىلارنى ئىتلىرى بىلەن شىكارغا ماڭدۇرۇپتۇ. ئادەملەر بۇيرۇقنى بېجىرىپ، تورنى كەڭ يېيىپتۇ. تورغا ھەرخىل ياۋايى ھايۋانلار، كىيىكلەر كىلىپ كىرىپتۇ. ياۋايى ھايۋانلارنىڭ ۋاقىراشلىرى، ئالاقاندىڭ ئاۋاز بىلەن خىقىراپ-چىقىراشلىرى، ئات ئالدىدا چېپىپ يۇرۇشلىرى، ئوۋچىلارنىڭ دەققىتىنى قوزغاپتۇ. شۇ چاغدا، شىكارغا ئوگوتولگەن

ئىت، شۇكقار، بۇركۇت، لاچىنلار، قارچىغىلارنى قويۇپ بېرىپتۇ. مەرگەنلەر يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ جېنى چىقىدىغان يەرنى نىشانلاپ، ئوقىغا تۈتۈشقا كىرىشىپتۇ. ھالقىنىڭ ئاخىرىغا يەتمەيلا، كوپلىگەن ھايۋانلارنى ئېتىپ توپلاپتۇ، قالغانلىرى قېچىپتۇ. تاجىلمۇلۇك سۇ بويىدا ئاتتىن چۈشۈپ، ئولجىلارنى يىغىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇلارنى تەقسىم قىلىپ، بىر بولۇمنى ئاتىسى سۇلايمان شاھقا ئەۋەتىپتۇ. قالغانلىرىنى سارايدىكىلەرگە ۋە ھەمراللىرىغا تەقسىم قىلىپ بېرىپتۇ. شۇ كېچە شۇ يەردە تۇنەپتۇ. تاڭ ئاتقاندا، ئۇلارنىڭ يېنىغا چوڭ بىر كارۋان كېلىپ چۈشۈپتۇ. ئۇلار ئارىسىدا قوللار، كېنىزەكلەر، چورىلەر، دىدەكلەر ۋە ئۇلارنىڭ خوجايىنلىرى، باشقا سودىگەرلەر بار ئىكەن. ئۇلار مۇشۇ يەردە تۇنىمەكچى بولۇشۇپتۇ. ئۇلارنى كورۇپ، تاجىلمۇلۇك ئوز يېقىنلىرىدىن بىرىنى ئۇلارنىڭ كىملىگىنى، نىمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چۈشكەنلىگىنى بىلىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. بارغان كىشى ئۇلارغا: "سىلەر كىملىگىڭلەنى تېزراق چۈشەندۈرۈڭلار!"—دەپ خىتاپ قىپتۇ. "بىر سودىگەرلەرمىز، مەنزىلىمىز يىراق، شاھ سۇلايمان ۋە ئۇنىڭ مەرھەمىتىگە سېغىنىپ، دەم ئېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە چۈشتۇق. بىز سىلەرنىڭ يېنىڭلارغا چۈشكەنلەرنىڭ ھاياتىغا ۋە ساق-سالامەت دەم ئېلىشىغا ئۇڭايلىق بولىدىغانلىغىنى ياخشى بىلىمىز. شاھ سۇلايمان ئوغلى تاجىلمۇلۇككە قىممەتلىك مالىلاردىن سوغات ئېلىپ كەلگەنمىز"—دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئۇلار. خەۋەرچى شاھزادە يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا ئاڭلىغان سوزىنى بايان قىپتۇ، كورگەنلىرىنى تامامەن تولوق سوزلەپ بېرىپتۇ. "ئەگەر مەن ئۈچۈن ئۇلار بىرەر نەرسە ئېلىپ كەلگەن بولسا، مەن ئۇنى ھازىر شۇ يەردە كورمىسەم،

شەھەرگە قايتمايمەن" دەپ، ئېتىغا مىنىپ يولغا چىقىپتۇ. قوللارمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن شاھزادىنى قوغداپ مېڭىپتۇ. تاجلىمۇلۇك كاروانلارغا يېقىنلاشقاندا، سودىگەرلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا تۆگۈمەس-پۇتمەس بەخت-سائادەت تىلەپ، ئەبىدى ئىززەت-ھورمەت كورۇشى ئۈچۈن دۇئا قىپتۇ. سودىگەرلەر، گوھەر ۋە زەرلەردىن جىيەك تۇتۇلغان چېدىر تىكىپتۇ. ئۇنىڭ رەختى قىزىل ئەتلەس ئىكەن. ئولتۇرۇش ئۈچۈن يىپەك گىلەملەر بىلەن قاپلانغان، زۇمرەتلەر ئورنىتىلغان شاھانە ئورۇندۇقلارنى تەييارلاپ قويۇپتۇ. تاجلىمۇلۇك تەكلىپ قىلىنغان شۇ ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. قوللار ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرۇشۇپتۇ. تاجلىمۇلۇك سودىگەرلەرگە ئېلىپ كەلگەن نەرسىلىرىنى كورسىتىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇلار مالىلىرىنى ئېلىپ كېلىشىپ كورسىتىپتۇ. تاجلىمۇلۇك بۇ مالىلارنى كورۇپ چىقىپ، ئۇزىگە ياقىقانىنى ئايرىپ ئاپتۇ، پۇلىنى ئۇلارنىڭ ئېيتقان باھاسى بويىچە تولۇغىى بىلەن تولەپتۇ. ئېتىنى مىنىپ، ئۇزىنىڭ چۇشكەن يېرىگە قايتىپ كېتىش ئۈچۈن مېڭىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ، كاروانلار ئارىسىدا چىرايلىق ۋە ناھايىتى كېلىشكەن، پىشانە ۋە يۇزلىرى ئايدەك يورۇق، لېكىن يۇزىدىن سۇيۇملىگىدىن يىراقلاشقانلىق، ئەلەمدىن سارغايغان، ئايرىلىش دەردىدىن يۇرىگى كاۋاپ بولغانلىق ئالامىتى چىقىپ تۇرغان بىر يىگىتكە كوزى چۇشۇپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تالۇ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز ئون
بىرىنچى كېچە

ـــ ئەي پەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

تاجىلمۇلۇك سودىگەرلەر ئارىسىدا يار ئوتىدا كويىگەن يىگىتنى كورۇپتۇ. قارىسا، ئۇ، كوزلىرىدىن ياش توكۈپ تۇرۇپ، بۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

ۋاھ دەرىغا، مەن ئەجەپمۇ ياردىن بولدۇم يىراق،
قاچتى ئۇيقۇ، راھىتىم، كويدۇردى شۇ دەردى پىراق.
يارسىز، دىلدارسىز، ئالەمنى كەزدىم مەن غېرىپ،
جاننى ئالسا رازىدىم، قىلمىسا مېنى سىناق.

* * *

پىراقىك ھەددىدىن ئېشىپ، غەم ـ ئەلەم چەكسىز سوزۇلدى يار،
كېچە ـ كۈندۈز ئىككى كوزۈمدىن ياش ئورنىغا قان ئاقار.
قايسى كۈنكىم مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ بولدۇم يىراق،
ئۇنىڭدىنمۇ ئۆمىدىم ئۈزۈلگەندەك بولدى مىك قاتار.
ئايا دوستۇم ئۇنىك بىرلەن ۋىدالاشقىلى بەر ئىمكان،
ئۇنىك بىر سوزىنى ئاڭلاپ شېپا تاپقاي دىلى بىمار.

يىگىت شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپ، ھۇشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. ئۇنىك ئەھۋالى تاجىلمۇلۇكنى ئەجەپلەندۈرۈپتۇ. يىگىت ھۇشىغا كېلىپ، يەنە شۇ شېئىرنى ئوقوپتۇ:

ھېچبىر ئەلەم ھىجرى دەردىدىن ئەمەسكى بەك يامان،
ئىشقى ئوتىنىك ئوتئونىدىن ئوتئولغاي بۇ ئاسمان.

هەر كىشى ھىجرانغا تاقەت ئەيلىسە مەن ئاڭا قۇل،
مەندىكى تاقەت ئۇنىڭدەك سەۋرىگە كونمەس ھامان.
بۇ جۇدالىق ئالىمدە ياخشىلىق مەن كورمۇدۇم،
بۇ ھاياتىم ئوتتى شۇنداق ياردىن تاپماي نىشان.

• • •

ساقلىنىڭ، سالماڭ نەزەر قېشى قارانىڭ قاشىغا،
كىم ئىلىنسا توربغا، ئۇ، قەس قىلار ئوز جانىغا.
كوزلىرى نەلەردىدۇر، ئۇ ئوگىتۇر ئوتكۇرلىگىن،
جەڭ ئارا ئوتكۇر بولات، تەڭ ئەمەس قالقانىغا.
بەرمىگىن كوڭۇل ئۇنىڭ شىرىن سوزىگە ئالدىنىپ،
چۇنكى بۇ سوز زەھەردۇر ئىدراكىنىڭ ئىمكانىغا.

دىلبىرىم نازۇك بەدەن پوستى شايىدىن نېپىز،
تەگسە قولۇڭ بولغۇنۇر شۇ زامان ئوز قانىغا.
دۇنيادا خۇشبۇي ئاتالغان ئەڭ پۇراقلىق ئەتىرىمۇ،
تەڭ كېلەلمەيدۇ ئۇنىڭكى قەددى گۇل رەيھانىغا.

يىگىت بۇ شەھرىنى ئوقۇپ بولۇپ، يەنە "ئاھ" تارتىپ، ھۇشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. تاجىلمۇلۇك بۇ ئەھۋالدىن ئىنتايىن ئەجەپلىنىپتۇ-ئېتىدىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. يىگىت ھۇشىغا كېلىپ قارىسا، شاھنىڭ ئوغلى تاجىلمۇلۇك بېشىدا قاراپ تۇرغان-ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا يەرنى سۈيۈپتۇ-"نىمشقا سەن بىزگە ئوزەڭنىڭ مېلىنى كورسەتمىدىڭ؟!"ـ دەپتۇ تاجىلمۇلۇك ئۇنىڭغا. "مېنىڭدە سىزگە كورسەتكىدەك بىرەر نەرسە يوق، ئەي شاھزادەم"ـ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ يىگىت. "بار نەرسىلىرىڭنى كورسىتىپ، ئوز ئەھۋالىڭ توغرىسىدا بىزگە مەلۇمات

بەرگىن. چۈنكى، مەن سېنىڭ كوزۈڭنى ياشلىق، دىلىڭنى ئەلەملىك كورۈۋاتىمەن. ئەگەر بىرەرسىدىن ئازاپلانغان بولساڭ، سېنى ئۇ زۇلۇمدىن ئازات قىلاي. قەرزدار بولساڭ، قەرزىڭدىن خالاس قىلاي. سېنىڭ ئەھۋالىڭنى كورۈپ، دىلىم ۋەيران بولدى" — دەپتۇ تاجىلمۇلۇك ۋە قوللىرىنى ئورۇندۇق ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. پىل سۆڭگىدىن ئىشلىنىپ، ئالتۇن ئارىلاشتۇرۇلغان، تۈرلۈك رەختلەر بىلەن يېپەك يىگەندا سېلىنغان بىر ئورۇندۇقنى ئېلىپ كېلىپ قويۇپ بېرىپتۇ. تاجىلمۇلۇك ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ، يىگىتنى گىلەمگە ئولتۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ. "قېنى مالىرىڭنى كورسەت!" — دەپتۇ شاھزادە يىگىتكە. "ئەي شاھزادەم، مېنىڭ مالىرىمنى ئاغزىڭغا ئالما! ئۇلار سېنىڭ كورۈشىڭگە ئەرزىمەيدۇ" — دەپتۇ يىگىت. "ئەلۋەتتە كورسەتكىنىڭ ياخشى!" — دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. كېيىن قوللىرىدىن بىرىگە يىگىتنىڭ مالىرىنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇنىڭ مالىرىنى تېپىپ ئېلىپ كېلىشكىنىنى كورۈپ، يىگىتنىڭ كوزىگە لىق ياش كەپتۇ، ئۇ يىغلاشقا باشلاپتۇ. قاتتىق "ئاھ!....." تارتىپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ھەر بالا كىم يەر يۈزىدە بارلا بولسا ماڭا دوس،
ھەر قازا كىم ئالەم ئىچرە بولسا ماڭا ئاشنا.
بۇ بالالار بىلەن قازالار ماڭا خۇدادىن كەلمىدى،
مەن تىلەپ تاپتىم ئۇنى مەقسىدىم بولدى ئادا.

* * *

قەسەم بولسۇن كوزلىرىڭ قارىسىغا،
نازۇك تالدەك قەددىڭنىڭ يارىشىغا.
سوزى بىلەن، ئىما، نازۇ ئىشارەت خۇلقى،
جاننى ئېلىپ يەنە سالۇر جانانىسىغا؛

سەندىن ئازاپ كورۈش مۇمكىن ئەمەس،
مەن سادىقەمەن سەندەك يارنىڭ قارىشىغا.

كېيىن يىگىت مالىلرىنى ئېچىپ، بىر-بىرلەپ ئېلىپ، تاجىلمۇ-لۇككە كورسىتىپتۇ. ئۇلار ئارىسىدا مىڭ تىلالىق كۇمۇش ياقا تۇتقان بىر ئەتلەس تونىنمۇ ئېچىپ كورسىتىپتۇ. تونىنى يايغاندا، ئىچىدىن بىر بولاق نەرسە يەرگە يۇمىلاپ چۈشۈپ كېتىپتۇ-يىگىت ئالدىراش ئېلىپ، ئۇنى قولتۇغىغا قىستۇرۇپتۇ ۋە يوشۇرۇپتۇ-پۈتۈن بارلىغىنى ئۇنتۇلۇپ، شۇ شەھرىنى ئوقۇپتۇ:

بۇ ئېزىلگەن جان قاچان سەندىن تاپار روھى شىپا،
سېنىڭ ۋەسلىڭدىن ماڭا يۇلتۇز يېقىن ئاسمان ئارا.
قىلدى ھىجرانۇ-ھىرىسلىق بۇ كوڭۈلنى خەستە ھال،
ۋەدىلە بىرلەن بۇ ئومۇر بولدى ئوتەر ئەي بىۋاپا.

مەن سېنىڭدىن بەك يىراق، سەنمۇ ماڭا ئەمەس يېقىن،
بەرمىگەي ۋەسلىڭ ھاياتلىق ئارىلىق بولدى بالا.
نە ئادالەت سەندە بار، نە رەھمى شەپقەت ساڭا يار،
رىغبىتىڭ بارمۇ يەنە، بولارمۇ دىل سەندىن رىزا.

يولدىن ئازدىم دەربەدەر، ئىشقىڭدا سەرگەردان بولۇپ،
ئەمدى تاپىماقىقا ئۇمىدىم يوق، مەن ئولۇمنى مۇتلەقا.
كېچە-كۇندۇز "ئاھ!" چېكىشتىن باشقا ئىش يوقتۇر يانا،
گايى ھۇشلۇق، گايى ھۇشسىز كورگۈنۈم دەردى بالا.

تاجىلمۇلۇك يىگىت ئوقۇغان شەھرىنى ناھايىتى زۇقمەنلىك بىلەن ئاڭلاپتۇ. ئۇ، بۇنىڭ سەۋەپلىرىنى بىلەلمەي، بىردەم ئويلۇنۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. يىگىتنىڭ تونىنىڭ ئىچىدىن چىقىقان ئوراغلىق

تۇگۈنچەكنى يوشۇرغىنىدىن ئەجەپلىنىپ: "بۇ نىمە؟!"ــدەپ سوراپتۇ. "بۇ نەرسىنىڭ ساڭا كېرىكى يوق، ئەي شاھزادەمــ دەپتۇ يىگىت تاجلىمۇلۇككەــمەن مالىلىرىمنى پەقەت شۇ نەرسە سەۋۈبىدىن ساڭا كورسەتمىگەن. بۇنى مەن ساڭا كورسۈتەلمەيـمەن". "مەن بۇ تۇگۈنچەكنى ئەلـۋەتتە كورۈشۈم لازىم"ــدەپتۇ شاھزادە.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى. شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئون ئىككىنچى كېچە

ــئەي بەختلىك شاھ، ــدەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"مەن ئەلۋەتتە بۇ تۇگۈنچەكنى كورۈشۈم كېرەك"ــدەپتۇ تاجلىمۇلۇك. يىگىت قولتۇغى ئاستىدىن ھىلىقى تۇگۈنچەكنى چىقىرىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭلا "ئاھ!" تارتىپ يىغلاپتۇ. خېلى جىق "ئاھ!..." چېكىشتىن كېيىن، شۇ شەرنى ئوقۇپتۇ:

ئۇچ خىل ئاپەت ماڭا ھەمىشە بولدى يار،
غېرىپلىق بىرلە ئىشقى پۇرقەت قىلدى مېنى خار.
غەم ۋە كۇلپەت ئىچىدە ئوتتى كۇنۇم،
كېچىدە ھەسرەت چېكىپ ئولتۇرىمەن بىقارار.
قىلدى تەنھالىق خاراپ، كەلمىدى رەھمى ماڭا،
بۇ ئەلەملەردىن جۇنۇنمەن، يۇرىگىم ئاغرىپ تۇرار.

• • • •

دوستلرم سوکمەك مینی. فۆلانی بدی بمانی دەب.
بیلمەدۆق بۆ جانتی قایسی بر ئولکەنك ئنسانی دەب.
بۆز ئۆرمەي معن غربتنك عالمنا رەمی قیلك.
بۆ بەئللاوغا سۆزب سۆزیگنك هجرانی دەب.
كاسه بلر بیشمغا تبغ، ئاسراب ئاكا ئۆننۆم بینم.
شۆ بیشمغا هورمت قیلك. یارنسك قالقانی دەب.

بیلمدم معن قایسی لابدن بولمان ئكمن بنانم.
شۆرئوغدمن ئویلمانكم، سز ئۆنی ئۆز كانی دەب.
ئۆزگۆزەده سز ئۆنۆتمك معن كمی سجارسی.
ئەسلەب قویۆق شۆنجه ئملمگ جسدمن بر جانی دەب.

یەگرت شەرمنی ئۆگۆتۆیسۆز. ناحسەزلیگ ئۆیلگ ئەزالنی
حرمتلا بەرمشان كورۆیسۆز. "بۆ ئۆگۆنجەگ قراب بعلشگ
سۆزۆنسی سۆزلا!" — دەیتۆ ئۆ یسگنگ. یسگ ئۆگۆنجەگنگ
ماندی ئاگلاش بیلملا، یەنه "گلا" ئازسیتۆ. "ئۆ ئۆگۆنجەگ ئۆیرە
سەلسگی ۆەدۆ ناهایستی غەرق. ئۆیگ ئگسی. ئۆیلدگی
وەقەلرنی سرعان ئادە بیلن كۆیدرگنگرە یگنه بیلن
كۆرەرگ ئۆیلدا بازغەدگ گگسگنگ" دەب. ئۆگۆنجەگی
بەسلەیۆ. فارسلا ئۆیگ بر چۆرە یسگ بیلن تگشیپ
بالۆی بەلن ۆەلەرنی بر گیسگگ بیلن طۆ ئگلی.
بالۆی بەلن ۆەلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی
بالۆی بەلن ۆەلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی
بالۆی بەلن ۆەلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی ئگلەرنی

يىگىتنىڭ ۋەقەسىنى بىلىش ھەۋىسى كۈچەيىپتۇ. "بۇ كىيىكلەر ئىگىسى بىلەن باغلىنىشلىق بولغان ۋەقەنى سۆزلە!"—دەپتۇ ئۇ يىگىتكە قاراپ.

ئاشىق ۋە مەشۇق ھىكايىسى

ئاتام چوڭ سودىگەرلەردىن بىرى ئىدى، —دەپتۇ يىگىت ھىكايىسىنى باشلاپ، —ئۇنىڭ مىڭدىن باشقا پەرزەندى يوق ئىدى. تاغامنىڭمۇ يالغۇز بىر قىزى بار بولۇپ، مەرھۇم تاغام ھايات ۋاقتىدا ئاتام بىلەن ۋەدىلەشكەن ئىكەن ۋە بىزنى بىر-بىرىمىز بىلەن ئۆزلىرىچە چېتىپ قويۇشقان ئىكەن. ئەمما تاغام ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، ھەر ئىككىمىزلا بىزنىڭ ئويىمىزدە تەربىيىلەنىدۇق. مەن ئوسۇپ بالاغەتكە يېتىشتىم. ئۇمۇ بويىغا يەتتى. ئۇنى مەندىن، مېنى ئۇنىڭدىن ئايرىشتى. ئاتام بىلەن ئانام مەسلىھەتلىشىپ: "ئەزىزەنى ئەزىزغا بېرەيلى!" دېيىشىپ، شۇ يىلى بىزنىڭ تويىمىزنى قىلىشنى توختام قىلىشتى. ئاتام توي ھازىرلىغىنى كورۇش بىلەن تۇتۇشتى، شۇنىڭدىن كېيىن تاغامنىڭ قىزى بىلەن بىر ئورۇندا ياتىدىغان بولدۇق. بىز بىر-بىرىمىزنى ياخشى كورگەن بىلەن يەنىلا كوڭلىمىز بۇرۇنقىدەك توغرا ئىدى. شۇڭا بىر-بىرىمىزدىن قاچمايتۇق. تاغامنىڭ قىزى ماڭا قارىغاندا زىرەك، ھۇشيار ۋە بىلىملىك ئىدى، دادام توي ھازىرلىغىنى كورۇپ بولدى. ئىش پەقەت ئادەملەر ئوتتۇرىسىدا نىكاھ خوتبىسىنى ئوقۇپ پەتتە يېزىلىشقا بېرىپ تاقالدى. ئاتام نىكاھنى جۈمە نامىزىدىن كېيىن قىلىشنى قارار قىلدى. تونۇش-بىلىش، قېرىنداش-

ئۇرۇقلار ۋە يار-دوستلار تويغا تەكلىپ قىلىندى. جۈمە كۈنى مېھمانلار ئولتۇرىدىغان ئوي سۇ سېپىپ سۈپۈرۈلدى، تازىلاندى، زىننەتلەندى. تاملارغا ئالتۇن گۈللۈك گىلەملەر تارتىلدى. مېھمانلار ئۇچۇن كورپىلەر سېلىندى. ھەممىنى تەق قىلىپ قويۇشتى. ئادەملەر جۈمە نامىزىدىن يېنىپ كېلىشلىرى كېرەك ئىدى. ئاتام رىشالە ۋە باشقا شىرىنلىكلەرنى تەييارلىدى. نىكاھ خۇتبىسى ئوقۇش بىلەن نىكاھ خېتى يېزىشلا قالدى، خالاس. ئانام مېنى ھامامغا ئەۋەتتى، ئارقامدىن كىيىملەر ئەۋەتتى. ھامامدىن چىقىپ ئۇلارنى كەيدىم. كىيىملەرگە خۇشبۇي ئەترلەر سېپىلگەن ئىدى. ھەممە تەرەپنى ئەترىنىڭ خۇشبۇي ھىدى باستى. يۇرگۈنۈمدە يېقىملىق ئەترە ھىدى پۇرايتتى. جۈمە نامىزىنى ئوقۇش ئۇچۇن مەسچىتكە بارماقچى بولدۇم. يولدا بىر دوستۇمنى تويغا تەكلىپ قىلىش ئېسىمگە چۈشتى. جۈمە نامىزىغا بېرىشتىن بۇرۇن ئۇنى تويغا ئېيتىپ قويۇش نىيىتىدە، ئۇنىڭ ئۇيىگە قاراپ ماڭدىم. ھايياجان بىلەن مېڭىپ، ئومرۇمگە كېلىپ كىرىپ باقمىقان بىر كوچىغا كىرىپ قالدىم. ھامامدىن چىقىپلا يېڭى كىيىملەرنى كەيگىنىم ئۇچۇن تەرلەپ كەتكەن ئىدىم، تەر ئاقاتتى. خۇشبۇي ھىدلار ھەر تەرەپكە تارقىلاتتى. بىر ئاز دەم ئېلىش ئۇچۇن قولياغلىغىمنى تىگمىگە سالغىنىم ئۇچۇن، تەرنى سۈرتكىدەك بىرەر نەرسە قالمىغان ئىدى، تەرنى كىيىمىنىڭ ئېتىگى بىلەن سۈرتمەكچى بولدۇم. بىر-دىنلا يېنىمغا ئاق قولياغلىق پەيدا بولۇپ قالدى. قەيەردىن پەيدا بولغىنىنى سەزمەيلا قالدىم. ئۇ، يېقىملىق-يۇمشاق شامالدىن ياخشىراق، ھەرقانداق ئاغرىقنى شىپالىق بېغىشلايدىغان دەرىجىدە كورىكەم ئىدى. قولۇمغا ئېلىپ، بۇ قولياغلىقنىڭ قەيەردىن كەلگەنـ

لىگىنى بىلىش ئۇچۇن، يۇقۇرىغا قاردىم. كوزۇم كىيىكنىڭ ئىگىسىنىڭ كوزىگە چۈشتى. ئۇ، بۇ سۇرەتنى سالغۇچى ئىدى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئون ئۇچىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

قولىياغلىقنىڭ قەيەردىن چۈشكەنلىگىنى بىلىش ئۇچۇن يۇقۇرىغا قاردىم. كوزۇم كىيىكنىڭ ئىگىسىنىڭ ــ سۇرەتنى سىزغوچىنىڭ كوزى بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ قىز پەرەنجە بىلەن دەرىزىدىن قاراپ تۇراتتى. كوزۇم ئۇنىڭ ئۇچىنچى كېچە دىن چىرايلىق ۋە گۈزەللەرنىڭ ئايالىنى تېخى كورمىگەن ئىدى. قىسقىسى ئۇ، شۇنداق كوركەم ئىدىكى، ئۇنى ماختاشقا، تەرىپلەشكە تىلىم ئاجىز. مېنىڭ قارىغىنىمنى كورۇپ، بارمىغىنى ئاغزىغا ئېلىپ، لېۋىگە تەككۈزدى. كېيىن ئوتتۇرا بارمىغى بىلەن كورسەتكۈچ بارمىغىنى بىر ـ بىرىنىڭ ئۇستىگە قويۇپ كوكرىگىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدى. بېشىنى دەرىزىدىن ئىچكىرى ئېلىپ، دەرىزىنى يۇزۇمگە ياپتى، ئوزى غايىپ بولدى. نەزىرىمدە ئۇنىڭ ئايدەك جامالى قالدى. دىلىم كويۇۋاتقانىدەك بولدى. ئۇ، شۇ بىر قاراشتا ئەقلىمنى ئوغرىلاپ، ئوزەمنى گاڭگىرىتىپ قويدى. نېمە قىلىشىمنى بىلمەيتتىم. قىلغان ئىشارەتلىرىنىڭ مەنىسىنى تېخىمۇ چۈشۈنەلمەيتتىم. ئىككىنچى قېتىم دەرىزىگە قاردىم. ئۇ، يېپىغلىق ئىدى. كۇن پاتقىچە شۇ يەردە كۇتۇپ تۇردۇم. ئۇنى

يەنە بىر كورۇشكە تەشنا ئىدىم. ئەمما ئادەم ئەمەس، "شىرىققىدە" قىلغان بىر ئاۋازمۇ بولمىدى. ئورنىمىدىن تۇرۇپ قارىدىم. ھىچ نەرسە كورۇنمىگەنىدىن كېيىن، قولياغلىقنى ئېچىپ قارىدىم. ئۇنىڭدىن ئەتىرە پۇرىغى گۇپۇلدەپ چىقىپ تۇراتتى. پۇتۇن ۋۇجۇدۇمنى شاتلىق قاپلاپ، ئۇزەمنى جەننەتتىكى ھۇرلەردىن بىرى بىلەن ئۇچراشقاندەك ھىس قىلدىم. كېيىن قولياغلىقنى ياپتىم. ئارىسىدىن ناھايىتى نېپىز بىر قەغەز يەرگە چۈشتى. قەغەزنى ئاچقان ئىدىم، ئۇنىڭدىن كىشىگە ھۇزۇر بېغىشلىغۇچى ئاللاقانداق بىر يېقىملىق پۇراق چېچىلدى، ئۇنىڭغا قارىسام، توۋەندىكى شېئىرلار يېزىلغان ئىكەن:

چاچلىرىڭغا ئېسىلغان يۇزلەرچە دىلرىبالىق،
ئەقلىمنى ئورىدى يۇزىڭچە مۇپتىلالىق.
مەن ئىستەيمەن ساڭا دىلدىن غۇلام بولۇشنى،
يەتكۇزمىسۇن خۇدايىم بىزلەرگە ھىچ جۇدالىق.

* * *

جانانىمغا خەت يېزىپ ئىشقىمنى بايان قىلدىم،
كۆكلۇمدەك نازۇك بۇ خەتنى ئەرمۇغان قىلدىم،
بۇ خەتنىڭ ئېلىپىنى نازۇك دىمىگىن يار ىم،
نازۇك جەسەد ئەھدىنى مەن ئۇندا ناھان قىلدىم.
"ئاشىق كىشىنىڭ قەددى ئاجىز-نازۇك بولۇر" دەپ،
كوپ ئاڭلىغان بۇ خەتتە مەن شۇنى نىشان قىلدىم.

شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپ قولياغلىقنى قىزىقسىپ كوردۇم. ئۇنىڭ يەنە بىر چېتىگە شۇ شېئىرلار يېزىلغان ئىكەن:

يۇزۇڭ قىبلەمەن ئۇچۇن دىلىم ساڭا موشتاقتۇر،
سەن بولمىساڭ بۇ جاھان مېنىڭ ئۇچۇن دوزاقتۇر.

مەرىم بىلەن جېنىمنى بېرەي ساڭا ئەي دىلدار،
ئىشەنمىسەڭ يېرىپ كور، يۈرۈگۈم ئېرىپ ئاقار.

* * *

ئۇ كاتىپ يېزىپتۇر ئاجايىپ بىر خەت،
كاتىپلار ئارا ئۇ نەقەدەر خۇشخەت.
رەيھان سۆيى بىلەن يازغان يۈزىگە،
ئىككى مىسرانى نازۇك تەبىەت.
كۆن كورسە ھوسنىنى ئۆيۈتۈپ قالار،
شەكلى ئوخشايدۇ سەرۋىگە پەقەت.

ياغلىقنىڭ ئىككىنچى يۈزىگە مانا بۇ شېئىرلار يېزىلغان ئىكەن:

ئىشقى ئوتى يۈرەككە ياقتى بىر گۈلخان،
دىدارىڭغا قانمىسام چىقمايدۇ بۇجان.

خۇشبۇي ئەتىرە بىلەن يازغان شېئىردا مۇنداق دەپتۇ:

بۇندا مەن كوردۈممەن ئاجايىپ ئەھۋال،
ئالمىنىڭ كىندىگىدەك ياراشقان ئاڭا.
يۈزىگە ئورناشقان ئۈنىڭ زىننىغى،
مەڭزىگە تېرىقتەك قونغان ئىككى خال.

مېنى ئولتۇرمەكچى مەستانە كوزى،
كىيىكتەك يىراقتىن قىيا بىر قاراپ.
مەيمۇ مېنى بۇنداق مەس قىلمىغان،
زاڭقىدىن مەسمەن، ئىچمەستىن شاراپ.

قولياغلىققا يېزىلغان شېئىرلارنى ئوقۇپ، دىلمىد
چوڭ پەيدا بولدى، مەرىم ئاشتى، ھېرىسلىغىم كۈ
ياغلىق بىلەن خەتنى ئېلىپ ئويۇمگە ياندىم

لېكىن ئۇنىڭغا يېتىشىش ئۈچۈن قانداق چارە-ئامالالارنى قىلىشنى بىلمەيتتىم. شۇ ئۈي بىلەن يېرىم كېچىدە ئاران ئۆيگە كىردىم. تاغامنىڭ قىزى يىغلاپ ئولتۇرغان ئىكەن. مېنى كورۈپ، كوز ياشلىرىنى سۈرتۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ، سالام بەردى. كىيىمىنى يېشۈېتىپ، كېچىكىپ كېلىشىمنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. "ساراي كىشىلىرى، سودىگەرلەر ۋە باشقىلار يىغىلدى. قازى ۋە گۈۋالار كەلدى، تاماق يىدى. ئۇزاق سوزلىشىپ نىكاھ قىلىش ئۈچۈن سېنى كۈتۈپ ئولتۇردى. سېنىڭ كېلىشىڭدىن ئۈمىت ئۈزۈلگەندىن كېيىن تارقالدى. ئاتاڭ بۇ ئىشقا ناھايىتى ئوكۇندى. 'يەنە بىر يىل ئوتمىگىچە نىكاھ قىلدۇرمايمەن' دەپ قەسەم ئىچتى. ئويلاپ كور! ئاتاڭ بۇ تويىنڭ زىياپىتى ئۈچۈن ناھايىتى كوپ دۇنياسىنى چىقىم قىلغان ئەمەسمىدى؟ نىمە ئۈچۈن شۇنداق قىلدىڭ؟ شۇ ۋاقىتقىچە نىمىشقا يېتىپ كەلمىدىڭ؟ نەلەردە يۈردۈڭ؟ نىمىشقا كېچىكتىڭ؟" ــ دىدى. "مەندىن ئوتكەن ئىشنى سەن سورىما! ئەي تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە!" ــ دىدىم. كېيىن ئۇنىڭغا قولياغلىق ۋەقەسىنى ئېيتىپ بەردىم. ئەزىزە قولياغلىق بىلەن خەتنى ئېلىپ، ئۇنىڭدا يېزىلغان شېئىرى پارچىلارنى ئوقۇپ كوردى. كوزىدىن يىپى ئۈزۈلگەن مونچاقتەك توختىماي ياش ئاقتى. ئوزىنى ئۇتۇپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

سەنەملەرگە سالساڭ مۇبادا نەزەر،
سېنى يىغلىتىپ ئۇ يۈرەر بىخەۋەر.
ئاۋال ناز بىلەن ئەسىر قىلدۇ،
كېيىن جاپا سېلىپ پېقىر قىلدۇ.

• • •

كىم دىسە ئىشقى ئاۋالدا ئېختىيار ساڭا،
ئېيتقىن: "ئىختىيارلىق يوق ئىشقىدا" دەپ ئاڭا.
ھەممە زورلۇق ئىشقىدا، ئەمما يوق شەرمەندىلىك،
بۇ ھەقىقەتتۇر ئۇنى تەستىقلىغان ئالەم يانا.

ئىشقىدىن جاپا يەتسە تىنىڭغا سەنمۇ ئويلىغىن،
ئېيتسەن قىيناق ئەمەس بۇ زۇلۇم ئارام ماڭا.
بۇ يۈرەك دەردىمۇ ياكى يارىمنىڭ ئۇرغىنىمۇ؟
يا قىساسمۇ، ياكى بەختىم، نەپسى قوزغالغانمۇ يا؟

نە بالادۇر بېشىمغا، نە داۋادۇر دىلىمغا؟
مەن بۇلارنى ئويلىيالماي بولدى ئەقلىمۇ غۇۋا.
بىل مۇھەببەت دەۋرى، بايرام بولۇر ھەر كىشىگە،
گۈزەل يۈزلەر ياشناپ كۈلۈپ دىيشەر كورگىن مانا.
ھەممە پەسكەشلىك كىرىدىن ئىشقى بىزنى پاكلىدى،
بەس كىشىلەر قەلبىدىن سۈيگىنى قىلدى ئادا.

ئۇ شېئرنى ئوقۇپ بولۇپ ماڭا: "ئۇ، ساڭا قانداق ئىشارىلارنى قىلدى؟" دەپ سورىدى تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە. "ئۇ ماڭا سوز قىلمىدى. پەقەت بارماقلىرىنى لېۋىگە تەككۈزدى، كېيىن ئوتتۇرا بارمىغىنى، كورسەتكۈچ بارمىغىنى جۈپلەشتۈردى، يەرگە ئىشارەت قىلىپ، بارماقلىرىنى كوكسىگە باستى. بېشىنى ئىچكىرى ئېلىپ دەرىزىنى ياپتى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن ئۇنى كورمۇدۇم. لېكىن ئۇ، ئۇزى بىلەن مېنىڭ يۈرۈگۈمنى بىللە ئېلىپ كەتتى. كۈن پاتقىچە مەن شۇ يەردىن قىمىرلىماي، ئۇنى يەنە بىر قېتىم دەرىزىدىن كورۈشنى كۈتۈپ ئولتۇردۇم. كۈن پاتقاندا ئۇنىڭدىن

ئۇمىدىمنى ئۇزۇپ ئويگە قايتىپ كەلدىم. مانا مېنىڭ كورگۈزۈم، ۋاقتىدا كېلەلمەسلىگىمنىڭ سەۋىۋى. مەن سەندىن بۇ ئىشىمنا كومەك سورايمەن" ــ دېدىم. ئۇ، بېشىنى كوتىرىپ، ماڭا تەلمۈرۈپ قارىدى. "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، ــ دېدى ئۇ، ــ ئەگەر سەن ماڭا كوزۈڭنى ئويۇپ بەر دېسەڭمۇ، مەن سېنىڭ دېگىنىڭنى قىلىپ بېرىمەن. ھەرقانداق ئىشنىڭغا كومەكلىشىمەن. ئۇنىڭمۇ مەقسىدىگە يېتىشى ئۈچۈن تىرىشىپ كورىمەن. ئەمما شەرتىم شۇكى، سەن مېنى تاشلىمايسەن" ــ دېدى. مەن رازى بولدۇم. ئۇ يەنە: "ئۇنۇ ماڭا كويۇپ قاپتۇ. سەنمۇ ئوزەڭنى بېرىپ قويۇپسەن" ــ دېدى ئەزىزە. "ئۇنىڭ ئىشارەتلىرىنى قانداق چۈشۈنۈش مۇمكىن؟" ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا قاراپ. "بارماقلىرىنى لۈنگە تەككۈزگىنى ــ سېنى مەن سۈيدۇم ۋە ياخشى كورۈپ كويۇپ قالدىم دېگىنى، ماڭا يېتىشىنى ئىشارەت قىلغىنى. قولياغلىق ئاشقىلارنىڭ مەشۇقلارغا، شۇنداقلا، مەشۇقلارنىڭمۇ ئوز ئاشقىلىرىغا ئوزىنىڭ ياخشى كورگەنلىگىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئەۋەتىدىغان تىل ئەلچىسى ۋە يۈرەك سالىمىنىڭ بەلگۈسى. قەغەز ئۇنىڭ جېنى تەرىپىدىن ماڭا بېغىشلانغان ئىشارەت. ئىككى بارمىغىنى كوكسىگە قويغىنى ــ ئىككى كۈندىن كېيىن شۇ يەرگە كەل! سېنىڭ كېلىشىڭ بىلەن دىلىمدىن غەم كوتۈرۈلسۇن دېگىنى. ئەي تاغامنىڭ ئوغلى بىلىپ قوي! ئۇ، ماڭا تامامەن كويۇپ قالغان. سېنىڭ ئىشقى ــ ئوتۇڭ ئۇنى كويدۇرگەن. ئۇنىڭ ئىشارەتلىرى توغرىسىدا مېنىڭ پىكرىم شۇ، مېنىڭ ئويدىن سىرتقا چىقىشىم مۇمكىن بولسىدى، سىزلەرنى ناھايىتى تېزلا بىر ــ بىرىڭىزلارغا قوشۇپ قوياتتىم..." ــ دېدى ئەزىزە. تاغامنىڭ قىزىنىڭ ئىشارەتلەرگە بەرگەن تەبىرىنى ئاڭلاپ،

سوزلىرى ئۇچۇن ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈردۈم. ئوزەمگە ــ ئوزەم: "ئىككى كۈن كۈتىمەن" دېدىم. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ قېشىدا گاھى ئۇنىڭ تىزىغا، گاھى ياستۇقىغا بېشىمنى قويۇپ، ئىككى كۈننى ئويغاق، تەسلىكتە ئوتكەزدىم. كوگلۈم تاماقمۇ تارتمىدى. شىرنىلىكلەردىن قىلىنغان ئىچىملىكلەرمۇ تىلىمغا تېتىمىدى. ئۇ، مېنى روھلاندۇرۇپ: "ئوزەڭنى دادىل تۇت! غەيرەتلىك بول! ئەقلىڭنى چاشما! ھوشىڭنى يىغ، بوشاشما!" ــ دەيتتى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز ئون توتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

يىگىت ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىپ، شاھزادە تاجىلمۇلۇككە شۇنداق دەپتۇ: ئاردىدىن ئىككى كۈن ئوتتى. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە ماڭا: "ئوزەڭنى دادىل تۇت! كوگلۈڭنى ئاچ، بوشاشما!... ۋاقتىڭنى خوش ئوتكۈزۈشكە تىرىش. كىيىمىڭنى ياخشىلاپ كەي، ۋەدىگە مۇۋاپىق يولغا چۈش!" ــ دېدى. ئوزى ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىمىنى كەيدۈردى، ئەتىرە سەپتى ۋە ماڭا مەدەت بەردى. كوگلۈمنى ئوستۇرۇپ، غەيرەتلەندۈردى. مەن يولغا چۈشۈپ مولچەرلىگەن ۋاقىتتا مەنزىلگە يېتىپ باردىم. بىر دۇكانىنىڭ يېنىدا بىر ئاز ۋاقىتنقچە كۈتۈپ ئولتۇردۇم. بىردىن دەرىزە ئېچىلدى. ئۇنى كورۈش بىلەن بەھۈش بولۇپ يىقىلدىم.

ئۇمىدىمنى ئۇزۇپ ئويگە قايتىپ كەلدىم. مانا مېنىڭ كورگۈزۈم، ۋاقتىدا كېلەلمەسلىگىمنىڭ سەۋىۋى. مەن سەندىن بۇ ئىشىمنا كومەك سورايمەن" ــ دېدىم. ئۇ، بېشىنى كوتىرىپ، ماڭا تەلمۈرۈپ قارىدى. "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، ــ دېدى ئۇ، ــ ئەگەر سەن ماڭا كوزۈڭنى ئويۇپ بەر دېسەڭمۇ، مەن سېنىڭ دېگىنىڭنى قىلىپ بېرىمەن. ھەرقانداق ئىشنىڭغا كومەكلىشىمەن. ئۇنىڭمۇ مەقسىدىگە يېتىشى ئۈچۈن تىرىشىپ كورىمەن. ئەمما شەرتىم شۇكى، سەن مېنى تاشلىمايسەن" ــ دېدى. مەن رازى بولدۇم. ئۇ يەنە: "ئۇنۇ ماڭا كويۇپ قاپتۇ. سەنمۇ ئوزەڭنى بېرىپ قويۇپسەن" ــ دېدى ئەزىزە. "ئۇنىڭ ئىشارەتلىرىنى قانداق چۈشۈنۈش مۇمكىن؟" ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا قاراپ. "بارماقلىرىنى لۈنگە تەككۈزگىنى ــ سېنى مەن سۈيدۇم ۋە ياخشى كورۈپ كويۇپ قالدىم دېگىنى، ماڭا يېتىشىنى ئىشارەت قىلغىنى. قولياغلىق ئاشقىلارنىڭ مەشۇقلارغا، شۇنداقلا، مەشۇقلارنىڭمۇ ئوز ئاشقىلىرىغا ئوزىنىڭ ياخشى كورگەنلىگىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئەۋەتىدىغان تىل ئەلچىسى ۋە يۈرەك سالىمىنىڭ بەلگۈسى. قەغەز ئۇنىڭ جېنى تەرىپىدىن ماڭا بېغىشلانغان ئىشارەت. ئىككى بارمىغىنى كوكسىگە قويغىنى ــ ئىككى كۈندىن كېيىن شۇ يەرگە كەل! سېنىڭ كېلىشىڭ بىلەن دىلىمدىن غەم كوتۈرۈلسۇن دېگىنى. ئەي تاغامنىڭ ئوغلى بىلىپ قوي! ئۇ، ماڭا تامامەن كويۇپ قالغان. سېنىڭ ئىشقى ــ ئوتۇڭ ئۇنى كويدۇرگەن. ئۇنىڭ ئىشارەتلىرى توغرىسىدا مېنىڭ پىكرىم شۇ، مېنىڭ ئويدىن سىرتقا چىقىشىم مۇمكىن بولسىدى، سىزلەرنى ناھايىتى تېزلا بىر ــ بىرىڭىزلا رغا قوشۇپ قوياتتىم..." ــ دېدى ئەزىزە. تاغامنىڭ قىزىنىڭ ئىشارەتلەرگە بەرگەن تەبىرىنى ئاڭلاپ،

سوزلىرى ئۇچۇن ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈردۈم. ئوزەمگە ــ ئوزەم: "ئىككى كۈن كۈتىمەن" دېدىم. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ قېشىدا گاھى ئۇنىڭ تىزىغا، گاھى ياستۇقىغا بېشىمنى قويۇپ، ئىككى كۈننى ئويغاق، تەسلىكتە ئوتكەزدىم. كوگلۈم تاماقمۇ تارتمىدى. شىرنىلىكلەردىن قىلىنغان ئىچىملىكلەرمۇ تىلىمغا تېتىمىدى. ئۇ، مېنى روھلاندۇرۇپ: "ئوزەڭنى دادىل تۇت! غەيرەتلىك بول! ئەقلىڭنى چاشما! ھوشىڭنى يىغ، بوشاشما!" ــ دەيتتى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز ئون توتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

يىگىت ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىپ، شاھزادە تاجىلمۇلۇككە شۇنداق دەپتۇ: ئاردىدىن ئىككى كۈن ئوتتى. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە ماڭا: "ئوزەڭنى دادىل تۇت! كوگلۈڭنى ئاچ، بوشاشما!... ۋاقتىڭنى خوش ئوتكۈزۈشكە تىرىش. كىيىمىڭنى ياخشىلاپ كەي، ۋەدىگە مۇۋاپىق يولغا چۈش!" ــ دېدى. ئوزى ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىمىنى كەيدۈردى، ئەتىرە سەپتى ۋە ماڭا مەدەت بەردى. كوگلۈمنى ئوستۇرۇپ، غەيرەتلەندۈردى. مەن يولغا چۈشۈپ مولچەرلىگەن ۋاقىتتا مەنزىلگە يېتىپ باردىم. بىر دۇكاننىڭ يېنىدا بىر ئاز ۋاقىتنقچە كۈتۈپ ئولتۇردۇم. بىردىن دەرىزە ئېچىلدى. ئۇنى كورۈش بىلەن بەھۈش بولۇپ يىقىلدىم.

هۇشمغا كېلىپ ئەقىلمىنى يىغدىم. ئۇزەمنى دادىل تۇتۇشقا تىرىشىپ باقتىم. ئىككىنچى قېتىم ئۇنىڭغا قارىدىم، يەنە هۇشۇمدىن كەتتىم. كوزۇمنى ئېچىپ قارىسام، ئۇنىڭ قولىدا ئەينەك بىلەن قىزىل قولياغلىق تۇرۇپتۇ. مېنى كورۇپ ئۇ، يېڭىنى تۇردى. بەش بارمىغىنى يايدى. بەش بارمىغىنى كوكسىگە قويدى. قوللىرىنى ئاسمانغا كوتەردى. ئەينەكنى دەرىزىدىن تاشقىرىغا چىقاردى. قىزىل قولياغلىقنى قولىغا ئالدى. كېيىن ئىچكىرىگە كىردى. قايتىپ كېلىپ، ئەينەكنى كوچىغا ئۇچ قېتىم چىقاردى. كېيىن ئۇنىمۇ قايتۇرۇپ ئالدى. ياغلىقنى سلكىپ قېقىپ، بېشىنى دېرىزىنىڭ ئىچىگە ئالدى. ماڭا هىچ نەرسە دىمەي، دەرىزىنى ياپتى. مېنى هەيرانلىقتا قالدۇرۇپ، كوزدىن غايىپ بولدى. ئۇنىڭ ئىشارەتلىرىنىڭ مەنىسىگە چۈشەنمەي، هەر خىل پىكىرلەرگە پېتىپ ئولتۇردۇم. شامغىچە ئۇنى كۈتتۈم. شۇ يەردە مىدىرلىماي ئولتۇردۇم. يېرىم كېچە بولاي دېگەندە ئويۇمگە قايتتىم. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە يۇزىنى بىلىگىگە قويۇپ، تامغا قاراپ يىغلاپ ئولتۇرۇپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

كوزۇمدىن ئاقىدۇ ياش ئورنىغا قان،
ماڭا زۇلۇم بېيلەپ يىغلاتتى زامان.
كوزۇمدىن غايىپ بولدى نىگارىم،
پەلەكنى ئورتىدى بۇ ئوتلۇق پىغان.

* * *

تەنە ئىشتىمۇ سېنى دەپ تارتىمەن دەرتنى نىگار،
قامىتىڭ تۆپتۈز سېنىڭ دىلىڭ نېچۈك تاپماس قارار؟!
بىر قاراش بىرلە ئېلىپ قەلبىمنى كەتتىڭ ئوغرىلاپ،

قالدى مەندە ئىشقى دەردى يوق ئوزەمدە ئىختيار.

قاپقارا تۆرك كوزىدەك، كوزدە تىكىلىدەك جان ئېلىپ،
قان چىقارماي ئولتۇرۇرسەن ئوتكۇر قىلىچ سەن زۇلپىقار.
بىرلا كۆلەكنى كوتۇرۇشكە تەندە يوقتۇر كۈچ - قۇۋەت،
يۈكلىدىك ئىشقى يۈكنى بۇ قۇرۇق جىسىمغا يار.

سۆيگۈنۈمنىك بېقىشى جېنىمغا ئاپەت كەلتۈرۈر؟
باشقىلار دەر: "مەن ئۇچۇن يىغلىمايمۇ زار - زار.
قەلبىك مېنىك قەلبىمدەك بولسا دەيتتىك مېنىمۇ؛
قامىتىگنى قامىتىمدەك نازۇك ياراتتى روزىگار..."

كوپ غەزەپلىك يۈزلۈرۈگنىك پاسبانى كوزلۇرۇك،
ھەم قاراۋۇل قاشلىرىگدا ھېچ ئادالەت يوق نىگار.
"يۈسۈپكىلا گۈزەللىك يار" دىگەن ئىكەن بۇرۇنقىلار،
سېنى بىر كورگەن دىگەي "يۈز يۈسۈپنىك ھۇسنى بار!..."
مەن رەقىپلەر ئالدىدا سەندىن يىراق قاچماقچىمەن،
چۈنكى كوز تەككەي ساڭا جاننى بەرسەم ئاشكار!...

ئۇنىك شېھرلىرىنى ئاڭلاپ، دەرت ئۇستىگە دەرت قوشۇلدى، قايغۇ - ئەلەملىرىم كۈچەيدى. دىلىم يېگىۋاشتىن يارلاندى. ھۇشسىزلىنىپ، ئوينىك بىر بۇرجىگىگە يېقىلدىم. تاغامنىك قىزى ئەزىزە ئورنىدىن تۇرۇپ، مېنىك يېنىمغا كەلدى. كىيىملىرىمنى سالدۇردى. يەڭلىرى بىلەن كوزلىرىمنى سۈرتتى. مەندىن بولغان ۋەقەنى سورىدى. ئۇنىگغا بولغان ۋەقەنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغچە سوزلەپ بەردىم. "ئەي تاغامنىك ئوغلى ئەزىز، — دىدى ئۇ، —

سەن بۇ ئىشارەتلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشەندىڭمۇ؟!" "ياق! ــ دېدىم مەن، ــ ھىلىغىچە ئويلاپ بىلەلمىدىم". ئۇنداق بولسا، ــ دېدى تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە، ــ ئۇنىڭ بەش بارمىغىنى كورسەتكىنى "يەنە بەش كۈندىن كېيىن شۇ يەرگە كەل!" دىگىنى. ئەينەكنى كورستىپ، بېشىنى دەرىزىدىن چىقارغىنى ۋە قىزىل ياغلىقنى كورسەتكىنى "سەن مېنى شۇ دۇكاندىكى بوياقچى يىگىتنىڭ يېنىدا كۈتۈپ تۇر! سېنىڭ قېشىڭغا مېنىڭ ئەلچىم بارىدۇ" دىگىنى. ئۇنىڭ بۇ سوزىنى ئاڭلاپ يۈرۈگۈمگە بىر پارچە چوغ چۈشتى. "سەن ئۇنىڭ قىلغان ئىشارەتلىرىگە ناھايىتى توغرا تەبىر بەردىڭ، ئەي، تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەم، چۈنكى، ئۇ يەردە ھەقىقەتەن بۇياقچىلىق قىلىدىغان بىر يەھۇدى يىگىت بار" دېدىم مەن. كوزلىرىم ياشقا لىق تولدى. "ئوزەڭنى دادىل تۇت! روھسىزلانما! چۈنكى، كىشىلەر ئىشق يولىدا بىرقانچە يىللاپ ئازاپ تارتىدۇ. ئامراقلىقنىڭ ئوتىغا بەرداشلىق بېرىدۇ. سەن تېخى ئارىدىن بەش كۈن ئوتمەستىن 'ئاھ...' 'ئۇھ' دەپ، ئوزەڭنى يوقىتىپ يىغلايسەن" دىدى ۋە شىرىن سوزلىرى بىلەن ماڭا تەسەللى بەردى. مېنى خاتىرجەم قىلىشقا كىرىشتى. تاماق ئېلىپ كەلدى. يىمەكچى بولۇپ بىر كاپام ئاغزىمغا سالدىم، لېكىن تامىغىمدىن ئوتمىدى. يىيىشتىن، ئىچىشتىن، ھەممە ئىشتىن قالدىم. ئۇيقىدىن كەچتىم. رەڭگىم سارغىيىپ، چىرايىم ئوزگەردى. چۈنكى، بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئىشق بالاسىغا گىرىپتار بولمىغان ئىدىم. قىسقىسى، تېخى مەن ھىچ نىمىنى كورمىگەن بوز يىگىت ئىدىم. سۇيىگۇ ئوتىنىڭ ھارارىتىدە يۇرىگىمنى قىزىتمىغان، سۇيىگۇ ــ ئامراقلىق ئۇچقۇنلىرىدا پۇچىلانمىغان ئىدىم. ئۇنى تېتىمىغان ئىدىم. بۇ

هادىسە مېنىڭ ئۇچۇن بىرىنچى قېتىملىق ئىش ئىدى. قىينىلىپ ناھايىتى سەۋىلىدىم. تاغامنىڭ قىزىمۇ مېنىڭ قىينىلىۋاتقانلىغىمنى كۆرۈپ ئېزىلدى. ئۇ، ماڭا ئاشىق-مەشۇقلەر ئەھۋالىنى ھىكايە قىلىپ بېرىپ، ماڭا ئارام بەرگەندەك بولاتتى. تا ئۇخلىغىچە ئاڭلىغان ۋە ئۇققان تۇرلۇك ۋەقەلەرنى سوزلەپ بېرىپ، مېنى غەمدىن خالى قىلاتتى. مەندىن خاتىرجەم بولالماي، كېرىپك قاقمايتتى. مەن بەزىدە ئازراق ئۇخلاپ كوزۇمنى ئاچسام، ئۇنى بېشىمدا ئويغاق ھالدا كورەتتىم. كوزلىرىدىن تىنماي ياش ئاقاتتى. شۇ يوسۇندا بەش كۈننى ئاران ئوتكەزدىم. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە ئورنىدىن تۇردى. سۇ ئىستېپ مېنى سوۋۇنلاپ يۇدى. كىيىملىرىمنى كەيگۈزدى. "ئەمدى ۋەدىلىك جايىڭغا ماڭ! خۇدا تىلىگىڭنى بەرسۇن، مەقسىدىڭگە يەتكۈزسۇن!" — دىدى. كوچىغا چىقتىم. كوچا بېشىغمۇ يېتىپ كەلدىم. شۇ كۈنى شەنبە بولۇپ، يەھۇدى بويىاقچى يىگىتنىڭ دۇكىنىغا قۇلۇپ سېلىنغان ئىكەن. مەن ئۇ يەردە كېلىدىغان ئەلچىنى كۈتۈپ ئولتۇردۇم. ناماز ئەسر بولدى. كۈن پېتىپ قاراڭغۇ چۈشتى. شۇ چاغدىمۇ ياردىن ھېچ بىر دېرەك بولمىدى. ئۇزەمدىن ئەنسىرەشكە باشلىدىم. "بۇ يەر تىنىمسىز يەر بولسا، بىر ئۇزەم يالغۇز ئولتۇرسام قانداق بولىدۇ؟" — دىگەن ئويغا كەلدىم. ئورنۇمدىن تۇردۇم، ئويگە قاراپ ماڭدىم. خۇددى مەس كىشىلەردەك سەنتىرەكلەپ ئويگە يەتتىم. ئىچكىرى كىرىپ قارىسام، تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە بىر قولى بىلەن تامغا قېقىلغان قوزۇقنى تۇتۇپ، بىر قولىنى كوكسىگە قويۇپ، ئاستا نەپەس ئېلىپ تۇرۇپ، "ئاھ" ئۇرۇپ، يۇمشاق ئاۋاز بىلەن شۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

ئىككىمىزنىڭ بەرىشكەن ۋەدىمىز شۇنداقمىدى؟
مېنى تاشلاپ ئوتقا سەن، باشقىنى قىلدىڭ نىگار.
كوزلىرىمدىن توختىماي توپان سۈيدەك ياش ئاقار،
رەھمە قىلىپ ئوتتىن ئالغىن، كويمىسۇن جانىم بىكار.

• • •

قەرىنداشلار، يۇز ئورنىگەن بەدىۋى قىز ئىشقى زور،
ئۇ سەھرادا سەرسان يۈرەر، دۇنيا ئۇنىڭغا قارادۇر.
كورۇپ قالسا كارۋانلار باغرىدىن گۈلخان بەرەر،
بەرگەن سۈيى كوز يېشىدۇر، ناھايىتى ئاچچىق، بەكمۇ شور.
ئەمما ئۇنىڭ شۇ سۈيگىسى مېنىڭ ئىشقىمدەك ئەمەس،
مېنىڭ سۈيگۈم ئالدىدا ئۇ تېخى خام غورىدۇر.

قىز شەرىنى توگىتىپ ماڭا قارىدى. كوز ياشلىرىنى يېڭى بىلەن سۈرتتى. ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، خۇدا سېنى ئىشقىڭ چۈشكەن كىشىگە يەتكۈزسۇن،— دىدى ئۇ سوزنى داۋام قىلىپ،—نىمىشقا سەن بۇ كېچە سۈيگىنىڭنى يېنىدا قالمىدىڭ؟ ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولۇپ ئارزۇيۇڭغا قانمىدىڭ؟..." ئەي شاھزادەم، مەن بۇ سوزنى ئاڭلاپ تۇرالمىدىم. غەزىبىم كېلىپ، ئەزىزەنىڭ كوكسىگە كېلىشتۈرۈپ بىرنى تەپتىم. ئۇ، ئارقىسىغا ئاغدۇرۇلۇپ يەرگە يىقىلدى. بېشىنىڭ ئۈدۈلىدىكى مىق بېشىغا تېگىپ، پىشانىسىدىن قان ئاقتى...

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز ئون بەشىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھەرزاد ھىكايىسىنى.

ئەزىز: ئەي شاھزادەم، ــ دەپ داۋام قىپتۇ ھىكايىسىنى، ــ قارىسام، پىشانىسىدىكى مىق تەككەن يەردىن قان ئاقماقتا. ھېچ نەرسە دېمەي، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، لاتا كويدۇ-رۇپ، كۆلىنى قان ئېقىۋاتقان يەرگە باستى. ئۇستىدىن روملى بىلەن باغلىدى. گىلەمگە ئاققان قانىنى ھېچ نەرسە بولمىغاندەك قىلىپ تازىلاپ سۈرتتى. كېيىن يېنىمغا كېلىپ ماڭا قاراپ كۈلدى. مۇلايىم-لىق بىلەن: "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، ــ دىدى ئۇ، ــ ئەزىزىم خۇدا، مەن بۇ سوزنى سېنىڭ سۆيگىنىڭنى مەسخىرە قىلىپ دىگىنىم يوق. بېشىم ئاغرىپ، قان ئالدۇرماقچى بولۇپ يۈرگەن ئىدىم. بۇ بانا بىلەن مەن شۇ مەقسىدىمگە يەتتىم. ھازىر بېشىم-نىڭ ئاغرىغىمۇ يوقالدى. پىشانەمۇ يېنىكلەپ قالدى. قېنى ئەمدى، بۇگۈن ئاراڭلاردا بولۇپ ئوتكەن ئىشلىرىڭدىن مېنى خەۋەردار قىل!" مەن ئۇنىڭغا بۇگۈن ئۇچرىغان ئوگۈشسىزلىقلارنى سوزلەپ بەردىم. ئاخىردا يىغلىدىم. "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، ــ دىدى ئۇ كۆلۈپ تۇرۇپ، ــ خوش بول! مەقسىدىڭگە يېتسەن. ئارزۇلىرىڭ ئەمەلگە ئاشسۇن. بۇلارنىڭ ھەممىسى رازىلىقىنىڭ ئالامتى. بۇگۈن ساڭا كورۇنمىگىنىنىڭ سەۋىۋى شۇكى، ئۇ، سېنى سىناپ كورمەكچى بولغان. قانچىلىك چىداملىق ئىكەنلىگىڭنى، ئىشقىغا سادىق ئىكەنلىگىڭنى ئىمتىھان قىلماقچى بولغان. ئەتىلىككە

يەنە سەن شۇ يەرگە بار! ئۇنىڭ قىلغان شەرەتلىرىگە دىققەت قىل! شاتلىق كۈنلىرىڭ يېقىنلىشىپ، قايغۇلۇق تۇنلىرىڭنىڭ تۈگەيدىغان ۋاقتى يېقىن". ئۇ، ماڭا تەسەللى بېرىپ، ئۇزەمنى تۇتۇپ ئېلىشقا ئۇندىگەنسېرى، قايغۇم ئېشىپ، ئەلەم بىلەن غەزىۋىم تېشىپ، پىغانىم ئورلىدى. ئاردىدىن بىرئاز ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن ئۇ، ماڭا تاماق ئېلىپ كەلدى. قاچىنى نىشانلاپ بىرنى تەپتىم. قاچا سۇنۇپ، تاماق يەرگە چېچىلدى. ئۇ، ماڭا قاراپ: "ئاشقىلار دىۋانە كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭلىمۇ تاماقنى خالىمايدۇ. ئۇلاردا ئۇيقىنىڭ ئەزىزىتىمۇ بولمايدۇ" ــ دىدى تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە. كوزلىرىدىن ئېقىپ تۇرغان ياش بىلەن يۈرۈپ، قاچىلىرىنىڭ پارچىلىرىنى تەردى. ئاش توكۈلگەن يەرنى تازىلىدى. كېيىن مېنى تۇرلۇك ھىكايىلار بىلەن روھلاندۇرۇشقا باشلىدى. خۇدادىن ئەتىگەنرەك تاڭ ئاتقۇزۇشنى تىلىدىم. تاڭ ئېتىپ، قۇياش نۇرىنى چاچقان ھامان يولغا چۈشتۇم. تەرلەپ ـ تەپچىرەپ، شۇ كوچىغا يېتىپ باردىم. دۇكاننىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردۇم. تۇيۇقسىز دەرىزە ئېچىلدى. قىز بېشىنى چىقاردى. ئۇ، كۆلۈپ قويۇپ، كوزدىن غايىپ بولدى. بىر ئازدىن كېيىن، بىر قولنىغا ئەينەك، غەلۋىر، ئۇنىڭ ئىچىدە سەۋزە، ئىككىنچى قولىغا شامدان ئېلىپ كەلدى. دەسلەپ ئەينەكنى قولىغا ئالدى. غەلۋىرگە سېلىپ باغلاپ، ئويگە تاشلىدى. كېيىن چاچلىرىنى يايدى. بىردەم شامدانىنى غەلۋىرنىڭ ئۈستىگە قويدى. كېيىن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ دەرىزىنى ياپتى. كوزۇمدىن غايىپ بولدى. بىرەر ئېغىزمۇ سوز قىلمىدى. ئۇنىڭ بۇ سىرلىق شەرەتلىرىنىڭ يوشۇرۇن ئالامەتلىرىدىن كۆڭلۈم ياندى، دىلىم ئورتەندى، ئامراقلىغىم كۆچەيدى.

كوزۇم نەملىك، دىلىم غەملىك ئويگە قايتتىم. تاغامنىڭ قىزى يۇرىگىنى يەرگە يېقىپ، كويۇپ-پىشىپ، يىغلاپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇ، كۆندەشلىك ئوتتىدا كۆيەتتى. لېكىن، ئوزىنىڭ دىلىدىكى سىرلىرىنى، ماڭا بولغان مۇھەببىتىنى ماڭا سەزدۇرمەسلىككە ئۇرۇناتتى. چۈنكى ئۇ، مېنىڭ ئىشقىمنى ۋە بۇ ئىشقى يولىدىكى دىۋانىلىغىمنى مەندىن ياخشى چۈشۈنەتتى. مەن كىرگەندە، ئۇ، ناھايىتى ئېچىنارلىق بىر ئەھۋالدا تۇرۇپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

زۇلۇم بىلەن ماڭا سەن جاپانى راۋا كوردۇڭ،
ئىشقىدا ئازاپلاشنى دەردىمگە داۋا كوردۇڭ.
سەۋرى قاچسى تولدى، ئومرۇمنۇ تامام بولدى،
جاپاسى بار، ۋاپاسى يوق، سۈيگۈمنۇ ھارام بولدى.

* * *

ئوغۇرلاپ كۆڭلۈمنى سەن مەندىن يوشۇردۇڭ باغرى تاش،
ئەشۇ سائەتتىن بېرى يوقالدى ئارام، قاتتى باش.
سەن بىلەن مەن بىر بولۇپ بىرەممۇ خوۋلۇق كورمۈدۇم،
سەندىن ئايرىلدىم ئاخىر مەن، كوزلىرىمدىن ئاقتى ياش.

ئۇ، شېئىرنى تۇگۈتۈپ، ماڭا قارىدى. كوز ياشلىرىنى يېڭى بىلەن سۈرتتى، يېنىمغا كەلدى. لېكىن، ئوزىنىڭ مۇھەببىتى توغرىسىدا سوزلەشكە جۈرئەت قىلالمىدى. بىرقانچە ۋاقىت جىم تۇردى. كېيىن: "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، قېنى ئېيتقىنا، بۇگۈن نىمە ئىشلار بولدى؟" — دەپ سورىدى. پۈتۈن ئەھۋالنى سوزلەپ بەردىم. "سەۋرى قىل! يارغا يېتىشسەن. مەقسىدىڭگە يېتىدىغان ياخشى سائەت-ۋاقىتلىڭ ئاز قاپتۇ، — دىدى ئۇ، — ئەينەكنى

غەلۋىرغا سالغىنى 'كۈن ئولتۇرغىچە سەۋرى قىل!' دىگىنى. چاچلىرىنى يايغىنى 'تۈن قارا پەردىسىنى يايغانىدا' دىگىنى، غەلۋىرىدىكى سەۋزە ۋە گۈللەر 'ئويىنىڭ ئارقىسىدىكى باغچىغا كەل!' دىگىنى. شام ۋە شامدان 'باغچىغا كىرگەندە، قەيەرگە شام يېقىلغان بولسا، شۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇر، مېنى كۈت، سېنىڭ ئىشقىڭ مېنىڭ جېنىمنى ئالىدۇ!'ــ دىگىنى". تاغامنىڭ قىزىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، ناھايىتى شاتلانغانلىغىمدىن، ئوزەمنى تۇتالماي، ۋاقىراپ كەتتىم. "قاچانغىچە قۇرۇق ۋەدە قىلىسەن؟ مەن مەقسىدىمگە يېتىشەلمەيۋاتىمەن. سېنىڭ بۇ ئىشارەتلەرنى چۈشەندۇرۇشلىرىڭدىن مەن توغرا بىر پىكىر كورمەيۋاتىمەن"ــ دەپ غەزەپلەندىم. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە كۈلدى. "پەقەت شۇ بۇگۈنكى كۈن ئاخىرلاشقىچەــ كۈن ئولتۇرۇپ كەچ بولغىچەــ سەۋرى قىل! خالاس. كۈن پېتىپ، تۈن قارا پەردىسىنى يېيىش بىلەنلا مەقسىدىڭگە يېتىشىسەن. بۇ سوز يالغان ئەمەس"ــ دەپ، توۋەندىكى ئىككى پارچە شېئىرنى ئوقۇدى:

سەۋرى قىلغىن ئازغىنا، ھىجرىڭ بولۇر ئەمدى تامام،
سەن يېتەرسەن مەقسىدىڭگە، شۇ كېچە ھاسىل كالام.
دىلبىرىڭنىڭ ۋەسلىگە يەتكەندە سەن ئاشىق يىگىت،
يەتكۈزگىن ئۇنىڭغا سەنمۇ بۇ غېرىبىڭدىن سالام.

* * *

مەرتىۋەڭ ئاشماقتا كۈندىن-كۈن سېنىڭ،
غەم ئويىدىن سەن يىراق بولدۇڭ ئامان.
بەختلىكلەرگە ئاسان، يەڭگىل بولۇر،
بەختسىزگە مۇشكۈل بۇ ئىش ھەرقاچان.

بىر يۇز ئون ئالتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

يىگىت ھىكايىسىنى داۋام قىلدۇرۇپ كېلىپ شۇنداق دەپتۇ: بۇ جايىنى كورۇپ ھەيران بولدۇم. غەم ـ ئەلەملىرىم تارقىدى. بىراق بۇ يەردە يا ئادەم، يا باشقا بىرەر جانلىق نەرسە يوق ئىدى. ئۇ يەردە بۇلارنى ئىداره قىلغۇچى بىرەر قۇلمۇ كورۇنمەيتتى. كېنىزەكمۇ يوق ئىدى. شۇ يەردە سۇيىگىنىمنى كۆتۈپ تۇردۇم. تۇنىڭ خېلى قىسمى ئوتتى، ئۇ كەلمىدى. ھەتتا تۇنىڭ ئىككىنچى قىسمى، ئۇچىنچى قىسمىمۇ ئوتۇپ كەتتى. ئۇ، كورۇنمىدى. غەم ـ غۇسسىلەر بىر تەرەپ بولغاندىن كېيىن، ئاچلىق مېنى ئازاپلاشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئوتى پىراقىدا خېلىدىن بېرى تۇزۇگرەكمۇ تاماق يىمىگەن ئىدىم. بۇ جايىنى كورۇپ، سۇيىگىنىمنىڭ ئىشارەتلىرى توغرىسىدا تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ بەرگەن تەبىرى ۋە چۈشەندۇرۇشلىرىگە ئىشىنىپ كۆڭلۈم تىنغان ئىدى. ئاچلىق مېنى تېخىمۇ ئالدىراتتى. دەستخاندىكى تاماقنىڭ مىزىلىك پۇراقلىرى ئىشتىيىمنى قوزغىدى. سۇيىگىنىمگە يېتىشكە ئۇمىدىم ئېشىپ، بىرەر نەرسە يىيىشكە ئىنتىلدىم. دەستخانغا يېقىن كېلىپ ئۇنى ئاچتىم. دەستخاننىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر چىنە لىگەندە تۇرغان چۈجە كاۋىپىنى ئالدىم. ئۇنىڭ چورىسىدىكى تۇرلۇك ـ تۇمەن داری، يېقىملىق كوكتات، ئىشتىھانى ئاچىدىغان ئاچچىق ـ چۈچۈك نەرسىلەر تۇراتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى توت لىگەنىڭ بىرىسىدە

يېتىپ باردىم. باغچىنىڭ ئىشىگى ئوچۇق ئىكەن. ئىچكىرى كىرىدىم. يىراقتىن يېنىپ تۇرغان شام كورۇندى، ئۇنىڭغا قاراپ ماڭدىم. يېقىن بېرىپ قارىسام، ناھايىتى زىننەتلىنىپ، نەقىشلەر بىلەن گۈمبەز چىقىرىپ چىرايلىق ئىشلەنگەن بىنا ئىكەن. ئۇنىڭدا پىل سۆڭەكلىرى ۋە ئەبنۇس (ئاج) ياغاچلىرىدىن ئىشلەنگەن ئەگمىلىك بىر ئورۇندۇق بار ئىكەن. ئورۇندۇقنىڭ ئۈستىگە ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن گۈل چېكىلگەن، ھەر تۈرلۈك نەپىس رەختلەر سېلىنغان، ئەگمىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۈمۈشتىن ياسالغان چوڭ شامدانىدا شام يېنىپ تۇرۇپتۇ. بىنانىڭ ئوتتۇرىسىغا، ئەتراپلىرىغا تۈرلۈك ـ تۈمەن نەقىشلەر ئويۇلغان. ئالدىدا بىر كول بار ئىكەن. كولنىڭ لېۋىدە ناھايىتى كېلىشكەن سۈپا بولۇپ، ئۇنىڭغا دەستىخان سېلىنغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە چوڭ يىپەك پەردە يېپىلغان. بىر چەتتە بىلۇردىن ياسالغان مەي ئايىغىدا تولغان شاراپ بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئەتراپىدا تېخىمۇ نازۇك ئىشلەنگەن، ئۈستى يېپىغلىق پەتنۇسمۇ بار ئىكەن. دەستىخاننى ئاچتىم. ئۇنىڭدا ھەر تۈرلۈك مېۋىلەر، ئالما، ئۈزۈم، ئانار، قاق ۋە باشقا قۇرۇق يەل ـ يېمىشلەرنىڭ ھەممە خىلىدىن بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئارىلىرىدا ھەر تۈرلۈك خۇشپۇراقلىق گۈللەر، قىزىلگۈل، ئەتىرگۈل، يېسىمۇق گۈلى، سىرىن، نەرگەس، ئالتۇن، رەنا، سەبدەل گۈللىرىمۇ بار ئىدى. بۇلارنى كورۈپ، ھەيران قالدىم ۋە بەكمۇ شاتلاندىم. غەم ـ غۇسسىلىرىم تارقالدى. لېكىن ئۇ يەردە ھېچكىم يوق ئىدى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

كېيىن يېنىمغا كېلىپ، شىرىن-تاتلىق سوزلەر بىلەن مېنىڭ كوڭلۇمنى ئېچىشقا ئۇرۇندى. لېكىن، ماڭا تاماق يىيىشنى تەكلىپ قىلىشقا پېتىنالمىدى، ئاچچىقلىنىشىمدىن ئەندىشە قىلدى. كىيىمىنى يېشىپ تۇرۇپ: "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، — دىدى ئۇ، — يېنىمغا ئولتۇرغىن. زېرىكىپ قالماسلىغىڭ ئۈچۈن بەزىبىر نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرەي. خۇدا خالىسا، كەچ بولغاندا، ئەلۋەتتە، سۈيگىنىڭنىڭ يېنىدا بولىسەن!" مەن ئۇنىڭغا قارىدىم. كەچ بولۇشىنى توت كوز بىلەن كۈتتۈم. "ئەي خۇدا، تېزراق كۈننى قايتۇرۇپ، قاراڭغۇنى بالدۇرراق يەتكۈز" دەپ، توختىماي ئىلتىجا قىلاتتىم. قاراڭغۇ چۈشكەن هامان، تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە قاتتىق يىغلىدى. نۇقۇت دانىسىدەك تازا خوتەن كىيىگىنىڭ ئېپىارىنى بېرىپ تۇرۇپ، شۇنداق دىدى: "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، بۇ داننى ئاغزىڭغا سال! ئوز سۈيگىنىڭ بىلەن كورۈشۈپ، مەقسىدىڭگە يەتكەندە، ئۇ، ئەلۋەتتە سېنىڭ خاهىشىڭغا رازى بولىدۇ. شۇ چاغدا بۇ شېئىرنى ئۇنىڭغا ئوقۇپ بەرگىن" — دەپ بۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

خۇدا نامى بىلەن سىزگە سۈئالىم بار ئەي ئاشقىلار،
مۇھەببەت راۋا كورسە، ياش مەشۇققە كوپ جەۋرى،
ئىگىپ قويسا كەمەلەكتەك ئۇنىڭ قەددىنى هەم ئەگرى،
مەرهەمەت قىلىپ ئېيتىڭ، ئۇ ئەمدى نىمە قىلسۇن؟!...

ئۇ، مېنى سۈيۈپ تۇرۇپ، بۇ شېئىرنى شۇ قىزنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ كوڭلى خوش ۋاقتىدا ئۇنۇتماي ئوقۇشۇمنى ئىلتىماس قىلدى. "خوپ!" — دىدىم. كەچقۇرۇن كوچىغا چىقىپ، باغچىغا

هالۇا بار ئىدى. ئىككىنچىسىدە ئانار، ئۈچىنچىسىدە باقلاۋا①، توتىنچىسىدە قەتىبە② بار ئىدى. قەتىبە ئوتتەك ئىكەن. ئۇنىڭدىنمۇ ئازىراق يېدىم. بىر پارچە گوش ۋە ئازىراق باقلاۋىمۇ يېدىم. كېيىن هالۋىغا قول ئۇزاتتىم. ئۇنىڭدىنمۇ ئۈچ ـ توت قوشۇق يېدىم. چۈجە كاۋىپى بىلەن ناندىنمۇ يېدىم. قۇسۇغۇم تويۇپ بېغىشلىرىم بوشىدى. قولۇمنى يۇيۇپ كېلىپ، ياستۇققا بېشىمنى قويغان ئىدىم، ئۇيقۇم كەلدى. بىرنەچچە كۈنلەردىن بېرى ئۇخلىيالماي يۇرگەنلىگىم ئۈچۈن، قاتتىق ئۇيقىغا كېتىپتىمەن. كۈن نۇرى يۈزۈمگە چۈشۈپ قىزىتقاندىلا ئاندىن ئويغاندىم. قارىسام قۇرسىغىمغا كومۇرنىڭ پارچىسى بىلەن تۆز قويۇپ قويغان ئىكەن. ئورنۇمدىن تۇرۇپ، كىيىمىمنى قاقتىم. ئەتراپقا ئەلەڭلەپ قاراپ، هېچكىمنىمۇ كورمۇدۇم. نەزەر سالسام، تېگىمدىكى پالازمۇ، بېشىمدىكى ياستۇقمۇ يوق. داق يەردە ئۇخلاپتىمەن. ئاۋال هەيران بولدۇم، كېيىن ئاچچىغىم كەلدى. كوز ياشلىرىم تاراملاپ قۇيۇلدى. ئوز ئەهۋالىمغا ئېچىندىم. ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئويۇمگە قايتىپ كەلدىم. كىرسەم تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە قولىنى كوكسىگە قويۇپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپ تۇرۇپتۇ:

بى ۋاپا يار كەچتى مەندىن، بۇ كېچە بولدى يېراق،
بولدى غازاڭ بۇ بېغىم، بەخت قۇشى ئۇچتى بىراق.
بىگۇنا تاشلاپ مېنى كەتتى كۈندەش ئالدىمغا،
رەشك ئوتىدا كويىگىچە، دوزاقتا كويگەن ياخشىراق.

* * *

① ② باقلاۋا، قەتىبە ــ شەرق ئەللىرىدە شىرنىلىكىتىن قىلىنىدىغان تاماق.

كەلدى شۇ دەم دىمغىمغا بىر ھاۋا،
دىلدا ئىشقى قۇشلىرى قىلدى ناۋا.
تاڭ شامىلى بىز تەرەپ تىزراق كىلىڭ،
ئىشقى بىلەن بىللە سائادەت ۋە جاپا.

گەر قۇچاغلاشسام سۈيەتتىم جان بىلەن،
ئىزلىرىڭنى كوزگە قىلاتتىم تۇتىيا.
كورمىسەم جاندىن ئەزىز دوستۇم سېنى،
ئالسا جاننى مەيلىدى تەندىن خۇدا.
ماڭا ئوخشاش قەلبىدە ئىشقى ئوتى —
يانسا لاۋلداپ بولار ماڭا داۋا.

ئۇ مېنى كورۈپ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى. كوز ياشلىرىنى سۈرتتى. يېقىملىق سوزلەرنى قىلىپ ماڭا يېقىنلاشتى: "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، خۇدا سېنى سۈيگىنىڭگە يەتكۈزۈپ، ماڭا رەھمى قىلدى. مەن بولسام، سەندىن ئايرىلىپ قېلىپ ئازاپلاندىم. خۇدا سەندىن مېنىڭ قىساسىمنى ئالمىسۇن!" — دىدى ماڭا قاراپ. زەھەر-خەندىلىك بىلەن كۈلدى. كېيىن ئەركىلەپ كېلىپ، كىيىمىنى يەشتى. قېقىپ تازىلاپ، ئوز جايىغا قويدى. شۇ ۋاقىتتا ئۇ، قانداقتۇ پۈراق سەزدى. "ئەزبىرايىى خۇدا، بۇ پۈراق سۈيگىنىمگە قوشۇلمىغان كىشىنىڭ ھىدى. ماڭا سەن بولغان ۋەقەنى سوزلەپ بەر؟" دىدى ئۇ ماڭا سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ. مەن ئۇنىڭغا ئۇخلىغاندىن بۇرۇن ۋە كېيىن بولغان ھەممە ئىشنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇ يەنە زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ، ماڭا دىدى: "دىلىم غەزەپكە تولدى. ئىلاھىم سېنىڭ دىلىڭنى رەنجىتكۈچىلەرگىمۇ

ئولۇم بەرسۇن. بۇ خوتۇن ساڭا ھىلە قىلىپ ئارتۇقچە قىينىچلىق تۇغدۇردى. مەن ئۇنىڭ ساڭا يامانلىق قىلىپ قويۇشىدىن قورقىمەن. سەن ئۇنىڭ قويۇپ كەتكەن نەرسىلىرىنىڭ مەنىسىنى بىلدىڭمۇ؟" ــ دەپ سورىدى ئۇ. مەن: "ياق!" ــ دېدىم. ئەمدى تۇزغا كەلسەك، ئۇنىڭ مەنىسى شۇكى، سەن ئۇ يەردە ئۇخلىغان ئوخشايسەن. شۇڭا، سېنى تۇزسىز يەنى تەمسىز، تېتىقسىز كىشى، ئىشقى يوق ئادەم ــ دەپ ھىساپلىغان. سەن ئۇزەڭنى مەن ھەقىقى ئاشىق دەپ دەۋا قىلىسەن. لېكىن، ئۇيقۇنىڭ ھەقىقى ئاشىقلار ئۈچۈن ھارامليغىنى بىلمەيسەن. بۇنداقتا سېنىڭ ئاشىقلىق دەۋايىڭ يالغان بولۇپ يوققا چىقىدۇ. شۇنىڭدەك ئۇنىڭمۇ سېنى سۆيىشى يالغان بولىدۇ. چۈنكى ئۇ، سېنى ئويغاتمىغان. ئۇنىڭ مۇھەببىتى راس بولسا، ئەلۋەتتە سېنى ئويغۇتاتتى. ئەمدى كومۇرگە كەلسەك، يالغاندىن ئاشقلىقنى دەۋا قىلىپ، مۇھەببەت مەستانىسى بولغانلىغىڭ ئۈچۈن، خۇدا سېنىڭ يۈزۈڭنى، دىلىڭنى قارا قىلسۇن، دېگەن مەنانى بېرىدۇ. سەن ياشسەن، سەندىكى ھىممەت پەقەت يېيىش، ئىچىش، ئۇخلاشتىن ئىبارەت، دېگىنىدۇر. ئىشارەتلەرنىڭ مەنىسى مانا شۇ. خۇدانىڭ ئوزى سېنى ئۇنىڭدىن قۇتقازسۇن. ئەزىزەدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئوزەمنى ئوزەم ئۇرۇشقا باشلىدىم. چۈنكى، بۇ سوزلەر ھەقىقەت ئىدى. قېنى ئوتكەن ئاشقلارنىڭ قايسى بىرى ئۇخلىغان؟... نوزەمگە ئوزەم ئازاپ سالدىم. تاماق يېدىم، ئۇخلۇدۇم. ئەمدى ئىش نىمە بىلەن تۇگىدى؟ دەيتتىم. كوز ياشلىرىم تىنمىسز ئاقاتتى. "ماڭا سەن رەھىم قىل، ئەي ئەزىزە، يول كورسەت! خۇدا ساڭىمۇ رەھىم قىلسۇن، بولمىسا، مەن ئولۇپ كېتىمەن" ــ دېدىم تاغامنىڭ قىزىغا

يېلىنىپ تۇرۇپ. تاغامنىڭ قىزى مېنى ھەددىدىن ئارتۇق ياخشى كۆرەتتى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئون يەتتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

يىگىت ھېكايىسىنى داۋام قىپتۇ. "ماڭا رەھمە قىلغىن. خۇدا ساڭىمۇ رەھمە قىلسۇن. بولمىسا مەن ئولۇپ كېتىمەن." ـــ دىدىم تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەگە. ئۇ مېنى ھەددىدىن ئارتۇق ياخشى كۆرەتتى. "خوپ، ـــ دىدى ئۇ، ـــ ئەي، تاغامنىڭ ئوغلى. مەن ساڭا بىرنەچچە قېتىم ئېيتتىم. ئەگەر ماڭا ئويدىن چىقىش ئىمكانىيىتى بولسا ئىدى، ئالىلاقاچانلا سىزلەرنى بىر-بىرىڭىزلارغا قوشۇپ قويغان بولاتتىم. چۈنكى، بۇنداق قىلىش ساڭا خوشالىق كەلتۈرەتتى. خۇدا خالىسا، سىلەرنىڭ قوشۇلۇشىڭلار ئۈچۈن كۆچۈمنى بىر سەرپ قىلاي! لېكىن، سەن مېنىڭ سوزۇمگە قۇلاق سېلىشىڭ، مېنىڭ دېگەنلىرىمنى قىلىشىڭ لازىم. بۇگۈن يەنە شۇ جايغا بارغىن. قاراڭغۇ چۈشۈشى بىلەن باغچىغا كىرىپ، جايىڭنى تېپىپ ئولتۇر. لېكىن، ھېچ نەرسە يىمە. چۈنكى تاماقنى كوپ يىسەڭ ئۇيقۇ باسىدۇ. ئۇخلىماي، ئۇنى كۆت! ئۇ، كېچىنىڭ توتىتىن بىر قىسمى ئوتكەندە، سېنىڭ قېشىڭغا كېلىدۇ. خۇدا سېنى ئۇنىڭ يامان نىيىتىدىن ساقلىسۇن!" ـــ دىدى. ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ

سۆيۈندۈم. تېزراق قارائغۇ بولۇشىنى خۇدادىن تىلەيتتىم. تاغام-نىڭ قىزى ئەزىزە مېنى يولغا سالىدىغان ۋاقىتتا: "ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرۇشۇپ بولغاندىن كېيىن، قايتارغا يېقىن مەن ئېيتقان شېئىرنى ئوقۇغىن" — دېدى. "خوپ!" — دېدىم. تاشقىرىغا چىقىپ، باغچا تەرەپكە قاراپ ماڭدىم، باغچىغا كىردىم. خۇددى بۇرۇنقىدەك ئورۇن راسلانغان ئىكەن. تاماق بىلەن ئىچىملىكلەر، گۈللەر ۋە ئۇلار ئارىسىدىكى نازۇ-نېمەتلەرمۇ ئاۋالقىدەك، شامداندا شام يېنىپ تۇرۇپتۇ. ئويىگە كىردىم، تاماقنىڭ مېزىلىك پۇراقلىرى گۇپپىدە دىمىغىمغا يېتىپ كەلدى. تاماقتا بولغان ئارزۇ كۆچەيدى، يەنە يىگىم كەلدى. ھەرقانچە قىلىپ باقسامۇ، ئۇزەمنى تۇتالمىدىم. دەستخاننىڭ يېنىغا ئولتۇرۇپ، تاماقنىڭ ئۈستىگە يېپىلغان لاتىنى ئالدىم. قورۇلغان چۈجىلەر، ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرغان توت لىگەندىكى تۇرلۇك ئۇزۇقلار كوزۇمنى چاقناتتى. ھەممىسىدىن ئاز-ئازدىن يىدىم. بىر ئاز شىرىن-شەرۋەت ئىچتىم. بىر پارچە گوشمۇ يىدىم. شەرۋەتلەرنىڭ ھەممىسىدىن قوسۇغىمغا پاتقىچە ئىچتىم. ئۈيقۇ تۇتۇپ، كوزلىرىم يۇمۇلۇشقا باشلىدى. يەنە ياستۇقنى ئېلىپ بېشىمغا قويدۇم. "بۇ قېتىم ئۇخلىمايمەن، پەقەت ئارام ئېلىپ ئولتۇرىمەن" — دېدىم ئۇزەمگە. كوزلۇرۇم يۇمۇلۇپ-ئېچىلىپ تۇرۇپ، ئۈيقىغا كېتىپتىمەن. كۈن ئۇستۇمگە كېلىپ، ئۇنىڭ نۇرى مېنىڭ يۈزۈمنى قىزىتقاندىلا بىراق ئويغاندىم. قارىسام، ئۇستۇمدە توپ ئويۇنى ئوينايدىغان ياغاچ، توپۇق سۆڭەك، خورما ئۇرۇغى، پىستە شاكىلى بار ئىكەن. بۇنىڭدىن باشقا، بۇ يەردە ھېچ قانداق نەرسە يوق. بېشىمدىكى ياستۇقمۇ ئېلىپ كېتىلگەن. گويا بۇ يەردە ئادەم ياشىمىغاندەك ۋە ھېچ نەرسە

بولمىغانـدەك تۇرۇپـتۇ. مەن ئۇزەمـنۇ داق يەردە يـەتتىپتـسـمەن، ئاستىمدىكى كورپە ـ پالاسمۇ يوق. ئورنۇمدىن تۇرۇپ كىيىملىرىمنى قاقتىم. تاشقىرى چـىقىپ، غەزەپـلەنگىنىمـچە ئويۇمـگە كەتـتىم. كىرسەم، تاغامنىڭ قىزى ئاھ ئۇرۇپ، پىغانى ئورلەپ، شۇ شەھرنى ئوقۇۋاتقان ئىكەن:

بۇ پەلەكتىن كىمگە يەتتى مەھرىۋانلىق بىلمىدىم،
نەگە كەتتى مەھرى ـ شەپقەت شادىمانلىق بىلمىدىم.
بۇ جاھان كورسەتـتى ھەر دەم، ھەر كىمـگە مىڭ ئويۇن،
ماڭمۇ ئوز سۆيگۈنۈم قىلدى نادانلىق بىلمىدىم.

* * *

مۇھەببەت يولىغا كىردىم، تەنىم زەردەپ، دىلىم قاندۇر،
كوز يېشىم يۇيدى يۇزۇمنى، تىنمسز بەلكى توپاندۇر.
سۆيگىنىمنىڭ باغرى تاش ۋە لېكىن ئوزى بەك شىرىن،
ئۇنىڭ ھەر بىر ئىشى ياخشى، ئۇنىڭ ھەر بىر سوزى جاندۇر.
تاغام ئوغلى ئىككى كوزۇم تېشىلدى، كوپ يىغلىغانلىقتىن،
دىلىمدا مۇڭلۇرۇم نۇرغۇن، تىلىم يولۇڭدا نالاندۇر.

مەن تاغامنىڭ قىزىنى ھاقارەتلەپ سوكۇشـكە باشـلىدىم. ئۇ، يىغلىدى. كېيىن كوز ياشلىرىنى سۇرتتى. يېنىمغا كەلدى. مېـنى سۆيۈپ، باغرىغا تارتتى. مەن ئۇنىڭدىن قاچاتـتىم. ئىش قىلىپ، ئوزەمـنى ئوزەم كايىتـتىم. "ئەي تاغامـنىڭ ئوغـلى، بۇ كېـچىمۇ ئۇخلىغانغا ئوخشايسەن؟"ـــدىدى ئۇ. "ھە... ئە ...ـــدىدىم مەن، ـــئويغۇنۇپ قارىسام، ئۇستۇمگە توپنى ئورۇپ ئويناۋاتقان ياغاچ، توپۇق سۆڭەك، خورما ئورۇغى، پىستە شاكىلى قويۇپتۇ. كورگۈنۈم شۇ. بۇنىڭ نىمە ئوچۇن شۇنداق قىلىپ قويۇلغىنىنى چۈشۈنەلمەي قايتتىم. بۇلارنىڭ مەنىسىنى چۈشەندۇرۇپ بېرىشىڭنى سورايـمەن

ۋە بۇنىڭدىن كېيىن نېمە قىلىشىمنىڭ لازىملىغىنى، بۇ ئىشتا مانا يەنە ياردەم بېرىشىڭىنى كۈتىمەن"ــدېدىم مەن يېلىنىپ تۇرۇپ، "خوپ!"ــدېدى ئۇ،ــقوسىغىنىڭ ئۇستىگە توپ ئويناۋاتقان ياغاچ-نى قويغىنى "سەن ئىشقى-مۇھەببەت ئەھلى ئەمەس، توپ ئويناۋاتقان كىچىك بالا ئىكەنسەن"ــدېگىنى. توپۇق سۇڭەك قويغىنى "ئاشقىلارنىڭ ئىرادىسى سۇڭەكتەك قاتتىق، ئايۇپ پەيغەمبەرەڭ چىداملىق بولۇشى كېرەك. لېكىن سەن توپۇقتەك سىلىق، ئىش كورمىگەن ئوسمۇر بالىكەنسەن"ــدېگىنى. خورمىنىڭ ئۇرۇغى بولسا "ئەگەر سەندە ئىشقىدىن بىرەر ئۇرۇقتەك نەرسە بولىدىغان بولسا، كۆڭلۈڭ ئىشقى ئوتى بىلەن ياناتتى. چۈنكى، سۈيگۈ-مۇھەببەتنىڭ ئوزى خۇددى خورمىغا ئوخشاش شىرىن، ئۇ كۆڭلىنى ئوزىنىڭ ئىسسىغى بىلەن قىزىتىدۇ. دىلىڭغا ئوت قويۇپ كويدۇرىدۇ ۋە ئۇيقىغا يول قويمايدۇ"ــدېگىنى. پىستە شاكىلىنى قويغىنى "سېنىڭ تېنىڭ-پوستۇڭ ــبۇ يەردە، جېنىڭ باشقا جايدا، سەن خۇددى مىغزىدىن ئايرىلغان مۇشۇ پىستە شاكىلىدەك قۇرۇق گەۋدىسەن، مىغزىڭ-جېنىڭ باشقا يەردە، ئوزەڭ ھازىر، دىلىڭ غايىپ. يىغىپ ئېيتسام بۇندىن كېيىن ئاشقىلىق دەۋاسىنى قىلما!"ــدېگىنى. بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ باغرىمدا ئوت ياندى. يۇرۇگۈم ئەلەم بىلەن ئېچىشتى. دات-پەريات قىلدىم. "بىپەرۋالىق بىلەن ئۇخلاپ، بەختسىزلىككە يولۇقتۇم"ــدېدىم ئوز-ئوزەمگە. كېيىن "ئەي تاغامنىڭ قىزى، ھاياتىمنىڭ ھمايىچىسى، مېنىڭ مىرادىمغا يېتىشىم ئۈچۈن بىرەر چارە تېپىشىڭنى سورايمەن"ــدېدىم مەن ئەزىزەگە. "ئەي ھورمەتلىك تاغامنىڭ ئوغلى، پىكىرلەر دىلىمدا چەكسىز. ئەمما ئوڭى سوزلەشكە قادىر ئەمەسمەن. بۇ كېچىمۇ يەنە شۇ يەرگە بار.

ئۇخلىماسلىقتا، تاماق يېمەسلىكىگە مەجبۇر قىلىپ كۆرگىن! ئۇخلىمىساڭلا، مەقسىدىڭگە يېتىشىسەن. مېنىڭ مەسلىھىتىم شۇ. باشقىچە ئىش قىلىش مۇمكىن ئەمەس" — دېدى. "خۇدا خالىسا، بۇگۈن ئۇخلىمايمەن. ئېيتقىنىڭ بويىچە ئىش قىلمەن" — دېدىم. تاغامنىڭ قىزى ئورنىدىن تۇرۇپ، تاماق ئېلىپ كەلدى. "ئۇ يەردە يەنە تاماق يەپ قويماسلىق ئۈچۈن، بۇ يەردە قارنىڭنى تويغاز! يە، ئال! ئىچ!" — دېدى ئۇ، تويغىچە تاماق يېدىم. كەچ بولدى. ئۇ، ماڭا چىرايلىق كىيىملەرنى كەيگۈزدى ۋە ئۇچراشقىنىمدىن كېيىن ئەشۇ شەھرىنى ئۇنىڭغا ئۇقۇپ بېرىشىمنى تاپىلىدى. ئۇنىڭ يېنىدىن چىقىپ، باغچىغا قاراپ ماڭدىم. بىناغا كىرىپ، باغچىغا قاراپ ئولتۇردۇم. كەچ كىرگەنسېرى ئۇيقۇم كېلەتتى. كوزلىرىمنى بارماقلىرىم بىلەن ئۇگلاپ ئاچاتتىم. باشلىرىمنى سلكىپ قويۇپ، ئۇيقۇمنى قاچۇراتتىم. كولنىڭ لېۋىدىن سوغۇق سۇ ئېلىپ، يۈزلىرىمگە چاچاتتىم.

قېسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئون سەككىزىنچى كېچە

— ئەي بەختلىك شاھ، — دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

يىگىت شاھزادە تاجلىمۇلۇككە شۇنداق دەپتۇ: كوزلىرىمگە ئۇيقۇ كەلسە، بارماقلىرىم بىلەن ئۇگلاپ، ئۇيقىنى قاچۇراتتىم. يۈزلىرىمگە سوغۇق سۇ سېپەتتىم، باشلىرىمنى سلكىتەتتىم. ئوخلىمغانلىغىم ئۈچۈن قوسۇغۇم ئاچتى. تاماقنىڭ پۇرىغى ئىشتىھانى قوز-

غاپ، تاقەتسىزلەندۇرەتتى. دەستىخان يېنىغا باردىم. ئۇنىڭ-دىن-بۇنىڭدىن، شۇ يەردە بارلىكى تاماقنىڭ ھەر بىرىدىن ئاز-ئازدىن يەنە يىدىم. بىر پارچە گوشنى يەپ، ئىچىملىك قۇيۇلغان قاچىغا قولۇمنى ئۇزاتتىم. "بىر ئاياق ئىچەي"—دىدىم ئوز-ئوزەمگە. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچىسىنى، ئۈچىنچىسىنى، ئاخىر كېلىپ سانىمايلا ئىچتىم. ئىچكەنسېرى ئىچكۈم كېلىۋەردى. ئون ئاياقچە شاراپ ئىچتىم. كەيپىم جايىغا چۈشتى. مۇزدىدەك بولۇپ، يەرگە يېقىلدىم. تاڭ ئاتقىچە ئويغانماي ئۇخلۇدۇم. ئويغۇنۇپ قارىسام، باغچىدا ئەمەس، ئالاقانداق باشقا بىر جايدا يېتىپتە-مەن. قوسۇغۇمغا بىر پىچاق ۋە بىر نەچچە تىيىن پۇل قويۇپتۇ. بۇنىڭدىن ئەنسىرىدىم. ئۇلارنى ئېلىپ ئويگە قايتتىم. تاغامنىڭ قىزى ئوز-ئوزىگە: "ئەزبىرايى خۇدا، مەن بۇ ئويدە خورلىنىمەن، غەمكىنمەن. ماڭا يىغدىن باشقا يارەمچى يوق"—دەپ ناله قىلاتتى. مەن ئويگە كىرىش بىلەن، ئوڭدامچە يېقىلدىم. پىچاق بىلەن تىيىن پۇل يەرگە چۈشتى. ھۇشۇمدىن كېتىپتىمەن. ھۇشۇمغا كېلىپ، كوزۇمنى ئاچسام، تاغامنىڭ قىزى بېشىمدا يىغلاپ ئولتۇ-رۇپتۇ. ئۇنىڭغا مەن بولغان ئىشنى ئېيتىپ بەردىم. "مەقسىدىمگە يېتىشەلمىدىم"—دىدىم مەن. تاغامنىڭ قىزى كوزۇمنى، غەملىك دىلىمنى ئەلەملىك كورۇپ، ناھايىتى ئاچچىغلاندى: "ئەمدى مەن ساڭا مەسلىھەت كورستىشتىن ئاجىزمەن. ئۇخلىماسلىقنى شۇنچە تەۋسىيە قىلدىم. لېكىن، سەن مېنىڭ سوزۇمگە كوكۇل بولمىدىڭ. سوزۇم ساڭا تەسىر قىلمىدى"—دىدى. ئاندىن مەن: "پۇل بىلەن بۇ ئوتكۇر پىچاقنىڭ تەبرىنى ئېيتىپ بەرگىن"—دىدىم ئۇنىڭغا يېلىنىپ. "پارچە تىيىن پۇل بىلەن ئۇ كوزگە ئىشارەت قىلغان:

"ئوك كوزۇمىنىڭ هورمىتى، ئەگەر سەن بۇ نوۋەت يەنە بۇ يەرگە كېلىپ ئۇخلاپ قالىدىغان بولساڭ، شۇ ئوتكۇر پىچاق بىلەن بوغۇزلايمەن" ــ دېگىنى، بۇ ساڭا بىرەر زىيان سالمىغىدى، دەپ قورقمەن. دىلىم غەملىك، ئىچىمدە گېپىم تولا. لېكىن ئۇنى سوزلىيەلمەيمەن. "بۇنىڭدىن كېيىن بارغاندا ئۇخلىمايدىغان بولاڭ، شۇنىڭغا ئىشەنسەڭ بار. ھېچقانداق ۋاقىتتا تاماق يىمە. ئۇ يەردە تاماق يىمىسەڭ، ئۇخلىمساڭلا مۇرادىڭغا يېتىشسەن. ئەگەر بارغىنىڭدا، بۇرۇنقىدەكلا تاماق يەپ، ئىچكۈلۈك ئىچىپ ئوخلايدىغان بولساڭ، بۇ نوۋەت ئۇ سېنى چۈقۇم بوغۇزلايدۇ" ــ دېدى ئۇ. "نېمە قىلىشىم كېرەك؟ خۇدا رازىلىغى ئۈچۈن، شۇ كېچە ياردەم قىلىشىڭنى سورايمەن" ــ دېدىم مەن. "خوپ، ــ دېدى ئۇ، ــ سوزۇمگە قۇلاق سالساڭ، مېنىڭ دېگىنىم بويىچە ئىش قىلساڭ، مەسلىھەت بېرىمەن، سەنمۇ مەقسىدىڭگە يېتىشسەن". "سوزلىرىڭنى كۆكۈل قويۇپ ئاڭلايمەن، بۇيرۇغۇڭغا ئىتائەت قىلىمەن. ئەلۋەتتە سېنىڭ دېگىنىڭدەك ئىش قىلىمەن" ــ دېدىم. "بېرىش ۋاقتىڭنى مەن ئوزۇم ئېيتىمەن" دەپ مېنى ئوز باغرىغا باستى. ئورنىغا ياتقۇزۇپ، مېنىڭ ئۇيقۇم كەلگىچە ئايىغىمنى تۇتۇپ ئۇگىلىدى. ئوزى ئايىغىمدا ئولتۇردى. ئۇخلاپ قاپتىمەن. كەچ كىرگەندە ئويغاتتى، ئويغاندىم. قارىسام، بېشىمغا ئوتۇپ مېنى يەلپۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ، راسا يىغلاپتۇ، ھەتتا ئۇنىڭ كوز ياشلىرى كىيىممىنىمۇ ھول قىپتۇ، ئۇنىڭ كوزلىرىمۇ يىغىدىن قىزىرىپتۇ. مېنىڭ ئويغانغىنىمنى كورۇپ، كوزىدىكى ياشنى سۇرتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ، تاماق ئېلىپ كەلدى. تاماق يىمىدىم، تاماقتىن ئوزەمنى تارتتىم. بۇنى كورۇپ ئۇ: "مېنىڭ دېگەنلىرىمنى قىل دېمىدىمۇ؟ قېنى قىلغىنىڭ؟" ــ

دەپ سوردى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قارشىلىق قىلماي، تويغچە تاماق يىدىم. شىرىن شەرۋەت ئىچكۈزدى. ئاندىن قوللىرىمغا سۇ قۇيۇپ، لۇڭگە تۇتتى. ئۇستۇمگە ئەتىرە چاچتى. بىللە ئولتۇر-دۇق. ئۇزەمنى ناھايىتى تىنچ ھىس قىلدىم. قاراڭغۇ چۈشكەندە، كىيىملىرىمنى كەيدۇردى. "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، بۇگۈن تۇن بويى ئويغاق تۇر! ئۇخلىما! چۈنكى ئۇ، بۇگۈن كېچە پەقەت تۇن ئاخىرلاشقاندىلا چىقىدۇ. خۇدا خالىسا، بۇگۈن ئۇنىڭ بىلەن كورۇشسەن. لېكىن، مېنىڭ سوزلىرىمنى ئۇنتۇما! ئېسىڭدە چىڭ تۇت!" ــ دىدى ئۇ. ئۇنىڭ تىنىمسىز يىغىسى دىلىمنى ئەزدى. "يەنە نىمىلەرنى قىلىشىم لازىم؟" ــ دەپ سورۇدۇم. "قايتار ۋاقتىڭدا يۇقۇرىدا ئېيتىلغان شېئىرنى ئوقۇغىن!" ــ دىدى ئۇ. كوچىغا چىقتىم. ناھايىتى خوش ئىدىم. باغچىغا قاراپ ماڭدىم. بىنانىڭ ئىچىگە كىرىپ، كولىنىڭ لېۋىدە ئولتۇردۇم. توق ئىدىم. كېچىنىڭ توتتىن بىر قىسمىغچە ئويغاق ئولتۇردۇم. ماڭا بۇ كېچە خۇددى بىر يىلدەك تۇيۇلدى. كېچىنىڭ توتتىن ئۇچ قىسمى ئوتكىچىمۇ ئويغاق ئولتۇر-دۇم. خورازلار بىرنەچچە قېتىمدىن قىچقىرىشتى. قارنىم ناھايىتى ئاچتى. دەستىخانغا بېرىپ، يەنە كۇندىكىدەك ھەرخىل تاماقلاردىن تويغچە يىدىم. يەنە بېشىم ئېغىرلىشىپ، ئۇيقۇ بېسىشقا باشلىدى. شۇ چاغدا بىردىن يىراقتىن بىرنۇر كورۇندى. ئورنۇمدىن تۇردۇم. يۇز ۋە قولۇمنى يۇدۇم. ئۇزەمنى سەگەك تۇتتۇم. كوپ ۋاقىت ئوت-مەي، قىز ئوندەك كېنىزەك بىلەن يېنىمغا كەلدى. ئۇ، ئالتۇن چەككەن كوك ئەتلەس كويىنەك كەيگەن، خۇددى يۇلتۇزلار ئارىسىدىكى ئايدەك نۇر چاچاتتى. شائىرنىڭ مۇنۇ شېئىرى بۇ قىزغا تامامەن ئۇيغۇن كېلەتتى:

ئىككى يۈزى تولغان ئايدۇر، كېسىلىرى يەتتە رەڭ،
ئاغزى ئويماق، غۇنچىدەك، ھەيران قالۇر ھور-پەرەڭ،
خۇيى-پەيلى كېلىشكەن، زىننەت بېرەر كورىكگە،
ئاشقىنى كويدۇرەر شەھلا كوزى چولپانغا تەڭ.

• • •

كوك ئەتلەسكە ئورالغان نازىنىن جىلۋە قىلار،
سۈمبۈل كەبى چاچلىرى خۇددى قوندۇزدەك تۇزار.
ئېتىن سورىسام دىدى:
— "كىم سورىسا تۇتاشقاي ئوت،
ئاشقىلارغا ئاتەشمەن، ساڭا ئېيتقىنىم بىكار."
مەن ئىشقىدا زارلىسام، تارتقان ئازاۋىمدىن ئاڭا،
دىدى ئۇ:
— بۇ، باغرى تاشقا يەنە قانداق ئەرزىڭ بار؟
خۇدا، تاش باغرىدىنمۇ بۇلاق كوزى چىقارغان،
ئەگەر تاش بولسىمۇ باغرىڭ، سوزۇم ئاڭلا ئەي نىگار.

ئۇ مېنى ئويغاق كورۈپ كۈلدى. "بۇگۈن نىمە ئۈچۈن سېنى ئۇيقۇ باسمىدى؟ قانداق قىلىپ شۇ چاققىچە ئويغاق ئولتۇردۇڭ؟ تۈن بويى ئۇخلىماپسەن؟ بەس!... ئاشىق ئىكەنسەن! ئامراقلىق زوقى بىلەن كېچىلىرى ئۇخلىماسلىق ئاشقىلىقنىڭ بەلگۈسىدۇر" — دىدى ۋە كېنىزەكلىرىگە قاراپ كوزىنى قىستى، ئۇلار تارقالدى. قىز يېقىن كېلىپ، مېنى باغرىغا باستى، ئۇ يۈزۈمدىن، بۇ يۈزۈمدىن سۆيدى، مەنمۇ سۆيدۈم. توۋەنكى لېۋىمنى چىشلىدى. مەنمۇ ئۇنىڭ ئۈستۈنكى لېۋىنى چىشلىدىم. كېيىن ئۇنى قول ئۈزۈتۈپ قۇچاغلىدىم. ئىككىمىز بىرىكىشىدەك بولدۇق. ئۇيناشتۇق، قىناشتۇق، قېچىغلاشتۇق، كۈلۈشتۇق، سۆيۈشتۇق ئاخىرى ھوشىـ

مىزدىن كەتتۇق... شۇنداق قىلىپ، بۇ كېچە كوزلەرنى لەززەت بىلەن قاندۇرۇپ، نۇرلاندۇرغۇچى، دىللارنى شاتلاندۇرغۇچى كېچە بولدى. بۇنداق كېچىلەر ھەققىدە بىر شائىر شۇنداق دېگەن:

بۇ كېچە مەن يار بىلەن بىرگە بولۇپ ياتقان ئىدىم،
مەڭگىگە مەن يوزلىرىمنى مەھرىم بىلەن ياققان ئىدىم.
ئورلىدى شەرقتىنمۇ كۈن، ئۇنىڭ يۈزىدىن ئالدى نۇر،
چىقتى قوينۇمدىن قۇياش، مەن ئاران تاپقان ئىدىم.

* * *

تاڭ ئاتمىسا دەر ئىدىم، كوزگە ئۇيقۇ كەلمىسە،
مەي بولامدۇ ئاياقلار دىلغا ئارام بەرمىسە.
يۇز يىلدا بىرلا كېلەر بۇنىڭدەك خوشال زامان،
شۇڭا قەدىرگە باراۋەر، سەن قىچارساڭ "ھە" دىسە.

تۈن بويى يېتىپ تاڭ ئاتقىچە بىللە ئۇخلۇدۇق. قايتىماقچى بولغان ئىدىم، ئۇ مېنى توختۇتۇپ: "ساڭا بىر نەرسە ئېيتىمەن"— دىدى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۈز ئون توققۇزىنچى كېچە

— ئەي بەختلىك شاھ، — دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

يىگىت ھىكايىسىنى داۋام قىلىپ، شۇنداق دەپتۇ: تاڭ ئاتقاندا قايتماقچى بولغان ئىدىم. ئۇ مېنى توختۇتۇپ: "ساڭا مەن بىر نەرسە ئېيتىمەن ۋە بىر مەسلىھەتىم بار"— دىدى. قۇلاق سالدىم. قىز ياغلىقىنى يەشتى. ئۇنىڭ ئىچىدىن مانا شۇ پارچىنى ئېلىپ ئالدىمغا

يايدى. مەن رومالغا نەقىش قىلىنغان بۇ كىيىكنىڭ رەسمىنى كورۇپ ھەيران قالدىم. ئۇنى ئالدىم. ھەر كىچە باغچىغا ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىشمىنى ئېيتتى. شۇنىڭغا كېلىشتۇق. ئۇنىڭ يېنىدىن چىقتىم. ناھايىتى خوش ئىدىم. ناھايىتى بەك سۆيۈنگەنىمدىن، تاغامنىڭ قىزى قايتىشتا ئوقۇشقا بۇيرۇغان شېئىرنى ئوقۇشنى ئۇنتۇلۇپ قاپتىمەن. كىيىك تەسۋىرى كەشتە قىلىنغان پارچىنى ماڭا بەرگەندە: "بۇ مېنىڭ سىڭلىمنىڭ قول ئىشى" — دېگەن ئىدى. "سىڭلىڭنىڭ ئىسمى نېمە!" — دەپ سورىغان ئىدىم. "ئىسمى نۇرۇلھۇدا، سەن بۇنى ئوبدان ساقلا!" — دېدى. ئۇنىڭ بىلەن خەيرلىشىپ ئويگە قايتتىم. خوشلۇغۇم ئىچىمگە پاتماي قالغان ئىدى. تاغامنىڭ قىزىنىڭ يېنىغا كەلسەم، ئۇ، ياتقان ئېكەن، ئەمما كوزلىرىدىن ياش ئورنىغا قان دەريا بولۇپ ئاقاتتى. مېنى كورۇپ ئورنىدىن تېڭ تۇردى، يېنىمغا كەلدى. كوكرەكلىرىمگە سۇيدى. "مېنىڭ ئېيتقان شېئىرىمنى ئۇنىڭغا ئوقۇدۇڭمۇ؟" — دەپ سورىدى. "مەن بۇ كىيىكنىڭ رەسمىنى كوروپ ھۇشۇمدىن كېتىپ، ئۇنى ئوقۇشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن" — دەپ، بۇ پارچىنى ئالدىغا تاشلىدىم. ئۇ ئولتۇرۇپ، تاقەتسىزلىنىشكە باشلىدى. كوز ياشلىرى توختىماي ئېقىپ، يۈزىنى يۇياتتى. ئۇ شۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

رەسمى — ئادەت ۋە ۋاپا ئالەمدە ھەرگىز قالمىدى،
ۋەدىنى قىلماق ئادا ئادەمدە ھەرگىز قالمىدى.

* * *

ئەي ئايرىلىش ئىستىگۈچى ئالدىرىمىغىن دۇنيادا،
ئەسلىدە بىر ھىلىگەر ئالدامچىدۇر بۇ دەۋران.

ۋىسال كۈنى يار سۈيۈپ مەغرۇرلانسا، شاتلانسا،
قوشۇلۇشنىڭ ئاخىردا بار ئايرىلىش ۋە ھىجران.

شەبرىنى تۇڭىتىپ: "ئەي تاغامنىڭ ئوغلى، بۇ پارچىنى ماڭا تەقدىم قىل!"ـــدىدى. مەن ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلدىم. ئۇ، ياغلىقنى ئالدى ۋە ئالدىغا يېيىپ رەسىملەرنى كوردى. ھېڭىش ۋاقتىم يەتكەندە، تاغامنىڭ قىزى: "ئەي ھورمەتلىك قارشى ئىلىنغان كىشى، يول بولسۇن، ئىشىڭغا ماڭ. لېكىن قايتار چېغىڭدا مەن ئۇڭىتىپ قويغان شەبرىنى يەنە ئۇنتۇپ قالماستىن، ئۇنىڭغا ئوقۇغىن!"ـــدىدى. "ئۇنى يەنە بىر قېتىم ئوقۇغىن"ـــدىدىم مەن. ئۇ، قايتىلاپ ئوقۇپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن، باغچىغا قاراپ ماڭدىم. بىناغا كىرسەم، ئۇ مېنى كۈتۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. مېنى كورۈپ، ئورنىدىن تۇردى. قۇچاغلاپ سۈيۈپ، تىزىغا ئولتۇرغۇزدى. كېيىن يېيىشتۇق، ئىچىشتۇق. كوڭۈل ئارزۇسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، ئاۋالقى كۈندىكىدەك بىللە ياتتۇق. تاڭ ئاتقاندا، ئۇنىڭغا تاغامنىڭ قىزى ئېيتىپ بەرگەن شۇ شەبرىنى ئوقۇدۇم:

خۇدا نامى بىلەن سىزگە سۈئالىم بار ئەي ئاشىقلار،
مۇھەببەت راۋا كورسە ياش مەشۇققە كوپ جەۋرى،
ئېگىپ قويسا كەمەلەكتەك ئۇنىڭ قەددىنى ھەم ئەگرى،
مەرھەمەت قىلىپ ئېيتىڭ، ئۇ ئەمدى نېمە قىلسۇن؟!...

بۇ شەبرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كوزلىرىدىن ياش ئاقتى. يىغلاپ تۇرۇپ شۇ شەبرىنى ئوقۇدى:

سىرىنى پىنھان تۇتۇپ، يۈرەكتە ساقلىغاي ھەر چاغ،
زۇلۇملارغا چىدار مەشۇق، بولۇپ دايىم ئوزى زىرەك.

ئىشقىغا سەۋرە قىلماقتىن، يوشۇرماقتىن يەنە بولمايدۇ
چارە يوقتۇر ئوزگىچە، شۇنى قىلماغلىق كېرەك.

تاغامنىڭ قىزىنىڭ ئارزۇسىنى ئورۇندۇغۇنۇم ئۈچۈن، خوش بولۇپ، بۇ شەھرنى ياتلاپ ئالدىم. ئۇنىڭ قېشىدىن چىقىپ، تاغامنىڭ قىزىنىڭ يېنىغا كەلدىم. ئۇ، ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قاپتۇ. ئانام ئۇنىڭ ئەھۋالىغا يىغلاپ، ياستۇغىنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇپتۇ. ئىچكىرى كىرىشىم بىلەنلا، ئانام ماڭا ئاچچىغلىنىشقا باشلىدى. "تاغاڭنىڭ قىزىنى نېمە سەۋەپتىن يالغۇز تاشلاپ كېتىسەن؟ نېمە ئۈچۈن ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ، ھالىنى سوراپ، كېسىلىدىن خەۋەر ئالمايسەن؟ بۇنداق بىپەرۋالىقنى خۇدا راۋا كۆرەمدۇ؟" — دىدى. تاغامنىڭ قىزى مېنى كۆرۈپ، ياستۇقتىن بېشىنى كوتەردى. تۇرۇپ ئولتۇرۇش بىلەنلا: "مەن ئېيتقان شەھرنى ئوقۇدۇڭمۇ؟" — دەپ سورىدى ئەزىزە. "ئوقۇدۇم، ئۇ شەھرنى ئاڭلاپ، يىغلاپ تۇرۇپ باشقا بىر شەھرنى ئوقۇدى. مەن ئۇنى ياتلاپ ئېلىپ كەلدىم" — دىدىم. ئەزىزە مەندىن ئۇنىڭ جاۋابىغا ئوقۇغان شەھرىنى ئوقۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى، مەن ئوقۇدۇم. ئۇ، ئاڭلاپ قاتتىق يىغلاپ، توۋەندىكى شەھرنى ئوقۇدى:

سەۋرى قىلىشقا ئۇرۇندى كۆرسىتىپ مەردانىلىق،
لېكىن ئىشقى بولدى ئاخىر، خەستە جانىنىڭ ئاپىتى.
سەۋرى قىلماق، سىر يوشۇرماققا ئەمدى يەتمەس تاقىتى.
مەشۇقى قانداق قىلىپ مۇشكۈلنى ئاسان ئەيلىگەي؟!...

ئاندىن تاغامنىڭ قىزى ئادەتتىكىدەك: "ئۇنىڭ قېشىغا بارغىنىڭدا بۇ شەھرنىمۇ ئوقۇغىن" — دەپ تاپىلىدى. "خوپ!" — دىدىم مەن. ئادەتتىكىدەك كەچقۇرۇن باغچىغا قاراپ ماڭدىم. ئوتتۇرىمىزدا

بولۇپ ئوتكەن كوڭۇللۇك ئىشلارنىڭ تەرىپىنى سوزلەشكە تىل، يېزىشقا قەلەم ئاجىزلىق قىلىدۇ. قايتىدىغان ۋاقىتتا يۇقۇرىدىكى شېئىرنى ئوقۇدۇم. بۇنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كوزلىرىدىن ياش ئورنىغا قان ئاقتى. ئۇمۇ شۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

سەۋرى قىلماق، سىر يوشۇرماققا ئىلاجى بولمىسا،
ئىشقى ئەھلى ئىككىلەنمەي جېنىدىن كەچمەك كېرەك.
ئورتىنىپ پۇتكەن سېنىڭ تەندىمۇ يوقتۇر جېنىڭ،
جېنى يوق ئاجىز بۇ تەن ئېيتقىنا كىمگە كېرەك؟!.....

مەن بۇ شېئىرنى ياتلاپ ئىلىپ ئويۇمگە قاراپ ماڭدىم. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ يېنىغا كىرسەم، ئانام يەنىلا ئۇنىڭ ياستۇغى يېنىدا ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ تورۇسقا قاراپ بىھۇش دېگۈدەك بىر ئەھۋالدا يېتىپتۇ. مېنىڭ ئاۋازىمنى ئاڭلاپ، كوزىنى ئاچتى. "مەن ئوقۇغان شېئىرنى ئۇنىڭغا ئوقۇپ بەردىڭمۇ؟"ـــدەپ سورىدى ئۇ ئاستا. "ھەئە... ئۇ مېنىڭ ئوقۇغان شېئىرىمنى ئاڭلاپ، باشقا بىر شېئىر ئوقۇدى."ـــدەپ، ھىلىقى شېئىرنى تەكرارلىدىم. بۇ شېئىرنى ئاڭلاپ، ئەزىزە يەنە ھۇشىدىن كەتتى. ھۇشىغا كېلىپ، توۋەندىكى شېئىرنى ئوقۇدى:

سوزلىرىڭگە بوي سۇنۇپ، قىلماقچىمەن ئۇنى ئادا،
تەختى ـ بەختىمدىن جۇدا قىلغانغا ئېيتىڭلار سالام!
مانا كەتتىم بۇ جاھاندىن ئىشقى رەسمى شۇ ئىكەن...
جانىنى جانان ئىشقىدا بۇ زامان قىلدىم پىدا.

كەچ بولدى. ئادىتىم بويىچە باغچىغا قاراپ ماڭدىم. ئۇ، قىز مېنى كۈتۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئولتۇرۇشتۇق، ئىچىشتۇق، كوڭۈل ئېچىشتۇق، ئۇخلۇدۇق، تاڭ ئاتتى. قايتىدىغان چېغىمدا،

تاغامنىڭ قىزىنىڭ شەھرىنى ئوقۇدۇم، شەھرنى ئاڭلاپ، ئۇ ئايال پەريات بىلەن نالىزار قىلدى. رەڭگى ئوچۇپ قېنى قاچتى. "ئەز بىرايى خۇدا، بۇ شەھرنى ئوقۇغان كىشى ھازىر ئولدى!" ــ دېدى ۋە ھوكۇرەپ يىغلىدى. كېيىن يەنە ماڭا قاراپ: "لەنەت ساڭا، ــ دېدى ئۇ ماڭا ۋاقىراپ، ــ بۇ شەھرنى ئوقۇغان كىشى سېنىڭ نېمەڭ بولىدۇ؟" ــ دەپ سورىدى. "تاغامنىڭ قىزى بولىدۇ. ئىسمى ئەزىزە!" ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا. "يالغان ئېيتىسەن. ئەگەر ئۇ، تاغاڭنىڭ قىزى بولسا، قىز سېنى سۆيگەنىدەك، سەنمۇ ئۇنى سۆيەتتىڭ؟ سەن ئۇنىڭ قاتىلى سەن! سەن ئۇنى ئولتۇردۇڭ. خۇدا سېنىڭمۇ جېنىڭنى ئالسۇن!... ماڭا تاغاڭنىڭ قىزى ئەزىزە بىلەن بولغان ئىشلىرىڭنى بۇرۇنراق ئېيتقىنىڭدا، ساڭا مەن يېقىنمۇ يولماس ئىدىم" ــ دېدى ۋاقىراپ. "ساڭا قانداق قىلىپ يېتىشىش توغرىسىدا ماڭا يول كورسەتكەن، سېنىڭ ئىشارەتلىرىڭنىڭ ھەممىسىنىڭ مەنىسىنى ماڭا چۈشەندۈرۈپ يىشىپ بەرگەن تاغامنىڭ قىزىمۇ مانا شۇ ئەزىزە ئىدى. مەن ساڭا پەقەت شۇنىڭ مەسىلىھەتلىرى بىلەنلا يەتتىم" ــ دېدىم ئۇنىڭغا. "ئۇ بىزنىڭ ئىشىمىزنى بىلەمتى؟!" ــ دەپ سورىدى ئۇ مەندىن. "ھەئە..." ــ دېدىم مەن. "سەن ئۇنى ئون گۈلدىن بىرىنىمۇ ئېچىلدۇرماي ھالاك قىلدىڭ. خۇدا سىنىمۇ شۇنداق خاراپ قىلسۇن! بار، ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئال!" ــ دېدى ئۇ ئالدىراشلىق بىلەن. مەنمۇ چاققانلىق بىلەن يولغا چۈشتۈم. ئەھۋالىم خېلىلا پەرىشان ئىدى. ئۇزىمىزنىڭ كوچىسىغا كېلىپ، يىغا-زارىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدىم. ئويغا كىرىپ: "نېمە ۋەقە بولدى؟!" ــ دەپ سورىدۇم. "ئىشكىنىڭ ئارقىسىدىن تاغاڭنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ ئولۇگىنى تاپتۇق!" ــ دېيىشتى. مەن ئىچكىرى

كىردىم. "بۇنىڭ ئوۋالى سېنىڭ بوينۇڭدا، خۇدا ئۇنىڭ قېنىنى سېنىڭدىنمۇ ئالماي قويماس" ــ دىدى ئانام غەزەپ بىلەن يىغلاپ تۇرۇپ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز يىگىرمەنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھېكايىسىنى.

يىگىت شاھزادە تاجلىمۇلۇككە ھېكايىسىنى سۆزلەپ، شۇنداق دەپتۇ: ئانام ماڭا، "بۇنىڭ ئوۋالى سېنىڭ بويىنىڭدا، خۇدا بۇنىڭ قېنىنى سېنىڭدىن ئالماي قويماس. قۇرۇپ كېتىسەن، ھەي سەندەك بالىنى!..." ــ دىدى ۋاقىراپ. ئاتام كەلدى، جىنازىغا ھازىرلىق كوردۇق. تاۋۇتقا سېلىپ، نامىزىنى چۈشۈرۈپ، مۇردىنى قەۋرىستانلىققا ئېلىپ چىقتۇق. ئۇنىڭ قەۋرىسى ئۇستىدە ئۇچ كۈنگىچە خەتمە ـ قۇرئان قىلىپ ئولتۇردۇق. كېيىن ئويىگە كەلدىم. ئۇنىڭغا ئېچىناتتىم. ئانام يېنىمغا كىرىپ: "ھەي بەختى قارا، سەن ئۇنى نىمە قىلدىڭ؟ مەن ھەر ۋاقىت ئۇنىڭ يېنىغا كىرىمەن. ئۇ يىغلاپ ئولتۇراتتى. شۇ ھالدا ئۇنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە ھالى يامانلىشىپ، چىرايى سارغىيىپ، قۇرۇق سۆڭەك بولۇپ قۇرۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭدىن سارغىيىۋاتقانلىغىنىڭ سەۋەبىنى سورۇدۇم. ئۇ ماڭا ھېچ نەرسىنى ئېيتمىدى، سىرىنى ئاچمىدى. سەن ئۇنى قانداق قىلىپ ئاشۇنداق داۋاسىز ئېغىر

دەرتكە سېلىپ قويدۇك. ئۇ، تولۇپ كېلىۋاتقان بىر غۇنچە ئىدى، ئېچىلماي تۇرۇپ غازاك بولدى. بۇنىڭ سەۋەبىنى سوزلە؟! ئاربدا قانداق كۆڭۈلسىز ئىشلار بولغان ئىدى؟!"ـــ دىدى كوزىدىن ياش توكۈپ تۇرۇپ. "ھېچ نەرسە قىلغىنىم يوق!"ـــ دەپ جاۋاپ بەردىم مەن. "خۇدا ئۇنىڭ قىساسىنى سەندىن ئالسۇن! ئۇ، ئولۇپ كەتكىچە سەن توغرىلىق ۋە ئوزى ھەققىدە ھېچ نەرسە دىمىدى، سىرىنى يوشۇردى. ئۇ، ئۇ دۇنياغا سەندىن ۋە مەندىن رازى بولغان ھالدا كەتتى. ئۇ، جان ئوزىدىغان ۋاقىتتا مەن ئۇنىڭ قېشىدا ئىدىم. بىر سائەتلا بۇرۇن كوزىنى ئېچىپ: "ئەي مەرھۇان ھاما، سەن ماڭا ئانا ئورنىدا ئىدىك. مەندىن رازى بول. مەن سەندىن رازىمەن. مېنىڭ قېنىمنى خۇدا ئوغلۇڭ ئەزىزدىن ئالمىسۇن، خۇدا ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرسۇن. ماڭا سالغان جەۋرى ـ جاپاسىنىڭ ئەجرى ئۇچۇن ئۇنىڭدىن قىساس ئالمىسۇن. خۇدا مېنى بۇ ئوتكۇنچى ئالەمدىن توغرا ۋە باقى دۇنياغا كەچۈردى"ـــ دىدى. مەن: "خۇدا ساقلىسۇن قىزىم، ياشلىغىڭغا خۇدا رەھمى قىلسۇن"ـــ دىدىم. ئۇنىڭدىن كېسەل بولۇشىنىڭ سەۋەبىنى تۇرلۇك يوللار بىلەن سورۇدۇم. ئۇ ھېچ نەرسە دىمىدى. پەقەت يېقىملىق ھالدا ئىللىققىنا كۈلدى. "ئەي ھاماچا، ئوغلۇڭ مەن ئولگەندىن كېيىن ئويگە كېلىدۇ. ئۇ، ئادەتتىكىدەك بېرىپ يۇرگەن جايىغا بارغىدەك بولسا، ئۇنىڭغا تاپىلاپ شۇنى ئېيتقىن: ئۇ يەردىن قايتار چېغىدا، كورۇشۇپ يۇرگەن كىشىسگە: 'ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئۇلۇغ ئىشتۇر، ۋاپاسىزلىق كەچۈرگۈسىز جىنايەتتۇر!...' دىگەن سوزنى ئېيتسۇن. بۇ سوز مېنىڭ سېنىڭ ئوغلۇڭغا قىلغان مەرھۇانلىغىمنىڭ ئىپادىسى ۋە ئاخىرقى ياردىمىمدۇر"ـــ دەپ، ماڭا

بېرىش ئۇچۇن بىر نەرسە تاپشۇردى. سەن قاچان ئۇنى ئەسلەپ، پەريات قىلىپ، ئۇنىڭ ئۇچۇن ياقاڭنى يىرتىدىغان ھالغا كەلگىنىڭ دىلا، ئاندىن ئۇنى ساڭا بېرىشىمنى تاپىلىدى. ئۇ نەرسە مەندە، سەن قاچان شۇ ھالغا كەلگىچە ئۇنى مەن ساقلايمەن، ــ دىدى ئانام. "نىمە ئىكەن، ئۇنى ماڭا كورسەتكىنا" ــ دەپ يېلىندىم. ئانام مېنىڭ سوزۇمگە كونمىدى. مەن ئوز خوشاللىغىم بىلەن ئاۋارە بولۇپ، تاغامنىڭ قىزىنىمۇ، ئۇنىڭ يېقىملىق سوزلىرىنىمۇ، پاجىەلىك ئولۇمنىمۇ ئۇنتۇدۇم. چۇنكى، پىكرى ـ خىيالىم سۇيگۇنۇم بىلەن بىللە ئىدى. كېچە ـ كۇندۇز ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولۇشنى ئىستەيتتىم. كۇن ئەمدىلا ئولتۇرۇشى بىلەن باغچىغا قاراپ ماڭدىم. ئايال مېنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۇتۇپ ئولتۇرغان ئىكەن. كۇتىۋېرىپ، تاقىتى تاق بولغانلىقتىن، پۇتۇن بەدىنى ئوت بولۇپ يانغان ئىكەن. مېنى كورۇپ، كوزلىرىگە ئىشەنمەي، مەن تەرەپكە قاراپ ماڭدى. بوينۇمغا گىرە سېلىپ ئېسىلىپ تۇرۇپ، تاغامنىڭ قىزىنىڭ ۋەقەسىنى سوردى. "ئۇ، ئولدى، بۇگۇن توت كۇن بولدى. ئۇنى يەرلىگىدە قويۇپ، دەپنى مۇراسىمىنىمۇ ئوتكەزدۇق" ــ دىدىم مەن. بۇ سوزنى ئاڭلاپ ئۇ، قاتتىق "ئاھ!..." تارتىپ، ياقىسىنى يىرتىپ يىغلىدى. "ئۇ ئولگەن، ئەمما ئوزىنىڭ ئەجىلى بىلەن ئولمىگەن، ئۇنى سەن ئولتۇرگەنسەن. مەن ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ قىلغان بۇ ياخشىلىقلىرى ئۇچۇن، ئۇنى مۇكاپاتلار ئىدىم. ئۇ ماڭا چوڭ ياردەم قىلدى، ساڭا يېتىشىشىمگە ياردەم بەردى. ئۇنىڭ ياردىمى بولمىغان بولسا، بىز بىر ـ بىرىمىز بىلەن كورۇشەلمەس ئىدۇق. ئۇنىڭغا قىلغان بىلىمسىزلىگىگە ساڭا بېرەر مۇسىبەت كەلمىگىدى، دەپ قورقىمەن" ــ دىدى ئۇ. "ئولەر ئالدىدا

مەندىن رازىلىغىنى ئېيتىپ كەتكەن"ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا ۋە ئەزىزەنىڭ ئانامغا ئېيتىپ بەرگەن ۋەسىيەت سۆزلىرىنى سۆزلەپ بەردىم. "ئاناڭنىڭ ئالدىغا بارغىنىڭدا، ئۇنىڭ ساڭا قالدۇرغان نەرسىسىنى، خۇدا هورمىتى، ئاناڭدىن ئېنىقلاپ سوراپ بىل"ـــ دېدى ئۇ. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ جان ئۇزەر ئالدىدا ماڭا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئانامغا: "ئەگەر ئوغلۇڭ ئادىتى بويىچە بارىدىغان جايىغا بارسا، ئۇ يەردىن قايتىدىغان ۋاقتىدا، كورۇشۇپ يۈرگەن كىشىسىگە: ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ـــ ئۇلۇغ ئىش، ۋاپاسىزلىق كەچۈرگىسىز جىنايەتتۇر! دېگەن سۆزلەرنى ئېيتسۇن!"ـــ دېگەنلىگىنى ئېيتتىم. "خۇدا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن. سېنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان بۇ ئىشىڭ ئۈچۈن، دىلىمدا ساڭا زىيان يەتكۈزۈشنى ئويلىغان ئىدىم. ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى مېنى ئۇز پىكرىمدىن ياندۇردى. ئەمدى سېنى تەشۋىشكىمۇ سالمايمەن"ـــ دېدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە هەيران قالدىم. "بىزنىڭ بىر ـ بىرىمىزنى ياخشى كورۈپ ۋە بىللە بولۇپ قالغىنىمىزغا يۈز خاتىرە قىلماي، مېنى نىمە قىلماقچى ئىدىڭ؟!"ـــ دەپ سورۇدۇم مەن. "سەن مېنى سۈيمەسەن. لېكىن، ياشسەن، ساددا سەن. تېخى بىز ئايالىرىنىڭ هىلە ـ ئويۇنلىرىمىزنى بىلمەيسەن. ئەگەر ئۇ، هايات بولغاندا ساڭا يول كورسىتەتتى. سېنى هالاكەتتىن قۇتۇلدۇرۇشقا تىرىشاتتى ۋە ياردەم بېرەتتى. ئەمدى سەن بىزگە ئوخشىغانلارنىڭ هېچبىرى بىلەن، مەيلى چوڭ بولسۇن، مەيلى كىچىگى بولسۇن، سۆزلەشمە! بۇنىڭغا ناهايىتى دىققەت قىل! ئۆزەڭنى ساقلا! سەن كوپ ساددا. خوتۇنلارنىڭ مىكىرلىرىنى، ئۇلارنىڭ ئويۇنلىرىنى تېخى بىلمەيسەن. ساڭا يول كورسەتكۈچى ۋە يولۇڭنى تېپىپ بەرگۈچى

ئولدى. سېنى بىرەر بالاغا ئوچراپ قالمسا، دەپ قورقمەن. هالبۇكى، سېنى بالادىن ئاسىرىغوچى كىشى ئالەمدىن ئوتتى. ئەگەر ئەمدى بالاغا يولۇقساڭ، ئومرۇڭ بويى ئۇنىڭدىن خالاس بولالمايسەن"ــدىدى ئۇ ماڭا.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۈز يىگىرمە بىرىنچىكېچە

ــئەي بەختلىك شاھ،ــدەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

يىگىت شاھزادە تاجلىمۇلۇكىكە ھىكايىسىنى سوزلەپ كېلىپ، شۇنداق دەپتۇ: "تاغاڭنىڭ قىزى ئەزىزە بۇ دۇنيادىن پاك ئوتتى. ئەمدى سېنىڭ بېشىڭغا چۈشكەن كۈلپەتتىن سېنى قۇتۇلدۇرغوچى كىشى يوق. خۇدا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن. ئەگەر ئۇ يول كورسەتمىگەن بولسا، سەن ماڭا ھىچقاچان يېتىشەلمەيتتىڭ. ئەمدى مەن سېنىڭدىن بىر نەرسىنى ئىلتىماس قىلىمەن"ــدىدى ئۇ. "خوپ، ئاڭلايمەن!"ــدىدىم مەن. "مېنى تاغاڭنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ قەۋرىسىگە باشلاپ بارغىن. ئۇنىڭ قەۋرىسىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇنىڭغا بېغىشلاپ قەۋرىسىنىڭ بېشىغا شېرلار يازمەن"ــدىدى ئۇ. "خۇدا خالسا، ئەتىلىككە ئېلىپ باراي"ــدەپ ۋەدە قىلدىم. ئۇنىڭ بىلەن بىللە ياتتىم. ئۇ، ھەر سائەتتە دىگۈدەك بىر ئىككى قېتىم: "ئەپسۇسكى، تاغاڭنىڭ قىزى ئەزىزەنى ۋاپات بولۇشتىن بۇرۇنراق ماڭا تونۇشتۇرماپسەن؟!"ــدەيتتى. "ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئۇلۇغ

ئىشتۇر، ۋاپاسىزلىق كەچۈرگۈسىز جىنايەتتۇر!"ــدىگەن سوزنىڭ مەنىسى نىمە ۋە بۇ سوز كىمگە قارىتىلغان؟ــدەپ سورۇدۇم. ئۇ جاۋاپ بەرمىدى، تاكى ئاتىتى. ئورنىمىزدىن تۇردۇق. ئۇ مىڭ تىللالىق پۇلداننى ئېلىپ يېنىغا سالدى. "تۇرغىن ئەمدى مېنى ئۇنىڭ قەۋرىسىگە باشلاپ بارغىن. ئۇنىڭ قەۋرىسىنى زىيارەت قىلاي. قەۋرىسىگە شېئىر يازاي. ئۇنىڭ قەۋرىسى ئۇستىگە گۈلـلۈك گۈمبەز ياستاي. گۈمبەزنىمۇ شېئىر بىلەن زىننەتلەي. بۇندىن باشقا، ئۇنىڭ ھەققىگە سەدىقە بېرىپ، قۇرئان ـ تالاۋەت قىلدۇـراي. بۇ تىللالارنى ئۇنىڭ پاكى روھىغا ئاتاپ سەدىقە قىلاي!..."ــ دىدى ئۇ. "خوپ!"ــدىدىم، يولغا چۈشتۇق. مەن ئالدىدا، ئۇ ئارقامدا مېڭەۋەردۇق. ئۇ، يولدا ئۇچرىغانلارغا سەدىقە بېرىپ مېڭەۋەردى ۋە: "شۇ سەدىقىنىڭ ساۋابىنى جان بەرگىچە ئوزىنىڭ ئىشقىنى باشقىلاردىن يوشۇرۇپ، سىرىنى ئېيتماي ۋاپات بولغان قىز ئەزىزەنىڭ پاكى روھىغا بېغىشلىدىم..." ــ دەيتتى. ئۇ، پۇلداندىكى تىللا تۇگىگىچە شۇنداق سەدىقە قىلدى. بىز گورىستانلىققا يەتتۇق. مەن ئۇنىڭغا تاغامنىڭ قىزىنىڭ قەۋرىسىنى كورسەتتىم. ئۇ ئوزىنى قەۋرە ئۇستىگە ئاتتى. ئۇزاققىچە "ھو" تارتىپ يىغلىدى. ئاندىن ئۇ يېنىدىن تاش ئويغۇچى ئۇشكە بىلەن تاشقا خەت يازىدىغان پولات قەلەمنى ئېلىپ، كىچىك بولقا بىلەن قەۋرىنىڭ بېشىدىكى تاشىنىڭ بىر يوزىگە، كوزلەرنى قاماشتۇرغۇچى ھوسنى خەت بىلەن يىغلاپ تۇرۇپ، شۇ شېئىرنى نەقىش قىلىپ ئويدى:

كەتتى بىر گۈل گۈلىستانىدىن، غۇنچە باغرى لەقلا قان،
كەتتى ئامەت بۇ چىمەندىن، قالمىدى گۈلدىن نىشان.
چەرخىدىن سەن ياخشىلىقنى قىلمىغىن زادى ئۇمىت،

ۋاپادار يار جاپا تارتستى، ۋاپاسىز قالدى ئامان.

• • •

كونا بىر چار باغ ئىچىده ماڭا كورۇندى بىر مازار،
قەۋرى ئەتراپى چىمەنلىك، ئۇستى شۇنداق لالىزار.
"كىمنىڭكى بۇ قەۋرە؟" ــ دىسە، بەردى يار شۇنداق جاۋاپ:
"بۇ لەھەت ئىچره ياتۇر ئىشق ئەھلىدىن بىر خەستەزار."

ئۇندا ئۇ، مسكىن، ساڭا قالدى بوستان باغلىرى،
سۇيگىنىڭ قۇربانىسەن، تەگرى بولسۇن ساڭا يار!...
مىڭ نادامەت، ئىشق ئەھلىنىڭ توري شۇ تۇپراقتىدۇر،
ئەل ئۇنۇتقانىدۇر مازارى، ئويلىرى ۋەيرانە خار.
گەرقولۇمدىن كەلسە بۇ يەرنى قىلاتتىم باغ ـ باراڭ،
كوز يېشىمدا سۇغۇرۇپ، ئوستۇرەتتىم مەن ئانار.

ئۇ جىق يىغلىدى. ئاندىن ئاستا ئورنىدىن تۇردى. باغچىغا قاراپ ماڭدۇق. "ياراتقۇچىنىڭ نامىنىڭ هورمىتى، مەندىن هىچقاچان ئايرىلماسلىغىنى، سەندىن ئوتۇنۇپ سورايمەن"ــدىدى ئۇ. "خوپ!"ــدىدىم مەن. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇنىڭ يېنىغا هەر قاندىق چاغدا ئوز ۋاقتىدا بېرىپ تۇرۇشقا، ئازراقمۇ كېچىكىپ قالماسلىقىغا ئالاهىده ئەهمىيەت بەردىم. قاچانلا بارسام، ئۇ مېنى هورمەتلەيتتى، مەنمۇ ئۇنىڭ ئىززىتىنى قىلاتتىم. شىرىن سوزلەر بىلەن قارشى ئالاتتى. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ ئانامغا ئېيتقان سوزلىرىنى سورايتتى. مەنمۇ ئېرىنمەستىن قايتا ـ قايتا ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرەتتىم. يەپ ـ ئىچىپ، ئويناپ ـ كۇلۇپ، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ ئومۇر كەچۇردۇم. گەۋدىلىرىم تولۇپ سەمرىدىم. غەم ـ ئەلەم، قايغۇ ـ كۇلپەتنىڭ ئەسرى مەنده زادىلا قالمىدى.

تاغامىنىڭ قىزىنىمۇ تامامەن ئۇنتۇدۇم. شۇ يوسۇنىدا راسا بىر يىل ئوتتى. يىل بېشىدا هامامغا باردىم. تازىلىنىپ يۇيۇندۇم. هاممام-دىن چىقىپ، بىر ئاياق مەي ئىچتىم. كىيىممىگە سېپىلگەن تۇرلۇك خۇشبۇي ئەتىرلەرنىڭ پۇرىغى بىلەن كەيىپ بولدۇم. دىلىم زامانىڭ ئويۇنلىرىدىن ۋە هەرقانداق كۆڭۈلسىز هادىسىلەردىن خالى ئىدى. قاراڭغۇ بولۇشى بىلەن ئادەتتىكىدەك باغچىغا بېرىش هەۋىسىم كۆچەيدى، مەس ئىدىم. قەيەر بىلەن مېڭىشىمنى بىلمەي، "زۇقە قۇننەقىپ" كوچىسىغا كىرىپ قالغىنىمنى بىلمەيمەن. شۇ كوچىدا كېتىۋاتقىنىمدا، بىر ئاز نېرىدا كېتىۋاتقان بۇۋىگە كوزۇم چۈشتى. بۇۋىنىڭ بىر قولىدا شام، ئىككىنچى بىر قولىدا تامغىلانغان بىر پارچە خەت بار ئىدى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەهرىزاد هىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز يىگىرمە ئىككىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاه، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەهرىزاد هىكايىسىنى.

يىگىت تاجلىمۇلۇككە ئۇزىنىڭ هىكايىسىنى سۆزلەپ كېلىپ، شۇنداق دەپتۇ: بۇۋىنىڭ بىر قولىدا شام، ئىككىنچى قولىدا تامغىلانغان بىر پارچە خەت بار ئىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تارامىلاپ ئېقىپ تۇرغان بولۇپ، شۇ شەپرىنى ئوقۇيتتى:

بۇ كېچە كوردۇمكى بىر چۈش: كوك يۈزىگە چقتى ئاي،

ئۇ ئوزىنىڭ ئۇرى بىلەن يەرنى قىلىدى يوپ-يورۇق.
ئويغۇنۇپ، "تەبرىدىن" مەن دېدىم: "يۇز ئايلىناي،
كەلگۈسى كەتكەن سەپەردىن خۇددى ئايدەك بىر ئۇلۇق"

* * *

سوزى شىرىن ئەلچى، ساڭا دەيمەن مەرھابا،
شۇ مۇبارەك قەدەمىڭ بېغىشلىدى قۇۋەت ماڭا.
ئېلىپ كەلدىڭ يارىدىن ئەڭ قىممەتلىك خۇشخەۋەر،
ھەممىسىگە يار بولسۇن، ماڭا بولغاندەك خۇدا.

مېنى كورۇپ: "خەت ئوقۇشنى بىلەمسەن؟!"— دەپ سورىدى بۇۋى. "بىلىمەن، قەدىرلىك ئاچا"—دېدىم. "ماڭا مۇشۇ خەتنى بىر ئوقۇپ بەرگىن!"—دەپ، قولىدىكى خەتنى ماڭا ئۇزاتتى، ئېلىپ ئوقۇدۇم. دەرەكسىز يوقالغان ئادەمنىڭ سۈيۈملۈك كىشىلىرىگە يازغان سالام خېتى ئىكەن. خەتنىڭ مەزمۇنىنى ئاڭلاپ، قېرى خوتۇن خوش بولدى. ماڭا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ئۇزۇن ئومۇر تىلىدى، دۇئا قىلدى. "سەن مېنى غەمدىن-ئەلەمدىن ئازات قىلدىڭ. سېنىمو خۇدا بالالاردىن ۋە قازالاردىن ئازات قىلسۇن"—دېدى. خەتنى قولىغا ئېلىپ، بىر ئىككى قەدەم ماڭدى. مېنى زەھەردەك كېچىك تاھارەت قىستىدى، تىز چوكتۇم. ئىشىمنى تۈگۈتۈپ، كىيىم-كېچەكلىرىمنى تۈزەپ، يولۇمغا ماڭماقچى بولغان ئىدىم. بىردىنلا بۇۋى يېنىمغا قايتىپ كەلدى، قولۇمنى تۇتۇپ سۆيدى. "ئەينە شۇ هويلا مېنىڭكى. توت قەدەم يۇرۇشتىن باش تارتماي، شۇ كورۇنگەن ئىشىككىچە مەن بىلەن بىللە بارغىن. بۇنىڭ بەدىلىگە خۇدايىم ساڭا ياشلىق دەۋرىڭدىن كوپرەك بەھرىمەن قىلغاي،—دېدى قېرى ئايال،—بۇ خەتنى ماڭا ئوقۇپ بەرگەندەك،

قىزىمغىمۇ بېرىپ ئوقۇپ بېرىشىڭنى سورايمەن. چۈنكى، بۇ خەتتىكى سۆزلەرنى ئۆز قۇلىغى بىلەن تولۇق ئاڭلىسا دەيمەن. مەن قېرىنغان ئايالمەن. بۇ سۆزلەرنى ئۇنىڭغا تولۇغى بىلەن يەتكۈزەلمەيمەن. دەپ ئەنسىرەيمەن. مەن بىلەن بىللە بارغىن. خۇدا ئومرۇڭنى زىيادە قىلسۇن، رىزقىڭغا بەرىكەت بەرسۇن! نامازلىرىمدىمۇ دۇئا قىلاي!"—دىدى. "بۇ كىمدىن كەلگەن خەت؟"—دەپ سورۇدۇم. "بۇ مېنىڭ ئون يىلدىن بېرى دەرىگى يوقالغان ئوغلۇمدىن كەلگەن خەت. ئۇ مال ئېلىپ، سودىگەرچىلىك قىلىپ سەپەرگە چىققان ئىدى. كوپ زاماندىن بېرى ئۇنىڭدىن خەت-خەۋەر كەلمىگەن. بىز ئۇنىڭدىن ئۈمىدىمىزنى ئۈزۈپ، قازاسى يەتكەن ئىكەن دەپ ئويلىغان ئىدۇق. بىردىن بۇگۈن ئۇنىڭدىن شۇ خەت كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ بىر سىڭلىسى بار، ناھايىتى جىگەرلىك، جانلىق قىز. ئۇ، ئاكىسى كەتكەندىن بېرى، كېچە-كۈندۈز تىنىم تاپماي، يىغلاپ كەلگەن ئىدى. مەن ئۇنىڭغا "ئاكاڭ سالامەت ئىكەن"— دىسەم ئىشەنمىدى. "بىرەر خەت بىلدىغان كىشىنى قىچقىرىپ، ئۆز ئالدىمدا ئوقۇتقىن، ئۆز قۇلۇغۇم بىلەن ئاڭلاي. بولمىسا، كوڭلۇم تىنجىپ خاتىرجەم بولالمايمەن"—دىدى. دايىم گۇمانغا ئۇگەنگەن ئادەملەرنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى ئۆزەڭمۇ بىلىسەن. شۇ خەتنى مەن بىلەن بىللە بېرىپ ئۇنىڭغا ئوقۇپ بېرىش بىلەن بىزنى قايغۇدىن قوتۇلدۇرغىن. ئەينە شۇ ئىشكىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئوقۇساڭ، سىڭلىسى ئىشكىنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ ئاڭلايدۇ. كىشىنى ھاجەتتىن چىقىرىشنىڭ ئۆزى قانچىلىك ياخشى ساۋاپلىق ئىش ئىكەنلىگىنى ئۆزەڭمۇ ئوبدان بىلىدىغانسەن ياكى ئاڭلىغانسەن. مۇسۇلمانىنىڭ بىرەر ھاجىتىنى ئادا قىلغان كىشىنى خۇدا يۈز

خىل ئاپەتتىن ساقلايدۇ. پەيغەمبىرىمىز: "ھەر كىشى بىرەر ئادەمنى بۇ دۇنيانىڭ غېمىدىن ئازات قىلسا، خۇدا ئۇنى ئاخىرەتنىڭ غېمىدىن ئازات قىلىدۇ!" دىگەن. يەنە باشقا بىر كىتابتا: "ھەر كىشى باشقا بىرسىنى بۇ دۇنيانىڭ غېمىدىن خالاس قىلسا، تەڭرى ئۇنىڭ قىيامەتتىكى يەتمىش ئىككى خىل ئازاۋنى كوتۇرۇۋېتىدۇ" دىيىلگەن. بىر-ئىككى قەدىمكىنى ئايلاپ، مېنىڭ ئۇمىدىمنى يەردە قويما!—دىدى بۇۋى. "خوپ! قېنى يول باشلا!"—دىدىم. بىر ئاز يۇرۇپ، چوڭ بىر دەرۋازىغا كەلدۇق. دەرۋازا قىزىل مىلاز بىلەن زىننەتلەنگەن ئىدى. مەن دەرۋازا سىرتىدا تۇردۇم. بۇۋى ئەجەم تىلىدا بىرسىنى قىچقىردى. كوزىنى ئېچىپ يۇمغىچلىق ۋاقىت ئوتمەي، كوزى ئويناپ تۇرىدىغان شوخ بىر ئايال يېتىپ كەلدى. ئۇ قارىغان كىشىنىڭ ئەقلى-ھوشىنى ئوغرىلايدىغان قىز بولۇپ، شائىرنىڭ مۇنۇ شېئىرى ئۇنىڭغا توغرا كېلەتتى:

ئالمىسىنى ئويناتسىڭ، كوزىنى ھەيران ئەيلىدى،
كۆلدەك كوڭلۇمنى ئوتۇڭ، مېنى ۋەيران ئەيلىدى.
ئالدى ئەقلىمنى ئوغرىلاپ، ئول پەرى بىر ناز بىلەن،
بىر قاراشتا كۆل قىلىپ، شۇنچە سەرسان ئەيلىدى.

* * *

كوكسىنى ئېچىپ،
ئەقلىمنى چېچىپ،
قىلدى ئاشىق ۋە ئەسىر ئۇ ئېيتقان غەزەل.
گايى كۆلۈپ قاقاھلاپ،
مەينى ئالدى ئويناقلاپ،

ئاشقى دىدى:

ــ جاننى ئالغىن بېرى كەل!

ئۇنىڭ يوتىلىرى كېلىشكەن، يېڭى تۇرۇلگەن، ئاپپاق مەيدىسى ئوچۇق ئىدى. ئىككى قولىدا قىممەتلىك تاشلار قادالغان ئالتۇن بىلەيزۈك. بوينىغا كوزنى قاماشتۇرغۇچى ئېسىل تاشلار ئېسىلغان، قۇلاقلىرىدا سەنئەتكار ــ زەرگەرلەرنىڭ ماھارەتلىك قوللىرىدا ئىشلەنگەن ئالتۇن ھالقا تاۋلىنىپ تۇراتتى. بېشىدىكى رومىلىغا ئورنىتىلغان رەڭمۇ ــ رەڭ تاشلار ئاي يورۇغىدا يالتىراپ، كوزنى چاقنىتىپ تۇراتتى. كوڭلىگىنىڭ ئىتەكلىرى تېخى ھازىرلا بىرەر ئىشقا تەييارلانغاندەك قايرىلغان ئىدى. ئۇنى كورۇشۇم بىلەن مەسلىگىم كۆچەيدى، ئەقلىمدىن ئازدىم. ئۇمۇ مېنى كورۇپ: " ئەي ئانا، خەتنى ئوقۇپ بېرىشكە كەلگەن يېگىت شۇمۇ؟" ــ دىدى. "ھەئە... شۇ" ــ دىدى بۇۋى. قىز خەتنى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ، ماڭا ئۇزاتتى. قىزى بۇۋى خوتۇنغا قارىغاندا ماڭا يېرىم غۇلاچ يېراقتا ئىدى. بىزنى دەرۋازا ئايرىپ تۇراتتى. خەتنى ئېلىش ئۇچۇن قولۇمنى ئۇزاتتىم، قولۇم يەتمىدى. ئىلگىرىلەپ بېرىپ قول ئۇزاتتىم. شۇ چاغدا بۇۋى ئارقامدىن بېشى بىلەن تۇرتۇپ ئىتتەردى. بىر دەمدە ھويلىغا كىرىپ قالغىنىمنى ئۇزەمۇ بىلمەيلا قالدىم. قولۇمدا خەت، ئۇزەمنى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا كوردۇم. قېرى بۇۋى چاقماق تېزلىگىدە دەرۋازا ئېچىگە كىردى ۋە ئالدىراپ زەنجىرگە قولۇپ سالدى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز يىگىرمە ئۇچىنچى كېچە

ـــئەي بەختلىك شاھ، ـــدەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

سودىگەر يىگىت شاھزادە تاجلىمۇلۇككە ئۇز ھىكايىسىنى داۋام قىلىپ كېلىپ، شۇنداق دەپتۇ: قېرى چاقماق تېزلىگىدە ئىچكىرى كىرىپ، ئالدىراپ ـ تىنەپ ئىشىككە قۇلۇپ سالدى. ئايال مېنى ھويلىدا كورۇپ، يېقىن كېلىپ، مېنى كوكسىگە باستى. يەرگە ياتقۇزۇپ، كوكسىمگە چىقىپ ئولتۇردى. قوللىرى بىلەن قوسىغىمنى قاتتىق مىجىدى. ھۇشۇمدىن كېتىشكە ئازلا قالدىم. كېيىن ئۇ مېنى شۇنداق قاتتىق قۇچاغلىدىكى، ئۇنىڭ قوللىدىن بوشۇنۇشىنىڭ ئىمكانىيىتى قالمىدى. خوتۇن مېنى كوتۇرۇپ ئىچكىرىگە ئېلىپ كىردى. قېرى شام كوتۇرۇپ ئالدىمىزدا ماڭدى. يەتتە ئىشكىتىن ئوتۇپ، توت دەرىزىلىك چوڭ بىر ئويگە كىردۇق. ئوي شۇنچىلىك چوڭ ئىدىكى، ئاتلىقلار تارتىنماي مەشق قىلالايىتتى. خوتۇن مېنى بوشۇتۇپ: "ئەمدى كوزۇڭنى ئاچ!" ـــدىدى. مەن ئۇنىڭ شۇنچىلىك سقىشىدىن ھەيران ئىدىم. ئوي مەرمەردىن ئىشلەنگەن. ھەممە تەرەپ يىپەك گىلەملەر بىلەن زىننەتلەنگەن. كورپە ـ ياستۇقلار شۇنىڭغا لايىق قىلىنغان بولۇپ، يىپەك رەختلەر ۋە دۇخاۋىلار ـ دىن ئىدى. ئۇ يەردە سېرىق مىستىن ئىشلىنىپ، ئالتۇن يالتلىغان تۇرلۇك قىممەتلىك تاشلار ئورنىتىلغان تەختمۇ بار ئىدى. ئىش قىلىپ، ھەممە تەرەپ شاھانە ئىدى. كورگەن كىشى: ھايھاي دىمەي قالمايىتتى. شۇ چاغدا ئۇ، ماڭا قاراپ: "ساڭا ھاياتلىق كېرەكمۇ ـ

يوقمۇ؟" ــ دېدى. "ئەلۋەتتە كېرەك!" ــ دېدىم مەن. ئۇ: "ئەگەر ھايات شېرىن بولسۇن دېسەڭ ۋە جېنىڭ كېرەك بولسا، مېنى نىكاھىڭغا ئالسەن!" ــ دېدى. "مەن ساڭا ئوخشاشلار بىلەن نىكاھلىنىشتىن ئەيمىنمەن" ــ دېدىم. "گېپىمگە كىرىپ ماڭا ئويلەنسەڭ، جادۇگەر قېرىنىڭ قىزىدىن قۇتۇلسەن!" ــ دېدى. "جادۇگەر قېرى دېگىنىڭ كىم ئۇ؟" ــ دەپ سورۇدۇم مەن ياندۇرۇپ. "بىر يىل توت ئايدىن بېرى ئۇنىڭ بىلەن بىللە سەن. ئۇنى تېخىچە بىلمەمسەن؟! خۇدا ئۇنىڭغا ئولۇم بەرسۇن! ئەز بىرايى خۇدا، ئۇنىڭدەك ھىلىگەر خوتۇن دۇنيادا يوق. ئۇ سېنىڭدىن بۇرۇنمۇ قانچە كىشىلەرنى، بولۇپمۇ ئىش كورمىگەن يىگىتلەرنى كاردىن چىقارغان ۋە ئولتۇرگەن. ئۇنىڭ ئۇنداق يىگىتلەرگە قىلمىغىنى قالمىغان. ئۇنىڭ قولىدىن ھەرقانداق بالا ۋە ھەرقانداق قازا كېلىدۇ. ئۇ، ھەر قانداق ئىشنى قىلىدۇ. شۇنچە زامانلاردىن بېرى سېنى ئولتۇرمىگىنىگە ياكى بېشىڭغا بىرەر كۇلپەت سالمىغىنىغا ھەيرانمەن" ــ دېدى ئۇ كۇلۇپ. ئۇنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلاپ ئەجەپ-لەندىم. "سەن ئۇنى قانداق بىلسەن؟" ــ دەپ سورۇدۇمەن تېخىمۇ ئەجەپلەنگەن ھالدا. "مەن ئۇنى ئوبدان بىلىمەن. بىر زامانىدىن بېرى ئوز كىشىلىرىگە يەتكۇزگەن مۇسىبەتلىرى بىلەن ناھايىتى ياخشى بىلىمەن. لېكىن ئۇنىڭ ساڭا تېخىچە زىيان يەتكۇزمىگەنلىگىگە ھەيرانمەن. بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىش ئۈچۈن، ئاراڭلارد! بولغان ۋەقەنى يېپىدىن-يېڭىسىغىچە ماڭا سوزلەپ بېرىشىڭنى سورايمەن" ــ دېدى ئۇ. مەن ئۇ خوتۇنغا، ئۇ ئايال بىلەن تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە ۋە بىزنىڭ ئارىمىزدا بولۇپ ئوتكەن ھەممە ئىشنى باشتىن-ئاياق سوزلەپ بەردىم. تاغامنىڭ قىزىنىڭ ئولگىنىنى

ئاڭلاپ، ئۇ ناله-پەريات كوتەردى. "ئۇنىڭغا خۇدانىڭ ئوزى رەھمەت قىلسۇن، ساڭا سەۋرى ئاتا قىلسۇن، ــدەپ يىغلىدى ئۇ، سۆيگۈ يولىدا خۇدا رىزاسى ئۈچۈنلا قۇربان بولغان. شۇنىڭ سەۋىبىدىن، خۇدا سېنى ھىلىگەر قېرىنىڭ قىزىنىڭ قولىدا سالا-مەت ساقلاپ كەلگەن. ئۇ، سېنى پاك جېنى بىلەن قوغدىمىغان بولسا، ئالىلاقاچان ھالاك بولاتتىڭ! ئۇنىڭ ساڭا قىلىدىغان ھىله-مىكىرلىرىدىن قورقمەن. لېكىن سوز قىلالمايمەن، تىلسم شۇنىڭغا كەلگەندە ئاجىز. چۈنكى ئۇ شەيتانغا دەرس بېرىدىغان مەككار"دىدى ئۇ. "ئەزبرايىل خۇدا، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى بولۇپ ئوتكەن ئىشلارغۇ؟" دىدىممەن. ئۇ، بېشىنى توۋەن سېلىپ: "بۇ دۇنيادا تاغاڭنىڭ قىزىدەك ياكى شۇ ئەزىزەگە يېتىدىغان كىشى تېخى يوق. ئۇنداق ئادەم تېخىچە ئانىدىن تۇغۇلمىغان دىسەڭ بولىدۇ!"ــدىدى ئۇ. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە جان ئۇزىدىغان ۋاقتىدا ئۇنىڭغا: "ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئىنتۇر، ۋاپاسىزلىق كەچۈرگۈسىز جىنايەتتۇر! دىگەن سوزنى ئېيتىپ قويۇشنى ۋەسىيەت قىلغان" دىدىممەن. ئۇ، بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "ئەي ئەزىز! سېنى قېرىنىڭ قىزىنىڭ ھىله-مىكىرىدىن پەقەت مۇشۇ سوزلا قۇتۇلدۇرۇپ قالغان. شۇ سوزنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن ئۇ سېنى ئولتۇرمىگەن. تاغاڭنىڭ قىزى ھايات چېغىدىمۇ، ۋاپات بولغاندىمۇ سېنى قوغدىغان ۋە ئاسرىغان، ئەزبرايىل خۇدا، بىر كۈن بولسىمۇ سەن بىلەن بىلله بولۇشنى مەن خىلىدىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن ئىدىم. بۈگۈنگىچە ئۇنىڭ ھىچبىر ئىلاجى بولمىدى. ئاخىرى مۇشۇ ھىله ئارقىلىق بۈگۈنلا مەن ئارزۇيۇمغا يېتىشتىم. سەنمۇ ساددىسەن. خوتۇنلارنىڭ مىكرىنى، قېرىلارنىڭ

ئويۇنلىرىنى تېخى بىلمەيسەن، خامسەن. سەن ئەمدى خاتىرجەم بولغىن. مەن ساڭا ئەزىزەنىڭ ئورنىدىمەن. سەنمۇ مېنى شۇنىڭ ئورنىدا كورسەڭ بولىدۇ"ـــدىدى ئۇ. "ئەزىزايى خۇدا، مەن هازىر نىمە قىلىشىمنى بىلمەيمەن"ـــدىدىم. "خاتىرجەم بول! ئۇزەكنى خوش تۇت! ئولگەنلەرنىڭ روهى مەدەت قىلغان كىشىگە تىرىكلەرمۇ غەمخورلۇق قىلىدۇ. سەن چىرايلىق يىگىتسەن. مەن سەن بىلەن پەقەت شەرىئەت قانۇنىغا مۇۋاپىق قوشۇلۇشنى تىلەيمەن. كوڭلۇڭ تىلىگەن ھەر قانداق مال، ھەرقانداق كىيىمنى قاچان خالساڭ شۇ چاغدىلا هازىر قىلىمەن. سېنى ھېچ ۋاقىتتا خارلىمايمەن. مېنىڭ ھەممە نەرسەم مۇكەممەل. نېنىم پۈتۈن، داستخىنىم ئوچۇق، ياغ بىلەن سۇ قاچىدا تۇرۇپتۇ. سەندىن ھېچ نەرسە ئالمايمەن. بۇ يەردە پەقەت ماڭا خورازنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ بەرسەڭلا بولىدۇ. سېنىڭدىن شۇنى تىلەيمەن". "خورازنىڭ خىزمىتى نىمە؟"ـــدىدىم مەن. "خورازنىڭ نىمە قىلىدىغىنىمۇ بىلمەمسەن؟!"ـــدىدى ئۇ قىز چاۋاك چېلىپ قاقاھلاپ كۈلۈپ. كېيىن: "ئەي ئانا، قېشىڭدىكىلەرنى قىچقىرغىن!"ـــدىدى. بىر دەمدە قېرى توت گۈۋاڭ بىلەن كىرىپ كەلدى. توت شام يېقىلدى. گۈۋالار ماڭا سالام بەردى. ئايال ئورنىدىن تۇرۇپ، رومال ئارتىپ، گۈۋالارنىڭ بىرىنى نىكاھ قىلىشقا ۋەكىل قىلىدى. خوتۇن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى تويلۇغىنى، ھەققى مەھرىنى ئوز قولىغا تاپشۇرۇپ ئالغانلىغىنى، مېنىڭ ئون مىڭ تىللا پۇلۇم هازىر ئۇنىڭ قولىدا ئىكەنلىگىنى ئېيتتى".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ـــئەي بەختلىك شاھ، ـــدەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

سودىگەر يىگىت شاھزادە تاجىلىمۇلۇكىكە ھىكايىسىنى داۋام قىلىپ، شۇنداق دەپتۇ: "خوتۇن گۇۋالار ئالدىدا بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى تويلۇق ۋە ھەقىقى مەھرىنى ئوز قولىغا ئالغانلىغىنى، ھازىر ئون مىڭ تىللا پۇل ئۇنىڭ قولىدا ئىكەنلىگىنى ئېيىتتى. گۇۋالارغا تېگىشلىك ھەقلىرىنى بېرىپ يولىغا سالدى. خوتۇن ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى سالدى. جىيەكلىرىگە ئالتۇن ئۇقا تۇتۇلغان، نېپىز بىر كوڭلەك بىلەن يېنىمغا كەلدى، قولۇمدىن تۇتتى. 'ھالالغا تارتىنىش يوق' دەپ ئورنىغا باشلىدى. ئوزى ئېسىلىپ مېنى باغرىغا باستى. كېيىن زىل ئاۋازى بىلەن بىر قىچقىرىپ، كوڭلىگىنى كوكسىگە كۇتەردى. مەن ئۇنى بۇ ھالدا كورۇپ، ئوزەمنى تۇتۇپ تۇرالمىدىم. ئۇ، 'ئاھ' ئۇراتتى، نازلىنىپ ياشسىز يىغلايتتى. ئەتىسىگىچە بىللە ياتتۇق. تاڭ ئېتىشى بىلەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئۇ يەردىن چىقىپ كەتمەكچى بولدۇم. خوتۇن كۇلۇپ يېنىمغا كېلىپ: 'بارىكاللا ساڭا'. سەن بۇ يەرگە كىرىپ ـ چىقىشنى ھامامغا كىرىپ چىقىشقا ئوخشىغانىدەك ئاسان چاغلامسەن؟ مېنى ھىلىگەر قەبرىنىڭ قىزىغا تەڭلەشتۇرمە! سەن بۇ پىكرىڭدىن يان! ئۇ قۇرۇق خىيالدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئاخشامدىن باشلاپ، سەن شەرئىەت قايدىسىغا مۇۋاپىق، مېنىڭ ئېرىمسەن. ئەگەر مەس بولساڭ، ئېسىڭنى يىغ. سەن كىرگەن بۇ ئوينىڭ ئىشىگى يىلدا بىر قېتىملا

بىر يۇز يىگىرمە توتىنچى كېچە

ئېچىلىدۇ. پەقەت بىرلا كۈن ئوچۇق تۇرۇدۇ. ئىشەنمىسەڭ، چوڭ دەرۋازىغا بېرىپ قاراپ باق!" — دىدى ئۇ، بېرىپ قارىسام، چوڭ دەرۋازا ئېچىلمايدىغان قىلىپ پۈختا مقىلاپ تاشلانغان ئىكەن. ئۇنىڭ يېنىغا قايتىپ بېرىپ: "نىمە ئۈچۈن بۇنداق مقىلانغان؟" — دىدىم مەن سوئال نەزىرىم بىلەن قاراپ. "ئەي ئەزىز، بىزدە بىر نەچچە يىلغا يەتكۈدەك گۈرۈچ، ياغ، گوش، قەن-گىزەك ۋە باشقا ئوزۇق-تۈلۈكلەر تولۇق بار. دەرۋازا شۇ كېچىدىن باشلاپ پەقەت بىر يىلدىن كېيىنلا ئېچىلىدۇ. سەن بۇ يەردىن بىر يىلدىن كېيىنلا چىقالايسەن" — دىدى ئۇ. "لاھەۋلا، ۋەلاقۇۋۋەتى، ئىللا بىللاھى ئەلىيۇل ئەزىم" دىدىم مەن. "ئەمدى سەن مەن ئېيتقان خورازنىڭ خىزمىتى بىلەن تونۇشتۇڭ. ساڭا بۇ يەردە ئۇنىڭدىن باشقا ئىش يوق! بۇندىن كېيىن شۇ خورازلىغىنى قىلىپ ياتماي، تاشقىرىغا چىقىشقا نىمشقا شۇنچە ئالدىرايسەن. ئۇنىڭدىن ساڭا نىمە پايدا بار؟" — دەپ كۈلدى ئۇ. مەنمۇ كۈلدۈم. ئۇنىڭ سوزلىرىگە ئىتائەت قىلىپ، شۇ يەردە خورازلىق قىلىپ قالدىم. راسا بىر يىلغىچە ئۇ يەردە يەپ ئىچىپ، خورازنىڭ ۋەزىپىسىنى ياخشى ئادا قىلدىم. كۈنۈم شۇنىڭ بىلەن ئوتتى. بۇ ئارىلىقتا ئۇ، مەندىن قوساق كوتىرىپ تۇغدى، بالا كوردۇم. يىل ئاخىرلاشتى. دەرۋازىنىڭ ئېچىلىش خەۋىرىنى ئاڭلىدىم. بىركۈنى دەرۋازا ئېچىلىپ، ئادەملەر ئۈن، گۈرۈچ ۋە باشقا قەن-گىزەك قاتارلىق لازىملىقلىرىنى توشۇۋاتقانلىغىنى كورۈپ، شەھەرگە چىقىش ئۈچۈن ھەركەت قىلدىم. "كەچكىرگىچە سەۋرى قىل! قانداق كىرگەن بولساڭ، شۇنداق ۋە شۇ ۋاقىتتا چىقسەن" — دىدى ئۇ. كەچكىچە كۈتتۈم. كەچقۇرۇن قورقۇپ-

چوچۇپ، سرتقا چىقىشقا ھازىرلاندىم. شۇ چاغدا خوتۇن يېنىمغا كېلىپ: "شۇ كۈنى كەچ ئىشىك يېپىلىپ دەرۋازا مىقلانغىچە قايتىپ كېلىشكە قەسەم ئىچمىگىچە سرتقا چىقارمايمەن" ــ دېدى. مەن رازى بولدۇم. ئۇ ماڭا قۇرئان، قىلىچ ۋە تالاق خېتى نامى بىلەن قەسەم بەردى. ئۇنىڭ يېنىدىن قەپەستىن چىققان قۇشتەك ئېتىلىپ چىقىپ، باغچىغا قاراپ ماڭدىم. باغچە ئىشىگى بۇرۇنقىدەكلا ئوچۇق ئىكەن. ئاچچىغىم كەلدى: "مەن بۇ يەرگە كەلمىگىنىمگە بىر يىل بولدى. ۋاقىت كەچ، قاراڭغۇ چۈشەي دەپ قالدى، نىمىشقا بۇ ئىشىك تېخى ئوچۇق. قىزنىڭ ئادىتى تېخىچە ئۆزگەرمەپتۇ. مەندىن كېيىن يەنە باشقا بىرەر كىشىنى تاپتىمۇ-يە؟ باقماقچىرىپ كورەي، ھەقىقى ئەھۋالنى بىلەي" ــ دېدىم ئۆز-ئۆزەمگە. باغچىغا كىردىم ۋە بۇ يەردىن چىقىپ ئانامنى كورمەكچى بولدۇم.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز يىگىرمە بەشىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

يىگىت تاجلىمۇلۇككە ئۆز ھىكايىسىنى سۆزلەپ كېلىپ، شۇنداق دەپتۇ: "باغچىدىكى بىناڭ ئىچىگە كىردىم. ھىلىگەر قېرىنىڭ قىزى بېشىنى تىزىغا قويۇپ، قولىنى ئىڭىگىگە تىرەپ ئولتۇرغان ئىكەن. قىزنىڭ رەڭگى سامانىدەك سارغايغان، كوزلىرى ئوتۇقتەك كەتكەن ئىدى. مېنى كورۈشى بىلەن: "ساق-سالامەت كورۈشكىنىمىز ئۈچۈن

خۇداغا شۈكرى"ـــدىدى ئۇ ۋە ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى، خوشلۇغىدىن يىقىلىدى. مەن ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆيۈلۈپ بېشىمنى توۋەن سالدىم. ئاندىن ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئەركىلەپ تۇرۇپ سويدۇم. "بۈگۈن كېلىشىمنى بىلگەنمىدىڭ؟"ـــدەپ سورۇدۇم مەن ئۇنىڭدىن. "بىلگىنىم يوق ئىدى، ـــدىدى ئۇ، ـ ئەزبرايى خۇدا، بىر يىلدىن بېرى سېنى كۈتۈپ، كۆڭۈلدىكىدەك تاماقمۇ يېمىدىم، ئارام بولغىدەك ئۇيقۇ كورمۇدۇم. سەن كەتكەندىن بېرى شۇ خىلدا كۈن كەچۈردۈم. ساڭا يېڭى كىيىم بەردىم، سەنمۇ ھامىمدىن چىقىپلا كېلىشكە ۋەدە قىلغان ئىدىڭ؟ بىر كۈن، ئىككى كۈن، ئۈچ كۈن كۈتتۈم ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ داۋاملىق شۇنداق كۈتتۈم. سەن بىر كۈننى بىر يىلدا توشقۇزۇپ كەلدىڭ؟ ئاشىق شۇنداق بولۇشى كېرەكمۇ؟ نىمىشقا شۇنچە ۋاقىت ـــ بىر يىل ـــ ئون ئىككى ئايغىچە يوقاپ كەتتىڭ؟ بۇنىڭ سەۋەبىنى سوزلىشىڭنى ئىستەيمەن"ـــدىدى ئۇ. ئۇنىڭغا ماڭا يولۇققان ۋەقەنىڭ ھەممىسىنى سوزلەپ بەردىم. مېنىڭ ئويلىغىنىمنى ئاڭلاپ رەڭگى ئوزگەردى. كېيىن ئۇنىڭغا: "شۇ كېچىگىلا كەلدىم. تاڭ ئاتماي تۇرۇپ ئەلۋەتتە قايتىشىم كېرەك. ماڭا جاۋاپ بەرسەڭ، مەن ئوز-رىلىكىمەن"ـــدىدىم. "ساڭا شۇنچە ھىلىلەرنى ئىشلىتىپ تېگىۋالغىنى، بىر يىل قاماپ قويۇپ قېينىغىنى يەتمەسمىدى؟ يەقەت بىر كېچە ئاناڭ ياكى مېنىڭ يېنىمدا تۇرۇپ راھەتلىنىشىڭنى لايىق كورمەي تاڭ ئاتماي قايتىپ بېرىشىڭغا قەسەم ئىچكۈزسە. بىر كېچە ئوزىد يىراق كېتىشىڭگە چىدىمسا، بۇنىڭغا نىمە دىسە بولىدۇ؟ بىر غىچە تاشلاپ كەتكەن كىشىنىڭ ئەھۋالىنى بىلىشكە ۋاقىت بېر ئويلاپمۇ كورمىسە، بۇ، باشقىلار ئۈچۈن خورلۇق ئەمەسمۇ؟

ئىك قىزىغا خۇدا رەھمەت قىلسۇن. ئۇ بىچارە ھېچكىم كورمىگەن كۆلپەتلەرنى كوردى. ھېچكىم چىدىمايدىغان دەرت ـ ئەلەملەرگە، كۈندەشلىك ئازاۋىغا چىدىدى. سېنىك جەۋرى ـ جاپايىگىنى تار ـ تىپ، ئوزىنىك ياشلىق باھارىنى قۇربان قىلدى. ئۇ، سېنى مەندىن ھمايە قىلدى. مەن سېنى كېلىدۇ، دەپ ئويلۇدۇم. كېلىش ـ كېتىشنى ئوز ئىختىيارىغا قويدۇم. بولمىسا، مەنمۇ سېنى قاماپ قويۇشقا، ئەگەر گېپىمگە كىرمىسەك، ئولتۇرۇشكىمۇ كۈچۈم يەتمەتتى"ـــ دىدى ۋە ھوگرەپ يىغلىدى. غەزىۋى ئورلەپ، ماڭا ئالىيىپ قارىدى. ئۇنى بۇ ئەھۋالدا كورۈپ، ئەزايى ـ بەدىنىمنى تىترەك باستى. ئۇنىڭدىن قورقتۇم، تېپىرلايتتىم. "ئۇنىڭغا ئويلۇنۇپسەن، بالا تېپىپسەن. ئەمدى ماڭا سېنىڭدىن پايدا يوق. مەن بىلەن ئەيشى ـ ئىشرەت قىلىپ ئويىنىيالمايسەن. پەقەت بويىتاق يىگىتلا مېنىك كوڭلۇمگە يارايدۇ. ئويلەنگەن ئادەمنىك ماڭا كېرىگى يوق. ئۇ ھىلىگەرگە ئويلەنگىنىك ئۇچۇن، مەن سېنىك ئەدىۋىڭنى بېرىـ مەن. ماڭمۇ، ئۇنىڭغىمۇ يوق قىلمەن"ـــ دىدى ۋە يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن قىچقىردى. قەيەرىدىندۇر، ئونچە كېنىزەك پەيدا بولدى. نىمە بولغىنىنى سەزمەيلا قالدىم. ئۇلار كېلىپ، بىر دەمدە مېنى يەرگە باستى. ئۇلارنىك ئايىغى ئاستىدا ياتقىنىمنى كورۈپ، ئۇ، ئورنىدىن تۇردى، قولىغا پىچاق ئالدى. غەزەپ بىلەن كېلىپ مەيدەمگە سندى. "سېنى قويىنى بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلايمەن. بۇ جازا مەن بىلەن تاغاڭنىك قىزى ئەزىزەگە سالغان جەۋرەڭنىك ئالدىدا ھېچ نىمگە ئەرزىمەيدىغان كىچىككىنە بىر چارە"ـــ دىدى ۋاقىراپ. كېنىزەكلەر ئايىغى ئاستىدا تۇپراقتا مىلىنىپ ياتقىنىم، توپەمدە ئۇنىك پىچاق تەڭلەپ تۇرغىنىنى كورۈپ: "كورىدىغان

كۆنۈم، يەيدىغان رىزقىم تۆگەپ، قازايىم تىكىلىپتۇ، ئەجىلىم يېتىپتۇ"ــدەپ ئويلۇدۇم. چونكى، ئولۇم كوزۇمگە ئەينەكتەك كورۈنۈپ قالغان ئىدى.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاك ئاتتى، شەھرىزاد ھكايىسى توختاتتى.

بىر يۈز يىگىرمە ئالتىنچى كېچە

ــئەي بەختلىك شاھ، ــدەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھكايىسىنى.

يىگىت تاجلىمۇلۇككە ئۇز ھكايىسىنى داۋام قىلىپ كېلىپ، شۇنداق دەپتۇ: "كېنىزەكلەر ئايىغى ئاستىدا تۇپراقىقا سىلىنىپ ياتقىنىم، مەيدەمدە ئۇنىڭ پىچاق تەگكەپ ئولتۇرغىنىنى كورۈپ: "قازايىم تىكىلىپتۇ، ئەجىلىم يېتىپتۇ"ــدەپ ئويلۇدۇم. چۈنكى، ئولۇم كوزۇمگە ئەينەكتەك كورۈنۈپ قالغان ئىدى. ئىجاتلىق تىلەپ يېلىنغان ئىدىم، تېخىمۇ غەزەپلەندى. كېنىزەكلىرىگە مېنى باغلاشنى بۇيرۇدى. مېنى باغلاپ بولۇپ، يەنە ئوكدامغا ياتقۇزدى. مەيدەمگە مىنىپ تۇرۇپ، مېشىمنى باستى. ئىككى كېنىزەك ئىككى پۇتۇمغا مىنىپ باستى. يەنە ئىككىسى قولۇمنى باستى. يەنە ئىككى كېنىزەككە مېنى جاي تاللاپ تۇرماي، توغرا كەلگەن يېرىمگە ئۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئۇلار ئاۋازىم بوغۇلۇپ، بېشىم ئايلانغىچە ساۋىدى. "پىچاق بىلەن بوغۇزلاش، بۇ تاياقتىن مىڭ ھەسسە ئارتۇق ئىدى"ــدىدىم ئوز-ئوزەمگە ئىچمىدە. شۇ چاغدا تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ: "خۇدا سېنى ئۇنىڭ قەھرىدىن ساقلىسۇن"ــدىگەن سوزىنى

ئەسلىدىم. زارلىنىپ يىغلىدىم. تاۋۇشۇم بوغۇلۇپ، نەپەس ئېلىشىم قىيىنلاشتى. ئۇ پىچاقنى تەڭلەپ، كېنىزەكلىرىگە مېنى بوغۇزلاشنى بۇيرۇدى. شۇ چاغدا بىردىنلا، تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنىڭ: "ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئۇلۇغ ئىشتۇر، ۋاپاسىزلىق كەچۈرگۈسىز جىنايەتتۇر!"ـــدىگەن ۋەسىيىتى مېنىڭ يادىمغا كەلدى. "ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئۇلۇغ ئىشتۇر، ۋاپا سىزلىق كەچۈرگۈسىز جىنايەتتۇر!"ـــ دىدىممەن. بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئۇ خوتۇن قاتتىق "ئاھ!..." تارتتى. ۋە يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن: "خۇدا ساڭا رەھمەت قىلسۇن! ئەي مەرھۇمە ئەزىزە، سەن تاغاڭنىڭ ئوغلىنى تىرىكلىگىدە ھىمايە قىلغىنىڭدەك، ۋاپات بولغاندىن كېيىنمۇ ھىمايە قىلىپ، ئولمەي سالامەت قېلىشىغا سەۋەبچى بولدۇڭ،ـــدىدى ماڭا قاراپ،ـــئۇ ساڭا ۋاپا قىلغان ئىدى، سەن ئۇنىڭغا جاپا قىلدىڭ. ئۇ يەنە بالادىن سېنى ئاسرىدى. ئەزىزايى خۇدا، سەن مانا شۇ سوزلەرنىڭ خاسىيىتىدىن پىچاق يېيىشتىن قۇتۇلدۇڭ. لېكىن، مەن سېنى شۇنداق بوشۇتۇپ قويۇپ بەرمەيمەن. سېنى مەندىن ئايرىغان ھىلىگەر بۇزۇق بەھرى ئالالمىغدەك ئىز قالدۇرماي قويمايمەن"ـــدىدى. كېنىزەكلىرىگە ئايىغىنى ئاغامچا بىلەن باغلاپ تارتىشنى بۇيرۇدى. بەزىلىرىگە ماڭا مىنىپ ئولتۇرۇشنى بۇيرۇدى. كېنىزەكلەر بۇيرۇقنى ئورۇندىدى. ئۇ تازا تاۋا ئالغۇزدى. تاۋىغا ياغ قۇيدى. ئۇنىڭغا سۇرمە ئارىلاشتۇرۇپ، ئوتقا قويدى. بېشىم ئالاقاچان ئايلىنىپ كەتكەن ئىدى. كېيىن مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ، كېيىنمەنى يەشتى. ئەرلىك جىنسى ئەزايىمنى چىگە بىلەن باغلاپ، كېنىزەكلىرىگە ئۇنى چىڭ تارتىشقا بۇيرۇدى. ئۇلار تارتىشتى. مەن ئاغرىقتا چىدىيالماي، ھوشۇمىنى يوقاتتىم. ئۇ قولىغا ئوستىرا

ئېلىپ ئالتىمىنى كەستى. كېسىلگەن يەرنى داغلاپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە قىزىتىلغان ياغنى سۈركىدى. ھۇشۇمغا كېلىپ كوزۇمنى ئاچسام، قان توختىغان ئىكەن. بىر ئايال شاراپ ئىچكۈزدى. "ھازىر بىر كېچىگە بېخىللىق قىلغان خوتۇنۇڭنىڭ يېنىغا بار. ئۇ سېنى تەشنالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. سېنىڭ جېنىڭغا ئارا تۇرۇپ، ئامان ـ ئېسەن قېلىشىڭغا سەۋەپچى بولغان، ئوزىنىڭ سىرىنى يوشۇرۇپ، ئەلەم بىلەن ئالەمدىن ئوتكەن تاغاڭنىڭ قىزى ئەزىزەگە خۇدا رەھمەت قىلسۇن. ئەگەر شۇنىڭ ئەشۇ سوزلىرىنى تىڭغا ئالمىغاندا، سېنى ئالاقاچان بوغۇزلاپ تاشلايتتىم. مېنىڭ ھازىر سېنىڭ يۈزۈڭنىمۇ كورۈشكە تاقىتىم يوق. تۇر، تاغاڭنىڭ قىزىنىڭ روھىغا دۇئا قىلىپ، بۇ يەردىن كەت! سېنىڭ ماڭا كېرىگىڭ يوق. ئەمدى مەن ئوزەمگە كېرەكلىك نەرسىنى ئېلىپ قالدىم" ــ دەپ، ئارقامغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى تەپتى، مەن يىقىلىپ چۈشتۈم. ئەتراپىمدا ھېچكىم قالمىغان ئىدى. يىقىلىپ ـ قوپۇپ، ئالچاڭلاپ ماڭدىم. مېڭىشىم ناھايىتى قىيىن ئىدى. ئاستا ـ ئاستا يۇرۇپ، خوتۇنۇمنىڭ ئويىگە يېتىپ باردىم. دەرۋازا تاقالمىغان ئىكەن. ئوزەمنى ئاران ئىچكىرىگە ئېلىپ، ھۇشۇمدىن كېتىپ يىقىلدىم. خوتۇنۇم چىقىپ كوتۇرۇپ، ئىچكىرى ئويگە ئېلىپ كىردى. مەن تېخىلا ھۇشسىز دىگىدەك ئىدىم. ئۇ، ئەھۋالىمنىڭ ئېغىرلىغىنى كورۈپ، ئورنۇمغا ياتقۇزۇپتۇ. ئۇ، مېنىڭ پىچىپ ئاختا قىلىنغىنىمنى ئېنىقلاپ بىلىپتۇ. مەن ھۇشۇمغا كەلسەم، خوتۇنۇمنىڭ قېشىدا ئەمەس، دەللالنىڭ قىزىنىڭ باغچىسىنىڭ ئىشىگىدە يېتىپتىمەن.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز يىگىرمە يەتتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

يىگىت تاجلىمۇلۇككە ھىكايىسىنىڭ داۋامىنى سۆزلەپ كېلىپ، شۇنداق دەپتۇ: "ھۇشۇمغا كېلىپ قارىسام، خوتۇنۇمنىڭ ئويىدە ئەمەس، دەللالنىڭ قىزىنىڭ باغچىسىنىڭ ئىشىگىدە يېتىپتىمەن. ناله ـ زار بىلەن ئورنۇمدىن تۇردۇم. يىقىلىپ ـ قوپۇپ، ئومىلەپ يۇرۇپ، ئوز ئويۇمگە كەلدىم. ئويگە كىرسەم، ئانام مېنى ئەسلەپ، يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. "قەيەردە ئىدىڭ. سەن راسلا مېنىڭ ئوغلۇمۇ؟ ياكى كوزۇمگە كورۇنۇۋاتامسەن؟" ــ دىدى ئۇ. ئۇنىڭغا يېقىن بېرىپ، بوۋاق بالدەك، ئوزەمنى ئانامنىڭ قوچىغىغا تاشلىدىم. ئانام ماڭا تىكىلىپ قاراپ، چىرايىمدىن ئاغرىقلىغىنى بىلدى. شۇ چاغدا تاغامنىڭ قىزىنى ئەسلىدىم. ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى خاتىرىلىدىم. ئۇ مېنى ناھايىتى ياخشى كورەتتى. مەن بۇنى ئوبدان بىلەتتىم. شۇنى ئويلاپ يىغلىدىم، ئانامۇ يىغلىدى. "ئەي ئوغلۇم، ئاتاڭ سېنى كورەلمەي ئالەمدىن ئوتتى" ــ دىدى ئانام يىغلاپ. ۋۇجۇدۇمنى ئەلەم قاپلىدى. يىغلاۋېرىپ ھوشۇم قالمىدى. كوزۇمنى ئاچتىم. تاغامنىڭ قىزى ئەزىزە ئولتۇرغان جايلارنى كورۇپ، يەنىمۇ قاتتىغراق يىغلىدىم. ياقامنى يىرتىپ يەرگە ئېغىناپ، ناله قىلاتتىم. يېرىم كېچىگىچە شۇ يوسۇندا يىغلىدىم. "ئاتاڭنىڭ ئولگىنىگە ئون كۇن بولدى" ــ دىدى ئانام يەنە. "تاغامنىڭ قىزىدىن باشقا ھىچقانداق نەرسە مېنىڭ كوڭلۇمگە

سغمايدۇ. ئۇ مېنى ياخشى كورگەن هالدا ئالەمدىن ئوتتى. مەن ئۇنى قان يىغلاتتىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ كۆلپەتلەرنى تارتىشقا ھەقـ لىقمەن"ـــدىدىممەن خورلۇنۇپ. "قانداق كۆلپەتلەرنى تارتتىڭ؟"ـــ دىدى ئانام مۆڭلۈنۇپ. مەن بېشىمدىن ئوتكەن بارلىق ۋەقەلەرنى يىپىدىن ـ يىڭنىسىغىچە قالـدۇرماي سوزلەپ بەردىـم. ئانام تولۇق ئاڭلاپ، ئۇزاق يىغلىدى. كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، تاماق ئېلىپ كەلدى. بىر ئاز تاماق يىدىم. كەچۇرمىشلىرىمنى قايتىدىن سوزلەپ، پۈتۈن ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسـىنى ھېكايە قىلـدىم. "ھىلىـمۇ ياخشى تىرىك قاپسەن. ئولتۇرسە نىمە قىلالايتتىڭ"ـــدىدى ئانام ۋە ماڭا دارى ـ دەرمان ئېلىپ كەلـدى، داۋالاشـقا باشلىـدى. كېيـىـلىم ياخشىلىنىپ، تامامەن ساقايـدىم. "ئەمدى تاغاڭـنىڭ قىزى ئەزىزە قويغان ئامانەتنى چىقىرىپ بېرىمەن. ئۇ سېنىڭكى بولىدۇ. ئۇ ماڭا: بۇ ساڭا ئامانەت، ئۇنى ئوغلۇڭغا ئۇ مېنى تازا ئەسلەپ قايغۇرغان، مەندىن باشقىسىدىن ئۇمىدىنى ئۈزۈپ، ئوزىنى تۇتۇۋالـغان چاغـ دىلا تاپشۇرۇپ بەرگىن ـــ دەپ ۋەسىيەت قىلغان. مەن ئۇنىڭـغا قەسەم بەرگەن ئىدىم. ھازىر مەن سەندە شۇ ھالەتلەرنى كورۈۋاـ تىمەن"ـــ دەپ ئورنـىدىن تۇردى، ساندۇقنى ئاچتى. ساندۇقـتىن ئەنە شۇ كىيىك سۇرىـتى بار لاتىنى ئالدى. بۇ ياغلىقنى بۇرۇن مەن تاغامـنىڭ قىزى ئەزىـزەگە تارتۇق قىلـغان ئىدىم. بۇنىڭـغا يېڭىدىن ئەزىزەنىڭ قەلىمى بىلەن شۇ شېئىرلار يېزىلغان ئىدى:

باغرى تاش ئەي دىلبىرىـم، ئەمـدى سەن قالغـىن ئامان،
قىزغىنىپ مېھرىڭنى مەندىن ئەيلىدىڭ باغرىمنى قان.

مەن ساڭا قىلدىم ۋاپا يۇ، سەن ماڭا سالدىڭ جاپا،
بىر تەبەسسۇمنى ماڭا سەن كورمىدىڭ زادى راۋا.

ئون كۆلۈمنىڭ بىرسىمۇ بىر غۇنچە تۇزمەي توزىدى،
لەۋلىرىمۇ قالدى سادىق، ۋەدىسىنى بۇزمىدى.

مەن پىراقىڭنى يۇتۇپ، ھىجرىڭ بىلەن ئاقتى كوزۇم،
ساڭا كەلگەن دەرت-ئەلەمنى كوتۇرۇپ كەتتىم ئوزۇم.

بادە ئىچتىڭ غەيرى بىرلەن، ئوينۇدۇڭ شامۇ-سەھەر،
جان كويەر باغرىڭ ئىدىمەن، ئالمىدىڭ مەندىن خەۋەر.

ساڭا قىلدىڭ بۇ جاھانىڭ سۈيگىسىنى سەن ھارام،
مەن كېتەرمەن، سەن قالۇرسەن، ئىشق ئەھلىگە ئېيتقىن سالام!...

* * *

سالدىڭ كىمنىڭ سوزى بىلەن بېشىمغا زور ھىجران،
پىراق بىلەن چارچىغان ئاشىق باغرىدىن ئاققۇزدۇڭ قان.
مېنىڭ بېشىمغا مىڭ تۇرلۇك جاپالار سالغىنىڭ بىرلەن،
ھەر بىرى راھەت بولۇپ بەردى ماڭا ئارامى-جان.

ۋىسالىڭ ۋەدىسىن بەرگىن دىلىمغا دالدا بولسۇن ئۇ،
مۇھەببەتنى شۇنچە ئېغىر كۆمان قىلماس ئىدىم ھىچ ئان.
سېنىڭ بىر قارىشىڭ بىرلە، يۇرەككە ئىشق ئوتى كىردى.
مۇھەببەتكە ئەسىر بولدۇم، پىراقىنىڭ ئوتىغا قۇربان.

رەقىپلەر ئاھۇ-ۋاھىمنى كورۇپ رەھمى قىلدىلەر ماڭا،
كورۇپ سەنمۇ بۇ ھالىمنى قىلىپ شەپقەت مېنىڭ قىزغان.
خۇدا ھەققى ئەگەر ئىشقىڭ كويىدا كوز يۇمار بولسام،
ئۇنۇتماسمەن سېنى ھەرگىز ئېيتىپ ئۇزەرمەن جان.

ئۇنىڭ بۇ شېئىرلىرىنى ئوقۇپ ئوز-ئوزەمنى كاچاتلاپ قاتتىق يىغلىدىم. قولياغلىقىنى ئاچقان ئىدىم. ئۇنىڭ ئىچىدىن يەنە بىر پارچە قەغەز چۈشتى. قەغەزگە مۇنۇ سوزلەر يېزىلغان ئىكەن:

"ئەي تاغامنىڭ ئوغلى ئەزىز، سېنى ئوز خۇنۇم ئۇچۇن كېلىدىغان جاۋاپكارلىقتىن قوتۇلدۇردۇم. ماڭا سالغان جاپالىرىڭدىن ئوتتۇم. مەن سېنىڭدىن رازى. ئىلاھىم سۇيگىنىڭگە مەڭگۇلۇك بولغىن. لېكىن ساڭا ئۇ. دەللال قېرىنىڭ قىزى بولغان ئىشەنگەن يارىڭدىن بېرەر مۇسىبەت كەلگۈدەك بولسا، ئۇنۇڭغىمۇ، باشقىسىغىمۇ قايتا مۇراجىەت قىلما! يېلىنما! بېشىڭغا چۇشكەن كۇلپەتكە چىدىغىن. بەرداشلىق بول! ئەجىلىڭ يەتكەن بولسا ئالالاچان ئولۇپ كېتەتتىڭ! مېنىڭ قېنىم سېنىڭ ئالدىڭدا سوۋۇغىنى ئۇچۇن خۇداغا شۇكرى. ئەگەر مەن هايات بولغان بولسام، مۇھەببەتىنى قايىدىسى بىلەن ئوز جايىغا يەتكۇزەتتىم. ئارماندا كەتتىم. مېنىڭ-دىن ساڭا سالام. كىيىك رەسمى سېلىنغان بۇ پارچىنى ئەھتىيات قىل! بېرەر يەرگە تاشلىما! ياخشى ئاسراپ ساقلا! سېنى كورەل-مەي قالغان كۇنلىرىمدە بۇ تەسۋىر ماڭا ئارام بېرەتتى ۋە هەمرا بولاتتى. سەنمۇ ئۇنى ماڭا ئوخشاش ئوزەڭگە هەمرا قىل!..."

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەهرىزاد هىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز يىگىرمە سەككىزىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاه، ـــ دەپ داۋام قىلىپتۇ شەهرىزاد هىكايىسىنى.

يىگىت تاھلىمۇلۇككە هىكايىسىنى داۋام قىلىپ كېلىپ شۇنداق دەپتۇ: "كىيىك رەسمى سېلىنغان بۇ پارچىنى ئېھتىيات قىل! بېرەر يەرگە تاشلىما! ياخشى ئاسراپ ساقلا! سېنى كورەل-مەي قالغان كۇنلىرىم بۇ تەسۋىر ماڭا ئارام بېرەتتى ۋە هەمرا بولاتتى. سەنمۇ ئۇنى ماڭا

ئوخشاش ئوزەڭگە ھەمرا قىل! ئاخىر سەن بۇ رەسىمنى ئىشلىگەن كىشىگە يولۇقۇپ قالساڭ ئوزەڭنى ئۇنىڭدىن يىراق تۇت! ئۇنىڭ ساڭا يېقىنلىشىشىغا يول قويما! ھەرگىزمۇ ئۇنىڭغا ئويلەنمە. ئەگەر بۇ ئىشنىڭ ھوددىسىدىن چىقالمىساڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن بىرەر خوتۇنغا يېقىنلاشما! بۇ رەسىمنى ئىشلىگۈچى ئايال ھەر يىلى شۇنداق بىر رەسىم يارىتىدۇ. يەر يۈزىدىكى ئادەملەرنىڭ ھېچ بىرى ئىشلىيەلمىگەن بۇ سەنئەتنىڭ ئۇستىسى ئوزىنىڭ بۇ رەسىمى ئار-قىلىق شوھرىتىنى ھەر تەرەپكە تارقىتىش ئۈچۈن ئۇنى يىراق شەھەرلەرگە ئەۋەتىدۇ. سېنىڭ سۈيگىنىڭ ھىلىگەر قەرىنىڭ قىزىنىڭ قولىغا چۈشكەن بۇ رەسىمنى ئۇ، ئۇيالماستىن يالغان سوزلەپ ساڭا ئوخشاش ئادەملەرگە 'بۇ رەسىمنى مېنىڭ سىگىلىم ئىشلەيدۇ' دەپ كورسىتىشكە باشلىغان. خۇدا ئۇنىڭ سىرىنى ئاشكارا قىلسۇن، شەرمەندە قىلسۇن. بۇ سوزلەرنى سېنىڭدىن باشقا ھېچكىمگە ئېيتماس ئىدىم، ساڭىمۇ دىمەيتتىم. لېكىن مەندىن كېيىن كەڭ دۇنياموۇ ساڭا تار بولۇشى مۇمكىنلىگىنى ئويلۇدۇم. بۇ ماڭا ئايان ئىدى. شۇ چاغدا سەن ھەر يەرلەرگە بېرىپ كوڭۈل ئېچىشىمۇ ئىستەيسەن. بۇ رەسىمنى ئىشلىگۈچى توغرىسىدا خەۋەر ئاڭلايسەن. سەندە ئۇنى تېپىپ كورۈشۈش ئارزۇسىمۇ ئويغىنىدۇ. شۇ ۋاقىتتا سەن مېنى يەنە بىر قېتىم ئېسىڭگە ئالسەن. بۇ رەسىمنى ئىشلىگۈچى قىز سۈيگىنىڭنىڭ سىگلىسى ئەمەس، جازائىر ئارال-لىرىنىڭ پادىشاسىنىڭ قىزىدۇر". خەتنى ئوقۇپ مەزمۇنىغا چۈشەن-دىم. ئوزەمنى يىغدىن توختىتالماي قالدىم. مېنىڭ يىغلىغىنىمنى كورۈپ، ئانامۇ مۇڭلۇنۇپ يىغلىدى. كەچكىچە شۇ ئەھۋالدا رەسىمگە تىكىلىپ تۇرۇپ يىغلىدىم. بىر يىلنى ئەنە شۇ ئەھۋالدا

ئوتكەزدىم. بىر كۈنى شەھرىمىزنىڭ مانا شۇ سودىگەرلىرى سەپەرگە تەييارلانغان ئىكەن، بۇنىڭدىن مەن خەۋەر تاپتىم. ئانام ماڭا شۇلار بىلەن بىللە سەپەر قىلىشنى مەسلىھەت بەردى. "كارۋانلار بىلەن قايتقىچە بىر يىل يۇرەرسەن، ئىككى يىلمۇ يۇرەرسەن. چۈنكى، ئادەملەرگە قوشۇلۇپ سەپەردە يۈرسەڭ، غەملىرىڭ تارقايدۇ. كوكسۈڭگە شاتلىق تولۇپ، كۆڭلۈڭ ئېچىلىدۇ"ـــدەپ، مېنى سەپەرگە قىزىقتۇردى. بۇ مەسلىھەت ماڭا ياقتى. سەپەر ھازىرلىقلىرىنى تەييارلاپ، كارۋانلار بىلەن يولغا چىقتىم. يولدىمۇ كۆزۈمدىن ياش قۇرغىنى يوق. نەگە بارماي ۋە نەدە قونماي، نەدە تۇرماي، دەررۇ ئالدىمغا مۇشۇ رەسمنى قويىمەن. كىيىككە قاراپ تاغامنىڭ قىزى ئەزىزەنى ئەسلەيمەن. كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ يىغلايمەن. چۈنكى ئۇ مېنى ھەددىدىن بۇرتۇق ياخشى كۆرەتتى. چىن دىلىدىن سۆيەتتى. مەن ئۇنىڭغا ئىلتىپات قىلمىدىم. ئۇ مېنىڭ داغۇلىقىمدە ۋاپات بولدى. ئۇ ماڭا دايىم ياخشىلىق قىلىپ يارىدىم بەرسىمۇ، مەن ئۇنى ئازاپلايتتىم. كارۋانلار بىلەن بىللە شەھرىمگە قايتىپ كېتىپ بارىۋاتقىنىمغا بىر يىل بولدى. بۇ ئارىلىقتا ئەلىمنىڭ تېخىمۇ ئاشتى. بولوپىمۇ بىلۇر قورغانلىق جەزىرىلەردىن ئوتكەندە غېمىم بەك ئاشتى، ئۇ يەر يەتتە جەزىرىدىن ئىبارەت ئىدى. ئۇ يەرلەرنى شەھرىمان دىگەن شاھ ئىدارە قىلىدىكەن. ئۇنىڭ سەيىدە دۇنيا ئىسىملىك قىزى بار ئىكەن. بۇنى بىلىدىغانلار ماڭا: "مانا بۇ كىيىكلەر رەسمىنى ئەنە شۇ قىز ئىشلەيدۇ. قولۇڭدىكى رەسمۇ شۇنىڭ ئىشى"ـــدىيىشتى. بۇنى ئاڭلاپ، ئۇنى كورۇشنى ئارزۇ قىلدىم. يولىنى تاپتىم، ئۇنىمۇ كوردۇم. لېكىن يېقىنلاشمىدىم. چۈنكى، مەن ئايالىلار سېپىگە

قوشۇلۇپ كەتكەن ۋە ئەرلىكمىنى يوقاتقان ئىدىم. شۇڭا، ئۇنى كورۇش بىلانلا قانائەت قىلدىم. ئوز هالىمغا يىغلاپ، خيال دەريياسىغا غەرق بولدۇم. يولغا چىقتۇق، بۇ جەزىرىلەردىن يىراق-لاشقانسېرى كوزلىرىمدىن ياش توختىماي ئېقىشقا باشلىدى. دىلىمدىكى غەم - ئەلەملىرىمۇ كۇندىن - كۇنگە كوپەيىمەكتە. تۇگىمەس - پۇتمەس بۇ دەرت - ئەلەملەر بىلەن ئوز شەھرىمگە قايتىپ كېتىپ بارىمەن. لېكىن، ئانامنىڭ ئالدىغا ساق - سالامەت يېتىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا جان بېرىشىمگە ئىشەنمەيىمەن. چۇنكى ئولۇم مانا يېقىنلىشىپ قالغاندەك كورۇنمەكتە." يىگىت شۇ گەپلەرنى ئېيتىپ بولۇپ يەنە يىغلاپتۇ. رەسىمگە قاراپ "ئاھ!..." تارتىپ هەسرەت چېكىپتۇ. كوز ياشلىرى دەريادەك ئېقىپتۇ. يىغلاپ تۇرۇپ شۇ ئىككى شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

بارمۇ مەندە ئالەم ئەھلىگە لايىق بىر ياخشىلىق،
يا، ساۋاپلىق، ياخشى ئىش، ياخشى ئىز، ياخشى قىلىق.
تۇغىدى كۇچ - قۇۋىتىم ياشلىغىم بولدى تامام،
يۇرۇگۇم پۇچۇلۇنۇپ، بولدى خوشاللىق هارام.
كەلسە مەيلى مانا ئولۇم، شۇ مانا ئارام بېرەر،
غەم - ئەلەملەردىن خالاسلىق مانا شۇنىڭدىن كېلەر.

* * *

كوپ كىشىلەر دەيىشتى:
— كىلەر شاتلىق ۋاقتىمۇ،

مەزەپ بىلەن مەن دىدىم:

— تۇگۇمەس بۇ قايغۇ - غەم.

دىدىلەركى:

ــ ھەر نەرسىنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بار.

مەن دىدىمكى:

ــ بۇ سوزۇڭگە كورسەت دېللىنى شۇ دەم.

مېنىڭ ھىكايەم ــ بۇ توگۇنىنىڭ سىرى ئەنە شۇ" ــ دەپتۇ سودىگەر يىگىت. تاجلىمۇلۇككە. شاھزادە تاجىلمۇلۇك يىگىتنىڭ ھىكايىسىغا ئەجەپلىنىپتۇ، ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپتۇ. لېكىن، شۇ سۇرەتنى ئىشلىگەن سەيدە دۇنيا ئوزىنىڭ بۇ مەشھۇر سەنئىتى بىلەن شاھزادە تاجىلمۇلۇكنىڭ يۇرىگىگە ئىشقى ئوتىنى توتاشتۇرۇپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

تاجلىمۇلۇك قىسسىسىنىڭ داۋامى

بىر يۇز يىگىرمە توققۇزىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ۋەزىر دەندان شاھ زۇئۇلماكانىغا ھىكايە ئېيتىپ بېرىشنى داۋام قىلدۇرۇپتۇ: "شاھزادە تاجلىمۇلۇك يىگىتنىڭ ھىكايىسىغا ئەجەپلىنىپتۇ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپتۇ. لېكىن، شۇ سۇرەتنى ئىشلىگەن سەيدە دۇنيا ئوزىنىڭ بۇ مەشھۇر سەنئىتى بىلەن شاھزادە تاجىلمۇلۇكنىڭ

يۇرىگىگە ئىشقى ئوتىنى تۇتاشتۇرۇپتۇ. 'ئەي يىگىت، ھىچكىمنىڭ بېشىغا چۈشمىگەن ھادىسە سېنىڭ بېشىڭغا چۈشكەن ئوخشايدۇ. سەن ماڭا تېخى ھىچكىم سۆزلىمىگەن بىر قىسسىنى سۆزلەيدىكەن. بۇ تەقدىردە يېزىلغان ئىش' ــ دەپتۇ تاجىلمۇلۇك ــ ئەمدى مەن سەندىن يەنە بىر نەرسىنى سورايمەن". "مەرھەمەت، سوراڭ" ــ دەپتۇ سودىگەر يىگىت. "كىيىكنىڭ رەسمىنى سىزغان سەتىئەتكار قىزنى كورۇشنىڭ ئىمكانىيىتى بولدى. كوردۇم، يېقىنلاشمىدىم، دىدىڭ، شۇنداقمۇ؟!" دەپ سوراپتۇ تاجىلمۇلۇك. "ھەئە" دەپتۇ سودىگەر يىگىت. "سەن ئۇنى قانداق كوردىڭ؟" ــ دەپ سوراپتۇ تاجىلمۇلۇك. ئەي خوجام، مەن ئۇنى زور ھىلىلەر بىلەن كوردۇم. كارۋان بىلەن ئۇنىڭ شەھرىگە يېتىپ بارغان ئىدىم. سارايغا چۈشكەندىن كېيىن، مەن بۇلاردىن ئايرىلىپ تاشقىرى چىقىپ، باغچىلارنى كورۇپ، تاماشا ۋە سەيلى قىلىپ يۇردۇم. شەھەر ۋە ئۇنىڭ باغچىلىرىنى، دەل ـ دەرەخلىرىنى كوردۇم. ئۇنىڭ باغچىلىرىنى يەل ـ يېمىشلەر ئوراپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بېغىغا بىر قېرى باغۋەن قارايدىكەن. "بۇ كىمنىڭ بېغى، ئەي بوۋا؟" ــ دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن. "شاھنىڭ قىزى سەيدەدۇنيانىڭ بېغى. بىز ئۇنىڭ قەسرى ئاستىدا تۇرىمىز. ئۇ چىمەنزارلارنى تاماشا قىلماقچى بولغاندا، يوشۇرۇن ئىشكىنى ئېچىپ باغچىغا چىقىدۇ، باغچىنى ئايلىنىپ گۈللەرنى كورىدۇ ۋە پۇرايدۇ" ــ دىدى بوۋاي. "ئەي ھورمەتلىك بوۋا، ئۇ چىققىچە باغچىدا تۇرۇپ سەيلى قىلاي. ئۇ چىققاندا، مەن شۇ يەردە ئۇنىڭ جامالىنى كورۇپ، كۆڭلۈمنى ئاچاي. شۇنىڭغا رۇخسەت قىلىشىڭنى سورايمەن" ــ دىدىم. "خوپ، مەيلى. لېكىن، دىققەت قىل! مېنى بالاغا قويما!" ــ دىدى بوۋاي.

بەزى نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن، بۇ ۋايغا بىرنەچچە تەڭگە پۇلىمۇ بەردىم، بۇ ۋاي خوش بولۇپ پۇلۇمنى ئالدى. ئىشكىنى ئېچىپ، مېنى ناھايىتى مەنزىرىلىك، ھاۋاسى يېقىملىق بىر يەرگە ئېلىپ باردى. لەززەتلىك مۇسىلەردىن ئېلىپ كەلدى. سەن بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن. مەن ھازىر كېلىمەن دىدى. ئۇزۇن ئۇتمەي، قىيما قىلىپ قورۇلغان گوش ئېلىپ كەلدى. بىز بىللە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭدىن تويغىچە يىدۇق. سەيدەدۇنيانىڭ يولىغا قاراپ، ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتۈپ ئولتۇردۇم. بىردىن يوشۇرۇن ئىشىك ئېچىلدى. "تۇر، يوشۇرۇن!" ــ دىدى باغۋەن ماڭا. مەن دەرھال ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئەپلىك بىر جاينى تاپتىم ۋە شۇ يەرگە مۆكتۈم. بىر ئاختا قىلىنغان قارا قۇل ئىشكىتىن بېشىنى چىقاردى. "باغچىدا ھېچكىم يوقمۇ؟ ئەي باغۋەن؟" ــ دەپ سوردى ئۇ. باغۋەن سالماق ئاۋاز بىلەن "يوق" ــ دىدى. "دەرۋازىغا قۇلۇپ سال، ئەي شېيخ" ــ دىدى قۇل بوۋايغا. بوۋاي باغ دەرۋازىسىغا قۇلۇپ سېلىپ تاقىدى. شۇ چاغدا سەيدەدۇنيا ئىشكىتىن چىقتى. مەن ئۇنى كورۇپ: "ئاي يەرگە چۈشكەنمۇ نەمە؟" ــ دىدىم ئۇزەمگە. مەندە چاقماق كىشىنىڭ سۈيگىگە بولغان تەشنالىغدەك كۈچلۈك بىر ئارزۇ، زور بىر ھەۋەس قوزغالدى. ئۇ بىر ئاز يۇرۇپ كىرىپ كەتتى، ئىشىگى تاقالدى. شۇ ۋاقىتتا مەن باغچىدىن چىقىپ، چۈشكەن يېرىمگە قاراپ ماڭدىم. ئۇنىڭغا يېتىشەلمەسلىگىمنى، ئۇنىڭ ئېرى بولالماسلىغىمنى بىلەتتىم. "ئەگەر مەندە ئەرلىك ھالەت بولغانىدىمۇ، بۇ شاھنىڭ قىزى تۇرسا، مەن بىر سودىگەر تۇرسام، قانداق قىلىپ ئۇنىڭغا تەڭ بولالايمەن" ــ دىدىم ئۇز ـ ئۇزەمگە. ھەمرالىرىم يولغا چىققاندا مەنمۇ بىللە ئاتلاندىم. ئۇلار بىلەن بىللە شۇ شەھەرگە قاراپ ماڭدۇق.

بۇ يەرگە كېلىپ سىزنىڭ ھۇزۇرىڭىزدا تۇرۇپتىمىز دەپتۇ يىگىت. شاھزادە تاجىلمۇلۇكنىڭ خىيالىنى سەيدەدۇنيانىڭ پىكرى ئىگەلەپتۇ. ئۇ، ئېتىغا مىنىپتۇ، ئەزىزنىمۇ ئوزى بىلەن بىللە ھەمرا قىلىپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئاتىسىنىڭ ئالدىغا قايتىپتۇ. ئەزىزگە مەخسۇس جاي تەييارلەپ، ئۇنى كېرەكلىك نەرسىلەر بىلەن تەمىنلەپتۇ. ئوزى قەسىرىگە قاراپ مېڭىپتۇ، كوزىدىن توختىماي ياش ئېقىپتۇ. "ئاڭلاپ ياخشى كورگەنىنى كوز بىلەن كورۇش— ئۇچرۇتۇش ئىستىگىنىڭ ئورنىنى باشقا ھېچقانداق نەرسە باسالمايدىغانلىغى ھەقىقەت ئەمەسمۇ؟" تاجىلمۇلۇك ئۇنى كورۇش ئۇچۇن ھەركەت قىلىش ۋە ئۇچرۇتۇش ئارزۇسىدا ياش توكۇپتۇ. ئاتىسى كىرىپ كەپتۇ، ئوغلىنىڭ كوزلىرى نەم، دىلى غەم بىلەن ئورکەشلەۋاتقانلىغىنى سېزىپتۇ. "نىمە ئۇچۇن رەڭگىڭنىڭ خوشلىغى ئۇچتى؟ نىمە ۋەقە بولدى؟ نىمىلەرنى بېشىڭدىن ئوتكەزدىڭ؟ ئەي ئوغلۇم!"— دەپ سوراپتۇ، سۇلايمان شاھ ئوغلى تاجىلمۇلۇكتىن. تاجىلمۇلۇك دادىسىغا سەيدەدۇنيانىڭ ھىكايىسىنى ئاڭلاش بىلەنلا ئۇنى كورمەي تۇرۇپ ياقتۇرۇپ قالغانلىغىنى بىرمۇ-بىر سوزلەپ بېرىپتۇ. ئاتىسى: "ئۇنىڭ شەھرى بىزدىن يىراقتا تۇرسا، جازائىر پادىشاسى بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا ئاشنىدارچىلىق ئالاقىسى بولمىسا، بۇ ئىشنى بىر تەرەپ قىلىش تەس. سەن بۇ ھەۋىسىڭنى قوي! ئاناڭنىڭ ساربىغا كىر!"— دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز ئوتتۇزىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ۋەزىر دەندان شاھ زۇئۇلماكانغا ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىپ، شۇنداق دەپتۇ: تاجلىق مۇلۇكنىڭ ئاتىسى ئوغلىغا: "جازائىر شەھرى بىزدىن ئۇزاقتا. جازائىر پادىشاسى بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا ئاشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى يوق. بۇ ئىشنى بىر تەرەپ قىلىش قىيىن. سەن بۇ ئارزۇيۇڭنى تاشلا! ئاناڭنىڭ سارىيىغا كىر. ئۇنىڭ ئالدىدا تولۇن ئايدەك بەش يۇز كېنىزەك بار. قايىسىنى خالىساڭ، شۇنى ئال! ئەگەر ئۇلارمۇ ساڭا ياقمىسا، ھوسنىدە سەيدەدۇنيادىن كۇركەمراق بىرەر شاھ قىزىنى ئېلىپ بېرەي"ــ دەپتۇ. "كەيىكىنىڭ رەسىملىرىنى ئىشلىگۈچى شۇ قىزدىن باشقىسىنى پەرىزات بولسىمۇ كۆڭلۈم ياقتۇرمايدۇ. ئەلۋەتتە، شۇنى ئالىمەن. بولمسا، دۇنيانىڭ راھىتىنى تاشلاپ چول ـ دەشتلەرگە چىقىپ كېتىمەن. ئۇ يەردە بېشىمغا كەلگەننى كۆرىمەن. ئولسەمۇ ئۇنىڭ ئىشقىدا جان بېرىمەن"ــ دەپتۇ تاجلىمۇلۇك. "ئەي ئوغلۇم، ئۇنداق بولسا، سەن بىرئاز سەۋرى قىلىپ كۇتۇپ تۇرغىن. مەن ئۇنىڭ ئاتىسىغا بىر خەت يازاي. شۇنىڭ ئاناڭنى ئالغان ئۇسۇلدا ۋەقەنى ھەل قىلاي. ئەگەر رازى بولمسا، بېشى ئۇنىڭ ئالدىدا، ئايىغى مۇنىڭ قېشىمدا تۇرغىدەك ھىساپسىز قوشۇن بىلەن كىشى ئەۋەتىپ، مەملىكىتىنى ئاستىن ـ ئۇستىن قىلاي!"ــ دەپتۇ شاھ. كېيىن ئۇ ئەزىزىنى قىچقىرتىپتۇ. "سەن جازائىر يولىنى ياخشى بىلەمسەن؟"ــ دەپ

سوراپتۇ. "بىلمەن"ـــدەپتۇ ئەزىز. "ئانداق بولسا، مېنىڭ ۋەزىرىم بىلەن بىللە شۇ يەرگە بارىسەن!"ـــدەپتۇ شاھ. "خوپ، ئەي پادىـ شاھى زامان"ـــدەپتۇ ئەزىز قوللۇق قىلىپ. كېيىن شاھ ۋەزىرىنى قىچقىرتىپتۇ. "ئوغلۇمنى ئويلەپ قويۇش توغرىسىدا پۇختاراق چارە تاپقىن. جازائىر جەزىرىلىرىگە قاراپ يولغا چىققىن. جازائىر شاھـ نىڭ قىزىنى ئوغلۇمغا ئېلىپ بېرىشنى ئىشقا ئاشۇرغىن"ـــدەپتۇ شاھ. "خوپ!"ـــدەپتۇ ۋەزىر. تاجىلمۇلۇك ئوز قەسرىگە كىرىپتۇ. ئۇنىڭ دەردى، "ئاھ...ۋاھ"لىرى بارغانسېرى ئېشىۋېرىپتۇ. قاراڭغۇ چۈشۈشى بىلەن ئۇنىڭ ئىشقىدا بۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

يۈزلىرىڭنىڭ ئارزۇسى خىيالغا سالدى مېنى،
ۋەسلىڭنىڭ تەقەززاسى ئىنتىزار قىلدى مېنى.
ۋەسلىڭگە يېتىشمەكلىك ماڭا مۇيەسسەر بولغىچە،
تاقىتىمنى توگۈتۈپ، ھوسنۇڭگە زار قىلدى مېنى.

* *

يەر يۈزىنى قاراڭغۇلۇق قاپلىدى،
يۇرۇگۈمدە سۆيگۈنىڭ زور ئوتى بار.
ئاھلىرىمنىڭ تۈتۈنى كوك يۈزىنى قاپلىدى،
ئەلەم بىلەن توختىماي كوزۇمدىن يېشىم ئاقار.

كېچىسى يۈلتۈزغا بولدۇم ئوزۇم پاسۋان،
كىرپىك قاقماي ئەزانغىچە مەن بىدار.
يۈزلىرىمنى كوز ياشلىرىم يۇيىدۇ،
ھېچكىم قىلماس پىغانىمغا ئېتىۋار.
كوز ياشلىرىم ئوركەشلەيدۇ دەريادەك،
شۇ ئوركەشتە كېمىچىمەن بىقارار.

بۇ شەھرنى ئۇقۇپ تۇگەتكەندىن كېيىن، "ئاھ" تارتىپ ھۇشىدىن كېتىپتۇ. تاڭغا يېقىن، يېقىلىپ چۈشۈپ ياتقان يېرىدە ھۇشىغا كېلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. شاھ سۇلايمان ئوغلىنىڭ يېنىغا كېرىپتۇ. قارىسا، تاجلىمۇلۇكنىڭ چىرايى ئوزگەرگەن، يۈزى سارغايغان. ئوغلىنى بۇ ئەھۋالدا كورۈپ، تۇرلۇك ياخشى سوزلەر ۋە ۋەدىلەر بىلەن كوڭلىنى ياساپ قويۇپتۇ. شاھ ئۇ يەردىن چىقىپ ئەزىز بىلەن ۋەزىرىنى يولغا سېلىش ھازىرلىغىنى كورۈپ، ئۇلارغا مەخسۇس سوغات-تارتۇقلارنى بېرىپتۇ. ئۇلار يولغا چىقىشىپتۇ. نەچچە كېچە-كۇندۇز يول يۇرۇپ، جازائىرغا يېتىپ بېرىپتۇ. دېڭىز قىرغىقىغا چۈشۈپ قونۇپتۇ. ۋەزىر شاھقا ئۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىغىنى خەۋەر قىلىش ئۈچۈن كىشى ماڭدۇرۇپتۇ. چۈش ۋاقتىدا، ئۇلارنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن، ساراي باشلىغى، ئەمرلەر بىر چاقىرىم يەرگىچە ئالدىغا چىقىپتۇ. قارشى ئالغۇچىلار بىلەن كورۈشكەندىن كېيىن، ئۇلار شاھنىڭ ئالدىغا سارايغا قاراپ مېڭىپتۇ. سارايغا كىرىپ تارتۇقلىرىنى تەقدىم قىلىشىپتۇ. ئەلچىلەر توت كۈن ئۇ يەردە تۇرۇپتۇ. بەشىنچى كۈنى ئەزىزنى ئېلىپ ۋەزىر شاھ ھۇزۇرىغا كېرىپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا يەرنى سۈيۈپ، بۇ يەرگە كېلىشىنىڭ سەۋەبىنى ئىزھار قىپتۇ ۋە سۇلايمان شاھنىڭ ئوغلىغا قىزىنى سوراپ كەلگەنلىگىنى ئىزھار قىپتۇ. ئۇنىڭ جاۋاۋىغا شاھ ئويلىنىپ قاپتۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ قىزى ئەركەك زاتىنى ياقتۇرمايدىكەن. شاھنىڭ بېشى قېتىپ، ئۇزاق خىيالغا چومۇپتۇ. بىر چاغدا شاھ بېشىنى كوتۇرۇپ، ساراي خىزمەتچىسىگە: "سەن بېرىپ مەلىكە سەيدەدۇنياغا ۋەقەنى بايان قىل! بۇ ئىش ئۇچۈن سۇلايمان شاھنىڭ ۋەزىرى ئەلچىلىككە كەلگەنلىگىنى سوزلە!"—

دەپتۇ. ساراي خىزمەتچىسى شۇ ئاندىلا "خوپ!" ــ دەپ، مەلىكىنىڭ قېشىغا قاراپ مېڭىپتۇ. بىر سائەتتەك ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن، ئۇ كىشى قايتىپ كېلىپ: "ئەي هورمەتلىك شاهى زامان، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ مەن مەلىكە سەيدەدۇنيانىڭ ئالدىغا كىرىپ ۋەقەنى ئېيتقان ئىدىم. مەلىكە قاتتىق غەزەپلەندى. تاياق بىلەن ئۇرۇپ بېشىمنى يارماقچىمۇ بولدى. ئاران قېچىپ قۇتۇلدۇم مەلىكەم: ئەگەر دادام مېنى زورلاپ ئەرگە بەرسە، مەندەك بىر بىچارىنىڭ ئوۋالىغا قالىدۇ. مەن ماڭا ئەر بولغۇچى كىشىنى ئولتۇرىمەن ــ دىدى". قىزنىڭ ئاتىسى ۋەزىر بىلەن ئەزىزگە: "سۇلايمان شاهقا بىزدىن سالام ئېيتىپ، ئەھۋالنى ئۇقتۇرۇڭلار!" ــ دەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئوتتۇز بىرىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

شاھزامان ۋەزىر بىلەن ئەزىزگە: "سۇلايمان شاهقا بىزدىن سالام ئېيتىپ، ئەھۋالنى ئۇقتۇرۇڭلار. قىزىم ئەرنى سۈيمەيدۇ" ــ دەپتۇ. ئۇلار ھېچقانداق نەتىجە قازىنالماي، يۇرتلىرىغا قايتىشىپتۇ. كېچە ـ كۈندۈز يول يۇرۇپ ئوز شەھرلىرىگە يېتىشىپتۇ. شاھ ھۇزۇرىغا كىرىپ ئەھۋالنى تولۇق بايان قىلىشىپتۇ. شاھ قومانـ دانغا ئەسكەرلەرنى غازاتقا ئاتلاندۇرۇشقا پەرمان بېرىپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر ئورنىدىن تۇرۇپ: "ئەي ئۇلۇغ شاھ، سەن بۇنداق

قىلما! شاھىتا گۈنا يوق. ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى تېخىمۇ گۈناسىز. گۈنا قىزىدا. ئۇ قارشىلىق كورسەتتى. مەن ۋەقەنى شاھقا ئېيتقاندىن كېيىن، شاھ قىزغا كىشى ئەۋەتتى. لېكىن قىز: 'ئاتام مېنى زورلاپ ئەرگە بەرسە، مەندەك بىر بىچارىنىڭ ئۆڭالىغا قالىدۇ. مەن ماڭا ئەر بولغۇچى كىشىنى ئۆلتۈرىمەن. كېيىن ئۆزەمنىمۇ ھالاك قىلىمەن' ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ" ــ دەپتۇ ۋەزىر. شاھ ۋەزىرنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قاپتۇ. ئوغلى تاجىلمۇلۇكتىن ئەنسىرەپتۇ. "ئەگەر ئۇرۇش قىلىپ، ئۇنى يېڭىپ قولغا چۈشۈرگىنى بىلەنمۇ، ئۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرسە، بۇ ئەلۋەتتە پايدىسىز" ــ دەپ ئوغلىغا ۋەقەنى بىلدۈرۈپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ تاجىلمۇلۇك: "ئەي ئاتا، مەن بۇ يەردە ئۇنىڭسىز تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن. ئۇنىڭ يېنىغا بارىمەن، ئولگىچە ئۇنى قولغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن ھەركەت قىلىمەن" ــ دەپتۇ. "ئۇنىڭ يېنىغا قانداق قىلىپ بارىسەن؟" ــ دەپتۇ شاھ سۇلايمان. "سودىگەر سۇرىتىگە كىرىپ بارىمەن!" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ شاھزادە تاجىلمۇلۇك. "ئۇنداق بولسا، ئۇزاق بىلەن ۋەزىرنىمۇ. ئەزىزنىمۇ بىللە ئېلىپ بار!" ــ دەپتۇ شاھ ۋە خەزىنىدىن ئۇنىڭغا يەتكىدەك پۇل بېرىشنى ئەمر قىپتۇ. يۈزمىڭ تىللالىق مال ھازىرلىتىپ، ھەممىنى ئوغلىغا بېرىپتۇ. كەچ بولۇشى بىلەن تاجىلمۇلۇك ئەزىزنى ئېلىپ، ۋەزىرنىڭ قەسرىگە بېرىپتۇ. شۇ كېچىنى ۋەزىرنىڭ قەسرىدە ئوتكۈزۈپتۇ. تاجىلمۇلۇكنىڭ ئەھۋالى بەكمۇ پەرىشان ئىكەن. ئۇنىڭغا تاماقمۇ تېتىمايدىكەن، ئۇيقىمۇ كەلمەيدىكەن. ئۇ تۇرلۇك خىيالغا غەرق بولۇپ، ھەرخىل پىكىرلەرنى قىپتۇ. سۇيگىسىنىڭ زوقى ـ شوقى ئۇنى ھاياجانغا سالىپتۇ. كوز ياشلىرىنى توختىتالماي، شۇ ئىككى شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئاي يۇزۇڭ تەشنالىغى يىغلاتتى مېنى زارىزار،
تەرىپىڭدىن كوزلىرىم يولۇڭغا بولدى ئىنتىزار.
يىغلىماقتىن باشقا ئىش يوقتۇر ماڭا شامۇ-سەھەر،
ياش ئورنىغا ئاقتى قان، تامچىسى ئالەمچە بار.

* * *

ئېيتىڭ دوستلار ھىجرىدىن كېيىن ۋىسال كۈنى كېلەمدۇ؟
مۇھەببتىم شىددىتىدىن قىلدىم سىزگە شىكايەت.
بىمارام مەن تۇنلىرى، ھىجرىدىن ئۇيقۇ ھارام،
خىيالىڭ پىكرىمنى ئالدى، ئۇزەڭ كورسەت ئىنايەت.

بۇ شەھرلارنى ئوقۇپ تۈگۈتۈپ، قاتتىق يىغلاپتۇ. ئەزىزمۇ تاغسىنىڭ قىزى ئەزىزەنى ئەسلەپ يىغلاپتۇ. ئىككىسى تاڭنى يىغا بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. كېيىن تاجىلمۇلۇك سەپەر كىيىمىنى كىيىپتۇ. ئانىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ ۋەقەنى چۈشەندۈرۈپتۇ. ئانىسى ئۇنىڭغا ئەللىك مىڭ تىللا پۇل بېرىپتۇ. ساق بېرىپ، سالامەت قايتىشىنى ۋە سۈيگىنىگە يېتىشىشنى تىلەپ دۇئا قىپتۇ. خەيرلىشىپ ئۇ يەردىن چىقىپتۇ. ئاتىسى يېنىغا كىرىپ، يولغا چىقىش ئۈچۈن رۇخسەت بېرىشنى سوراپتۇ. ئاتىسى ئوغلىغا ئاق يول تىلەپ رۇخسەت قىپتۇ ۋە ئەللىك مىڭ تىللا نەق پۇل بېرىپتۇ. تاجىلمۇلۇك ۋەزىر ۋە ئەزىز بىلەن بىللە باشقا خادىملارنى ئېلىپ، شەھەر تاشقىرىسىغا چىقىپ چوڭ چېدىرلارنى تىكتۇرۇپتۇ. ئۇ يەردە بىر كۈن تۇرۇپ، ھەممە ئىشلىرىنى تۈگەللەپ، يولغا چىقىپتۇ. بۇ ئارىدا تاجىلمۇلۇك ئەزىز بىلەن بىر تۇققاندەك چىقىشىپ كېتىپتۇ. شاھزادە ئەزىزگە قاراپ: "ئەي بۇرادەر، ئارىمىزدا بۇرادەرلىك مۇناسىۋىتى ئورنىدى. ئەمدى سەندىن ئايرىلىشمۇ تەس" دەپتۇ.

تاجلمۇلۇكتىن بۇ سوزنى ئاڭلىغان ئەزىزمۇ: "مەندىمۇ شۇنداق پىكىر بار. بۇندىن كېيىن مەن سېنىڭ ئايىغىڭ ئاستىدا جان بېرىشكە هازىرمەن. لېكىن دىلىم ئانامنىڭ ئەھۋالى بىلەن تەشۋىشتە" ــ دەپتۇ. "مەقسەتكە يېتىشسەك، هەممە تەرەپتىن ياخشىلىق بولىدۇ. شۇ ۋاقىتتا ئاناڭ هەققىدىمۇ ئويدان مەسلىهەت قىلىشىمىز" ــ دەپتۇ تاجلمۇلۇك. ۋەزىر تاجلمۇلۇكنى چىداملىق بولۇشقا، ئۇزىنى ساغلام تۇتۇشقا ئۇندەپتۇ. ئەزىزمۇ كورگەن-بىلگەنلىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. ۋەزىر شاهزادىغا ئاجايىپ قىزىق ۋەقەلەرنى سوزلەپ بېرىپ، ئۇنىڭ قايغۇسىنى يېنىكلىتىپتۇ. شۇ خىلدا ئۇلار توختىماي ئىككى ئاي يول يۇرۇپتۇ. تاجلمۇلۇككە يول ناهايىتى ئۇزاق كورۇنۇپ، شۇ شەهرنى ئوقۇپتۇ:

يولۇم يىراق، ئەلەم كوپتۇر دىلىمدا،
دىلىمدا بار مۇهەببەتنىڭ چىراغى.
ئۇمىدىمنىڭ، خىيالىمنىڭ هىساۋى،
قەسەم بىلەن دەيدۇ:
ــ كوزنىڭ قاراغى.

مۇهەببەتنىڭ يۇكىنى مەن كوتەردىم،
بېرەلمىگەي ئاڭا چىداش قاپ تاغى.
هاياتىمنىڭ خوجىسەن، جېنىسەن،
قەتلى قىلدىڭ، غازاڭ بولدى دىل باغى.
ۋىسالىڭ زوقى ئوتتەك يانىدى دىلدا،
شۇنداقمۇ تۇيۇلامدۇ يول يىراغى.

شەهرنى ئوقۇپ بولۇپ، تاجلمۇلۇك يىغلاپتۇ. ئەزىزنىڭمۇ

يۇرەك يارىلىرى ــ دەرتلىرى قوزغۇلۇپ، قوشۇلۇپ يىغلاپتۇ. بۇلار- نىڭ يىغىسى ۋەزىرنىڭمۇ كۆڭلىنى بۇزۇپتۇ: "ئەي شاھزادەم، كۆڭلۈڭنى تىنجىتىپ، كۆز ياشلىرىڭنى توختاتقىن. پەقەت ياخشى- لىق ۋە خوشاللىقنى ئۇزەڭگە يولداش قىلغىن!" ــ دەپتۇ ۋەزىر. تاجلىمۇلۇك خىتاپ بىلەن: "ئەي ئەزىز، يولىمىز بەكمۇ سوزۇلۇپ كەتتى. ئېنىق ئېيتقىنا، بىز باردىغان شەھەرگە يەنە قانچىلىك يول قالدى؟" ــ دەپ سوئال قويۇپتۇ. "ئاز قالدى!" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئەزىز. ئۇلار يولنى داۋام قىلىپ، ئۇيقىنى ھارام قىلىپ، داۋان ئېشىپ، چول كېزىپ، بىر يەرگە يېتىپ كېلىپ، قونۇش ئۈچۈن چۈشۈپتۇ. چارچىغىنى ئۇچۇن دەم ئېلىپ ئۇخلاپتۇ. چۈش كورۇپتۇ، چۈشىدە شۇنداق ئىش كورۇپتۇ: تاجلىمۇلۇك سۇيگىنى بىلەن بىللە يۇرگىنىدەك، ئۇنى قۇچاغلاپ باغرىغا بېسىپتۇ. چوچۇپ ئويغۇنۇپ نىمە قىلىشىنى بىلمەي، شۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

ئەزىز دوستلار مەن ئەقىلمىدىن ئازدىم،
يۇرەكتە ئاشتى دەردىم مىڭ بارا ۋەر.
ئوغلىدىن ئايرىلىپ قالغان ئانادەك،
دىلىم كوپ تەلپۈنەر، ئاڭلاشقا خەۋەر.

شامال كەلسە يۇرتىڭىزدىن مەن تەرەپكە،
ئېلىپ كېلەر ئىللىقتىنا جېنىمغا شېكەر.
سالام يوللاپ قالۇر مەن ھەر سەپەرىمدىن،
شامالدەك ئۇچۇپ ئوتسە بېشىمدىن كەپتەر.

تاجلىمۇلۇك شېئرنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ۋەزىر ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ: "ئوزەڭنى خوش تۇت، بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى.

كۆللۇكنى بۇزما! يېشىكنى توكمە. مەقسىدىگە ئەلۋەتتە يېتسەن!"—دەپتۇ. ئەزىز ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، سەۋرى قىلىشقا ئۇندەپتۇ. ھەرخىل ھىكايىلار سۆزلۈشۈپتۇ. يەنە يولغا چىقىپ، كېچە-كۈندۈزلەپ مېڭىپتۇ. شۇ خىلدا يەنە ئىككى ئاي ئوتۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قۇياش نۇرىدا بىر نەرسە يىراقتىن ئاقىرىپ كورۇنۈپتۇ. تاجلىمۇلۇك ئەزىزدىن: "ئاقىرىپ كورۇنگەن نىمە؟"— دەپ سوراپتۇ. "ئەي شاھزادەم، بۇ ئاق كورۇنگەن—قورغان. نېرىقى تەرىپى—بىز كېتىۋاتقان شەھەر"—دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇ سۆزنى ئاڭلاپ تاجلىمۇلۇك ناھايىتى خوش بولۇپتۇ. ئۇلار يولنى داۋاملاشتۇرۇپ، شەھەرگە يېقىنلىشىپتۇ. شەھەرنى كورۈپ، تاجلىمۇلۇك ناھايىتى سۆيۈنۈپتۇ، كۆڭلىدىكى غەم-ئەلەملەر تارقىلىپتۇ. شەھەرگە ۋەزىر بىلەن ئەزىز ساياھەتچى سۈپتىدە، تاجلىمۇلۇك سودىگەر سۈپتىدە كىرىپتۇ. كارۋانلار چۈشىدىغان چوڭ سارايغا يېقىنلىشىپتۇ. "سەن چۈشكەن كارۋان سارىيى شۇمۇ؟!"—دەپ سوراپتۇ تاجلىمۇلۇك ئەزىزدىن. "ياق، بۇ بىز كەلگەندە چۈشكەن كارۋان سارىيى ئەمەس. ئۇ بۇنىڭدىن چوڭ ۋە ياخشىراق ئىدى"— دەپتۇ ئەزىز. "مەيلى بۇ يەردىن قايتىماي، شۇ سارايغا چۈشەيلى"— دەپتۇ ۋەزىر. ئۇلار سارايغا چۈشۈپ، ئۇزلىرىنگە ۋە خىزمەتچىلىرىگە ھوجرىلارنى ئاپتۇ، يۈكلىرىنى ئامبارغا كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ يەردە توت كۈن دەم ئېلىشقاندىن كېيىن، ۋەزىر ئىجارىگە بىرەر چوڭ قورا ئېلىشقا مەسلىھەت بېرىپتۇ. كۆڭلىگە باپ بىر كەڭ جاي— ھويلا تېپىپ، شۇ يەرگە جايلىشىپتۇ. ۋەزىر بىلەن ئەزىز تاجلىمۇلۇكنىڭ ئىشى ئۇستىدە چارە ئىستەپ كېڭىشىپتۇ. تاجلىمۇلۇكنىڭ نىمە قىلىشنى بىلەلمەي ھەيران بولۇپ يۇرگىنىنى كورۈپ، ۋەزىر

ئويلاپ ـ ئويـلاپ، تاجلـمۇلۇك ئۇچۇن بازاردا دۇكان ئېچىشنى، ئۇنىڭ شۇ دۇكاندا سودا يۈرگۈزۈشـنى لايـق كورۈپ، ئەزىز بىلەن بىللە تاجلمۇلۇكـكە شۇنـداق دەپ مەسلـھەت بېرىپـتۇ: "بىز ئەگەر شۇ خىلدا ئوتتۇرسەك، كۇنلەر بىكار كېتىپ، مەقسـەدىمىزگە يېتىشەلمەي، قۇرۇق قول قالىمىز. مەن بىر نەرسە ئويلۇدۇم. خۇدا خالسا، شۇ مەسلھەت بويىچە ئىش قىلساق، ئىشىمىز ئوڭۇشلۇق بولار." "ئويلىغىنىڭىز بويىچە ئىش قىلايلى. سىز ياش تەرەپتىن، تەجرىبە تەرەپتىن ئارىمىزدا چوڭسىز. بۇنىڭ ئۇستـەگە، كوپ ئىشلارنى بېشىڭىزدىن ئوتكۇزگەن. بىلىمـلىك پىكرگە بايسىز. قېنى مەسـلىھىتىڭىزنى بىزگە ئېيـتىڭ، بىز ئاڭلايلى!"ـــ دەپتۇ ئۇ. "مەسلھەت شۇكى،ـــ دەپتۇ ۋەزىر ئۇلارغا،ـــ تاجلمۇلۇك، بىز ساڭا بازاردىن بىر دۇكان ئىسـتەيـمىز. سەن دۇكانـدا ئولتۇرۇپ سودا قىلسـەن. ھەممىگەـــ بايـغىمۇ، كەمبەغەللـگىمۇ، كىچىككىمۇ، چوڭغىمۇ مال كېرەك. دۇكاندا ئولتۇرۇپ سودا قىلىشقا باشلىـساڭ، خۇدا خالسا، ئىشىڭ ئالغا باسـىدۇ. بولۇپـمۇ سەنـــ كىلىشكەن يىگىت. لېكىن ئەزىزنى يېنىڭـدا مال ئېلىپ ـ بېرىپ تۇرىدىغان يارەمچى ئورنىدا ساقلىشىڭ شەرت"ـــ دەپتۇ ۋەزىر. بۇ مەسلھەت تاجلمۇلۇكـنىڭ كوڭـلىگە يېقىپ چۇشۇپـتۇ. دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، قىممەتـلىك سودىـگەر كىيىملىرىنى كـيىپ، كوچىغا چىقىپتۇ. قۇللار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپتۇ. دۇكانغا لازىملىق نەرسىلەرنى ئېلىش ئۇچۇن، تاجلمۇلۇك قۇللىرىـدىن بىرىگە مىڭ تىللا پۇل بېرىپتۇ. ئۇلار تىجارەتچىلەر رەستـىسگە كىرىپ بېرىپـتۇ. سودىگەرلەر تاجلمۇلۇكنىڭ ھوسنى ـ جامالىنى كورۈپ، ھەيران بولۇشۇپتۇ. بەزىلىرى ئەقلى ـ ھۇشىنى يوقۇتۇپ قويۇپتۇ.

بەزىلىرى: "بۇلار ئەلۋەتتە جەننەتنىڭ ھۇرلىرىدىن تۇغۇلغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، دەرۋازىۋەنلەر جەننەتنىڭ ئىشىگىنى ئاچقاندا، ئۇلارنى ھۇشىدىن كەتكۈزۈپ قويۇپ، چىقىپ كەتكەن. دەرۋازىۋەن ھۇشىدىن كېتىپ، بۇلارنى توسۇشنى ئۇنۇتقان" — دېيىشسە، ئايرىملىرى: "بۇلار پەرىشتە بولۇشى مۇمكىن!" — دېيىشىپتۇ. ئۇلار رەستىگە كىرىپ، بازار ئاقسىقلىنىڭ دۇكىنىنى سورۇشۇپتۇ. ئادەملەر ئۇنى كورسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىشىپتۇ. ئۇلارنى ئاقساقالمۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكىلەرمۇ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ قارشى ئاپتۇ. بولۇپمۇ ۋەزىرگە بەك ئىلتىپات قىلىشىپتۇ، ئىززەتلەپتۇ. ئۇ كورۇنۇشتىمۇ، سەۋلەتتىمۇ ئۇلۇغ سۈپەت كىشى ئىكەن. سودىگەرلەر بىر-بىرىگە: "بۇ ئىككى يىگىت بۇ كىشىنىڭ ئوغۇللىرى بولسا كېرەك" — دەپ پىچىرلىشىپتۇ. "قايسى بىرىڭىز ئاقساقال؟" — دەپ سوراپتۇ ۋەزىر ئۇلاردىن. ئۇلار ئاقساقالنى كورسىتىپ قويۇپتۇ. ۋەزىر ئۇنىڭغا نەزەر ساپتۇ. ئاقساقالنىڭ كورۇنۇشىمۇ سالاپەتلىك ئىكەن. ئۇنىڭ ئەتراپىدا قوللار خىزمەت قىلىۋاتقان ئىكەن. بازار ئاقسىقلى بۇلارغا چوڭ ھورمەت كورسۇتۇپ، ئوز يېنىغا تەكلىپ قىپتۇ. "خوش كېلىپسىلەر ئەزىز مېھمانلار، ئورۇنداش بىلەن ئىبتىۋارىڭىزلارغا يېتىشىش مۇمكىن بولغان خىزمەتلىرىڭىزگە تەييارمىز" — دەپتۇ ئاقساقال ۋەزىرگە. "خىزمەت شۇكى، — دەپتۇ ۋەزىر، — مەن ياشىنىپ قالغان كىشىمەن. بۇ ئىككى يىگىت بىلەن ھەممە مەملىكەت ۋە شەھەرلەرنى ئايلىنىپ چىقتىم. ھەربىر چوڭ شەھەردە بىر يىلدىن تۇرۇپ، ئەتراپىنى تاماشا قىلدۇق، خەلقلىرى بىلەن تونۇشتۇق، دوستلاشتۇق. تەقدىر بىزنى سىزلەرنىڭ شەھرىڭىزلەرگە ئېلىپ

كەلدى. بۇ يەردە تۇرۇشنى خالاپ قالدۇق. يىگىتلەر بۇ يەردە تۇرۇپ، ھەممە يەرلەرنى كورۇپ، شەھەر ئادەملىرىدىن تەلىم ئېلىپ، ئالدى-بەردى، سودا-سېتىقنى ئۇگىنۇۋىلىشلىرى ئۇچۇن، ياخشى يەردىن بىر دۇكان تېپىپ بېرىشىكىزنى سورايمەن." ئاقسال: "ياخشى بولىدۇ!"—دەپ، يىگىتلەرنى كوزدىن كوچۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ قىياپەتلىرىنى كورۇپ، ھەددىدىن ئارتۇق سۇيۇنۇپتۇ. ئۇلارغا مەھرى چۇشۇپ، ناھايىتى ياخشى كورۇپ قاپتۇ. "دۇنيادا شۇنداق كېلىشكەن، چىرايلىق ئادەمنۇ بار ئىكەن-ھە؟" دەپتۇ ئۇ ئۆز-ئۇزىگە. ئاقساقال ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە خۇددى قۇلدەك بەل باغلاپتۇ. دەرھال چېپىپ يۇرۇپ، دۇكان تېپىپ بېرىپتۇ. بۇ دۇكان بازارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇپ، ناھايىتى چوڭ ۋە ھەشەمەتلىك ئىكەن. رەستىدە ئۇنىڭ ئالدىغا ئوتىدىغان دۇكان يوق ئىكەن. مال قويىدىغان يەرلىرى پىل سوڭىگى ۋە ئابنۇس (ئاج) ياغاچلىرىدىن چىرايلىق قىلىپ ئىشلەنگەن ئىكەن. ئاقساقال دۇكانىنىڭ ئاچقۇچىنى ۋەزىرگە تەقدىم قىلىپ تۇرۇپ: "قەدىمكىزنى خۇدا مۇبارەك قىلسۇن"—دەپتۇ. سودىگەر قىياپىتىدىكى ۋەزىر ئاچقۇچنى ئېلىپ، يىگىتلەر بىلەن بىللە ئويى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. خىزمەتچى ۋە قۇللىرىغا بارلىق مالالارنى دۇكانغا يوتكەشنى بۇيرۇپتۇ. بۇ مالالارنىڭ ھەممىسى پۇتۇن بىر خەزىنىنىڭ مالىلىرىغا تەڭ كەلگىدەك دەرىجىدە سۇپەتلىك ۋە يۇقۇرى باھالىق ئىكەن. ئۇلار شۇ كۇننى دۇكانغا مال تىزىش ۋە ئۇنى زىننەتلەش بىلەن ئوتكۇزۇپتۇ. كەچ بولغاندا ئۇخلۇشۇپتۇ. ئەتىسى ۋەزىر ئۇلارنى ھاممامغا چۇشۇرۇپتۇ. ئۇلار ھاممامدا يۇيۇنۇپ تازىلىنىپتۇ. ھەر ئىككى يىگىتمۇ ھوسنى-جامالدا تەڭدىشى

یوق بولۇپ چىقىپتۇ. بۇ ھەقتە شائىر شۇنداقمۇ دىگەن ئىكەن:

چىقىپ كەلدى ھامامدىن ئىككى بەرنا،
بىرى ئاي، بىرى كۈندەك چاچتى شولا.
تەرىپىگە ئاجىز كېلەر تىل ۋە قەلەم،
ھەقلىقتۇر ماختانسا شۇ كەڭرى دۇنيا.

* * *

سۇ بىلەن نۇردىن ياراتقان بۇ بەندىنى كائىنات،
بۇ بەدەنگە تەگسە ئىلكىك بەختمۇ قىلۇر ئىلتىپات.
كورسىتىپ غەيرەت، ھۈنەردە ئۇستىلىقنى سەن ئېنىق،
مۇشكىنى① ئەنبەر② دىن ئايرى، ئاق بەدەن تاپسۇن نىجات.

ئۇلار ھامامدىن چىقىشىپتۇ. بازار ئاقسالى ئۇلارنىڭ ھامامغا چۈشكەنلىگىنى ئاڭلاپ، يولدا كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن. يىگىتلەر چىرايلىق كىيىكلەردەك مېڭىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ مېڭىشى مۇنىلىك شاخلاردەك كوزلەرنى چاقنىتىپتۇ. "ھەر دايىم ھاممالىرىڭىز كۆزۈلۈك بولسۇن، ئەي ئوغۇللىرىم" — دەپتۇ، ئاقساقال ئۇلارغا ئۇچرۇشۇپ. "بىز بىلەن بىللە ئويگە بېرىشىڭىزنى ئۇمىت قىلىمىز" — دەپتۇ تاجىلمۇلۇك، ھەر ئىككىسى ئىگىلىپ كورۇشۇپتۇ. ئۇلار ئاقساقالنى ئىلىپ ئويلىرىگە مېڭىپتۇ. ئۇنى ناھايىتى ھورمەتلەپ كۈتۈپتۇ. ئاقساقالنىڭ بۇلارغا بولغان مۇھەببىتى تېخىمۇ ئېشىپتۇ. كەچكىچە يەپ ـ ئىچىپ، خۇشچاقچاق بىلەن كۈن ئوتكۈزۈپتۇ. تاڭ ئاتقاندا يىگىتلەر دۇكان ئېچىشىپتۇ. دۇكان بەكمۇ ياسالغان ئىكەن. ھەممە تەرەپكە ئىپەك گىلەملەر سىلىنغان، ئوتتۇرىغا ھەر بىرى

① مۇشكى ـ ئىپار؛② ئەنبەر ـ بىرخىل خۇشبۇي پۇراق چاچىدىغان قارا ماددا.

مىڭ تىللاغا تەڭ كېلىدىغان ئىككى ئورۇندۇق قويۇلغان. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا جىيەكلىرىگە ئالتۇن ئورنىتىلغان يىپەك گىلەملەر سېلىنغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ بىرىگە تاجىلمۇلۇك، ئىكىكىنچىسىگە ئەزىز كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى گىلەمگە ۋەزىر ئوزۇنگە خاس ئورۇن ياستىپ جايلىشىپتۇ. خىزمەتلىرىدە قۇللار قول باغلاپ، سەپ تارتىپ تۇرۇپتۇ. يېڭى ئېچىلغان بۇ دۇكاننىڭ داۋرىگى ھەر تەرەپكە تارقىلىپتۇ. ئادەملەر توپ-توپ بولۇشۇپ، كورگىلى كېلىشىپتۇ. كەلگەنلەرنىڭ كوپلىرى مال ئېلىشىپتۇ. شەھەرنىڭ ھەممە يېرىگە تاجىلمۇلۇكنىڭ داڭقى كېتىپتۇ. كورگەن كىشىلەر ئۇنىڭ ھوسنى-جامالىنى تەرىپلىشىپتۇ. شۇ يوسۇندا بىرنەچچە كۈنلەر ئوتۇپتۇ. مال ئالغۇچى خېرىدارلارمۇ، تاماشا قىلغۇچىلارمۇ كۈندىن-كۈنگە ئېشىپ بېرىۋېرىپتۇ. ۋەزىر تاجىلمۇلۇككە سىر ساقلاشنى ناھايىتى قاتتىق تاپىلاپتۇ. ئوزى ئويىگە كېتىپتۇ. ئۇلارغا پايدىلىق بىرەر ئىش ۋە چارە تېپىش توغرىسىدا ئىزدىنىپتۇ. ھەر خىل پىكىرلەرنى يۈرگۈزۈپتۇ. تاجىلمۇلۇك بىلەن ئەزىز ئوز ئارا سوزلىشىپ ئولتۇرۇپ: "سەيدە دۇنيانىڭ ئالدىدىن مال ئالغىلى بىرەر كىشى كېلىپ قالسا، ھەجەپ ئەمەس"—دەپ ئۇمىت كۈتۈشۈپتۇ. تاجىلمۇلۇك شۇ خىلدا بىر نەچچە كۈننى شىرىن ئۇمىتلەر بىلەن ئوتكۈزۈپتۇ. پىكىر-خىيالى سۈيگىنى بىلەن باغلانغىنى ئۈچۈن، ئۇخلىيالماپتۇ. كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ، يېيىش-ئىچىشتىنمۇ قاپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى تاجىلمۇلۇك دۈكىنىدا خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئىككى كېنىزەك بىلەن بىر قېرى ئايال كىرىپ كەپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئونتۇز ئىككىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھەرزاد ھىكايىسىنى.

ۋەزىر دەندان شاھ زۇبۇلماكانغا دىدىكى: "بىر كۈنى تاجلىمۇلۇك دۇكىنىدا خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئىككى كىشىنىڭ بىلەن بىر قېرى ئايال دۇكانغا كىرىپتۇ. قېرى ئايال تاجلىمۇلۇككە تىكىلگىنىچە قاراپلا قاپتۇ: "مانا قاش، ئەنە كوز، نىمە دىگەن كىلىشكەن قەددى-قامەت، تولۇن ئايدەك يۈز. خۇدايا توۋا، ئەركىشىمۇ شۇنداق كىلىشكەن ۋە شۇنداق چىرايلىق بولىدىكەن-ھە؟ بۇ ئادەم ئەمەس، پەرىشتىنىڭ ئوزى"ــ دەپتۇ ئۇ ئوزىگە ئوزى. خىلىغىچە شۇنداق تىكىلىپ تۇرۇپ ئاخىر شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

مەن تۇغۇلغاندىن بېرى كورمىگەن سەندەك يىگىت،
سەن بىلەن تەڭلەشكىدەك دىلىربا نەدىن تاپاي.
كۆلدى ئىقبال، باقتى تەلەيي سەن بىلەن ماڭا شۇ دەم،
ئايلىناي، مىڭ ئايلىناي، كوزلىرىڭدىن ئايلىناي.

شېئىرنى تۇگىتىپ، تاجلىمۇلۇككە يېقىن كەپتۇ. ئۇنىڭغا ئىگىلىپ تازىم بىلەن سالام بېرىپتۇ. تاجلىمۇلۇك ئۇنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن، ئورنىدىن تۇرۇپ، سالىمىنى ئىلىك ئاپتۇ. ئەزىزمۇ ئۇنىڭغا تاجلىمۇلۇكتەك ھورمەت كورسىتىپتۇ. تاجلىمۇلۇك قېرى ئايالنى ئوز يېنىغا تەكلىپ قىلىپ، ياخشىراق ئولتۇرۇشقا ۋە دەم ئېلىشقا ئۇندەپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ توۋەندىكى شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئەقلى ـ ھۇشۇم كەتتى باشتىن سېنى بىر كورگەن زامان،
مەيلى چىقسا زارلىمايمەن سەن ئۈچۈن تەندىنمۇ جان.

قېرى ئايال: "ئەي ئېقللىق يىگىت، سىز شۇ شەھەرلىكمۇ؟"ـــ دەپ سوراپتۇ تاجلىمۇلۇكتىن. "بۇ شەھەرگە مېنىڭ تۇنجى قېتىم كېلىشىم. مەقسىدىم ـــ بىر ئاز تاماشا قىلىپ كۆڭۈل ئېچىش"ـــ دەپتۇ تاجلىمۇلۇك يېقىملىق ئاۋاز بىلەن. "شەھرىمىزگە بۇرۇن كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسىگە قارىغاندا، سەن نەچچە ھەسسە ئارتۇقراق ھورمەتكە ئىگىسەن. قېنى بىزگە لايىق قانداق ياخشى مالىلىرىڭ بار؟ مانا ئەڭ نەپىس بىر كىيىملىك كورسەت. چۈنكى، گۈزەل ۋە نازۇك كىشىلەر ئۈچۈن، ئەلۋەتتە ئوزىگە مۇناسىپ كەلگىدەك قىممەتباھا، نەپىس ۋە گۈزەل كىيىم كېرەك" ـــ دەپتۇ قېرى ئايال. بۇ سوزنى ئاڭلاپ، تاجلىمۇلۇكنىڭ يۈرىگى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ، ئويناپ كېتىپتۇ. بۇۋىنىڭ سوزى تۇگىمەيلا، ئەزىز تاجلىمۇلۇككە كوزىنى قىسىپ قويۇپتۇ. "مەندە شاھلارغا ۋە شاھلارنىڭ قىزىغا لايىق مال دېيىشكىزمۇ بار. سىز كىمگە مال ئالماقچىسىز؟ ئېيتىڭ؟ بىز شۇنىڭغا قاراپ. مۇناسىپ مال كورسىتەيلى!" ـــ دەپتۇ تاجلىمۇلۇك، بۇ گەپ بىلەن ئۇ، بۇۋىنىڭ سوزىنىڭ تېگىگە يەتمەكچى بولغاندەك قىلىپ. "شەھرىمان شاھنىڭ قىزى سەيدەدۇنياغا باپ بىر كىيىملىك رەخ كورسەت!"ـــ دەپتۇ. سۇيۇملىگىنىڭ نامىنى ئاڭلاپ، تاجلىمۇلۇك بەكمۇ سۇيۇنۇپتۇ. "ئەڭ ئەلا ماللاردىن كورسەتكىن!"ـــ دەپتۇ ئەزىزگە. ئەزىز تاجلىمۇلۇك يېنىغا شۇ كۈنلەردە كام تېپىلمىغان ئەڭ ئېسىل ماللاردىن توپى بىلەن ئېلىپ كەپتۇ. "خالىغىنىڭزنى، مۇناسىپ كورگىنىڭزنى ئېلىڭ. بۇ مالىلار بۇ يەردە مەندىن باشقا كىشىدە يوق."ـــ دەپتۇ تاجلىمۇلۇك بۇۋىگە. قېرى

مىك تىللالىق مالنى ئايرىپ: "باھاسى قانچە؟" ــ دەپ سورىغان ئىكەن. "شۇ ئەرزىمەس نەرسە ئۈستىدە سىز بىلەن سودىلىشىپ ئولتۇرىسىزمۇ؟ بۇنىڭ باھاسى سىز بىلەن تونۇشقانلىغىڭىزنىڭ شەرىپىگىمۇ ئەرزىمەيدۇ" ــ دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. "ئىلاھىم كەسىپ كارىڭىغا بەرىكەت بەرسۇن. سەن نىمانچە خوش پىبلىسەن، ئەي بەختى سائادەتلىك يىگىت. سېنىڭ قۇچىغىڭدا ئۇخلىغۇچى، سەن بىلەن بىللە بولغۇچى، سېنىڭ ئايدەك يۈزۈڭدىن لەززەتلەنگۈچى، ئۇزەڭدەك كورىكەم مەلىكەڭنىڭ ھەقىقى ــ ھورمىتى بىلەن قەسەمىيات قىلىپ تۇرۇپ ئېيتىمەنكى، مەن ساڭا ئوخشاش شىرىن سوزلۇك، شەھلا كوزلۇك، ئاي يۈزلۇك كىشىنى تېخىچە كورمىگەنمەن" ــ دەپتۇ بۇۋى. تاجىلمۇلۇك كولۇپتۇ. "مەككار قېرى ئايال ئارقىلىق ئاشىق ــ مەشۇقلەرنى بىر ــ بىرىگە قوشۇپ ھاجەتتىن چىقارغۇچى تەكرىم ساڭا شۇكرى" ــ دەپتۇ ئۇ ئۇزىگە. شۇ چاغدا "ئەي ئوغلۇم، ئىسمىڭ نىمە؟" ــ دەپ سوراپتۇ بۇۋى. "ئىسمىم تاجىلمۇلۇك" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ يىگىت. "بۇ نام شاھلار ۋە شاھزادىلەرگە مۇناسىپ نام، ياخشى نامىڭ بار ئىكەن يىگىت. لېكىن، سەن سودىگەر كىيىمىدە، سودا ئورنىدا تۇرۇپسەن!" ــ دەپتۇ. "ئەي بۇۋى، بۇ ئوغۇل ئاتا ــ ئانىسى ئالدىدا ھەممىدىنمۇ قەدىرلىك ۋە ئىززەتلىك، ئۇلار بۇنى ناھايىتى ياخشى كورگەنلىگىدىن ئۇنىڭغا شۇنداق ياخشى نام قويغاندۇر" ــ دەپتۇ ئەزىز. بۇۋى: "توغرا دىدىڭ ئوغلۇم. خۇدا سىزلەرنى يامان كوزلەردىن، كورەلمەسلەرنىڭ ھىلە ــ مىكىرلىرىدىن ئامان قىلسۇن!" دەپ، كىيىملىكلەرنى ئېلىپ يولغا چۈشۈپتۇ. كېتىپ بېرىپ، يىگىتنىڭ يۈزلىرى، كورىكەم ۋە كېلىشكەن قەددى ــ قامىتى، شىرىن

سوزلىرى بىلەن مەس كىشىلەردەك كەيىپ سۈرۈپ مېڭىپتۇ. ئۇ، ئەنە شۇ ئەھۋالدا سەيدەدۇنيانىڭ ئالدىغا كىرىپ: "ئەي مەلىكەم، مەن ساڭا دۇنيادا ئاز ئۇچرايدىغان ئېسىل ۋە نەپىس بىر كىيىملىك رەخ ئېلىپ كەلدىم، مانا كور!"—دەپتۇ. "بۇنداق نەپىس كىيىملىكنى بىزنىڭ شەھرىمىزدە تېخىچە كورمىگەنمەن"، "ئەي بۇۋى"—دەپتۇ قىز بۇۋىگە. "بۇنى ساتقۇچىنى دېمەمسەن، ئۇنىڭغا تەڭلەشتۇرگىدەك يىگىتنى مەن پۈتۈن ئومرۇمدە كورمىگەنمەن. جەننەتتىڭ دەرۋازىسىنى جەننەتنىڭ ئىشىگىنى ئاچقاندا ئۇنى كورمەي قالغان ياكى كورۈپ ئەقلىدىن ئازغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، جەننەتتىن چىقىپ كەلگەن يىگىت دېمەسلىككە ئىلاجىڭ بارمۇ؟ مەن سېنىڭ شۇ كېچە ئۇنىڭ بىلەن سوھبەتلىشىپ، قۇچىغىدا بولۇشۇڭنى ئارزۇ قىلاتتىم. ئۇ يىگىت كورگەن كىشىنىڭ يۈرىگىنى ئويناتقۇدەك دەرىجىدە چىرايلىق ۋە كېلىشكەن. بۇ مالىلارنى بىزنىڭ شەھرىمىزگە ئويناپ كېتىش مەقسىدىدە ئېلىپ كەلگەن ئىكەن"—دەپتۇ بۇۋى. بۇۋىنىڭ سوزىگە سەيدەدۇنيا كۈلۈپتۇ ۋە: "خۇدا سېنىڭ جېنىڭنى ئالسۇن، ئەي پالاكەت قېرى. مېنىڭ سۈيۈلۈپ، ئەقلىڭدىن ئېزىپسەن"—دەپ، كىيىملىكنى ئىككىنچى قېتىم فايتىلاپ قولىغا ئېلىپ كورۈپتۇ. بۇ رەخت ناھايىتى قىممەتلىك، ھەددىدىن تاشقىرى چىرايلىق ۋە نەپىس ئىكەن. قىزمۇ بۇنداق مالنى شۇ كەمگىچە تېخى ئۇچراتمىغان ئىكەن. "ئەزىزىم خۇدا، بۇ مال ھەقىقىتەن ئېسىل ئىكەن"—دەپتۇ سەيدە دۇنيا. "ئەي مەلىكە، بۇنىڭ مېلى ھەقىقىتەن سەن دېگەندەك شۇنداق ئېسىل، ئەمما ئۇنىڭ ئېگىسىمۇ شۇنداق تەڭداشسىز گۈزەل. ئەگەر بۇنىڭ ئېگىسىنى كورسەڭ، يەر يۈزىدە تېخى بۇنداق كور-

كەم يىگىتنىڭ يوقلۇغىغا ئۆزەڭمۇ قايىل بولسەن" ــ دەپتۇ بۇۋى. "ئۇنىڭ ئىسمە ھاجىتى بار ئىكەن. سوراپ كۆرمىدىڭىزمۇ؟ بىزمۇ ئۇنىڭغا ياردەم قىلاتتۇق" ــ دەپتۇ سەيدەدۇنيا بۇۋىگە. "پاراسەتلىك، چىچەن قىز سەن، ئەي مەلىكەم، دۇنيادا ھاجەتسىز كىشى بولامدۇ؟ ھەرقانداق ئادەمنىڭمۇ بىرەر ھاجىتى بولىدۇ، ئەلۋەتتە" ــ دەپتۇ بۇۋى. "ئۇنىڭ يېنىغا بارغىن، مەندىن سالام دېگىن. مۇبارەك قەدەمگىز بىلەن شەھرىمىزنىڭ شوھرىتىنى ئاشۇرىدىگىز. سىزنىڭ قانداق ھاجىتىگىز بار؟ ئۇنى ھەل قىلىشقا ياردەم بېرەمىز دېگىن" ــ دەپتۇ سەيدەدۇنيا. بۇۋى: "خوپ!" ــ دەپ شۇ ئاندىلا ئوردىدىن چىقىپ، تاجىلمۇلۇكنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. تاجىلمۇلۇك بۇۋىنى كورۇش بىلەن ناھايىتى خوش بوپتۇ. ئۇنىڭ ھورمىتىنى قىلىپ، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئوز يېنىدىن جاي كورسىتىپتۇ. بۇۋى ئولتۇرۇپ، دېمىنى رۇسلۇئالغاندىن كېيىن، سەيدەدۇنيانىڭ سالام بىلەن ئېيتقان سوزلىرىنى تاجىلمۇلۇككە ئېيتىپ بېرىپتۇ. تاجىلمۇلۇك بۇۋىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، دىلى سۇيۇنۇپ، روھى تېتىكلىشىپتۇ، خوشاللىغى ئىچىگە سىغماي قاپتۇ. "ئەمدى مېنىڭ تىلىگىم ھەل بولىدىغان بولدى، مەن تىلىگىمگە يېتىدىغان بولدۇم" ــ دەپتۇ ئىچىدە ئۇ. "مەلىكىگە خەت يېزىپ بەرسەم، ئوز قولىغا بېرىپ، جاۋاۋىنى ئېلىپ كېلىپ بېرىش سىزگە ئېغىر كەلمەسمۇ؟" ــ دەپتۇ ئۇ بۇۋىگە. "يازغىن ئوغلۇم، تىرىشىپ كورىمەن" ــ دەپتۇ بۇۋى. "ماڭا قەغەز، قەلەم، سىيا بېرىڭ!" ــ دەپتۇ ئۇ ئەزىزگە. ئەزىز ئۇنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى تەييار قىلىپ بېرىپتۇ. تاجىلمۇلۇك قەلەمنى قولىغا ئېلىپ، قەغەز يۇزىگە شۇ شەھرىنى يېزىپتۇ:

ئەي سەنەم بەكمۇ ئۇزۇن يوللارنى باستىم سەن ئۇچۇن،
دەشتى-سەھرا، تاغ ئېشىپ كەلدىم بۇ يەرگە سەن ئۇچۇن،
ھاجىتىم شۇ: مېھرىڭ بىلەن ۋەسلىڭنى لۇتپى ئەيلىسەڭ،
يەنە تارتسام رازىمەن دەردى-بالانى سەن ئۇچۇن.

* * *

ئۇمىت مەكتۇبىنى يېزىپ ئەۋەتتىم ساڭا ئەي جانان،
ھىكايە ئەيلىگەي بۇ خەت، ياماں قېنار مېنى ھىجران.
بىرىنچى مىسرادىلا بۇ خەستە جانىمغا تۇتاشتى ئوت،
ئىككىنچى مىسراسى سالدى ۋەسلىڭدىن قەلبىمگە زور تۇغيان.

ئۇچىنچىدە ھاياتىمدىن ئۇمىت ئۇزدۇم، كۇچۇم كەتتى.
بولدى توتىنچى مىسرادا جېنىم بىلگىن ئىشقىڭارا قۇربان.
بەشىنچىدە ئوچۇق كەتتى كوزۇم ھوسنۇڭنى كورەلمەي،
ئالتىنچىدە تەلپۈندۇم، كېلەر دەپ ياخشى كۇن قاچان؟

شېئىرنىڭ تىگىگە قويغان ئىمزاسىغا: "بۇ خەت سويگۇ ئەسىرى، ئىشتىياق زەنجىرىگە باغلانغان، پىراق ئوتىدا كويگەن، ئارىلىق ئازاپلىرىنى تارتىپ مەشۇقىغا يېتىشىشكە يول تاپالمىغان، غېرىپ ۋە سەرگەردانىدىن" ــ دەپ يېزىپتۇ. كوزلىرىدىن ئاقىقان ياشنى توختۇتالماي، يەنە ئىككى پارچە شېئىرنى قوشۇپ قويۇپتۇ:

يۇزۇڭنىڭ نۇرى ھاياتىمغا جان،
ھىجرىڭدۇر ئاپەت ماڭا ئەي جانان.
ئىشقىڭ ئوتىدا دايىم كويەرمەن،
ئورتىدى كوكنى مەن تارتقان پىغان.

* * *

خەت يازدىم، دىلدا ئەلەم، كوزدە ياش،
ياخشى نىيەت دايىم كوڭلۇمگە يولداش.

ساڭا يەتىشىش ئارزۇسىدا،
قايغۇ ـ كۆلپەتكە بېرىلمەن چىداش.

خەتنى چىرايلىق قاتلاپ، تامغىسىنى بېسىپ، بۇۋىگە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ ۋە: "مانا بۇ خەتنى سەيدەدۇنياغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، جاۋاۋىدىن بىزنى خەۋەردار قىلىشىنى سورايمەن" ــ دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. "خوپ!" ــ دەپتۇ بۇۋى خەتنى قولىغا ئېلىپ. "سۈيگۈ ئىشلىرىغا بېغىشلىغان قەدىمكىز ئۇچۇن، ئەرزىمىگەن بۇ پۇلنى ئېلىپ مېنىڭ كۆڭلۈمنى خوش قىلىڭ" ــ دەپ تاجىلمۇلۇك ئۇنىڭغا ئىككى مىڭ تىللا پۇل بېرىپتۇ. بۇۋى پۇلنى ئېلىپ تاجىلمۇلۇككە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. ئورنىدىن تۇرۇپ، سەيدەدۇنيانىڭ قېشىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىغا كىرگەندە: "قېنى قانداق ھاجەتلەرنى ئېيتتى؟ بىز ئۇنىڭغا يارەم قىلىپ ھاجىتىدىن چىقىرىمىز!" ــ دەپتۇ سەيدەدۇنيا. "ماڭا ئۇ بىر پارچە خەت يېزىپ بەردى. ئىچىگە نېمىلەرنى يازغىنىنى بىلمەيمەن" ــ دەپتۇ بۇۋى خەتنى مەلىكىگە ئۇزۇتۇپ تۇرۇپ. سەيدەدۇنيا خەتنى ئېلىپ ئوقۇپتۇ. مەزمۇنىنى بىلىپ غەزەپلىنىپتۇ. "مەن كىم؟ ئۇ كىم؟ ئۇيالماي ماڭا شۇنداق خەت يېزىپتۇ ـ ھە؟ ــ دەپ يۇزلىرىنى تاتلاپتۇ، ــ ئەزىرايىل خۇدا، ئەگەر خۇدادىن قورقمىسام، ئۇنى دۇكىنىڭ ئالدىغا ئاستۇراتتىم". "شۇنچىلىك غەزەپلەنگىدەك گەپ بارمىكەن؟ نېمە دەپتۇ؟ خاپا بولغانمۇ؟ ياكى كىيىملىك رەختىڭ پۇلىنى سورىغانمۇ؟!" ــ دەپ سوراپتۇ بۇۋى سەيدەدۇنيادىن. "ئېيىپ سەندە، ئەي قاقۇاش قېرى، ــ دەپتۇ مەلىكە ۋاقىراپ، ــ بۇ خەتتە ئۇنداق سۆزلەر يوق! بۇ خەتنى ئىشقى ـ مۇھەببەت توغرىسىدا يازغان.

بۇلارنىڭ ھەممىسى سېنىڭ كاساپىتىڭدىن بولدى. بولمىسا ئۇ مېنى قەيەردىن بىلىدۇ؟ بۇنداق سوزلەرنى يېزىشقا قانداق جۇرئەت قىلىدۇ؟!" "ئەي مەلىكەم، سەن ئوزەڭ ئالى قەسىردە ياشايسەن. سېنىڭ ئالدىڭغا ئادەم ئەمەس، قۇشمۇ ئۇچۇپ كىرەلمەيدۇ. بەس، شۇنداق ئىكەن، بۇ سوزلەرگە خاپا بولۇشنىڭ، قايغۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ ئوزەڭ شاھ قىزىسەن. تۆلكىسىنىڭ ئەركىلەپ قۇيرۇق بۇينىتىشىدىن ساڭا نېمە زىيان كېلىدۇ؟ مەن خەتكە نېمە يازغىنىنى بىلمەي ئېلىپ كەلگەنمەن. ئۇنىڭ ئۇچۇن ئوزەڭنى كايىتىپ ئاچچىغلانغانىڭ پايدىسى يوق. مېنىڭ پىكرىم: ئۇنىڭ خېتىگە ئەلۋەتتە جاۋاپ يېزىشىڭ، ئۇنى ئولۇم بىلەن قورقۇتۇ-شۇڭ، بۇ بەھۇدە ئۇرۇنۇش ۋە ئارتۇقچە گەپلەرنى قىلىشتىن توختىتىشىڭ زورۇر. شۇ چاغدا ئۇ ئوزىنىڭ ئېسىنى يىغىپ، باشباشتاقلىقتىن ئوزىنى تارتىدۇ. ئىككىنچى بۇنداق ئىشنى قىلمايدۇ" ــ دەپتۇ بۇۋى. "مەن خەت يازسام، ئۇنىڭغا يەنە جاۋاپ يېزىپ يۇرمىگىدى دەپ قورقمەن" ــ دەپتۇ سەيدەدۇنيا. "بۇ قورقۇتۇش، ئاگاھلاندۇرۇشلاردىن كېيىن، ئۇنىڭ سەندىن ئۇمىدى ئۇزۇلىدۇ. ئۇ، بۇ پىكرىدىن قايتىدۇ!" ــ دەپتۇ بۇۋى. "قەغەز، سىيا ۋە قەلەم ئېلىپ كەل!" ــ دەپ بۇيرۇپتۇ سەيدەدۇنيا. بۇۋى دەرھال بۇ نەرسىلەرنى ھازىر قىپتۇ. سەيدەدۇنيا شۇ شېئىرنى يېزىپتۇ:

"ئىشقىدىن ئۇيقۇم يوقالدى" ــ دەپتۇ لاپ ئۇرغان كىشى،
"ۋەسلى ئۇمىدى بولمىسا، ئۆلەر ئىدىم" ــ دەپتۇ ھامان.
ئويلا، ئەي نادان، بارمۇ ئايغا يەتكەن بىر كىشى،
كىم ئۇ، ئايغا يەتكەن؟ قاچان ئۇنى كورگەن زامان؟

كوپ خەتەرلىكتۇر بۇ يول، ئومرۇڭ ئازاپتا ئوتمىسۇن،
مەسلىھەت شۇ، قايت بۇ يولدىن، قايتمىساڭ ھالىڭ يامان.
سەن ئەگەر بۇ سوزلىرىمنى قايتۇرار بولساڭ يانا،
ئۇندا مەندىن رەھمى ـ شەپقەت كۈتمە، قالمايسەن ئامان.

ئاي بىلەن كۈننى ياراتقان تەڭرى نامىغا قەسەم،
قايتمىساڭ بۇ نىيىتىڭدىن، مەن قىلارمەن قەستى جان.
بىر دەرەخكە مىقلاتۇرىمەن، شۇندا بىلەرسەن مېنى،
ئەمدى بۇ ئىشتىن تارت تىلىڭنى، بولمىسا ئوچكەي زۇۋان.

سەن ئۇزەڭ كىمسەن، ماڭا تەڭ كېلەلمەيسەن يانا،
تۆلكە بولساڭ بۇ زېمىندا، مەن ئېرۇرمەن ئارسلان.
توۋە قىلغىن بۇ خىيالىڭغا يانا سەن تېز تېخى،
يوقسە كەتكەي دولىتىڭ، قالمىغاي جېنىڭ ئامان.

مەلىكە خەتنى پۈكلەپ بۇۋىگە بېرىپتۇ: "بۇنى ئۇنىڭغا تاپ. شۇرۇپ، بۇنداق مەنسىز سوزلەرنى يېزىشتىن ئۇزەڭنى تارت! دەپ ئېيت!"ـــدەپتۇ سەيدەدۇنيا. بۇۋى: "خوپ!"ـــدەپ خەتنى ئېلىپ، ئۇز ئويىگە قاراپ مېڭىپتۇ. تاڭ ئېتىشى بىلەن بۇۋى توپ ـ توغرا تاجىلمۇلۇكنىڭ دۇكىنىغا قاراپ مېڭىپتۇ. تاجىلمۇلۇكمۇ ئۇنىڭ يولىغا قاراپ تۇرغان ئىكەن. بۇۋىنى كورۇش بىلەن كۆڭلى ئېچىلىپ، تىپىرلاپ قاپتۇ. بۇۋى يېقىنلاشقانىدا، ئۇنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن تاجىلمۇلۇك ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئۇز يېنىدىن جاي كورسىتىپتۇ. بۇۋى ئولتۇرۇپ، يېنىدىن خەتنى چىقىرىپ تاجىلـ مۇلۇكىكە بېرىپتۇ: "بۇنى ئوقۇغىن. سەيدەدۇنيا خېتىڭنى ئوقۇپ، غەزەپلەندى. لېكىن، مەن ئۇنى ھەر خىل گەپلەر بىلەن ئەيۇەشكە

كەلتۈردۇم، غەزىۋىنى پەسلەتتىم، ئۇنى كوندۇردۇم. كوڭلى يۇمشاپ، ساڭا بۇ جاۋاپ خەتنى يازدى". تاجلىمۇلۇك بۇۋىگە مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، ئەزىزگە ئۇنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن مىڭ تىللا پۇل بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. تاجلىمۇلۇك خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ، ناھايىتى قاتتىق يىغلاپتۇ. ئۇنىڭ يىغىسىنى كورۇپ، بۇۋىنىڭ رەھمى كەپتۇ. بۇنىڭ يىغىسىنى يەنە ئاڭلاشقا تاقەتسىز يەتسەي: "خەتنى ئېچىپلا قاتتىق يىغلىدىڭ. ئېيتقىنا، ئۇ ساڭا شۇنچىلىك يىغلىغىدەك نىمە گەپ يېزىپتۇ؟" ــ دەپ سوراپتۇ بۇۋى. "خەتتە ئۇ، مېنى بوغۇزلاش بىلەن قورقۇتۇپتۇ. ئەمدى ئۇنىڭغا قايتا جاۋاپ خەت يازماسلىقنى ئاگاھلاندۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بۇ ئاگاھلاندۇرۇشىدىن قورقۇپ خەت يېزىشنى توختاتقىنىمدىن ئولگۈنۈم ياخشى"ــ دەپتۇ تاجلىمۇلۇك. "سەن جاۋاپ خەت ياز. ئۇمۇ ئوزىنىڭ بىلگىنىنى قىلسۇن. ياش جېنىڭ كامالەتكە يەتسۇن. مەنمۇ جېنىمنىڭ بېرىچە ھەركەت قىلىمەن. ھەرقانداق قارشىلىقنى يېڭىپ، سېنى چوقۇم مەقسىدىڭگە يېتىشتۇرۇش يولىدا جان تىكىپ ماڭىمەن. يا ئۇ مېنىڭ جېنىمنىمۇ ئالىدۇ، يا مەن سېنى ئۇنىڭغا يەتكۈزۈپ، ئۇنى سېنىڭ قولۇڭغا بېرىمەن"ــ دەپتۇ بۇۋى. "قىلغان بۇ ياخشىلىقلىرىڭ ئۈچۈن خىزمىتىگە تەييارمەن. سەن ئادەملەرنى توغرا يولغا سېلىشقا تەجرىبىلىكسەن. ھىلە ـ مىكرى ئىشلىرىغا ئالىمسەن. ساڭا ھەرقانداق قىيىن ئىش ئاسان. خۇدا ھەر ئىشقا قادىر، ئۇ ساڭا ياردەم بېرىدۇ"ــ دەپتۇ تاجلىمۇلۇك، قولىغا قەغەز ـ قەلەم ئېلىپ، ئالدىغا سىياھى قويۇپ. مۇنۇ شېئىرلارنى يېزىپتۇ:

بى ۋاپالىق ئۈزۈڭنى چاچمىغىن،
ئاشقىڭدىن يۈزنى ئورۇپ قاچمىغىن.

باغرى تاشلىق قىلمىغىن ئەي يار ماڭا،
جەۋرى ـ جاپا سالغىچە، جاننى بىر يول ئالغىنا.

قىل كەرەم مەندەك غېرىپ بىچارىغا،
رەھىمىڭ كەلسۇن يۈرىكى مىڭ پارىغا.
ھىجرىڭ بىلەن مەن يەنە ئاۋارىمەن،
گايى يوق، بەزى جاھاندا بارىمەن.

* * *

"ئولتۇرىمەن" ــ دەپتۇ مېنى يارۇ ـ جېنىم،
ئولىسەم ئارام تاپار بۇ خەستە جېنىم.
ھىجراندىن ئولمەكلىك ئاشىقا راھەت،
ئولىسەم ئورۇنلىنار تىلەك ـ ئارمىنىم.

مەنمۇ قولۇڭدا غېرىپ ئەسىر مەن،
رەھمى ئەيلىگىز بىر، ئارامى جېنىم.
ھىچ گۇنا ئەمەس ھورلەرنى سۆيمەك،
سىزمۇ كېچىرىڭ بىر تامچا قېنىم.

يىگىت ئەلەم بىلەن شېبرنى تۇگىتىپ، "ئاھ!" تارتىپ قاتتىق يىغلاپتۇ. بۇۋىنىڭمۇ كۆڭلى يۇمشاپ يىغلاپ قوشۇلۇپتۇ. كېيىن بۇۋى خەتنى ئېلىپ: "ئوزەڭنى دادىل تۇت! خاتىرجەم بول. مەقسىدىڭگە يەتكۇزىمەن" ــ دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بريۇز ئوتتۇز ئۇچىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

بۇۋىنىڭ تاجىلمۇلۇكىگە رەھمى كەپتۇ. ئۇنىڭغا قاراپ: "دادىل بول ئوغلۇم، كۆڭلۈڭنى ئوچۇق تۇت! روھۇڭنى چۈشۈرمە! مەقسىدىڭگە ئەلۋەتتە يەتكۈزىمەن" ــ دەپتۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ خەتنى ئېلىپ سەيدەدۇنيا تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. سەيدەدۇنيا تاجىلمۇلۇكىنىڭ بىرىنچى خىتىگە تېخىچىلا ئاچچىغلىنىپ غەزىۋىنى باسالماي ئولتۇرغان ئىكەن. بۇۋاي كىرىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا تاجىلمۇلۇكىنىڭ خىتىنى بېرىپتۇ. ئۇ تېخىمۇ تېرىكىپ: "مەن ساڭا، ئۇ مەندىن ئۇمىت ئۈزمەي يەنە خەت يازدۇ؟ دەپ ئېيتمىدىمۇ؟" ــ دەپ ۋاقىراپتۇ. "شۇ قۇرۇق خەتتىن نېمە ئۇمىت چىقىدۇ، ئۇ سېنى نېمە قىلالايدۇ؟" ــ دەپتۇ بۇۋاي. "سەن ئۇنىڭ قېشىغا ھازىر بارغىن. ئەگەر بۇنىڭدىن كېيىن يەنە خەت يازىدىغان بولساڭ بويىنۇڭ ئۈزۈلۈدۇ، دەپ چۈشەندۈرۈپ قويغىن" ــ دەپتۇ سەيدەدۇنيا. "ئۇنى سېنىڭ سۆزۈڭ قورقۇتمىسا، مېنىڭ سۆزۈم قورقۇتالمايدۇ. شۇ سۆزلەرنى سەن يازغىن، مەن ئېلىپ باراي" ــ دەپتۇ بۇۋاي. سەيدە دۇنيا قولىغا قەغەز ـ قەلەم ئېلىپ، شۇ شېئىرلارنى يېزىپتۇ:

جۇرئىتىڭنى قوي يىگىت، قىلمىغىن بۇزۇق خىيال،
شەپەرەڭنىڭ كۆن نۇرىنى كورۇشى قۇرۇق خىيال.

ئارزۇ قىلسا تۇمۇچۇق قارچىغىنىڭ سوھبىتىن،
ئاجرىيالماس چاتقىلىدىن، تاپقۇسى ئومرى زاۋال.

* * *

ئەي، ۋىسال ئىزلەپ يىتەلمەي، يولنى يوقاتقان ئەقىلى كەم،
بۇ بەختلىك يولدا جېنىڭغا قىلمىغىن سەن كوپ ستەم.
ئويلىسام، بىلمەكچىسەن ئاساندا يۇلتۇز سانىنى،
سەن يىتىشمەكچى بولۇپسەن كوكتە تولغان ئايغا ھەم.

سەن ۋىسالىمغا يېتىپ، كوكسۈمگە باش قويماقچىمۇ؟!...
قايسى بىر جۇرئەت بىلەن بۇ يولغا قويدۇڭ سەن قەدەم؟!...
تەگرى ھەققى بۇ يولۇڭدىن قايت، قورقىمسا مەندە غەزەپ!
بېشىڭدىكى چېچىڭ ئاقارغاي، سائا مەن قىلسام ئەلەم.

سەيدەدۇنيا خەتىنى پۈكلەپ بۇۋىنىگە بېرىپتۇ. ئۇ، خەتنى ئېلىپ، ئالدىراپ يولغا چۈشۈپتۇ. تاجىلمۇلۇك بۇۋىنى كورۇش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ: "خۇدا مۇبارەك قەدىمىڭنى توختاتمەسۇن!" — دەپتۇ. "مانا خېتىڭنىڭ جاۋابى" دەپتۇ بۇۋى تاجىلمۇلۇككە. تاجىلمۇلۇك خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ، قاتتىق يىغلاپتۇ. "قېنى ئەمدى بىر جاللات ئوتتۇرىغا چىقىپ مېنى ئولتۇرسە ياكى ماڭا ئولۇم تىلىگەن كىشى ئوزى كېلىپ مېنى ئولتۇرۇپ، غەم-قايغۇدىن خالاس قىلسا. ماڭا بۇگۈنكىدەك ئەھۋالدىن ئەشۇ ئولۇم ياخشى ئىدى" — دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. ئاندىن ئۇ قولىغا قەغەز-قەلەم ئېلىپ، شۇ شېئىرنى يېزىپتۇ:

ئەي سەنەم قورقاتمىغىن ئولۇم بىلەن،
بېشىمنى تۇتۇپ بېرەي قولۇم بىلەن.

خەنجىرىڭدىن بۇ يۈرەك تاپقاي ئارام،
دەرت ـ ئەلەمدىن قىل خالاس مېنى تامام.
بۇ سوزۇڭدىن قايتقىن ئەي هورلىقا،
سەن ئۇچۇن بىرجان ئەمەس، مىڭ جان پىدا.

* * *

مەن ئاشىقىڭمز، ئىشقى دېگەنزىدا ئۇزەرمەن غاقىراپ،
مەن يېرىم جانىمەن ماڭا سالماڭ يەنە جەۋرى ـ جاپا.
جېنىم تىنمىدىن چىقىشقا تەييار تۇرار سىزگە قاراپ،
رەھمە ئەتكەيسىز ماڭا بىر كورسىتىپ مېهرى ـ ۋاپا.

تاجىلمۇلۇك خەتنى قاتلاپ، بۇۋىگە تاپشۇرۇپ بېرىپ تۇرۇپ: "سىزنى چاپالىق ئىشقا سېلىۋاتىمىز، ئەپۇ قىلىڭ!..." دەپتۇ ۋە ئەزىزنى بۇۋىگە مىڭ تىللا بېرىشكە بۇيرۇپتۇ. "بۇ خەت يا ئۇنىڭغا بۇتۇنلەي يېتىشىشكە ياكى ئالاقىنى تامامەن ئۇزۇشكە ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن" ــ دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. "ئەي ئوغلۇم، مەن ساڭا بەقەت ياخشىلىقتىن باشقا نەرسىنى تىلىمەيمەن. مېنىڭمۇ مەقسىدىم ئۇنى ساڭا يەتكۇزۇش ۋە قوشۇشتۇر. سەن كېچىنى يورۇتقۇچى ئاي بولساڭ، ئۇ تۇننى هەيدىگۇچى قۇياشتۇر. ئەگەر مەن سىلەرنىڭ بېشىڭلارنى قوشالمىسام، ئۇنداق هاياتتىن ماڭا ئولۇم ياخشى. مەن ئاتمىش ياشقا كىردىم. مېنىڭ بارلىق هۇنىرىم ئاشىق ـ مەشۇقلەرنى تېپىشتۇرۇش، بېشىنى قوشۇشقا بېغىشلانغان. هېچكىم قول سالالمىغان ئىشلارنى قىلىپ، مەن ـ مەن دېگەن ئاشىق ـ مەشۇقلارنى بىر بىرىگە قوشقانمەن. ئەمدى سىلەر ئىككى ئاشىقنىڭ بېشىنى بىر يەرگە، بىر ياستۇقىغا جەم قىلالمىسام، بۇ مەن ئۇچۇن بەكمۇ ئۇيات ئىش" ــ دەپتۇ تاجىلمۇلۇكىكە تەسەللى

بېرىپ، كوڭلىنى ياساپ خوشلۇشۇپتۇ. ئازراق مېڭىپ، خەتنى چېچەنىڭ ئارىسىغا بىكىتىپ، سەيدەدۇنيانىڭ ئالدىغا كىرىپ بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ: "خېلىدىن بېرى يۇيالمىدىم. ئۇنى تاراشقا ۋاقتىم يەتمىدى. بېشىم قېچىشۋاتىدۇ. سىركىمۇ يا باشقا بىر نەرسىمۇ بارغا ئوخشايدۇ. ئېغىر كەلمىسە، بېشىمغا بىر قاراپ قويساڭ. مەن خوش بولۇپ قالاتتىم"—دەپ بېشىنى قاشلاپتۇ بۇۋى. سەيدەدۇنيا بۇۋىنىڭ بېشىنى باقماقچى بولۇپ، چاچلىرىنى يايغان ئىكەن. چېچىنىڭ ئارىسىدىن بىر خەت چىقىپتۇ. سەيدە دۇنيا ئۇنى ئېلىپ: "بۇ نېمە خەت؟"—دەپ سوراپتۇ بۇۋىدىن. سودىگەر يىگىتنىڭ دۇكىنىغا سېلىنىڭ خېتىگىنى ئېلىپ بارغاندا، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئىدىم. شۇ يەردە ئىلىنىپ قالغان بولسا كېرەك. ماڭا بەرگىن. مەن ئۇنى قايتۇرۇپ ئېلىپ بېرىپ، ئوز قولىغا بېرەي"—دەپتۇ بۇۋى. سەيدەدۇنيا خەتنى بەرمەي ئېچىپ ئوقۇپتۇ. مەزمۇنىغا چۈشىنىپ: "ئەي قاقۋاش قېرى، بۇ سېنىڭ قىلغان ھىلەڭ ئەمەسمۇ؟—دەپتۇ بوغۇلۇپ—ئەگەر مېنىڭ سۈت ئانام بولمىغىنىڭدا، ئەدىۋىگىنى بېرەتتىم. بۇ سودىگەرنىڭ ئوغلى مېنىڭ بېشىمغا بىر بالا بولدى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە سەن سەۋەبچى بولدۇڭ! بۇ سودىگەرنىڭ ئوغلى قەيەردىن كەلگەن. بۇنىڭدىن باشقا كىشى ماڭا بۇنچىلىك جۇرئەت بىلەن ئېغىز ئاچالمىغان. بۇ ئىشلارنىڭ ئادەملەر ئارىسىغا تارقىلىپ، سوز-چوچەك بولۇشىدىن قورقىمەن. يەنە شۇنىسىمۇ بارکى، ئۇ، شاھزادىلاردىن ئەمەس. تەبىكى، مېنىڭ تەڭ-تۇشۇمۇ ئەمەس"—دەپتۇ. بۇۋى ئۇنىڭ يېنىغا يېقىنلاپ بېرىپ: "سېنىڭ شوھرىتىڭ ۋە ئاتاڭنىڭ ھەيۋىسىدىن ئەيمىنىپ، ھېچكىم بۇنداق سوزنى قىلمىغىنى راس.

شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭغا جاۋاپ يازغىنىڭ ياخشى" ــ دەپتۇ بۇۋى. "ئاتامدەك شاھنىڭ غەزىۋىدىن قورقماي، بۇ سوزلەرنى يېزىشقا ئۇ شەيتان قانداق جاسارەت قىلدى؟ ئۇنى نىمە قىلىش كېرەك؟ ئولۇمگە بۇيرۇي دىسەم، ئۇنىڭ قىساسىدىن قورقىمەن. شۇنداق ئوز هالىغا قويۇپ بېرەي دىسەم، ئۇ، يەنىمۇ هەددىدىن ئاشىدۇ" ــ دەپتۇ سەيدەدۇنيا. "يەنە خەت ياز، سېنىڭ خېتىڭ بىلەن ئۇ، بۇ ئىشتىن چېكىنسە هەجەپ ئەمەس!" ــ دەپتۇ بۇۋى. سەيدە دۇنيا قولىغا قەغەز ــ قەلەم ئېلىپ، مۇز شېھرنى يېزىپتۇ:

هەر كىشى پەرۋاندەك ئۇرسا شامغا، ئوزىنى
ــ دىگەن ئاڭا:
ــ كويدۇرەر ئوت، بارمىغىن ئەسلا يېقىن،
رەھمە قىلغىن جېنىڭغا، ئوزەڭنى ئوتقا ئۇرمىغىن،
ئايماس سېنى ئەجەل بۇنى ئوبدان ئويلىغىن.

* * *

هەددىڭدىن تولا ئاشتىڭ، ئەي ئىنسان،
ئېقىلسىزلىق سېنى يېڭىپتۇ ئاسان.
شېھر يېزىپ تالدۇرۇپ مەن قولۇمنى،
قاچانغىچە كورستىمەن يولۇڭنى.

قۇرۇق سوز ۋە ئارزۇدىن يانمىدىڭ،
ياخشى سوزگە قولاقنى بىر سالمىدىڭ.
بۇ سىرنى يوشۇردۇم ئەلدىن كوپ قېتىم،
"سۇيگۇڭنى قايتۇرۇپ هەم ئالغىن!..." دىدىم.

يەنە ئېغىز ئېچىپ قىلساڭ بىرەر سوز،
جېنىڭمۇ ساق قالماس، ئاندىن ئۇمىت ئۇز.

كوپ ئەمەس، ئاز قالدى سېنىڭ ئەجىلىڭ،
تۆپراققا يەم بولار ئەزىز بەدىنىڭ.
قېرىنداش، ئۇرۇغۇڭ بىلمەي قالدۇ،
جاھىللىق جېنىڭنى قويماي ئالدۇ.

سەيدەدۇنيا خەتنى قاتلاپ بۇۋىگە ئۇزۇتۇپتۇ. بۇۋى تاجىلمۇ-لۇكنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ، خەتنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. تاجىلمۇلۇك خەتنى ئوقۇپ، ئۇنىڭ تاش يۈرەك ئىكەنلىگىنى سېزىپتۇ، ئۇنىڭغا يېتىشەلمەيدىغانلىغىغا كوزى يېتىپتۇ. ئۇ ۋەقەنى ۋەزىرگە ئېيتىپ، بىرەر مەسلىھەت بېرىشىنى سوراپتۇ. "ئەمدى ئۇنىڭغا خۇدانىڭ غەزىۋىنى تىلەپ خەت يېزىشتىن باشقا چارە يوق" — دەپتۇ ۋەزىر. تاجىلمۇلۇك ئەزىزگە قاراپ: "دوستۇم، سەن ئۇنىڭغا بىلگىنىڭچە ماھارەت كورسىتىپ. مېنىڭ نامىمدىن بىر پارچە خەت يازغىن" — دەپتۇ. ئەزىز قولىغا قەغەز-قەلەم ئېلىپ، شۇ شېئىرنى يېزىپتۇ:

غېرىپ ئاشىقىغا بىر نەزەر قىل!
ئاشقلار كوز يېشىدىن سەن ھەزەر قىل!
مېنى كويدۇردى ھىجران ئوتى، يار،
ۋەسلىڭ شارابىغا مەن يەنە خۇمار.

ماڭا باغرىڭنى سەن قىلمىغىن تاش،
ئۇنىڭسىز ماڭا جەۋرى-زۇلۇم ئاش.
ھەزەر قىل، ئەي سەنەم، ئاھى سەھەردىن،
مېنىڭ ئاھىم چىقار جاندىن-جىگەردىن.

بەش ماشايىخقا سېغىنىدىم، ماڭا نىجاد بەر خۇدا،
ماڭا قىلسا كىم سىتەم، ئۇنىڭغا بەرگىن زور بالا.
ساڭا مەلۇم، بۇ جېنىم ئازاپتا قالدى بەك ئېغىر،
سۈيگىنىم تاش بېغىركەن، بېشىمغا سالدى ماجرا.

بېھىساب ـ چەكسىز جاپالارغا چىدايمەن ئولگىچە،
سەندىن ئۆزگە يوق مۇرەببىم، يولنى كورسەتكىن ماڭا.
كېچە ـ كۈندۈز ئىشتىياقىڭنى ئۇنتۇلاي دىگەن ئىدىم،
لېكىن ئۇ چىقماس ئېسىمدىن، ئورنۇشۇپتۇ جان ئارا.

سەن كىشىلەرگە ئۆۋال قىلىشتىن ئەسلا يانمىدىڭ،
مېنى سۈيگۈ لەززىتىدىن قويدۇڭ قۇرۇق، ئەي هورلىقا.
بۇ هاياتىمنىڭ لەززىتى، ئارامى سەندە ئىدى.
بولغان ئىدىم سېنى دەپ، ئەل ـ يۇرتۇم دوستىن جۇدا.

ئەزىز خەتنى تۇگىتىپ، تاجىلمۇلۇككە بېرىپتۇ. شاهزادە ئوقۇپ ئەجەپلىنىپتۇ، خەتنى قاتلاپ بۇۋىگە بېرىپتۇ. بۇۋى ئۇنى خەتنىڭ ئىگىسى سەيدەدۇنياغا يەتكۈزۈپ بېرىپتۇ. سەيدەدۇنيا خەتنى ئېلىپ ئوقۇپ، هەددىدىن ئارتۇق غەزەپلىنىپتۇ. "بۇ تەشۋىشلەر-نىڭ هەممىسى سېنىڭ كاساپىتىڭدىن بولدى" ــ دەپ، كېنىزەكلىرىنى قىچقىرىپ: "بۇ هىلىگەر شۇم قېرىنى تۇتۇپ يەقتىڭلار، ئۇرۇڭلار، ئاياقلىرىڭلار بىلەن تېپىڭلار!" ــ دەپتۇ. ئۇلار بۇۋىنى يەقتىپ تېپىپ، ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. بۇۋى هۇشىدىن كېتىپتۇ. هۇشىغا كېلىپ، تاشلانغان يېرىدىن تۇرۇپ، ئاستا ـ ئاستا ئۆمىلەپ مېڭىپ، ئۆزىنىڭ ئويىگە كېتىپتۇ. تاڭ ئاتقىچە ئويىدە يېتىپتۇ. سەهەر تۇرۇپ، تاجىلمۇلۇكنىڭ دوكىنىغا قاراپ مېڭىپتۇ. تاجىلمۇلۇككە

بولۇپ ئوتكەن ۋەقەنى تولۇق سوزلەپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ، يىگىتنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ. بۇۋىسىگە ئۇزرە ئېيتىپ: "بىز ئۇچۇن سېنىڭ بېشىڭغا چۈشكەن بۇ كۈلپەت ئەلۋەتتە ئېغىر. لېكىن تەقدىرنىڭ ئويۇنىغا چارە يوق" ــ دەپتۇ. "خاتىرجەم بول! كۆڭلۈڭنى بۇزما! سېنى ماڭا ئازاپ بەرگەن ئۇ ھاكاۋۇر بىلەن بىر ئىلاجى قىلىپ قوشۇپ قويماي ئارام تاپمايمەن" ــ دەپتۇ بۇۋى. "ئۇنىڭ ئەرلەرگە بۇنچىلىك ئوچ بولۇشىغا ۋە غەزەپلىنىشىگە سەۋەپ بولغان نەرسە نىمە؟" ــ دەپ سوراپتۇ تاجىلمۇلۇك. "ئۇيقىدا كورگەن چۈشى سەۋەپ بولغان. ئۇ، شۇ چۈشىنى كورگەندىن كېيىن، شۇنداق بولۇپ قالدى!" ــ دەپتۇ بوۋى. "ئۇنىڭ كورگىنى قانداق چۈش ئىكەن؟" ــ دەپ سوراپتۇ تاجىلمۇلۇك. "كۇنلەرنىڭ بېرىدە ئۇ، ئۇخلاپ ياتقان ئىكەن. چۈشىدە ئۇۋچىنى كورۇپتۇ. ئۇ، تور يېيىپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا دان چاچقان ۋە ئوزى بىر دالدىدا ئولجا كۈتۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇنىڭ تورىغا ناھايىتى كوپ قۇشلار توپلانغان ۋە تورنىڭ ئىچىگە كىرگەن ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر چىشى ۋە بىر ئەركەك كەپتەرمۇ بار ئىكەن. ئەركەك كەپتەر تورغا ئىلىنىپ قاپتۇ ۋە توردىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن تىپىرلاپتۇ. بۇنى كورگەن باشقا كەپتەر ۋە قۇشلار ئۇچۇپ كېتىپتۇ. چىشى كەپتەرمۇ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئەتراپنى ئايلىنىپ، قايتىدىن تورغا يېقىنلىشىپتۇ. ئۇۋچىنىڭ كورمىگەنلىگىدىن پايدىلىنىپ، توزاقتىكى ئەكىگىنىڭ قېشىغا كەپتۇ. تۇمشۇغى بىلەن تورنىڭ يىپىنى قىرقىپ، ئەركىگىنىڭ ئايىغىنى بوشۇتۇپتۇ. ئۇۋچى بۇنى سېزىپ قېلىپ، تورغا قاراپ يۇگۇرگەندە، ئۇلار تەڭلا ئۇچۇپ ئاسمانغا كوتۇرۇلۇپتۇ. ئارماندا قالغان ئۇۋچى كېلىپ قارىسا، تورنىڭ يىپى قىرقىلغان. تورنى

ئۇلاپ، قايتىدىن قۇراشتۇرۇپ، ئەتراپىغا دان چېچىپ، ئوزى دالدىدىكى ئورنىغا قايتىپتۇ، يېڭى ئولجىسىنى كۆتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر ئاز ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن، ھەممە قۇشلار ئۇچۇشۇپ قايتىپ كېلىشىپتۇ. بۇ نوۋەت بىر چىشى كەپتەر تورغا ئىلىنغان ئىكەن، ئۇ، قۇتۇلۇش ئۈچۈن ھەركەت قىلغانىدا، قالغان قۇشلار بىلەن بىللە ئەركەك كەپتەرمۇ ئۇچۇپ كېتىپتۇ، قايتىپ كەلمەپتۇ. چىشىنى قۇتقازماپتۇ. ئۇۋچى كېلىپ، چىشى كەپتەرنى قولىغا ئېلىپ، بوغۇزلاپ سويۇپتۇ. سەيدەدۇنيا بۇ چۇشىدىن قورقۇپ چوچۇپ ئويغۇنۇپتۇ. ئەركەكلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق ۋاپاسىز بولىدىغان بولسا، بۇنىڭدىن كېيىن ۋاپاسىز ئەرلەرنىڭ ئوزىنىمۇ، يۇزىنىمۇ كورمىگەيمەن. ئىسمىنىمۇ ئاتىمىغايمەن، دىگەن قارارغا كەپتۇ"ــدەپتۇ بۇۋى. تاجىلمۇلۇك بۇنىڭ سوزىنى بولۇپ: "ئۇنىڭ يۇزىنى بىر كورمەي ئولسەم، كوزۇم ئوچۇق كېتىدۇ. بىر ھىلە قىلىپ، ئۇنى ماڭا كورسەت،" دەپتۇ بۇۋىگە. "ئۇنىڭ قەسرى يېنىدا باغچا بار. سەيدەدۇنيا ھەر ئايدا بىر قېتىم يوشۇرۇنچە شۇ باغچىغا ئايلىنىش ئۈچۈن چىقىدۇ، سەيلە قىلىدۇ، كوكۇل ئاچىدۇ. بۇ نوۋەتتىكى چىقىشىغا يەنە ئون كۈنلا قالدى. چىقىدىغان ۋاقتىدا، ماڭا خەۋەر قىلاي! باغچىغا چىققىن ۋە شۇ يەردە ئۇچراشقىن. ئۇ سېنى كورسە، ھوسنى ـ جامالىڭغا قىزىقىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ماڭا مۇھەببىتى چۇشسە ئەجەپ ئەمەس. چۇنكى، مۇھەببەت ھەر ئىككى تەرەپتىن بولمىسا بولمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن مىرادىڭغا يېتىپ قىلىشىڭمۇ مۇمكىن. چۇنكى، يېتىشىشنىڭ ۋاستىسى مۇھەببەت، مۇھەببەت ياخشى كورۇشتىن باشلىنىدۇ. باغچەــكورۇشۇش ئۈچۈن ئوبدان جاي"ــدەپتۇ بۇۋى. "خوپ!"ــ

دەپتۇ تاجلمۇلۇك. ئۇلار بۇۋىنى ئېلىپ يولغا چۈشۈپتۇ. ۋەزىرنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. تاجلمۇلۇك بىلەن ئەزىزنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ ئۇلارنىڭ ئويىگە كېلىپ، ئويلىرىنى كورۇپ قايتىپتۇ. شۇ چاغدا تاجلمۇلۇك ئەزىزگە قاراپ: "ئەي بۇرادەر، سەن مېنى دەپ كوپ مۇشەققەتلەرنى يېڭىپ، بۇ يەرگە بىللە كەلدىڭ. مېنىڭ قايغۇلىرىمغا شېرىك بولدۇڭ. ئەمدى بۇ دۇكانىنىڭ ماڭا ھاجىتى يوق. دۇكانىنى پۈتۈن مالىلىرى بىلەن ساڭا بەردىم" — دەپتۇ. ئەزىز ئۇنى قوبۇل قىلىپ ئېلىپ، رەخمەت ئېيتىپ، مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. ئاندىن ئۇلار ئۇزاڭا سوزلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. تاجلمۇلۇك ئەزىزنى گەپكە سېلىپ، ئۇزىنىڭ ئاجايىپ سەرگۈزەشتىسىنى يەنە بىر قېتىم سوزلەپ بېرىشىنى سوراپتۇ. ئۇ، ئۇزىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى قايتا سوزلەپ بېرىپتۇ. ئاندىن ئۇلار ۋەزىرنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. بۇۋىدىن ئاڭلىغانلىرىنى سوزلەپ بېرىپ، ۋەزىردىن بۇ ئىشقا چارە-تەدبىر سوراپتۇ. "قېنى تۇرۇڭلار! بۇۋىنىڭ پىكرى توغرا، باغقا بارىمىز، — دەپتۇ ۋەزىر، — باغنى كورىمىز". ھەممىسى ياخشى كىيىنىپ يولغا چۈشۈپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئۇچىچە قۇل كۇزىتىپ مېڭىپتۇ. باقىقا يېتىپ بېرىپتۇ، ئاسمان بىلەن بوي تالاشقان دەرەخلەر ھەرتەرەپكە شاخ ئايرىپ، باغنى قاپلىغان؛ ئېرىقتا كۇمۇشتەك ئاق، ھەسەلدەك شىرىن، مۇزدەك سوغۇق سۇ تولۇپ ئېقىۋاتقان. ئىشىك ئالدىدا ئاقاقال باغۋەن ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇلار باغۋەننىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بېرىپتۇ. ئۇ ئىلىك ئېلىپ جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ. ۋەزىر ئۇنىڭغا يېنىدىن يۈز تىللا پۇل ئېلىپ بېرىپ: "بۇ مۇساپىر مېھمانلارغا شەھەرنى كورسىتىپ يۈرۈمەن. يېيىش ئۈچۈن بىزلەرگە بىرنەرسە ئېلىپ كېلىشىڭىزنى سورايمەن" —

دەپتۇ. باغۇمن پۇلنى ئېلىپ: "ئىچكىرى كىرىڭلار، تارتىنماڭلار! ھەممە تەرەپتە ۋە خالىغان جايدا ئوزۇڭلەرنىڭكىدەك يۇرۇشكە ۋە ئولتۇرۇپ دەم ئېلىشقا بولىدۇ. مەن ھازىر سىلەرگە تاماق ئېلىپ كېلەي. بىر ئاز كۈتۈپ تۇرۇڭلار! سەيلە قىلىڭلار!" — دەپ، بازارغا قاراپ مېڭىپتۇ. ۋەزىر، تاجىلمۇلۇك، ئەزىز ۋە قوللار باغچىغا كىرىپتۇ. بىر ئاز ئولتۇرۇپتۇ. باغۇمن قورۇلغان گوش بىلەن نان ئېلىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ، ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى قويۇپتۇ. تاماق يەپ، قوللىرىنى يۇيۇپتۇ. ئۇياق-بۇياقتىن سوزلۇشۇپ ئولتۇرۇپتۇ. "بۇ باغ ئوزىڭىزنىڭمۇ ياكى ئىجارىگە ئالغانمۇ؟" — دەپ سوراپتۇ ۋەزىر باغۇەندىن. "بۇ باغ ئوزەمنىڭ ئەمەس، ئىجارىگە ئالغان باغمۇ ئەمەس. شەھرىمان شاھنىڭ قىزى سەيدەدۇنيانىڭ باغچىسى. مەن ئۇنىڭ باغۇنى" — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ باغۇمن. "ئايلىغىڭز قانچە؟" دەپ سوراپتۇ ۋەزىر. "بىر تىللا" — دەپتۇ جاۋاپ بېرىپ باغۇمن. ۋەزىر ئەتراپىنى كوزدىن كوچۇرۇپ چىقىپتۇ. ئۇنىڭ كوزى يۇقۇرىدىكى ئالى راۋاقتا چۇشۇپتۇ. راۋاق كونا ئىكەن. "بىر ئىش قىلاي، بىزدىن يادىگار بولۇپ قالسۇن" — دەپتۇ ۋەزىر باغۇەنگە. "نىمە ئىش قىلماقچىسىز؟!" — دەپ سوراپتۇ باغۇمن ۋەزىردىن. "مانا بۇ ئۇچ يۇز تىللانى ئېلىڭ!" — دەپتۇ ۋەزىر باغۇەنگە. باغۇمن بۇ سوزنى ئاڭلاش بىلەنلا: "خالىغان ئىشىڭزنى قىلىڭ!" — دەپ پۇلنى ئاپتۇ. "شۇ جايدا بىر ئىش كورستىمەن" — دەپتۇ ۋەزىر. كېيىن ئويلىرىگە قايتىشىپتۇ. كېچىنى ئوتكوزۇپ، تاڭ ئېتىشى بىلەن ۋەزىر ئەڭ ماھىر نەققاش، رەسسام ۋە سۇۋاقچى ئۇستىلارنى قىچقىرتىپتۇ. ئۇلارغا زورۇر بولغان تۇرلۇك لازىم

نەرسىلەرنى ھازىرلاپ بېرىپتۇ. ئۇلارنى باشلاپ باغچىغا قاراپ مېڭىپتۇ. باغچىغا كىرىپ، راۋاقنىڭ دەرۋازىلىرىنى زىننەتلەشكە، ھەر تۈرلۈك نەقىشلەرنى ئويۇشقا بۇيرۇپتۇ. راۋاقنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئوۋچى تەرىپىدىن يېيىلغان تورغا قۇشلارنىڭ كېلىپ چۈشكىنىنى، ئۇلاردىن بىر كەپتەر تورغا ئىلىنغىنىنى، ئىككىنچى تەرەپكىمۇ خۇددى شۇنداق بىر كورۇنۇشلۇك رەسىمنى سىزىشقا، لېكىن بۇ تەرەپتىكى تورغا ئىلىنغان كەپتەرنىڭ بوغزىغا ئوۋچى پىچاق تەگلەپ تۇرغىنىنى سىزىشنى بۇيرۇپتۇ. يەنە بىر تەرەپكە تورغا چۈشكەن چىشى كەپتەرنىڭ ئەركىگىنى قارچىغا قارماپ ئېلىپ، ھالاك قىلىشقا ئۇرۇنغىنىنى، لېكىن ئەركەك كەپتەرنىڭ چىشىسىغا تەلپۈنۈپ، ئۇنى قۇتقۇزالمىغانلىغىغا ئېچىنىۋاتقانلىغىنى كورسىتىدىغان بىر كورۇنۇشنى سىزىشنى بۇيرۇپتۇ. بۇ ئىشلارنى تۈگىتىپ، ئۇلار باغۇەن بىلەن خوشلىشىپ، ئويىلىرىگە قايتىشىپتۇ. ئويىگە كېلىپ، سوھبەتلىشىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. تاجىلمۇلۇك ئەزىزدىن كوكۇل يېرىملىغىنى يېنىكلىتىپ، يۈرەك ئوتىنى پەسلىتىدىغان شېئىر ۋە غەزەللەر ئوقۇپ بېرىشنى سوراپتۇ. ئەزىز خوش بولۇپ، قولىغا ساز ئېلىپ شۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

كەل ئەي سازەندە قولۇڭغا ساز ئېلىپ چالغىن مۇقام،
ئاشىق ئۈچۈن ئوشاق مۇناسىپ، سەن ئۇنى چالغىن تامام.
بولغان ئىدىم ئوز شەھرىمدە ئەلنىڭ كوزى شاھزادىسى،
يات شەھەردە مەن غېرىپ سۈيگىگە بولدۇم غۇلام.

سورىسىڭىز ھالىمنى مېنى ئىشق ۋەيران ئەيلىدى،
تاجۇ-تەختىمدىن كېچىپ مەن ئۇيقىنى قىلدىم ھارام.

يۇز تۇمەن غەم قاپلىدى، يوق يۇرەكنىڭ تازىسى،
تاڭ شامىلى ئېيت خەۋەر ياكى يارغا بەر سالام!

* * *

ئوتكەن ئاشقلارمۇ تارتقان غەم-ئەلەمنى بارچىسى،
ئەمدى مېنىڭ بېشىمغا چۈشتى. شۇڭا دىلىم يارىدار.
گەر مېنىڭ كوز ياشلىرىمدا ئۇزۇشنى ئىستەر بولسىڭىز،
قانچە قېيىقلار تۇگەر، كوزۇمدە ياش دەريا‌سى بار.
سۆيگۈ ئاشقلىرىنىڭ ئەھۋالىنى كورەي دىسەڭ،
گەۋدەمگە باق، رەڭگىنى كور، شۇ يېتەرلىك ئەي نىگار.

كوزىدىن ئاقىقان ياش توختىماي تۇرۇپ، يەنە بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

سۆزۈڭ تاماق كېيىك كوزنى كورمەي،
دۇنيا لەززىتىنى ئازراقمۇ كوردۇم دىمەڭلار،
ھەسەل تىلدىن قەن-ناۋات شورىمايي،
ھوزۇرلاندىم دېگەن دەۋا يالغاندۇر.

مۇھەببەتنىڭ ئەسلى باردۇر مەناسى،
ئۇنى بىلەر پەقەت ئاشىق بولغانلار.
ئۇنى سوراڭ كېچە-كۈندۈز يارنى ئىزلەپ،
كىم دەشتى-سەھرا-چولدە بولغاندۇر.

سۆيگۈ دەردىنى خۇدا ئالمىسۇن دىلدىن،
مېنى بۇ لەززەتتىن قويمىسۇن قۇرۇق.
كېچىلەردە كوزگە ئۇيقۇ بەرمىسۇن،
پەقەت ئىشقى راھىتى جانۇ-جانانىدۇر.

كېيىن ئۇ، سازنى باشقا بىر ئاھاڭغا يوتكەپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئېيتى سېنا "قانۇنى"دا دېگەنلەرنى،
ئاشقىلارغا دورا — چالغۇ ۋە راۋاپ
ياكى بىرەر سۆيگىنىدەك گۈزەل يار،
بەرگەي ئاڭا ۋىسالىدىن مەي - شاراپ.
سېناپ كوردۇم تەجرىبەمدىن توغرىكەن،
ئېيتى سېنا "قانۇنى"دا ئېيتقان جاۋاپ.

ئەزىز شېئىرنى تۇڭلىتىپ، سازىنى توختۇتۇپتۇ. تاجىلمۇلۇك ئۇنىڭ شېئىر ۋە غەزەللىرىدىكى پىكىر، نازۇك تۇيغۇ، ھېسسىيات، ئوخشۇتۇشلاردا كۆڭلىدىكىنى ئېيتقىنىغا ھەيران بوپتۇ. "غەزەللىرىمنى خېلىلا يېنىكلەتتىڭ!..." دەپتۇ ئۇ. ۋەزىر: "قەدىمقى ئادەملەرنىڭ قىسمىتى، تەقدىرى ئاڭلىغۇچىنى ھەيران قالدۇرىدۇ"— دەپتۇ. "ئەنە شۇنداق نازۇك پىكىردىكى شېئىرلار ئېسىڭگە كەلسە، بىزگە ئوقۇپ بەرسەڭ، بىز جان دەپ ئاڭلايتتۇق"— دەپتۇ تاجىلمۇلۇك ۋەزىرگە. ۋەزىر بۇ شېئىرنى ئاھاڭغا سېلىپ ساز بىلەن ئوقۇپ بېرىپتۇ:

مەن ئاۋال ساڭا تارتۇقلار بىلەن يېتىشنى ئۈيلىغان،
كۆلۈپ كۆلدەك ئېچىلغان يۈزلەر ئىشقىڭنىڭ باھاسى دەپ.
يولۇڭدا دىل ئۇنۇتقاندۇر قۇربان بولغان ئۇلۇغلارنى،
خاتا قىلدىم مەن ئاساندۇر بۇ ئىشقىڭنىڭ داۋاسى دەپ.

يەنە كوردۇم يۈرەك كويگەن كىشىگە ئەيلىدىك ئېھسان،
بېرەرسەن ئاڭا تارتۇقلار، شۇدۇر دىل مۇددىاسى دەپ.

چۈشەندىم يىتىپ بولماس ئىكەن ساڭا قىلىپ خىيال،
قاناتىم ئاستىغا باشىنى بېكىتتىم، شۇ جازاسى دەپ.
ماڭا ئىشقى ئويدۇر بۇ ھەمىشە شۇندا قالغايمەن،
مەڭگۇ بۇندا قالغايمەن كۆڭۈلنىڭ باشپاناسى دەپ.

بۇلار بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. بۇۋىسىگە كەلسەك، ئۇ، ئوز ئويىدە يېتۈپلىپ، سەيدەدۇنيانىڭ قېشىغا بارماي قويۇپتۇ. سەيدەدۇنيا بۇۋىنى ئالماي باغچىسىغا تاماشىغا چىقمايدىكەن. بۇۋىگە كىشى ئەۋەتىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاپتۇ، چىرايلىق سوزلەر بىلەن ئالداپتۇ. "مەن باغچىغا سەيلىگە چىقىشنى خالايمەن. باغچىنىڭ دەرەخلىرىنى كورۇپ، گۈللىرىنى پۇراپ، كوڭۈل ئېچىشنى ئارزۇ قىلمەن"ــدەپتۇ سەيدەدۇنيا بۇۋىگە. "خوپ! لېكىن مەن ئويۇمگە بېرىپ كىيىمىنى ئالماشتۇرۇپ كېلىشىم لازىم"ــدەپتۇ بۇۋى. "بارغىن، كوپ كېچىكمەي، تېزراق كەلگىن"ــدەپتۇ سەيدەدۇنيا. بۇۋى ئۇنىڭ ئالدىدىن چىقىپ، تاجىلمۇلۇكنىڭ ئويىگە قاراپ چېپىپتۇ. "ئەگ ياخشى كىيىملىرىڭنى كەي. باغچىغا يىتىپ بار! باغۋەنگە سالام بېرىپ، بىر يەرگە يوشۇرۇنغىن"ــدەپتۇ بۇۋى تاجىلمۇلۇكىكە. "خوپ!"ــدەپتۇ تاجىلمۇلۇك. بۇۋى ئۇنىڭغا قىلىنىدىغان ئىشارەت بەلگۈلىرىنى ئۇختۇرۇپتۇ. بۇۋى بۇ يەردىن چىقىپ، ئالدىراپ ـ تىنەپ ئويىگە بېرىپ، كىيىمىنى يوتكەپ، سەيدەدۇنيانىڭ قېشىغا يىتىپ بېرىپتۇ. بۇۋى كەتكەندىن كېيىن، ۋەزىر بىلەن ئەزىز تاجىلمۇلۇكنى كىيىندۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىدىكى بىر قۇر كىيىمى شاھانە بولۇپ، باھاسى بەش مىڭ تىللاغا يېتىدىكەن. بېلىگە ھەر تۈرلۈك قىممەتلىك تاشلار ئورنىتىلغان ئالتۇن كەمەرنى باغلاپتۇ. كېيىن بىرلىشىپ باغچىغا

قاراپ مېڭىپتۇ. باغچا ئىشىكىدە ئاقساقال باغۋەن ئولتۇرغان ئىكەن. باغۋەن ئۇلارنى كورگەن هامان ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىززەت-هورمەت بىلدۈرۈپ، باغنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپتۇ. شاه قىزنىڭ بۇگۈن باغچىغا چىقىشىدىن خەۋەرسىز قالغان باغۋەن: "كىرىپ باغچىنى تاماشا قىلىڭ!" — دەپتۇ تاجىلمۇلۇككە. تاجىلمۇلۇك باغچىغا يالغۇز كىرىپ، بىر ئاز ئولتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا، تۆيۈقسىزدىن سۇرلۇك تاۋۇش ئاڭلىنىپتۇ. تېخى ئۇنى ئېنىقلاپ بولغىچە، بىر قانچە قۇللار، كېنىزەكلەر يوشۇرۇن ئىشىكتىن چىقىپ كېلىشىپتۇ. باغۋەن ئۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىغىنى كورۇپ، يۈگۈرگىنىچە تاجىلمۇلۇكنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. "ئەي خوجام، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ شاه قىزى باغچىغا چىقىپ قالدى!" — دەپتۇ ئۇ هاسراپ تۇرۇپ تاجىلمۇلۇككە. "ساڭا زىيىنىم تەگمەيدۇ، مەن بىرەر جايىنى تېپىپ يوشۇرۇنىمەن" — دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. باغۋەن ناهايىتى ئەھتىيات قىلىشىنى تاپىلاپتۇ ۋە ئۇزىنىڭ يولىغا كېتىپتۇ. شاهنىڭ قىزى كېنىزەكلىرى ۋە بۇۋى بىلەن باغچىغا كىرگەندە، بۇۋى: "بۇ كىشىلەر بىزنىڭ ئالدى-ئارقىمىزدا يۈرگەندە سەيلە قىلغىلمۇ، مەقسەتكە يەتكىلمۇ بولمايدۇ" — دىگەننى ئويلاپتۇ. "مېنىڭ خىيالىمغا بىر پىكىر كېلىدۇ" — دەپتۇ شاه قىزىغا. "سوزلە!" — دەپتۇ سەيدەدۇنيا. "بۇ باغچىدا شۇ خادىملارنىڭ ساڭا نىمە كېرىكى بار؟ ئۇلار بىلەن بىللە يۈرگەندە، يايراپ ياشنىيالمايسەن. ئۇلارغا جاۋاپ بەرگىن. بىرئاز ئېچىلىپ-يېيىلىپ راهەتلەن" — دەپتۇ بۇۋى. سەيدەدۇنيا: "توغرا دىدىڭ!" — دەپ، ئۇلارنى ئوزىدىن يىراقلاشتۇرۇپتۇ. ئۇ، بىر ئاز ئوزى يالغۇز يۈرۈپ سەيلە قىپتۇ. باغچا ئۇنىڭ جامالىدىن گۈزەللەشكەنىدەك بولۇپ كېتىپتۇ. بۇ هەقتە

توۋا، بۇلارنىڭ ھەممىسى چۈشۈمدە كورگەن نەرسىلەرغۇ؟! قۇشلار، ئوۋچى، تور، ھەممىسى شۇغۇ؟!"ــ دەپ ئەجەپلىنىپتۇ. "ئەي ئىنىكىئانا، مەن ئەرلەرنى يامان كورۈپ، ئۇلاردىن قاچاتتىم. ئۇلارنى ۋاپاسىز دەيتتىم. لېكىن بۇ يەردە ئوۋچىنىڭ توردىن ئەركەك كەپتەرنىڭ قۇتۇلغىنىنى، چىشىنىڭ توردا قالغىنىنى، ئەركەك كەپتەرنىڭ چىشىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئىنتىلگىنىنى، قارچىغىنىڭ ئۇنى تۇتۇپ ھالاك قىلغىنىنى كوردۈم. ئەگەر قارچىغا ئۇنى تۇتۇپ ئالمىغاندا، ئۇمۇ چىشىنى قۇتقۇزۇشى تۇرغان گەپ ئىكەن" دەپتۇ. بۇۋى بۇ گەپلەرنى ئاڭلىمىغاندەك قىلىپ: "بالام، ئەركەك دەيسەن، چىشى دەيسەن! نىمىنى سوزلەۋاتسەن؟"ــ دەپ ئوزىنى بىلمەسلىككە سالىتۇ ۋە ئۇنى گەپكە تۇتۇپ، تاجىلمۇلۇك يوشۇرۇنغان جايغا باشلاپ كەپتۇ. بۇۋى تاجىلمۇلۇككە راۋاق دەرۋازىسى ئاستىدىن يۇرۇشكە ئىشارەت قىپتۇ. سەيدە دۇنيانىڭ كوزى قامەتلىرى كېلىشكەن، چىرايلىق يىگىتكە چۈشۈپ قالىتۇ. يىگىتنىڭ ھوسنى-جامالى سەيدەدۇنيانى ئوزىگە تارتىپتۇ. "بۇ چىرايلىق يىگىت كىم؟ ئەي ئانا؟!"ــ دەپ سوراپتۇ ئۇ. "مەنمۇ بىلمەيمەن. پىكىر-رىمچە، بىرەر شاھنىڭ شاھزادىسى بولسا كېرەك! ئۇنىڭ ھوسنى-جامالىنىڭ تەڭدىشى يوق، قامىتىنىڭ كېلىشكەنلىگى كورۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇ، مۇشۇ ھوسنى بىلەن كورگۈچىلەرنىڭ يۈرىگىگە ئوت تۇتاشتۇرۇدۇ"ــ دەپتۇ بۇۋى. سەيدەدۇنيا يىگىتكە دەسلەپكى قاراشتىلا ئوزىنى ئالدۇرۇپ قويۇپ، ئۇنىڭ ئىشقىغا گىرىپتار بولغانلىغىنى سېزىپتۇ. بۇۋىگە قاراپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئىشقىدىن يىراق تۇتاتتىم مەن ئوزەمنى ھەر زامان،

"ئەي ئانا، بۇ يىگىت ھەقىقەتەن گۈزەل ئىكەن!" دەپتۇ ئۇ، تاجىلـ مۇلۇكتىن كوزىنى ئۈزەلمەي. "توغرا دىدىڭ سەيدەم" ــ دەپتۇ بۇۋى قىزغا. كېيىن تاجىلمۇلۇككە ئۇ يەردىن يىراقلىشىش توغـ رىسىدا ئىشارەت قىپتۇ. ئۇنىڭمۇ كۆڭلىدىكى ئىشقى ئوتى يېڭـ ۋاشتىن ئورلەپتۇ. بۇ يەردىن كېتىش ئېغىر بولسىمۇ، بۇۋىنىڭ ئىشارىتىگە قارشىلىق كورسۈتەلمەي، باغۋەن بىلەن خوشلۇشۇپ ئويىگە قايتىپ كېتىپتۇ. ۋەزىر بىلەن ئەزىزگە بۇۋىنىڭ باغىدىن كېتىش ئىشارىتىنى بەرگەنلىگىنى، جېنىنى مەلىكىنىڭ يېنىدا قويۇپ، ئوزىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىگىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار تاجىلمۇلۇكنى سەۋرى قىلىشقا ئۇندەپتۇ. "ئەگەر باغدىن چىقىپ كېتىش زورۇر بولمىغانىدا، بۇۋى بۇ ئىشارەتنى قىلماس ئىدى" ــ دەپ، ئۇنى خاترجەم قىپتۇ. شاھزادىنى شاھ قىزى سەيدەدۇنيا چىن كوڭـ لىدىن ياخشى كورۈپ قاپتۇ. ئۇنىڭ پۈتۈن پىكرى شاھزادىگە يىتىشىش بولۇپ قاپتۇ. "مېنى ئۇنىڭغا سېنىڭدىن باشقا كىشى قوشالمايدۇ!" ــ دەپتۇ سەيدەدۇنيا بۇۋىگە. "خۇدايا توۋا، بۇرۇن سەن ئەركەك كىشىنى ياخشى كورۈش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئۇنىڭ نامىنى ئاڭلاشتىنمۇ قاچاتتىڭ. ئەمدى قانداقچە بۇ يىگىتنى ياخشى كورۈپ قالدىڭ؟ مەيلى، مەن ساڭا شۇنى ئېيتايكى، سەن تازا جايىنى تېپىپ ئاشىق بوپسەن! ئۇ ساڭا، سەن ئۇنىڭغا تازا باپ. گۈلى ـ گۈلىگە، خىلى ـ خىلىغا توغرا كەپتۇ دىگەن مانا شۇ..." ــ دەپتۇ بۇۋى. "سۈيۈنچى ئۈچۈن، ساڭا مىڭ تىللالىق كىيىم ـ كىچەك ۋە پۇل بېرىمەن. ئۇنى ماڭا يېقىنلاشتۇرۇشقا

ياردەم قىل! بولمسا، ئۇنىڭ ئىشقىدا ئولۇپ كېتىمەن" ــ دەپتۇ سەيدەدۇنيا. "سارىيىگا كىر. سىلەرنىڭ بېشىڭلارنى قوشۇشقا ھەركەت قىلىپ كورىمەن. ئىشىڭلارنى ياخشى تاماملاشقا جېنىمنىڭ بېرىچە كۈچ چىقىرىمەن" ــ دەپ بۇۋى شۇ ئىككى مىسرا شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئۇ يىگىتنى ئىستىگەيمەن سەن ئۇچۈن،
بۇ تېپىشماقنى يېشەيمەن سەن ئۇچۈن.

بۇۋىنىڭ ۋەدىسىگە ئىشىنىپ، سەيدەدۇنيا سارىيىغا يېنىپتۇ. بۇۋى تاجىلمۇلۇكنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپتۇ. تاجىلمۇلۇك بۇۋىنى كورۈش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئالاھىدە ئىززەت ۋە ھورمەت بىلەن بۇۋىگە سالام بېرىپتۇ، ئوزىنىڭ يېنىدىن جاي كورسۈتۈپتۇ. "مەسىلە كوڭۈلدىكىدەك ھەل بولدى، ئىش كوزلىگىنىمىزدىكىدەك تۇگىدى" ــ دەپتۇ بۇۋى. "قاچان كورۈشىمىز؟" ــ دەپ سوراپتۇ تاجىلمۇلۇك تاقەتسىزلىك بىلەن. "ئەتە" ــ دەپ قىسقىلا جاۋاپ بېرىپتۇ بۇۋى. تاجىلمۇلۇك بۇۋىگە مىڭ تىلىلالىق كىيىم ـ كىچەك تەقدىم قىپتۇ ۋە قولىغا مىڭ تىللا پۇل بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. ئەزىز پۇلنى بېرىپتۇ. بۇۋى ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ، سەيدە دۇنيانىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. مەلىكە بۇۋىنى كورۈپ، تەلەپۇنۇش بىلەن بۇ ئىككى مىسرا شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئەي سۇلايمانىنىڭ قۇشى، بارمۇ ئول ياردىن خەۋەر؟
ئېيتقىنا يۈمشاق شامالدەك بويى گۈلناردىن خەۋەر.

سەيدەدۇنيا بۇۋىنىڭ ئالدىغا بېرىپ: سۇيگۈنۈم توغرىسىدا بىرەر ياخشى خەۋەر بارمۇ؟" ــ دەپ سوراپتۇ. "ئۇ يىگىتنىڭ قەيەردە

شائىر شۇنداق دىگەن ئىكەن:

يار چىقتى قەسرىدىن گۈلزارىغا،
قوندى ھوسنى لالە-گۈل رۇخسارىغا.

بۈلبۈل كورۇپ ئۇنى خوشال قىلدى ناۋا،
باغ ئىچىنى قاپلىدى خۇشبۇي ھاۋا.

ئۇلگە ئالدى ئاغزىدىن غۇنچە كورۇپ،
قانغا تولدى باغرى بىردىن ئوزگۈرۇپ.

يۇزىنى كورۇپ قۇياش بولدى خجىل،
ئالمىسى شۇنداق ياراشقان بەك ئىسىل.

باغ ئارا قويدى قەدەم ھەريان بېقىپ،
شولىسى چۈشتى سۇغا ئايدەك ئېقىپ.

ئەسلىتەر قىيغان قەلەمنى قاشلىرى،
تولغىنار ئىلانغا ئوخشاش چاچلىرى.

ئالدى راھەت ئايغىدىن ھەر چىمەن،
سەيلە قىلدى ئايلىنىپ باغ گۈلبەدەن.

تاجىلمۇلۇك زەۋق بىلەن تاماشا قىپتۇ، قاراپ تويماپتۇ. ئۇنىڭ كوزلىرى، يۇزى، ئاغزى، لېۋى، چېچىمۇ قايسى بىرى ئوزىنى جەلپ قىلىۋاتقانلىغىنى بىلەلمەپتۇ. سەيدەدۇنيا بۇنى كورمەپتۇ ۋە سەزمەپتۇ. بۇۋى سەيدەدۇنيانىڭ پىكرىنى چالغىتىپ، ئۇنى ۋەزىر نەقىش قىلدۇرغان راۋاق تەرەپكە باشلاپ كەپتۇ. سەيدە دۇنيا تامغا قىلىنغان نەقىش ۋە سۇرەتنى قىزىقىپ كورۇپتۇ، تاماشا قىپتۇ. رەسسامدىكى قۇشلار، ئۇۋچى ۋە تورغا ئىلىنغان كەپتەر ئۇنىڭ خيالىنى پۇتۇنلەي ئوزىگە تارتىۋاپتۇ. "خۇدايا

تۇرىدىغانلىغىنى بىلىپ كەلدىم. ئەتىلىككە ئۇنى سېنىڭ يېنىڭغا ئېلىپ كېرىمەن" ــ دەپتۇ ئۇ. سەيدەدۇنيا خوشلۇغدىن، سۇيۇنسىچى ئۇچۇن ئۇنىڭغا مىڭ تىللالىق كىيىم ــ كېچەك بىلەن مىڭ تىللا پۇل بېرىپتۇ. بۇۋى بىر كۇندە ئىككى مىڭ تىللاغا ئىگە بولۇپ، ئويىگە قايتىپ كېتىپتۇ. تاڭ ئېتىشى بىلەن بۇۋى تاجلىمۇلۇكنىڭ يېنىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭغا ئايالىلار كىيىمىنى كەيگۇزۇپتۇ. ئۇنى شۇ كىيىم بىلەن ئويىدە بىردەم ماڭدۇرۇپ كورۇپتۇ. كېيىن بېشىغا رومال سېلىپ: "ئەمدى، مېنىڭ ئارقامدىن ئالدىرماي، قەدىمىڭنى بىر ــ بىرلەپ يوتكەپ، سول پۇتۇڭنى سەل ئىلگىرىرەك تاشلاپ ماڭ! سوزلۇگۇچىلەرنىڭ يۇزىگە قارىما!" ــ دەپ كوچىغا چىقىپتۇ ۋە سەيدەدۇنيانىڭ قېشىغا مېڭىپتۇ. تاجلىمۇلۇك ئۇنىڭ ئارقىسىدىن، بۇۋى كورسەتكەندەك قىلىپ، ئايالچە چىكىپ دەسسەپ مېڭىپتۇ. بۇۋى يۇز بېرىشى ئېھتىمالىغا ناھايىتى يېقىن ھادىسىلەرنى كوزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ چوچۇپ كەتمەسلىگى ئۇچۇن، يولبويى نەسىلەرنى قىلىش كېرەكلىگىنى ئۇقتۇرۇپ مېڭىپتۇ. ئۇلار شاھ قەسرى ئالدىغا يېتىپ كېلىشىپتۇ. شەھرىمان شاھ قەسرىنىڭ دەرۋازىسى كورۇنۇشى بىلەن بۇۋى ئايال سورىتىدىكى تاجلىمۇلۇككە قايتىدىن: "دىلىڭنى خاتىرجەم قىل! قورقما! ئالدىرىما! قاچان ساڭا: قېنى كىر قىزىم ــ دىسەم، تېز يۇرۇپ، سەھنىگە كىرگىن. چەپ قولدىكى بىر نەچچە ئىشكىلىك سارايغا كىر. بىر چەتتىن ساناپ ئالتىنچى ئىشكىنى ئېچىپ ئىچكىرى كىر! سېنى سۇيگۇنۇڭ شۇ يەردە كۇتۇپ تۇرىدۇ!" دەپتۇ بۇۋى. "سەن قەيەرگە بارىسەن بۇۋى؟" دەپ سوراپتۇ تاجلىمۇلۇك بۇۋىدىن. "مەنمۇ ھېچ قەيەرگە بارمايمەن. مۇبادا باش دەرۋازىدىن مېنى توختۇتۇپ

گەپ سوراپ قالسا، بىر ئاز كېچىكىمەن" ــ دەپتۇ بۇۋى. ئۇلار شۇ خىلدا يۇرۇپتۇ. تاجلىمۇلۇك بۇۋىنىڭ ئارقىسىدا ئىكەن. ئۇلار باش دەرۋازىدىن ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ، بۇۋىنىڭ ئىزىدىن كېلىۋاتقان كېنىزەك سۇرىتىدىكى ئايالنى كورۇپ: "بۇ كىم؟ كىمنىڭ قېشىغا كىرىدۇ؟ نېمە ئىشى بار؟" ــ دەپ سوراپتۇ. "بۇ كېنىزەكنىڭ كىيىم ئىكىش ھۇنىرى بار ئىكەن. سەيدەدۇنيا بۇنى چوربىلىككە سېتىۋالماقچى. شۇنىڭ ئالدىغا كىرىدۇ!" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بۇۋى. "مەن بۇنداق گەپنى بىلمەيمەن. شاھنىڭ بۇيرۇغىغا مۇۋاپىق، ھەرقانداق كىشىنى ئوزۇم تەكشۇرمىگىچە سارايغا ئىچىگە كىرگۇزمەيمەن!" ــ دەپتۇ باش دەرۋازىدىن.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بېرىۋز ئوتتۇز توتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"مەن بۇنداق گەپنى بىلمەيمەن. شاھنىڭ بۇيرۇغىغا مۇۋاپىق ھەرقانداق كىشىنى ئوزۇم تەكشۇرمىگىچە سارايغا ئىچىگە كىرگۇزمەيمەن" ــ دەپتۇ باش دەرۋازىدىن بۇۋىگە. بۇۋى غەزەپلىنىپتۇ. "سەن ئېقىللىق ۋە ئەدەپلىك كىشى ئىدىڭغۇ؟ ئېسىڭنى يىدىڭمۇ؟ بۇ ئىشنى سەيدە دۇنياغا ئېيتىسام، ئۇ سېنىڭ ئەدىۋىڭنى بېرىدۇ! ھۇشۇڭنى بىلىپ بول! بىلىپ سوزلە! ماڭا يەنە شۇنداق مۇئامىلە قىلساڭ ئۇ چاغدا مەندىن يامانلىما!" ــ دەپ ئارقىسىدىكى تاجلىمۇ-

تۇرىدىغانلىغىنى بىلىپ كەلدىم. ئەتىلىككە ئۇنى سېنىڭ يېنىڭغا ئېلىپ كېرىمەن" ــ دەپتۇ ئۇ. سەيدەدۇنيا خوشلۇغدىن، سۇيۇنسىچى ئۇچۇن ئۇنىڭغا مىڭ تىللالىق كىيىم ــ كېچەك بىلەن مىڭ تىللا پۇل بېرىپتۇ. بۇۋى بىر كۇندە ئىككى مىڭ تىللاغا ئىگە بولۇپ، ئويىگە قايتىپ كېتىپتۇ. تاڭ ئېتىشى بىلەن بۇۋى تاجلىمۇلۇكنىڭ يېنىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭغا ئايالىلار كىيىمىنى كەيگۇزۇپتۇ. ئۇنى شۇ كىيىم بىلەن ئويىدە بىردەم ماڭدۇرۇپ كورۇپتۇ. كېيىن بېشىغا رومال سېلىپ: "ئەمدى، مېنىڭ ئارقامدىن ئالدىرماي، قەدىمىڭنى بىر ــ بىرلەپ يوتكەپ، سول پۇتۇڭنى سەل ئىلگىرىرەك تاشلاپ ماڭ! سوزلۇگۇچىلەرنىڭ يۇزىگە قارىما!" ــ دەپ كوچىغا چىقىپتۇ ۋە سەيدەدۇنيانىڭ قېشىغا مېڭىپتۇ. تاجلىمۇلۇك ئۇنىڭ ئارقىسىدىن، بۇۋى كورسەتكەندەك قىلىپ، ئايالچە چىكىپ دەسسەپ مېڭىپتۇ. بۇۋى يۇز بېرىشى ئېھتىمالىغا ناھايىتى يېقىن ھادىسىلەرنى كوزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ چوچۇپ كەتمەسلىگى ئۇچۇن، يولبويى نەسىلەرنى قىلىش كېرەكلىگىنى ئۇقتۇرۇپ مېڭىپتۇ. ئۇلار شاھ قەسرى ئالدىغا يېتىپ كېلىشىپتۇ. شەھرىمان شاھ قەسرىنىڭ دەرۋازىسى كورۇنۇشى بىلەن بۇۋى ئايال سورىتىدىكى تاجلىمۇلۇككە قايتىدىن: "دىلىڭنى خاتىرجەم قىل! قورقما! ئالدىرىما! قاچان ساڭا: قېنى كىر قىزىم ــ دىسەم، تېز يۇرۇپ، سەھنىگە كىرگىن. چەپ قولدىكى بىر نەچچە ئىشكىلىك سارايغا كىر. بىر چەتتىن ساناپ ئالتىنچى ئىشكىنى ئېچىپ ئىچكىرى كىر! سېنى سۇيگۇنۇڭ شۇ يەردە كۇتۇپ تۇرىدۇ!" دەپتۇ بۇۋى. "سەن قەيەرگە بارىسەن بۇۋى؟" دەپ سوراپتۇ تاجلىمۇلۇك بۇۋىدىن. "مەنمۇ ھېچ قەيەرگە بارمايمەن. مۇبادا باش دەرۋازىدىن مېنى توختۇتۇپ

گەپ سوراپ قالسا، بىر ئاز كېچىكىمەن" ــ دەپتۇ بۇۋى. ئۇلار شۇ خىلدا يۇرۇپتۇ. تاجلىمۇلۇك بۇۋىنىڭ ئارقىسىدا ئىكەن. ئۇلار باش دەرۋازىدىن ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ، بۇۋىنىڭ ئىزىدىن كېلىۋاتقان كېنىزەك سورىتىدىكى ئايالنى كورۇپ: "بۇ كىم؟ كىمنىڭ قېشىغا كىرىدۇ؟ نېمە ئىشى بار؟" ــ دەپ سوراپتۇ. "بۇ كېنىزەكنىڭ كىيىم ئىكىش ھۇنىرى بار ئىكەن. سەيدەدۇنيا بۇنى چوربىلىككە سېتىۋالماقچى. شۇنىڭ ئالدىغا كىرىدۇ!" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بۇۋى. "مەن بۇنداق گەپنى بىلمەيمەن. شاھنىڭ بۇيرۇغىغا مۇۋاپىق، ھەرقانداق كىشىنى ئۇزەم تەكشۇرمىگىچە سارايغا ئىچىگە كىرگۇزمەيمەن!" ــ دەپتۇ باش دەرۋازىدىن.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بېرىۋز ئوتتۇز توتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

"مەن بۇنداق گەپنى بىلمەيمەن. شاھنىڭ بۇيرۇغىغا مۇۋاپىق ھەرقانداق كىشىنى ئۇزەم تەكشۇرمىگىچە سارايغا ئىچىگە كىرگۇزمەيمەن" ــ دەپتۇ باش دەرۋازىدىن بۇۋىگە. بۇۋى غەزەپلىنىپتۇ. "سەن ئېقىللىق ۋە ئەدەپلىك كىشى ئىدىڭغۇ؟ ئېسىڭنى يىدىڭمۇ؟ بۇ ئىشنى سەيدە دۇنياغا ئېيتىسام، ئۇ سېنىڭ ئەدىۋىگىنى بېرىدۇ! ھۇشۇڭنى بىلىپ بول! بىلىپ سوزلە! ماڭا يەنە شۇنداق مۇئامىلە قىلساڭ ئۇ چاغدا مەندىن يامانلىما!" ــ دەپ ئارقىسىدىكى تاجلىمۇ-

لۇككه قاراپتۇ ۋە كوزىنى قىسىپ قويۇپ: "قېنى ئالدىمغا ئوت، ئىچكىرى كىر قىزىم" ــ دەپتۇ بۇۋى شاھزادىگە. تاجلىمۇلۇك لاچىن-دەك ئىچكىرى كىرىپ دىۋانىغا يېتىپتۇ. باش دەرۋازىسۇەن سوز قىلالماي قېتىپ تۇرۇپلا قاپتۇ. تاجلىمۇلۇك بەش ئىشكىنى بىلىپ، ئالتىنچىسىنى ساناپ، ئىچكىرى كىرىپتۇ. سەيدەدۇنيا ئۇنىڭ يولىغا كوز تىكىپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇنى كورۇشى بىلەنلا تونۇپ، كوكرىگىگە بېسىپتۇ. بۇمۇ ئۇنى ئىشتىياق بىلەن قۇچاغلاپتۇ. بىرئازدىن كېيىن ئۇلارنىڭ يېنىغا بۇۋى كىرىپ كەپتۇ. سەيدە دۇنيا كېنىزەكلىرىنى ئوزىدىن چەتلىتىپ بۇۋىگە گۇزەتچىلىك ۋەزىپىسىنى بېرىپتۇ. قىز بىلەن يىگىت بىر-بىرى بىلەن قوشۇ-لۇپتۇ، سۇيۇشۇپتۇ، ئوينۇشۇپتۇ. تاڭ ئاتقىچە بىر-بىرى بىلەن گىرەلىشىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. تاڭ ئاتقاندا سەيدەدۇنيا ئوينى قۇلۇپ-لاپ ئوزى باشقا بىر ئويگە چىقىپتۇ. ئۇ يەردە كېنىزەكلىرىنى قوبۇل قىپتۇ. بىردەم ئۇلارنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، ئىش تاپشۇرۇپ، ئەرز-شىكايەتلىرىنى ئاڭلاپ، بىر تەرەپ قىپتۇ. يەنە بىرئاز ۋاقىت ئادىتى بويىچە ھىچ نەرسە كورمىگەن كىشىدەك ئولتۇ-رۇپتۇ. كېيىن ئۇ: "بۇگۇن يالغۇز ئولتۇرۇپ دەم ئالمەن، مېنىڭ قېشىمغا ھىچكىم كىرمىسۇن" ــ دەپ، كېنىزەكلىرىنى ئوزىنىڭ ئويلىرىگە چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇپتۇ. كېنىزەكلىرى تارقالغاندىن كېيىن، بۇۋى ئۇلارغا تاماق ئېلىپ كەپتۇ. بەپ-ئىچىپ، ئۇلار يەنە تاڭ ئاتقىچە بىرىنچى كۇندىكىدەك، شات-خۇرام ۋاقىت ئوتكۇزۇپتۇ. شۇ يوسۇندا بىر ئاي ۋاقىت ئوتكۇزۇپتۇ.

ئەمدى بىز ۋەزىر بىلەن ئەزىزگە كېلەيلى. ئۇلار تاجلىمۇلۇك-نىڭ شاھ قىزىنىڭ سارىيىغا كىرىپ ئوزاق ۋاقىت چىقماي تۇرۇپ

قالغانلىغىنى كورۈپ، خاتىرجەمسىزلىنىپ‌تۇ. "ئۇنى قولىغا چۈشۈپ قالغان بولسا كېرەك ..." ــ دەپ ئويلاپ قورقۇشۇپتۇ. "ئەگەر ئۇ راستلا قولغا چۈشۈپ قالغان بولسا، بىز قانداق قىلىمىز؟ ئەي ئاتا!..." ــ دەپ سوراپتۇ ۋەزىردىن ئەزىز. "بۇ ئىش شۇنداقلا بولغان بولسا، بىز ئۇچۇن ناھايىتى چوڭ يوقۇتۇش بولىدۇ. ئەي ئوغلۇم، ــ دەپتۇ ۋەزىر، ــ بىز تېزلىك بىلەن بۇ يەردىن قوزغۇلۇپ، شاھ سۇلايمانىنىڭ قېشىغا بېرىشىمىز، بولۇپ ئوتكەن ۋەقەنى ئۇنىڭغا تولۇغى بىلەن بايان قىلىشىمىز لازىم. بولمىسا، بىز ئۇنىڭ ئۇۋالىغا قالىمىز. ئۇ بىزدىن رەنجىيدۇ ۋە غەزەپلىنىدۇ." ئۇلار شۇ زامات مال ـ مۇلكىنى يىغىشتۇرۇپ، ئوز شەھرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. كېچە ـ كۇندۇزلەپ يول يۇرۇپ، قىر ئېشىپ، سايىنى بېسىپ، دەريا كېچىپتۇ. ئاخىرى شاھ سۇلايمانىنىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئوغلىنىڭ بېشىدىن ئوتكەنلەرنى ۋە كېيىن شاھ قىزىنىڭ قېشىغا كىرگەنىدىن كېيىن، ئۇنىڭ نىمە بولغانلىغىنى بىلەلمىگەنلىگىنى ئېيتىپتۇ. شاھ سۇلايمانىنىڭ بېشىغا تاغ يىقىلغاندەك بولۇپ، كوزلىرىدىن ئوت چاقناپ كېتىپتۇ، غەزىۋى ئورلەپتۇ. شۇ ھامان غازات ئۇچۇن جار سېلىشقا بۇيرۇپتۇ. شەھەر تاشقىرىسىغا ئەسكەرلەر توپلۇنۇشقا باشلاپتۇ. توپلانغان قوشۇنلار ئۇچۇن، چېدىرلار تىكىلىپتۇ. ئەسكەرلەر تامامەن يىغىلغىچە، شاھمۇ دولەت ئىشىنى ئوزى ئۇچۇن تىكىلگەن چېدىردا تۇرۇپ يۇرگۇزۇپتۇ. شاھنىڭ ئادىللىغى ۋە غەمخورلۇغىغا ئىگە بولغان ھەم ئۇنىڭ بېشىغا چۈشكەن قايغۇنىڭ ئېغىرلىغىنى چۈشۈنۈپ يەتكەن خەلق ئۇنىڭغا ئېچىنىپ، نىمە تەلەپ قىلسا شۇنى تەييار قىلىپ بېرىپتۇ. يىغىلغان ئەسكەرلىرىگە شاھ ئوزى باشچى بولۇپ،

ئوغلى تاجلمۇلۇكنى ئىستەپ يولغا چىقىپتۇ.

شاھ قىزى سەيدەدۇنيا بىلەن تاجلمۇلۇك ئەيشى-ئىشرەتتە يېرىم يىلنى بىللە ئوتكۈزۈپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر-بىرلىرىگە بولغان مۇھەببىتى بارغانسېرى ئېشىپ بېرىپتۇ. ئۇلار بىر-بىرىنى بىردەم كورمسە تۇرالمايدىغان، ئازراق ئايرىلىشقا چىدىمايدىغان دەرد-جىگە يېتىپ بېرىپتۇ. بولۇپمۇ تاجلمۇلۇكنىڭ سەيدەدۇنياغا بولغان مۇھەببىتى كۈن ھەتتا سائەت ساناپ كۆچىيىپتۇ، پىكرى-خىيالى پەقەت سەيدەدۇنيادا بولۇپ قاپتۇ. "ئەي كۆڭلۈمنىڭ ئارامى،—دەپتۇ تاجلمۇلۇك سەيدەدۇنياغا،—سېنىڭ يېنىڭدا تۇرغانسېرى ئېشقىم ئارتىپ ساڭا بولغان مۇھەببىتىم كۆچىيىپ كېتىپ بارىدۇ. مەن مەقسىدىمگە پۈتۈنلەي يەتكىنىمدىن ئەنسىرەيمەن" "يەنە نېمىنى خالايسەن؟ ئەي كوزۈمنىڭ قارىچۇغى، جېنىمنىڭ ئوزۇغى، سېنىڭ تەلۈڭ نىمە؟ قوچاغلىشىش ۋە سۆيۈشتىن باشقا يەنە نىمە قالدى؟ كۆڭلۈڭ نېمىنى خالىسا شۇنى قىل!"—دەپتۇ سەيدەدۇنيا. "مېنىڭ مەقسىدىم باشقا نەرسە ئەمەس. ئوز ئەھۋالىمنى، سىرىمنى ۋە بۇ يەرلەردە يۈرۈشۈمنىڭ سەۋەبىنى ساڭا بىلدۈرۈشنى خالاشتىن ئىبارەت. مەن ئەسلى سودىگەرمۇ ۋە ئۇنىڭ ئوغلىمۇ ئەمەس، شاھزادىمەن. ئاتامنىڭ ئىسمى سۇلايمان شاھ. بىر ۋاقىتتا سېنى ماڭا سوراپ، ئاتام سېنىڭ ئاتاڭغا ئوزىنىڭ ۋەزىرىنى ئەلچىلىككىمۇ ئەۋەتكەن. ئۇلار كېلىپ، ئاتاڭ ئارقىلىق ۋەقەنى ساڭا يەتكۈزگەندە، سەن رازى بولمىغانسەن. ئاتاڭ ئىلاجسىز، ئاتامنىڭ ئەلچى بولۇپ كەلگەن ۋەزىرىنى ئوزىرە بىلەن ياندۇرغان—دەپ، ئارىلىرىدا بولۇپ ئوتكەن ۋەقەنى تولۇغى بىلەن سوزلەپ بېرىپتۇ ۋە،—"ئەمدى مەن يۇرتۇمغا قايتسام،

ئاتام سېنىڭ ئاناڭغا قايتىدىن ئەلچى ئەۋەتىپ سېنى سورىسا، سەنمۇ رازىلىغىڭنى دېسەڭ، ھەر ئىككى تەرەپ شەرىئەت قانۇنىغا مۇۋاپىق، شاھانە توي قىلىپ نىكاھلانساق"—دەپتۇ. بۇ سوزنى تاجلمۇلۇكتىن ئاڭلاپ، سەيدەدۇنيا ئارتۇقچە خوش بوپتۇ، چۈنكى، ئۇمۇ، شۇ پىكىردە ئىكەن. ئۇلار شۇ پىكىرگە كېلىشىپ، ئۇخلۇشۇپتۇ. شۇ كۈنى ئۇلار پاراغەت ئۇيقىسىدا كۈن چىققىچە ئۇخلاپتۇ. شۇ ۋاقىتتا شەھرىمان شاھ ئوز سارىيىدا دولەت ئىشى توغرىسىدا كېڭەش ئوتكۈزۈۋاتقان ئىكەن. ۋەزىرلەر، ئەمرلەر ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئىكەن. شۇ چاغدا زەرگەرلەر ئاقساقلىنى خېلى چوڭ گوھەر سېلىنغان بىر قوتىنى كوتىرىپ كىرىپ، شاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. شاھنىڭ ئالدىدا قوتىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن گوھەر ئورنىتىلغان بىر زىننەت تۇمارىنى ئاپتۇ. ئۇنىڭ باھاسى يۈزمىڭ تىللاغا باراۋەر ئىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا، قوتا ئىچىدە يەنە لەئەل، ياقوت قاتارلىق ئېسىل تاشلارمۇ بار ئىكەن. ئۇنىڭدىن قالسا، بۇنداق چىرايلىق ۋە سەنئەتلىك قوتا باشقا شاھلارنىڭ ھېچ بىرسىنىڭ خەزىنىسىدە يوق ئىكەن. ھەددىدىن ئارتۇق ھۇنەر ۋە سەنئەت ئىشلىتىپ ياسالغان بۇ قوتا بىلەن زىننەت تۇمارى ۋە باشقا ئېسىل تاشلارنى كورگەن شەھرىمان شاھ ھەيران بوپتۇ. زەرگەرلەر ئاقساقلىنى باشلاپ كىرگەن باش دەرۋازىۋەنگە قاراپ، شاھ: "ئەي كاپۇر، بۇنى سەن ئېلىپ بېرىپ، سەيدەدۇنياغا تاپشۇرۇپ بەر!"—دەپتۇ. باش دەرۋازىۋەن قوتىنى ئېلىپ، سەيدەدۇنيانىڭ قەسرىگە كىرىپتۇ. قارىسا، ئىشىكە قۇلۇپ سېلىنغان، ئىشىك يېنىدا بۇۋاي ئۇخلاپ ئولتۇرغان. "شۇ ۋاقىتقىچە ئۇخلامسىزلەر؟!"—دەپتۇ باش دەرۋازىۋەن كاپۇر بۇۋاينى ۋاقىراپ

ئوغلى تاجلمۇلۇكنى ئىستەپ يولغا چىقىپتۇ.

شاھ قىزى سەيدەدۇنيا بىلەن تاجلمۇلۇك ئەيشى-ئىشرەتتە يېرىم يىلنى بىللە ئوتكۈزۈپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر-بىرلىرىگە بولغان مۇھەببىتى بارغانسېرى ئېشىپ بېرىپتۇ. ئۇلار بىر-بىرىنى بىردەم كورمسە تۇرالمايدىغان، ئازراق ئايرىلىشقا چىدىمايدىغان دەرد-جىگە يېتىپ بېرىپتۇ. بولۇپمۇ تاجلمۇلۇكنىڭ سەيدەدۇنياغا بولغان مۇھەببىتى كۈن ھەتتا سائەت ساناپ كۆچىيىپتۇ، پىكرى-خىيالى پەقەت سەيدەدۇنيادا بولۇپ قاپتۇ. "ئەي كۆڭلۈمنىڭ ئارامى،—دەپتۇ تاجلمۇلۇك سەيدەدۇنياغا،—سېنىڭ يېنىڭدا تۇرغانسېرى ئېشقىم ئارتىپ ساڭا بولغان مۇھەببىتىم كۆچىيىپ كېتىپ بارىدۇ. مەن مەقسىدىمگە پۇتۇنلەي يەتكىنىمدىن ئەنسىرەيمەن" "يەنە نېمىنى خالايسەن؟ ئەي كوزۈمنىڭ قارىچۇغى، جېنىمنىڭ ئوزۇغى، سېنىڭ تەلۈىڭ نىمە؟ قوچاغلىشىش ۋە سۆيۈشتىن باشقا يەنە نىمە قالدى؟ كۆڭلۈڭ نېمىنى خالىسا شۇنى قىل!"—دەپتۇ سەيدەدۇنيا. "مېنىڭ مەقسىدىم باشقا نەرسە ئەمەس. ئوز ئەھۋالىمنى، سىرىمنى ۋە بۇ يەرلەردە يۈرۈشۈمنىڭ سەۋەبىنى ساڭا بىلدۈرۈشنى خالاشتىن ئىبارەت. مەن ئەسلى سودىگەرمۇ ۋە ئۇنىڭ ئوغلىمۇ ئەمەس، شاھزادىمەن. ئاتامنىڭ ئىسمى سۇلايمان شاھ. بىر ۋاقىتتا سېنى ساڭا سوراپ، ئاتام سېنىڭ ئاتاڭغا ئوزىنىڭ ۋەزىرىنى ئەلچىلىككىمۇ ئەۋەتكەن. ئۇلار كېلىپ، ئاتاڭ ئارقىلىق ۋەقەنى ساڭا يەتكۈزگەندە، سەن رازى بولمىغانسەن. ئاتاڭ ئىلاجسىز، ئاتامنىڭ ئەلچى بولۇپ كەلگەن ۋەزىرىنى ئوزىرە بىلەن ياندۇرغان—دەپ، ئارىلىرىدا بولۇپ ئوتكەن ۋەقەنى تولۇغى بىلەن سوزلەپ بېرىپتۇ ۋە،—"ئەمدى مەن يۇرتۇمغا قايتسام،

ئاتام سېنىڭ ئاناڭغا قايتىدىن ئەلچى ئەۋەتىپ سېنى سورىسا، سەنمۇ رازىلىغىڭنى دېسەڭ، ھەر ئىككى تەرەپ شەرىئەت قانۇنىغا مۇۋاپىق، شاھانە تويى قىلىپ نىكاھلانساق"—دەپتۇ. بۇ سوزنى تاجلمۇلۇكتىن ئاڭلاپ، سەيدەدۇنيا ئارتۇقچە خوش بوپتۇ، چۇنكى، ئۇمۇ، شۇ پىكىردە ئىكەن. ئۇلار شۇ پىكىرگە كېلىشىپ، ئۇخلۇشۇپتۇ. شۇ كۈنى ئۇلار پاراغەت ئۇيقىسىدا كۈن چىققىچە ئۇخلاپتۇ. شۇ ۋاقىتتا شەھرىمان شاھ ئوز سارىيىدا دولەت ئىشى توغرىسىدا كېڭەش ئوتكۈزۈۋاتقان ئىكەن. ۋەزىرلەر، ئەمرلەر ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئىكەن. شۇ چاغدا زەرگەرلەر ئاقساقلىنى خېلى چوڭ گوھەر سېلىنغان بىر قوتىنى كوتىرىپ كىرىپ، شاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. شاھنىڭ ئالدىدا قوتىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن گوھەر ئورنىتىلغان بىر زىننەت تۇمارىنى ئاپتۇ. ئۇنىڭ باھاسى يۈزمىڭ تىللاغا باراۋەر ئىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا، قوتا ئىچىدە يەنە لەئەل، ياقوت قاتارلىق ئېسىل تاشلارمۇ بار ئىكەن. ئۇنىڭدىن قالسا، بۇنداق چىرايلىق ۋە سەنئەتلىك قوتا باشقا شاھلارنىڭ ھېچ بىرسىنىڭ خەزىنىسىدە يوق ئىكەن. ھەددىدىن ئارتۇق ھۇنەر ۋە سەنئەت ئىشلىتىپ ياسالغان بۇ قوتا بىلەن زىننەت تۇمارى ۋە باشقا ئېسىل تاشلارنى كورگەن شەھرىمان شاھ ھەيران بوپتۇ. زەرگەرلەر ئاقساقلىنى باشلاپ كىرگەن باش دەرۋازىۋەنگە قاراپ، شاھ: "ئەي كاپۇر، بۇنى سەن ئېلىپ بېرىپ، سەيدەدۇنياغا تاپشۇرۇپ بەر!"—دەپتۇ. باش دەرۋازىۋەن قوتىنى ئېلىپ، سەيدەدۇنيانىڭ قەسرىگە كىرىپتۇ. قارىسا، ئىشىكە قۇلۇپ سېلىنغان، ئىشىك يېنىدا بۇۋاي ئۇخلاپ ئولتۇرغان. "شۇ ۋاقىتقىچە ئۇخلامسىزلەر؟!"—دەپتۇ باش دەرۋازىۋەن كاپۇر بۇۋاينى ۋاقىراپ

ئالسيپ. بۇڭى بۇ ئاۋازدىن چوچۇپ ئويغۇنۇپ قارىسا، ئالدىدا باش دەرۋازىسىن كاپۇر تۇرغان. ئۇنىڭ بىلەن جىدەلىلەشكىنى ئېسىگە كېلىپ ئۇ، تەشۋىشكە چۈشۈپتۇ. "توختاپتۇر كاپۇر، مەن ساڭا ھازىر ئاچقۇچنى ئېلىپ كېلەي" ــ دەپ، ئۇنىڭ ئالدىدىن چىقىپ، قورقۇنچ بىلەن پانا ئىزلەپ قېچىپتۇ. باش دەرۋازىسىن بۇۋىنىڭ قورقۇپ كەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قايتىپ كەلمەسلىكىنى سېزىپتۇ. لېكىن، نىمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىغىنى چۈشۈنەلمەي، گۇمانى كۈچىيىپ، كۈتۈپ تۇرماستىن، ئوزىنىڭ يېنىدىكى ئاچقۇچ بىلەن ئىشكىنى ئېچىپ، ئىچكىرى كىرىپتۇ. قارىسا، سەيدەدۇنيا بىر چىرايلىق يىگىت بىلەن بىر ئورۇندا يېتىپ ئۇخلاۋاتقان. بۇنى كورگەن باش دەرۋازىسىن ھەيران بولۇپ، شاھ ئالدىغا قايتىش ئۈچۈن ئارقىسىغا يانغان ئىكەن. سەيدەدۇنيا ئويغۇنۇپ قاپتۇ. باش دەرۋازىسىنى كورۈش بىلەن ئۇنىڭ رەڭگىدە قان قالماپتۇ: "ئەي دەرۋازىسىلەرنىڭ باشلىغى كاپۇر، خۇدا يوشۇرغانىنى سەنمۇ كورمەسكە سال!" ــ دەپتۇ. "مەن شاھتىن ھىچ نەرسىنى يوشۇرالمايمەن!" ــ دەپتۇ ئۇ ۋاقىراپ، ئالدىراپ ــ تىنەپ ئىشكىتىن چىقىپ، قۇلۇپىنى ساپتۇ ۋە شاھ ئالدىغا قايتىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا يەرنى سۈيۈپتۇ. "قۇتىنى قىزىمغا تاپشۇرمىدىڭمۇ ئەي كاپۇر؟" ــ دەپ سوراپتۇ شاھ دەرۋازىسىدىن. "يوقسۇ شاھىم، قۇتا مانا مېنىڭ قولۇمدا تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنى بېرەلمەي قايتۇرۇپ ئېلىپ كەلدىم. مەن ھازىرغىچە سىزدىن ھىچقانداق سىرنى يوشۇرمىغان، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ سەيدەدۇنيانىڭ يېنىدا چىرايلىق بىر يىگىتنى كوردۇم. مەن بارغاندا ئۇلار بىر ئورۇندا ئۇخلاۋاتقان ئىكەن". دەرۋازىسىنىڭ باشلىغى كاپۇرنىڭ سورى ئاياقلاشماي

تۇرۇپ، شاھ ئۇلارنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇيتۇ. ئۇلارنى ئېلىپ كېلىشىپتۇ. "بۇ قانداق گەپ؟!" — دەپ سوراپتۇ شاھ غەزەپلىنىپ. ئۇ، ئوز قولىغا دەررە ئېلىپ، تاجىلمۇلۇكنى ئۇرۇشقا بۇيرۇماقچى بولغان ئىكەن. سەيدەدۇنيا ئاتىسىنىڭ ئالدىغا ئوزىنى تاشلاپ، بوينىنى تۇتۇپ بېرىپ: "ئۇرماقچى بولساڭلار، مانا مېنى ئۇرۇڭلار! ئولتۇرۇشنى خالىساڭلار، ئالدى بىلەن مېنى ئولتۇرۇڭلار!" — دەپتۇ ئاتىسىغا. شاھ سەيدەدۇنيانى كايىپ، قوللارغا مەلىكىنى ئوز قەسرىگە ئاپىرىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. كېيىن ئۇ، تاجىلمۇلۇككە قاراپ: "لەنەت ساڭا، ئەي يىگىت، ئوزەڭ كىمسەن؟ ئاتاڭ كىم؟ مېنىڭ قىزىمغا قول تەكىكۇزۇشكە قانداق جۇرئەت قىلدىڭ؟" — دەپ سوراپتۇ شاھ. "مەن شاھزادىمەن. ئاتامنىڭ ئىسمى سۇلايمان شاھ. مېنى ئولتۇرۇشكە، ئازاپلاشقا ئالدىراپ كەتمە. بولمىسا ئوزەڭ ھالاك بولىسەن. مەملىكىتىڭگە ئېغىر قىرغىنچىلىق كېلىدۇ، دولىتىڭ خاراپ بولىدۇ. ئۇ چاغدا پۇشمانىنى ئالدىغان قاچا تاپالمايسەن" — دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. "نىمە ئۇچۇن پۇشايمان قىلدىكەنمەن؟" — دەپ سوراپتۇ شاھ. "ماڭا قەست قىلساڭ، ئاتام ئاڭلاپ، پىيادە ئاتلىق ئەسكەرلىرى بىلەن سېنىڭ ئۇستۇڭگە باستۇرۇپ كېلىدۇ. مانا شۇ چاغدا، ئەلۋەتتە، ئالدىراپ قىلغان ئىشىڭغا پۇشايمان قىلىسەن" — دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. شەھرىمان شاھ تاجىلمۇلۇكتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئۇنى ئولتۇرۇش ۋە ئارتۇقچە ئازاپلاشقا ئالدىراپ كەتمەسلىگىنىڭ مۇھىملىغىنى چۇشۇنۇپتۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ سوزىنىڭ راست ياكى يالغانلىغىنى ئېنىقلاپ بولغىچە، پۇتىغا كىشەن سېلىپ زىندانغا تاشلاشقا قارار قىپتۇ. شۇ چاغدا: "مېنىڭ پىكرىمچە، بۇنى تېزلىك بىلەن

ئولتۇرۇپ، شاھ قىزىغا ھۇجۇم قىلغانلارنىڭ كۆرىدىغىنىنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى ھەممىگە كۆرسىتىش لازىم" ــ دەپتۇ شەھرىمان شاھنىڭ بىر ۋەزىرى. شاھ جاللاتنى قىچقىرىپ، تاجىلمۇلۇكنىڭ سوزىگە قارىماي، بېشىنى ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ. جاللات تاجىلمۇلۇكنىڭ قولىنى ئاغامچا بىلەن باغلاپتۇ. لېكىن، بۇ پەرمانىنى دەرھال ئورۇنلاشنى جاللات سۇسلۇق بىلەن ئارقىغا سوزۇپتۇ. چۈنكى ئۇ شاھزادىنىڭ سوزىنى ئاڭلىغان ئىكەن. ئۇنىڭ بۇ سوزىگە ئېتىۋار بېرىپ، ئىشنى ئارقىغا سوزۇۋاتقانلىغىنى كۆرگەن شاھ غەزەپلىنىپ: "بۇنى ئولتۇرۇشنى يەنە قاچانغىچە ئارقىغا سورىسەن. بۇنىڭ بېشىنى تېز ئالمساڭ، ئۆزەڭنىڭ بېشىنى ئالىمەن" ــ دەپتۇ. جاللات پالتا تۇتقان قولىنى ئىگىز كوتىرىپ. تاجىلمۇلۇكنىڭ بوينىغا چاپماقچى بوپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد: ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئوتۇز بەشىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

جاللات پالتا تۇتقان قولىنى ئىگىز كوتۇرۇپ، تاجىلمۇلۇكنىڭ بوينىغا چاپمافچى بوپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا تۇيۇقسىزلا ناھايىتى ۋەھىمىلىك ئاۋازلار ئاڭلىنىپتۇ. شاھ جاللاتقا: "ئالدىرىما، قولۇڭنى تارت!" ــ دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. ئۇ ۋەقەنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتىپتۇ. ئەۋەتكەن كىشىسى قايتىپ كېلىپ، ۋەقەنى شاھقا

توۋەندىكىدەك بايان قىپتۇ: "شىددەت بىلەن كېلىۋاتقان ئەسكەرلەرنى كوردۇم. ئۇلار خوددى ئورکەشلەپ ئېقىۋاتقان دېڭىز دولقۇنىدەك يامراپ كېلىۋېتىپتۇ. ئاتلىقلارنىڭ زەربىسىدىن يەرلەر تىترىمەكتە. لېكىن، ئۇلارنىڭ نىمە ئۈچۈن بۇنداق ئالدىراش كېلىۋاتقانلىغىنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمىدىم." شاھ تىپىرلاپ قاپتۇ، تاجۇ ـ تەختىدىن ئايرىلىپ قېلىشىدىن قورقۇپتۇ: "ئەسكەرلىرىمىزدىن ھېچكىم بۇ كېلىۋاتقانلارغا قارشىلىق كورسەتمەسۇن، ـ دەپ بۇيرۇپتۇ شاھ. كېيىن ۋەزىرگە قاراپ، ـ بۇلار نەدىن كەلدى؟ بۇ يېقىن ئاردا ياكى يىراق شەھەرلەردە بولسۇن، بىزنىڭ دۈشمىنىمىز يوق ئىدىغۇ؟ ـ دەپتۇ. شاھنىڭ سوزى تۈگىمەيلا، ھاجىپ ئەلچىلەرنى باشلاپ ئېلىپ كىرىپتۇ. ئۇلار شاھنىڭ يېنىغا يېقىن كەپتۇ. بۇ ئەلچىلەرنىڭ ئاربىدا سۇلايمان شاھنىڭ ۋەزىرى بار ئىكەن. ۋەزىر ئاۋال شاھقا تازىم قىپتۇ. شاھ ئۇلارنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇلارغا ئوزىنىڭ يېنىدىن جاي كورسىتىپتۇ. ئاندىن كېلىشىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. ۋەزىر قەددىنى رۇسلاپ: "يېرىڭىزگە كەلگەن شاھ بۇرۇنقى ۋە ئوتمۇشنىڭ پادىشاھلىرىغا زادىلا ئوخشمايدۇ" ـ دەپتۇ ۋەزىر. "كىم ئۇ؟" ـ دەپ سوراپتۇ شەھرىمان شاھ. "بۇ كىشى ئادىللىغى ۋە پۇخرا پەرۋەرلىگى بىلەن ھورمەتكە ئىگە بولغان، ھەر يەردە مەشھۇر، كەڭ كوكلەمزار يايلاقلارنىڭ ئىگىسى، ئىسپىھان تاغلىرىنىڭ خوجىسى سۇلايمان شاھتۇر. ئۇ، ئىنىساپ ۋە ئادالەتنى سۇيگۈچى، جەۋرى ـ زۇلۇملارنى يەكسان قىلغۇچىدۇر. ئۇنىڭ ئوغلى ـ كوز قارىچۇغى، ھاياتىنىڭ تومۇرى سېنىڭ شەھرىڭدە. ئەگەر ئۇ سالامەت بولسا، مۇددىئا ھاسىل، ئۇ، سائا مىننەتدارلىق بىلدۇرىدۇ.

ئەگەر يوقالغان ياكى ئۇنىڭغا بىرەر زىيان يەتكەن بولسا، مەملەكىتىڭ خاراپ بولۇپ، تۈپرىغى كوكسە سورۇلىدۇ. يەرلىرىڭ، شەھەرلىرىڭ قارغا-قۇزغۇنلارغا ماكان بولىدۇ. شاھنىڭ تاپشۇرۇغى شۇ"ـــ دەپتۇ ۋەزىر. ئەلچىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، شاھ ۋە ھەمىگە چۈشۈپتۇ. مەملىكتى، ئەل-يۇرتىنىڭ تەقدىرىدىن ئەنسىرەپتۇ. ساراي ئەھلى، ۋەزىرلەر ۋە ئەمرلەرنى يىغىتىنى دەرھال ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. تاجلىمۇلۇك جاللاتنىڭ قولىدا رەڭگى سارغايغان، قېنى قاچقان ھالدا تۇرغان ئىكەن. ئۇشتۇمتوت ئەلچىنىڭ كوزى ئۇنىڭغا چۈشۈپ قاپتۇ. بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى بولۇپ، ئەلچىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئايىغىغا ئوزىنى تاشلاپتۇ. ئاياق قولىرىنى يېشىپتۇ. تاجلىمۇلۇك كوزىنى ئېچىپ، ئاتىسىنىڭ ۋەزىرى ۋە بۇرادىرى ئەزىزنى كورۇپتۇ. خوشلۇغىدىن ھۇشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. شەھرىمان شاھ بۇ ئىشتىن ھەيران قاپتۇ. شۇنچە نۇرغۇن ئەسكەرلەرنىڭ شۇ يىگىت ئۇچۇن كەلگىنىنى بىلىپ، ئۇنىڭدىن ناھايىتى قورقۇپتۇ. تاجلىمۇلۇكنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ پىشانىسىدىن سۇيۇپتۇ، كوزلىرىنى ياشلاپتۇ: "ئەي ئوغلۇم، مېنى كەچۇرگىن، مەندىن ئوچ ئالما! قېرىلىغمىنى ھورمەت قىل! ئەل يۇرتۇمنىڭ تېچلىغغا يارىدىم قىل!"ـــ دەپ يالۇۋرۇپتۇ. تاجلىمۇلۇك ئۇنىڭ قولىنى سۇيۇپتۇ. "تەشۋىشلەنمەڭ، زىيان تارتمايسىز. مېنىڭ نەزىرىمدە، سىز ماڭمۇ ئاتا. لېكىن، سۇيۇملىگىم سەيدە دۇنياغمۇ زىيان يەتكۇزمەسلىككە ۋەدە بېرىڭ!"ـــ دەپتۇ تاجلىمۇلۇك. "ئۇنىڭدىن ئەنسىرىمە. ئۇ، سېنىڭ كېنىزىڭىڭ. ئۇ، ساق ۋە سالامەت"ـــ دەپتۇ شەھرىمان شاھ. ئاندىن ئەلچى بولۇپ كەلگەن سۇلايمان شاھنىڭ ۋەزىرىگە ئۇزرە ئېيتىپتۇ. ئۇنىڭ كوڭلىنى

ئېلىپ، بۇ سىرنى سۇلايمان شاھقا ئېيتىماي، مەخپى تۇتۇشقا ئۇندەپتۇ. ئۇلارغا كوپ سوغاتلارنى تەقدىم قىپتۇ. ئەمرلەرگە تاجلىمۇلۇكنى ھامامغا ئېلىپ بېرىشقا، مەخسۇس كېيىملەر كەيدۈرۈشكە ئەمر قىپتۇ. تاجلىمۇلۇكنى ھامامغا ئېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭغا شاھانە كېيىملەر كەيدۈرۈپتۇ. ئۇ يەردىن قايتۇرۇپ كېلىپ شاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. شەھرىمان شاھ ۋە ئۇنىڭ سارايدىكى بارلىق ئەمەلدارلىرى ئۇنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپتۇ. تاجلىمۇلۇك ۋەزىر بىلەن ئەزىزگە ئوزىنىڭ بېشىدىن ئوتكەنلەرنى ھىكايە قىلىپ بېرىپتۇ. "ئۇزاق ۋاقىتقىچە دېرىگىڭ بولمىغىنى ئۈچۈن، بىز سېنىڭ ھاياتىڭدىن ئەنسىرەپ، ئاتاڭنىڭ ئالدىغا قايتتۇق، ۋەقەنى ئېيتتۇق. ئاتاڭ شۇ ئاندىلا ئەسكەرلىرىنى ئاتلاندۇردى. بىزمۇ بىللە بۇ شەھەرگە يېتىپ كەلدۇق. كەلگىنىمىزگە يارىشا، خوشاللىق بىلەن يۈز كورۇشۇش نىسپ بولدى" — دېيىشىپتۇ ۋەزىر بىلەن ئەزىز. "مېنىڭ ئىلگىر ئاخىر شاتلىغىم سىلەرنىڭ سەۋىنىڭلاردىن بولدى" — دەپتۇ تاجلىمۇلۇك. بۇلار بۇ يەردە سوزلىشىپ ئولتۇرغاندا، شەھرىمان شاھ سەيدە دۇنيانىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. قارىسا، ئۇ قايغۇرۇپ، قىلچىنىڭ دەستىسىنى يەرگە، ئۇچىنى كوكسىگە تىرەپ، ئوزىنى ئۇنىڭغا ئۇرۇش ئالدىدا تۇرغان ئىكەن. "ئەلۋەتتە، ئوزەمنى ئولتۇرىمەن. سۆيگىنىمدىن كېيىن قېلىپ ياشىغانىڭ نېمە پايدىسى؟" — دەۋاتقان ئىكەن. ئاتىسى ئۇنى شۇ ئەھۋالدا كورۈپ، ۋاقىراپ: "ئەي قىزىم، بۇ رايىڭدىن قايت! قېرى ئاتاڭغا ۋە شەھەر خەلقىغە رەھمە قىل! ئاتاڭدىن ئوتكەن خاتالىقنى كېچىر!" — دەپتۇ ۋە يۈز بەرگەن ۋەقەنى قىزىغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. سەيدە دۇنياغا شاھ سۇلايمانىڭ

ئوغلى تاجلمۇلۇككە ئويلىنىش تىلىگىنى ئېيتىقانلىغىنى، بولۇپ ئوتكەن ئىش ئۈچۈن قايغۇرماسلىقنىڭ زورۇرلىگىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. مەلىكە كۈلۈپ: "بۇ شاھزادە مېنىڭ تەلىۋىمدە. ئەگەر سەن ۋەزىر-نىڭ سوزى بىلەن ئۇنى ئولتۇرسەڭ، ئۇنىڭ ئاتىسى سېنى ئىككى تەڭگىلىك تاختايغا مىخلايدۇ، دېگەن ئەمەسمىدىم، ئەي دادا" - دەپتۇ. "ئەي قىزىم، ئاتاڭغا رەھىم قىل! خۇدا ساڭىمۇ رەھىم قىلسۇن" — دەپتۇ شاھ. "تېزلىك بىلەن شاھزادىنى مېنىڭ يېنىمغا ھازىر قىلىڭ" — دەپتۇ سەيدەدۇنيا. شاھ تاجلمۇلۇك يېنىغا بېرىپ، ئاستاغىنا سەيدەدۇنيانىڭ سوزىنى ئۇنىڭغا ئاڭلىتىپتۇ. تاجلمۇلۇك دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، مەلىكە سەيدەدۇنيانىڭ قېشىغا كەپتۇ. سەيدەدۇنيا ئاتىسىنىڭ ئالدىدا ئۇنى قۇچاغلاپ سۆيۈپ، مېنى سېغىنىدۇرىدۇڭ!" — دەپتۇ. ئاندىن ئاتىسىغا قاراپ: "كىم چىرايدا بۇنىڭ ئالدىغا ئوتەلەيدۇ؟ بۇ — شاھ ئوغلى، بۇ شاھزادەڭ گۈزەل جاھانىدا يەنە بارمۇ؟" — دەپتۇ. شەھرىمان شاھ قىزىنىڭ قەسرىدىن قايتىپ چىقىپ، ئۇلار كىرگەن ئويىنىڭ ئىشىگىگە ئوزى قۇلۇپ ساپتۇ. ئاندىن تاجلمۇلۇكنىڭ دادىسىنىڭ ۋەزىرى ۋە باشقا ئەلچىلەرنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. ئۇلارغا شاھ سۇلايمانىنىڭ ئوغلى تاجلمۇلۇك ئوز سۆيگىنىنىڭ قېشىدا تېچ ۋە شاد-خورام ھايات كەچۈرۈۋاتقانلىغىنى ئېيتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، شەھرىمان شاھ سۇلايمان شاھنىڭ ئەسكەرلىرىگە ۋە ئادەملىرىگە ئوزۇق-تۇلۇك ھازىرلاشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇ، ئوزى يۇز توگە، يۇز قۇل، يۇز كېنە-زەك، يۇز چورە ھازىرلاپ، شاھ سۇلايمانغا تارتۇق قىپتۇ. ئوزىمۇ ساراي ئەھلى، ئەمرلەر، ۋەزىرلەر بىلەن بىللە شاھ سۇلايمانىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. سۇلايمان شاھ ئۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىق خەۋىرىنى

ئاغلاپ، قارشى ئېلىش ئۈچۈن ئالدىغا چىقىپتۇ. شاھ ئوغلى تاجلىمۇلۇك ۋەقەسىنى ۋەزىر ۋە ئەزىزدىن ئاڭلاپ، ئوغلىنىڭ سۈيگىنىگە يېتىشكەنلىگىدىن خوش بوپتۇ. سۇلايمان شاھ شەھرىمان شاھ بىلەن قۇچاغلىشىپ كورۇشۇپتۇ، ئۇنى ھورمەتلەپ ئوزىنىڭ يېنىغا تەكلىپ قىپتۇ. ئۇلار بىر-بىرى بىلەن سوزلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. كېيىن تاماق تارتىلىپتۇ. ئاردىدىن بىرئاز ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن، قىممەتباھا كىيىملەر كەيگەن تاجلىمۇلۇك كىرىپ كەپتۇ. ئاتىسى ئۇنى كورۇش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. شاھتىن كېيىن باشقىلارمۇ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. "گۇۋالار ئالدىدا ئوغلۇمغا قىزىڭنى نىكاھ قىلىشنى ئارزۇ قىلمەن" ــ دەپتۇ سۇلايمان شاھ شەھرىمان شاھقا. "خوپ!" ــ دەپ، گۇۋا ۋە قازىلارغا كىشى ماڭدۇرۇپتۇ. ئۇلار كەلگەندىن كېيىن، نىكاھ خوتبىسى ئوقۇلۇپ. نىكاھ خېتى يېزىلىپتۇ. شەھرىمان شاھ قىزىغا قىممەتباھالىق زىننەت ئەسۋاپلىرىنى تەقدىم قىپتۇ. تاجلىمۇلۇك ئاتىسىغا ئەزىزنى كورسىتىپ: "بۇ يىگىت مېنىڭ ھورمەتلىك قەدىردان ئاغىنەم بولۇشقا مۇناسىپ ئىش قىلدى. ئۇ ماڭا نۇرغۇن ياردەملەرنى بەردى. مەن بىلەن بىللە سەپەرلەردە بولدى. مەقسىدىمگە يېتىشىم ئۈچۈن جان كويدۇرۇپ ئىشلىدى. بۇ ئىشتا كوپ قېينچىلىقلارنى بېشىدىن كەچۈردى، كۆلپەتلىرىمگە شېرىك بولدى. تاقەتسىزلىك قىلغان چاغلىرىمدا ئېغىر بولۇشقا ئۇندىدى. ئىككى يىلدىن بېرى ئوز شەھرىدىن يىراقتا. ئۇنىڭ شەھرى بىزگە يېقىن. بۇنىڭغا بىر ئاز مال تەييارلاپ بېرىپ، ئوز يۇرتىغا ماڭدۇرساق. بىزدىنمۇ كوڭلى خوش بولۇپ قايتسا" ــ دەپتۇ. "بۇ پىكرىڭ توغرا" ــ دەپتۇ ئۇنىڭغا ئاتىسى. كېيىن ئۇلار ئەزىزگە قىممەتباھا

مالىلاردىن يۇز توگىلىك مال ھازىرلاپتۇ. ئۇنى توگىلەرگە ئارتىپتۇ. تاجىلمۇلۇك بۇ مالىلارنى ئۇنىڭغا تەقدىم قىپتۇ. "بۇلار ــ دادام ۋە مېنىڭ ساڭا قىلغان ئەرزىمەس سوغىمىز. ساڭا مەن جېنىمنى بەرسەمۇ، ساڭا بولغان قەرزىمنى تۈگۈتەلمەيمەن. مېنىڭ ۋە ئاتامنىڭ بۇ ئازغىنا يوللىغىمىزنى كوپكە تاۋاپ قىلىپ ئېلىپ، مەندىن رازى بولۇشۇڭنى سورايمەن" ــ دەپتۇ تاجىلمۇلۇك. ئۇلار شاھلار ۋە دوستلار بىلەن خوشلۇشۇپتۇ. تاجىلمۇلۇك ئاتقا مىنىپ، ئەزىزنى ئۇچ چاقىرىم يەرگىچە ئۇزىتىپ چىقىپتۇ. "ئەگەر مېنىڭ ئانام بولمىغاندا ئىدى، سېنىڭدىن بىر قەدەممۇ ئاجرىماس ئىدىم. ماڭا خەت يېزىشنى ئۇنتۇما! سالامەتلىگىڭدىن خەۋەردار قىلىپ تۇرغىن" ــ دەپتۇ ئەزىز تاجىلمۇلۇككە. ئەزىز يول يۈرۈپ، ھارماي-تالماي ئۇز شەھرىگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئانىسى ئوينىڭ ئوتتۇرىسىغا قەۋرە ياستىپ، دايىم ئۇنى زىيارەت قىلىدىكەن. ئەزىز ئويگە كىرگەندىمۇ، ئانىسى چېچىنى يېيىپ، شۇ قەۋرىگە يولەنگىنىچە ياش توكۈپ ئولتۇرۇپ، مۇنۇ شېئىرلارنى ئوقۇۋېتىپتىكەن:

ئەي پەلەك شۇنچە زۇلۇم قىلدىڭ ماڭا،
دەردى-غەمدىن ئالەمنى تار قىلدىڭ ماڭا.

بىر نەپەس شاد بولغۇنۇم ئېسىمدە يوق،
خەستە كوڭلۇم بەك ئېزىلدى دىل سۇنۇق.

خوش-خۇرام ئولتۇرمۇدۇم ئوغلۇم بىلەن،
پۈتتى ئومرۇم ئوغۇل دېغدا غەم بىلەن.

بۇ تىرىكلىكتىن ماڭا ياخشى ئولۇم،
تەلىيىمنىڭ شۇملىغىدىن سولدى گۈلۇم.

• • •

ئەي قەۋرى ساڭا كىرىپ تۆگىدىمۇ كورىكى ئۇنىڭ،
قېنى ئالەمنى روشەن قىلغان يۈزىنىڭ نۇرلىرى.
قۇياشنىمۇ، گۈلنىمۇ يوشۇرۇپسەن قوينۇڭغا،
ئۇنىمۇ يۇتتۇڭمۇ سەن، يوق تولۇن ئاي نۇرلىرى.

كېيىن ئۇ، ئوتلۇق بىر "ئاھ" تارتىپ شۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

قەۋرى ئارىلاپ يۈرۈپ سالام بېرىپ ئوتتۇمەن،
ئەمما ئۇلارنىڭ قەۋرى بەرمىدى ماڭا جاۋاپ.
دىدى سۆيۈملۈكۈم:
ـــ سىزگە جاۋاپ بېرەيمەن،
قېرىنداش ئۇرۇقلاردىن ئايرىلىپ باغرىم كاۋاپ.
بىر سىقىم تۆپراق بولدۇم، ھوسنۇم-چىرايىم پۈتتى،
يەر باغرىدا ياتىمەن، بار-يوقۇم بولدى خاراپ.

شېئرنى تۆگۈتۈپ قارىسا، ئوغلى ئەزىزىمۇ قۇلاق سېلىپ يىغلاپ تۇرغان ئىكەن. ئانىسى ئوغلىنى كورۇش بىلەن ھۇشىدىن كېتىپتۇ. ئەزىز ئۇنىڭغا سۇ پۈركۈپ ھۇشىغا كەلتۈرۈپتۇ. ئانىسى ھۇشىغا كېلىپ، ئوغلىنى كوكرىگىگە بېسىپتۇ. دېرەكسىز يوقاپ كېتىشىنىڭ سەۋىنى سوراپتۇ. ئەزىز بېشىدىن ئوتكەنلەرنى بىر-بىرلەپ سوزلەپ بېرىپتۇ. تاجىلمۇلۇكنىڭ يۇز توگە مال ھەدىيە قىلغانلىغىنىمۇ ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئانىسى ئوغلىنى كورگىنىگە خۇرسەن بوپتۇ. تاجىلمۇلۇكنىڭ ھەدىيىسىگە ئەزىزنىڭ ئانىسى غايىبانە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ دۇئا قىپتۇ. ئەزىز ئانىسىنىڭ يېنىدا، بەختى قارا دەللالنىڭ قىزى قىلغان ئىشىدىن قايغۇغا پېتىپ، ئورە تۇرغىنىچە قېتىپ قاپتۇ.....

تاجىلمۇلۇك سۆيگىنى سەيدەدۇنيانىڭ يېنىغا كىرىپتۇ، كوكۈل

ئېچىشىپتۇ. شەھرىمان شاھ قىزى سەيدەدۇنيانى ئېرى تاجىلمۇلۇككە قوشۇپ، قۇدىسى سۇلايمان شاھ بىلەن بىللە يولغا سېلىشقا ھازىرلىنىپتۇ. يول تەييارلىقلىرى تۈگىگەندىن كېيىن، يۈكلىرىنى ئارتىشىپ يولغا چۈشۈپتۇ. شەھرىمان شاھ ئۇلارنى ئۈچ كۈنلۈك يەرگىچە ئۇزۇتۇپ بېرىپتۇ. سۇلايمان شاھ شەھرىمان شاھنى زور بىلەن شەھرىگە قايتىشقا كوندۇرۇپتۇ. شەھرىمان شاھ ئوز شەھرىگە قايتىپ كەپتۇ. سۇلايمان شاھ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ، كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ، داۋان ئېشىپ، مول يۇرۇپ، ئوزلىرىنىڭ شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇلارنى شەھەر ئاھالىسى شەھەرنى زىنەتلەپ قارشى ئاپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى. شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز ئوتتوز ئالتىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

سۇلايمان شاھ ئوغلى بىلەن مەلىكىنى ئېلىپ، كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ، تاغ داۋانلار ئېشىپ، چول-باياۋانلار كېزىپ، دەريا كېچىپ، ئوز شەھرىگە كەپتۇ. ئۇلارنىڭ يېتىپ كېلىشىنى ئۇقۇپ، شەھەر ئاھالىسى شەھەرنى زىننەتلەپ، ئالدىغا چىقىپ قارشى ئاپتۇ. سۇلايمان شاھ ئوز تەختىگە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. تاجىلمۇلۇك ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇپتۇ. سۇلايمان شاھ ئوزى بىلەن بىللە بارغانلارغا سان-ساناقسىز ئىنئامىلارنى بېرىپتۇ. شەھەر خەلقىغە

يېڭىۋاشتىن توي ـ تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ. تۇتقۇنلارنى ئازات قىلىپ قويۇپ بېرىپتۇ. بۇ توي ـ تاماشا ۋە باشقا كۆڭۈل ئېچىشلار راسا بىر ئاي داۋام قىپتۇ. سەيدەدۇنيانىڭ ھوسنىنى تاماشا قىلىش ئۈچۈن، ناھايىتى نۇرغۇن ئايالالر يىغىلىپتۇ. لېكىن كورگەنلەرنىڭ ھېچ بىرى ئۇنىڭ ھوسنىنى كورۈپ تويماپتۇ. توي ـ تاماشا بارغانسېرى قىزىپتۇكى، سويىماپتۇ. ئاخىرى تاجلىمۇلۇك ئاتا ـ ئانىسىدىن دۇئا ـ پاتىھە ئېلىپ، سەيدەدۇنيانىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. ئۇلار ئۇمۇر بويى شۇنداق شىرىن ـ لەززەتلىك دەۋر سۈرۈپ، ھايات كەچۈرۈپتۇ.

پادشاھ ئومەر ئىبنى نوئمان ۋە ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى توغرىسىدكى ھكايىنىڭ داۋامى

ۋەزىر دەندان ھكايىسىنى توگۈتۈپتۇ. زۇئۇلماكان ئۇنىڭغا بۇ ھكايىسى ئۈچۈن ئالاھىدە "باركاللا!..." ــ ئېيتىپتۇ ۋە: شاھلار قېشىدا ئەڭ ياخشى مۇلاھىزىلار بايان قىلغۇچى ۋە توغرى يول كورسەتكۈچى سەندەك ۋەزىر، دانا مەسلىھەتچى كام بولسا بولمايدۇ" ــ دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئاردىدىن توت يىل ئوتۈپتۇ. شۇ ۋاقىت ئىچىدە ئۇلار قۇستەنتىنەنى قامال قىلىپ تۇرۇشۇپتۇ. يۇرتلىرىنى سېغىنىپ، ئۇزۇنغا سوزۇلغان بۇ قورشاشتىن ئەسكەرلەرمۇ ناھايىتى زېرىكىپتۇ. زۇئۇلماكان ئەمىر بەھرام، ئەمىر رۇستەم، ئەمىر تۇركەشلەرنى قېچقىرىپ: "بىز بۇ يەرگە شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ قاسىنى ئېلىش ئۈچۈن كەلگەن ئىدۇق. شۇنچە زامان قورشاپ يېتىپمۇ مەقسىدىمىزگە يېتەلمىدۇق. ئۇنىڭ تەتۇر-سىچە، بىر غېمىمىز ئىككى بولدى، قايغۇمىز كۆچەيدى. دادام ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ مۇسىبىتى ئۇستىگە ئاكام شەررىكاننىڭ مۇسىبىتى كېلىپ قوشۇلدى، بىز بۇ يەردە ئۇنىڭدىن ئايرىلدۇق. بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇ ھىلىگەر قېرى زاتنۇد داۋاھىدىن كەلدى. ئۇ، دادام ئومەر ئىبنى نوئماننى ئوز يۇرتىدا ھالاك قىلدى. ئانام سۇفىيەنى ئېلىپ قاچتى. بۇلار يېتىشمىگەندەك، بىزگە كوپ ھىلىلەر قىلدى.

بىزنى غەپلەتتە قويۇپ، ئاكام شەررىكاننى خىزمەتچىلىرى بىلەن پاجىەلىك تۇردە بوغۇزلاپ قاچتى. بىزگە ئېغىر جۇدالىق ئازاۋىنى يۈكلىدى. مەن بۇلارنىڭ قىياسىنى ئېلىش ئۈچۈن قەسەم قىلغان ئىدىم. بۇ مەقتە سىزلەرنىڭ يەنە قانداق پىكىر ۋە مەسلىھەتلىرىڭىز بار. مەن سىزلەردىن جاۋاپ كۈتۈپ تۇرۇپتىمەن"ـــدەپتۇ مەسلىھەت سورۇنىدا ئولتۇرغانلارغا قاراپ. ئولتۇرغانلار بېشىنى توۋەن سېلىپ جاۋابىنى ۋەزىر دەندانىغا ھاۋالە قىپتۇ. ۋەزىر دەندان ئورنىدىن تۇرۇپ، شاھ زۇئۇلماكانىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. "ئەي زامانىمىزنىڭ شاھى،ـــدەپتۇ ئۇ،ـــمېنىڭ پىكرىمچە، بۇ يەردە تۇرىۋەگىنىمىزنىڭ پايدىسى يوق. ۋەتىنىمىزگە قايتىشىمىز لازىم. ئۇز يۇرتىمىزدا دەم ئېلىپ، ئەسۋاپ ۋە يارالقىرىمىزنى تولۇقلاپ، ياخشى ھازىرلىق كورۇپ كېلىپ، بۇ بۇتقا چوقۇنغۇچىلارنىڭ كۆچىگە قارشى غازات قىلىشىمىز كېرەك". "بۇ پىكىر ناھايىتى ياخشى. ئادەملەر ئوي-جايلىرىنى سېغىنىپ قېلىشتى. ئائىلە ۋە بالا-چاقىلىرىنى كورۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. مەنمۇ ئوغلۇم كانى ماكانىنى ۋە ئاكامنىڭ قىزى قۇززىيەپاكانىنى كوپ سېغىندىم. ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىغىنى بىلگۈم كېلىدۇ"ـــدەپتۇ زۇئۇلماكان. بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئادەملەرنىڭ ھەممىسى سۆيۈنۈپتۇ. ۋەزىر دەندانىغا ئۇزۇن ئومۇر ۋە سالامەتلىك، بەخت تىلەپ دۇئا قىلىشىپتۇ. شاھ زۇئۇلماكان ئەسكەرلىرىگە ئۇچ كۈندىن كېيىن قايتىش توغرىسىدا خەۋەر قىلىشقا پەرمان بېرىپتۇ. ئۇلار سەپەر ھازىرلىقلىرىنى كورۇش ئىشىغا كىرىشىپتۇ. توتىنچى كۈنى ناغرا-كارناي، داپ-دۇمباقلار چېلىپ، بايراقلارنى ئېلىپ يولغا چۇشۇپتۇ. ئەسكەرلەرنىڭ ئالدىدا ۋەزىر دەندان، ئوتتۇرىسىدا زۇئۇلماكان، ئۇنىڭ

يېنىدا ھاجىپ بىللە يولغا چۈشۈپتۇ. بۇلار كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ، باغدادقا يېتىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ يېنىپ كەلگىنىنى كورۈپ، ئادەملەر خوش بولۇشۇپتۇ، غەم-ئەلەملىرى كوتىرىلىپ-تۇ، ئەمرلەر ئوز ئويلىرىگە قايتىشىپتۇ. شاھمۇ ئوز قەسىرىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئوغلى كانى ماكانىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. ئۇچ يىللىق جەڭ، توت يىللىق قورشاشتىن كېيىن ئوز ئويىگە كىرگەن شاھ يەتتە ياشقا كىرگەن ئوغلىنى كورۈپتۇ. ئۇ، ئاتقا مىنىشنى ئۇگەنگەن ئىكەن. شاھ زۇئۇلماكان بىر ئاز دەم ئېلىپ، ئوغلى كانى ماكان بىلەن ھامامغا چۈشۈپتۇ. ھاممامدىن قايتىپ كېلىپ، تەختكە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋەزىر دەندان ئۇنىڭ يېنىدا، ۋەزىر-لىق ئورنىدا ئولتۇرۇپتۇ. ئەمرلەر ۋە باشقا ساراي ئەمەلدارلىرى ئۇنىڭ خىزمىتىدە تۇرۇپتۇ. زۇئۇلماكان مۇساپىر بولۇپ ئاغرىپ قالغاندا كوپ ياردەملەرنى قىلغان دوستى گۇلەخچىنى قىچقىرتىپتۇ. گۇلەخچى كەلگەندە، ئۇنىڭ ھورمىتى ئۇچۇن، شاھ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئوزىنىڭ يېنىدىن جاي كورسىتىپ، ھورمەتلەپتۇ. زۇ-ئۇلماكان ۋەزىرگە ئوزى مۇساپىر بولۇپ ئاغرىپ قالغان چېغىدا گۇلەخچىنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن، ئۇلارمۇ بۇ كىشىگە ھورمەت قىلىشىپتۇ. گۇلەخچى يەپ-ئىچىپ، ئىشلىمەي بىغەم يېتىۋەرگەنلىكى ئۇچۇن، سەمرىپ كەتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ گەردىنى پىلىنىڭ بويىنىدەك، قوسىغى خوددى داربىل دىگەن جانۋارنىڭ قارنىدەك يوغان كېلەڭسىز بىر توسكە كىرگەن ئىكەن. ئۇ، ناھايىتمۇ بىغەم بولۇپ، غادىيۋالغان ئىكەن. ئۇ، شاھ زۇ-ئۇلماكاننى باشقىچە ئېسىل كىيىملەردە كورۈپ تونۇماي قاپتۇ. شاھ ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ، تىكىلىپ سالام بېرىپتۇ ۋە: "بىر

دەمدىلا مېنى ئېسىگىدىن چىقاردىڭمۇ، ئەي بۇرادەر؟"ــ دەپتۇ ئۇنىڭغا. گۈلەخچى زۇئۇلماكانغا قايتىدىن تىكىلىپتۇ. تىكىلىپ قاراپ، ئاران تونۇپتۇ. ئۇ، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ۋە: "ئەي دوستۇم، سەن قانداق پادىشا بولۇۋالدىڭ؟"ــ دەپتۇ شاھقا. زۇ-ئۇلماكان بۇنىڭ گېپىگە كۈلۈپتۇ. ۋەزىر دەندان ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ، ۋەقەنى چۈشەندۈرۈشكە باشلاپتۇ. ئۇ: "بۇ شاھ بۇنىڭ-دىن خېلى بۇرۇن سېنىڭ ئۈكاڭ ۋە دوستۇڭ ئىدى. ئەمدى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ پادىشاسى بولۇپ قالدى. ئەمدى سەن ئۇنىڭ-دىن كوپ ياخشىلىقلارنى كۆرىسەن. "ئەمدى سەن كۆڭلىڭدىكىنى ئېيت"ــ دېسە، سەن ئەلۋەتتە چوڭ نەرسىلەرنى سورا. شاھ سېنى ناھايىتى ھورمەت قىلىدۇ، ھەددىدىن ئارتۇق قەدىرلەيدۇ، سەن نېمىنى سورىساڭ شەرتسىز بېرىدۇ. ئېھتىياتلىق بول! ئەرزىمىگەن نەرسىنى سوراپ، كۈلكىگە قالما!"ــ دەپتۇ. "مەن سورىغان نەرسىنى بەرمەيدۇ ياكى بېرىش قولىدىن كەلمەيدۇ دەپ ئويلايمەن" دەپتۇ گۈلەخچى. "نېمىنى سورىساڭ شۇنى بېرىدۇ. نېمىنى خالىساڭ شۇنى قىلىدۇ"ــ دەپتۇ ۋەزىر دەندان. "مەن ئەلۋەتتە دىلىمدىكى مۇددا-يىمنى سورايمەن. چۈنكى ئۇنى مەن ھەركىچە چۈشۈمدىمۇ كۆرۈپ كېلىۋاتىمەن. ئۇنتۇپ قالماي دەپ، ياتلاپمۇ يۈرۈۋاتىمەن. خۇدا-دىن مۇشۇ نەرسىنى تىلەپ كېلىۋاتىمەن"ــ دەپتۇ گۈلەخچى. "خاتىر-جەم بول! ئەزىزىمى خۇدا، سەن دەمەشقىنىڭ سۇلتانلىغىنى سورىساڭمۇ بېرىدۇ. ئۇ، سەندىن ھېچ نەرسىنى ئايىماپ تۇرمايدۇ"ــ دەپتۇ ۋەزىر. شۇ ۋاقىتتا گۈلەخچى ئورنىدىن قوزغۇلۇپتۇ، قول باغلاپ تۇرۇپتۇ. زۇئۇلماكان ئۇنىڭغا ئولتۇرۇشنى ئىشارەت قىپتۇ. لېكىن ئۇ، ئولتۇرماي، يەنىلا قول باغلاپ تۇرۇپتۇ ۋە: "بۇرۇن مەن

سېنىڭ يېنىڭدا سوھبەتلىشەتتىم، ئولتۇراتتىم ۋە ئېغىناپ ياتاتتىم. ئەمدى سەن ئالدىڭدا باشقىلار قول باغلاپ تۇرىدىغان چوڭ كىشى بولۇپ قاپسەن. باشقىلار ساڭا قول باغلاپ تۇرسا، مەن قانداقمۇ ئولتۇراي. مېنىڭمۇ قول باغلاپ تۇرغۇنۇم ياخشى ئوخشايدۇ" — دەپتۇ گۈلەخچى شاھ زۇئۇلماكانغا. "سەن مېنىڭ ھايات قېلىشىمغا سەۋەپ قىلغان كىشى. بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدىكى مۇناسىۋەت يەنە شۇ بۇرۇنقىدەك بولۇشى كېرەك. چۈنكى، سەن ماڭا قېرىنداشلارچە غەمخورلۇق قىلدىڭ. سېنىڭ ياخشىلىقلىرىڭنى كوپ كوردۇم. بۇ قىلغان ۋاپادارلىغىڭ مەڭگۈ يادىمدىن چىقمايدۇ. شۇنىڭ بەدىلىگە مەندىن نېمىنى سورىساڭ شۇنى بېرىمەن. قانداق ئارزۇ-يۇڭ بولسا، سورا. ئاۋال خۇدادىن سورا، ئاندىن مەندىن سورا، تارتىنما" — دەپتۇ شاھ زۇئۇلماكان. "مەن سورىغان نەرسىنى بەرمەسلىگىدىن قورقىمەن، ئەي ئالىجاناپ شاھ" — دەپتۇ گۈلەخچى. "قورقما! سورا!" — دەپتۇ شاھ. "سورىغىنىمنى بەرمەيسەن. مەن شۇنىڭدىن قورقىمەن" — دەپتۇ گۈلەخچى يەنە. "ئەزبرايى خۇدا، ئەگەر شۇ مەزگىلدە ماڭا قاراشلىق پۈتۈن مەملىكەتىڭ يېرىمىنى سورىساڭمۇ بولۇپ بېرەتتىم" — دەپتۇ شاھ زۇئۇلماكان. "قورقۇۋاتمەن" — دەپتۇ گۈلەخچى قايتا. "قورقما! نېمىدىن قورقىسەن؟" — دەپتۇ شاھ زۇئۇلماكان. "سورىغان نەرسەمنى بېرىش قولۇڭدىن كەلمەي قېلىشتىن قورقىمەن" — دەپتۇ گۈلەخچى. شاھ زۇئۇلماكان-نىڭ ئاچچىغى كەپتۇ. "ئەي گۈلەخچى دوسىنۇم، سەن قاچان مەندىن بىرەر نەرسە سورۇدۇڭ. مەنمۇ قاچان بۇ نەرسىنى بېرىش قولۇمدىن كەلمەيدۇ دەپ، سورىغىنىڭنى بەرمەي قويدۇم!" — دەپتۇ شاھ زۇئۇلماكان. "ئانداق بولسا پۈتۈن قۇددۇس شەھرىدىكى

هامامنىڭ باشلىغى قىلىپ تەيىنلىشىگىنى سورايمەن" ــ دەپتۇ گۈلەخچى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، شاھمۇ ۋە سارايدىكى بارلىق ئەمەلدارلارمۇ قاقاخلاپ كۈلۈشۈپتۇ. كېيىن شاھ كۈلكىسىنى توختۇتۇپ: "بۇنىڭدىن باشقا نەرسىنى سورىغىن!" ــ دەپتۇ. "مانا مەن ھىللا سورىغان نەرسىنى بېرىش قولۇڭدىن كەلمەيدۇ" ــ دىگەن ئەمەسمىدىم. ئاخىر مېنىڭ دىگىنىمدەك بولدىغۇ؟ ــ دەپتۇ گۈلەخچى، ــ ئەگەر قۇددۇس هامىاملىرىنىڭ باشلىقلىغىنى بېرەلمىسەڭ، ماڭا دەمەشق هامىاملىرىنىڭ چوڭ باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى بېرىشىڭنى سورايمەن" ــ دەپ، ئۇزۇنىڭ تەلۈنى قايتىلاپتۇ گۈلەخچى. شاھ باشلىق سارايدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئېغىناپ كۈلۈشۈپتۇ، كۈلكىدىن ئۇچەيلىرى ئۇزۇلۇشكە ئازلا قاپتۇ. ۋەزىر دەندان ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىپ ئۇنى نوقۇپتۇ. گۈلەخچى ۋەزىر دەندانغا بۇرۇلۇپ قاراپ: "سەن كىم؟ نىمە قىلۋاتىسەن! مېنى نوقىغىدەك مەن ساڭا نىمە گۇنا قىلدىم. ئۇزلىرىڭلار چوڭ نەرسىنى سورا، شاھ دىگىنىڭنى بېرىدۇ دېيىشتىڭلار. مېنىڭ ئۇچۇن گۈلەخچىلىقتىن قۇتۇلۇپ، بىر شەھەردىكى هامام باشلىقلىرىنىڭ چوڭى بولۇش كىچىك ئىشمۇ؟ بۇنى بەرمىسەڭلا، مەن ئۇز يۇرتۇمغا قايتىپ بېرىپ، ۋاقتىدا بۇرۇنقى هامامنىڭ ئوتنى قالاپ، كۈلىنى تارتىدىغان گۈلەخچىلىق ۋەزىپەمنى تېپىۋالاي!" ــ دەپتۇ ۋاقىراپ. شاھ زۇئۇلماكان ئۇنىڭ قىزغىچلىق قىلۋاتقانلىغىنى سېزىپ، بىردەم جىم تۇرۇپتۇ. كېيىن: "قىلغان ياخشىلىغىڭغا لايىق چوڭراق بىر نەرسە سورا؟!" ــ دەپتۇ شاھ. "ئاكاڭنىڭ ئورنى ــ دەمەشقنىڭ سۇلتانلىغىنى سورايمەن" ــ دەپتۇ گۈلەخچى. "خۇدا ساڭا بەردى. مەنمۇ سېنىڭ سورىغىنىڭنى

بەردىم" ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان. مىرزىسغا گۈلەخچىنى دەمەشقىنىڭ سۇلتانى قىلىپ تەينىلەش توغرىسىدا پەرمان يېزىشنى بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر دەندانغا ئۇنى دەمەشقىگە كۇزىتىپ ئېلىپ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر دەندان: "خوپ!" دەپ، سەپەر تەييارلىغىنى قىلىشقا كىرىشىپتۇ. شۇ چاغدا، شاھ زۇئۇلماكان ئولتۇرغانلارغا قاراپ: "كىم مېنى دوست تۇتسا، گۈلەخچىگە ھەدىيە ۋە سوغا تارتۇق قىلسۇن!" ــ دەپتۇ. شاھ ئۇنىڭغا "سۇلتان زەبۇلكان" ــ دەپ ئىسىم بېرىپتۇ. "مۇجاھىت" دىگەن لەقەمنىمۇ قويۇپتۇ. ئۇزى يېڭىدىن ياساتقان تەختىنى سوغات قىپتۇ. ئۇلار پۇتۇن سەپەر تەييارلىقلىرىنى تۈگۈتۈپ بىر ئايدىن كېيىن، ۋەزىر دەندان بىلەن بىللە خەيرلىشىش ئۇچۇن، شاھ زۇئۇلماكانىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. شاھ زۇئۇلماكان ئۇنى قۇچاغلاپ تۇرۇپ، پۇخرالىرىغا مەرھەمەتلىك، ئادىل ۋە ئوچۇق قوللۇق بولۇشنى، ئۇلارنىڭ ئىشىنى ئادالەت بىلەن سوراشنى تاپىلاپتۇ. ئۇنىڭغا يەنە، ئىككى يىلدىن كېيىن بولغۇسى ئۇرۇشقا ھازىرلىق كورۇپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. سۇلتان زەبۇلكان شاھ زۇئۇلماكان بىلەن خەيرلىشىپ يولغا چىقىپتۇ. شاھ زۇئۇلماكانىنىڭ تەكلىۋى بىلەن، مۇجاھىت لەقەم ۋە زەبۇلكان ئىسمىدا ئاتىغى چىققان دەمەشقىنىڭ سۇلتانى تارتۇق قىلىنغان قۇل ۋە كېنىزەكلىرى بىلەن مال دۇنياسىنى ئېلىپ، ۋەزىر دەندانىنىڭ ھەمراللىغىدا دەمەشقىگە قاراپ ماڭغاندا، شاھ زۇئۇلماكان، ھاجىپ، ئەمىر بەھرام، ئەمىر رۇستەم ۋە ئەمىر تۇركەش قاتارلىق بارلىق دولەت ئەرباپلىرى ئۇچ كۇنلۇك يەرگىچە ئۇزۇتۇپ كەپتۇ. ئاندىن ئۇلار قايتىدىن خوشلۇشۇپ يولغا چۇشۇپتۇ. ئۇزۇتۇپ چىقىۋچىلارمۇ قايتىشىپتۇ. سۇلتان

زەبۇلكان ئۇز ئادەملىرى بىلەن كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ، دەمدشقە يېتىپ بېرىپتۇ. دەمەشقىدىن سۇلتان بولغان زەبۇلكاننىڭ نەۋرى قۇشلار ئارقىلىق دەمەشق ئاھالىسىگە ئاللاقاچان يېتىپ كەلگەن ئىكەن. ئۇلار: "شاھ زۇئۇلماكان دەمەشقىدە مۇجاھىت لەقەملىك، زەبۇلكان ئىسملىك سۇلتان تەيىنلەپتۇ" دېيىشىپ، ئۇنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئۇلگۈرتۇپ شەھەرنى زىننەتلەپتۇ. خەلقىنىڭ ھەممىسى دېگىدەك ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، خوشال-خورام قارشى ئاپتۇ. سۇلتان زەبۇلكان شەھەرگە كىرىپ، يېڭى تەختكە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋەزىر دەندان ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ۋەزىرلەر، ئەمىرلەر ئورنىنى، ئۇلارنىڭ ۋەزىپىلىرىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. دەمەشق ئەمىرلىرى كىرىپ، ئۇنى زىيارەت قىلىشىپتۇ، يېڭى ۋەزىپىسى بىلەن مۇبارەكلەپتۇ، قۇتلۇقلاپتۇ. سۇلتان زەبۇلكان ئۇلارنى سەمىمىيەت بىلەن قوبۇل قىلىپ، كىيىم-كېچەك تەقدىم قىپتۇ. كېيىن ئۇ، خەزىنىنى ئېچىپ، پۇللارنىڭ بىر قىسمىنى چوڭ-كىچىك ئەسكەرلىرىگە تارقىتىپ بېرىپتۇ. سۇلتان زەبۇلكان ئادالەت بىلەن يۇرت سوراشقا كىرىشىپتۇ. سۇلتان زەبۇلكان شاھزادە شەرىكانىنىڭ قىزى قۇزىيە پاكانغا دادىسىدىن قالغان نەرسىلەر بىلەن بىللە، ئۇزىمۇ قىممەتلىك رەختلەردىن تارتۇقلار تەييارلاپ، ۋەزىر دەندانغا بېرىپتۇ. ۋەزىرنىڭ ئوزىگىمۇ قىممەتلىك ماللاردىن تارتۇقلار تەقدىم قىپتۇ. پۇل تەقدىم قىلغان ئىكەن، ۋەزىر دەندان قوبۇل قىلماپتۇ. "سەن يېڭىلا سۇلتان بولدۇڭ، ئوزەڭگە لازىم بولۇپ قالار، كېيىن بىز سەندىن ئالدىمىزدا بولىدىغان شەرەپلىك جەڭلەر ئۈچۈن پۇل تەلەپ قىلىمىز. بۇ پۇلنى شۇنىڭغا ساقلا!"—دەپ يانىدۇرۇپتۇ.

ۋەزىر دەندان سەپەر ھازىرلىقلىرىنى تەييارلاپ، ئاتقا مىنىپ‌تۇ. قۇزۇى پاكانىڭ خىزمىتىنى قىلىدىغان ئونىچە قۇل - كېنىزەكنىمۇ بىللە ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. سۇلتان مۇجاھىت ۋەزىرنى دەمەشق- تىن خېلى يىراقچە ئۇزۇتۇپ بىللە كەپتۇ. كېيىن خەيرلىشىپ قايتىپ‌تۇ ۋە بولغۇسى غازات ئۇچۇن قورال - ياراق ھازىرلاشقا كىرىشىپ‌تۇ. ۋەزىر دەندان كېچە - كۇندۇز يول يۇرۇپ، رۇھباغا كەپتۇ. ئۇ يەردە دەم ئېلىش ئۇچۇن قونۇپتۇ. ئۇ يەردىن يولغا چىقىپ، باغدادقا يېتىپ كەپتۇ. ۋەزىر دەندان ئۇزىنىڭ ساق- سالامەت يېتىپ كەلگەنلىگى ھەققىدە شاھ زۇئۇلماكانغا خەۋەرچى ماڭدۇرۇپتۇ. شاھ زۇئۇلماكان ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇنىڭ بىلەن شەھەر سىرتىدا ئۇچرۇشۇپتۇ. ۋەزىر دەندان شاھ زۇئۇلما- كانىنى كورۇش بىلەن، ئاتتىن چۈشۈپ مېڭىشقا ھەركەت قىلغان ئىكەن. شاھ زۇئۇلماكان ئۇنى ھورمەتلەپ، بۇ ئىشتىن توختىتىپ- تۇ. ۋەزىر دەندان يېنىغا كەلگەندە، ئۇنىڭدىن سۇلتان مۇجاھىتنىڭ ئەھۋالىنى سوراپتۇ. ۋەزىر ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىغىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئاكسى شەررىكانىڭ نەرسىلىرىنى بىللە ئېلىپ كەلگەنلە- گىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. زۇئۇلماكان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ سۇيۇنۇپتۇ. "ئويىڭىزگە قايتىپ، سەپەر ھاردۇغىنى چىقىرىڭ، بىر ئاز دەم ئېلىڭ، راھەتلىنىڭ. ئۇچ كۇندىن كېيىن مېنىڭ قېشىمغا كىرىڭ!" دەپتۇ شاھ زۇئۇلماكان ۋەزىر دەندانغا. ۋەزىر ئۇنىڭ مەرھىمىتىگە قوللۇق ئېيتىپ، ئوز ئويىگە قاراپ مېڭىپتۇ. شاھ ئوز قەسرىگە كىرىپ، ئاكسىنىڭ قىزى قۇززى پاكانىنى كورۇپتۇ. ئۇ، سەككىز ياشقا كىرگەن ئىكەن. زۇئۇلماكان ئۇنى كورۇپ سۇيۇنۇپتۇ. ئاكسى شەررىكانىنى ئەسلەپ، كوزىگە لىق ياش ئاپتۇ. ئاكسىنىڭ

قىزغا ھەرخىل كىيىملەرنى، قىممەتلىك زىننەت جابدۇقلىرىنى تارتۇق قىپتۇ ۋە سۈت ئانىلىرىغا ئوزىنىڭ ئوغلى كانى ماكان بىلەن بىر ئويدە تەربىيە قىلىشىنى تاپشۇرۇپتۇ. ئۇلار ئوز زامانىسىنىڭ ئەڭ ئىقتىدارلىق، ئەڭ باتۇر كىشىلىرىدىن بولۇپ يېتىشىپ چىقىپتۇ ۋە ساغلام ئوسۇپتۇ. قۇززى پاكان تەدبىرلىك، ئىشىنىڭ ئاخىرىنى ئويلىغۇچى زىرەك بولسا، كانى ماكان ناھايىتى سەۋىسىز، لېكىن ئىشىنىڭ ئاقۇۋىتىنى ئويلىمايدىغان بولۇپ ئوسۇپتۇ. ئىككىسىنىڭ بىرى ئون ياشقا قەدەم قويغان بولسا، يەنە بىرى ئون يېشىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ. قۇززى پاكان ئات مىنىشكە چۈشەر بولۇپ، تاغىسىنىڭ ئوغلى كانى ماكان بىلەن يايلاقتا ئات چېپىشىپ ئويناشقا باشلاپتۇ. ئۇلار ئون ئىككى ياشقا تولغىچە قىلىچ چېپىش، نەيزە سانچىش ۋە ئات ئۇستى مەشقلىرىنى ئۆگۈنۈپتۇ. كېيىن شاھ ئۇلارغا ھەربىي تەلىم بېرىشنى توختىتىپتۇ. يېنىغا ۋەزىر دەندانىنى قىچقىرىپ: "مەن بىر ئىشنى ئويلۇدۇم. سېنىڭ ئاڭلاپ پىكىر بېرىشىڭنى ئىستەيمەن"ــ دەپتۇ. "قانداق ئىش"ــ دەپتۇ ۋەزىر. "ئوغلۇم كانى ماكانىنى كوزۇمنىڭ ئوچۇق ۋاقتىدا ئوز ئورنۇمغا شاھ قىلىپ قويماقچىمەن. تاكى مەن ئولگىچە، ئوزەم غازاتتا ئەسكەرلەر ئالدىدا تۇرۇپ جەڭ قىلماقچىمەن. سېنىڭ بۇ ھەقتە پىكرىڭ قانداق؟"ــ دەپ سوراپتۇ. ۋەزىر دەندان شاھ ئالدىدا تۇرۇپ تازىم قىلىپ: "ئەي ئۇلۇغ شاھ، بۇ پىكرىڭ ئەلۋەتتە توغرا. لېكىن، بۇ ھازىر ئىككى تەرەپتىن مۇۋاپىق ئەمەس. بىرى شۇكى، ئوغلۇڭ كانى ماكان تېخى ياش؛ ئىككىنچىسى شۇكى، ئادەتتە ئوزى ھايات تۇرۇپ ئورنىغا ئوغلىنى شاھ قىلغان كىشى ئۇزاق ياشمايدۇ"ــ دەپتۇ ۋەزىر دەندان. "ئەي ۋەزىر، مەن

ئۇنىڭ ئوزىنى شاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزمايمەن. شاھلىقنى ئۇنىڭغا مىراس قىلىپ بېرىپ، ھاجىپنى ئۇنىڭ ئورنىغا قويىمەن. ئۇ، ئوز ئادىمىمىز بولۇپ قالدى، ھەدەمگە ئويلەندى. ئۇ، مېنىڭ تۇققۇنۇم ئورنىدا، ئۇنى سەن ئاكام شەررىكانىنىڭ ئورنىدا كور-سەڭ"ـــ دەپتۇ شاھ. "خالىغىنىڭنى قىل! بىز بۇيرۇقنى ئورۇن-دىغۇچى"ـــ دەپتۇ ۋەزىر دەندان. شاھ ھاجىپ ۋە باشقا ساراي ئەمەلدارلىرىنى قىچقىرتىپتۇ. "سىزلەر بىلىسىزلەركى، ئوغلۇم كانى ماكان زامانىمىزنىڭ كوزگە كورۇنگەن باتۇرى بولۇپ ئوسمەكتە. ھەربى مەشقىلەردە، قىلىچۇازلىقتا، نەيزىۋازلىقتا، ئوقيا ئېتىشتا ئۇنىڭ بىلەن تەڭلەشكىدەك كىشى يوق. مەن ئۇنى سىزلەرگە ئوز ئورنۇمغا شاھ قىلىپ تەينىلەيمەن. ئۇ كىچىك بولغىنى ئۈچۈن، چوڭ بولغىچە، ھاجىپ ساراي باشلىغىنى ئۇنىڭغا ۋەسى قىلىپ تەينىلەيمەن"ـــ دەپتۇ. "ئەي شاھىم، سىزنىڭ بۇلاقلىرى-ڭىزدىن سۇئىچىپ تەربىيلەنگەنمەن"ـــ دەپتۇ ھاجىپ. "ئوغلۇم كانى ماكان بىلەن ئاكامنىڭ قىزى قۇززى پاكانىنى بىر-بىرىگە چېتىپ قويماقچىمەن. بۇنى ئوز ۋاقتىدا ئاكامۇ ئارزۇ قىلغان"ـــ دەپتۇ شاھ زۇئۇلماكان ھاجىپقا. ئاندىن بۇ ئىشقا مەجلىس ئەھلىنىڭ گۇۋا بولۇشىنى ئېيتىپتۇ. ئوغلىغا تەربىلەپ تۇگەتكىلى بولمايدىغان ھىساپسىز قىممەتبا مالىلارنى تارتۇق قىپتۇ. ئاندىن شاھ شۇ كۇنكى يىغىنغا قاتناشقانلارغا ئوز لايىغىدا ئىنئامىلار بېرىپتۇ. ئوردىدىكى ئىشنى تۇگۇتۇپ، ھەدىسى نۇزھەتۇززامانىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. بۇگۇنكى ئىشتىن ئۇنى خەۋەردار قىپتۇ. نۇزھە تۇززامان خوش بولۇپ: "ھەر ئىككىسىمۇ مېنىڭ ئوز بالام. ئۇلارنىڭ بەختىگە خۇدا سىزنى ئامان قىلسۇن! دۇنيا تامام

بولغچه ياشاڭ!" ــ دەپتۇ. "كوزۇمنىڭ ئوچۇقلىغىدا كۆڭۈل خاھىشنى ئادا قىلدىم. ئەي ئاچا، مەن دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن تويدۇم. ئوغلۇمنى ئوز ئورنۇمدا قويدۇم. ئوغلۇمنىمۇ، ئاكامنىڭ قىزىنىمۇ، ئوغلۇمنىڭ ئانىسىنمۇ ساڭا تاپشۇردۇم. سېنى خۇداغا تاپشۇردۇم. ئەمدى مەن سىلەردىن خاتىرجەم بولدۇم" ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان. ئۇ، ئوزى خۇددى ئەتىگە ئولۇپ كېتىدىغان كىشىدەك، ھاجىپنى كورگەنلا يەردە ھەدىسى نۇزھەتۇززامانغا، ئوغلىغا، قۇززى پاكانغا، ئايىلىغا غەمخورلۇق قىلىشنى تاپىلايدىكەن. شۇ ئارىدا ئۇ، ھامىمغا كىرىپ تەرلەپ چىقىپ، ئىشالداپ يېتىپ قاپتۇ. ئۇ، بىر نەچچە كۇنگىچە ياستۇقتىن باش كوتەرەلمەي قاپتۇ. ھاجىپ ھوكۇمەت ئوردىسىدا دولەت ئىشلىرىنى يۇرگۇزۇپتۇ. ئارىدىن بىر يىل ئوتكەندە، زۇئۇلماكان ئوغلى كانى ماكاننى ۋەزىر دەندان بىلەن قىچقىرتىپتۇ. "ئەي ئوغلۇم، ــ دەپتۇ ئۇ، كانى ماكانغا، ــ بۇ ۋەزىر دەندان مەندىن كېيىن ساڭا ئاتا بولىدۇ. مەن بۇ پانى دۇنيادىن باقى دۇنياغا كېتىمەن. بۇ دۇنيادىن مىرادىم ھاسىل بولدى. لېكىن، دىلىمدا بىر ئارمان قالدى. خۇدا خالسا، ئۇنى سېنىڭ ئوز قولۇڭ بىلەن ئادا قىلىشىڭنى ئىشىنىمەن". "ئۇ قانداق ئارزۇ ئىدى ئەي ئاتا؟" ــ دەپ سوراپتۇ كانى ماكان. "بوۋاڭ شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنى، تاغاڭ شاھزادە شەررىكاننى ھىلە ـ مىكر بىلەن ھالاك قىلغان قەيسى مەككار زاتنۇد داۋاھىدىن ئۇلارنىڭ قىلىسىنى ئېلىپ ئولۇپ كېتىش كوڭلۇمدىكى ئارمىنىم ئىدى. مەندىكى شۇ ئارمان ئوز پېتى مەن بىلەن كېتىدىغان بولدى. خۇدا ساڭا مەدەت بەرسە، ھەممىدىن بۇرۇن شۇ قەيىدىن قىساس ئېلىپ، شۇ نۇمۇسىنى گەدىنىڭدىن

ساقىت قىلىشلىك زورۇر. لېكىن ئۇ قېرىنلىك ھىلە-مىكرىدىن قاتتىق ئېھتىيات قىل! بۇ توغرىدا ۋەزىر دەندان بىلەن كېڭىشىپ ئىش قىل! ئەزەلدىن بىزنىڭ دولىتىمىزنىڭ سۈيىنىدىغان يولەنچۇقى پەقەت مۇشۇ كىشىدۇر"ــ دەپتۇ زۇئۇلماكان. "خوپ!"دەپتۇ كانى ماكان. كېيىن زۇئۇلماكاننىڭ كوزلىرىدىن ئۇزۇلمەي ياش ئېقىپتۇ. ئۇنىڭ كېسىلى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپتۇ. مەملىكەتنىڭ پۈتۈن ئىشلىرى ھاجىپقا قاپتۇ. شۇ يوسۇندا يەنە بىر يىل ئوتۈپتۇ. زۇئۇلماكان ھامان كېسەل بىلەن يېتىپتۇ. توت يىلغىچە ئۇنىڭ كېسىلى ياخشى بولماپتۇ. ھاجىپ مەملىكەتنى ئىدارە قىلىۋېرىپتۇ. ھەممە ئۇنىڭدىن رازى بولۇپ، ئۇنىڭغا دۇئا قىلىشىپتۇ. شاھزادە كانى ماكانىنىڭ ئىشى دايىم ئاتا ئويناش، نەيزە سانچىش، قىلىچ چېپىش، ئوقيا ئېتىش بويتۇ. قۇززى پاكانمۇ خۇددى شۇنداق، ئەتىدىن كەچكىچە كانى ماكان بىلەن بىللە ئات ئويۇنى قىلىپ، قىلىچ ۋازلىق، نەيزىۋازلىق مەشقىنى قىلىپ يۈرۈپتۇ. قۇززى پاكان كەچقۇرۇندىلا ئانىسىنىڭ يېنىغا كېلىدىكەن. كانى ماكانمۇ شۇ تەخلىتتە كەچقۇرۇن ئويىگە قايتىدىكەن. ئويىگە كىرگەن چېغىدا، ئانىسىنىڭ ئاتىسىنىڭ ياستۇغى ئۈستىدە يىغلاپ ئولتۇر-غىنىنى كورۈپ، تاڭ ئاتقىچە ئاتىسىنىڭ يېنىدا بويتۇ. تاڭ ئېتىشى بىلەن، ئادىتى بويىچە، يەنە قۇززى پاكان بىلەن بىللە ئاتىلىنىپ يايلاقىقا مەشقىگە مېڭىپتۇ. زۇئۇلماكاننىڭ كېسىلى سوزۇلۇپ كېتىپتۇ. ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ، مۇنۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

بۇ جاھان ئەھلى جاھانغا ئىككى ئىشنى قىلدۇ،
گاھ ئۇلارنى شاد قىلىپ، گايى باغرىن تىلدۇ.

يغلىماق، كۆلمەك ھەمىشە بۇ جاھانغا باقىدۇر،
بەزىدە قان يىغلىسا، بەزى شاراپقا ساقىدۇر.

• • •

كەتتى كۆچ ـ قۇۋەت تېنىمىدىن، ئوتتى دەۋرانىم مېنىڭ،
ھەمدىمىم رەنجۇ ـ مەشەقىتە، مەجرۇھ ئوزۇم، دەردىم تولا.
شانلىق كۆنلەردە كىشىلەر ئىچرە ئىززەتلىك ئىدىم،
خاھىشىمنى ھەر زامان قىلار ئىدى تولۇق ئادا.

ئەمدى كورگىن پىكرى ـ زىكرىم ھەمىسى ئوغلۇمدادۇر،
دەر ئىدىم:
ـ كوزۇم يۇمۇلماستا بولسا ئوغلۇم پادىشا.
ئۇ، ئېتىپ دۇشمەنگە ئوق، نەيزە قىلىچ، قالقان بىلەن،
ئېلىپ قىساس دۇشمەنلىدىن سالسا بېشىغا زور بالا.

مەن مانا ئىش بىلەن سوزگە يارامسز ياتىمەن،
ماڭا قايتا جان ئاتا قىلمىسا مەيلى خۇدا.
رازىمەن ئىككى جاھاندا بەرسە ئوغلۇم بەختىنى،
ھەم مەدەت قىلىپ غازاتتا دۇشمىنىمدىن ئاسرىسا.

شېھرىنى ئوقۇپ بولۇپ، بېشىنى ياستۇقىغا قويۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ. چۇشىدە بىر ئاقساقال نۇرانە ئادەم ئۇنىڭغا: "خوش بول! ئوغلۇڭ شەھەرلەرنى ئىشغال قىلىدۇ. ئادەملەر ئۇنىڭغا بوي سۇنۇپ، مەھرىۋانلىق قىلىدۇ" دەپتۇ. ئۇ، سۇيۇنۇپ ئويغۇنۇپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن، زۇئۇلماكان جان ئۇزۇپتۇ. باغداد ئاھالىسىنىڭ بېشىغا چوڭ مۇسىبەت چۇشۇپتۇ. ھەممە كىشى ئۇنىڭغا ماتەم تۇتۇپ قايغۇرۇپ يىغلاپتۇ. ئاردىدىن بىر قانچە ۋاقىت ئوتكەندە، بۇ قايغۇ ـ

ئەلەملەر ئاستا-ئاستا كىشىلەر كۆڭلىدىن كوتۇرۇلۇپىتۇ. گويا بۇ يەردە ھېچقانداق چوڭ مۇسىبەت بولمىغاندەك بولۇپ، خەلق ئۇنىمۇ ئۇنتۇلۇپتۇ. كانى ماكانىڭ ئەھۋالى ئوزگۇرۇپتۇ. ھاجىمۇ ئۇنىڭغا غەمخورلۇق قىلىشتىن قولىنى يىغىپ، كىشىلەرنى كۆشكۇر-توپ، ئانا-بالا ئىككىسىنى چەتتىكى بىر ئويگە كوچۇرۇپ قويۇپتۇ. بۇ ئەھۋالغا كانى ماكانىڭ ئانىسى چىدىيالماي، بەك قايغۇرۇپتۇ: "مەن ھاجىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىشنى سۈرۈشتۈرىمەن" — دەپتۇ ئۇ ئوزىگە ئوزى؛ ئورنىدىن تۇرۇپ، شاھلىق ۋەزىپىسىنى ئوتەۋاتقان ھاجىمنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. ھاجىم ئوز ئويىدە ئىكەن. ئۇ نۆزەھتۇززامانىڭ يېنىغا كىرىپ: "ئولگەنىڭ دوستى يوق ئىكەن. دۇنيا تۇگىگىچە ئومۇر كورۈڭ. مەڭگۇ ئېيىپسىز دەۋرى سۈرۈڭ. بۇيرۇغىڭىز خەلقە دايىم يۇرۇپ تۇرسۇن. بىزنىڭ ئىزىزەت ۋە ھورمىتىمىزنى، بايلىق ۋە تۇرمۇشىمىزنى ئەلۋەتتە ئاڭلىغان ۋە كورگەنسىز. لېكىن، بۇگۇن بىزنىڭ ئەھۋالىمىز ئوزگەرگەن. زامان بىزگە دۇشمەنلىك كوزى بىلەن قاراشقا باشلىدى. مەن سىنىڭ ئالدىڭغا چوڭ ئۇمىتلەر بىلەن كەلدىم. ئەركىشى ئولگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ خوتۇنلىرى، قىزلىرى خورلىنىدىكەن. سەن ئۇكاڭنىڭ سوزىنى ئوز قۇلىغىڭ بىلەن ئاڭلىغان ئىدىڭ" — دەپ، يىغلاپ تۇرۇپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئەي پەلەك بىرنى قىلىپسەن پادىشا،
مىڭنى قان يىغلىتارسەن غەم ئارا.

تېگى پەسكە يار بولۇپ قىلدىڭ ئۇلۇق،
ياخشىلارنى ئەيلىدىڭ ناندىن قۇرۇق.

يامانلارغا ياخشىلىق ياراشمىغاي،
كىم ئاڭا بەرسە مەدەت زار قاخشىغاي.

• • •

ئەجەپ ۋەقەلەر كورسۈتۈش ئۈچۈن،
ئولۇم دالالىتى بارچىغا يېتەر.
كەتكەن ئومرىمىز ھېچ يېنىپ كەلمەس،
دولەتمۇ بىللە كەتكەندەك بەدەر.

بۇ دۇنيا بىكەتتۇر يولۇچى ئۈچۈن،
بەخت بۇلىغىغا سېلىنغان زەھەر.
دۇنياغا نامدار ئۇلۇغ زاتلارنى،
دۇنيادىن ئۇزۇتۇش شۇنچىلىك خەتەر.

نۇزھەتۇززامان بۇ سوز ۋە شېھرلارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇكىسى زۇئۇلماكاننى ۋە ئۇنىڭ ئوغلى كانى ماكاننى قايغۇ بىلەن ئەسلەپتۇ. ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ: "ھازىر مەن توق، سەن پېقىرسەن. كوڭلۇڭ بۇزۇلۇپ، دىلىڭ ئۇزۇلۇپ، يۇكۇڭ ئېغىرلاشتى. بىز زىيان تارتىشتىن قورقۇپ، بۇگۈنگىچە سېنى يوقلىماي قويدۇق. بىزگە بۇ دولەت ئىنئامىڭ غەمخورلۇغى بىلەن كەلگەن. بىز بۇگۈنكى كۈنگە ئېرىشىڭ خاسىيىتىدىن يېتىشكەن. سىلەرنىڭ بۇ ياخشىلىقلىرىڭلارنى بىلمىسەك، تۇزسىتى يەپ تۇزلىغىنى چاققان بولىمىز. ئويىمىزنىڭ تورى، قولىمىزدىكى بار-يوقىمىزنىڭ ھەممىسى سىزنىڭكى. قايغۇرما!" — دەپتۇ. ئۇنىڭغا قىممەتلىك كىيىملەر كەيگۈزۈپتۇ، مەخسۇس ساراي بەلگۈلەپتۇ. ئۇكىسىنىڭ ئوغلى كانى ماكانغىمۇ شاھا نە تون تەقدىم قىپتۇ. ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە مەخسۇس كېنىزەكلەر تەينىلەپتۇ. كانى ماكان يېگۈاشتىن ئانىسى

بىلەن بىللە تېچ، توق ۋە پاراۋان كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ. ئارىدىن بىر قانچە ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن، نۇزھەتۈززامان ئېرىگە يىغلاپ تۇرۇپ، ئۇكىسى زۇئۇلماكانىڭ خوتۇنى ۋە بالىسى كانى ماكانىڭ بېشىغا چۈشكەن ئېغىرچىلىقلارنى ئېيتىپتۇ. "ئەگەر سەندىن كېيىن، بىزنىڭمۇ ئەھۋالىمىزنىڭ قانداق بولۇشىنى بىلىشىنى خالىساڭ، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى كور! ۋە ئۇنىڭدىن ساۋاق بىلەن ئىبرەت ئال!" — دەپتۇ ئۇ ئېرىگە. ھاجىپ نۇزھەتۈززامانغا قاراپ: "ئاندىق بولسا، ئۇنىڭغا ھورمەت قىل! كوڭلىنى ئېلىپ تېچلاندۇرغىن" — دەپتۇ خوتۇنىغا.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئوتتۇز يەتتىنچى كېچە

— ئەي بەختلىك شاھ، — دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

نۇزھەتۈززامان ئېرىگە ئۇكىسى زۇئۇلماكانىڭ خوتۇنىنىڭ ئەھۋالىنى ئېيتقىنىدا، ئۇ: "ئۇنداق بولسا، ئۇنى ئىززەت قىل! پۈتۈن كېرەكلىك نەرسىلەر بىلەن تەمىنلەپ، كوڭلىنى ئال! ئۇزىنى تېچلاندۇرغىن" — دەپتۇ خوتۇنى نۇزھەتۈززامانغا. كانى ماكان بىلەن ئۇنىڭ تاغىسى شەررىكانىڭ قىزىمۇ چوڭ بولۇشۇپتۇ. يېشى ئون بەشكە كېلىپ، ئىككىسى ئىككى مۇنلىك شاختەك كېلىشكەن، چىرايى ئىككى تولۇن ئايدەك تولۇپتۇ. قۇززى پاكان ئوزىنىڭ كېلىشكەن قامىتى، كىشىنى ھەيران قالغىدەك قاش-كوزى،

هەر كىمنى بىر قاراشتا بېقىندۇرۇپ ئۆزىگە تارتىقۇچى ھەركىتى بىلەن، زامانىسىنىڭ كوزگە كورۈنگەن، كام تېپىلىدىغان قىزلىرىدىن بولۇپ قاپتۇ. شائىرنىڭ كوكرەكلىرى كېلىشكەن قىزلارنى ماختاپ يازغان توۋەندىكى ئىككى پارچە شېئىرى ئۇنىڭغا تولىمۇ ئوبدان باپ كېلىدىكەن:

ئۇنىڭ لەئەل لېۋى ئاجايىپ شاراپ،
ئۇزۇم شىرنىسىدىن بېرىدۇ دېرەك.
كوكرىگى ئالمىدەك تۇرار پاقىراپ،
تەرىپىگە ئاجىز كىلۇر ھەر قانداق زېرەك.

* * *

بىركورۈشتە ئالدى ئەقلىمنى مېنىڭ
ئول پەرىنىڭ كوكرىگى ۋە يۈزلىرى.
كېچىسى يېغلاتتى مېنى زارلىتىپ،
كۈندۈزى جېنىمنى ئالدى كوزلىرى.

خۇدا ئۇنىڭغا پۈتۈن قىزلاردا بولىدىغان زىننەت ۋە چىرايلىق-گۈزەل ھوسۇننى ئايىماي بەرگەن ئىكەن. قامىتى نازۇك سەرۋى شاخلىرىنى ئۇيالدۇرسا، گۈل ئۇنىڭ يۈزى ئالدىدا خىجالەتتىن باش كوتىرەلمەيدىكەن. ئېغىز ۋە لېۋىنىڭ لەززىتى ئالدىدا شاراپ شەرمەندە بولىدىكەن. گۈزەللەر ئۇنى كورسە، رەشكى قوزغۇلۇپ، ئۇزلىرىنى يوشۇرىدىكەن. قۇززى پاكانىنى كورگەن كىشىنىڭ قەلبى يايراپ كېتىدىكەن. بۇ ھەقتە شائىر شۇنداق دېگەن ئىكەن:

ئۇنىڭ خۇلقى ــ ئېتىۋارى ياخشى،
سۇرمىسز كوزى خۇمارى ياخشى.

ئاشقىنىڭ يۈرىكىنى پارە قىلغان،
كوز قارىشى تىغ زۇلپىقارى ياخشى.

كانى ماكانمۇ هوسنى ـ جامالدا نادىر ئىكەن. گەۋدىسى تولۇق. كوزلىرى ئوتكۇر ئىكەن. هوسنى ـ جامالدا تەڭداشلىرىدىن يۇقۇرى بولغىنى ئۈچۈن، هەر قانداق تاش يۈرەكلەرمۇ ئۇنى كورگەنده دىللىرى ئېرىپ، ئىختىيارسىز تىكىلىپ قاراپ قالىدىكەن. ساقال ـ بۇرۇتلىرى يېڭىدىن خەت تارتىپ، ئۇنىڭ هوسنىگە قۇيۇپ قويغاندەك ياراشقان ئىكەن، بۇنىڭ تەرىپى توغرىسىدا كوپلىگەن شېئىرلار يېزىلغان ئىكەن:

ساقال ـ بۇرۇتى خەت تارتقان،
هوسنىگە ـ هوسىن قوشقان.
بىر كورگەنلەر يەنە بىر ـ
كورۇش ئۈچۈن قاراشقان.

* * *

ئۇ تېخى ياش، بۇرۇتى ئەمدىگىنە خەت تارتقان،
ساقاللىرى هوسنىگە ياراشقان ـ قۇشقان جامال.
هوسنىگە نەزەر سالساڭ، تىرىك قويماس سېنى ئۇ،
كوز قارىشى جاننى ئالۇر، كىرپىگى ئوقيا مىسال.

بۇ هەقتە باشقا بىر شائىر مۇنداق دەپ يازغان ئىكەن:

مەشۇق نەزىرى ئۇنىڭ يۈزىگە،
چۈمۈلە ئىزىدەك قارا ئىز سالغان.
لاۋلىداپ قىزارغان گۈلدەك زاڭاقلار،
قانداق قۇل بولمىسۇن ئۇنى كورگەنجان.

هېيت كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، قۇززى پاكان كېنىزەكلىرىنىڭ ئارىسىدا خۇددى يۇلتۇزلار ئارىسىدىكى ئايدەك جىلۋىلىنىپ، باغدادنىڭ هېيتكاسىغا بېرىپتۇ. ئۇ يەردىن يېنىپ، بەزىبىر يېقىنلىرىنىڭ ئويىگە هېيتلاپتۇ. ساراي ئايالىرى ۋە ئۇنىڭ كېنىزەكلىرىمۇ ئۇنى ئوراپ، ئوتتۇرىغا ئېلىپ هېيتلىشىپتۇ. ئۇنىڭ هوسنى-جامالى نۇر چېچىپ، گۈل يۈزىگە قونغان نوقۇتتەك خېلىدىن گۈزەللەر رەشك ئەيلىشىپ قالىدىغان، ئاق گۈل غۇنچىلىرى ئاغزىغا هەيران قالىدىغان دەرىجىدە كوركەم بوپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ، ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قاراپتۇ. ئاخىر، ئۇزىنى توختىتىپ، يۈرىگىنى بېسىپ، دادىل ئورۇپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

سۆيگۈ قىلغايمۇ تەبەسسۇم، هجران ئۇنىنى ئۆگۈتۈپ،
ئايرىلىشتىن پارچىلانغان دىل قاچان تاپقاي شىپا.
بىلمىدىم ماڭا نېسىپ قىلغايمۇ يارنىڭ ۋەسلىنى،
بولسا بىللە بىركېچە، تاپار ئىدىم دەرتكە داۋا.

* * *

ساڭا بەردىم مەن دىلىمنى،
سەن ماڭا سالغىن نەزەر.
ئاشىقىڭغا رەھىم قىلغىن،
شۇنچە قىلغانىڭ يېتەر.

ئاتا-بوۋام ساڭا ئايان،
قۇل ئەمەستىم مەن بۇرۇن.
مەن بولاي سېنىڭ قۇلۇڭ،
سەن ماڭا ئاچقىن قويۇن.

قۇززى پاكان بۇ شەھرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ئاچچىغلىنىپتۇ: "سەن بۇ شەھرلارنى ماڭا قارىتىپ ئوقۇدۇڭ. بۇنىڭ بىلەن مېنى كىشىلەر ئارىسىدا شەرمەندە قىلماقچىمۇ؟ ئەگەر يەنە شۇنداق سۆزلەرنى تەپ تارتساڭ قىلىدىغان بولساڭ، ئەزبرايىل خۇدا، باغداد ۋە خوراسان شاھى بولغان ھاجىپقا ساڭا جازا بېرىش توغرىسىدا شىكايەت قىلىمەن" ـ دەپ تەنە قىپتۇ. كانى ماكان غەزەپلىنىپ، ئوز سارىيىغا قايتىپتۇ. قۇززى پاكانمۇ ئوز قەسرىگە قايتىپ كىرىپ، تاغىسىنىڭ ئوغلى كانىماكانىنىڭ ئەدەپسىزلىگى ھەققىدە ئانىسى نۇزھەتۇززامانغا شىكايەت قىپتۇ. "ئەي قىزىم، ـــ دەپتۇ ئانىسى، ـــ ساڭا ئۇ ياماناتلىق قىلىشنى ئويلىمىغاندۇر. ئۇمۇ يىتىم، كوڭلى سۇنۇق. بۇ سۆزنى سەن ھىچكىمگە ئاغزىڭدىن چىقارما! مۇبادا بۇ سۆز شاھنىڭ قۇلىغىغا يەتكۇدەك بولسا، شاھ ئۇنى قاتتىق رەنجىتىدۇ. شاھ ئۇنىڭ ئومرى گۇلىنى قىرقىدۇ. چۇنكى، سېنىڭ ئوگەي ئاتاڭ بولغان بۇ شاھ تەخت ئىگىسى بولغان كانى ماكاننى كوزىدىن يوقۇتۇشنىڭ باناسىنى تاپالماي يۇرىدۇ." باغدادتا كانى ماكان بىلەن قۇززى پاكانلارنىڭ بىر ـ بىرىنى ياخشى كورىدىغانلىغى ھەققىدە تېز ئارىدا كەڭرى سۆز ـ چوچەك تارقىلىپتۇ. بۇ گەپلەر سۆز توشۇغۇچى ئاياللار ئارىسىدا ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا ئوتوپ، تارقىلىپ كېتىپتۇ. كانى ماكانىنىڭ دىلى ئاغرىپتۇ. سەۋرى توگەپتۇ. ئۇنىڭ پىكرى ـ خىيالى قۇززى پاكاندا بولوپ قاپتۇ. خەلقتىن سىرىنى يوشۇرالماپتۇ. پىراق ئەلەملىرىنى ئازلىتىشنى ئىزلەپ، قۇززى پاكانغا ئېغىز ئېچىشنى، ئوزىنىڭ ئىشقى ـ مۇھەببىتىنى بىلدۇرۇشنى ئويلاپتۇ. لېكىن كوڭلى رەنجىشتىن تەپ تارتىپ، شەھر ئوقۇپتۇ:

ئۇياتتىن زەردىسى قاينىغان سەنەم،
پاك قەلبى، غەزىۋى قورقاتتى مېنى.
دەرتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پىچاق زەربىگە،
چىدىغان ئاغرىقتەك تۇرلىغاتتى مېنى.

* * *

ئەي سەنەم بولدۇم جامالىڭغا ئەسىر،
سەن ھېنىسەن، مەن ئىرۇرمەن بىر پېقىر.
سەن غېنى، ئەمما ساخاۋەت سەندە يوق،
مەن پېقىر مەن، سەۋرى ـ قانائەت مەندە يوق.
غەملىرىم كۆپتۇر، سائا دېمەس تىلىم،
دەرت ـ ئەلەمگە تولدى كۆكسۈم ھەم دىلىم.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

ـ ئەي بەختلىك شاھ، ـ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ھاجىپ شاھ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى باغداد خەلقى "ساسان شاھ" دەپ ئاتاپتۇ. ساسان شاھ كانىماكانىڭ قۇزۇى پاكانىغا ئاشقىلىغىنى ئاڭلاپتۇ. ئۇلارنى بىر قەسىردە بىر يۇز ئوتتۇز تۇرغۇزغىنىغا پۇشايمان قىلىپ، خوتۇنى سەككىزىنچى كېچە نۇزھەتۇززامانىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. "ئوت بىلەن پاخالىنىڭ بىر يەردە بولۇشى ناھايىتى خەۋپلىك. ئەرلەر خوتۇنلىرىغا ئىشىنىۋەرمەسلىكلىرى كېرەك. كانى ماكان بالاغەتكە

يېتىپ ئاشتى. ئۇنى ئەمدى بالا دەپ قاراش كۆلكۈلۈك. ئۇنى بۇ يەردىكى ئايالالار قېشىغا كىرىشتىن، قىزىڭنى ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىشتىن، ئەرلەر ئارىسىدا يۈرۈشتىن قايتۇرۇشۇڭ كېرەك. چۈنكى، قىزىڭغا ئوخشاش بويىغا يەتكەن كىشى پەردە ئىچىدە بولۇشى لازىم" ــ دەپتۇ ئۇ. "خوپ، ئەي ئېقىللىق شاھ" دەپتۇ نۇزھەتۇززامان. تاڭ ئاتقاندا، ئادىتى بويىچە، كانى ماكان ھاممىسى نۇزھەتۇززامانىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۇنىڭغا سالام بېرىپتۇ. نۇزھەتۇززامان سالامنى ئىلىك ئېلىپ، جاۋاپ قايتۇرۇپ بولۇپ، "ساڭا ئېيتىدىغان بىر سوزۇم بار" ــ دەپتۇ. "قانداق سوز؟" ــ دەپ سوراپتۇ كانى ماكان. "قۇززى پاكاننى ياخشى كورۇپ قالغىنىڭنى شاھ ئاڭلاپتۇ. شاھ ئۇنى سەندىن ئايرىشنى بۇيرۇدى. بۇندىن كېيىن قۇززى پاكانغا ئىش ۋە سوزۇڭ بولسا، ئۇنى مەن ئارقىلىق ئېيت! ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن كورۇشمەن دەپ ئاۋارە بولما!" دەپتۇ نۇزھەتۇززامان. بۇ سوزنى ئاڭلاپ، كانى ماكان ھاممىسغا قارشى بىرەر سوز ئېيتالماپتۇ. ئانىسى ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ھاممىسىدىن ئاڭلىغان گەپلەرنى سوزلەپ بېرىپتۇ. "بۇ گەپلەرنىڭ چىقىشىغا ئوزەڭ سەۋەبچى بولدۇڭ. سېنىڭ قۇززى پاكاننى ياخشى كورۇشۇڭنى ھەممە كىشى بىلدۇ. ئۇلارنىڭ بەرگەن ئاش ـ نېنىنى يەپ. قىزىغا ئاشىق بولساڭ، بۇ ئىش ئۇلار ئۇچۇن ئەلۋەتتە ئېغىر كېلىدۇ" ــ دەپتۇ كانى ماكاننىڭ ئانىسى. "ئۇنى مەندىن باشقا كىم ئالالايتتى؟ ئۇ مېنىڭ تاغامنىڭ قىزى ئەمەسمۇ؟ باشقىلار ـ دىن كورە، ئۇنىڭغا مەن، ماڭا ئۇ مۇناسىپ ۋە لايىق" ــ دەپتۇ كانى ماكان. "تىلىڭنى يىغ. سېنىڭ بۇ سوزۇڭ شاھ ساسانىنىڭ قۇلىغىغا يەتكۈدەك بولسا، ئۇ ۋاقىتتا سەن قۇززى پاكاندىن

پۈتۈنلەي قۇرۇق قالىسەن. دەرت ئۇستىگە كۆلىپەت يۆكلەپ، ئۇزەڭنى يوقتىسەن. بۇگۈن بىزگە كەچلىك تاماقنى ئەۋەتمىدى. ئەگەر بۇ يەردىن قوغلاپ چىقارسا، ئۇ چاغدا بىز ئېغىر كۈنگە قالىمىز. ھەتتا ئاچ ۋە يالىڭاچ قېلىپ، نام ۋە نىشانسىز ئولۇپ كېتىشىمىزمۇ مۇمكىن" ــ دەپتۇ غەزەپ بىلەن كانى ماكاننىك ئانىسى. ئانىسىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، كانى ماكانىنىك دەرت ـ ئەلىمى كۈچىيىپتۇ. كوزلىرىدىن ياش ئېقىپ، مۇنۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

نەسىھەتچى ماڭا ئوزەڭ كوپ سوزلىمە،
ھەم ئوزەڭگە رەنجى كۆلپەت ئىزلىمە.
ئاشقلاردا ئەقىل بىلەن ھوش بولامدۇ؟
نەسىھەتنى ئۇلار سەندەك خوش كورەمدۇ؟
ئاشقلارنىڭ قۇلىغىغا كىرمەس سوزۇڭ،
ئىشقى ئوتىن ئوچۇرەلمەس، ئوتمەس سوزۇڭ.

* * *

ماڭا كوپ تەنە ـ مالامەت قىلمىغىن،
ئاللاقاچان دىلىم بولغان مۇپتىلا.
مەندىن يەنە سەۋرى ـ تاقەت كۈتمىگىن،
دىلىم بولغان سەۋرى ـ تاقەتتىن جۇدا.

تەنىلەرگە مەن قىلماستىن ئېتىۋار،
پەقەت ئۇنىڭ ۋەسلىنى قىلدىم مۇددىئا.
زورلۇق بىلەن ئۇنى مەندىن ئايرىدى،
پاسىق ئەمەس، ئىشقىمغا تەڭرىم گۇۋا.

سۇڭەكلىرىم ئىشتىھا ئۇنىڭ نامىنى،
قۇشتەك ئۇچۇپ ئورلىگەي قىلىپ ساما.

تەنە قىلغۇچىلارغا ئېيتىقىن تاغام،
قىزىڭغا ئاشقىمەن تەڭرىم گۇۋا.

شېھرىنى ئوقۇپ تۈگۈتۈپ، ئانىسىغا: "ئانا، ھامماچام ۋە ساراي ئاھالىسى ئارىسىدا ماڭا جان ساقلىغىدەك جاي قالمىدى. سارايدىن چىقىپ، شەھەر ئەتراپلىرىدا ياشايمەن" — دەپتۇ كانى ماكان. شۇ سۆزدىن كېيىن ئۇ، سارايدىن چىقىپ، شەھەر ئەتراپىدىن بىر بوش ئويىنى تېپىپ جايلىشىپتۇ. لېكىن، ئانىسى ئوغلىنى "ئەلىمگە چىدىمايۋ شۇنداق دېگەن بىلەن، مېنىڭدىن ئايرىلىپ كەتمەيدۇ. مېنى تاشلاپ يىراققا كەتمەي، قايتىپ كېلىدۇ" — دەپ ئويلاپتۇ. كانى ماكانىنىڭ ئانىسى ھەر كۈنى ئوزى ۋە كانى ماكان ئۈچۈن ئۈچ ۋاقىت تاماقنى شاھ ساسانىنىڭ ئاشخانىسىدىن ئېلىپ كېلەتتى. بىر كۈنى قۇززى پاكان كانىماكانىنىڭ ئانىسى بىلەن ئۇچرۇشۇپ قاپتۇ. "ئەي يەڭگە، ئوغلىڭىزنىڭ ئەھۋالى قانداق؟" — دەپ سوراپتۇ. "ئۇنىڭ كوزى نەملىك، دىلى غەملىك، مەھرى دەريا، ئۇ، سېنىڭ مۇھەببىتىڭ ئوتىدا كويۇپ يانماقتا" — دەپتۇ كانى ماكانىنىڭ ئانىسى. قۇززى پاكان يىغلاپتۇ. "مەن ئۇنى ياراتماي، يامان كورۇپ ئۇزاقلاشمىدىم، بەلكى دۇشمەنلەردىن ئېھتىيات قىلىپ يىراقلاشتىم. بىزنىڭ ئارىمىزدا بولغان ئىش شۇ ئىدى. بولمىسا، مېنىڭ ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتىم ئۇنىڭكىدىن بىر نەچچە ھەسسە ئارتۇق. ئۇنى مېنىڭ تىلىم ئېپادىلەپ بېرىش. تىن ئاجىزلىق قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ دىلى-تىل سىرلىرىنى بۇنچىلىك تېز ئاشكارە قىلمىغان بولسا، ئاتام بىزگە بۇنداق مۇئامىلە قىلمىغان بولاتتى، كورۇشۇشنى چەكلىمەيتتى. كۈنلەر بىر خىل تۇرمايدۇ، ئوزگۇرىدۇ. ھەربىر ئىشقا سەۋرى قىلىش — ئەڭ ئۇلۇغ

ئش. بىزنى بىر-بىرىمىزدىن يىراقلاشتۇرغان تەقدىرنىڭ يەنە يېقىنلاشتۇرۇشقىمۇ كۈچى يېتىدۇ، دەپ ئۈمىت قىلىمەن" — دەپ، كوزلىرىدىن ياش توكۈپ تۇرۇپ، شۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

رەنجىمە دىل غەمىلەردىن بۇمۇ بىر كۈنى تۈگەر،
ۋەسلى بايرىمى كېلىپ بىزنىمۇ يوقلاپ ئوتەر.
كىم كورۈپتۇ بۇ جاھاندا ۋەسلىنى ھىجرانسىز؟...
تىكىنى يوق گۈللەرنى باغ ئارا كورگەنمۇ سىز؟!...

* * *

ئاھ... تاغامنىڭ ئوغلى خۇددى ېىنىگدەك،
يالقۇنلىغان ئىشقى ئوتى مەندىمۇ بار.
مەن يوشۇردۇم سىر تۇتۇپ ئەلدىن ئۇنى،
سېنىڭ ئىشقىڭ بارچىغا ئولدى ئاشكار.

كانى ماكاننىڭ ئانىسى قۇززى پاكاندىن بۇ سوز ۋە شېئىرنى ئاڭلاپ، دىلى ئېچىلىپتۇ. ئۇ يەردىن چىقىپ، ئويگە كېلىپ قارىسا، ئوغلى كانى ماكان ئانىسىنى سېغىنىپ يوقلاپ كەلگەن ئىكەن. ئۇنى كورۈپ، بارلىق ئەلەملىرىنى ئۇنتۇلۇپ، قۇززى پاكاندىن ئاڭلىغان سوزلەرنى ئوغلى كانى ماكانغا سوزلەپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ روھى كوتۇرۇلۇپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

مېنى چوچۇتالماس مالامەت سوزى،
پىنھان سىرلىرىم بولدى بارچىغا ئاشكار.
مەن ئارزۇ قىلغان يۇز مەندىن ئۇزاقتا،
ئۇ چوڭقۇر ئۈيقىدا مەن دايىم بىدار.

ئايلار، كۈنلەر ئوتۇۋېرىپتۇ. كانى ماكان ئىشقى ئوتىدا كويۇۋېرىپتۇ. يېشى ئون يەتتىگە كىرىپ، ھوسنى گۈزەللىشۇېرىپتۇ.

بەزى كېچىلەردە ئۇيقىسى قېچىپ: "قاچانغىچە مەقسىدىمگە يېتىشەلمەي، پىراق ئوتى يالقۇنىدا كويىمەن. كەمبەغەللىكتىن باشقا ئېيىۋىم يوق. ئەزبىرايى خۇدا، بۇ يەردە ماڭا ئىچى كويىدىغان بىر كىشى يوق ئىكەن. بۇ شەھەردىن يەنە چىقىپ كېتىپ، تاغۇ-دەشتىلەرنى كېزىشىم، بۇ ئەلەملەردىن بىر يولىلا قۇتۇلۇشۇم كېرەك" — دەپتۇ ۋە ئوز-ئوزىگە كېيىن شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

قوي جېنىمغا كوپ ئېچىنما، مەيلى باغرى بولسا قان،
ئۇنىڭغا پەرقسىز، بولسا خار، ھەممىسىدىن ئايرىلغان.
كوز يېشى مەۋزۇ بولۇر، دىل سىرىدىن ئاچسا باپ،
سەن مېنى قىلغىن ئەپۇ، كوڭلۇم بولۇر چوڭ داستان.

چېقىش ئۇچۇن قىلسا رۇخسەت بەھىشىنىڭ ساقچىسى،
شۇ تاغامنىڭ قىزى جەننەت ھوريىدەك كەلگەي شۇ ئان.
كىم ئۇنىڭ شەھلا كوزىگە قورقماستىن سالسا نەزەر،
كوزلىرىنىڭ شەمشىرىدىن تاپمىغاي ھەرگىز ئامان.

قوغلۇنۇشقا ئۇچرۇدۇممەن، رەھمى-شەپقەت كورمۇدۇم،
مەن كېزەرمەن دەشتى-سەھرا رىزقى ئىزلەپ بۇ زامان.
كەڭ ئېدىر، چەكسىز دالا، چوللەر كېزەرمەن، تۇن ۋە كۇن،
بىر زامان شات بولسا دەپ، رەنجىگەن بۇ خەستە جان.

ئىشقى يولىدا جەڭ قىلمەن، دۇشمەن بىلەن مەردانىدەك،
تەڭلىشەلمەس ماڭا بۇ جەڭلەردە ھېچبىر پەھلىۋان.
تېزلا قايتۇرمەن سەپەردىن، شات-خورام ۋە باي بولۇپ،
شۇ نىگارىم ئۇچۇن، رەقىپ باغرىغا سالغايمەن پىغان.

كانى ماكان يالاڭ ئايال، يېڭى كالته كوڭلەك كىيىپ، كونا سەللىنى ئوراپ، قاتقان نانىنى ئېلىپ، ئويىدىن چىقىپ، قاراڭغۇدا يولغا چۈشۈپتۇ. باغداد دەرۋازىسىغا بېرىپ، دەرۋازىنىڭ ئېچىلىشىنى كۈتۈپتۇ. دەرۋازا ئېچىلىشى بىلەن شەھەردىن بىرىنچى بولۇپ سىرتقا چىقىقان كىشى كانى ماكان بوپتۇ. ئۇ، سەھەرالاردا بېشى قايغان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. قوسىغى ئاچ، ئۇسساپ لەۋلىرى قۇرىغان ھالدا كېتىپ بېرىپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

مەن يۈرەرمەن پىراقىدا ئەي نىگار دىل خۇن بولۇپ،
دەشتى سەھرانى كېزەرمەن ئاشقى ـ مەجنۇن بولۇپ.
دەت ـ ئەلەمگە مۇپتىلا قىلدى مېنى ھىجران تېغى،
بۇ سەۋەپتىن ئاقتى يېشىم، ئورىكەشلىدى دولقۇن بولۇپ.

كانى ماكان شېئىرنى تۈگۈتۈپ، يىغلاپ بايا‌ۋانغا قاراپ مېڭىپتۇ. كەچ بولغاندا، ئانىسى ئۇنى ئىستەشكە باشلاپتۇ، ھىچ قەيەردىن تاپالماپتۇ. كەڭ دۇنيا ئۇنىڭغا يېڭىۋاشتىن تار بولۇپ تۇيۇلۇپتۇ. ھىچ نەرسە ئۇنى سۈيۈندۇرەلمەپتۇ. تىرىقىدە قىلسا، ھولۇقۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ يولىغا تەلپۈنۈپ قاراپتۇ. بىر كۈن ئوتۇپتۇ، ئىككى كۈن ئوتۇپتۇ، ئۈچ كون... ئون كۈن ئوتۇپتۇ. ئۇنىڭدىن دېرەك بولماپتۇ. يۈرىگى ئېزىلىپ يىغلاپتۇ. "ئەي يالغۇزۇم، كوزۇمنىڭ قارىچۇغى، سەندىن ئايرىلىپ قېلىپ، غەم ـ ئەلەملىرىم ھەددىدىن ئاشتى. ئايرىلىش دەردى مېنى خاراپ قىلدى. ئەمدى مەن سېنى قايسى تەرەپتىن ئىزلەي ۋە قايسى تەرەپكە قاراپ قىچقىراي. سېنىڭ كېلىشكەن بويۇڭنى قايسى شەھەر ئوز قوينىغا ئالدى؟..." ـ دەپ پەريات قىلىپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

كوزلىرىمگە نۇر بېرەتتى سېنىڭ مۇبارەك يۈزلۈرۈڭ،
مسكىن ئاناڭغا كورمۇدۇڭ مېھرى ـ شەپقەتنى راۋا.
ئاجىزۇ ـ بىچارە ئىدىم، ئەمدى بولدۇم مەن غېرىپ،
كورمۇدۇم مەن بۇ جاھاندا دەۋرى ـ دەۋراندىن ۋاپا.

• • •

مەن دېگەندىم كەتسىڭىز جان قېينىڭى ئارتۇر يانا،
جېنىمىزغا ئايرىلىشىڭ ياسى ئوق ئاتۇر يانا.
ئۇزلىرى چىڭ مىنىشىپ، ئىگەردىن ئىرغىتتى مېنى،
قېينىلىپ ئولسۇن دېيىشىپ، قۇم ئۇستىگە تارتۇر يانا.

كەچ قاراڭغۇسى قۇلاققا كىردى كەپتەر نالىسى،
بوينىغا دۇرلەر ئېسىلغان، "جىم..." دەپ ئۇگەتۇر يانا.
ماڭا سالغانىڭغا ئوخشاش سالغىن قاپاغىڭنى جىم،
ئويلىماسمەن كىم ئايالى ـ تىرناقنى بويياتۇر يانا.
سۇيگۈم تاشلاپ كېتىپ، قايغۇ ـ ئەلەم تارتتىم خېلى،
شۇنچە قايغۇنى ماڭا يۈك قىلىپ ئارتۇر يانا.

ئۇ. يېيىش ـ ئىچىشنىمۇ تەرك ئېتىپتۇ. يىغىسى، دادى ـ پەريادى ئېشىپتۇ. كوز ياشلىرىنى كورگەن كىشىلەرنىڭ كوڭلى بۇزۇلۇپ، رەھىمى كەپتۇ. ئۇنىڭ ئەلەملىرى پۈتۈن ئادەملەرگە ۋە شەھەرلەرگە مەلۇم بوپتۇ. ئادەملەر ئوز ئارا: "نۇرى چەشمەڭ (كوزنۇرۇڭ) قېنى، ئەي غېرىبە؟... ئوز ۋەتىنىدىن ئۇزاقتا كانى ماكانىڭ ئەھۋالى قانداق بولار؟ ئۇنىڭ دادىسى ئاچىنى تويغۇزۇپ، يالڭاچقا كىيىم بەرگەن، ئادالەت بىلەن يۇرت سوراپ، ھەممىگە ياردەم قىلغان ئەمەسمىدى؟" ـ دېيىشىپتۇ. كانى ماكانىڭ يوقالغانلىغى توغرىسىدىكى خەۋەر شاھ ساسانىنىڭمۇ قۇلىغىغا

يېتىپتۇ.
قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز ئوتتۇز توققۇزىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.
ئەمرلەر ئارقىلىق كانى ماكاننىڭ ۋەقەسى شاھ ساسانىنىڭ قۇلىغا يېتىپتۇ. "ئۇ، شاھىمىز زۇئۇلماكاننىڭ ئوغلى، شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ نەۋرىسى ئىدى. ئۇ، ۋەتىنىنى تاشلاپ، غېرىپ بولۇپ يۈرۈپتۇ دەپ ئاڭلىدۇق،" ــ دېيىشىپتۇ ئۇلار. ئەمرلەردىن شاھ ساسانى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، قايغۇرۇپتۇ. زۇئۇلماكاننىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئەسلەپ، ئۇيۇلۇپتۇ. ئۇنىڭ بالىسىنى تەربىيە قىلىش توغرىسىدا شاھنىڭ قىلغان تاپشۇرۇقلىرىنى ئېسىگە ئاپتۇ. كانى ماكانغا ئېچىنىپ: "باشقا شەھەرلەرنى ئىستەش كېرەك" ــ دەپ ئويلاپتۇ ۋە شۇنىڭدىن كېيىنلا ئەمىر تۇركەشنى قىچقىرىپ، كانىماكاننى ئىزلەش ئۈچۈن، يۈز ئاتلىق باتۇرنى قوشۇپ ماڭدۇرۇپتۇ. ئەمىر تۇركەش ئون كۈن يۈرۈپ، قايتىپ كەپتۇ. "بىرەر يەردىن خەۋىرىنى ئۇقالمىدىم، ئىزىنىمۇ تاپالمىدىم" ــ دەپتۇ ئەمىر تۇركەش. شاھ ساسانى قاتتىق خاپا بوپتۇ. كانى ماكاننىڭ يوقالغانلىغىغا يىگىرمە كۈن توشۇپتۇ. ئانىسى بەك تاقەتسىزلىنىپ، ئولتۇرۇش، قوپۇشنى بىلمەي قاپتۇ. كانى ماكان باغدادتىن چىققان كۈنى قاياقتا مېڭىشنى ۋە نىمە قىلىشنى بىلمەي ھەيران

بوپتۇ. ئون كۈن سەھرادا كېزىپ يۈرۈپ، بىرەر جانىنى ياكى بىرەر ئاتلىقنى ئۇچرىتالماپتۇ. بىرەر پىيادىنمۇ ئۇچرىماپتۇ. ئۈيقىسى قېچىپ، كېچە-كۈندۈز ھەر خىل خىيالىلاردا يۈرۈپتۇ. كۈن ناھايىتى ئىسسىپ كەتكەن چاغلاردا، بىرەر دەرەخنىڭ ئاستىدا سايىداپتۇ. قېرىنداش-ئۇرۇقلىرىنى ئويلاپتۇ، ئوي-جايلىرىنى ئەسلەپتۇ. گىيا يەپ، ساي سۈلىرىنى ئىچىپ كۈن كەچۈرۈپتۇ. ئۇ، تىنماي يۈرۈپتۇ. ھارغاندا ئولتۇرۇپ دەم ئاپتۇ. ئۇ بىر يولدىن ئوتۇپ، ئىككىنچى يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يولدا ئۇچ كۈن يۈرۈپ، توتىنچى كۈنى يۈمران چوپلەر كورپە بولۇپ. يېيىلىپ ياتقان بىر كەڭرى يايلاققا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ يەردە توپىدىن شاقىراپ چۈشۈۋاتقان بىر شاقىراتما بار ئىكەن. شاقىراتمىنىڭ قىرغاقلىرىمۇ تۈز جاي بولۇپ، كوپكوك مايسىدەك ئوتلار ئوسۈپ، چىرايلىق تۈسكە كىرگەن ئىكەن. كانى ماكان ئاتىسىنىڭ شەھرى باغدادنى ۋە ئانىسىنى ئەسلەپ، سېغىنىپ بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

نەگە كەتتى ئۇ كۈنلۈم؟ ئۇ چاغدا مەن خۇرسەن ئىدىم،
نەدە قالدى غېرىپ ئانام؟ مەن ئەزىز پەرزەند ئىدىم.
قېنى شەھرىم؟ قېنى جايىم؟ قېنى ئۇرۇق-تۇققۇنلۇم؟
قېنى يارىم؟ مەن ئۇنىڭ ئىشقىغا دىلبەر ئىدىم.

* * *

"قايتىمەن" دەپ مەن ئويۇمدىن چىقىقان ئىدىم يارلار،
قايسى كۈن قايتىشقا پۇرسەت كىلۇر ئەي دىلدارلار.
دىلغا جايلاپ سۈيگىنى كەتتىم ئويۇمدىن مەن يىراق،
ئوتكەن ئىشنى قايتۇرۇپ بولماس قىلىپ مىڭ زارلار.

ئۇ، شېئىرنى تۇگۈتۈپ، ئوت-چوپلەردىن يەپتۇ. تاھارەت

ئىلىپ، ناماز ئوقۇپتۇ. كۈن بويى شۇ يەردە دەم ئېلىپ يېتىپتۇ. كەچ بولغاندا، ئۇخلاشقا يېتىپتۇ. يېرىم كېچىدە بىر ئادەمنىڭ تاۋۇشىنى ئاڭلاپ، ئويغۇنۇپتۇ. ئاڭلىسا، ئۇ كىشى بۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

باھار كۈنلىرىدە ھەركىم يۈرەر ئوز دىلىدىكى بىلەن،
گۈلۈستاننى كېزەر ھەر كىم ئوز لېۋى شېكىرى بىلەن.
يارسىز قالدىم يىراقتا، تۇرلۇك ئەلەم - كۈلپەتتىمەن.
تەلىيىمۇ بۇ سەۋەپتىن بولدى خۇن - جىگەرى بىلەن.

* * *

نىگارىڭ يۈزىنى كورمەك،
ئۇنىڭ ئىشقى بىلەن كويمەك.
كۈلۈپ تۇرسا ئەسىر بولماق،
ھاياتنىڭ ئەسلى مەناسى.

ئۇ، سۈرەتكە چوقۇندىلەر،
يىتەلمەستىن ئوكۇندىلەر،
تىز چوكۈپ ئوتۇندىلەر،
بەرەھمەنلەر تاۋاناسى.

سۆيگىنىدىن جۇدا بولماق،
ئايرىلىپ ئادا بولماق،
بۇلاردىن ياخشىدۇر ئولمەك،
بولمىسا يار پەرۋاسى.

زاماندىن كەتسە بىداتلىق،
نەپسىڭ قىلسا ئەگەر شاتلىق،

قولۇڭغا كەلسە ئازاتلىق،
كېلۇر ئاشقىنىڭ شەيداسى.

گۈل ئېچىلسا باھار چاغى،
خۇشبۇيى بولسا ھەر ياغى،
كۆلۈپ ـ ياشنار ئۇمىت باغى،
ئاشار دىلىنىڭ تەمەننىسى.

تۇر، ئورنۇڭدىن ئەي مەيخور،
سائادەت يارلىرىنى كور،
ئۇزۇم قېنىدىن كەيپ سۇر،
تۇگەر كۆڭۈلنىڭ غەۋغاسى.

بۇ شېئرلارنى ئاڭلاپ، كانىماكانىنىڭ قايغۇسى ئېشىپتۇ، يىغانى تېشىپتۇ، كوز ياشلىرى دەريادەك ئېقىپتۇ. كوڭلىگە ئوت تۇتاشقاندەك ئورنىدىن تۇرۇپ، شېئر ئوقۇغان كىشىنى ئىزلەپ مېڭىپتۇ. قاراڭغۇدا ھېچكىمنى كورەلمەي، ھەيران بوپتۇ. سەھرا-نىڭ توۋەن تەرىپىدىكى دېڭىز قىرغىغا يەتكەندە، شۇ ئاۋاز ئىگىسى يەنە "ئاھ!..." ئۇرۇپ، بۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

قۇل بولايمەن چاچلىرى ئەترە بويلۇق يارغا،
جاننى پىدا قىلسام ياراشقاي نازىنىن دىلدارغا.
بىلمىدىم بۇ ئايرىلىشنىڭ ئاخىرى بار قانچە كۈن؟
مەن قاچان يېتىشەرمەن كوزلىرى خۇمارغا.

* * *

ئەگەر سەنمۇ قىينىلىپ سۆيگۈ سىرىنى يوشۇرساڭ،
كوزۇڭدىن توكۈلسە ياش، شۇنىڭدىن ئاشكارە بولغاي.

مېنىڭ بىلەن سۆيۈملۈكۈم ئارىسىدا ئەھدى-پەيمان بار،
شۇنىڭ ئۈچۈن، كۆڭلۈم ئاڭا ھەمىشە ئىنتىزار بولغاي.

دىلىمدا ئارمىنىم بار، ئۇلۇغ توپان ۋە يا گۈلخان
ئەگەر بىر ئۇچقۇنى چۈشسە، كويۈپ جان بىقارار بولغاي.
ئۇزۇكلۈك يلر ئوز ئەھدىنى ھېلىمۇ ئويلىسا كاشكى،
ئۇنىڭ ئەھدى ــ مېنىڭ بەختىم، ئۇ چاغدا پايە-دار بولغاي.

ئۇزاپ كەتكەن يېقىن كۈنلەر يەنە قايتىپ كېلەمدىكىن؟
شۇ چاغدا بىزگە سوھبەت كۈن ۋە تۈنلەپ ئىختىيار بولغاي.
دىدى:
ــ ئىشقىم بىلەن ياندىڭ، مېنىڭ ئىشقىم گادايسەن!
دىدىم:
ــ ئىشقىڭدا قانچە دىل كويۈپ، پەرۋانەۋار بولغاي.

خۇدا كورسەتمىسۇن ھىچقايسى كوزگە ئۇنىڭ ھوسىننى،
ئۇنىڭ ۋەسلىگە يەتكەندە قاراڭغۇ روزىگار بولغاي.
شىرىن جاندا ئىلان زەھرى بىلەن تولغانسا ھەر كىشى،
ئەزىز جانىڭغا مەلھەم دىلبىرىڭ لەيلىسى بار بولغاي.

كانى ماكان بۇ شەھرنى ئوقۇغان كىشىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، "ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش ئاشىق بولسا كېرەك" ــ دەپ ئويلاپتۇ. ئۇنىڭ يۈزىنى كورەلمەي قايتسا، ئەلەم بولسىغانلىغىنى ئەسلەپتۇ. "ئۇنى تاپسام، دەردى-غېمىمنى بىر-بىرىمىزگە ئېيتىشىپ، ھەسرەتلەشسەك، ئادەم ئايىغى تەگمىگەن بۇ يەرلەردە بىر-بىرىمىزگە يارەملىشىپ يۈرسەك" ــ دەپتۇ ئۇ ئۇزىگە ئوزى. قاتتىق يوتۇلۇپ قويۇپ: "ئەي قاراڭغۇ كېچىلەردە دەھشەت پەيدا قىل-

غوچى كشى، ماڭا يېقىن كەل! قايغۇلىرىڭنى سوزلە، كوڭلۇڭنى بوشات! چۈنكى، ساڭا ياردەمىم تېگىپ قالار" ــ دەپتۇ ۋاقىراپ. "ئەي شېرىمنى ئاڭلاپ قىچقىرغان كشى، ساڭا بىرەر زىيان يەتـ مەستىن بۇرۇن ئۇزەڭنى ئاشكارە قىل! باتۇرلاردىنمۇ سەن؟ ئادەممۇ سەن؟ جىنمۇ سەن؟ نىمە سەن؟ مەن بۇ چولدە يىگىرمە كۈندىن ئارتۇق كېزىپ يۈرۈپ، ھېچكىمنى ئۇچراتمىغان ۋە بىرەر ئاۋازنىمۇ ئاڭلىمىغان ئىدىم" ــ دەپتۇ ئۇ كانى ماكاننىڭ قىچقىرغىنىـ نى ئاڭلاپ. كانى ماكان بۇ سوزنى ئاڭلاپ ھەيران بوپتۇ. "بۇنىڭ كەچۈرمىشلىرى ھېنىڭكىگە ئوخشايدۇ. مەنمۇ بۇ يەرلەردە يىگىرمە كۈندىن بېرى كېزىپ يۈرىمەن. شۇنىچە يۈرۈپ، بىرەر كىشىنىمۇ كورگۈنۈم يوق! بىرەر ئاۋازنىمۇ ئاڭلىمىغان ئىدىم" ــ دەپتۇ ئۇزىچە. "جىنلاردىن بولساڭ، تېچقىنا ئوز يولۇڭغا كەت! ئادەم بالىسى بولساڭ، تۈن كېتىپ تاڭ ئاتقىچە سەۋرى قىل!" ــ دەپتۇ تونۇش ئەمەس كشى. كانى ماكان تاڭ ئاتقاندا قارىسا، ئۇ بىر بەدىۋى ئىكەن. ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ سالام بېرىپتۇ. ئۇ ئىلىك ئېلىپ، جاۋاپ بېرىپتۇ. لېكىن، كانى ماكاننىڭ ياشلىغىغا، كىيىم ـ كېچەكـ لىرىنىڭ يىرتىقلىغىغا قاراپ، ئۇنى كوزىگە ئىلماپتۇ. "ئەي يىگىت، ئەرەپنىڭ قايسى قەبىلىسىدىنسەن؟ بۇ قاراڭغۇ كېچىلەردە بۇ يەردە چوگىلەپ يۈرۈشۈڭنىڭ سەۋىۋى نىمە؟ نىمە ئىزلەپ يۈرىسەن؟ ياكى سەنمۇ باتۇرلاردىنمۇ؟ چۈنكى، قورقۇمسز باتۇرلار كېچىلىرى قورقماستىن چولنى كېزىدۇ، چولدە يۈرىدۇ. كېچىسى ماڭا پەقەت دىۋە يۈرەك باتۇرلار، ئالى نەسەپ قەھرىمانلارلا سوزلىرىنى ئېيتىشقا پېتىنالايدۇ. سەنمۇ شۇنداق سوزنى ماڭا سوزلىدىڭ. ئەمدى جىنىڭ ھېنىڭ قولۇمدا. لېكىن، ياشلىغىڭغا رەھىم قىلىپ،

ئوزەمگە قوشۇۋالاي، خىزمىتىمنى قىل!"ــدەپتۇ بەدىۋى. خېلى دۇرۇس شەپر ئوقۇغان كىشىنىڭ بۇ قوپال سوزىدىن كانى ماكان ھەيران قاپتۇ، ئۇنىڭ تېرە تاراقلاتقىنىغا ھاڭ ـ تاڭ بوپتۇ. ئۇنىڭمۇ ئاچچىغى كېلىپ: "ئەي ئەرەپلەرنىڭ ئۇلۇغى ــ دەپتۇ مەغرۇر ھالدا، ــ مېنىڭ ياشلىغىمنى سوزلىمەي قوي! خىزمىتىمنى قىلـ سەن! ــ دىگەن پالۋانلارچە سوزنى تاشلا! سەن ئوزەڭنىڭ كېچىسى بۇ يەرلەردە شەپر ئوقۇپ يۇرۇشۇڭنىڭ سەۋىۋىنى سوزلە؟" "ئەي قۇل، مەن شام ئەرەپلىرى قەبىلىسىدىنمەن. رۇماھ ئىبنى ھۇماملـ نىڭ ئوغلى ساباھىدۇرمەن. تاغامنىڭ نەجمە ئىسىملىك بىر قىزى بار ئىدى. ئۇ، كورگەنلەرنى ئەسىر قىلاتتى، ھوسنىدە تەڭنا ئىدى. ئاتام ئولۇپ كەتكەندىن كېيىن، تاغامنىڭ ئويىدە تەربىيـ لەندىم. تاغام قىزىنى مەندىن يوشۇردى. ئەرەپ ئەرباپلىرىغا. قەبىلىمىزنىڭ باشلىقلىرىغا بېرىپ ئەرز قىلدىم. ئۇلار مېنىڭ ئۇچۇن تاغامنىڭ قىزى نەجمىنى سورىدى. تاغام ئۇلاردىن ئۇيالغىنىدىن قىزىنى بېرىشكە رازىلىق بىلدۇردى. لېكىن ئۇ، ماڭا چامام يەتمەيدىغان ئېغىر تويلۇق سالدى: ئەللىك ئات، ئەللىك توگە، ئون قۇل، ئون كېنىزەك، ئەللىك توگە بۇغداي ۋە ئەللىك توگە ئارپا تەلەپ قىلدى. تاغامنىڭ تويلۇقىنى بۇنداق ئېغىر سېلىشتىكى غەرىزى قىزىنى ماڭا بەرمەسلىك ئىدى. بەرمەس قىزنىڭ تويلۇغى ئېغىر دىگەندەك ئىش قىلغىنى ئۇچۇن، بېشىم قايدى. توپ ـ توغرا شامدىن ئىراققا كەلدىم. يىگىرمە كۇندىن بېرى بۇ يەردە ئەگىپ يۇرۇپ، سەندىن باشقا كىشىنى كورگىنىم يوق. ئەمدى: باغدادقا بارىمەن. ئۇ يەردىن چىققان سودىگەرلەر يولىنى توسۇپ، ئوزلىرىنى ئولتۇرىمەن، مالىرىنى ئالىمەن، توگىلىرىنى

ئالدىمغا سېلىپ ھەيدەپ كېتىمەن ــ دەپ ئويلاۋاتىمەن، ــ دەپتۇ ساباھى، ــ شۇ نىيەتتە ساڭا يولۇقتۇم، ئوزەڭ قەيەردىنسەن؟!" "مېنىڭ سەرگۈزەشتەمنۇ سېنىڭكىگە ئوخشايدۇ. بىراق مېنىڭ تارتقان كۈلپىتىم سېنىڭكىدىن ئېغىر. چۈنكى، تاغامنىڭ قىزىنىڭ يەنە بىر ئاتىسى بار. ئۇ ــ پادىشا. ئۇنىڭ بۇ ئاتىسى سەن ئېيتقان بۇنداق ماللارغا مۇھتاج ئەمەس، بۇنداق نەرسىلەرگە ئۇ قاراپمۇ قويمايدۇ" ــ دەپتۇ كانى ماكان. "سېنىڭ يا ئەقلىڭ كام، ياكى مۇھەببەت ئارقىسىدا يۈرۈپ، خاتىرەڭ ئاجىزلىشىپ، مۇھەببەت سەۋدايىسى بولۇپ قالغانسەن. تاغاڭنىڭ قىزى قانداق قىلىپ شاھ قىزى بولىۇن. سەندە شاھ ئەۋلادىغا لايىق بىرەر ئالامەت يوق. ئوزەڭ تامامەن بىر پېقىر ئادەم كورۇنىسەن" ــ دەپتۇ ساباھى زاڭلىق قىلىپ. "بۇ يەردە ئەجەپلەنگىدەك بىرەر ئىش يوق. كىشى بىر خىلدا تۇرمايدۇ. قويمۇ بىر تېرىنىڭ ئىچىدە مىڭ سەمرىپ، مىڭ ئورۇقلايدۇ. ئەگەر مېنىڭ كىملىگىمنى بىلىشنى خالساڭ، باغداد ۋە خۇراسان يەرلىرىنىڭ ئىگىسى، شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ نەۋرىسى، شاھ زۇئۇلماكانىنىڭ ئوغلى كانى ماكان دېگەن يىگىت مانا مەن بولىمەن. زامان مېنى خورلىدى. شاھ ساسان ئاتامنىڭ تەختىگە ئولتۇردى. ھېچكىمگە ئوزەمنى بىلدۇرمەسلىك ئۈچۈن، باغدادتىن كېچىسى يوشۇرۇن ھالدا بېشىمنى ئېلىپ چىقتىم. يىگىرمە كۈندىن بېرى شۇ يەرلەردە كېزىپ يۈرىمەن. مەنمۇ سېنىڭدىن باشقا كىشىنى كورمۇدۇم. سېنىڭ سەرگۈزەشتەڭمۇ مېنىڭ سەرگۈزەشتەمگە ئوخشاش. ئېھتىياجىڭمۇ مېنىڭ ئېھتىياجىمغا تەڭ ئىكەن" ــ دەپتۇ كانى ماكان. ساباھى كانى ماكاندىن بۇ سوزنى ئاڭلاش بىلەن: "بۇ قانداق بەخت ــ ھە؟ ــ دەپ ۋاقىراپتۇ، ــ

نىيتىمگە يەتتىم. ماڭا سەندىن ئارتۇق دولەت كەلمەيدۇ. كىيىملىك يىرتىق بولسىمۇ، ئوزەك شاھزادە ئىكەنسەن. ھېچ بىر ۋاقىتتا قەۋمى-قېرىنداشلىرىڭ سېنى تاشلاپ قويمايدۇ. ئەگەر تۇرغان جايىڭنى بىلسە، مالىلىرىنى سېنىڭ يولۇڭغا سەرپ قىلىدۇ. قېنى ئالدىمغا چۇش! قەدىمىڭنى يوغان تاشلا!" "سەن ئۇنداق قىلما! ئەي ئەرەپلەرنىڭ باشلىغى. ئەۋلادىم مېنى بىر تىللا ئەمەس. بىر تەڭگىگىمۇ ئالمايدۇ. مەن پېقىر كىشىمەن، ھېچ نەرسەم يوق. بۇ خىيالىڭدىن يان! مېنى ئوزەڭگە ھەمرا قىل! بۇ يەردىن چىقىپ نېسۋە ئىزلەيلى! بىرەر جايدىن ئۇلارنىڭ ھەققى مەھرى پۇلىغا لايىق غەنىمەت تاپساق، مەقسىدىمىزگە سەرپ قىلىپ، تاغلىرىمىز-نىڭ قىزىغا يېتىشىشكە ئۇرۇنۇپ كورەيلى!" — دەپتۇ كانى ماكان. ساباھى غەزەپلىنىپتۇ: "ھەي ھارام ئولگۇر، سەن مېنىڭ ئالدىمغا چۇش، تېگى پەس. ئۇنۇمساڭ، ھازىر قانتتىق ئازاپلايمەن" — دەپتۇ ئۇ. كانى ماكان كۇلۇپ قويۇپ: "نىمە ئۇچۇن سېنىڭ ئالدىڭغا چۇشۇپ ماڭمەن. سەندە ئىناپ دېگەن نەرسە بارمۇ؟ كىمنىڭ باتۇر ياكى قورقۇنچاق ئىكەنلىگىنى مەيدانغا چۇشۇپ سىنايمىز. ئېيىپسىز كىشىنى ئەسىرگە چۇشكەنلەردەك خورلاپ ھەيدەشكە ئەرەپلەردىن ئۇيالمامسەن؟" — دەپتۇ كانى ماكان. "ئوزەك كىچىك-كىنە بولساڭمۇ، گېپىڭ يوغان ئىكەن — دەپتۇ ساباھى زەھەرلىك كۇلۇپ، — بۇ گەپلەر مەيدان كورگەن مەرتلەرنىڭ گېپى، چوڭ باتۇرلارنىڭ قىلىدىغان سوزى". "ھازىر ئىناپ شۇكى، — دەپتۇ كانى ماكان، — ئەگەر سەن مېنى ئەسىر قىلىپ، ئوزەڭگە بوي سۇندۇرۇشنى خالساڭ، قورال-يارىغىڭنى تاشلا! كىيىملىرىڭنى سال، مەيدانغا چۇش، ئىككىمىز چېلىشىمىز. كىم يەڭسە، شۇ

خالىغىنىنى قىلسۇن! يېڭىلگىنى ئۇنىڭغا سوزسىز بويسۇنسۇن!".
"كورەڭلىگىك بېشىڭغا ئولۇم ئېلىپ كېلىدۇ" ــ دەپتۇ ساباھى، قورال-
لىرىنى يىغىشتۇرۇپتۇ، كىيىملىرىنى ساپتۇ. كانى ماكانىنىڭ يېنىغا
كەپتۇ. ئۇمۇ ساباھىغا يېقىنلىشىپتۇ. ئىككىسى چېلىشىپتۇ. ساباھى كانى
ماكانىنىڭ كۆچىنى سېزىشكە باشلاپتۇ. قارىسا ئۇ، خۇددى تومۇر-
چى ئامبۇردا مىخ تارتقاندەك قارماپ تارتقىدەك. ساباھى ئۇنىڭ
ئاياقلىرىنىڭ مەزمۇت ئىكەنلىگىنى سىناپ كورۇپتۇ. ئۇنىڭ ئاياق-
لىرى ناھايىتى مۇستەھكەم تۇۋرۇكتەك چىڭ تۇرغىدەك. ساباھى
ئۇمىتسىزلىنىپتۇ. يېڭىلىش خەۋپى كوزىگە كورۇنۇپ قالغانلىقتىن،
ئەپسۇسلىنىشقا باشلاپتۇ. "قورال كۆچى بىلەن يەڭمەم بولمە-
غىدەك" ــ دەپ ئويلاپتۇ ئۇ. ئوزىچە كانى ماكان ئۇنى سىلكىپ-
سىلكىپ سقىشقا باشلاپتۇ. ساباھى قوسغىنىڭ يېرىلىشىدىن قور-
قۇپ: "قولۇڭنى تارت، ئەي يىگىت" ــ دەپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭ
سوزىگە قۇلاق سالماپتۇ. يەردىن كوتۇرۇپ ئېلىپ، دەريا تەرىپىگە
قاراپ مېڭىپتۇ. "ئەي ئۇلۇغ پالۋان، سەن مېنى قاياقىغا ئېلىپ
بارىسەن؟ نىمە قىلىسەن؟" دەپ ۋاقىراپتۇ ساباھى. "ئاشۇ دەريا‌غا
تاشلايمەن. ئۇ سېنى دەجلىگە ئېقىتىپ بارىدۇ. دەجلە دەريا‌سى
سېنى دېڭىزغا ئېلىپ بارىدۇ. دېڭىز پىرات دەريا‌سىغا ئېلىپ
بارىدۇ. پىرات دەريا‌سى بولسا، سېنى ئوز شەھرىڭگە ئېلىپ
بارىدۇ. قېرىنداشلىرىڭ كورۇپ، سېنىڭ باتۇرلۇغۇڭغا قايىل
بولىدۇ. مەرتىلىگىڭنى، سېنىڭ چىن مۇھەببەت يولىدا سۇغا
چۈشۈپ، ئېقىپ ئولگىنىڭنى بىلىدۇ" ــ دەپتۇ كانى ماكان. "ئەي
سەھرانىڭ باتۇرى، يامانلارنىڭ ئىشنى قىلما! گۇزەللەر مەلىكىسى
تاغاڭنىڭ قىزىنىڭ هورمىتى، مېنى ئازات قىلغىن!" ــ دەپتۇ ساباھى.

كانى ماكان مەشۇقىنىڭ نامىنى ئاڭلاپ، ئۇنى يەرگە دەسسىتىپ قويۇپ، ئازات قىلغانلىغىنى ئېيتىپتۇ. ساباھى بوشاپلا، قىلىچ-قالقانلىرىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. ئۇلارنى قولىغا ئېلىپ، كانى ماكاننى قانداق ئۇسۇل بىلەن ئالداپ قولغا چۈشۈرۈش، قايسى يول بىلەن ئەسىرگە ئېلىش توغرىسىدا خىيال سۈرۈپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن بۇ پىكرىنى سېزىپتۇ. "كۆڭلۈڭگە نىمە كەلگەنلىگىنى بىلىمەن. قىلىچ-قالقانغا يۈگۈرگىنىڭدىن نىيىتىڭنى بىلگەنمەن. كۈرەش قىلىشقا كۆچۈڭ ئاجىز كەلدى، چېلىشىشقا قولۇڭ قىسقىلىق قىلدى. ماھارىتىڭمۇ، جاسارىتىڭمۇ يېتىشمىدى. ئەگەر ئات ئوينىتىپ، قىلىچ سالغىنىمدا، ئاللاقاچان ئولگەن بولاتتىڭ. ئەمدى كۆڭلۈڭدە ئارمان قالمىسۇن ئۇچۇن، مەن ساڭا يەنە شۇنداق تەكلىپىنى بېرەي: قالقىنىڭنى ماڭا بەر، قىلىچىڭ بىلەن ھۇجۇم قىل! يا سەن مېنى ئولتۇر، يا مەن سېنى يوقىتاي!"—دەپتۇ كانى ماكان. ساباھى قالقانىنى كانى ماكانغا ئىرغىتىپ بېرىپ، قىلىچ بىلەن ھۇجۇم باشلاپتۇ. كانى ماكان قالقان بىلەن ئۇزىنى قوغداپتۇ. ساباھى: "ئۇنى ھازىرلا ئۇرۇپ يىقىتىمەن" دەپ قىلىچ چاپىدىكەن. لېكىن، قىلىچى كانى ماكانغا تەگمەيدىكەن. كانى ماكان ئۇنىڭغا قورال ئىشلىتەلمەيدىكەن. چۈنكى، ئۇنىڭ يېنىدا جەڭ قورالى يوق ئىكەن. پەقەتلا ساباھى تاشلاپ بەرگەن قالقان بىلەن ئۇزىنى قوغدايدىكەن. ساباھى كانى ماكانىنى قولى تالغىچە ئايىماي قىلىچ بىلەن چېپىشقا ئۇرۇنۇپتۇ. لېكىن، ھىچ نىمە قىلالماپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭ ھارغىنىنى، قولىنىڭ ئىشقا يارىماۋاتقانلىغىنى سېزىپتۇ. بىرلا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى قىلىچى بىلەن قۇچاغلاپ ئاپتۇ. سىلكىپ-سىلكىپ، كوتۇرۇپ ئېلىپ، يەرگە

ئۇرۇپتۇ. ئاغدۇرۇپ دۇم قىلىپ، قىلىچىنىڭ بېغى بىلەن چەمبەر چەس قىلىپ باغلاپتۇ. ئايىغىدىن تۇتۇپ، سورىگىنىچە دەريا نەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. "مېنى نەگە ئېلىپ بارىسەن، ئەي زامانىنىڭ باتۇرى، ئەي جەڭ مەيدانىنىڭ پەلۋانى" — دەپتۇ ساباھى يېلىنىپ. "بايا دېگىنىمدەك قىلىپ سېنى دەريادا تاشلايمەن. ئۇ سېنى يۇرتۇڭغا ئاپىرىپ قويىدۇ. قېرىنداش - ئۇرۇقلىرىڭ سېنى كورۇپ، خوش بولۇپ، غەمدىن قۇتۇلىدۇ. سەنمۇ مۇساپىر چىلىقىنىڭ مۇشەققىتىدىن قۇتۇلۇپ، تاغاڭنىڭ قىزىنى ئېلىشتىن كېچىكمەيسەن، ئارام تاپىسەن" — دەپتۇ كانى ماكان. ساباھى داتلاپ يىغلىغىنىچە: "مېنى بوشات! مەن سېنىڭ ئەبدى قۇلۇڭ بولاي" — دەپ يالۇۋۇرۇپتۇ ۋە زارلاپ تۇرۇپ، بۇ شېئىرلارنى ئوقۇپتۇ:

ياخشى ئەخلاق سەندە بار،
ماڭا يامانلىق قىلمىغىن.
مەن يامانمەن، قولىغا چۈشتۈم،
سەن يامانلىق قىلمىغىن.

ياخشىلىق ساڭا مۇناسىپ،
گەرچە بولسامۇ يامان.
مەن يامانغا ياخشىلىق قىل،
ھەرگىز يامانلىق قىلمىغىن.

* * *

ئانا يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ، بولدۇم ئۇزاق سەرگەردان.
بىلمىگەندىم ئولۇشۇمنى غېرىپلىقتا بى نىشان.
مەن ئولەرمەن، يىغلىشىپ قوۋمۇ - قېرىنداشىم قالۇر.
بىلەلمىگەي قەيەرلەردە مەن ئولۇپ كەتتىم ھامان.

ئەپسۇسكى، نىكارىنىڭ ۋەسلىگە مېنى يەتكۈزمەي،
قاباھەت بۇ ئولۇمنى بېشىمغا سالدى دەۋران.

كانى ماكانىنىڭ ئۇنىڭغا رەھمى كەپتۇ. سەمىمى دوست ۋە ھەقىقى ھەمرا بولۇشقا ۋەدە ئېلىپ، ئۇنى بوشتىپتۇ. ئۇ بوشىنىپ، كانى ماكانىنىڭ قولىنى سۈيمەكچى بولغان ئىكەن، كانى ماكان ئۇنىڭغا يول قويماپتۇ. ساباھى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەرەپ خۇرجۇنىدىن ئۇچ ئارپا نېنى ئېلىپ كېلىپ، كانى ماكانىنىڭ ئالدىغا قويۇپ ئوشۇتۇپتۇ. ئۇلار ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ، مۇزدەك سوغۇق بۇلاق سۈيى بىلەن نان يەپتۇ. ئاندىن تاھارەت ئېلىپ بىللە ناماز ئوقۇپتۇ. قېرىنداش-ئۇرۇقلىرىدىن تارتقان دەرت-ئەلەملىرىنى، زامانىنىڭ تەتۈرلىگىدىن كورگەن ئېغىر كۈنلىرىنى سوزلىشىپ ھەسرەتلىشىپتۇ. "ئەمدى نەگە بارىسەن؟" ــ دەپتۇ كانى ماكان ساباھىغا. "سېنىڭ يۇرتۇڭ باغدادقا بارىمەن. خۇدا تويلۇققا لايىق ماللارنى پىشانەمگە يازغىچە، شۇ يەردە تۇرىمەن!" ــ دەپتۇ ساباھى. "ئاق يوللۇق بول!" ــ دەپتۇ كانى ماكان ساباھىغا، ئاندىن باغدادنىڭ يولىنى كورسىتىپ قويۇپتۇ. بەدىۋى ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ، باغداد تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. كانى ماكانمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ: "ئەي خۇدا، بۇ ئەھۋالدا، ئاچ-يالىڭاچ، ئوز يۇرتۇمغا قانداق قايتىپ بارىمەن، بۇ ئەھۋالدا قايتىش ئەلۋەتتە ئۇيات. خۇدانىڭ ئوزى ئىشمنى ئوڭلا!" ــ دەپتۇ ئوز-ئوزىگە. دەريا بويىغا كېلىپ، تاھارەت ئاپتۇ، ناماز ئوقۇپتۇ. ئاندىن بېشىنى سەجدىگە قويۇپ: "ئەي خۇدا، يامغۇر ياغدۇرۇپ تاغۇ-تاشلار ئارىسىدىكى قۇرۇت-قوڭغۇزلارغا رىزقى بەرگۈچى ئۇلۇغ تەڭرىم، ئوز قۇدرەت-

تىڭىنى ۋە مەرھىمىتىڭنى مەندىن ئايىما!" ــ دەپتۇ، ئاندىن ئوڭغا، چەپكە سالام بېرىپتۇ. ئۇنىڭ كۆڭلى پەرىشان، نىمە قىلىشنى بىلمەي ئولتۇرغان ئىكەن. بىردىنلا يىراقتىن، كوزىگە ئاتىنىڭ تىزگىن بېغىنى بوش قويۇپ كېلىۋاتقان بىر ئاتلىق كىشى كورۇنۇپتۇ. كانى ماكان ئۇنى كۆتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ئارىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئوتۈپ، ئاتلىق كىشى كانى ماكانىنىڭ قېشىغا يېتىپ كەپتۇ، تۇلۇمدىن ئېقىۋاتقان سۇدەك ياش توكۈپ تۇرۇپ: "ئەي ئەرەپ-لەر باشلىغى ــ دەپتۇ ئۇ، ــ يېرىم ئىشارەت بىلەن، ــ ئولمەستىن بۇرۇن، مېنى ئوزەڭگە دوست دەپ قوبۇل قىل! گەرچە يارىدار-لار ئۇچۇن سۇ ئىچىش قىيىن بولسىمۇ، بولوپمۇ جان ئۇزۇش ئالدىدا تەشنالىقنى قاندۇرۇش ئېغىر بولسىمۇ، سەن ماڭا ياردەم قىلىپ سۇغا قاندۇرغىن، ساۋاپلىق ئىش قىلغان بولىسەن. ئەگەر تىرىك قالسام، سېنى غەمدىن خالاس قىلىمەن. ھەرقانداق ھاجەت-تىڭ بولسا ئۇنىڭدىن قۇتقۇزۇشقا تىرىشىمەن. سەن مېنىڭدەك ئادەمنى تاپالمايسەن. قازا قىلغۇدەك بولسام، نىيىتىڭگە يارىشا بەختيار بولغىن". بۇ يولۇچى مىنگەن ئات تەرىپىگە تىل ئاجىز كەلگىدەك ئېسىل ئات ئىكەن. ئاياقلىرى سەنئەتكارانە ئىشلەنگەن مەرمەر تۇۋرۇكنى ئەسلىتىدىكەن. ئاتلىقنىڭ كورۇنۇشى كانى ماكانىنى قىزىقتۇرۇپتۇ. "بۇنىڭغا تەڭ كەلگىدەك ئات ھېچ قەيەردە يوق" ــ دەپ ئويلاپتۇ ئۇ ئوزىچە. ئاندىن ئۇ ئاتلىقنا قولىدىن كېلىشچە ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇنى كوتۇرۇپ ئاتتىن چۈشۈ-رۇپ، بىر يوتۇم سۇ ئىچكۇزۇپتۇ. بىر ئاز نەپسىنى رۇسلىغىچە، يۇزلىرىنى سۇ بىلەن يۇيۇپتۇ. ئۇ ئوزىگە كېلىشكە باشلىغاندا: "سېنى كىم بۇ ھالغا سالدى؟" ــ دەپ سوراپتۇ ئۇنىڭدىن. "توغرە-

سنى ئېيتاي ــ دەپتۇ ئاتلىق كىشى، ــ مەن ئات ئوغرىسىمەن. مېنىڭ كېچە ـ كۈندۈز قىلىدىغان ئىشىم شۇ. ئۇزەمنىڭ ئىسمىم غەسسان، بۇ ئاتنىڭ ئىسمى قاتىل بولۇپ، لەقمى مەجنۇن. بۇنىڭ رۇم شاھىنىڭ قولىدا ئىكەنلىگىنى ئاڭلاپ، قۇستەنتىنەگە باردىم. بۇنى قولغا چۈشۈرۈشنى مولچەرلەپ، سارايغا كىرگەن ئىدىم. سارايدىن زاتۇد داۋاھى ئىسىملىك بىر قېرى خوتۇن چىقتى. ئۇ يەردە بۇ قېرىندىن ھورمەتلىك كىشى يوق ئىكەن. ھەممىلا يەردە ئۇنىڭ پەرمانى ھوكۇم سۈرىدىكەن. بۇ ئاتنى شۇ قېرى خوتۇن مىنىدىكەن. ئاتنى بېقىش ئۈچۈن، مەخسۇس ئون قۇل ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈرىدىكەن. قېرى خوتۇن باغداد شاھى ساسان بىلەن كېلىشىم تۈزگىلى ماڭغان ئىكەن. ئاتنى ئوغرىلاش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئىزىدىن قالماي، مەمۇ پۈرسەت ئىستەپ ماڭدىم. لېكىن قاراۋۇللار دايىم سەگەك بولغىنى ئۈچۈن، ئىلاجىنى قىلالمىدىم. ئاخىرى ئۇلار بۇ يەرگە يېقىن يېتىپ كېلىشتى. "باغدادقا ساق ـ سالامەت كىرىپ كەتمىگىدى" ــ دەپ ئەنسىرىدىم. شۇ يەردە بىر ئىلاجىنى قىلىشنىڭ كويىغا چۈشتۈم. بىردىنلا ئاسمانىنى چاڭ ـ توزان قاپلىدى. توزاننىڭ ئىچىدىن ئەللىك ئاتلىق باتۇر چىقىپ كەلدى. ئۇلار سودىگەرلەرنىڭ يولىنى توسىغۇچى يول توسارلار ئىكەن. ئۇلار بۇ قېرىنىڭ ئالدىنى توسۇشقا چىققان ئىكەن. ئۇلارنىڭ باشلىقلىرى جەڭدە ھەرقانداق باتۇرنى كېپىنەكتەك ئۇيۇنغا سالغۇچى قەھرىداش ئىسىملىك كىشى ئىكەن".

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىرىۋز قىرىغنچى كېچە

ـــئەي بەختلىك شاھ،ـــدەپ داۋام قىپتۇ، شەھرىـزاد ھىكايىسىنى.

كانى ماكانغا ياردار شۇنداق دەپتۇ: "قەھـرىداش ئوزىـنىڭ ئادەمـلىرى بىلەن قېرى خوتۇنـنىڭ ئەتـراپىـنى قورشـۇالـدى. بىرلا ۋاقىتراپ، بىر دەقـىقە (سىكۇنـت) دەك ۋاقىت ئوتـمەي، ئون قوللىنمۇ، قېرى دەللىنىـمۇ ۋە قاراۋۇللىرىنىـمۇ قوشۇپ باغـلىـدى. ئۇلارنى تاشـلاپ، ئاتـنى ئېـلىپ يولـلىرىـغا قايـتىشتى. "ئەتـتەڭ، مەن مەقـسـدىـمگە يېـتەلمىدىم، مېھنىتىم بىكار كەتتى. ئاتنى ماردـلاپ يۇرۇپ تارتـقان جاپالىرىـم شامالغا سورۇلـدى" ـــ دىدىم ئوزـئوزەمگە. كېيىن ئىشـنىڭ ئاخىرىنى كۆتـتۇم. قېرى ئوزىنى باغـلاقتا كورۇپ يىغلىدى. ئۇلار ماڭغاندا: "ئەي ئۇلۇغ باتۇر، ئەي بۇيۇك قەھرىمان! ئاتنى ئالغىنىڭ يەتمەمـدۇ؟ مېنى، قۇللارنى ۋە قاراۋۇللارنى نـىمشقا باغلىدىڭ؟" ـــ دەپ، تۇرلۇك يۇمـشاق گەپ بىلەن كوز يېشى قىلىپ، قەھرىداشنى ئالدىـدى. باتۇرغا ئات ۋە باشقا ھەدىـيىلەرنى ئوزى رازى بولۇپ بېرىشـكە ۋەدە قىلـدى. قەھرىـداش ئۇلارنى ئازات قىلـدى ۋە قويۇپ بەردى. ئاتـتىن كوزۇمنى ئۇزەلمەي، ئۇلارنىڭ ئىزىدىن ماڭدىم. ئۇ ئوز ئادەملىرى بىلەن ئات ۋە باشقا ئولجىلىرىنى ئېلىپ يولغا چۇشتى. شۇ يەرگىچە ئىزىدىن كەلدىم. ئاخىر ئېپىنى تېپىپ، ئاتـنى ئوغۇرلۇدۇم. ئاتقا مىندىم. بىر قامچا ئۇرغىنىمدا، ئۇلار سېزىـپ قالدى، ئالدىـمـنى توستى؛ ھەر تەرەپتىن كېلىپ، ئەتراپىمنى ئوردى. ئوقيا ئېتىپ،

نەيزە سانچىپ، ھۆجۇم قىلىشتى. ئات ئالدىدىن كېلىشكىمۇ، ئارقىسىدىن كېلىشكىمۇ يول قويمىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن مېنى ئېلىپ چىقتى. ئېتىلغان ئوقيالار كوچكەن يۇلتۇزدەك غۇيۇلداپ ئۇچتى. مەن ئۇلارنىڭ ئوقيالىرى بىلەن زەخمىلەندىم. ئۇچ كۈندىن بېرى ئات ئۈستىدىمەن، تۈز تەمىنى تېتىپ كورمىدىم. ئۇخلىيالمىدىم. كۈچ-قۇۋىتىم كەتتى، دۈنيادا ھايات قېلىشقا ئىشەنچىم قالمىدى. سەن ماڭا رەھمى قىلدىڭ، ياردەم بەردىڭ. ئوزەڭ ئاچ-يالىڭاچ كورۈنسەن. لېكىن، يۈزۈڭدىن ئۇلۇغۋارلىق چىقىپ تۇرۇدۇ. ئوزەڭ كىمسەن؟ بۇ يەرگە قەيەردىن كەلدىڭ؟ قايافقا ماڭدىڭ؟"—دەپ سورىتۇ ياردار كانى ماكاندىن. "مەن شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ نەۋرىسى، شاھ زۇئۇلماكاننىڭ ئوغلى كانى ماكان دېگەنمەن، ئاتام ئولدى، مەن كىچىك قالدىم. يېتىملىكتە تەربىيىلەنىدىم. ئاتامدىن كېيىن، تەختكە بۇزۇق نىيەت، شۇم تەبىەت بىر كىشى ئولتۇردى"—دەپ كانى ماكان ئوزىنىڭ سەرگۈزەشتىسىنى باشتىن-ئاياق سوزلەپ بېرىپتۇ. ئات ئوغرىسىنىڭ ئۇنىڭغا رەھمى كەپتۇ. "ئالى نەسەپلىك كىشى ئىكەنسەن. تېخى سەن ياش، خېلى كوپ ئىشلارنى قىلىسەن. زامانىنىڭ ئۇلۇغ باتۇرلىرىدىن بولۇپ تونۇلۇشۇڭ كورۈنۇپ تۇرۇپتۇ. مېنى بۇ ئاتتا يۇرتۇمغا ئاپىرىپ قويساڭ، كوپ ھورمەت كورەتتىڭ. ئۇ دۇنيا ئۇچۇنمۇ ساۋاپ ئىش قىلغان بولاتتىڭ. مىجەزىم يوق، ئەگەر يولدا ئولسەم، ئاتىنى سەن ئال! بۇ ئاتقا كىشىلەر ئارىسىدا سەندىن لايىقراق ئادەم يوق"—دەپتۇ ياربدار. "ئوشنەمگە ئارتىپ كوتىرىشكە توغرا كەلسىمۇ، مەن شۇنىڭغا رازىمەن. ئەگەر ساڭا ئوز ھاياتىمنى بېرىشكە توغرا كەلسىمۇ، مەن شۇنىڭغا رازىمەن.

ئەگەر سېنىڭ ھاياتىڭنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، ھەر نەرسىگە دۈچ كەلسەم مەيلى. مەن ئۇنىڭدىن قاچمايمەن. مۇھتاجلارغا ياردەم بەرگۈچى، قايغۇلىرىڭغا شېرىك بولغۇچىلار ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققانمەن. خۇدا ئۈچۈن بىر ياخشىلىق قىلىش يەتمىش خىل كۆلپەتتىن ئاسرايدۇ، دېگەن گەپ بار" ــ دەپتۇ كانى ماكان. ئاندىن ئۇ يارىدارنى ئاتقا يۆكلەپتۇ. خۇداغا تەۋۋەككۈل قىلىپ يولغا چىقماقچى بولغان ئىكەن، يارىدار: "بىرئاز توختا!" ــ دەپتۇ ــ دە، كوزلىرىنى يۇمۇپ، قولىنى دۇئاغا ئېچىپتۇ. تەكبىر-سالىۋات ئېيتىپتۇ، كېلىمە شاھادەتنى ئوقۇپتۇ. جان ئۈزۈش ۋاقتىنىڭ قىستاپ كەلگەنلىگىنى سېزىپ، يۇمشاق ئاۋاز بىلەن بۇ شېئىرنى لار ئوقۇپتۇ:

ۋادىلارنىڭ مەن كېتەرمەن،
بىۋاپا دۇنيا قالۇر.
قۇرۇق قول ئوتەرمەن
قان يىغلىشىپ باللا قالۇر.

دايىما خەۋپكە سالاتتىم،
"مەن ــ مەن" دېگەن بايلارنى،
مەن بۇگۈن كوردۇم مانا،
ئاخىر ئولىمەي كىم قالۇر.

دۇنياغا مەغرۇر بولمىغىن،
مەندەك كىشىنى قاخشىتىپ.
سەندىنمۇ، مەندەك ئاخىر،
بەرگەن ئامانەتنى ئالۇر.

• • •

هەممىنى بىزار قىلىدىم مەن ھەممە يەرلەرنى كېزىپ،
ئومۇر ئوتكەزدىم پاراۋان، ھەر ۋاقىت مەينى ئىچىپ.
ئات ئوغۇرلاشتەك ياماڭ ئىشلارنى قىزىتماق ئۈچۈن،
بوسۇپ ئوتتۇم ھەر توساقنى، قانچە دەريانى كېچىپ.

ئات ئوغۇرلاش بولدى ئىشىم، كوپ گۇناھىم بار مېنىڭ،
كىم ئاڭلىسا ئىشلىرىمنى، قىلدى ھەزەر ئاتتىن كېچىپ.
زايە كەتتى ئەمگىكىم ھەم ئارزۇيۇمغا قانمىدىم،
ئوغۇرلىغان ئاتقا مىنىپ، بۇركۈت بولۇپ كەتتىم قېچىپ.
ئاخىرى يۇزمىڭ نادامەتلەر بىلەن كەتمەكتىمەن،
كورمىگەندەك دۇنيادا ھېچ نەرسىنى كوزنى ئېچىپ.

شېئرنى تۇگىتىپ، كوزىنى يۇمۇپتۇ. ئاندىن بىر "ئاھ..." تارتىپ، جان ئۇزۇپتۇ. كانى ماكان ئۇنى شۇ يەرگە كومۇپتۇ. ئاندىن كېلىپ، ئاتىنىڭ بېشىنى سىلاپتۇ. شاھ ساسانى ئاتىخانىسىدىلا ئەمەس، ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى يەرلەردىمۇ بۇنداق ئاتنى كورمەگەنلىگىنى ھىس قىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ باغداد يولىدا باغدادتىن چىقىپ كېلىۋاتقان بىر توپ كارۋاننى كورۇپتۇ. كانى ماكان يولغا چىقىپ، ئۇلارغا يولۇقۇپتۇ. ئۇلار كانى ماكانغا، ئۇ، باغدادتىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن بولغان ئىشلارنى شۇنداق خەۋەر قىپتۇ: ۋەزىر دەندان شاھ ساسانىغا ئىتائەت قىلىشتىن باش تارتىپتۇ. ئەسكەرلەرنىڭ يېرىمى ۋەزىر دەندان تەرەپكە ئوتۇپ: "بىزگە كانى ماكان كېرەك، باشقا شاھ كېرەك ئەمەس" — دەپ قەسەمىيات قىلىشىپتۇ. ۋەزىر دەندان ئەسكەرلەردىن سادىق بولۇشنى تەلەپ قىپتۇ. ھىندىستاندىكى ئارالىلارغا، قارا تەنلىكلەر مەملىكىتىگە

كىشى توپلاشقا كېتىپتۇ. ئۇ يەردە ئۇنىڭغا دېگىز تولقۇنىدەك ھىساپسىز ئەسكەرلەر كېلىپ قوشۇلۇپتۇ. ۋەزىر دەندانىنىڭ يەققان ئەسكەرلىرى باغدادقا قارشى يۈرۈش قىلىشقا ۋە پۈتۈن مەملىكەتنى بويسۇندۇرۇشقا، قارشىلىق كورسەتكەنلەرنى ئولتۇرۇشكە ئەھدى قىلىپ: "تاكى كانى ماكانىنى ئاتىسىنىڭ ئورنىغا شاھ قىلىپ ئولتۇرغۇزمىغىچە قىلىچىنى قىنىغا سالماسلىق"قا قەسەم قىلىشىپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، شاھ ساسانى قايغۇغا غەرق بوپتۇ. پۈتۈن مەملىكەتتىكى چوڭ-كىچىك ھەممىسىنىڭ ئوزىگە قارشى ئىكەنلىگىنى چۈشۈنۈپتۇ. غېمى ئارتىپتۇ، دەرت-ئەلەمگە پېتىپتۇ. خەزىنىنى ئېچىپ، ئەمەلدارلارغا پۇل تارقىتىپ بېرىپتۇ ۋە كانى ماكان قايتىپ كەلسە، چىن يۈرىگىدىن مەھرىۋانلىق قىلىپ، ئەسكەر باشلىغى قىلىپ تەينىلەشنى نىيەت قىلغانلىغىنى بىلدۈرۈپتۇ. بۇ چارە بىلەن ئۇ ۋەزىر دەندان ياققان ئوتىنىڭ ئۇچقۇنلىرىنى ئوچۇرمەكچى بوپتۇ. كانى ماكان سودىگەرلەردىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ، شۇ زامانلا ئالدىراشلىق بىلەن باغدادقا قاراپ مېڭىپتۇ. شاھ ساسانى ئوز تەختىدە قايغۇغا چوكۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. كانى ماكانىنىڭ قايتىپ كېلىۋاتقانلىق خەۋىرىنى يەتكۈزۈپتۇ. شاھ ساسانى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاش بىلەن دەرھال سارايدىكى بارلىق ئەمىرلەر، ۋەزىرلەر ۋە باشقا ساراي ئەمەلدارلىرىنى ئۇنىڭ ئالدىغا قارشى ئېلىشقا چىقىرىپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان باغداد ئاھالىسىمۇ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، يولىغا گىلەم سېلىپ كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. قوللار ۋە كېنىزەكلەرمۇ ئۇنىڭ ئانىسىغا خەۋەر يەتكۈزۈپ، ئۇنى خاتىرجەم ۋە خوشال قىپتۇ ھەم سۈيۈنچى ئېلىشىپتۇ. ئۇنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن چىققان ساراي ئەمەلدارلىرى ۋە خەلق ئۇنى يولدا كورۈشى بىلەن

ئات ـ ئۇلاقلىرىدىن چۈشۈپ، پىيادە بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ كورۇشۇپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئېتىنى چوردەپ، چۈلۈۋرىدىن يېتىلەپ، ئوردىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. ئانىسى ئۇنىڭ يېتىپ كەلگەنلىگىنى ئاڭلاپ، هساپسىز خوش بولۇپ، ئالدىراپ يېتىپ كېلىپ، ئوغلىنى قۇچاغلاپ تۇرۇپ، پىشانىسىگە سۆيۈپتۇ. شۇ چاغدا كانى ماكان ئانىسىغا: "ئەي مېھرىبان ئانا، رۇخسەت قىلساڭ، مېنىڭ ئالدىمغا دولەت ئەربابلىرىنى تارتۇقلار بىلەن چىقارغان، ماڭا مەرهەمەت قولىنى سوزغان تاغام شاه ساسانىنىڭ قېشىغا بېرىپ سالام بەرسەم" ــ دەپتۇ. دولەت ئەربابلىرىمۇ شاه ساسانىغا كانى ماكاننىڭ ساق ـ سالامەت كېلىپ، ئانىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەتكەنلىگىنى خەۋەر قىپتۇ. كانىماكان مىنىپ كەلگەن ئاتىنى كورگەن ساراي ئەمەلدارلىرى هەيران قېلىپ: "بۇنداق ئاتنى تېخى ئادەم بالىسى مىنىپ باقمىغان" ــ دەپ ماختاپ، شاه ساسانىنى تاقەتسىزلەندۇرۇپتۇ. بۇ سوزنى ئاڭلىغان شاه ساسانى كانىماكاننىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا سالام بېرىپتۇ. كانىماكان شاه ساسانىنىڭ هورمىتى ئۈچۈن تۇرنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تازىم قىلىپ، قولىنى سۇيۇپتۇ. مىنىپ كەلگەن ئاتنى ئۇنىڭغا تەقدىم قىپتۇ. شاه ئۇنىڭغا: "ياخشى كەپسىز، ئويۇمنىڭ توري سىزنىڭكى. ئوغلۇم كانىماكان، ئەزىزلىگى خۇدا، سىز غايىپ بولغاندا، دۇنيا مېنىڭ كوزۈمگە تار بولۇپ كورۈنگەن ئىدى. ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلگىنىڭىز ئۈچۈن خۇداغا شۈكرى" ــ دەپتۇ. كانى ماكانمۇ شاه ساسانىغا خۇدانىڭ رەهمىتىنى تىلەپ دۇئا قىپتۇ. كېيىن شاه ساسانى "قاتىل" دەپ ئاتالغان مەجنۇن لەقەملىك بۇ ئاتنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا نەزەر ساپتۇ ۋە شۇ هامان ئۇنى تونۇپتۇ. بۇ ئاتنى

شاهزاده شەررىكان ۋە كانىماكانىڭ ئاتىسى شاھ زۇئۇلماكان بىلەن رۇمغا غازاتقا بارغاندا ھەردۇپ شاھنىڭ ئاستىدا كورگەنلەرنى ئېيتىپتۇ. "ئەگەر ئاتاڭغا شۇ ئات نېسىپ بولغاندا، ئاتاڭ ئۇنىڭ بەدىلىگە مىڭ ئات دېسەمۇ بېرەتتى. ئاتاڭ ئارزۇ قىلغان بۇ ئاتنى سەن مىنىپ كەپسەن. مانا شۇ ئات بىلەن ئاتاڭ شاھ زۇئۇلماكانىڭ خاندانىنىڭ شان-شوھرىتىمۇ بىللە قايتىپ كەلدى. مەن بۇ ئاتنى ھەدىيە ئورنىدا قوبۇل قىلىپ ئېلىپ، ئۇنى يەنە ئۆزەڭگە تارتۇق قىلدىم. ھەممىمىزنىڭ ئىچىدە، ئۇ ئاتقا ئەڭ لايىغراغى سەن. چۈنكى، سەن مەرتلەرنىڭ ئۇلگىسى" — دەپتۇ شاھ ساسانى كانى ماكانغا. شۇ سوزدىن كېيىن، شاھ ساسانى كانى ماكانغا شاھانە كىيىم-كىچەك تەقدىم قىپتۇ ۋە ئاتلار ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇنىڭغا يارايدىن ئەڭ چوڭ قەسرنى تەقدىم قىپتۇ. كانى ماكانغا شانۇ-شەۋكەت ۋە شاتلىق تىلەپ قايتىپ كېتىپتۇ. شاھ ساسانى ئۇنىڭغا نۇرغۇن پۇل ئەۋەتىپتۇ، ئۇلۇغلاپ ھورمەت كورسىتىپتۇ. ئۇ بۇ ئىشلارنى ۋەزىر دەندادىن قورقۇپلا قىپتۇ. كانىماكان ئۇنىڭ بۇ غەرىزىنى بىلمەي، ناچار تۇرمۇشنىڭ ۋە خورلىنىشنىڭ تۈگىگەنلىگىنى شاھ ساسانىنىڭ "ئىنساپقا كېلىپ قىلغان ئىلتىپاتلىرىدىن" — دەپ چۈشۈنۈپتۇ. ئۇ، شاھ ساسانى بىلەن بولغان بۇ ئۇچرۇشۇشتىن كېيىن، ئانىسىنىڭ قېشىغا كىرىپ: "ئەي مېھرىۋان ئانا، تاغامنىڭ قىزى قۇززى پاكانىنىڭ ئەھۋالى قانداق؟" — دەپ سوراپتۇ. "ئاھ بالام، سېنىڭ دەردىڭدە ھەممە نەرسە يادىمدىن چىققان. سۈيگۈنىڭ توغرىسىدا ئويلۇمۇدۇم. چۈنكى، ئۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا بىزنى كورۇشتۇرمەيدىغان توساق بار" — دەپتۇ ئانىسى. "ئەي مېھرىۋان ئانا، ئەمدى سەن

دىگەن توساق يوق. سەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ماڭا بىر كورۇ-
نۇشنى مېنىڭ نامىمدىن ئىلتىماس قىلغىن. ئۇ ئۇزىنىڭ مۇبارەك
دىدارىنى بىر قېتىم ماڭا كورسەتسە، بۇ سوغات بىلەن مېنىڭ
دىلىمدىكى قالغان غەم-غۇسسلار تارقىلىدۇ" — دەپتۇ كانىماكان
ئانىسىغا يېلىنىپ. "بۇلارنىڭ ھەممىسى شاھ ساسانىنىڭ بىزنىڭ
بوينىمىزنى ئىگىش ئۈچۈن قىلغان ئىشى. مەن بېشىمنى ئىگىپ
ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارمايمەن. سەنمۇ ئوزەڭنى غەمگە قويغۇچىلار-
دىن يىراق بول! مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ بۇ سوزلىرىڭنى
ئېيتمايمەن" — دەپتۇ ئۇلاردىن نارازى بولۇپ. ئانىسىدىن بۇسوز-
لەرنى ئاڭلاپ، ئۇ، بىر ئاز ئويلۇنۇپتۇ. ئاندىن ئانىسىغا ئات
ئوغرىسىدىن ئاڭلىغانلىرىنى: زاتۇد داۋاھى دىگەن قېرى دەللىنىڭ
باغدادقا كېلىپ، شاھ ساسانىنىڭ ئالدىغا كىرمەكچى بولغانلىغىنى،
ئۇنىڭ بىلەن كېلىشىپ ئېلىش توغرىسىدا قىلغان ھەركىتىنى،
يولدا ئۇنىڭ قەھرىداش تەرىپىدىن ئەسىرگە ئېلىنىپ، مال-مۈلكە-
دىن ۋە ئاستىدىكى ئاتتىن ئايرىلىپ قايتىپ كەتكەنلىگىنى ھىكايە
قىلىپ بېرىپتۇ. "تاغام شەررىكان بىلەن بوۋام شاھ ئومەر ئىبنى
نوئمانىنى شۇ قېرى ئولتۇرگەن ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن ئۇنىڭ-
دىن ئوچ ئېلىپ، بىزنىڭ شەنىمىزگە چۈشكەن داغنى يۇيۇشۇم
كېرەك" — دەپ ئىرادە بىلدۇرۇپتۇ. كېيىن ئانىسىنىڭ يېنىدىن
چىقىپ، سەئىدانە ئىسىملىك ئوردىدىكى دەللە قېرىنىڭ ئالدىغا
كىرىپتۇ. ئۇنىڭغا تاغىسىنىڭ قىزى قۇززى پاكانغا سۇيىگۇ-
مۇھەببىتىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن قىزنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنى
كوندۇرۇشنى ئىلتىماس قىپتۇ. قېرى دەللە: "خوپ!" — دەپ
جاۋاپ بېرىپتۇ. كانىماكان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ،

سارايغا ــ ساسانىنىڭ ئويىگە بېرىپ، قىزنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. كانىماكانىنىڭ ئۇنىڭغا ئېيتقان سوزلىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. قۇززى پاكانىنىڭ كوڭلى ئېرىپتۇ. كېيىن ئۇ يەردىن چىقىپ، كانىماكانىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە: "قۇززى پاكان ساڭا سالام ئېيتتى. يېرىم كېچە بولۇشى بىلەن ئۇ سېنىڭ ھۇزۇرۇڭغا كېلىشكە ۋەدە بەردى" ــ دەپ خەۋەر قىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى. شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز قىرىق بىرىنچى كېچە

ــ ئەي بەختلىك شاھ، ــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

قېرى كانى ماكانىنىڭ ئالدىغا قايتىپ كېلىپ، قۇززى پاكانىنىڭ ئۇنىڭغا يوللىغان سالىمىنى ئېيتىپ، يېرىم كېچىدە كانى ماكانىنىڭ ئالدىغا كېلىشكە ۋەدە بەرگىنىنى خەۋەر قىپتۇ. كانى ماكان ئۇنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپ، يېرىم كېچە بولاي دېگەندە، ھارغىنلىق يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. قۇززى پاكان يېرىم كېچىدە قارا يىپەك رومالنى ئارتىپ، كانىماكانىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ قارىسا، ئۇ ئۇخلاپ ياتقان ئىكەن. ئۇنى ئۇيقىدىن ئويغۇتۇپتۇ: "'مەن سېنى سۆيگەنلىگىمدىن ئۇيقىنى ئوزەمگە ھارام قىلدىم' ــ دەپ يوغان گەپ قىلاتتىڭ. سەن ئوزەڭگە ھارام قىلغان قايسى ئۇيقۇ ئۇ؟ مەن كىرگەندە سەن ھېچ نېمىدىن خەۋىرى يوق كىشىدەك خاتىرجەم ئۇخلاپسەنغۇ؟" ــ دەپ سوراپتۇ. كانىماكان ئەقلى ـ ھۇشىنى يىغىپ:

"ئەي مەلىكەم، قەلبىمنىڭ ئارزۇسى، چۈشۈمدە بولسىمۇ سېنى بۇرۇنراق كورەرمەنمىكىن دىگەن ئارزۇ بىلەن كوزۈمنى يۇمغان ئىدىم"ـــدەپتۇ كۇلۇپ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قۇززى پاكان ئۇنى كايىپ، يېقىملىق سوزلەر بىلەن بۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

ئىشقى ئەھلى ئۇيقىنى قىلماس ھەۋەس،
ئاشىق كىشى يارنى دەر، ئۇيقۇ دىمەس.
كىمكى ئاشىق، ئۇيقىدىن بولغاي يىراق،
بولمىسا، كۇل قىلدۇ دەردى-پىراق.

* * *

"ئىشقى يولىنى مۇشەققەت بىلەن،
باستىم" دەپ ئوقۇيسەن شۇئار.
مۇھەببەتكە بولسىڭدىك سادىق،
بولار ئىدىك تۇنلىرى بىدار.
شۇنى بىلگىن تاغامنىڭ ئوغلى،
ئاشىق كىرپىك قاقماي ئولتۇرار.

بۇ شېئرنى ئاڭلاپ، كانى ماكان ئويۇلۇپتۇ. خىجىللىقتىن كوزىدىن ياش قويۇلۇپتۇ. تاڭ ئېتىپ كۇن چىقىقچە ئىككىسى جۇدالىق ئەلىمىدىن، غەمكىنلىك ۋە تەشنالىقتىن شىكايەت قىلىشىپتۇ، مۇڭدۇشۇپتۇ، قۇچاغلىشىپتۇ، بىر ئورۇندا يېتىشىپتۇ. كۇن چىققاندا، كانىماكان بىر نەچچە قېتىم چوڭقۇر "ئۇھ" تارتىپ، شۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

مۇيەسسەر بولدى ۋەسلى يار بۇ كېچە،
يورۇتتى دىلىمنى نۇرى دىدار بۇ كېچە.

ئېچىلدى غۇنچىدەك بۇ كۆڭلۈم مېنىڭ،
كەتتى قايغۇ، بولدى بەختيار بۇ كېچە.
يار يېنىمدا ياتتى خۇددى چولپاندەك،
ھىجران تۈننى قىلدى خار بۇ كېچە.

• • •

يىللار ئوتۈپ، كەلدىڭ يېتىپ ئەي يارىم،
چىشلىرىڭدىن ئۇلگە ئالسۇن ئۇنچە - مازجان.
سۆيۈپ لېۋىڭ، تۆتام نازۇك بەلىڭدىن،
يۈزۈڭ بەردى يۈزۈمگە نۇر، تەنگە جان.
قىنىدىن چىققان قىلىچتەك پاقىراپ،
تاڭ شەپىغى ئارىمىزغا سالدى ھىجران.

كانى‌ماكان بۇ شېئىرلارنى ئوقۇپ بولغاندا، قۇرزى پاكان ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ، ئۇز قەسرىگە قايتىپ‌تۇ. قۇرزى پاكان بۇ سىرنى كېنىزەكلىرىدىن بىرىگە ئېيتقان ئىكەن. ئۇ، كېنىزەك بۇ خەۋەرنى ناھايىتى چاققانلىق بىلەن شاھ ساسانىغا يەتكۈزۈپ قويۇپ‌تۇ. شاھ ساسانى غەزەپلىنىپتۇ. قىلىچ يالىڭاچلاپ قۇرزى پاكانىنىڭ قېشىغا كىرىپ، ئۇنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلماقچى بولغان ئىكەن. بۇنىڭ ئۇستىگە قۇرزى پاكانىنىڭ ئانىسى نۇزھەتۇززامان كىرىپ قاپتۇ. "ئۇنىڭغا تەگمە، ئەگەر بىرەر ۋەقە يۈز بەرسە، خەلق ئىچىدە گەپ - سوزگە قالىمىز، سېنىڭ مۇتەھەملىگىڭ ئاشكارە بولىدۇ، باشقا شاھلار ئالدىدا تاپا - تەنگە قالىسەن. كانى‌ماكان خېلى ھالال يىگىت، نۇمۇسلۇق بالا. ئېيىپ بولىدىغان، يەرگە قارايدىغان ئىشنى ئۇ ھەرگىزمۇ قىلمايدۇ. ئالدىرىما، سەۋرى قىل! چۇنكى، ۋەزىر دەندانىنىڭ ھەممە ئىشىنى ئويلاپ ئەسكەر

يەغپ كېلىپ، سېنى يەقتىپ، كانى‌ماكانىنى ئاتىسىنىڭ ئورنىغا شاھ قىلماقچى بولۇپ يۈرگىنى ساراي ئەھلىگە ئايان. بۇ ئىشنى پۈتۈن باغدادلىقلار بىلىدۇ"ـــ دەپتۇ. "ئەزبرايى خۇدا، مەن ئۇنى بىر بالاغا دۇچار قىلايكى، يەرگىمۇ كىرىپ كېتەلمىسۇن، ئاسمانغىمۇ چىقىپ كېتەلمىسۇن. مەن ئۇنى "مەملىكىتىمنىڭ ئاھالىسى يولەپ ئورنىدىن تۇرغۇزمىسۇن"ـــ دەپ ئاسراپ، تۇرمۇشىنى ياخشىلىغان ئىدىم. ئەمدى ئۇنىڭ نېمە بولغىنىنى كۆرسەن!"ـــ دەپتۇ شاھ. ئۇ، نۇزھەتۇززامانىنى شۇ يەردە قالدۇرۇپ، مەملىكەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئۈچۈن، ھوكۈمەت مەھكىمىسىگە چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ ۋەقەنىڭ ئەتىسىگە كانى‌ماكان ئانىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ: "مەن سودىگەرلەرنىڭ يولىنى توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىشقا، ئۇلارنىڭ ئاتلىرى، مالىلىرى، قوللىرىنى، كېنىزەك ـ چورىلىرىنى، دىدەك‌لىرىنى ئالدىمغا سېلىپ ھەيدەپ كېلىپ، مال توپلاشقا نىيەت قىلدىم. شۇنداق قىلىپ، دۇنيانى كۆپەيتىپ، ئەھۋالىمنى ياخشىلاپ، تاغام شاھ ساسانىنىڭ قىزى قۇززى پاكانىنى ئۇنىڭدىن سورايمەن"ـــ دەپتۇ. ئانىسى: "ئەي ئوغلۇم، بۇ ئىش بىزنىڭ شەنىمىزگە توغرا كەلمەيدۇ. ئادەملەرنىڭ ماللىرىنى ئېگىسىز، قوغدىغۇچىسىز بولمايدۇ. ئەگەر ئۇ ماللارنى ئالمەن دىسەڭ، قىلچ ۋە نەيزە ئىشلىتىپ، شىر ۋە ئارسلانلارنى بىرەمدە يەقتىشىنى بىلىدىغان كىشىلەر بىلەن كۆرەش قىلىشىڭغا توغرا كېلىدۇ"ـــ دەپتۇ ئۇنىڭغا جاۋاپ ئورنىدا سۆزلەپ. كانى‌ماكان: "تاكى مەقسەدىمگە يەتمىگىچە سۆزۈمدىن يانمايمەن. بۇ يولدا يا مېنىڭ بېشىم كېتىدۇ، يا مەن مەقسەدىمگە يېتىمەن"ـــ دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، كانى‌ماكان قېرى دەللە سەئىدانىنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنى قۇززى پاكانغا تويـ

لۇق ۋە ھەققى مەھرىنى تەيىارلاش ئۈچۈن سەپەرگە چىقماقچى بولغانلىقتىن خەۋەردار قىلىپ جاۋاپ ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. قېرى: "خوپ!"ـــدەپ، قۇززى پاكانىڭ قېشىغا كېتىپتۇ ۋە يېرىم كېچىدە ئۇنىڭ كانى ماكانىڭ ئالدىغا كېلىدىغانلىغى ھەققىدىكى خوشخەۋەرنى ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، كانى ماكان يېرىم كېچىگىچە ئۇيقىسىزلىق بىلەن تاقەتسىز ھالدا كۈتۈپتۇ. ئەندىشە بىلەن ئىشككە تەلمۈرۈپ ئولتۇرغاندا، تۇنىنى يېرىپ چىققان تولۇن ئايدەك قۇززى پاكانىڭ: "بۇگۈن شۇكەمگىچە ئۇخلىماي ئولتۇرۇپسەن. بۇ جېنىم ساڭا پىدا بولسۇن"ـــدەپ كىرىپ كەلگەنلىگىنى بايقىماي قاپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپتۇ: "ئەي قەلبىمدىكى ئارزۇسى، ساڭا يۇزلەنگەن ھەممە بالالارغا مېنىڭ جېنىم سەدىقە بولسۇن"ـــدەپتۇ. كېيىن بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ئەي مەلىكەم مېنى قىلدى زارۇ-گىريان ئىشقىڭىز،
ئارىغا چۈشۈپ جۇدالىق قىلدى ھەيران ئىشقىڭىز.
ئاي يۈزۈڭىز يادى بىرلەن بولدى يۈرەك لەختە قان،
مەن غېرىپنىڭ دىلىنى قىلدى ۋەيران ئىشقىڭىز.

سىزدىن ئۈمىت ئۈزمىگەيمەن چۈشسەمۇ بېشىمغا تىغ،
قايتىدىن چوللەرگە تاشلاپ قىلسا سەرسان ئىشقىڭىز.
سىز ئۈچۈن تارتقان جاپا ـ مەن ئۈچۈن راھەت بولۇر،
تەشنا يۈرەكنى قاندۇرۇپ، قىلغايمۇ مېھمان ئىشقىڭىز.

ئۇ شېئىرنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇزىنىڭ يېگىدىن سەپەرگە چىقىشىنىڭ تەييارلىغىنى قىلىۋاتقانلىغىنى، بۇ سەپەردىن

كۆتكەن مەقسەتنى قۇزۇى پاكانغا سوزلەپ بېرىپتۇ. قۇزۇى پاكاننىڭ كوزىدىن ياش توختماي ئېقىپتۇ. بۇنى كورۈپ، كانى ماكان: "ئەي تاغامنىڭ قىزى، يىغلىما! مەن ئارىمزغا جۇدالىق ئوتىنى سالغان جاھاندارنىڭ ئوزىدىن بىر-بىرىمزنى يەنە قوشۇشنى تىلەيمەن" ــ دەپتۇ. ئاندىن ئىككىسى پات-يېقىندا كورۈ-شۈشنى تىلەپ، خەيرلىشىپتۇ. كانى ماكان سەپەر تەييارلىغنى پۈتكۈزۈپ، ئانىسىنىڭ ئالدىغا خوشلاشقىلى كىرىپتۇ. ئانىسى بىلەن يىغلاپ تۇرۇپ خەيرلىشىپتۇ. ھوجرىسغا كىرىپ، قىلىچنى ئېسىپتۇ، سەللىسنى ئوراپتۇ. قاتىل ئىسمىلىك ئېتىنى مىنىپ، شەھەر كوچىسىغا چىقىپتۇ. شۇ تۇرقىدا، ئۇمۇ ئون توت كېچىلىك تولۇن ئايدەك تۇننى يورۇتۇپتۇ. باغدادنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ، ساباھى بىننى داباھىغا يولۇقۇپتۇ. ساباھى ئۇنى كورۈپ، يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ ئېتىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. ئىگىلىپ تازىم قىلىپ، ئۇنىڭ قولىنى سۆيۈپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئاپتۇ. ساباھى: "ئەي بۇرادەر، سەن بۇ ئاتقا ۋە بۇ خىل ئېسىل كىيىملەرگە قايسى يول بىلەن يېتىشتىڭ؟ مەن تېخى شۇ قىلىچ بىلەن قالقاندىن باشقا ھېچ نەرسىگە ئىگە ئەمەسمەن!" ــ دەپ سوراپتۇ. كانى ماكان: "ئۇۋچى ئۇزىنىڭ نېيىتىگە يارىشا ئولجىغا يېتىشىدۇ. سەندىن ئايرىلغاندىن كېيىن، بىر سائەت ۋاقىت ئوتمەي، ماڭا بەخت يار بولدى. سەن مەن بىلەن بىللە يۇرۇشنى خالامسەن؟ نېيىتىڭنى خالىس قىلساڭ، شۇ سەھرادا بىللە يۇرسەك!" ــ دەپتۇ كانى ماكان. "ئوزەمنى سېنىڭ قولۇڭ دەپ ھىساپلايمەن" ــ دەپتۇ ساباھى. كانى ماكاننىڭ ئالدىغا چۈشۈپ مېڭىپتۇ. ئۇنىڭ قىلىچ بېغى بوينىدا، خۇرجۇن، قالقىنى مۇرىسىدە ئىكەن. شۇنداق

قىلىپ، ئىككىسى توت كۈن سەھىرا كېزىپىتۇ. ئوۋلىغان كىيىك گوشىنى كاۋاپ قىلىپ يەپ، بۇلاق سۈيىنى ئىچىپىتۇ. بەشىنچى كۈنى ئىگىز بىر دوڭگە يېتىشىپتۇ. دوڭنىڭ تىگى يايلاق بولۇپ، توگە، قوي، قارا مال، ئاتلار توپ-توپى بىلەن يايلاپ يۈرگەن ئىكەن. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، قوزى، تايلاق، موزاي، تايلارمۇ قىيىق ئېتىشىپ، چېپىشىپ-ئويناپ يۈرگەن ئىكەن. كانى ماكان بۇلارنى كورۇپ، سۈيۈنۈپ كېتىپتۇ. ئۇرۇش قىلىپ، ئۇ مالىلارنى تارتىۋالماقچى بوپتۇ. "كەل ساباھى، ئىگىلىرى تاشلاپ كەتكەن بۇ مالىلارنى ئولجا قىلىپ ئالساق، ئىككىمىزنىڭ ھاجىتىگە يارايدۇ" دەپتۇ. ساباھى بۇ گەپنى ئاڭلاپ: "ئەي خوجام، بۇلارنىڭ ئىگىلىرى كۆچلۈك، ئۇلاردا ئاتلىق ۋە پىيادە ئۇرۇش قىلالايدىغان پالۋانلار بار. ئۇلار بىلەن تەڭلىشىمىز دېگەن بىلەن، بىز ئۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالساق، ئۇزىمىز ھالاكەتكە ئۇچرايمىز" دەپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭ بۇ سوزىگە كۈلۈپتۇ. ئۇنىڭ قورقۇنچاقلىغىنى بىلىپ، ئۇنى شۇ جايدا قويۇپ، ئوزى مالىلارنى ھەيدەپ مېڭىش ئۈچۈن، دوڭدىن پەسكە چۈشۈپتۇ ۋە بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

نوئمان خانداڭمەن، قىلاي قەسەمىيات،
قىلغايمىز بىز دۈشمەننى بەربات.

بولسا ئالدىمدا ئوت پۈركىگەن جەڭ،
ئۇنىڭغا بولۈمىز مىسالى لەھەڭ.

تېچ ئۈخلار بىز بىلەن ياشىغان قىشلاق،
گادايلىق يۈزىنى كورمىگەي شۇنداق.

ئىشەنچىم كامىل، مېنىمۇ بىغەم —
قىلىدۇ ھەممىنى ياراتقان ئىگەم.

شەھرىنى ئوقۇپ بولۇپ، كانى ماكان مەس بۇغرىدەك مالىلارغا ھۇجۇم قىپتۇ. توگە، قارا مال، قوي ۋە ئاتلارنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ ماڭغان ئىكەن، يوغان قىلىچ ۋە ئوزۇن نەيزە كوتەرگەن قوللار پەيدا بوپتۇ. ئولارنىڭ ئارىسىدا بىر باشلىغى بولۇپ، ئۇ ئۇروش ۋە ھۇجۇم قىلىشتا كوچلوك، نەيزە ۋە قالقان توتوشقا ئۇستا، قىلىچ سېلىشقا ماھىر ئىكەن. ئۇ، كانى ماكانغا ھەيۋە قىلىپ: "بۇ ماللار كىمنىڭكى ئىكەنلىگىنى بىلىسەڭ، بۇ ئىشنى قىلماس ئىدىڭ! بۇنىڭ رۇملوقلارغىمۇ، چېركەسلەرگىمۇ تەۋە ئەمەسلىگىنى بىلىپ قوي! بۇ توۇرغانلارنىڭ ھەممىسى قورقماس پالۋانلار بولۇپ، ھەممىسى يۈز كىشىدىن ئىبارەت ئاتلىقلار. بۇلار ھېچبىر پادىشاغا بويسۇنمايدۇ. بۇلارنىڭ ياخشى بىر ئېتىنى ئوغرى ئېلىپ قاچتى. بۇلار شۇ ئاتنى تېپىپ قولغا كىرگۈزمىگىچە بۇ جايدىن قوزغالمايدۇ. بۇلار شۇنىڭغا كېلىشىپ، قەسەم قىلىشقان" — دەپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "سىزلەر ئىستەپ يۈرگەن ياخشى ئات مانا مېنىڭ تىگىمدىكى ئات شۇ. ئۇ، مېنى سىزلەر بىلەن جەڭ قىلىشقا ئېلىپ كەلدى. ئەمدى ھەممەڭلەر ماڭا يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، كوچ كورستىڭلار" — دەپ، ئاتنىڭ قۇلىغىغا ۋاقىراپ، دىۋىدەك گۈكىرەپ. ئاتلىقلارغا ھۇجۇم قىپتۇ. توغرا كەلگىنىنى قىلىچ بىلەن چېپىپ، نەيزە بىلەن سانچىپ ھالاك قىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىككىنچى، ئۈچىنچى، توتىنچى پالۋانلىرىمۇ ئولۇپتۇ. شۇ چاغدا، ئاتلىق قوللارنىڭ ھەممىسى بىردىنلا كانى ماكانغا ئومىلاشۇپ ھۇجۇم قىپتۇ. كانى ماكان ئۇلارغا: "ئەي

هارامزەدىلەر، بۇ ماللارنى مېنىڭ ئالدىمغا سېلىپ بېرىڭلار! بولـ
مسا، مەن نەيزەمنى قېنىڭلار بىلەن بويايمەن" ــ دەپتۇ. قۇللار
ماللارنى تاشلاپ قېچىپتۇ. بۇنى كورگەن ساباھى خوشلىغىدىن تېرـ
سىگە سىغماي، ھايھاي سېلىپ ۋاقىراپ، دوڭدىن پەسكە چۈشۈپتۇ
ۋە كانىماكانـنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. دەل شۇ چاغدا، بىردىنـلا چاڭ
كوتىرىلىپ ئۇنىڭ توزاڭلىرى ئالەمنى يېپىپتۇ، ئاسماننى قاپلاپتۇ.
چاڭنىڭ ئىچىدىن يىرتقۇچ ئارسلانـلاردەك يۇز ئاتـلىق پالـۋان
چىقىپ كەپتۇ. ساباھى ئۇلارنى كورۈپ، دوڭـگە قاراپ قېـچىپتۇ.
ئۇ: "مەن ئويۇن ـ كۆلكىدىن باشـقا نەرسىگە باتۇر ئەمەسمەن" ــ
دەپتۇ. ھېلىقى يۇز ئاتلىق پالۋان كانى ماكاننى ھەممە تەرەپـتىن
قورشـۇاپـتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى كانىماكانـنىڭ ئالـدىغا كېـلىپ:
"ماللارنى قاياققا ھەيدەپ ماڭدىڭ ئەي يىگىت؟!" ــ دەپ سوراپتۇ.
كانىماكان ئۇنىڭغا: "جەڭگە تەييارلان. بۇ مالـلارنى ئالغۇچىنىڭ
جەڭگىۋار شىر، ئۇلۇغ باتۇر، ئوتكۇر قىلىچى بار پالۋانلىغىنى بىلىپ
قوي!" ــ دەپتۇ. كانىماكانىڭ بۇ سوزىنى ئاڭلىغان پالۋان ئۇنىڭغا
تىكىلىپ قاراپتۇ. ئۇنىڭ غەيرەتلىك بىر شىر ئىكەنلىگىنى، يۇزى ئون
توت كۇنلۇك تولۇن ئايدەك ئىكەنلىگىنى كورۈپتۇ. بۇ پالۋان مۇشۇ
ئەتراپتىكى يۇزدەك پالۋاننىڭ باشلىغى بولۇپ، ئىسمى قەھرىداش
ئىكەن. بۇ كـشى كانىماكانىڭ يېتىشكەن باتۇرلا ئەمەس، بەلكى
خۇددى ئۇزىنىڭ مەشۇغى پاتىنىدەك چىرايلىق ئىكەنلىگىنى بىلىپتۇ.
پاتىن ياش ئايالارنىڭ ئىچىدە ئەڭ گۈزەل بولۇپ، تەڭرى ئۇنىڭغا
تەرىپـلەشـكە تىل ئاجىز كەلـگىـدەك، كوزى چۈشـكەن ھەر بىر
كىشىنى ھەيران قالدۇرغىدەك ھوسىن ۋە، خۇلۇق بەرگەن ئىـكەن.
بۇ ھەقتە بىر شائىر مۇنداق دېگەن ئىكەن:

ئارزۇ قىلار يۈزۈڭنىڭ نۇرىنى كۆكتىكى ئاي،
رەشكى كېلىپ غۇنچىنىڭ باغرى بولدى خۇن - جىگەر.
ئالەمگە غەۋغا سالۇر قېشىڭ بىلەن كۆزلىرىڭ،
ئاشىقىڭنىڭ بېشىغا چۈشتى شۇ دەم مىڭ خەتەر.
ھەر كىشى جامالىڭنى كورسە دېگەي بۇ سەنەم،
ئادەم ئەۋلادى ئەمەس، ھوسنىدە ھۇردىن ئوتەر.

پاتىنىڭ جامائەسىدىكى پالۋانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭدىن قورقىدىكەن ۋە ئۇنىڭدىن ھېيىقىدىكەن. پاتىن: "مەن مېنى مەغلۇپ قىلىپ يەڭگەن كىشىگىلا تۇرمۇشقا چىقىمەن" — دەپ قەسەم قىلغان بولۇپ، قەھرىداش پاتىننى ئۇزىگە سوراتقۇزغانلاردىن بىرى ئىكەن. پاتىن ئاتىسىغا: "مەيداندا جەڭ ۋە نەيزىۋازلىقتا مېنى مەغلۇپ قىلمىغان كىشى ماڭا يېقىن كەلمىسۇن" — دېگەن ئىكەن. بۇ گەپنى قەھرىداش ئاڭلاپ، قىز بىلەن ئېلىشىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، يېڭىلىپ قېلىشتىن ئۈيۈلۈپ، ئۇزىنى تارتقان ئىكەن. بىراق، ئۇز ئاغىنىلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا: "سەن ياخشى خۇلقۇلۇق، سېنىڭ چىرايىڭمۇ كېلىشكەن. ئۇنىڭ بىلەن چېلىشساڭ، ئۇ، سېنىڭدىن كۈچلۈك بولسىمۇ، ئەلۋەتتە سەن يېڭىسەن. چۈنكى، ئۇ، سېنىڭ ھوسنى - جامالىڭغا قاراپ، سېنىڭدىن يېڭىلىپ قالىدۇ. سەن ئۇنىڭدىن شۇ چاغدىلا ئۇستۇنلۇككە يېتىشسەن. ئاياللارنىڭ ئەرلەردىن نىمە كۈتىدىغانلىغىنى ئۇزەڭمۇ ئوبدان بىلسەن" — دېگەن بولسىمۇ، قەھرىداش قىز بىلەن چېلىشىشتىن ئۇزىنى ئېلىپ قاچقان ئىكەن. ئۇ، كانى ماكانىنى كورگەندە، ئۇنى "ئۇزەمنىڭ مەشۇغىم پاتىن ئەركىشىچە ياسىنىپ، مەن بىلەن كۈچ سىناشقىلى كەلگەن بولۇشى مۇمكىن" — دەپ ئويلاپ قاپتۇ. ئۇ، پاتىنمۇ قەھرى-

داشنىڭ هوسنى ـ جامالىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ئاشىق بولغان دىگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان ۋە باتۇرلۇغىدىن ھېيىقىپ ئۇنىڭغا يېقىن كېلەلمىگەنلىكىنىمۇ ئۇققان ئىكەن. قەھرىداش ئوزىنىڭ گۇمانى بىلەن كانى‌ماكانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ: "بۇ ئىش ساڭا ئەيىپ ئەمەسمۇ. ئەي پاتىن؟ بۇ، ماڭا ئوزەڭنىڭ باتۇرلۇغۇڭنى كورسىتىشكە كەلگەنـ لىگىڭمۇ؟ ئانداق بولسا، ئاتىتىن چۇش! سەن بىلەن بىر سائەت سوزلىشىۋالاي! مەن پالۋان ۋە باتۇرلارنىڭ يوللىرىنى توسۇپ. بۇ مالىلارنى توپىلۇدۇم. بۇلارنىڭ ھەممىسى سېنىڭ مىسلىسز ھوسنۇڭ، تەرىپكە سەققۇسىز جامالىڭغا ئاتالغان. ئوز دىلىڭنى ماڭا بەرسەڭ، پادىشالارمۇ سېنىڭ خىزمىتىڭدە بولىدۇ. سەن ئوزەڭ شۇ يەرلەرنىڭ پادىشاسى بولىسەن" ـ دەپتۇ. كانى‌ماكان بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ناھايىتى غەزەپلىنىپتۇ: "ھەي ئىتنىڭ بالىسى، مېنى سەن نەلەردىكى پاتىن دەپ گۇمان قىلما! جەڭگە تەييارلان! بولمىسا، ھازىرلا توپراقتا قوشۇلىسەن" ـ دەپلا ئېتىنى ئويىنۇتۇپ، دەرھال ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى پەيدا قىپتۇ. شۇ چاغدىلا قەھرىداش ئوزىنىڭ ئالدىدا تۇرغان بۇ باتۇرنىڭ پاتىن ئەمەسلىگىنى، ئوزىگە ئوخشاش چولنى كەزگۈچى جاھان پالۋىنى ئىكەنلىگىنى، ئوزى ئۇنى پاتىن دەپ خاتا ئويلىغانلىغىنى سېزىپتۇ. چۇنكى، ئۇ، كانى ماكانىنىڭ تېخى يېڭىلا خەت تارتقان ساقال ـ بۇرۇتلىرىنى كورۇپ قاپتۇ. شۇ چاغدا قەھرىداش ئوز كىشىلىرىگە: "نىمىگە قاراپ تۇرىسىلەر. ئارىڭىزلاردىن بىرەر كىشى چىقىپ، ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىپ، ئوتكۇر قىلىچ ۋە قىرلىق نەيزە بىلەن جەڭنىڭ قانداق بولىدىغانلىغىنى كورسىتىپ قويالمامسىلەر؟ نەيزىسىنىڭ قىرلىرى چوغ بولسىمۇ، بىر كىشىگە كوپچۇلۇكنىڭ ھۇجۇم قىلىپ تىغ سېلىشى

ئۇيات!"ـــدەپتۇ. شۇ چاغدا پىشانىسىدا تەڭگىدەك بىر ئاق قاشقـ
ـسى بار، كىشىنى ئەجەپلەندۇرگىدەك قاپقارا بىر ئات مىنگەن بىر
باتۇر كانى ماكانىنىڭ ئالدىغا ئېتىنى ئويـنۇتۇپ يېتىپ كەپتۇ ۋە
كانىماكانـغا ھۇجۇم قىپتۇ. شائىرنىڭ بۇ شېـرى ئۇنىڭ ئېتىغا
باپ كېلىدىكەن:

شۇ جەڭگىۋار ئات كەلدى يېنىغا،
يەر ـ كوكنى كومۇپ چاڭ ـ توزانغا.
شەپەق نۇرى چۈشكەندەك كوزىگە،
تاڭ قىزىلى سىڭىپ كەتكەن قېنىغا.

ئاتلىق كېلىپلا كانىماكانغا ھۇجۇم باشـلاپـتۇ. كانى ماكانـمۇ
ئوزىنى راسلاپ، ئۇنىڭ ھۇجۇمىنى قايتۇرۇپـتۇ. ئىككىلىسىنىڭ
پىكىرلىرى چېچىلىپ، كوزلىرى ئېچىلىپ، بىردەم جەڭ قىلىشىپتۇ.
كانى ماكان زەربە بىلەن بىر قىلىچ ئۇرغان ئىكەن، قالـقان قېقـ
ـلىپ، قىلىچ باشقا تېـگىپ، ئۇ پالۋانـنىڭ يېـشى يەرگە ئۇزۇلۇپ
چۈشۈپتۇ، بەدىنى ئاتتىن يىقىلىپتۇ. ئۇنىڭـدىن كېـيىن مەيـدانغا
چۈشكەن بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى، توتىنچى ۋە بەشىنـچى
پالۋانلارمۇ بىرىـنىڭ كەينـىدىن بىرى يەرگە ئېـغىناپ چۈشۈپـتۇ.
كانىماكانىنىڭ كۈچىنى كورگەنلەرنىڭ ھەممىسى بىردىنلا ھۇجۇمغا
ئوتۈپتۇ. ئۇزۇن ئوتمەي، كانىماكان ئۇلارنىڭمۇ بىر مۇنـچىسىنى
نەيزىگە سانچىپ، ئاتتىن ئاغدۇرۇپ تاشلاپتۇ. بۇ ھالـنى كورگەن
قەھرىـداش قورقۇپ قاپـتۇ. كانىماكانـنىڭ پالـۋانلىـغىغا قايىل
بولۇپ، ئۇنىڭغا: "مەن سېنىڭدىن ئادەملىرىمـنىڭ قېـنىنى تەلەپ
قىلمايمەن. خۇنۇڭدىن ئوتتۇم. بۇ مالـلاردىن خالىغىنىڭنى ئېـلىپ

ئوز يولۇڭغا ماڭ! ئوزەڭ چىرايلىق ياش يىگىت بولغىنىڭ ئۈچۈن، رەھىم كەلدى. سېنىڭمۇ كۆن كورۇشۇڭنى تىلەيمەن" ــ دەپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭغا: "بۇ مۇئاملەڭگە باربكاللا! لېكىن، سەنمۇ بۇ گەپلىرىڭنى قوي! ئادەملىرىڭنىڭ تەنىسىگە قارىماي، ئوزەڭنىڭ جېنىنى ئېلىپ قاچ! ئېلىنغان ئولجىلار قايتۇرۇلمايدۇ. ئۇنىڭدىن ئۈمىت كۈتمە! ئوزەڭنى قوتقۇزۇشنىڭ پەيىگە چۈش" ــ دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قەھرىداش غەزەپ بىلەن: "ئەپسۇسكى، سەن تېخى مېنىڭ كىملىگىمنى بىلمەيدىكەنسەن! ئەگەر بىلسەڭ، بۇنداق قاتتىق گەپلەرنى قىلماس ئىدىڭ! مېنى بىلمىگەن بولساڭ، ياخشى بىلىپ قوي! ئۇلۇغ پادىشالارنى تالىغان، يولۇچىلارنىڭ يولىنى توسۇپ، كارۋانلارنىڭ مېلىنى بۇلىغان قەھرىداش نامى بىلەن ئاتىغىم چىقىقان، قۇدرەتلىك شىردەك باتۇر بولىمەن. مەن تىگىدىكى ئاتنى تونۇدۇم. ئۇ ئاتنى بىز ئوغرىغا ئالدۇرۇپ قويۇپ، ئۇنى ئىستەپ يۇرگەن ئىدۇق. بولمىسا، مېنىڭ ئېتىمنىڭ چېكىمۇ يېتىشەلمەس ئىدىڭ. ئەمدى، سەن ماڭا شۇنى ئېيتىپ بەرگىن: بۇ ئات قانداقلارچە سېنىڭ قولۇڭغا چۈشۈپ قالدى؟" ــ دەپتۇ. "بۇ ئات ــ دەپتۇ كانى ماكان ــ تاغام شاھ ساسانىنىڭ ئالدىغا كېتىپ بارغان قېرى دەللە زاتۇد داۋاھىنىڭ تېگىدە ئىدى. ئۇنىڭ يېنىدا خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتقان ئوندەك قۇل ۋە ئۇنىڭدىن باشقا قارا-ۋۇل ھەم قوغدىغۇچىلارمۇ بار ئىدى. سەن ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىپ بۇ ئاتنى تارتىۋالغانسەن. مېنىڭ بوۋام شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان ۋە تاغام شاھزادە شەرىكان ئۈچۈن ئۇلاردىن ئوچ ئېلىنىشىمىز كېرەك ئىدى ...". قەھرىداش بۇ سوزنى ئاڭلاپ، كانى ماكانىنىڭ سوزىنى بولۇپلا: "ئەي باتۇر يىگىت، سېنىڭ ئاتاڭ كىم؟ بوۋاڭ

كىم؟ سېنىڭ ئاناڭ يوقمۇ؟ نىمە ئۈچۈن بۇ يەرلەردە يالغۇز يۈرسەن؟" ــ دەپ سوراپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭغا: "بوۋام ــ شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان، ئاتام ــ شاھ زۇئۇلماكان. مېنىڭ بۇ چوللەردە كېزىپ يۈرۈشۈمگە كەلسەك، بۇنىڭغا ئىچىڭنىڭ تارلىغى كەلمىسۇن" ــ دەپتۇ. قەھرىداش بۇنى ئاڭلاپ: "كۈچ ـ قۇۋىتىڭ، پەھلىۋانلىغىڭ، ھوسنى ـ جامالىڭغا باريكاللا! ئەمدى قورقماي ئۇزەڭنىڭ يولۇڭغا مېڭىۋەر، مەن ساڭا ئامانلىق بەردىم. چۈنكى، سېنىڭ ئاتاڭ پەزـ لەتلىك ۋە قولى ئۇچۇق ئادەم ئىدى" ــ دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، كانى ماكان: "ئەي جاھىل! بۇ سوزلىرىڭ ئۈچۈن سېنى كەچۈرەلـ مەيمەن" ــ دېگەن ئىكەن، قەھرىداش تېرىكىپ كېتىپتۇ. ئاندىن غەزەپلىنىپ، جەڭگە چۈشۈپتۇ. ئىككىلىسى بىر ـ بىرىگە تىغ سېلـ شىپ، قاتتىق جەڭ قىلىشىپتۇ. ھەتتا ئاستىدىكى ئاتلىرىمۇ قۇلاقـ لىرىنى قەلەم، قۇيرۇقلىرىنى ئەلەم قىلىشىپ، بىر ـ بىرىگە خىرىـ لىشىپ، ئالدى ئاياقلىرىنى كوتىرىشىپتۇ، كىشنەپ تىك بولۇشۇپتۇ. پالۋانلار بىر ـ بىرىگە قاتتىق زەربە بىلەن تىغ ئۇرۇشۇپتۇ. ھەتتا بۇ تىغنىڭ زەربىسىنى ھەر بىرى "ئاسمان كومىتۇرۇلۇپ بېشىمغا چۈشۈۋاتامدۇ ــ نىمە؟" ــ دەپ ئويلۇشۇپتۇ. كېيىن ئۇسكەك قوشقارـ لاردەك، بىر ـ بىرىگە ئۇدۇلمۇ ـ ئۇدۇل كېلىپ تۇرۇپ، نەيزە سانچىشىپتۇ. قەھرىداش كانى ماكانغا نەيزە سانچىغان ئىكەن، ئۇ، چاققانلىق بىلەن سول يېنىدىن ئوتكۈزۈۋېتىپتۇ. نەيزە سانچىش نوۋىتى قەھرىداشتىن ئوتۇپ كانى ماكانغا كەلگەندە، ئۇ، قەھرىـ داشنىڭ كوكسىنى نىشانلاپ تۇرۇپ نەيزە سانچىغان ئىكەن، ئۇ، بۇنى رەت قىلالماپتۇ. كۈچ بىلەن سانچىلغان نەيزە مەيدىسىدىن كىرىپ ئارقىسىدىن چىقىپتۇ. كانى ماكان: "ئاتلار بىلەن ماللارنى

يىغىپ ھەيدەڭلار!" ــ دەپ ئۇنىڭ قۇللىرىغا پەرمان بېرىپتۇ. شۇ چاغدىلا، ساباھى دوكىنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ، كانى ماكانىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ: "ئەي زامانىمىزنىڭ قەھرىمانى، ناھايىتى ياخشى ئىش قىلدىڭ! سېنىڭ غالىپ بولۇشۇڭغا ياراتقۇچىدىن مەدەت تىلەپ، دۇئا قىلىپ تۇرغان ئىدىم. تەڭرىم دۇئايىمنى قوبۇل قىلىپ، سەن ئۇنى يېڭىپ ئولتۇردۇڭ" ــ دەپتۇ. ئاندىن قەھرىداشىنىڭ ئۆلۈگىنىڭ قېشىغا كېلىپ، قىلىچى بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى كېسىپتۇ. بۇ ئىشنى كورگەن كانى ماكان كۈلۈپ تۇرۇپ، "ئەي ساباھى، سەندەك يىگىتكە ئۆلگەن ئۆلۈك بىلەن جەڭ قىلىپ، ئۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىش نومۇس ئەمەسمۇ؟! سېنى مەن نەيزىۋاز، ئۇرۇشقا ياراملىق پالۋان دەپ ئويلىغان ئىدىم" ــ دەپتۇ. ساباھى بوينىنى قىسىپ تۇرۇپ: "بۇ ئۆلجىدىن ھېنىڭمۇ ھاجىتىمنى چىقارغىدەك نىسۋە بولۇپ بېرىشىڭنى سورايمەن. مەن سېنىڭ بەرگەن بۇ ماللىرىڭ بىلەن ئاغامنىڭ قىزى نەجىمگە ئويلۇنۇۋالاي" ــ دەپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭغا: "ئەلۋەتتە، بۇنى بولىگەندە ساڭا ھاجىتىڭدىن چىققىدەك ئولجا بولۇپ بېرىمەن. لېكىن، سەن ھازىر بۇ قۇللارغا ئولجىلارنى باغدادقا قارىتىپ ھەيدىتىپ ماڭ ۋە ئۇلارنى قوغداپ ماڭ!" ــ دەپتۇ. شۇ سوزدىن كېيىن، كانىماكان باغدادقا قاراپ مېڭىپتۇ. كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، باغدادقا يېتىپ بېرىپتۇ. شەھەر ئاھالىسى ۋە ئەسكەرلەر كانى ماكانىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىگىنى ئاڭلاپتۇ. ئېلىپ كەلگەن ئولجىلىرىنى كورۇشكە بىغىلىپتۇ. قاراقچى قەھرىداشنىڭ بېشى ساباھنىڭ نەيزىسىنىڭ ئۇچىدا كېلىۋاتقىنىنى خەلق كورۈپتۇ. سودىگەرلەر قەھرىداشنىڭ بېشىنى تونۇپ، كارۋان يولىنىڭ ئۇنىڭدىن قۇتۇلغانلىغىغا خوش

بولۇشۇپتۇ. "تەڭرى بىز يولۇچىلارنى بۇ يول توسقۇچى قاراقچىدىن قۇتۇلدۇرۇپتۇ. بۇنىڭ ئولتۇرۇلۇشى بىز ئۈچۈن ئاجايىپ چوڭ ئىش ۋە زور بەخت" ــ دېيىشىپتۇ ئۇلار. ئۇنى ئولتۇرۇپ، كارۋان يولبېشى خاتىرجەم قىلغىنى ئۈچۈن، سودىگەرلەر كانى‌ماكانىنىڭ ھەققىغە دۇئا قىلىشىپتۇ. باغدادلىقلار كانى ماكانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بولغان ۋەقەلەرنى سوراپتۇ. ئۇنىڭ قىلغان جەڭلىرىنى ئاڭلاپ، ھەممىلىرى ئەجەپلىنىپتۇ. شەھەرنىڭ باتۇر ۋە پالۋانلىرى كانى ماكاندىن چوچۇپتۇ. كانى‌ماكان ئولجىغا ئالغان بارلىق چارۋا مال-لىرىنى شاھ ساسانىنىڭ قەسرىنىڭ تېگىگە ھەيدەتىپ بېرىپتۇ. قەھرىداشىنىڭ كاللىسىنى سانجىغان نەيزىنى شاھ ساسانىنىڭ ئىشەڭگىنىڭ ئالدىغا تىرەپ قويۇپتۇ. ئات، كالا، توگە، قوي سورىغانلارغا سورىغانلىرىنى بېرىپتۇ. باغداد ئاھالىسىنىڭ دىللىرى ئۇنىڭغا مايىل بولۇپ، ئۇنى باشقىدىن ياخشى كورۇپ قاپتۇ. كانى‌ماكان ساباھىغىمۇ ئارزۇسىغا لايىق مال بېرىپ، ئوز يۇرتىغا كەتكىچە، ئۇنى ئوزىنىڭ قەسرىنىڭ يېنىدىكى كەڭ بىر ئويگە ئورۇنلاشتۇ-رۇپ، دەم ئېلىشقا قويۇپتۇ. ئوزى ئانىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، كورگەن ۋە قىلغان ئىشلىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. بۇ گەپلەر شاھ ساسانىنىڭ قۇلىغىغىمۇ يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ، خالى ئويگە كىرىپ، ئوز يېقىنلىرىنى يىغىپ، يوشۇرۇن كېڭەش ئوتكوزۇپتۇ. "ھەممەڭلار ئاڭلاڭلار! ھازىرغىچە دىلمىدا يوشۇرۇن ساقلاپ كەلگەن سىرىمنى سىزلەرگە ئېيتىمەن. كانى‌ماكان بىزنىڭ يۇرتتىن ھەيدىلىشىمىزگە سەۋەبچى بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ قەھر-داشتەك ئاتاغلىق پالۋان قاراقچىنى ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ قۇللىرىنى ئوزىگە تارتىۋاپتۇ، مال-دۇنياسىنى ئولجا قىلىپ ئېلىپ كەپتۇ.

بۇ ئىشلارنىڭ ئاخىرى بىزنىڭ ھالاكتىمىز بىلەن تۈگەيدۇ. ئەسكەرلەر ۋە ئۇلارنىڭ باشلىقلىرىنىڭ كويچىلىگى ئۇنىڭغا يېقىن كىشىلەر. ۋەزىر دەندانىنىڭ ئىمە ھەركەتلەرنى قىلمۇاتقانلىغىنى سىزلەر ئوبدان بىلىسىزلەر. ئۇ، مېنىڭ ياخشىلىقلىرىمنى، قىلغان ھەدىيەلىرىمنى ئۇنۇتتى. ماڭا خىيانەت قىلماسلىق ھەققىدە بەرگەن قەسىمنى بۇزدى. ئاڭلىشىمچە، ئۇ تۇرلۇك خەلقلەردىن ۋە ھەر قايسى شەھەرلەردىن كوپلىگەن ئەسكەرلەرنى توپلاپتۇ. ئۇنىڭ مەقسىدى مېنى يېقىتىپ، ئورنۇمغا كانى ماكانىنى شاھ قىلىپ كوتەرمەكچى. چۇنكى، شاھلىق ئۇنىڭغا ئاتا-بوۋىسىدىن مىراس قالغان ئىمىش. مېنى تەختتىن چۈشۈرسە، مېنى قويماي ئولتۇرۇشى تۇرغان گەپ"ـــدەپتۇ. شاھ ساسانىنىڭ يېقىن كىشىلىرى بۇ گەپنى ئاڭلاپ: "كانىماكانىغا بۇنچىلىك ئېتىۋار بېرىشكە ئەرزىمەيدۇ. بىز ئۇنىڭ سېپىنىڭ تەرىبىيەڭدە ئىكەنلىگىنى ئەسلەپ، سېپىنىڭ يۈزۈڭىنلا ھورمەت قىلىپ كەلدۇق. بولمىسا، ئۇنى ئاللاقاچان ئەدەپلىگەن بولاتتۇق. بىز ھېلىمۇ خىزمىتىڭگە تەييارمىز. ئەگەر ئۇنى ئولتۇرۇشنى بۇيرۇساڭ، ھازىرلا ئۇجۇقتۇرىمىز. مۇبادا كوزۇڭدىن يىراق قىلىشنى خالىساڭ، ئۇنى ئىككىنچى بۇ تەرەپكە قارىمىغىدەك قىلىپ يولغا سېلىپ قويىمىز. ئىختىيار سەندە. ئىمىنى بۇيرۇساڭ شۇنى قىلىشقا بىز تەييار"ـــدەپتۇ. شاھ ساسانى ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ: "كانىماكانىنىڭ قوغلاندى قىلىنىپ دۇشمەنلىرىمىزنىڭ قوينىغا ئىنتىرىلگىنىدىن ئولتۇرۇلگىنى ياخشى. لېكىن، سىلەرنىڭ ماڭا بولغان ئىشەنچىڭلارنى ئايان قىلىش ئۈچۈن، چىن كۆڭلۈڭلەردىن سوز بېرىپ، قەسەم قىلىشىڭلارنى سورايمەن"ـــدەپتۇ. شۇ چاغدا شاھنىڭ يېقىن كىشىلىرى: "بىز ئەلۋەتتە ئۇنى

ئولتۇرۇپ، سېنى خاتىرجەم قىلىمىز،ــ دەپ قەسەم بېرىشىپتۇ ۋە،ــ بىز ئۇنى ئولتۇرسەك، ۋەزىر دەندان كېلىپ، ئۇنىڭ ئولتۇرۇلگەنـ لىگىنى ئاڭلايدۇ، ئۇنىڭمۇ ئۆمىدى يوققا چىقىپ، كۆچىغا ئاجىزلـ شىدۇ، مەقسىدىگە يېتەلمەيدۇ. بىز بىلەن دۇشمەنلىشىشتىن قايتىدۇ"ــ دېيىشىپتۇ. شاھ ساسانىنىڭ يېقىن كىشىلىرى شاھقا ۋەدىمۇ بېرىشىپتۇ. ئۇنى ئىشەندۈرگەندىن كېيىن، شاھنىڭ كۆڭلى ئارام تېپىپ، بىر ئاز دەم ئېلىش ئۈچۈن، ئۇ، ئوز ئويىگە كىرىپ كېتىپتۇ. قۇززى پاكان كانى ماكانىنى ئولتۇرۇشكە قارار قىلىشقىنىنى ئاڭلاپ، كۆڭلى غەمگە پېتىپتۇ. تاغىسىنىڭ ئوغلى ۋە سۈيۈملىگى بولغان كانى ماكاندىن خەۋەر ئېلىپ كېلىپ يۇرىدىغان سەئىدانە دېگەن قېرى ئايالنى قىچقىرىپتۇ. قېرى قۇززى پاكانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ كانىماكانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ بۇ خەۋەرنى ئۇنىڭغا يەتكۈزۈپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. قېرى ئايال بۇ يەردىن چىقىپ، كانىماكانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا سالام بېرىپتۇ. كانىماكان بۇ قېرىنى كورۈپ، سۈيۈنۈپ كېتىپتۇ. قېرى ئۇنىڭغا قۇززى پاكاندىن ئاڭلىغان خەۋەرنى ئوز ئەينى بويىچە يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ. كانىماكان بۇ سوزنى ئاڭلاپ، قېرى ئايالغا: "تاغامنىڭ قىزىغا مېنىڭدىنمۇ سالام ئېيتىڭ! ۋە ئېر، دولەت ئۇلۇغ تەڭرىنىڭ. ئۇ، بەندىلىرىدىن كىمنى شاھ قىلىشنى خالسا، شۇنىڭ ئورنىنى كوتـ رىدۇ، شاھ قىلىدۇ"ــ دېدى دەپ ئېيتىڭ. بۇ ھەقتە بىر شائىر مانا مۇنداق دەپ شېئىرمۇ يازغان، بۇنىمۇ ئاڭلىغاچ كېتىڭ"ــ دەپتۇ ۋە بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

كىشىگە شاھلىق ئاتايى خۇدا
مەملىكەت ئىزۇر سارايى خۇدا.

كىمنى خالىسا بەرگەي شاھلىقنى،
شاھنى پېقىر قىلۇر جازايى خۇدا.
بۇ جاھان ـ ئۇ جاھاننىڭ ئىگىسى تەڭرى،
ئىنكار قىلسا، قىلۇر سازايى خۇدا.
قىلمايمەن يامانلىق كىشى قىلسىمۇ،
پېقىردەك غېرىپنىڭ پانايى خۇدا.

* * *

خۇدا ئۆزى ھوكۇمراندۇر كىم قىلسا گۇنا،
ھەيدەر ئۇنى دەۋزەخكە خالىغان چاغدا.
يامانلىق بىلەن بولسا ھوكۇمران كىشى،
خۇدانىڭ ئۆزى بېرەر ئۇنىڭغا جازا.

قېرى ئايال قۇززى پاكانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، كانى ماكاننىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ ئالدىدا خاتىرجەم ئىكەنلىگىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. شاھ ساسانى كانى ماكاننى يوشۇرۇن ئولتۇرۇش ئۈچۈن كەينىگە ئادەم سېلىپ قويۇپتۇ. ئۇلار كانى ماكاننىڭ باغدادتىن تاشقىرى چېقىشىنى كۈتۈشۈپ يۈرۈشۈپتۇ. شۇ كۈنلەردە كانى ماكان شىكارغا چىقىپتۇ. ساباھى كېسىنىكى كۈنلەردە ئۇنىڭدىن كېچە ـ كۈندۈز ئايرىلمايدىغان بولۇپ ئۇگىنىپ قالغان ئىكەن. بۇ نۆۋەت ئۇمۇ شىكارغا بىللە چىقىپتۇ. كانى ماكان ئون كىيىك ئوۋلاپتۇ. كىيىكلەردىن بىرى ھەدەپ ئوق ۋە سولىغا قاراۋېرىپتۇ. كانى ماكان ئاتلىق قوغلاپ يۈرۈپ ئۇنى ئاغامچا تاشلاپ سالما بىلەن تۇتقان ئىكەن. كانى ماكان ئۇنى بۇ ھالدا كورۇپ دەرھال يېشىپ قويۇپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا ساباھى، "ئەي باتۇر يىگىت، بۇنى نېمە ئۈچۈن قويۇپ بەردىڭ؟!"ـــدەپ سوراپتۇ. بۇ گەپكە كانى ماكان كۈلۈپ قويۇپ، تىرىك تۇتۇلغان كىيىكلەرنىڭ

ھەممىنى يېشىپ قويۇپ بېرىپتۇ. "ئوغلاقلىق كېيىكلەرنىڭ بىرەر-سىنىمۇ تۇتماسلىق لازىم. تۇتۇلغان بولسا قويۇپ بېرىش ئادىمىگەر-چىلىكىنىڭ مۇھىم بىر بەلگۈسى. ئوغلىغى بولغىنى ئۈچۈن، ئۇ، ئوڭ ۋە سولغا قارىماپ تەلمۈردى. ئۇنى كورۇش ۋە ئىمتىشنى ئارزۇ قىلدى. مەنمۇ ئۇنى بالىسىدىن ئايرىشنى لايىق كورمەي ئۇنى قويۇپ بەر-دىم ۋە ئەشۇ ئانا كېيىكىنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن باشقا تىرىك تۇتۇلغان كېيىكلەرنىمۇ قويۇپ بەردىم"—دەپتۇ. شۇ چاغدا ساباھىمۇ: "مېنىمۇ قويۇپ بەرسەڭ، قېرىنداشلىرىم ئالدىغا بارسام، سېنىڭ بەرگەن مالليرىڭنى بېرىپ، ئەجىمنى تاغامدىن قايتا سورىسام"— دەپتۇ. كانى ماكان ئەيزىنىڭ دەستىسى بىلەن ئۇنىڭ كوكرىگىگە ئۇرغان ئىكەن. ساباھى ئېتىدىن موللاق ئېتىپ يەرگە چۈشۈپتۇ. ئىلاندەك تولغۇنۇپتۇ. بۇلار شۇنداق چاخچاق قىلىشىپ تۇرغاندا، بىردىن يىراقتىن چاڭ ـ توزاڭ كوتىرىلىپتۇ. ئۇنىڭ ئىچىدىن ئاتلىق پالۋان ۋە باتۇرلارنىڭ كېيىملىرىنى كەيگەن كىشىلەر چىقىپ كەپتۇ. بۇلار ئەسلىدە بىر گۇرۇھ ئادەملەر بولۇپ شاھ ساسانى ئۇنىڭغا ئىشەنگەنلىكىدىن كانى ماكاننى يوشۇرۇن ئولتۇرۇش ئىشىغا قويغان ئىكەن. بۇلار كانى ماكان شىكارغا ماڭغاندا شاھ ساسانغا: "كانى ماكان ئوۋغا ماڭدى" دەپ خەۋەر قىلغان ئىكەن. شاھ ساسانى دەيلەملىكلەردىن بولغان جاسۇسى دېگەن بۇ كىشىگە يەنە يىگىرمە ئادەمنى قوشۇپ كانى ماكاننىڭ كەينىدىن ماڭدۇرۇپ ئۇنى تاپقان يەردە ئولتۇرۇشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇلار كانى ماكانغا يېقىن كېلىشىپ ھۇجۇم قىلىشىپ باراۋەر تىغ سايتۇ. كانى ماكانمۇ بوش كەلمەي بىر دەمدىلا بىرسىنمۇ قالدۇرماستىن قىرىپ تاشلاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن شاھ ساسانمۇ ئوزىنىڭ كېيىمىنى ئوزگەرتىپ كېلىپ

ئاتلىق تاماشا كورمەكچى بولغان ئىكەن. قارىسا ئەۋەتىكەن باتۇر-لىرىنىڭ بىرسىمۇ تىرىك قالمىغان. ھەيران بولۇپ ئارقىسىغا يېنىپ قېچىپ ماڭغان ئىكەن. يولدا كىشىلەر ئۇنى "ئوغرى" — دەپ ئويلاپ گۇمان بىلەن تۇتۇپ باغلاپ قويۇپتۇ. كانى ماكان ساباھى بىلەن قايتىپ كېلىۋېتىپ يولدا ئىشىگىنىڭ تۇۋىدە تۇرغان بىر يىگىتنى كورۇپتۇ. ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ سالام بېرىپتۇ. ئۇ يىگىت سالامنى ئېلىك ئېلىپ جاۋاپ بېرىپ ئويىگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇزاق ئوتمەي ئىككى قاچا كوتىرىپ چىقىپتۇ. قاچىنىڭ بىرسىدە سۇت، يەنە بىرىدە توغرالغان نان بار ئىكەن. سۇتىنىڭ ئۇستىدە قايماق بار ئىكەن. يىگىت قاچىنى كانى ماكانىنىڭ ئالدىغا قويۇپ: "مەرھەمەت قىلىپ بىزنىڭ بۇ تامىغىمىزدىنمۇ تېتىپ كورۈڭ. ئەي ئەزىز مېھمان" — دەپتۇ. كانى ماكان ئۇنى يىمىشتىن تارتىنىپتۇ. بۇنى كورۇپ ئۇ يىگىت "ھەي بۇرادەر ئەزىز، بۇ تاماقنى نىمىشقا يىمەيسىز؟" — دەپ سوراپتۇ. كانى ماكان: "باشقا كىشىنىڭ تامىغىنى يىمەسلىككە ۋەدە قىلىغانىمەن" — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇ سوزنى ئاڭلىغان يىگىت: "بۇنداق قىلىشىڭىزنىڭ سەۋىۋى نىمە؟" — دەپ سوراپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭغا: "ئۇنىڭ سەۋىۋى مانا بۇنداق. شاھ ساسانى ئىسىملىك بىر كىشى ماڭا دۇشمەنلىك قىلىپ مەملىكىتىمنى مەندىن تارتىۋالدى. بۇ مەملىكەت ئەسلىدە بۇرۇندىن تارتىپ مېنىڭ بوۋام ئومەر ئىبنى نوئمان ۋە دادام شاھ زۇئۇلماكاندىن ماڭا مىراس قالغان ئىدى. ئاتام ئولگەندە مەن كىچىك ئىدىم. ئاتام مېنىڭ كىچىكلىگىمنى نەزەردە تۇتۇپ مەن چوڭ بولۇپ بالاغەتكە يەتكىچە مېنىڭ ئورنۇمدا شاھلىق قىلىپ تۇرۇشنى ساسانىغا ئېيتقان ئىكەن. لېكىن ئۇ ئاتام ئولگەندىن كېيىن مېنى كوزىگە ئىلماي زورلۇق بىلەن

هوكۇمراللىق قىلماقتا. مەن بۇ ئىشلارنى بىلگىنىمدىن كېيىن: "ماڭا دۇشمەنلىك بىلەن زورلۇق قىلغۇچىدىن ئوچ ئېلىپ كوگىلۇمنى تىنجىتمىغىچە باشقا ھەرقانداق كىشىنىڭ تامىغىنى يىمەيمەن، دەپ قەسەم قىلغانىمەن" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. "سۈيۈنچى بەرگىن ئەي يىگىت، تەكرى تىلىگىڭنى بەردى. ساسانىنى بۇ يەردىكىلەر ئوغرى-لىقتا ئېيىپلاپ، تۇتۇپ زىندانغا قاماپ قويدى. ئۇنىڭ سوزلىرىگە ھېچكىم ئىتىۋار قىلمىدى. مۇشۇنداق تۇرۇپەرسە، ئۇ يېقىن ئاردا ئولسە كېرەك" ــ دەپتۇ يىگىت. "ئۇ قەيەردە قاماقتا؟" ــ دەپ سوراپتۇ كانى ماكان. يىگىت: "ئەنە، ئاۋۇ تار گۈمبەزنىڭ ئاستىدىكى شام گوردا" ــ دەپ قولى بىلەن كورسىتىپ قويۇپتۇ، كانى ماكان ئىگىز گۈمبەزلىك يەرگە كېلىپ، ئىچىگە كىرىپ قارىغان ئىكەن، ئادەملەرنىڭ ئۇ يەرگە بىر-بىرلەپ كىرىپ بىر كىشىنىڭ يۈزىگە شاپىلاق بىلەن ئۇرۇپ سوراق قىلىۋاتقىنىنى كورۇپتۇ. ئۇنىڭ بىچا-رىلىك ھالەتكە چۈشۈپ، ئولۇم ئازاۋىدا ياتقانلىغىغا كوزى چۈشۈپتۇ. بۇنى كورگەن كانى ماكان ئۇ يەردىن قايتىپ چىقىپ، گۈمبەزنىڭ ئەتراپىنى كوزدىن كەچۈرۈپتۇ. كېيىن قايتىپ بېرىپ، يىگىتنىڭ ئويىدە تاماق يەپتۇ. گوشنىڭ ئېشىپ قالغىنىنى خالتىسىغا ساپتۇ. تاكى قاراڭغۇ چۈشۈپ ئوي ئىگىسى يىگىت ئۇخلاپ قالغىچە ئويغاق ئولتۇرۇپتۇ. كېيىن ئاستا ساسانىنى قاماپ قويغان گۈمبەزگە قاراپ مېڭىپتۇ. ساسانىنى كېچىسى ئىتلار ساقلايدىكەن. شۇ ئىتتىن بىرى ئۇنىڭغا ئېتىلىپ يېقىن كەپتۇ. كانى ماكان خالتىسىدىكى گوشىدىن بىر پارچىسىنى ھېلىقى ئېتىلىپ كەلگەن ئىتقا تاشلاپ بېرىپتۇ. باشقا ئىتلارغىمۇ گوش پارچىلاپ تاشلاپ بېرىپتۇ. ئاخىرى ئىتلارنى تىنجىتىپ ھېلىقى گۈمبەزنىڭ ئىچىدىكى شام

گورغا كىرىپتۇ. شاھ ساسانىڭ قېشىغا بېرىپ قولىنى بوشاتقان ئىكەن. "كىمسەن؟!" ــ دەپ ۋاقىراپ كېتىپتۇ. "سەن يوشۇرۇن قەسلەپ ئولتۇرمەكچى بولغان كانى ماكانمەن، سېنىڭ تېرىغان پىتنە ـ پاسات زۇلۇملىرىڭ تاخىرى كېلىپ ئۇزەڭنى ھالاكەت گىرداۋىغا تاشلىدى. بۇ سېنىڭ باشقىلارغا سالغان زۇلمىڭنىڭ مۇكاپاتى. كىشىگە قىلساڭ، ئۇزەڭگە يانار دېگەندەك، ئەسكىلىگىڭ بېشىڭغا كۆلىمەت ساپتۇ. مەملىكىتىمىنى، ئاتا ـ بوۋامنىڭ يەر ـ سۇلىرىنى تارتىۋېلىپ بىزنى پېقىرلىقىقا چۈشۈرۈپ قويغۇنۇڭ يەتمىگەندەك، مېنىڭ ئارقامغا كىشى سېلىپ، يوشۇرۇن ئولتۇرمەكچى بولدۇڭ. ئەمدى بۇ ئىشلىرىڭغا نېمە دەيسەن؟!" ــ دەپ سوراق قىپتۇ كانى ماكان. ساپانى قورقۇپ كەتكەنلىكىدىن، ئۇنى ئولتۇرۇشكە ھەركەت قىلمىغانلىغىغا، بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسى يالغاندىن توقۇلغان ئىغۋا ئىكەنلىگىگە قەسەم ئىچىپتۇ. كانىماكان ئۇنىڭ يالغان قەسىمگە ئىشىنىپ، ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئوتۇپتۇ. ئۇنى بوشۇتۇپ: "مېنىڭ كەينىمدىن ماڭ!" ــ دەپتۇ. ساسانىنىڭ بىر قەدەمىمۇ چامدىنغىچىلىك دەرمانى يوق ئىكەن. ئۇنى كورۇپ: "ئۇنداق بولسا، مەن ساڭا يەنە بىر ئات يانداپ كېلەي. بىز ئۇچ ئاتلىق بولۇپ، سەھراغا چىقىپ كېتىمىز" ــ دەپتۇ ۋە دېگىننى قىلىپ، ئۇچى ئۇچ ئاتتا سەھراغا قاراپ قېچىپ مېڭىپتۇ. تاڭ ئاتقىچە يول يۇرۇپتۇ. دەم ئالماي، مول يۇرۇپتۇ. ئەتىسى بىر باقىتا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇچ كىشى نامازنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن: "مەندە ئوگەي قىزىڭنىڭ تويىلىغى ۋە ھەقىقى مېھرى قالدىمۇ؟" ــ دەپ سوراپتۇ. ساسانى "ياق!" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. كانى ماكان ساسانىغا: "سېنىڭ كۆڭلۈڭدە مېنى ياقتۇرمايدىغان يەنە بىرەر

ئىش ۋە گۇمانىڭ بارمۇ؟" ــ دەپ سوراپتۇ. ساسانى: "ئەزبەرايى خۇدا، ئۇنداق ئىش يوق!" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن باغدادقا قايتىپ مېڭىش توغرىسىدا قارار قىلىشىپتۇ. "باغداد ئەھلىنى خەۋەرلەندۈرۈش ئۈچۈن مەن بۇرۇنراق باراي" ــ دەپتۇ ساباھى ئالدىراپ. ئۇلار ماقۇل بوپتۇ. ساباھى باغدادقا كېلىپ، چوڭ ــ كىچىك ھەممىنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىپتۇ. باغداد ئەھلى ۋە ساراي ئەمەلدارلىرى ناغرا، كارناي ــ سۇناي بىلەن كانى ماكان ۋە شاھ ساسانىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ، ئۇلارنى خوشال ــ خورام كۈتۈۋاپتۇ. قۇززى پاكانمۇ قاراڭغۇ كېچىنى يورۇتقان تولۇن ئايدەك بولۇپ، كانىماكانىنى كۈتۈۋېلىشقا ئالدىغا چىقىپتۇ. كانى ماكان بىلەن ئۈچرۇشۇپ، ئاۋال خوشال ــ لىقتىن يىغلىشىپتۇ. كېيىن جان ــ جېنىغا، تەن ــ تېنىگە قوشۇلۇپ، ناۋاتتەك ئېرىپ كېتىپتۇ...كانىماكان بىلەن قۇززى پاكانىڭ قىسقىسى خەلقىنىڭ ئىچىگە تارقىلىپ، ئىغزدىن ــ ئىغزغا ئوتۇپ، تىلدىن چۈشمەيدىغان بىر ئەھۋالغا كېلىپ قالغان ئىكەن. كانى ماكانىنىڭ ئوز زامانداشلىرى ئىچىدە ئەڭ ياتۇر ئىكەنلىگىمۇ ئەل ئاغزىدا تارقىلىپ يۈرۈپتۇ. كىشىلەر ئۇنى ياخشى كورۈپ: "بىزگە كانىماكاندىن باشقا پادىشا كېرەك ئەمەس. ئۇ، بوۋىسىنىڭ مەملىكىتىگە دادىسىنىڭ ئورنىدا پادىشالىق قىلىشى كېرەك" ــ دىگەن ئاۋاز كوتىرىلىپتۇ. ساسانى ئوردىغا كىرىپ، توپ ــ توغرا نۇزھە ــ تۈززامانىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. نۇزھەتۈززامان ئۇنىڭغا: "كىشىلەر يالغۇز كانىماكان ھەققىدە سوزلەشمەكتە. ئىپتىشقا تىل ئاجىزلىق قىلىدىغان تۈرلۈك ياخشى سۈپەتلەر بىلەن ئۇنى ماختىماقتا. ئەمدى سەن بۇنىڭغا قانداق مۇئامىلە قىلماقچىسەن؟" ــ دەپ سوراپتۇ.

ساسانی ئاچچىقى بىلەن: "ئاڭلىغان خەۋەر كوز بىلەن كورگەننىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ. مەن ئۇنى ئوزەمۇ كوردۇم. مەن ئۇنىڭدا سەن دېگەن تىل ئاجىزلىق قىلىدىغان ياخشى سۈپەتلەرنىڭ بىرسىنمۇ كورەلمىدىم، ئىستەپمۇ تاپالمىدىم، بۇنىڭدىن تاشقىرى، كىشىلەر بىرەر كىشىنى ماختىسا باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ تەقلىت قىلىپ كوپتۇرۇپ ماختايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاڭلىغان سوزنىڭ ھەممىسىنى "توغرا" — دەپ قارىماسلىق كېرەك. تەگرى ئۇلارنىڭ قەلبىگە مۇھەببەت ئوتىنى سېلىپ قويغانمۇ نىمە؟ ئادەملەر ئۇنى ماختاشقا ۋە ماڭا بالا - قازا تىلەشنى تىلغا سىڭدۇرۇۋاپتۇ. ھەتتاكى باغدادلىقلارنىڭ چوڭ - كىچىگى ئالدامچى خائىن، ۋەزىر دەندانىنىڭ ئوزىمۇ جېنىنى ئۇنىڭغا بېغىشلىغان. ئۇ كانى‌ماكان ئۇچۇن، ھەممە شەھەرلەردە پالاخلاپ، كەتمەن چېپىپ يۇرۇپ، ئەسكەر توپلىدى. قەدرى - قىممىتى يوق بىر يىتىم بالىنىڭ ھوكۇمرانلىق قولى ئاستىدا تۇرۇشقا كىمۇ رازى بولار؟!" — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان نۇزھەتۇززامان: "يات - غەيرى كىشى لەرنى ئالداشنىڭ ئوزى يامان ئىش بولۇپ تۇرسا، يېقىن كىشىلىرىڭنى، ئۇرۇق - تۇققانلىرىڭنى قانداق قىلىپ ئالدىغىلى بولىدۇ. سەن ئەمدى يالغان سوزۇڭنى قويۇپ، قىزىڭ قۇززى پاكانىنى ئۇنىڭغا سىكاھلاپ توي قىلىپ بەرگىنىڭ، ئوتمۇش زامانلاردا يېزىلغان مانا بۇ شېئىرغا دىققەت قىلىپ قۇلاق سالغىنىڭ ياخشى‌راق" — دەپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

ۋەھشىگە قىل ياخشىلىق، قولغا كەلتۇر ياخشى قىل!
تاشلا! ئاداۋەتنى يىراق، يامان كىشىنى ياخشى قىل!
سېنىڭ ئەگەر يەتسە كۈچۈڭ، دۈشمەنگە قىلغىن ئىلتىپات،

رەقىپ دىلىنى ئېرىتىپ، خۇددى ئوزەكدەك ياخشى قىل!

* * *

تەقدىر سەندىن ياخشىراقنى مەدەت بېرىپ كوتەرسە،
سەن ھەرقانچە چوڭ بولساڭمۇ، بىل ئۇ، سەندىن ياخشىراق.
قىلغىن ئاڭا ئوز جايىدا لايىق ھورمەت ـ ئىھتىرام،
قايتۇرار ساڭا ئۇمۇ، خا يېقىن بول، خا يىراق.

ھېچ بىرسىگە ئۇ ھەقتە يامان پىكىر سوزلىمە،
ياخشىلىقتىن يۇز ئوريگەن بولۇپ قالساڭ ئىش چاتاق.
بۇ كېلىندىن ياخشىراقلار ناھايىتى كوپتۇر دۇنيادا،
بۇگۇن پەقەت شۇ كېلىنگە بەخت ئاچقاندۇر قۇچاق.

ساسانى بۇ شېئرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ مەزمۇنىنىڭ كىمگە قارىتىلـ غانلىغىنى چۈشۈنۈپىتۇ، غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپىتۇ. "بۇ گەپ ۋە شېئرلارنى چاقچاق قىلىپ ئېيتمىغان بولساڭ ئىدى، ھازىرلا كاللاڭنى تېنىڭدىن ئايرىپ، نەپسىڭنى توختاتقان بولاتـ تىم"ـــدەپتۇ ئۇ نۇزھەتۇززامانغا. نۇزھەتۇززامان دەرھال ئوزىنى ئوڭلاپ: "توغرا ئېيتتىڭ! مەن بۇنى ساڭا چاقچاق قىلىپ دېگەن ئىدىم. بۇنچىلىك ئىشقا تېرىكىشىڭنىڭ ئورنى بارمۇ؟ ساڭا چاقچاق قىلغىلىمۇ بولمامدۇ؟ ئاچچىغىڭ كېلىپ، جېنىڭ چىقىپ كىتەيلا دەپ قالدى"ـــدەپتۇ ۋە ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ، ئېرىنىڭ قولىنى ۋە يۇزلىرىنى سۈيۈپتۇ. "مەيلىڭ، كانىماكان ھەققىدە نىمە قىلىشنى خالساڭ، شۇنى قىل! سېنىڭ مەسلىھەتىڭگە ياق دىمەيمەن. ئەگەر ئىككىمىز بىرلىشىپ ئولتۇرمىز دىسەڭ، مەن ئونىڭغىمۇ ياق دىمەيـ مەن، بەلكى قولۇمدىن كېلىشچە ياردەملىشىمەن"ـــدەپتۇ. ساسانى نۇزھەتۇززاماندىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ خوش بوپتۇ. "ئاناق بولسا،

تېزراق چارە تېپىپ، مېنى غەمدىن خالاس قىلىشىنىڭ ئىلاجىنى قىلغىن! ماڭا ئۇنى كوزدىن يوقىتىش قىيىن بولدى" ــ دەپتۇ. "سېنىڭ مەقسىدىڭ ئۇنى ئولتۇرۇشلا بولسا، ئۇنىڭ يولى ئاسان. مەن بىر ھىلە ئىشلىتەيكى، كىشىلەر ئۇنىڭ ئولۇمىنى بىزدىن گۇمان قىلمىسۇن" ــ دەپتۇ نۇزھەتۇززامان ئېرىگە ئەركىلەپ. "قېنى، كىشىلەر ئۇنىڭ ئولۇمىنى بىزدىن گۇمان قىلمايدىغان ھىلەڭنى بىر سوزلىگىنە، مەن ئاڭلاپ باقاي" ــ دەپتۇ شاھ ساسانى. "چورد-لەرنىڭ ئىچىدە باكۇن ئىسىملىك بىر قېرى بار. ئۇنى شۇ ئارقىلىق ئولتۇرگۈزسەك، ھېچكىم بىزدىن گۇمان قىلمايدۇ. ئۇ، ھىلە ـ تەد-بىرگە ئۇستا. مەككارلارنىڭ ئىچىدە بۇنىڭدىن يامانراغنى ئىستەپمۇ تاپقىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ يۈرىگى يامان ئوي ـ پىكرلەردىن خالى ئەمەس. كانىماكان ۋە قۇززى پاكانىنى شۇ چورى تەربىيلەپ چوڭ قىلغان. بۇ ئىككىسىمۇ ئۇنى ياخشى كورىدۇ. بولۇپمۇ كانىماكان ئۇنى بەك ياخشى كورىدۇ. سەۋىۋى: بۇ چورى ھەمىشە ئۇنىڭ ئايىغىدا يېتىپ ئۇخلايدىكەن" ــ دەپ، باكۇننى قىچقىرتىپتۇ. بولۇپ ئوتكەن ئىشنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپتۇ. كانى ماكانىنى ئولتۇرۇپ جىمقتۇرسا، ئۇنى دۇنيادىن ھاجەتسىز قىلدىغانلىغىنى ئېيتىپ، نۇرغۇن ئىنئام بېرىپتۇ. باكۇن: "خوپ، ئۇنى ئولتۇرۇش ماڭا ئاسان. لېكىن خوجام، ئۇنى تېز ئولتۇرۇش ئۈچۈن، قولۇمغا زەھەر بىلەن سۇغۇرۇلغان خەنجەر بېرىشىڭنى سورايمەن" ــ دەپتۇ. ساسانى ناھايىتى سۈيۈنۈپ، ئۇنىڭغا دىگىنىدىن ئارتۇق خەنجەر تەييارلاپ بېرىپتۇ. "مەرھەمەت قىلىپ، بۇ ئىشنى كوڭۈلدىكىدەك پۈتتۈرگىن ۋە خەزىنىدىن خالىغىنىڭنى ئېلىپ، قالغان ئومرۇڭنى دۇنيادىن بىغەم ئوتكەزگىن" ــ دەپ يولغا سالىتۇ. باكۇن تۇرلۇك

قىزىق چوچەكلەرنى ياخشى سوزلەيدىكەن. شەھرلارنىمۇ ياخشى ئوقۇيدىكەن. ئاز ئۇچرايدىغان ۋەقە ۋە ھادىسىلەرنى ياخشى بىلەيدىكەن. ئۇ، خەنجەرنى ئېلىپ، كانى ماكانىنى قايسى يوسۇندا ئولتۇرسە ياخشى بولىدىغانلىغىنى مولچەرلەپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلىپتۇ. باكۇن كەرگەندە كانىماكان سۇيگىنى قۇززى پاكاننى ئويلاپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇنىڭ "بۇ كېچىمۇ كېلىمەن!" دەپ ۋەدە قىلىپ خەۋەر بەرمىگىنى كۆتۈپ، كوزى ئىشىككە تەلمۈرۈپ تۇرغان ئىكەن. تاغىسىنىڭ قىزىنىڭ ئىشقىدا ئوت بولۇپ يانغان ھالدا باكۇننى كورۈپتۇ. كانىماكان ئەنە شۇنداق ئەھۋالدا تۇرغاندا، چورى باكۇن: "يارىڭنىڭ ۋەسلىگە يېتىشىدىغان ۋاقتىڭ يېتىپ كەلدى. جۇدالىق تۇنلىرى ئوتۈپ كەتتى" ــ دەپ سوزلەپ، ئىشكىتىن كىرىپ كەپتۇ. كانى ماكان باكۇندىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "قۇززى پاكاننىڭ ئەھۋالى قانداق؟" ــ دەپ سوراپتۇ. "ئۇمۇ خۇددى ساڭا ئوخشاش، سېنىڭ ئىشقى ئوتۇڭدا ئوت بولۇپ يانماقتا..." ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. كانى ماكان باكۇننىڭ بۇ خەۋىرىگە سۆيۈنچى دەپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇستىدىكى تونىنى يېشىپ بېرىپتۇ. يەنە بىرقانچە ياخشى گەپ ۋە ئوبدان ۋەدىلەرنى قىپتۇ. شۇ چاغدا باكۇن كانىماكانغا: "بۇگۈن كېچە مەن سېنىڭ ئالدىڭدا قونۇپ قالسامەن ۋە ساڭا ھازىرغىچە قۇلاق ئاڭلىمىغان ئاشىق-مەشۇقلەر ھەققىدىكى ئاجايىپ چوچەكلەرنى سوزلەپ بېرىمەن، غەم-ئەلەمىلىرىڭنى يىنىكلىتىمەن" ــ دەپتۇ. "ئاندىق بولسا، كوڭلۇمنىڭ چىگىشىلىرىنى يېشىپ، ھىجران ئوتىنى ئازراق بولسىمۇ پەسەيتىدىغان چوچەكلىرىڭدىن بىرەرسىنى سوزلەپ بەرگىن!" ــ دەپتۇ كانى ماكان باكۇنغا ئىلتىماس ئورنىدا. باكۇن زەھەرلىك خەنجىرىنى قوينىغا

يوشۇرۇپ، كانى ماكاننىڭ يېنىغا ئوتۇپ جايلىشىپتۇ ۋە: "بۇ ئىلـ تىماسكىنى جېنىم بىلەن ئادا قىلاي. دەققەت قىلىپ ئاڭلا! ھازىرـ غىچە مەن ئاڭلىغان چوچەكلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشىسى ۋە قىزىغى مانا مۇنداق" ــ دەپ چوچقىنى باشلاپتۇ.

باكۇننىڭ چوچقى ۋە كانى ماكاننىڭ باغداتتىن چىقىپ كېتىشى

"بۇرۇنقى زاماندا باي بىركىشى ئوتـكەن ئىكەن. ئۇ چىرايلىق خوتۇنـلارغا ئىشقىـۋازلىق قىلىـپ، بۇرۇن بار مال ـ دۇنياسـىنى ئۇلارغا سەرپ قىلىپ تۇگۈتۇپتۇ. ئاخىر ئۇزى ناھايىتى كەمبەغەلـ لىشىپ، قولـدا ھېچ نەرسـىسى قالـماپتۇ. يورۇق دۇنـيا ئۇنىڭ كوزىگە قاراڭغۇ، كەڭ جاھان ئۇنىڭ ئۈزىگە تار بولۇپ كورۇنۇپتۇ. ئۇ، تـىرىكچـىلىك قىلىش ئۈچۈن بازارغا چىقىپـتۇ. ئىش ئىزلەپ يۈرگەن ئىكەن، بىر كۈنى بارمـىغىغا مىخ كـىرىپ كېتىپ، قان چىقىپ كېتىپـتۇ. بىرچەتـتە ئولـتۇرۇپ، قانـىنى توختىتىپ، ئۇنى سۈرتۈپتۇ. بارمىغىنى تېڭىپ ئاران ئورنـىدىن تۇرۇپـتۇ، ۋاي ـ ۋايلاپ ئاسـتا ـ ئاستا مېڭىپـتۇ. يۈرۇپ كېـلىپ، بىر ھامـمامنىڭ ئالدىدىن چىقىپ قاپتۇ. كىيىملىرىنى يېـشىپ، ھاممامنىڭ ئىچكىـ رىسىگە كىرىپتۇ. قارىسا، ئۇ يەر ناھايىتى پاكىزە ئىكەن. كولىنىڭ يېنىدا ئولـتۇرۇپ، بەشىغا ئىسـىق سۇ قۇيۇپـتۇ. ئىسـىق سۇ بەدىنىنى ئىستىپ، ھالىدىن كېتىپتۇ.

قىسـە شۇ يەرگە يەتكەنـدە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۈز قىرىق ئىككىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

قېرى باكۇن ھىكايىسىنى داۋام قىلىپ كېلىپ شۇنداق دەپتۇ: ئۇ كىشى ھامامدىكى كولىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، بېشىغا ئىسسىق سۇ قۇيۇۋېرىپتۇ. ئاخىر سۇ بەدىنىنى ئىلتىپ ھالىدىن كېتىپتۇ. "نەپسىمنى سەل رۇسلاپ ئالاي" ـــ دەپ، سالقىنلاش ئويىگە چىقىپتۇ. قارىسا، ھامامدا ئوزىدىن باشقا ھىچكىم يوق ئىكەن. شۇ يەردە بىرسى ئۇنتۇپ قالغان ئازغىنا كوكنارنى تېپىۋاپتۇ. ئۇنى يۇتۇپتىكەن، كوكنار ئۇنى خۇشبۇي مەس قىلىپ، كەيپى كوتىرىلىپتۇ. ئۇ، ئارانلا ئوزىنى مەرمەر تاش سۇپا ئۈستىگە ئاپتۇ. ئۇ يەرگە ئوزىنى تاشلاپ يېتىش بىلەن، كوكنار ئۇنىڭ خىيالىنى ئىلىپ قېچىپتۇ. خىيالىدا، ھامامنىڭ باش خادىمى كېلىپ، ئۇنىڭ بەدىنىنى ئۇۋلاپتۇ، سۈرتۈپتۇ، ئىككى قولىنىڭ بىرسى داسنى، يەنە بىرسى ھامامنىڭ سۈرتۈش-تازىلاش جابدۇقلىرىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭ توپىسىدە تۇرغانمىش. ئۇلارنى كورۇپ، بۇ كىشى ئوزىچە: "بۇلار مېنىڭ كىملىگىمنى بىلمەي، يېڭىلىپ شۇنداق قىلىۋاتقان بولسا كېرەك، ياكى بۇلار كوكنارى ئىچىشىدىغان ئۇلپەتلەردىنمىكىن؟" ـــ دەپ ئويلاپتۇ. ئاياقلىرىنى خاتىرجەم ھالىدا قايتىدىن ئۇزۇن سۇنۇپ يېتىپ، يەنە خىيال سۈرۈپتۇ. خىيالىدا، ئۇنى يۇيۇندۇرۇۋاتقان ئادەم ئۇنىڭغا: "ئەي خوجام، ھامامدىن چىقىدىغان ۋاقتىڭز بولدى. بۇگۈن سىزنىڭ

ئارام ئالدىغان نوۋىتىڭىزغۇ؟"ـــدىگەن ئىكەن. ئۇ، كۆلۈپتۇ ۋە ئوز-ئوزىگە: "ئەي كوكنار مەستانىسى، خۇدا نىمىنى خالىسا شۇ بولىدۇ"ـــدەپتۇ. ئاندىن ئۇنچۇقماي ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنى يۇيۇۋاتقان ئايال كىشى قولىدىن تۇتۇپ، ئورنىدىن تۇرغۇزۇپتۇ. بىلىگە قارا-يىپەك بەلۋاغ باغلاپ، يول باشلاپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن داس ۋە هامامغا كېرەكلىك سايمانلارنى كوتەرگەن ئىككى قۇلمۇ مېڭىپتۇ. ئاخىر ئۇنى خالى بىر ئويگە ئېلىپ كىرىشىپتۇ. ئويگە خۇشبۇي پۇراق چاچىدىغان ئەتىرلەرنى چېچىپتۇ. ئويىنىڭ ئىچى يەل-يىمىش شاخلىرىدىن تېخى يېڭىلا ئايرىلغان ھەر تۈرلۈك مۆە ۋە باشقا نازۇ-نېمەتلەر بىلەن تولغان ئىكەن، ئۇنى پىل چىشىدىن ئىشلەنگەن ئۇستەلگە تىزىپ قويغان ئىكەن، ئالدىغا تىلىنغان تۈرك قوغۇنى بىلەن تاۋۇزى تىزىلغان ئىكەن. هامام خادىمى تېخىلا ئۇنى يۇيۇندۇرۇۋاتقان، بايىقى ئىككى قۇل ئۇنىڭغا سۇ قۇيۇۋاتقان ئىكەن. كېيىن ئۇنىڭ بەدىنىنى ياخشىلاپ ئۇۋىلاپ، تۇتۇپ قويۇپتۇ: بۇ ئىشنى تۇگۈتۇپ، ئىشكنى يېپىپ چىقىپ كېتىۋېتىپ: "بايا‌شات ياشاڭ، خوجىمز"ـــدىيىشىپتۇ. بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، بىلىدىكى بەلۋاغنى يېشىپتۇ. بىر سائەتكىچە كۆلۈپ-رىپ هالىدىن كېتىپتۇ. ئاندىن ئوزىگە ئوزى: بۇ كىشىلەرگە نىمە بولغان؟ مېنى ۋەزىرگە ئوخشىتىپ، "خوجىمز" دىيىشۋاتىدۇ. ئۇلار يېڭىلىۋاتامدۇ، نىمە؟ ھازىرلا مېنىڭ كىملىگىمنى بىلىپ قالسا، ئۇ چاغدا مېنى "هەي يالىڭاچ"ـــدەپ هاقارەت قىلىپ، راسا ئۇرسا، قانداق قىلىش كېرەك؟ دەپ قورقۇپ تۇرغانىدا، ئىشكنى ئېچىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ياش بىر قۇل بىلەن بىر خىزمەتچى كىرىپ كەپتۇ. قۇلنىڭ قولىدا بىر تۇگۈنچەك بار ئىكەن. تۇگۈننى يېشىپ، ئۇنىڭ-

دىن ئۇچ يىپەك لۇڭگە چىقىرىپتۇ. بىرىنى ئۇنىڭ بېشىغا، ئىككىنچىسىنى مۇرىسىگە يېپىپتۇ. ئۇچىنچىسى بىلەن بېلىدىن كوكسىگىچە بېكىتىپتۇ. ئايىغىغا كەش كەيگۈزۈپ قويۇپتۇ. خىزمەتچى بىلەن قوللار ئۇنى قولتۇقلاپ، چوڭ گىلەمغا سېلىنغان ۋە پادىشالار-غىلا يارىشىدىغان بىر راۋاقتا ئېلىپ چىقىشىپتۇ. ياش خىزمەتچىلەر ئۇنى كۈتۈۋېلىشىپتۇ ۋە دەرھال ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. بەدىنىنى ئۇۋىلاشقان ئىكەن، ئۇخلاپ قاپتۇ. چۈشىدە بىر چىرايلىق قىزنى كورۈپتۇ. قىزنى قۇچاغلاپ كوتىرىۋېلىپ، باغىرىغا باسماقچى بولغان ئىكەن. بىر كىشى: "ھەي يالاڭتۆش، ئورنۇڭدىن تۇر! پىشىن ۋاختى بولدى. سەن بولساڭ تېخىچە ئۇخلاپ يېتىپسەن!" — دەپتۇ. كوزىنى ئېچىپ قارىسا، ئوزىنى ھامامنىڭ سەگدەش ئويىگە چىقىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرغان يېرىدە كورۈپتۇ. ئادەملەر ئۇنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ كۈلۈشۈاتقان ئىكەن. قارىسا، بېلىدىكى لۇڭگىسى يېشىلىپ چۈشۈپ قالغان، بەدەنلىرى ئېچىلىپ قالغان. بايا تىدىن بېرى كورگەنلىرىنىڭ ھەممىسى چۈش ۋە كوكنارنىڭ مەسلىگىدە سۇرگەن شىرىن خىيالى ئىكەنلىگىنى بىلىپ، ناھايىتى خىجىل بوپتۇ. ئوزىنى ئويغاتقان كىشىگە قاراپ: "بىرئاز سەۋرى قىلىغىنىڭدا، چۈشۈمدە بولسىمۇ مەن مىرادىمغا يېتەتتىم. تېخى ئەمدىلا قولغا كىرگۈزگەن ئۇ قىزنى سەن بىرلا ۋاقىتراپ، ئۇيقۇم بىلەن بىللە قاچۇرۇۋەتتىڭ!" — دەپتۇ. شۇ چاغدا، ئادەملەر ئۇنىڭغا: "ئەي كوكنار مەستانىسى، قىپ يالىڭاچ بولۇپ يېتىپ ئۇخلاشتىن ئۇيالمىدىڭمۇ؟" — دىيىشىپتۇ. ئۇنىڭ مەنىسىز خىياللارغا پاتقىنىنى سېزىپ، راسا كېلىشتۇرۇپ ساۋاپتۇ. قارنى ئاچ ئىكەن. ياتقان جايىدا بەخت-سائادەتكە چۈمۈلگەن بۇ كىشى

"مۇنلۇك خىيالىنىڭ تەسىنى راسا تېتىپتۇ." كانى ماكان قېرى دەللىنىڭ بۇ چوچىقىنى ئاڭلاپ، ھېلىقىپ كۈلۈپتۇ. ھەتتا قېرى دەللە باكۇنغا قاراپ: "ئەي يەڭگە، بۇ چوچىقىڭ ئاجايىپ كۈلكۈلۈك ئىكەن. مەن تېخى بۇنداق چوچەكنى ئاڭلىمىغان ئىدىم. بۇنىڭدىن باشقا يەنە چوچىقىڭ بارمۇ؟" ــ دەپ سوراپتۇ. قېرى دەللە باكۇن: "ھەئە، بار!" ــ دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، باكۇن خىلمۇ ــ خىل مەزمۇندىكى چوچەكلەرنى ۋە كۈلكۈلۈك لەتىپىلەرنى ئۇنىڭغا سوزلەپ بېرىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاخىر كانى ماكانىنى ئۇيقۇ بېسىپتۇ. قېرى دەللە باكۇن چوچىقىنى توختىتىپ، كېچىنىڭ يېرىمغىچە ئۇنىڭ قېشىدا كۆتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر ۋاقىتتا ئۇ، ئوزىگە ئوزى: "ئەمدى ۋاقتى كەلدى!" ــ دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، زەھەرلىك خەنجەرنى يالىڭاچلاپتۇ. كانى ماكانىنىڭ ئۇستىگە مىنىپ ئۇنى بوغۇزلىماقچى بولغاندا، كانى ماكانىنىڭ ئانىسى كىرىپ كەپتۇ. باكۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، سىر بەرمەسلىككە ئۇرۇنۇپ كورۇپتۇ. بىراق، قورقمىدىن ئەزايى بەدىنىدە تىترەك پەيدا بوپتۇ، كانى ماكانىنىڭ ئانىسى بۇنى كورۇپ، ئەجەپلىنىپ قاپتۇ. ئالدىراپ بېرىپ، ئوغلىنى ئويغۇتۇپتۇ. كانى ماكان كوزىنى ئېچىپ، بېشىدا ئولتۇرغان ئانىسىنى كورۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ. دەل شۇ چاغدا ئانىسىنىڭ كېلىپ قالغانلىغى ئۇنىڭ تىرىك قېلىشىغا سەۋەپ بوپتۇ. كانى ماكانىنىڭ ئانىسىنىڭ بۇنداق ۋاقتىتا كىرىشىمۇ سەۋەپسىز ئەمەسكەن. قۇززى پاكان كانى ماكانىنى ئولتۇرۇش ھەقىقىدە بولغان مەسلىھەتنى ئاڭلاپ قالغان ئىكەن. بۇ ۋەقەنى كانى ماكانىنىڭ ئانىسىغا: "ئەي تاغامنىڭ خوتۇنى! ئىپلاس باكۇن ئوغلۇڭنى ئولتۇرۇپ قويۇشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ قېشىغا يېتىپ بارغىن!" ــ دەپ،

كانى ماكاننى ئولتۇرۇش ھەققىدىكى مەسلىھەتنى ئۇنىڭغا تولۇق قىلىپ ئېيتىپ بەرگەن ۋە ئۇنى ئوغلىنىڭ قېشىغا قۇزغى پاكان كىرگۈزگەن ئىكەن. كانى ماكاننىڭ ئانىسىمۇ چوچۇپ كەتكەنلىگەدىن، ھېچ نەرسىگە قارىماي، ئوغلى ئۇخلاپ ياتقان ئويگە كىرىپتۇ. قارىسا، قېرى دەللە باكۇن ئۇنى ئولتۇرۇشنى پەسلەپ تۇرغان ئىكەن. كانى ماكان كوزىنى ئېچىپ قارىسا، بېشىدا ئانىسى قاراپ تۇرغان. ئۇ، ئانىسىغا: "ھەجەپ ياخشى ۋاقىتتا كەلدىڭ، ئەي ئانا! سۈت ئانام باكۇنىمۇ بۇگۈن كېچە مېنىڭ ئالدىمدا بولدى، ــ دەپتۇ ۋە باكۇنىغا قاراپ، ــ راستىنى ئېيت! ئېيتىپ بەرگەن چوچىگىدىنمۇ ياخشىراغى بارمۇ؟" ــ دەپ سوراپتۇ. باكۇن: "بار، بۇ چوچەك بۇرۇن ئېيتىپ بەرگىنىمدىنمۇ قىزىق. بۇنىڭ ئالدىدا مەن بايا ئېيتىپ بەرگىنىمنى چوچەك دېمەمۇ بولىدۇ. چۈنكى، ئەمدى ئېيتىپ بېرىدىغىنىم ناھايىتى قىزىق ۋە بەكمۇ ئاجايىپ. لېكىن، بۇ شىرىن، لەززەت بېغىشلايدىغان چوچەكنى بۇگۈن ئەمەس، باشقا بىر كۈنى ئېيتىپ بېرەي" ــ دەپ، كانى ماكان ۋە ئۇنىڭ ئانىسىدىن ئاسانراق قۇتۇلۇشقا تىرىشىپ، تۇرغان يېرىدىن ئاستاغىنا قوزغۇلۇپتۇ ۋە غىپپىدە چىقىپ كېتىپتۇ. كانى ماكان ئۇنىڭغا سالامەتلىك تىلەپ قاپتۇ. "مېنىڭ بۇ چاغدا نېمە مەقسەت بىلەن سېنىڭ يېنىڭغا كەلگىنىمنى سېنىڭ ئاناڭ سېزىپ قالغان ئوخشايدۇ" ــ دەپ گۇمان قىلغان باكۇن ئالدى ـ ئارقىسىغا قارىماي ئوز يولىغا كېتىپتۇ. شۇ چاغدا كانى ماكانىنىڭ ئانىسى: "بالام! بۇ كېچە ھەر ئىككىمىزگە بەختلىك كېچە بولدى. چۈنكى، تەڭرى سېنى لەنەتى باكۇنىنىڭ زەھەرلىك خەنجىرىدىن، مېنى مۇسىبەتتىن قۇتقازدى" ــ دەپتۇ. "سەن نېمە دەۋاتىسەن؟ ئەي

ئانا!"ـــ دەپ سوراپتۇ كانى ماكان. ئانىسى قۇزۇى پاكاندىن ئاڭلىـ
غان گەپ ـ سوزنى باشتىن ـ ئاياق سوزلەپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا
كانى ماكان ئانىسغا: "ئەي مېھرىۋان ئانا، مېنىڭ ئەجىلىم يەتكەن
بولسا، مەيلى ئۇ كىم بولسۇن، مېنى ئولتۇرگەن بولاتتى. ئىش
قىلىپ مەن تىرىك قالمايتتىم. ئەمدى ئۇ قېرى دەللە ئۇياقتا
تۇرسۇن، ئۇنىڭ خوجىسىمۇ مېنى تاك ئېتىپ چېكەلمەيدۇ. بىزمۇ
ئەمدى ئىھتىيات قىلماي تۇرالمايمىز. بۇ كورەلمەس قارا كوڭۇل
دۇشمەنىنىڭ بىقىنىدا خەۋپۇ ـ خەتەرنى پۇراپ تۇرغىچە، بۇلار ـ
نىڭ زەھەرلىك قولى يەتمەيدىغان بىر يەرگە چىقىپ كەتكىنىمىز
تۇزۇك. خۇدانىڭ بۇيرۇغىنىنى كورەرمىز"ـــ دەپتۇ. ساباھىغا ئوزىنىڭ
بۇ يەردىن چىقىپ كېتىدىغانلىغىنى، ئۇنىڭمۇ مال ـ مۇلكىنى،
بېشىنى ئېلىپ، كوڭلى تارتقان يەرگە چىقىپ كېتىشىنى ئۇقتۇرۇپـ
تۇ. تاك ئېتىشى بىلەن، ئانا ـ بالا ئاتلىنىپ شەھەردىن چىقىپ
كېتىپتۇ. يولدا ۋەزىر دەندانىنىڭ ئەسكەرلىرىگە يولۇقۇپ، ۋەزىر
دەندان بىلەن كورۈشۈپتۇ. كانى ماكان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن،
نۇزھەتۇززامان بىلەن شاھ ساسانى ئارىسىدا بىرقانچە يامان ئىشلار
يۈز بېرىپتۇ. نۇزھەتۇززامانمۇ ئۇنىڭدىن ئالاقىسىنى ئۇزۇپ،
شەھەردىن چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بوپتۇ ۋە شەھەردىن چىقىپ،
ۋەزىر دەندانغا قوشۇلۇپتۇ. شاھ ساسانى تەرەپتارلىرىمۇ ۋەزىر دەنـ
دانغا كېلىپ قوشۇلۇپتۇ. ۋەزىر دەندان ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى
يىغىپ كېڭىشىپتۇ. ھەممىلىرى شۇ يەردە بىر پىكىرگە كېلىپ، ئاۋال
رۇم دولىتىگە ئۇرۇش ئېچىشقا قارار قىپتۇ. شاھ ئومەر ئىبنى
نوئمان ۋە شاھزادە شەررىكاننىڭ قېنىنى ئۇلاردىن ئېلىشقا بەل
باغلىشىپتۇ. ئەسكەرلىرىنى يىغىپ، رۇمغا قاراپ مېڭىپتۇ. رۇملۇقلارغا

قارشى غازات قىلمىشىپتۇ. ئۇزۇنىغا سوزۇلغان ئۇرۇشتىن كېيىنكى بىر مەيدان جەڭدە، سۇلتان زەبۇلكاندىن باشقا ھەممىسى شاھى رۇمزانغا ئەسىرگە چۈشۈپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، شاھى رۇمزان كانى ماكانىنى، ۋەزىر دەندانىنى ۋە ئۇلارنىڭ ئەسىرگە چۈشكەن ئادەملىرىنى ئالدىغا قىچقىرتىپتۇ. ئۇلارغا يېنىدىن جاي بېرىپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئۇزىنىڭ خىزمەتچىلىرىگە بۇلارنىڭ ئالدىلىرىغا تۇرلۈك ـ تۈمەن تاماقلارنى ئېلىپ كېلىشىنى بۇيرۇپتۇ. كوڭۇل-دىكىدەك ئاش ـ تاماق تارتىلىپ، زىياپەت باشلىنىپتۇ. بىرئاز يەپ-ئىچىپ، ھوزۇرلۇنۇپ، خاتىرجەملىك پەيدا بوپتۇ. ئۇلارنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگەنده، ئۇلار "بىزنى ئولتۇرۇشكە ئېلىپ كەلدى"ـــدەپ ئويلاشقان ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئەندىشىده ئىكەن. ئۇلار ياخشى كۈتۈۋېلىنغاندىن كېيىن، بۇ ئەندىشىلىرى تارقاپتۇ. ئاندىدا ياخشى بىر كەيپىيات بارلىققا كەلگەندىن كېيىن، پادىشا رۇمزان ئۇلارغا: "مەن بىر چۈش كورگەن ئىدىم. ئۇنى راھىپلارغا ئېيتسام، ئۇلار: 'بۇ چۈشۈڭنىڭ تەبىرىنى ۋەزىر دەندانىدىن باشقا ھېچقانداق كىشى ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ' ـــدېيىشتى. مەن سىلەرنى شۇنىڭغا قىچقىرتتىم" دەپتۇ. ۋەزىر دەندان: "ئەي زامانىمىزنىڭ شاھى، كورگەن چۈشۈڭ ياخشى ئىشقا ئايلانسۇن! قېنى، قانداق چۈش كوردۇڭ؟ ئېيتقىنا ئاڭلاپ باقاي!" دەپتۇ. "ئەي ۋەزىر! مېنىڭ كورگەن چۈشۈم مانا مۇنداق: ئوزۇم قاراڭغۇ قۇدۇققا ئوخشاش چوڭقۇر بىر يەردە يېتىپتىمەن. ئادەملەر مېنى قىيناپتۇ. تۇرىمەن دەپ قوزغۇلۇپ، ئورنۇمدىن تۇردۇم. لېكىن، ئۇ چوڭقۇردىن چىقىشقا كۈچۈم يەتمىدى. قارىسام، شۇ يەردە بىر تىللا كەمەر يېتىپتۇ. ئۇنى ئالمەن دەپ قولۇمنى ئۇزاتتىم. ئېلىپ

قارىسام، ئۇ، ئىككى بولۇپ قالدى. ئىككىلىسىنى بېلىمگە باغلىغان ئىدىم. يەنە بىر بولۇپ قالدى. مانا مېنىڭ يېشىلىشى قېيىن بولغان چۈشۈمىنىڭ ھەممىسى شۇ" ــ دەپتۇ. "چۈشۈڭنىڭ تەبىرى شۇكى، سېنىڭ ئاكاڭ ياكى تاغاڭنىڭ ئوغلى ۋە ياكى ئىككى ئوز تۇققۇنۇڭ بىلەن ئاۋال كۆرەشتى قىلىسەن، كېيىن بىرلىشىسەن، شۇنىڭ بىلەن بېشىڭدىكى غەم كوتۇرىلىدۇ" ــ دەپتۇ ۋەزىر دەندان. شاھ رۇمزان ۋەزىر دەندانىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، كانى ماكان، نۇزھەتۇززامان، قۇززى پاكانلارغا، ۋەزىر دەندانغا ھەم ئۇلار بىلەن بىللە ئەسىرگە چۈشكەنلەرگە بىر باشتىن بىر قۇر قاراپ چىقىپتۇ ۋە ئوزىگە ئوزى: "بۇلارنىڭ بېشىنى ئالدۇرۇپ، ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىغا تاشلىتاي، باشلىقلىرىنىڭ ھالاك بولغانلىغىنى كورۇپ، ئەسكەرلىرىنىڭ ئۇمىدى ئۇزۇلىدۇ. مەن ساق ـ سالامەت قېلىپ، ئوز مەملىكتىمدە شاھلىغىمنى داۋام قىلدۇرىۋېرىمەن" ــ دەپتۇ. جاللاتقا تېزلىك بىلەن قىلىچىنى ئىشقا سېلىپ، كانى ماكان بىلەن بىللە ئەسىرگە چۈشكەنلەرنىڭ كاللىسىنى ئىلىشقا بۇيرۇپتۇ. شۇ چاغدا شاھ رۇمزانىنىڭ سۇت ئانىسى كېلىپ، رۇمچە: "ئەي ئۇلۇغ شاھ، نىمە قىلىۋاتىسەن؟" ــ دەپ سوراپتۇ. شاھ رۇمزان: "بۇ ئەسىرلەرنى ئولتۇرمەكچىمەن. ئاندىن بۇلارنىڭ بېشىنى ئىلىپ چىقىپ، ئوز ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىغا تاشلىتىمەن. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوز ئەسكەرلىرىم بىلەن بىرلىكتە، ئۇلارنىڭ قالغان ئەسكەرلىرىگە ھۇجۇم قىلىپ، ئولتۇرگىنىمنى ئولتۇرىمەن، قاچقانلىرى قېچىپ يوقىلىدۇ. بۇ ئىش ھەل قىلغۇچى جەڭنىڭ ئاچقۇچى بولىدۇ. شۇ چاغدىلا، مەن مەملىكتىمدە بۇ ۋەقەلەردىن كېيىن يەنە شۇنداق ۋەقەلەرنىڭ چىقىشىنىڭ مەنبەئىنى تۇگىتىپ، ئوز يۇرتۇمغا ساق ـ

سالامەت يەتكەلەيمەن" ــ دەپتۇ. شاھ رۇمزاندىن بۇ سوزنى ئاڭلىغان سۇت ئانىسى ساپ رۇمچە تەلەپپۇز بىلەن شاھ رۇمزانغا مۇراجىەت قىلىپ مۇنداق دەپتۇ: "ئاكاڭنىڭ ئوغلىنى، ھامما ئاچاڭنى ۋە ئۇنىڭ قىزىنى ئولتۇرۇشكە بۇيرۇق قىلىشقا قانداق جۇرئەت قىلدىڭ؟" ــ دەپتۇ. شاھ رۇمزان ئوزىنىڭ سۇت ئانىسىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ناھايىتى قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ ۋە سۇت ئانىسىغا قاراپ: "ئەي مارجانە، سەن مېنىڭ ئانامنىڭ چانلىپ ئولتۇرۇلگەنلىگىنى، دادامنىڭ زەھەر بىلەن ئولتۇرۇلگەنلىگىنى بىلمەمسەن؟ سېنىڭ ماڭا ھەمشە بىر گوھەرنى كورسىتىپ تۇرۇپ: 'بۇ، ئاتاڭنىڭ ئىدى' ــ دىگەنلىرىڭ ئېسىڭدىن چىقتىمۇ؟ نىمە ئۈچۈن راست سوز قىلمايسەن؟" ــ دەپتۇ. شاھ رۇمزاننىڭ بۇ سوزىنى ئاڭلىغان سۇت ئانىسى مۇنداق دەپتۇ: "ساڭا ئېيتىپ بەرگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى راست. بىراق، مەن بىلەن سېنىڭ ئوتمۇشىمىز ناھايىتى قىزىقارلىق. مېنىڭ ئىسمىم سەن ئېيتقاندەك مارجانە. سېنىڭ ئاناڭنىڭ ئىسمى مەلىكە ئەبىرىزە. ئاناڭ ناھايىتى چىرايلىق ۋە باتۇر ئىدى. جاسارىتى خەلق ئارىسىغا تارقالغان. پالۋانلار ئارىسىدا قەھرىمانلىغى بىلەن مەشھۇر ئىدى. سېنىڭ ئاتاڭ باغداد ۋە خۇراسانىنىڭ پادىشاسى ۋە ئىگىسى شاھ ئومەر ئىبنى نوئماندۇر. ئۇ، ئوزىنىڭ ئوغلى، سېنىڭ ئاكاڭ شەررىكاننى مانا شۇ ۋەزىر دەندان بىلەن بىللە ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن بۇ تەرەپكە ئەۋەتكەن. شەررىكان ئەسكەرلىرىدىن ئايرىلىپ كېتىپ قېلىپ، ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزىنىڭ قەسرىگە كېلىپ قالدى. ئۇ، ئاناڭنىڭ قەسرىگە كىرىپ مېھمان بولۇشتىن بۇرۇن، ئىككىسى چېلىشتى. ئاكاڭ شەررىكان بىلەن ئاناڭ چېلىشتا يەكمۇ-يەك ئىلىشىپ، تەڭ كەلدى. ئاندىن

ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزە ئاكاڭ شەرىكاننى قەسرىگە ئېلىپ كىرىپ مېھمان قىلدى. بىز، ئىككىسى كورۇشسۇن، سوزلەشسۇن دەپ، قەسرىنى خالى قىلىپ بەردۇق. ئاناڭ ئاكاڭ شەرىكاننى ئوز قەسرىدە بەش كۈن مېھمان قىلدى. بۇ خەۋەر زاتۇددا ئاھى ئىسمىلىك جادۇگەر قېرى ئارقىلىق ئاناڭنىڭ دادىسى ھەردۇپقا يېتىپ باردى. ئاناڭ ئەنە شۇ چاغدا ئاكاڭ شەرىكاننىڭ ئالدىدا مۇسۇلمان بولغان ئىدى. شەرىكان ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزە بىلەن يوشۇرۇن كېلىشىپ، ئوزى ئالدىدا باغدادقا قايتتى. ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزەمۇ تەييارلىغنى قىلىپ، ئاكاڭ شەرىكانغا باغدادقا يېقىن قالغاندا يېتىشتى. مەن ۋە رەيھانە قاتارلىق ئاناڭنىڭ يىگىرمىگە يېقىن كېنىزىگىمۇ شۇ قاتاردا ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزە بىلەن بىللە باردۇق. بىز ھەممىمىز يوز ئاتلىق كىشى ئىدۇق. ھەممىمىز شەررىكاننىڭ ئالدىدا ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلدۇق. ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزىنى ئاكاڭ شەرىكان بىلەن ئاتاڭ شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان شاھلارنى قارشى ئالغاندەك كۈتۈۋالدى. ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزە شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ ئالدىغا كىرگەندە، ئۇ ئاناڭنىڭ ھوسنى ـ جامالىنى كورۇپ، ئۇنى ياخشى كورۇپ قالدى. بىر كۈنى ئاخشىمى ئومەر ئىبنى نوئمان ئاناڭنىڭ قېشىغا كىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئوتكۈزگەن ئىدى. شۇ چاغدىن باشلاپ، ئاناڭ ساڭا قوساق كوتەرگەن. ئاناڭدا ئۇچ دانە گوھەر تاش بار ئىدى. ئۇلارنى ئاتاڭغا تارتۇق قىلدى. ئاتاڭ گوھەرنىڭ بىرسىنى ئوز قىزى ــ مانا بۇ نۇزھەتۇززامانغا، ئىككىنچىسىنى ئاكاڭ زۇئۇلماكانغا، ئۇچىنچىسىنى ئاكاڭ شەرىكانغا يادىگار قىلىپ بەردى. ئاكاڭ شەرىكان ئۇ گوھەرنى ئاناڭغا ھەدىيە قىلدى. ئاناڭ ئۇنى ئېلىپ، سەن

ئۇچۇن ئاسراپ ساقلاپ يۈردى. كوزى يورۇشقا ئاز قالغاندا، ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزە ئاتا-ئانىسىنى سېغىنىپ قالدى. بۇ سىرىنى ئاستا ماڭا ئېيتتى. غەزىبان ئىسىملىك بىر قارا قۇل بىلەن ئۇچراشتۇق. ئۇنىڭغا نۇرغۇن پۇل بېرىپ، بىز بىلەن بىللە سەپەر قىلىشقا رازى قىلدۇق. قۇلنى ئېلىپ، يوشۇرۇنچە شەھەردىن چىقتۇق. قۇلمۇ بىز بىلەن بىللە ماڭدى. ئاناڭنىڭ ۋاقتى-سائىتى يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. مەملىكىتىمىز تۇپرىغىغا كىرىپ، بىر خالى جايغا كەلگىنىمىزدە، ئاناڭنى تولغاق تۇتتى. قۇلنىڭ ھايۋانى نەپسى قوزغۇلۇپ، ئاناڭغا تەلەپ قويدى. ئاناڭغا يېقىنلىشىپ، نومۇسىغا تەگمەكچى بولدى. ئاناڭ قاتتىق غەزەپلىنىپ، نەپرەت بىلەن شېرىن ئوقۇپ ۋاقىردى. بەك ئازاپلىنىپ، سېنى شۇ يەردە تۇغۇپ قويدى. خۇددى شۇ چاغدا، سەھرادا بىزنىڭ مەملىكىتىمىز تەرىپىدىن چاڭ-توزاڭ كوتىرىلدى. ھەممە ياقنى تۇتەك باستى. شۇ چاغدا، قۇل قولىغا چۈشۈپ قېلىشتىن، ھالاك بولۇشتىن قورقۇپ، غەزەپ بىلەن ئاناڭنى قىلىچتا چاناپ ئولتۇردى ۋە ئېتىنى مىنىپ، ئوز يولىغا كەتتى. قۇل كېتىپ، چاڭ تارقالغاندىن كېيىن، ئالدىمىزغا رۇم شاھى بوۋاڭ ھەردۇپ يېتىپ كەلدى. ئۇ، قىزىنىڭ پاجىەلىك ھالدا ئولتۇرۇلۇپ، يەردە سوزۇلۇپ ياتقانلىغىنى كورۇپ، ئېغىر مۇسىبەتتە قالدى. ئۇ، مېنىڭدىن قىزىنىڭ ئولتۇرۇلۇش سەۋەبىنى، ئوزىنىڭ ئانا يۇرتىدىن يوشۇرۇنچە چىقىپ كېتىشىنىڭ جەريانىنى سوردى. مەن ئۇنىڭغا بۇ ۋەقەنى باشتىن-ئاياق سوزلەپ بەردىم. رۇملۇقلار بىلەن باغدادلىقلار ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەت ئوتىمۇ مانا شۇ سەۋەپتىن يېنىپ تۇتاشقان. ئاناڭنىڭ ئولۇگىنى ئېلىپ بېرىپ، ئوز قەسرىگە كومدۇق. سېنى

مەن تەربىيلەپ چوڭ قىلدىم. ئاناڭ مەلىكە ئەبرىزە ساڭا ئاتاپ ئاسراپ يۈرگەن گوھەرنى بويۇنۇڭغا ئېسىپ قويدۇم. سەن چوڭ بولۇپ بالاغەتكە يەتكىنىڭدە، بۇ ھەقىقى ئەھۋالنى ئېيتىشىنىڭ ئازراقمۇ ئىلاجى بولمىدى. چۈنكى، ئېيتىپ بەرسەم، بۇ ئىش سېنى تاقەتسىزلەندۈرەتتى. بۇڭا مۇ بۇ ئىشنى پىنھان تۇتۇشنى، سېنىڭ ئاتاڭنىڭ شاھ ئومەر ئىبنى نۇئمان ئىكەنلىگىنى ساڭا بىلىندۇرمەسلىكنى ئېيتقان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ سىرنى ساڭا ئېچىپ ئېيتىشقا ئازراقمۇ ئالدىرىمىغان، ئىمكانىيەت تېپىشقا ئىزدىنىپ كورمىگەن ئىدىم. ھازىر دولەتنى ئۈزەڭ بىمالال باشقۇرىدىغان ئىقتىدارغا ئىگە بولدۇڭ ۋە باشقۇرۇپمۇ كېلىۋاتىسەن. ئەمدى بۇ سىرنى ئېچىشقا، ھەقىقەتنى ساڭا تونۇتۇشقا توغرا كەلدى. ھازىرغىچە مەن سېنىڭدىن يوشۇرۇپ كەلگەن ۋەقە مانا شۇ. ئەمدى قانداق قىلىشنى ئۆزەڭ بىلىسەن، ئىختىيار ئۆزەڭدە." ئەسىرلەر چورى مارجانىنىڭ ھەممە گەپ-سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپتۇ. نۇزھەتۇززامان رۇمچە سۆزنى ئانچە سەۋىيەدىن ئۇقىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ سۆزنى ئاڭلاش بىلەنلا چۈشۈنۈپىتۇ. گەپ تۈگىشى بىلەن "ئاھ!" تارتىپ، رۇم تىلىدا: "ئەي شاھى رۇمزان! سەنمۇ مېنىڭ ئاتام ئومەر ئىبنى نۇئمانىنىڭ ئوغلى ۋە مېنىڭ ئىنىم ئىكەنسەن. سېنىڭ ئاناڭ رۇم شاھى ھەردۇپنىڭ قىزى مەلىكە ئەبرىزە بولسا، مېنىڭ ئانام ئەفرىدۇن شاھنىڭ قىزى سەفىيە. بۇ كېنىزەك مارجانىنى ياخشى تونۇيمەن" ــ دەپتۇ. پادىشا رۇمزان نۇزھەتۇززامانىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، قىلمىشىغا قاتتىق ئېچىنىپتۇ. بۇ ئىشنى قانداق ئاخىرلاشتۇرۇشنى بىلەلمەي، بىردەم تېڭىرقاپ تۇرۇپ قاپتۇ. تەقدىرنىڭ ئويۇنىدىن ھەيران بوپتۇ. ئاندىن نۇزھەتۇززامانىنى

ئالدىغا تەكلىپ قىپتۇ. كوز ـ كوزگە چۈشكەندە، بىر ئاز دىلى يۇمشاپ، يېنىدىن جاي كورستىپتۇ. شاھ رۇمزان ئۇنىڭدىن ئەسلى ۋەقەنىڭ قانداق بولغانلىغىنى سوزلەشنى تەلەپ قىپتۇ. نۇزھەتۇززامان بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئوزى بىلدىغان، ئانىسىدىن ئاڭلىغان ۋە بېشىدىن ئوتكەن ۋەقەلەرنىڭ شاھ رۇمزان سوئالىغا تەئەللۇق تەرەپلىرىنى بىر باشتىن ھىكايە قىلىپ، تولۇق سوزلەپ بېرىپتۇ. نۇزھەتۇززامانىنىڭ دىگەنلىرى بىلەن سۇت ئانىسى مارجا-نىسىنىڭ دىگەنلىرى بىر جايدىن چىقىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، شاھ رۇمزان ئوزىنىڭ شەك ـ شۇبھىسىز ئىراق ئەھلىدىن ئىكەنلىگىگە، ئاتىسىنىڭ پادىشا ئومەر ئىبنى نوئمان ئىكەنلىگىگە ئىشىنىپتۇ. ئورنى-دىن تۇرۇپ، ھەدىسى نۇزھەتۇززامانىنىڭ قولىنى بوشۇتۇپتۇ. نۇزھەتۇززامان مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىككى قولىنى سۇيۇپتۇ، كوزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئېقىپتۇ. ئۇنىڭ يىغلىغىنىنى كورۇپ، پادىشا رۇمزانمۇ يىغلاپتۇ. قېرىنداشلىق مەھرى ئۇرغۇپ، ئاكىسىنىڭ ئوغلىغا قاراپتۇ. ئورنىدىن قوزغۇلۇپ كېلىپ، جاللاتنىڭ قولىدىن قىلىچنى ئاپتۇ. بۇنى كورگەن ئەسرلەر "قالغانلىرىمىزغا ئەمدى ياخشىلىق يوق. ھەممىمىزنىڭ بېشىنى شاھ رۇمزان ئوز قولى بىلەن ئالدىغان بولدى" ــ دەپ ئويلاپتۇ. شۇ چاغدا شاھ رۇمزان جاللاتقا ئەسرلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ قولىنى يېشىنى بۇيرۇپتۇ. سۇت ئانىسى مارجانىغا قاراپ: قېنى ئەمدى، ماڭا ئېيتىپ بەرگەن ۋەقەنى بۇلارغىمۇ ئېيتىپ بېرىپ، ھەقىقى ئەھۋالـ-دىن بۇلارنىمۇ خەۋەردار قىلغىن" ــ دەپتۇ. مارجانە: "ئەي پادىشاھى رۇمزان، بايا چۈشۈگە تەبىر بەرگەن مانا بۇ قېرى كىشى ۋەزىر دەندان بولىدۇ. بۇ، مېنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك جانلىق گۇۋاھىم.

چۈنكى، بۇ كىشى بار ھەقىقەتنى مەندىن ياخشىراق بىلىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، مەن سىنىڭ تاپشۇرۇغۇڭ بويىچە، ئەينى ۋەقەنى بۇلارغىمۇ سوزلەپ بېرەي" ــ دەپ، باغدادتا تۇرغاندا ئۇگەنگەن ئەرەپ تىلىنى ئىشقا سېلىپ، ئەسىرلەرگە ساپ ئەرەپ تىلىدا، ئاندىن شۇ يەردە تۇرغان بارلىق پەرەڭ ۋە رۇم ئەمەلدارلىرىغا رۇم ۋە پەرەڭ تىلىدا ۋەقەنى تولۇق ھىكايە قىلىپ بېرىپتۇ. مەلىكە نۇزھەتۇززامان، ۋەزىر دەندان ۋە باشقا ئۇلار بىلەن بىللە قولغا چۈشكەن ئەرەپ ئەسىرلىرىنىڭ ھەممىسى شاھ رۇمزانىنىڭ سۇت ئانىسى مارجاننىڭ سوزىنىڭ راستلىغىنى تەسدىقلىشىپ تۇرۇپتۇ. مارجانە سوزىنىڭ ئاخىردا كانى ماكاننىڭ بوينىغا قارىغان ئىكەن، مەلىكە ئەبرىزە شاھ ئوممەر ئىبنى نوئمانغا تارتۇق قىلغان گوھەر-نىڭ بىرسىنىڭ ئۇنىڭدا ئېسىغلىق تۇرغانلىغىنى كورۇپتۇ. ئۇنى تونۇپ، بىردىنلا ناھايىتى قاتتىق "ئاھ" تارتىپتۇ ۋە شاھ رۇمزانغا قاراپ، رۇم تەلەپپۇزى بىلەن: "ئەي بالام، بۇ يىگىتنىڭ بويىندىكى گوھەرمۇ مانا مېنىڭ بۇ گېپىمنىڭ يەنە بىر دەلىلى. چۈنكى، بۇ ئەسىرنىڭ بويىندىكى گوھەر سېنىڭ بوينۇڭدىكى گوھەر بىلەن ئوخشاش بولۇپ، شۇ گوھەرنىڭ جۈپتى. بۇ ئەسىر يىگىت بولسا، سېنىڭ ئاكاڭ زۇئۇلماكاننىڭ ئوغلى كانى ماكاندۇر، ــ دەپتۇ مارجانە ئاندىن كانى ماكانغا قاراپ، ساپ ئەرەپ تىلىدا، ــ ئەي زامانىنىڭ شاھى، سەنمۇ بوينۇڭدىكى گوھەرنى بۇ يەردە تۇرغانلارغا كورسەت!" ــ دەپتۇ. كانى ماكان بويىندىكى گوھەرنى يېشىپ ئېلىپ، شاھ رۇمزانىنىڭ سۇت ئانىسى مارجانغا ئۇزۇتۇپتۇ. مارجانە ئۇنى قولغا ئېلىپ، نۇزھەتۇززاماندىكى ئۇچىنچى گوھەرنى سوراپتۇ. نۇزھەتۇززامانمۇ ئۇنى قىزى قۇززى پاكاننىڭ بويىندىن ئېلىپ، مارجانغا

ئۇزۇتۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ گوھەرلەر ئارقىلىق ھەقىقەت ئاشكارىلىنىپتۇ، شاھ رۇمزان شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ ئوغلى، نۇزھەتۇززامان ئۇنىڭ ئاچىسى، كانى ماكان بىلەن قۇززى پاكان ئۇنىڭ ئاكىسىنىڭ بالىلىرى ئىكەنلىگى ئىسپاتلىنىپتۇ. شاھى رۇمزان دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاۋال ۋەزىر دەنداننى، ئاندىن كانى ماكاننى قۇچاغلاپ، پىشانىلىرىدىن سۆيۈپتۇ. شاتلىق ئاۋازلىرى كوكىكە كوتۇرۇلۇپتۇ. شۇ سائەتتە، ھەممە تەرەپكە خوشاللىق سادالىرى تارقىلىپتۇ، ناغرا ـ كارناي، داقا ـ دۇمباق، سۇنايلار چېلىنىپتۇ. ئىراق بىلەن سۇرىيەنىڭ شاھلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، ئۇز چېدىر ـ بارىگاھلىرىغا قايتقان ئەسكەرلىرى دەرھال ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار دەمەشق سۇلتانى زەبۇلكانىنىڭ باشچىلىغىدا يەنە سەپ تارتىپتۇ. ئۇلار ئۇزىچە: "پەرەڭلەر بىلەن رۇم ئەسكەرلىرىنىڭ بۇنداق خوش بولۇپ قىچقىرىشلىرىنىڭ سەۋىۋى نېمە!" دەپ ئويلۇشۇپتۇ. ئىراق ئەسكەرلىرى ئۇز سەپلىرى بىلەن مەيدانغا قاراپ ئېقىپتۇ. ئۇلار ئۇرۇشقا تولۇق تەييارلىنىپتۇ. شاھ رۇمزان بۇلارنىڭ ئۇرۇش قىلىش ئۇچۇن سەپ تارتىپ كەلگەنلىگىنى كورۇپ، ئاكىسى شەررىكانىنىڭ قىزى قۇززى پاكانىنى ئىراق ۋە ئەرەپ ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇلارغا: "بىزنىڭ ئارىمىز-دىكى دۇشمەنلىكنىڭ ئورنىنى قېرىنداشلىق، ئىتتىپاقلىق، ئىناقلىق ئىگەللىدى. شاھ رۇمزان ــ شاھ ئومەر ئىبنى نوئماننىڭ ئوغلى، شەررىكان، زۇئۇلماكان، نۇزھەتۇززامانىنىڭ ئىنىسى، شاھزادە كانى ماكانىنىڭ تاغىسى ئىكەنلىگى مەلۇم بولدى. بۇ خوشاللىق تەنتەنىسى مانا شۇنىڭ ئۇچۇن بارلىققا كەلدى" ــ دەپ ئېيتقىن، دەپ ئەۋەتىپتۇ. قۇززى پاكان خوش بولۇپ، ئوزى يالغۇز يولغا چۇشۇپتۇ.

سۇلتان زەبۇلكان ھۇزۇرىغا يېتىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا سالام بېرىپتۇ. ئىككى ئاردىدا دۇشمەنلىك يوقاپ، شاتلىق، قېرىنداشلىق بارلىققا كەلگەنلىگىنى، شاھ رۇمزانىنىڭ كانى ماكانىنىڭ ۋە ئۇزىنىڭمۇ تاغىسى ئىكەنلىگىنى مەلۇم قىپتۇ. قۇززى پاكان يېتىپ بارغاندا، سۇلتان زەبۇلكان ئەسىرگە چۈشۈپ كەتكەن ئەسكەر باشلىقلىرى ۋە ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىغا ئېچىنىپ يىغلاپ ئولتۇرغان ئىكەن. قۇززى پاكان بېرىپ ۋەقەنى تولۇق ئېيتىپ بەرگەندە، ئۇلار بۇ خوشخەۋەردىن ناھايىتى خۇرسەن بولۇشۇپتۇ، خاپىلىقلىرى تارقىلىپتۇ. سۇلتان زەبۇلكان قايتىدىن ئاتلىنىپ، قۇززى پاكان بىلەن بىللە ئەسكەرلىرىنى باشلاپ، شاھ رۇمزانىنىڭ چېدىرىغا كەپتۇ. ئۇلار شاھ رۇمزانىنىڭ ئالدىغا كىرگەندە، شاھ ۋەزىر دەندان ۋە ئاكسىنىڭ ئوغلى كانى ماكان بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ، سۇلتان زەبۇلكان ھەقىقەت سوزلىشۇاتقان ئىكەن. ئۇلار بۇ كىشىنى يەنە ئاۋالقىدەكلا دەمەشققە سۇلتان قىلىشنى، ئۇزلىرى ئىراققا قاراپ يۇرۇش قىلىشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار بۇ پىكىرنى سۇلتان زەبۇلكانغا ئۇقتۇرۇپ، ئۇنى قايتىدىن دەمەشقىنىڭ سۇلتانلىغىغا بەلگىلەپ، ئۇنى دەمەشقىقە مېڭىشقا بۇيرۇپتۇ. زەبۇلكانمۇ ئۇزىنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن دەمەشققە قاراپ مېڭىپتۇ. شاھ رۇمزان باشلىق ھەممە چوڭ-كىچىك ئەمەلدارلار ئۇنى خېلى يىرگىچە ئۇزۇتۇپ چىقىپ، خوشلۇشۇپ، ئۇز ئورۇنلىرىغا قايتىپتۇ. كېيىن ھەر ئىككى تەرەپ ئۇز ئەسكەرلىرىنى يىغىپ، ئىراققا قاراپ يۇرۇش قىلىش توغرىسىدا خەۋەر تارقىتىپتۇ. ئىككىلا مەملىكەتنىڭ ئەسكەرلىرى بىر-بىرلىرى بىلەن قوشۇلۇپتۇ. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ شاھلىرى: "زاتۇد داۋاھى لەقەملىك كەمپىر-

دىن ئوچ ۋە قانلىق ئىنتىقام ئالمىغىچە قەلبىمىز ئارام تاپمايدۇ، كۆڭلىمىز تىنچمايدۇ، غەزىۋىمىز بېسىلمايدۇ"ـــدېيىشىپ، بىرلىككە كېلىشىپتۇ. شاھ رۇمزان ئوزىنىڭ يېقىن كىشىلىرى ۋە ساراي ئەمەلدارلىرى بىلەن ئەسكەرلىرىنى ئېلىپ، باغدادقا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. كانى ماكانمۇ ئوزىنىڭ تاغىسى شاھى رۇمزاننى تېپىپ ئالغىنىغا ناھايىتى خوش بولۇپ سۆيۈنۈپتۇ. شاھ رۇمزانىنىڭ سۆت ئانىسى مارجانغا بۇ تۇققانلارنى بىر-بىرىگە تونۇشتۇرۇپ قوشقىنى ئۇچۇن ناھايىتى چوڭ مىنەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ۋەزىر دەندان بىلەن ئوزىنىڭ يېقىن كىشىلىرى ۋە قوشۇنلىرىنى ئېلىپ، شاھى رۇمزانغا قوشۇلۇپ، باغدادقا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. تا ئور يەرلىرىگە يېتىپ كەلگىچە يۇرۇشۇپتۇ. شاھ ساسانى ئۇلارنىڭ قايتىپ كەلگەنلىگىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. شاھ رۇمزاننى كورگەن ھامان ئېتىدىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ تازىم قىلىپ، قولىنى سۆيۈپتۇ. شاھ رۇمزانمۇ ئۇنىڭغا تون تارتۇق قىپتۇ. شاھ رۇمزان ئوزلىرىنىڭ ئالدىغا چىقىقان باغداد ئەھلى بىلەن بىللە كانى ماكاننى ئېلىپ قەسىرگە كىرىپ، ئاتىسىنىڭ تەختىگە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاكىسىنىڭ ئوغلى كانى ماكانىمۇ ئوزىنىڭ يېنىدا، ئاتىسىنىڭ تەختىگە چىقىرىپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ. شۇ چاغدا كانى ماكان ئوزىنىڭ تاغىسى شاھ رۇمزانغا قاراپ: "سېنىڭ شاھلىغىڭغا مۇبارەك بولسۇن تاغا، شاھلىق پەقەت ساڭلا يارىشتى!..."ـــدەپتۇ. كانى ماكاندىن بۇ سوزنى ئاڭلىغان رۇمزان كانى ماكانغا قاراپ: "سېنىڭ مىراسىڭغا كوز تىكىشتىن تەڭرىم مېنى ئوزى ساقلىسۇن!"ـــدەپتۇ. شۇ يەردە بۇ سوزنى ئاڭلاپ تۇرغان ۋەزىر دەندان ھەر ئىككىسىنىڭمۇ باپ-باراۋەر شاھ بولۇش-

لىرىنى ۋە ھەر بىرسىنىڭ بىر كۈندىن نوۋەت بىلەن شاھلىق قىلىشىنى زورۇر دەپ تونىغانلىغىنى ئېيتىپتۇ. بۇنىڭغا ھەر ئىككىسىلا رازى بوپتۇ. سارايدىكىلەرمۇ بۇنىڭغا قوشۇلۇپ، خوشال بولۇشۇپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى. شەھرىزاد ھىكايىسىنى توختاتتى.

بىر يۇز قىرىق ئۈچىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ. ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، ھەر ئىككى شاھ ۋەزىر دەندانىنىڭ تەكلىۋىگە بىنائەن، بىرسى بىر كۈن، يەنە بىرسى بىر كۈن نوۋەت بىلەن شاھلىق قىلىپ دەۋرى سۈرۈپتۇ. كېيىن كوپ مال سويۇپتۇ. باغداد ۋە باشقا ئوزىگە قاراشلىق شەھەرلەر ۋە ئاھالىغا توي قىلىپ بېرىپتۇ. شۇ يوسۇندا ئارىدىن بىر قانچە ۋاقىت ئوتۈپتۇ. شاھزادە كانى ماكان نوۋىتى كەلگەندە شاھلىق قىلىپ ھوكۈمەت ئىشىدىن بوشىغاندا تاغسىنىڭ قىزى قۇززى پاكان ئالدىدا ۋاقىتنى ئوتكۈزۈپتۇ. شۇنداق پاراغەتتە ئولتۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، شاھ ئالدىغا بىر سودىگەر ئاۋازىنىڭ بارىچە دادىسى پەريات كوتۇرۇپ كىرىپ كەپتۇ. ئۇ: "ئەي ئەلگە پانا بولغۇچىلار! بۇ قانداق گەپ؟ دىنسىزلارنىڭ مەملىكىتىدە ساق ـ سالامەت سودا ـ سېتىق ئىشلىرىمنى قىلغان ئىدىم، سىزلەرنىڭ مەملىكىتىڭىزلەر تۇپرىغىغا قەدەم قويۇشۇم بىلەن مېنىڭ مېلىمنى بۇلاپ ـ تالاشتى!" ـــ

دەپتۇ. شاھى رۇمزان ئۇنىڭغا قاراپ: "قېنى ئېچىپ ئېيتقىنا، سەن ئۇزەڭ كىم؟ ساڭا كىم ھۇجۇم قىلدى. مېلىڭنى كىم بۇلىدى؟ قەيەردە؟" — دەپ سوراپتۇ. ئۇ كىشى: "مەن سودىگەر مەن. ۋەتەنىمدىن چىقىپ كەتكىنىمگە كوپ ئۇزاق ۋاقىت بولدى. يىگىرمە يىلدىن بېرى تۇرلۇك مەملىكەتلەردە تىجارەت قىلىپ يۈردۇم. مېنىڭ قولۇمدا دەمەشق ئەمرى مەرھۇم شاھزادە شەررىكانىڭ: "ھېچكىم بۇ كىشىنىڭ مېلىغا تەگمىسۇن" — دەپ يېزىپ بەرگەن تەۋسىيە خېتى بار. بۇ خەتنى مەن مۇشۇنداق كۇنلەرنىڭ بېشىمغا چۈشمەسلىكى ئۈچۈن مەرھۇم شەررىكانغا بىر كېنىزەك ھەدىيە قىلىپ ئالغانمەن. ئەپسۇسكى بۇ مەملىكەتكە يېقىن كەلگىنىمدە، يولدا بىزگە ئەرەپلەر ھۇجۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھەرتەرەپتىن يىغىلغان كۇرتلارمۇ بار ئىدى. ئادەملىرىمنى ئولتۇرۇپ مالىلىرىمنى تالىدى. بۇ مالىلارنىڭ ئىچىدە ھىندىستانىنىڭ ئاخايىپ ئېسىل رەختلىرىدىن يۈز تاي يۈك بار ئىدى. ئۇلارنى مەن ئىشەنچ ۋە ئادالەتنىڭ مەركىزى بولغان باغدادقا ئېلىپ كېلىۋاتقان ئىدىم. مېنىڭ پەرىيات قىلىشىمنىڭ سەۋەبى مانا شۇ" — دەپتۇ سودىگەر شاھ رۇمزانىنىڭ ئالدىدا يىغلاپ تۇرۇپ. شاھ رۇمزانىنىڭمۇ، شۇنىڭدەك شۇ يەردە ھازىر بولغان ئاكىسىنىڭ ئوغلى شاھ كانى ماكانىنىڭمۇ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ رەھىمى كەپتۇ. كوكۇللىرى يۇمشاپ شۇ قاراقچىلارنى يوقۇتۇشنى بىرلىكتە قارار قىپتۇ. يۈز ئاتلىق باتۇرنى سودىگەرگە قوشۇپ قاراقچىلارنى تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن يولغا سالىتۇ. ئۇلارنىڭ ھەربىرى جەڭ كۇنىلىرىدە مىڭ كىشىگە تېتىيدىغان باتۇرلاردىن ئىكەن. سودىگەر ئالدىغا چۈشۈپ ئۇلارغا يول باشلاپ مېڭىپتۇ. شۇ كۇنى كېچىسى بىلەن يول يۈرۈپ

سەھەرگە يېقىن سۇيى كوپ دەرەخلىك بىر ۋادىغا يېتىشىپتۇ. قاراقچىلار سودىگەرنىڭ مېلىنى تالاپ ئادەملىرىنى ئولتۇرۇپ بولۇپ شۇ ۋادىغا يوشۇرۇنغان ئىكەن. مالىنىڭ قاراقچىلاردىن ئېشىپ قالغىنى تېخى شۇ يەردە تۇرغان ئىكەن. ھېلىقى يۇز ئاتلىق باتۇر قاراقچىلارغا بىردىن ھۇجۇم باشلاپ ھەر تەرەپتىن ئۇزۇك كوزىدەك ئوراپ ئېلىپ قىستاپ بىرىنى قاچۇرماي تۇتۇپ شاھ رۇمزانىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. قاراقچىلارنىڭ ھەممىسى يۇزدىن ئارتۇق كىشى ئىكەن. ئۇلارنى ئىككى شاھ بىرلىكتە سوراق قىلغاندا قاراقچىلار: "بىز مۇشۇ ئۇچ كىشىنىڭ گېپىگە كىرىپ مۇشۇنداق ئەسكى ئىشلارنى قىلدۇق. بىزنى مۇشۇ ئىشقا سالغان كىشى مانا شۇ ئۇچ ئادەم" ــ دەپ ئۇلارنى كورستىپ بېرىپتۇ. ئىككى شاھ ئوغرىلارنىڭ باشلىغىدىن، سودىگەردىن بۇلىۋالغان بارلىق مالىلارنى تاپشۇرۇۋېلىپ سودىگەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ. كېيىن ئوغرىلارنىڭ باشلىغى بولغان ئۇچ قاراقچىنى تۇتۇپ قېلىپ باشقىلىرىنى توۋە قىلدۇرۇپ قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇق قىپتۇ. سودىگەر ئوز مال ۋە رەختلىرىنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن، ھىساپلاپ كورۇپ توتتىن بىر قىسىم مېلىنىڭ زىيانغا ئۇچرىغىنىنى شاھلارغا ئەرز قىپتۇ. شاھلار ئۇنىڭ يوقالغان مېلىنى خەزىنىدىن تولەپ بېرىشىنى بۇيرۇپتۇ. شۇ چاغدا سودىگەر ئۇلارغا ئىككى پارچە خەتنى چىقىرىپ كورستىپتۇ. بۇ خەتنىڭ بىرى دەمەشق ئەمىرى مەرھۇم شەرىكانىنىڭ تەۋسىيە خېتى، ئىككىنچىسى نۇزھەتۇززامانىنىڭ ئاتىسىغا يازغان خېتى ئىكەن. بۇ سودىگەر بىر ۋاقىتتا دەمەشقتە نۇزھەتۇززامانىنى بەدىۋىدىن سېتىپ ئېلىپ دەمەشق ئەمىرى شەرىكانىغا تەقدىم قىلغان سودىگەر ئىكەن. كانى ماكان بۇ خەتنى

قولىغا ئېلىپ هاممىسى نۆزەتچىلىك ئالدىغا كوتۇرۇپ كىرىپتۇ. چۈنكى ئۇ بۇيرۇقنى نۆزەتچىلىكتىن بىرقانچە قېتىم ئاڭلىغان ئىكەن. نۆزەتچىلىك ئاكسى شەرىكانىنىڭ ۋە ئوزدەنىڭ يېنىپ بەرگەن خېتىنى تونۇپتۇ. ئوردىدىن چىقىپ هوكۈمەت مەھكىمىسىگە كېلىپ سودىگەرنىمۇ تونۇپتۇ. ئالدىغا بېرىپ سالام بېرىپ سارايغا ئېلىپ كىرىپ ئۇنى ناھايىتى ئوبدان هورمەتلەپ مېهمان قىلىپ، بىر چاغدا ئوزىنىڭ بېشىدىن ئوتكەن كۈنلەرنى، سودىگەرنىڭ ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىپ بەدىنىڭ قولىدىن، ئازاپتىن قۇتۇلدۇرۇپ سېتىۋالغانلىغىنى ۋە ئاكسى شەرىكانغا تەقدىم قىلغانلىغىنى ئۈكىلىرىغا ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭغا ياردەم قىلىشلىرىنى ئوتۇنۇپ سوراپتۇ. ئوزىمۇ نۇرغۇن پۇل، قۇل، خىزمەتكار بېرىپتۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى، نۆزەتچىلىكنىڭ ئوزى بۇنىڭغا يەنە يۈزمىڭ تەڭگىلىك سوغا، ئەللىك تاي مال بېرىپتۇ. ئوزىنىڭ شاھ ئومەر ئىبنى نوئمانىنىڭ قىزى ئىكەنلىگىنى، شاھ رۇمىزان ئوزىنىڭ ئىنىسى ئىكەنلىگىنى، شاھ كانى ماكانىنىڭ ئىنىسى زۇئۇلماكانىنىڭ ئوغلى ئىكەنلىگىنى سودىگەرگە بىلدۇرۇپتۇ. بۇ سوزنى ئاڭلاپ سودىگەر ناھايىتى خوش بوپتۇ. سودىگەر نۆزەتچىلىكنى ئوزىنىڭ تۇققانلىرى بىلەن ساقسالامەت ئۇچراشقانلىغى ئۈچۈن قايتىدىن تەبرىكلەپتۇ. نۆزەتچىلىكنىڭ قولىنى سۆيۈپ تۇرۇپ، قىلغان ئىنئاملىرى ئۈچۈن رەخمەت ـ هەشقاللا ئېيتىپتۇ ۋە: "تەڭرى نامى بىلەن شۇنى ئېيتىمەنكى، ماڭا قىلغان بۇ ياخشىلىقلىرىڭىز هېچقاچان زايا كەتمەيدۇ. مەندىن يانمىسا، يەنە باشقا سەۋەپ بىلەن باشقا بىر كىشىدىن يانغۇسى" ـ دەپتۇ. ئۇ، نۆزەتچىلىكنىڭ قەسرىگە

كىرىپ ئۇچ كۈن ئۇ يەردە تۇرۇپ نۇزھەتۇززامانغا مېھمان بوپتۇ. توتىنچى كۈنى نۇزھەتۇززامان بىلەن خوشلۇشۇپ سورىيەگە قاراپ سودا قىلىش ئۈچۈن يۇرۇپ كېتىپتۇ. بۇ ئىشلاردىن كېيىن شاھلار قاراقچىلارنىڭ ئۇچ باشلىغىنى قىچقىرتىپ، ئۇلارنىڭ كىملىگىنى ۋە نىمە ئۈچۈن قاراقچىلىق قىلغانلىغىنى سوراپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى ئالدىغا چىقىپ: "مەن بىر بەدبەختى — سەھرايىمەن. يول ۋە شەھەرلەرنىڭ چەت ياقىلىرىدىن ئوغۇل - قىزلارنى ئالداپ ۋە قورقۇتۇپ ئېلىپ قېچىپ باشقا شەھەرلەرگە ئېلىپ بېرىپ. قۇل، كېنىزەك قىلىپ سېتىشقا ئادەتلەنگەنىمەن. خېلى ۋاقىتتىن بېرى شۇ يول بىلەن تېچ جان بېقىپ كەلگەن ئىدىم، نىمە بولغىنىنى بىلمەيمەن. بۇ ئىككى جىنايەتچى شەيتاندەك مېنى ئازدۇرۇپ قاراقچىلىق قىلىشقا باشلىدى. ئۇزاق يەرلەردىن، ئاۋات شەھەرلەردىن مال ئېلىپ كېلىدىغان سودىگەرلەرنىڭ يولىنى توسۇپ، ئادەملىرىنى ئولتۇرۇپ ماللىرىنى تالايدىغان بۇلاڭچى بولۇپ قالدىم" — دەپتۇ. شۇ چاغدا شاھلار: "كىچىك نوغۇللار بىلەن قىز بالىلارنى ئالداپ ئېلىپ قېچىپ يۇرگىنىڭدە كورگەن كەچۈرمىشلىرىڭدىن ئەڭ قىزىغىنى بىزگە سوزلەپ بەرگىن!" — دەپتۇ. "خوپ! — دەپ ئۇ ئوز ھىكايىسىنى مانا بۇنداق باشلاپتۇ، — ئەي زامانىمىزنىڭ قوشكىزەك شاھلىرى! مېنىڭ كورگەنلىرىمنىڭ ئەڭ قىزىغى ۋە ئاجايىپراغى شۇكى، بۇنىڭدىن يىگىرمە ئىككى يىل بۇرۇنقى ۋاقىت ئىدى. مەن كۈنلەردىن بىركۈنى قۇددۇس شەرىپ قىزلىرىدىن بىرىنى ئالداپ ئېلىپ قاچتىم. ئۇ ناھايىتىمۇ چىرايلىق، ھوسنى - جامالى بەكمۇ كېلىشكەن قىز ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ كورۇنۇشى، مىجەزى تولىمۇ ساددا بولۇپ، تولاراق خىزمەتكار قىزلارغا بەكمۇ ئوخشاپ كېتەتـ

بەرسەم، سىزلەر شۇنداق بەدبەلگە مېنىڭ خۇنۇمدىن كېچەمسىز-لەر؟" ــ دەپ سوراپتۇ. ئۇلار: "قېنى، ئاغلاپ باقايلى! ئەگەر سەن ئېيتقان ھېكايە سېنىڭ قىلغان جىنايىتىڭنى يۇيالىسا، ئۇ چاغدا تىلىڭنى يەردە قويمايمىز" ــ دېيىشىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، بەدبۇيگە جان كىرىپ، بېشىدىن ئوتكەن ئەڭ ئاجايىپ بىر ۋەقەنى ھېكايە قىلىشقا كىرىشىپتۇ.

سەھرالىق ھاممات ھېكايىسى

ــ ئەي زامان شاھلىرى، مەن بۇنىڭدىن بىرئاز ۋاقىت ئىلگىرى بىر كېچىسى زادىلا ئۇخلىيالمىدىم. بۇ كېچە ماڭا، تاڭ ئاتمايدى-غاندەك، شۇنداق ئۇزۇن تۇيۇلدى. تاڭنىڭ ئېتىشىنى كۈتمەستىن، دەرھال تۇرۇپ، قىلىچ-ياراقلىرىمنى ئاستىم. سەپەر ھازىرلىغىنى قىلىپ، ئېتىمغا مىنىپ، نەيزەمنى ئېلىپ ئۇۋىغا چىقتىم. يولدا ماڭا بىر توپ ئادەملەر ئۇچرىدى. ئۇلار مېنىڭ نېمە مەقسەت بىلەن بۇ كېچىدە يولغا چىققانلىغىمنى سوراشقا باشلىدى. "شىكارغا!" دېدىمەن. ئۇلار مەندىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ: "بىزمۇ ساڭا ھەمرا بولايلى! سەنمۇ بىزنى ئولجاڭغا شېرىك قىلغىن!" ــ دېيىشتى. مەن بۇ تەكلىپكە كوندۇم. بىز بىرلىشىپ يولغا چۈشتۇق. بىزنىڭ كوزە-مىزگە بىر توگە قۇش كورۇنۇپ قالدى، بىز ئۇنى تۇتماقچى بولـ-دۇق. ئۇ قاناتلىرىنى يېيىپ، بىزدىن قاچتى. بىز قوغلىدۇق. ئۇمۇ قېچىۋەردى، بىزمۇ قوغلاۋەردۇق. تاكى كۈن پاتقىچە شۇنداق ئاۋارە بولدۇق. ئاخىر، كەچكە يېقىن، گىياسىز ۋە سۇسىز بىر چولگە ببرىپ چۈشتى. بىز ئۇ يەرگىمۇ يېتىپ باردۇق. قارىساق،

ئېغىر ھەسرەت ۋە قايغۇ-كۆلپەت ئىزلىرى ئاپتۇ. ئۇ ناھايىتى غەزەپلەنگەنلىگىدىن، ئۇزىنى توتالماي، ۋاقىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ. كېيىن ئىنىسى شاھ رۇمزانغا قاراپ:"بۇ بەدىۋىنىڭ بايىقى ھىكايىسىدىكى قۇددۇس شەرىپتىن ئالداپ ئېلىپ قاچقان ساددا قىزنىڭ ئوزى ــ مانا مەن. بۇ ــ ھېچقانداق شەك-شۇبھىسىز بەدىۋىنىڭ نەق ئوزى. بۇ مېنى ئاچ قويۇپ ئازاپلىدى، قامچا بىلەن ھايۋاندەك ئۇردى، ئىنسان بالىسىغا قىلمايدىغان تىل-ھاقارەت بىلەن خورلىدى. ئاخىر، ئاپىرىپ كېنىزەك قىلىپ ساتتى" ــ دەپتۇ ۋە ئۇنىڭ قولىغا چۇشكەندىن كېيىن كورگەن ئازاپلىرى، ئاچ ۋە سۇسىز قويۇپ قىينىغانلىغى، كەمستكەنلىگىنى قايتىدىن سوزلەپ بېرىپتۇ. ئاندىن: "ئەمدى بۇ ئادەم شەكلىدىكى ۋەھشىنى ئولتۇرۇپ، يەر يۇزىنى بۇنىڭ ناپاك ئايىغىدىن تازىلاش ماڭا ھالال" ــ دەپ، قولىغا يالىڭاچلانغان قىلىچ ئېلىپ، بەدىۋىنى ئولتۇرۇش ئۈچۇن ئورنىدىن قوزغۇلۇپتۇ. نۇزھەتۇززامانىنى بۇ ھالدا كورگەن بەدىۋى شاھلارغا قاراپ يېلىنىپتۇ: "بۇ كىشىنىڭ مېنى ئولتۇرۇشىگە زادى يول قويماڭلار! مەن سىلەرگە بېشىمدىن ئوتكەن قىزىق-قىزىق ۋەقە ۋە ئاجايىپ سەرگۇزەشتىلەرنى سوزلەپ بېرەي" ــ دەپتۇ. "ھاماچا، ھازىرچە سەن ئۇنى ئولتۇرمەي تۇر. بىزگە ئېيتماقچى بولغان ھىكايىسىنى ئېيتىپ باقسۇن. ھىكايىسىنى تۇگەتكەندىن كېيىن، نىمە قىلساڭ ئىختىيار سەندە" ــ دەپتۇ كانى ماكان. نۇزھەتۇززامان ئوز ئورنىغا قايتىپ بېرىپ، جايىغا ئولتۇرۇپتۇ. شاھلار بەدىۋىگە قاراپ: "قېنى ئەمدى، سوزلىمەكچى بولغان ھىكايەڭنى باشلا!" ــ دېيىشىپتۇ. بەدىۋى جانلىنىپ: "ئەي زامان شاھلىرى! مەن سىزلەرگە ئاجايىپ بىر ھىكايە ئېيتىپ

تى. ئۇستىدىكى كىيىملىرى يىرتىلىغان، بېشىغا ئەسكى چاپاندىن يىرتىپ ئېلىنغان بىر پارچە لاتىنى ئارتىۋالغان ئىدى. مەن ئۇنى بىر سارايدىن چىقىۋاتقاندا كورۇپ قېلىپ بىر دەم كەينىدىن ماڭدىم. مەقسىدىم ئۇنى سەھراغا ئېلىپ چىقىپ توگە باقتۇرۇش ۋە سايدىن تېزەك تەردۇرۇش ئىدى. بىراق ئۇ قىز كوپ يىغلاپ بېشىمنى ئاغرىتتى. يىغلاۋەرگەندىن كېيىن جېنىدىن ئوتكىدەك قامچىلىدىم. كېيىن سېتىۋەتمەكچى بولدۇم. دەمەشىق شەھرىگە ئېلىپ باردىم. ئۇنى بىر سودىگەر كورۇپ قېلىپ ئەقلى-ھوشىدىن ئېزىپ قالدى. ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ يېقىملىقلىغى سودىگەرنىڭ ئەقلىنى ئوغۇرلىدى. ئۇنى: "ماڭا سېتىپ بەرگىن!" — دەپ باھاسىنى ئاشۇرۇۋەردى. ئاخىرى ئۇنى سودىگەرگە باھاسىدىن ئاشۇرۇپ ساتتىم. قىزنى سودىگەرگە بېرىۋاتقىنىمدا ئۇنىڭ ناھايىتى يېقىملىق، سوزگە چېچەنلىگىنى بىلىپ قالدىم. كېنىزەك ئاڭلىسام ئۇ سودىگەر قىزغا يارىشىدىغان ياخشى كىيىملەرنى كەيدۇرۇپ ئۇنى دەمەشقىنىڭ ئەمىرىگە تەقدىم قىلغان ئىكەن. ئەمىر ئۇنىڭغا ماڭا بەرگەن پۇلدىن ئىككى باراۋەر ئارتۇق پۇل بېرىپتۇ. ئەي زامانە-مىزنىڭ شاھلىرى مېنىڭ كورگەن ۋە بىلگەنلىرىمنىڭ ئاجايىپ قىزىغراغى مانا شۇ، ئەزبرايىن خۇدا مەن شۇنى ئېيتىمەنكى، ئۇ قىزنى پۇل بىلەن باھالاشقا مۇمكىن ئەمەسلىگىنى تېخى ئۇ چاغدا مەن بىلمەيتتىم. بىلگەن بولسام شۇنداق ئەرزىمەس باھاغا ساتمايتىم" — دەپتۇ. ئۇ شاھلار بەدىئىنىڭ بۇ ھىكايىسىنى ئاڭلاپ ئەجەپ-لىنىپتۇ. ئۇ قىزغا غايىۋانە ئېچىنى ئاغرىتىپتۇ. شۇ يەردە ھىكايىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان نۇزھەتۇززامانىڭ ئاچچىغى كېلىپ ئوزىنى باسالماپتۇ. ئۇنىڭ يۇزىدىكى خۇرسەنلىك ئالامەتلىرى ئورنىنى

ئۇ يەردە چول ئىلانلىرىنىڭ كۆشۈلداشلىرى، جىنىلارنىڭ ئاۋازلىرى، دىۋىلەرنىڭ پەريانىلىرىدىن باشقا ھېچ نەرسە يوق. توگە قۇشنىڭ ئىزىمۇ يوق. ئۇ، يەرگە كىرىپ كەتتىمۇ ياكى ئاسمانغا چىقىپ كەتتىمۇ، بىلەلمەي قالدۇق. ئۇ كوزىمىزدىن شۇنداق تېز غايىپ بولدى. ئاتلىرىمىزنىڭ بېشىنى ياندۇرۇپ، ئارقىمىزغا قايتماقچى بولغان ئىدۇق. كېيىن "شۇنداق تىنجىقتا بۇ يەردىن قايتىپ كېتىش ياخشى ئەمەس. بۇ يېقىن ئارىدا بىز ئارام ئالغۇدەك جايمۇ يوق ئىكەن"ـــ دىگەن پىكىرگە كېلىپ، قايتماسلىققا قارار قىلدۇق. چۈنكى، ئوزىمىزمۇ، ئاتلىرىمىزمۇ ئۇسساپ، ھالىمىزدىن كېتىپ قالغان ئىدۇق. شۇ يەردە توختىدۇق. كۈن يانغانسېرى بۇ يەر دىمىق بولدى. بىز "سۇسىزلىقتىن ئۆلىدىغان بولدۇق" دىگەن ئىشەنچكە كەلگەن ئىدۇق. شۇ چاغدا، ئۇزاقتىن كىيىكلەر ئوتلاپ يۈرگەن كوپكۈك بىر مايسىزارغا كوزىمىز چۈشتى. تىكلىپ قارىغان ئىدۇق، ئۇ يەردىن بىزنىڭ كوزىمىزگە بىر چېدىرمۇ كورۈنىدى. چېدىرنىڭ يېنىدىكى مۇمغا ئات باغلانغان، يەرگە سانچىپ قويۇلغان نەيزىنىڭ تىغى قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرىدا پاقىراپ تۇرۇپتۇ. جېنىمىزدىن ئۈمىت ئۈزگەن ئىدۇق. ئۇنى كورۈپ، يېگىۋاشتىن ئۈمىتلەندۇق. ئاتلىرىمىزنىڭ بېشىنى شۇ چېدىر تەرەپكە بۇرۇدۇق. شېرىكلىرىمۇ مەن بىلەن بىللە شۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدى. مەن ئالدىدا ماڭدىم. مېگىۋېرىپ، ئاخىر شۇ ئوتلاققا يېتىپ بېرىپ، بىر بۇلاق ئۇستىدە توختاپ تۇردۇق. سۇ ئىچىتۇق، ئاتلىرىمىزنىمۇ سۇغاردۇق. مېنىڭ جاھىللىغىم تۈتۈپ، چېدىرنىڭ ئالدىغا باردىم. ئاستا قەدەم تاشلاپ، ئىشىگىنى ئېچىپ، چېدىرنىڭ ئىچىگە قاردىم. كوزۈمگە چېدىرنىڭ توردە تېخى ساقال-بۇرۇتى

خەت تارتمىغان بىر يىگىت چىرايىدىن ئايدەك نۇر چېچىپ ئولتۇرغان ھالدا كورۇندى، ئۇنىڭ ئوڭ يېنىدا پەردەك چىرايلىق ۋە نازۇك بىر قىزمۇ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ قىزنى كورۈش بىلەن، يۈرۈگۈمگە ئۇنىڭ مۇھەببىتى ئورنىدى. ئېچىكىرى كىرىپ، يىگىتكە سالام بەردىم. ئۇ سالىمىمنى ئېلىك ئېلىپ، جاۋاپ قايتۇردى. مەن: "ئەي ئەرەپلەرنىڭ ئىسلىزادىسى، ئىپتىقىنا، سەن ئۇزەڭ كىم؟ يېنىڭدىكى بۇ قىز سېنىڭ كىمىڭ بولىدۇ؟ بۇ يەردە نىمە ئىش قىلىسەن؟" ــ دەپ سورۇدۇم. ئۇ يىگىت بىردەم بېشىنى توۋەن سېلىپ جىم ئولتۇردى. كېيىن بېشىنى كوتۇرۇپ: "ئۇزەڭچۇ؟ ئۇزەڭ كىمسەن؟ كەينىڭدىكى ئاتلىقلار كىم؟" ــ دىدى. "مېنىڭ ئىسمىم ھامماد ئىبنى پرازەلىپازارى. ئەرەپلەر ئارىسىدا بىر ئۇزەمنى بەش يۈز پالۋانغا تەڭ باتۇر دەپ ئاتايدۇ. مەن ئۇزدم چول كېزەر نامدارلاردىنمەن. بىز شىكارغا چىققان ئىدۇق. تەشنالىق غالىپ كېلىپ، بىر يۇتۇم سۇ تېپىلامدىكىن ــ دىگەن ئۇمىتتە شۇ چېدىرغا كەلدۇق" ــ دىدىم. "بۇ كىشىگە ئۇسۇزلۇق بەرگىن، تاماق ئېلىپ كەل! تاماق يەپ قوسىغىنى تويغازسۇن" ــ دىدى. قىز ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىتەكلىرىنى يىغىشتۇردى. ئاياقلىرىدىكى قوڭغىراقلىرىنى جىرىڭلىتىپ، چاچلىرىنى لەپىلدىتىپ چىقىپ كەتتى. بىر دەمدىن كېيىن، ئوڭ قولىدا كۇمۇش قاچىدا لىق سۇ، چەپ قولىدا بىر قاچىدا خورما، يەنە بىر قاچىدا لىق سۇت، دەستىخاندا ياۋايى ھايۋانلار گوشىدىن تەييارلانغان تاماق ئېلىپ كەلدى. مېنىڭ پۇتۇن ئەقلى ـ ئىدرىكىم شۇ قىزغا باغلىنىپ قالغانلىقتىن، ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ يەرگە قويۇش خىيالىمغىمۇ كەلمەپتۇ. يۈزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ، شۇ ئىكىكى شېرىنى

ئوقۇدۇم:

بۇ سۈپەتلىك زىبانى كورمىگەنمەن،
پەرى ياكى جەننەتنىك هورىمۇ سەن؟
يوقتۇر سېنىڭدەك يەنە جاهاندا،
خۇشبۇي ئەيلىدىك ئەتراپنى تازا.

بۇرۇن مەن ئىدىم سۇغا تەشنا،
ئەمدى قىلدىك ۋەسلىڭگە تەشنا.
سۈپىتىڭنى تەرىپلەشتىن ئاجىز تىلىم،
سېنىڭ ئوتۇڭ بىلەن كويمەكتە دىلىم.

• • •

ئۇنىڭ قولىدىكى رەڭگە قارىسام،
ئاپپاق قارغا قىلغاندەك قارا قارغا جاي.
ئايىنمۇ، كۈننىمۇ شۇندا كورىسەن.
ئۇيۇلۇپ بېكىنگەن قۇياش بىرلە ئاي.

يەپ ـ ئىچىپ، قارىمىنى ئوبدان تويغۇزغاندىن كېيىن: "ئەي ئەرەپلەرنىڭ باشلىغى بولغان يىگىت! مەن ئوزەمنىڭ كىملىگىمنى ئوزەڭگە مەلۇم قىلدىم. ئەمدى سېنىڭمۇ مېنى ئوز ئەھۋالىڭدىن خەۋەردار قىلىشىڭنى سورايمەن" ــ دىگەن ئىدىم. يىگىت: "بۇ قىز مېنىڭ سىڭلىم بولىدۇ" ــ دىدى. مەن ئۇنىڭغا: "سىڭلىڭنى ئوز خاھىشىڭ بىلەن ماڭا نىكاهلاپ بېرىسەن! بولمىسا، ئوزەڭنى ئولتۇرۇپ، سىڭلىڭنى زورلۇق بىلەن بولسىمۇ خوتۇنلۇققا ئالىمەن" ــ دىدىم. مەندىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئۇ يىگىت بىردەم بېشىنى توۋەن سالدى. ئاندىن ماڭا قاراپ: "مەشھۇر پالۋان، تەڭدىشى يوق باتۇر ۋە سەھرانىڭ شىرى بولىمەن" ــ دەپ قىلغان دەۋايىڭ

بەلكى راستۇر. لېكىن، تۇيۇقسىز تۇرۇپ ھۇجۇم قىلىپ، مېنى ئولتۇرسەك ۋە سىگىلمىنى زورلۇق بىلەن ئېلىپ كەتسەك، بۇ ئۇزەك ئۇچۇنمۇ ئۇيات بىر ئىش. ئەگەر سەن ھەققىتەن پالۋان بولساڭ، ئۇرۇش ۋە كۈرەشتىن قورقمىساڭ، ماڭا ئازغىنا ۋاقىت بەر! ئۇرۇش كىيىملىرىمنى كىيىپ، قىلىچىمنى ئېسىپ، نەيزەمنى ئېلىپ، ئېتىمغا مىنەي، ئەگەر مەن غالىپ كەلسەم، سىلەردىن بىرنىڭلارنىمۇ قويماي قىرىپ تاشلايمەن. ئەگەر سىلەر غالىپ كېلىپ، مېنى ئولتۇرسەڭلار، خالىغىنىڭلارنى قىلىڭلار!" — دېدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، مەن: "بۇ، ناھايىتى ئىنساپ بىلەن ئېيتىلغان توغرا گەپ بولدى. بىز ئۇنىڭغا قارشى ئەمەسمىز" دېدىم. ئاندىن ئېتىمنى مىنىپ، ئۇنىڭ بېشىنى ئارقىسىغا ياندۇردۇم. لېكىن، قىزنىڭ مۇھەببىتى مېنى دىۋانە قىلىپ قويىدى. شېرىكلىرىمنىڭ ئالدىغا يېتىپ باردىم. ئۇلارغا قىزنىڭ ھوسنى-جامالىنى، يېنىدا ئولتۇرغان ئاكىسىنىڭ ياشلىغى ۋە چىرايىنى، باتۇرلۇغىنى ۋە ماڭا مەردانىلىق بىلەن ئېيتقان سوزلىرىنى، بەرگەن ۋەدىسىنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇلارغا يەنە بۇلارنىڭ چېدىرىدىكى بارلىق مالىلىرىنىمۇ سوزلەپ بەردىم. ئۇلار بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "بۇ يىگىت بۇيۇك پالۋان ۋە قەيسەر باتۇر بولمىسا، ئادەملەردىن ئايرىلىپ، بۇ يەردە يالغۇز يۈرەرمىدى؟ دادىللىق بىلەن بىر-بىرلەپ جەڭگە دەۋەت قىلارمىدى؟" — دېيىشتى. مەن شېرىكلىرىمدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئۇلارنى ئولجىغا قىزىقتۇرۇپ: "يىگىتنى كىم ئولتۇرسە، ئۇنىڭ گۈزەل سىگىلسىنى شۇ كىشى ئالسۇن! ئۇنىڭ باشقا مالىلىرى بىز-نىڭ بولسۇن" — دېدىم. ئۇلار رازى بولۇشتى. شېرىكلىرىم قورال-لىرىنى ئېسىشىپ، ئاتلىرىغا مىنىشتى. يىگىتنىڭ ئالدىغا بارغىنى-

ھەزدا، ئۇنىمۇ تولۇق ئورالالمىغان ھالدا ئات ئۈستىدە كوردۇق.
بىزنى كورۇپ، سىگىلىسى سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى، كېيىپ
ئاكسىنىڭ ئوزۇگگىسىگە يېپىشتى. كوزلىرىدىن نارازىلاپ ئاققان
يائس ئۇنىڭ يۈزىدىكى نىقاۋىنى يۇيدى. "ئەي تەڭرىم، ئاكامنى
ھالاكەتتىن ئوزۇڭ ساقلا! ئۇنى ساڭا نامۇسلۇق قىلما!" — دەپ، ئۇن
سېلىپ يىغلاپ تۇرۇپ، ئۇ شېرلا رنى ئوقۇدى:
بېشىمغا كەلدى مېنىڭ بەختسىزلىكتىن بالا،
سەن ئامان قالغىن، دەپ يىلىندىم ئەي خۇدا.
سەندە مۇتلەق ئېيىپ يوق بۇ ئۇرۇشتا،
سېنى ئولتۇرمەكچىدۇر ئۇلار، جېنىم ئاكام،
بۇ ئاتلىقلار بىلەن قويسۇن ئەمدى سېنى،
جەڭدە گويا شىرلىگىنى غەرپ بىلەن شەرق ئارا.
بۇ ئاجىز مەرئۇزان سىگىلىڭ ئوچۇن.
جەڭگە كىردىڭ مەن ساڭا قىلاي دۇئا.
باسمىسۇن كوڭلۇڭنى قايغۇ، بەرمە يول،
دىدەڭ بولۇشىنى ماڭا ھېچ كورمە راۋا.
بىل خۇدا ھەققى شەھەرمۇ گوھر مانا،
سەن بولىساڭ دۇنيا قاراڭغۇ دايما.
مەيلى نەم يەر قوينىدا ياتسۇن تېنىم،
ئولتۇرۇپ ئوزەمنى قىلسەمەن جانىنى پىدا.
ئاكسى بۇ شېرنى ئاڭلاپ، قانتىق يىغلىدى.
قارىتىپ بۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ شېرىغا

تاماشا قىل! ياۋۇز
بۇ ئۇلۇغ جەڭ
كەر ئۇلار
مەيلى ئۇ
ئاڭا
سا

تالقان قىلغىنىمغا سەن قارا.
ۇ رەقىبلەر بېشىمغا بولغۇم بالا.
ردارى بىلدۇك پالۋانلاردىن بولسىمۇ،
بولۇاس يۈرەكلىك، دېيىلى شەرەدەك جىدەك تارا.

ئوندىاق زەربە بىلەن ئەيزە ئۇرايلىكى كوكسىكە.
جىپ زىختەك، ئۇنىڭ قىلىنى. ساقلاپ قېلىش جىگەر باغرىن يارا.
ى ر قولۇمدىن كەلسە، بوزە يىغۇن كۈشۈنمى سىڭلىسىم سېنى.
قارغا-قوزغۇن، بارچە قىلاي دۇشمەن بىلەن جىدەك سەن ئۇچىچىرى
تا، كۈچۈم داستان يارانسۇن ساڭا قىلاي جانىنى پىدا.
ئىلىرىم شېئىرنى ئوقۇپ يۈرۈپ. سىڭلىسىم.
يۇقۇرىدىكى ۋەسىيەت سوزلىرىمنى سەندە. ئەيى
ئېيتىدىغان "جېنىم بىلەن، زېھنىم فارايسەن
سىڭلىسى: بېگىت سىڭلىسىغا ئوخشايسەن
بەردى. كەنىكدەك بولسام، بۇلا رنىڭ خورلايسەن
ئالدانساڭ، ئۇلا ر سېنى ھېچقايسەن
ئاكسىدىن بۇ سوزنى ئاڭلايسەن
"جېنىم ئاكا، سەن مېنىڭ
بولساڭ، دۇشمەنلىرىڭنىڭ
مەنمۇ جانىنى ئوز ئىگىسىگە
سوزىدىن كېيىن، ئاكىسى
ئىقاينى ئاچقان ئىدى
قۇياشنەك نۇر چېچ
ئۇنىڭ پىشانىسى

ئېتىنىڭ بېشىنى
مانا بۇ شېئىر بىلەن

قاراپ: "ئەي چولكىزەر باتۇرلار، سىزلەر مېھمان بولۇشىنى خالا-سىڭىزلار، مەرھەمەت! كۆڭلۈڭلەردىكىدەك زىياپەت قىلاي! ئەگەر بۇ تولۇن ئايغا قاراپ ئىنتىلىۋاتقان بولسىڭىزلار، قېنى كېلىڭلار! مەن بىلەن يەكمۇ-يەك تۇرۇپ جەڭ قىلىڭلار! قېنى، مەيدان سىزلەرنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. مەيدانغا چۈشۈڭلار!" — دىدى. يىگىتنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، بىزنىڭ سېپىمىزدىن بىر ئاتلىق باتۇر ئېتىنى ئوينىتىپ مەيدانغا چۈشتى. يىگىت ئۇنى كورۈپ، يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن: "ئەي ئەرەپ، ئىسمىڭ نىمە؟ ئاتاڭنىڭ ئىسمى نىمە؟ ئېيت، چۈنكى، مەن ئىسمى ئوز ئىسمىم بىلەن، ئاتىسىنىڭ ئىسمى ئاتامنىڭ ئىسمى بىلەن بىر ئىسمىدا بولغان ھەرقانداق كىشىنى جەڭدە يەڭسەمۇ ئولتۇرمەيمەن. ئەسىرگە ئالغان تەقدىردىمۇ، ئازات قىلىمەن. ئوزىگە لايىق ئىنئاملار بىلەن يولغا سالىمەن" — دىدى. بىز تەرەپتىن مەيدانغا چۈشكەن باتۇر ئۇنىڭغا قاراپ: "ئېتىم بىلال. ئاتامنىڭ ئېتى جامال" — دەپ كورەڭلىدى. يىگىت ئۇنى كورۈپ ۋە گېپىنى ئاڭلاپ، مەنىلىك كۈلدى. ئاندىن ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ، مانا بۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

سەن مېنى ئالدىدىڭ، ئىسمىم دەپ "بىلال"،
يالغان سوزلىگەندىن ئولگىنىڭ ھالال.
ئەقلىڭ بولسا، ئاڭلا! راست سوزنى ئېيتاي،
باتۇرلارنى يەنچىدىم مىسالى پاخال.

ئالماستەك ئوتكۇر نەيزىلىرىڭمۇ،
كار قىلماس ماڭا، ياخشى بىلىپ ئال!
ئوزەڭنى ئەيلىدىڭ ئولۇمگە دوچار،
تىغىمدا ئولسەڭ، يوقتۇر ھىچ ژابال.

تاغنى تالقان قىلغان باتۇر قولۇمدىن،
ئومرۇڭدە مەرتلىكىنىڭ تەمىن تېتىپ قال!
قارغا ـ قۇزغۇن تالاشـۇن سېنى،
ئەجەل شەربىتىنى سەنمۇ ئىچىپ قال!

ئاندىن ئىككىسى بىر ـ بىرىگە تىغ سېلىشىپ، ھۇجۇم قىلىشتى. چىرايلىق يىگىت ئاتلىق باتۇرنىڭ كوكسىگە نەيزىسىنى كېلىشتۇرۇپ ئۇرغان ئىدى، نەيزىسىنىڭ ئۇچى قان ئارىلاش ئارقىسىدىن چىقتى. بۇنىڭ ئارقىسىدىن يىگىتكە قارشى يەنە بىر پالۋان ئېتىنى ئويناتىپ، مەيدانغا چۇشـتى. يىـگىت ئۇنىڭـغا قارشى بۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

سەن شايلى ئاققان ئىپلاس بىر كۆچۈك،
سېنى ئىنسانغا قانداق تەڭ قىلاي.
جەڭ ۋاقتىدا ئولۇمنى ئويلىمىغان ئەر،
ۋەھـشـىنى قىـرغانـدەك قـىـرىـپ جەڭ قـىـلاي.
ئالى نەسەپ باتۇرلارغا خاس،
بۇ جەڭدە ھەممىڭنىڭ ھالىن تەڭ قىلاي.

يىگىت ئۇنىڭغـمۇ نوۋەت بەرمەي، قىلىچ بىلەن چېپىپ قانغا مىلىدى. "يەنە ئوتتۇرىغا چۇشىدىغان پالۋان بارمۇ؟!" ـ دەپ قىچقىرغان ئىدى، بىزنىڭ سېپىمىزدىن يەنە بىر پالۋان چىـقىپ، مانا بۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

مەن سائا تاشلاندىم يۇرۇگۈمدە ئوت،
جەڭگە قىچقىرغاندەك دوستلىرىمنى ھەم.
ئەرەپ سۇلتانلىرىنى يەڭگەنىكدەك،
سېنىڭمۇ دىلىڭنى باسىدۇ ئەلەم.

يىگىت ئۇنىڭ بۇ شەھەرنىڭ توۋەندىكى شەھەر بىلەن جاۋاپ بەردى:

يالغان سۆزلىرىڭنى توختات، ئەي شەيتان،
يۈزۈڭگە تارتىپەن يالغاندىن قالقان.
بۇگۈن توغرا كەلدىڭ مەرت نەيزىسىگە،
زەربەمدىن تىترەيدۇ، بۇ قانلىق مەيدان.

كېيىن يىگىت ئۇنىڭمۇ كوكرىكىنى نىشانلاپ تۇرۇپ، بىرنى ئۇرغان ئىدى، نەيزىسىنىڭ ئۇچى ئارقىسىدىن باش چىقاردى. "قېنى، مەن بىلەن جەڭ قىلمەن دەيدىغانلاردىن يەنە بارمۇ؟!" — دەپ سوزغان ئىدى، ئارىمىزدىن توتىنچى پالۋان چىقىپ، مەيدانغا چۈشتى. يىگىت ئادەتتى بويىچە ئۇنىڭمۇ ئىسمىنى سورىدى. ئۇ، ئىسمىم "ھىلال" — دىدى. بۇ سوزنى ئاڭلاپ، يىگىت بۇ شەھەرنى ئوقۇدى:

مېنىڭ دېگىزىمغا كىرىپ يېگىلىدىڭ،
سەن يالغانچى نادان بالىسەن.
بۇگۈن مەندىن بىر شەھەر ئاڭلايسەن، لېكىن،
جاندىن ئايرىلغىنىڭنى بىلمەي قالىسەن.

ئاندىن ئىككىسى بىر-بىرىگە قىلىچ سىلىشىپ، ھۇجۇم قىلىشتى. يىگىتنىڭ قىلىچى پالۋانغا ئالدىراق كېلىپ چۈشتى. شۇنىڭ بىلەن يىگىتنىڭ قىلىچى بۇنىمۇ يەر چىشلەتتى. شۇنداق قىلىپ، بۇ چىرايلىق يىگىت ئۇزىگە قارشى مەيدانغا چۈشكەن ھەر بىر كىشىنى ئۇجۇقتۇرىۋەدى. بىر ۋاقىتتا ئىككى يېنىمغا قارىسام، شەھەللىرىمنىڭ بىرسىمۇ تىرىك قالماپتۇ. شۇ چاغدا مەن ھۇشۇمنى يىغىپ: "ئەگەر بۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشسام كۈچۈم يەتمىگىدەك. بۇنىڭ ئالدىدىن يۇز ئورۇپ قاچسام، ئەرەپلەر ئارىسىدا ئابرۇيۇم

قالمايدۇ. كىشىلەر مېنى نامەرتلىكتە ئەيىپلايدۇ" ــ دىگەن خىيال بىلەن، ئىككىلىنىپ تۇرغان ئىدىم. يېگىت قولىنى بىرلا سىلكىپ، مېنى ئۇزىگە تارتتى. ئاندىن ئىگەردىن يۇلۇپ ئالدى. مەن قورقىنىمدىن، بىچارە ھالەتكە چۈشۈپ، نېمە قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم. يېگىت قىلىچىنى كوتىرىپ، گەردىنىمگە ئۇرماقچى بولغان ئىدى، يېلىنىپ ئېتىگىگە ئېسىلدىم. ئۇ، مېنى خۇددى تومۇچۇقتەك قاماللاپ كوتىرىپ، يەلكىسىگە ئالدى. قىز بۇنى كورۈپ، ئاكىسىنىڭ ئىشلىرىدىن ناھايىتى خوشاللىنىپ، روھلىنىپ كەتتى. ئالدىغا كېلىپ پىشانىسىدىن سۆيدى. شۇ چاغدا، يېگىت مېنى سىگىلىسىغا تاپشۇرۇپ بېرىۋېتىپ: "بۇنىڭغا ئېھتىيات قىل! ياخشىراق جايدىن ئورۇن بەر! چۈنكى ئۇ، بىزدىن ئامانلىق تىلىدى" ــ دىدى. قىز ئاكىسىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، مېنىڭ ئىتىگىمدىن تۇتۇپ، خۇددى ئىتنى سورىگەندەك ئېلىپ ماڭدى ۋە چېدىرنىڭ بىر چېتىگە ئاپىرىپ تاشلىدى. ئاندىن ئاكىسىنىڭ ئۇستىدىكى ھەربى كىيىملىرىنى ۋە جەڭ قورال ـ ياراقلىرىنى يېشىپ ئالدى، ئۇنىڭغا يېڭى ۋە پاكىز كىيىملىرىنى ئېلىپ كېيىندۇردى، پىل سۆڭگىدىن ئىشلەنگەن بىر ئورۇندۇق قويۇپ، ئاكىسىنى تەكلىپ بىلەن ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدى ۋە ئۇنىڭغا قاراپ: "تەڭرى نومۇسۇڭنى ساقلىسۇن. سېنى ھەرقانداق بالالاردىن تەڭرى ئوزى ئاسرىسۇن" ــ دەپ، ئاكىسىنىڭ جەڭ مەيدانىدىن سالامەت قايتىپ چىققانلىغىغا شۈكرى قىلىپ، باتۇرلۇغىغا رەخمەت ئېيتتى. ئاكىسى سىگىلىسىنىڭ ئالقىشىغا شېىر بىلەن جاۋاپ بەردى:

جەڭدە كورۈپ كوزى بىلەن تالاڭ نۇرىدەك پىشانەمنى،

سىگىلىم دىدى:

ـــ ماخاۋ بولدى نەيزەك بىلەن شىرەمك پالۋان.
سەن خۇدانىڭ مەرھەمىتى، شەپقىتىگە لايىق ئوزەك،
رەقىپلەردىن ئوچۇم ئالدىڭ، ئەمدى سۇرگىن دەۋرى-دەۋران.

ئاڭا دىدىم:
ـــ سوراق مېنى ئەك باتۇر جەڭچىلەردىن،
قىلىچىمدىن قاچتى قانچە، مەن-مەن دېگەن زور قەھرىمان.
مەن ئېقىلدا، كۆچ-قۇۋەتتە ئۇلار ئارا مەشھۇر بولدۇم،
ئەمدى ئېقىل-ئىدرىگىمنىڭ شوھرىتىگە تولدى جاھان.

ئەي مېھرىۋان سىڭلىم، ئەمدى ئوزەك دايىم بول شادىمان،
تەڭرى بەردى بۇ قۇۋەتنى، مېنى يەنە قىلدى ئامان.
ھالاك قىلدىم مەن رەقىپنى مەيداندا بۇ نەيزەم بىلەن،
قالغان بىرى ئەسىر بولدى، تىلىدى ئۇ ئوزىگە جان.
كۆچلۈك كىشى ھۆجۇم قىلسا، ئاجىزلارنىڭ نومۇسىغا،
قېنىنى قىلدى ھالال، پەيغەمبىرى ئاخىر زامان.

كوز ئالدىدا ئولۇك ياتقان پالۋانلارغا قاراپ تۇرۇپ يەنە بۇ ئىككى مىسرا شېئىرنى ئوقۇدى:

قانلىق جەڭدە ئۇچراشتىڭ سەن، قان توكىكۇچى شىرلار بىلەن،
قارشى ئېلىپ قىلدى سېنىڭ ياۋۇز ئەجەل باغرىڭنى قان.

ئۇنىڭ بۇ شېئىرنى ئاڭلاپ، ھەيران بولۇپ قالدىم. ئەسىرلىك مېنى قانداق ئەھۋالغا سېلىشنى ئويلاپ، ئوز ھالىمغا ئېچىنىپ يىغلىدىم. ئوزەمنىڭ نادانلىغىمنى ئويلاپ، جاھىللىغىمدىن نەپرەتلەندىم. ئاندىن قىزنىڭ ھوسنى-جامالىغا قاراپ تۇرۇپ، ئوزەمگە ئوزەم: "مېنىڭ بۇ خىل بالاغا ئۇچرىشىمغا، باشقىلارنىڭ ھالاك

بولۇشىغا گۈزەل قىز، سەن سەۋەپچى بولدۇڭ!" ــ دىدىم. ئۇنىڭ نازۇكلىغىغا ياغلىنىپ قالغىنىم ئۈچۈن، كوز يېشىمنى ئاققۇزۇپ تۇرۇپ، شۇ شېئىرنى ئوقۇدۇم:

دوستۇم ماڭا تەنە ـ تاپا قىلمىغىن،
تەنىلەرگە زادى قۇلاق سالمايمەن.
مەن بۇ قىزنى كورگەن ھامان كوبگەنىمەن،
ئەمدى ھەچبىر بۇ يولۇمدىن يانمايمەن.
ئاكسىنىڭ مېھرى ياتتىن ئاسرايدۇ،
مەن كۈچ بىلەن ئۇنىڭغا بىر يەتكىلمەيمەن.

قىز ئاكسىغا تەييارلىغان تاماقنى داستىخانغا تىزىپ بولغاندىن كېيىن، يىگىت مېھنىمۇ تاماققا تەكلىپ قىلدى. شۇ چاغدىلا، مەن ئۇزەمنىڭ ئولتۇرۇلمەيدىغانلىغىمغا ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ، خاتىرجەم ۋە خۇرسەن بولدۇم. ئاكىسى تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، قىز ئۇنىڭغا بىر قاچىدا شاراپ ئېلىپ كەلدى. يىگىت گۈل رەڭلىك بۇ شاراپنى تاكى مەس بولغىچە ئىچتى. مەي ئۇنىڭغا تەسىر قىلىپ، يۈزلىرى قىزاردى. شۇ چاغدا، يىگىت ماڭا قاراپ: "ئەي شوز پىشانە ھامماد! تەمىنىڭ ئوغلى، سەئلىبەنىڭ نەۋرىسى ئىباد دىگەن مەن. تەڭرى ساڭا ئىككىنچى قېتىم جان بەردى"ــ دەپ، ماڭا بىر ئاياق گۈل رەڭلىك شاراپ تۇتتى، ئۇنى ئىچتىم. ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى قېتىم ماڭا يەنە شاراپ تۇتتى، ئۇنىمۇ ئىچتىم. يىگىت مەن بىلەن سوھبەتلىشىپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا خىيانەت قىلماسلىققا قەسەم ئىچىشنى تەكلىپ قىلدى. مەن ئۇنىڭغا قاراپ: "ساڭا خىيانەت قىلمايمەن، بەلكى قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەم بېرىمەن"ــ دەپ، بىر ئەمەس، بىرمىڭ بەش يۈز قېتىمدىن ئارتۇق قەسەم

ئىچتىم. يىگىت سىڭلىسىغا مەن ئۇچۇن ئون قۇر يىپەك كىيىم ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. ھازىر ئۇستۇمگە كىيىپ تۇرغان كىيىمىمۇ ئەنە شۇ ئون قۇر كىيىمنىڭ بىرسى. يەنە سىڭلىسىنى ماڭا ياخشى بىر ھىنگان (چىشى توگە) ھەدىيە قىلىشنى بۇيرۇدى. قىز نادىر ۋە مال يۇكلىگەن جابدۇقلىرى خىل، ياخشى بىر ھىنگان توگىنى ئېلىپ كەلدى. يىگىت ماڭا مىنىش ئۇچۇن بىر جىرەن ئارغىماق ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. سىڭلىسى ئۇنىمۇ ئېلىپ كەلدى. "ئەي ئەرەپ ــ دىدى يىگىت ماڭا ــ ئەمدى سەن مەندىن قورقماڭمۇ بولۇدۇ. مەنمۇ سېنىڭ قەسىمىگە ئىشىنىپ، سەندىن خاتىرجەم بولدۇم." شۇنىڭدىن كېيىن، مەن ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۇچ كۇن يەپ ـ ئىچىپ تۇردۇم. ئۇ ھەدىيە قىلغان نەرسىلەردىن ھازىرمۇ مېنىڭ قولۇمدا بار نەرسىلەر كوپ. ئۇچ كۇندىن كېيىن، ئۇ يىگىت ماڭا: "بۇرادەر ھامماد! مەن ئارام ئېلىش ئۇچۇن بىر ئاز ئۇخلىماقچىمەن. مەن ساڭا ئىشەنگەنلىگىم ئۇچۇن، سېنىڭ مېنىڭ بېشىمدا بىرەر سائەت پاسۋانلىق قىلىپ تۇرۇشۇڭنى، ئەگەر ئاتلىق كىشىلەرنى كورسەڭمۇ قورقماسلىغىنى ئۇمىت قىلىمەن. شۇنى بىلىپ قويغىنىكى، ئۇلار سەئلەبەنىڭ ئەۋلادىدۇر، مەن بىلەن ئۇرۇشماقچى" ــ دەپ، قىلىچنى بېشىدىكى ياستۇقنىڭ تېگىگە قويۇپ، مەس ھالىچە ئۇيقىغا كەتتى. ئۇ، مەسلىكتە قاتتىق ئۇخلىدى. شۇ چاغدا، شەيتانمۇ مېنى يولدىن ئازدۇردى. قەسىمىنى بۇزۇپ، ئورنۇمدىن تۇردۇم. بېشىدىكى ياستۇقنىڭ تېگىدىن قىلىچنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، بىرلا چېپىپ، بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلدىم. شۇ چاغدا، ئۇنىڭ سىڭلىسى بۇ ۋەقەنى بىلىپ قالدى. ئۇزىنىڭ چېدىرىدىن يۇگۇرۇپ چىقىپ، ئاكىسىنىڭ ئۇستىگە

ئۆزىنى تاشلىدى. ياقىسىنى يىرتىپ يىغلاپ تۇرۇپ، شۇ شەھرنى ئوقۇدى:

قەپەس بولماس قەلەم يازغان تەقدىردىن ھېچ،
كىم يەتكۈزەر تۇققانلارغا بۇ ئەلەمنى.
جەننەم ئاكا، يەردە جانسىز يېتىپسەن،
ئايدەك يۈزۈڭ يورىتاتتى بۇ ئالەمنى.

قانخور ھامماد بولدى سېنىڭ قاتىلىڭ،
بۇزدى ئىپلاس، بەرگەن ۋەدە ـ قەسەمنى.
يەتمەك بولدى شۇ يول بىلەن مەقسەتكە،
ماڭا يۆكلەپ ئىبلىس ـ شەيتان، قايغۇ ـ غەمنى.

قىز شەھرىنى ئوقۇپ بولۇپ: "ئەي ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ لەنىتىگە پاتقان مۇناپىق! نېمە ئۈچۈن ئىچكەن قەسىمىگە خىيانەت قىلدىڭ؟!.....ئۇ ساڭا تارتۇقلار بېرىپ ئوز مەملىكىتىگە قايتۇرماقچى ئىدى. ئەي بەختى قارا شۇم، يېگى ئاي كورۇنۇشى بىلەن مېنى ساڭا نىكاھلاپمۇ بەرمەكچى ئىدى" ــ دەپ كېلىپ، قولۇمدىن قىلىچىنى تارتىپ ئېلىپ، ئۈچىنى كوكسىگە تىرەپ، دەستىسىنى يەرگە قويۇپ، ئوزىنى باسقان ئىدى، قىلىچنىڭ ئۈچى ئارقىسىدىن تېشىپ چىقتى، گەۋدىسى يەرگە يىقىلىپ چۈشتى. شۇ زامانلا كوزىنى يۇمۇپ، ئالەمدىن كەتتى. مەن يىغلىدىم، ئوزەمنى كاچاتلىدىم. پۈشايمانىنى ئالغىلى قاچا تېپىلمىدى. قىز ھەققىدىكى ئۇمىتلىرىم شۇنىڭ بىلەن يوققا چىقتى. دەرھال چېدىرغا كىرىپ، ئوزى يېنىك، باھاسى قىممەت نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ ئېلىپ، مال ـ چارۋىسىنى ئالدىمغا سالدىم ۋە ئوز يولۇمغا قاراپ

ماڭدىم. مېنى قورقۇنچ باسقان ئىدى. گاڭگىراپ كەتكەلىگىن-
دىن، ئولگەن شېرىكلىرىمنىڭ بېرەرسىنىڭمۇ جەسىدىگە كوز ئېچىپ
قارىيالمىدىم. قىز بىلەن يىگىتنىڭ ئولۇگىنىمۇ دەپنى قىلىپ
كومەلمىدىم. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ جەسىدى قان ئىچىدە قالدى...
قېنى ئوزەڭلار ئېيتىپ بېقىڭلار، مېنىڭ بۇ ھىكايەم قۇددۇس
شېرىپتىن ئالداپ ئېلىپ قېچىپ كېنىزەكلىكە ساتقان ساددا قىز
توغرىسىدىكى ھىكايىدىن قىزىغراق ۋە ئاجايىپراق ئەمەسمۇ؟!"
نۇزھەتۇززامان بەدىۋىنىڭ بۇ ھىكايىسىنى ئاڭلاپ. غەزەپلەنگەنلە-
گىدىن، بەدىنىنى تىترەك بېسىپتۇ، كوزىگە ئالەم قاراڭغۇلىغى
تىقىلىپتۇ.

قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاڭ ئاتتى، شەھرىزاد ھىكايىسىنى
توختاتتى.

بىر يۇز قىرىق توتىنچى كېچە

ـــ ئەي بەختلىك شاھ، ـــ دەپ داۋام قىپتۇ شەھرىزاد ھىكايىسىنى.

غەزەپلەنگەن نۇزھەتۇززامان بەدىۋىنىڭ سوزى تۇگىمىشى بىلەن، ئورنىدىن تۇرۇپ، قىلىچىنى پاقىرتىپ بېرىپ، بەدىۋى ھاممادنىڭ بوينىغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى ئۇرغان ئىكەن، بېشى ئۇزۇلۇپ يەرگە چۇشۇپتۇ. شۇ يەردە ھىكايە ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار نۇزھەتۇززامانغا: "نىمە ئۇچۇن ئۇنى ئولتۇرۇشكە شۇنچە ئالدىرىدىڭىز؟" دەپ سوئال قويغىنىدا، ئۇ: "ھەرقانداق ۋەھشىدىن يامان بولغان يىرگىنىچلىك بۇ بەدىۋىنىڭ يەنە كۇن نۇرىنى ئىپلاس قىلغىنىدىن

ئولگنى، بۇنىڭ سەۋىۋى بىلەن ھالاك بولغانلارنىڭ ھىكايىسىنى ئاڭلاپ يۇرەكنى زىدە قىلغاندىن ئۇلارنىڭ ۋە ئوزەمنىڭ ئىنتىقامىنى بالدۇرراق ئالغىنىم تۇزۇك، دەپ شۇنداق قىلدىم. مەن بۇ ئەبلەختىن ئوز قولۇم بىلەن ئوچ ئالغىنىم ھەم ئۇنىڭ چىرىك گەۋدىسىنى ئولۇك ھالدا كورگۈنۈم ئۇچۇن تەگىرىگە شۇكرى دەيمەن" ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. كېيىن قۇللىرىغا قاراپ، بەدبۇنىڭ جەسىدىنى ئىككى ئايىغىدىن سورەپ ئېلىپ چىقىپ، ئىتلارغا تاشلاپ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن شاھ رۇمزان بىلەن شاھ كانى ماكان قاراقچىلارنىڭ ئىككى باشلىغىنى سوراقىغا تارتىپتۇ. ئۇنىڭ بىرسى بىر قارا مەخلۇق بولۇپ، ئۇ، سورىغۇچىلارغا: "مېنىڭ ئىسمىم غەزىبان" دەپ تونۇشتۇرۇپ، رۇم شاھى ھەر دۇپنىڭ قىزى مەلىكە ئەبرىزنى ئىككى قات ھالەتتە باغدادتىن ئېلىپ چىقىپ، يولدا ئۇنىڭغا قىلغان ھاقارەت ۋە جەۋرى-زۇلۇمىلىرىنى سوزلەشكە كىرىشىپتۇ. تېخى ئۇنىڭ سوزى ئاخىرلاشماستا، شاھ رۇمزان يېنىدىكى قىلىچىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بوينىنى نىشانلاپ ئېتىپتۇ. قىلىچ ئۇنىڭ بوينىنى كېسىپ، بېشىنى يەرگە چۇشۇرۇپتۇ. شاھى رۇمزانمۇ: "تەگىرىگە شۇكرى، مەنمۇ ئوز قولۇم بىلەن دۇشمىنىمنى ئولتۇرۇپ، ئانامنىڭ قىساسىنى ئالدىم" ــ دەپتۇ. كېيىن شۇ يەردىكىلەرگە غەزىبان ئىسىملىك بۇ قارا قۇلنىڭ ۋەھشىلىگىنى سۇت ئانىسى مارجاندىن ئاڭلىغىنى بويىچە ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئاندىن كېيىن قاراقچىلارنىڭ ئۇچىنچى باشلىغىنى سوراق قىلىشىپتۇ. بۇ قاراقچى ئەسلىدە توگىچى بولۇپ، قۇددۇس شەرىپ كىشىلىرى زۇئۇلماكانىنى دەمەشق كېسەلخانىسىغا يەتكۈزۈپ قويۇش ئۇچۇن، پۇل يىغىپ كىرا ھەققىنى تولىگەن. ئۇ، زۇئۇلماكانىنى ئېلىپ

كېلىپ، هامامىنىڭ گۈلىخىغا تاشلاپ قاچقان ئوغرىنىڭ ئوزى ئىكەن. ئۇ، سوراقچىلارنىڭ بېشىدىن ئوتكەن ۋەقەنىڭ ئېنىقىنى ئېيتىش توغرىسىدىكى تەلىۋىنى ئاڭلاپ، ئوز سوزىنى باشتىن باشلاپ، زۇئۇلماكانىنى تاشلاپ قاچقانلىقىنى تېخى ئېيتىپ تۈگەتمىگەن ئىكەن. كانى ماكان ئورنىدىن تۇرۇپ، قىلىچى بىلەن بىرنى ئۇرۇپ، ئۇنىڭ كاللىسىنى تىنىدىن ئايرىپتۇ. ئۇ: "مەن بۇ ھىكايىنى ئاتام زۇئۇلماكاندىن بىرقانچە قېتىم ئاڭلىغان ئىدىم. مەنمۇ بۇ ئەبلەخنىڭ ئاتام زۇئۇلماكانىنىڭ بېشىغا سالغان يامان ئىشلىرىنىڭ ھىساۋىنى ئوز قولۇم بىلەن ئالغىنىم ئۈچۈن تەڭرىگە شۈكرى قىلىمەن"ـــ دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن شاھلار بىر-بىرىگە قاراپ: "ئەمدى، ھىلىگەر قېرى زاتۇد داۋاھىدىن باشقا، جازالانغىدەك دۈشمىنىمىز قالمىدى. بۇ قېرى دەللە بىرمۇنچە بالا-قازاغا سەۋەپچى بولۇپ، بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىزنىڭ بېشىغا كوپ كۈلپەتلەرنى سالغان ئىدى. شۇ قېرىنى بىزنىڭ قولىمىزغا كىم ئېلىپ كېلىپ بېرىدۇ؟ بىز ئۇنىڭدىنمۇ ئوچمىزنى ئېلىپ، ئۇنى شەرمەندە قىلساق، بوۋىمىز شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان، شاھزادە شەررىكاننىڭ خۇنىنى ئېلىپ، نومۇسمىزنى ئاقلىساق"ـــ دېيىشىپتۇ. شۇ چاغدا، كانى ماكاننىڭ تاغىسى شاھ رۇمزان سوزگە كىرىشىپ: "ئەلۋەتتە، ئۇنىمۇ ئېلىپ كېلىپ جازالاش لازىم. ئۇ، مېنىڭ سوزۇمگە ئىشىنىدۇ. ئۇنىڭ چارىسىنى مەن قىلاي"ـــ دەپتۇ ۋە شۇ يەردىلا چوڭ ئانىسى زاتۇد داۋاھىغا مۇنداق دەپ خەت يېزىپتۇ: "باغداد ۋە دەمەشق، مەۋسىل قاتارلىق ئىراقتا قاراشلىق جايلار مېنىڭ قولۇمغا ئوتتى. مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى زەربە يەپ، مەغلۇپ بولدى. ئۇلارنىڭ پادىشالىرى ۋە باشقا يۇرت چوڭلىرى ماڭا تەسلىم بولدى

ۆە ئەسىرگە چۈشتى. ئەمدى سېنىڭ ھەرقانداق زورۇر ئىشىڭ بولسىمۇ قويۇپ تۇرۇپ، شاھ ئەفرىدۇنىڭ قىزى سەفىيەنى ۆە باشقا ئۇزەڭگە يېقىن نىسارا ئۇلۇغلىرى، راھىپلاردىن كىمنى خالساڭ شۇنى ئۇزەڭگە ھەمرا قىلىپ، تېزراق باغدادقا كېلىپ، بىزنىڭ غەلىبىمىزنىڭ تەنتەنىسىنى ئۇز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈشۈڭنى ئۈمىت قىلىمەن. ئەسكەر باشلاپ كەلمىگىن. چۈنكى، ئۇلارغا ئېھتىياجىمىز يوق. پۈتۈن مەملىكەت مېنىڭ قولۇمدا، تېچ ۆە ناھايىتى خاتىرجەم" ــ دەپ، ئاخىرىغا ئۇز ئىمزاسىنى قويۇپ، تامغىسىنى بېسىپ، مەخسۇس كىشىدىن زاتۇد داۋاھىغا ئەۋەتىپتۇ. خەت ئۇنىڭ قولىغا يېتىپ بېرىپتۇ. زاتۇد داۋاھى خەتنى ئېچىپ ئوقۇپتۇ ۆە بۇ خەتنىڭ شاھى رۇمزانىڭ ئۇز قەلىمى ئىكەنلىگىنى تونۇپتۇ. خوش بولۇپ، شۇ زامانلا نۇزھەتۇززامانىڭ ئانىسى مەلىكە سەفىيەنى ئېلىپ، ئۇز سوھبەتداشلىرى بىلەن بىللە ئاتلىنىپ، سەپەرگە چىقىپتۇ. يول يۈرۈپ، ئاخىر باغدادقا يېتىپ كەپتۇ. خەۋەرچى ئالدىدىراق كېلىپ، ئۇلارنىڭ باغدادقا يېتىپ كەلگەنلىگىنى خەۋەر قىپتۇ. شاھ رۇمزان كانى ماكان ۆە باشقىلارغا قاراپ: "مېنىڭ پىكرىم مانا مۇنداق: مەن ۆە مەن بىلەن بىللە زاتۇد داۋاھىنىڭ ئالدىغا چىقىدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى پەرەڭچە كىيىپ كىيىم، ئۇنى قارشى ئېلىش ئۇچۇن ئالدىغا چىقايلى. ئۇ، مېنى كۆرۈپ خاتىرجەم بولسۇن ۆە بىزنىڭ سىرىمىزنى بىلمەي قالسۇن" ــ دەپتۇ. ئۇنىڭ بۇ مەسلىھىتىگە ھەممىسى قوشۇلۇپتۇ. شاھ رۇمزان ئۇز كىشىلىرىگە پەرەڭچە كىيىم كەيگۈزۈپ، قېرى دەللىنىڭ ئالدىغا قاراپ مېڭىپتۇ. شۇ چاغدا قۇززى پاكان: "ئەزبرايىل خۇدا، مەن سىزلەرنى تونۇمىغىنىمدا، ئەلۋەتتە،

سىزلەرنى پەرەڭلەر دىگەن بولاتتىم" ــ دەپتۇ. شاھى رۇمزان ئالدىدا، مىڭ ئاتلىق ئەسكەر ئارقىسىدا، زاتۇد داۋاھىنىڭ ئالدىغا چىقىش ئۈچۈن يولغا چۈشۈپتۇ. شاھى رۇمزانىنىڭ كوزى قېرى ئوبۇشقىغا چۈشكەن ھامان، شاھى رۇمزان ئېتىدىن چۈشۈپ، پىيادە بولۇپ، مەككار قېرى زاتۇد داۋاھى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. قېرىمۇ رۇمزاننى تونۇپ، ئېتىدىن چۈشۈپ كېلىپ، رۇمزاننى قۇچاغلاپتۇ. رۇمزانمۇ ئۇنى شۇنداق قاتتىق قىسىپ قۇچاغلاپتۇكى، ئوبۇشقا زاتۇد داۋاھىنىڭ قوۋۇرغىلىرى قاراسلاپ كېتىپتۇ. مەككار قېرى: "بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟!" ــ دەپ سوراپ ئۇلگۈرمەيلا، كانى ماكان بىلەن ۋەزىر دەندانلار ئېتىدىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىشىپتۇ. پەرەڭچە كىيىنگەن ئاتلىق ئەسكەرلەر مەككار قېرىغا ھەمرا بولۇپ كەلگەن نىسارا دىننىڭ ئۇلۇغلىرى ۋە باشقا راھىپلار بىلەن ئۇنىڭ قۇل. كېنىزەك، دىدەكلىرىنى قورشۇپ، ھۇجۇم قىلىشىپتۇ. بىردەمدە ئۇلارنى ئەسىرگە چۈشۈرۈپ، خوشال ـ خورام باغدادقا قايتىشىپتۇ. شاھ رۇمزان باغداد شەھرىنى زىننەتلەشنى بۇيرۇق قىپتۇ. ئۇچكۇندە شەھەرنى زىننەتلەپ بوپتۇ. زاتۇد داۋاھىنىڭ بېشىغا شلىم بىلەن قاتۇرۇلغان ئۇزۇن قەغەز كۇلانى گەندىگە چىلاپ ئېلىپ كېلىپ كەيگۈزۈپتۇ. شۇ ئەھۋالدا كوچا ئايلاندۇرۇپ سازايى قىپتۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا ماڭغان جاكاچى: "شاھلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلاتلىرىنى ھىلە ئىشلىتىپ ھالاك قىلغان كىشىنىڭ جازاسى شۇ" ــ دەپ ۋاقىراپ، جار سېلىپ مېڭىپتۇ. ئاخىرى ئۇنى دارغا ئېسىپ، ئىككى پارچە قىلىپ، جەسىدىنى باغداد شەھرىنىڭ ئىككى دەرۋازىسىغا مىخلاپتۇ. زاتۇد داۋاھىنىڭ ھەمرالىرى بۇ ئەھۋالنى كورۈپ، توۋە قىلىپ،

مۇسۇلمان بولۇشۇپتۇ. نۇزھەتۇززامان بىلەن ئىنىسى زۇئۇلماكانىڭ ئوغلى كانى ماكان مەلىكە سەفىيە بىلەن ئۇچرۇشۇپتۇ. كانى ماكان ۋە ئۇنىڭ تاغىسى شاھ رۇمزان، ھامىسى نۇزھەتۇززامان، مەلىكە سەفىيە، ۋەزىر دەندان ۋە قۇززى پاكان بۇ ئاجايىپ ۋەقەنىڭ ئوتمۇشىدىن ئەجەپلىنىپتۇ. ۋەزىر دەندان بۇ تەسىرلىك ۋەقەنى باشتىن ـ ئاخىر تارىخى كىتاپ قىلىپ يېزىپ، كېيىنكى ئەۋلاتلارنىڭ ئوقۇپ ئىبرەت ئېلىشى ئۈچۈن قالدۇرۇپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. بۇ ئىشلاردىن كېيىن، شاھ كانى ماكان، شاھى رۇمزان، مەلىكە سەفىيە، نۇزھەتۇززامان، ۋەزىر دەندان، قۇززى پاكانلار بىر بولۇپ، جەڭدىن قولىنى يىغىپ، لەززەتىنى بەربات، جەمىيەتنى خاراپ، دىللارنى پاراكەندە قىلىغۇچى ئەجەل يېتىپ كەلگىچە، قالغان ئومۇرلىرىنى، بەختىيارلىق ۋە زور راھەت بىلەن ئوتكۇزۇپتۇ. شاھ ئومەر ئىبنى نوئمان ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى شەررىكان، زۇئۇلماكان، رۇمزان، قىزى نۇزھەتۇززامان، نەۋرىسى كانى ماكان، قۇززى پاكان، ۋاپادار دوستى ۋەزىر دەندان دەۋرىدىكى ۋەقەلەرنىڭ بىزگىچە يېتىپ كەلگىنى مانا شۇ ئىكەن ــ دەپ شەھرىزاد ھىكايىسىنى تۈگۈتۈپتۇ.

"ئەمدى ھايۋانلار ۋە ئۇچار قاناتلار، قۇشلار ھەقىقىدىكى مەسەللەردىن بولسا ئېيتىپ بەرسەڭ" ــ دەپتۇ شاھ شەھرىيار.

"خوپ!" دەپتۇ شەھرىزاد.

شۇ چاغدا، شەھرىزادنىڭ سىڭلىسى دۇنيازاد ئاچىسىغا قاراپ: "ئەي سۇيۇملۇك ئاچا، بۇ كېچە سېنىڭ ھىكايەڭ بىلەن شاھنىڭ كۆڭلى خېلى ئېچىلدى. مەن بۇنىڭدىن خوشال. بۇ خۇدا خالىسا، ئىشلىرىمىزنىڭ ئاقىۋىتى ياخشىلىققا قاراپ ماڭغانلىغىدىن

دېرەك بېرىدۇ، دېگەن ئۇمىدىم بار" — دەپتۇ.
قىسسە شۇ يەرگە يەتكەندە تاك ئاتتى، شەھرىزاد ھېكايىسىنى توختاتتى.

一千零一夜（二）
（维吾尔文）
尔西丁·塔特勒克编译
伊敏吐儿逊校订
新疆人民出版社出版
新疆新华书店发行
民族印刷厂排版
新疆新华印刷一厂印刷
850×1168 毫米 开本 1/32 19$\frac{1}{4}$ 印张 2 插页
1980 年 7 月第一版 1980 年 8 月第一次印刷
印数：100,001—130,000
统一书号：M 10098·443 定价：1.16元

ألف ليلة وليلة

مىڭ بىر كېچە (2)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپخانىسى تارقىتىدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا تىزىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

1980 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 1980 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: M10098.443
باھاسى: 1.16 يۈەن

مۇقاۋىسىنى خۇ ياۋشەن ئىشلىگەن

M10093·443
价：1.16 元